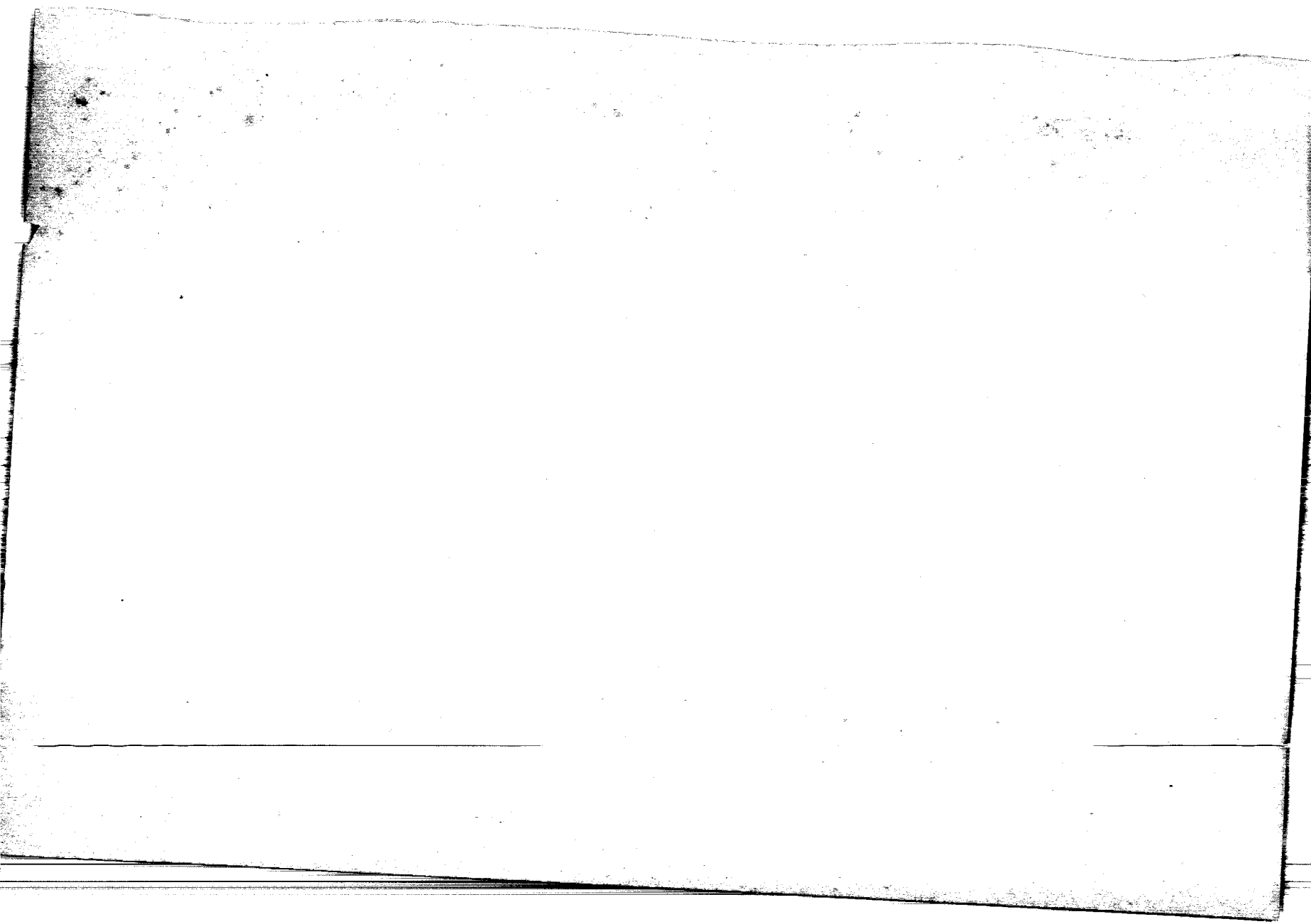
PRO REGE.

2

PRO REGE

OF

HET KONINGSCHAP VAN CHRISTUS

DOOR

DR. A. KUYPER

TWEEDE DEEL.

HET KONINGSCHAP VAN CHRISTUS IN ZIJN WERKING.

PREMIE-EXEMPLAAR.

J. H. KOK — KAMPEN — 1911

TYP. J. BOOTSMA, ELECTR. BOEK- EN KUNSTDRUKKERIJ, TE 'S GRAVENHAGE.

PRO REGE.

HET KONINGSCHAP VAN CHRISTUS.

DEEL TWEE.

HET KONINGSCHAP VAN CHRISTUS IN ZIJN WERKING.

EERSTE REEKS.

Christus' Koningschap en de onderdanen.

I.

Een eigen volk.

> De HEERE zal den schepter uwer sterkte zenden uit Sion, zeggende: Heersch in het midden uwer vijanden.
> Uw volk zal zeer gewillig zijn op den dag uwer heirkracht, in heilige sieradiën. Uit de baarmoeder des dageraads zal u de dauw uwer jeugd zijn.
> PSALM 110:2,3.

Is in de eerste reeks van deze artikelen *Pro Rege* ons protest uitgegaan tegen de verdonkering en ondermijning van der Christenen belijdenis op het stuk van Jezus' Koningschap; en werd in de tweede reeks het wezen en de natuur van dit Koningschap toegelicht uit de Heilige Schrift; zoo komen we thans in een derde en laatste, maar veel breedere, reeks voor de practische vraag te staan, welke roeping, welke taak, welke verantwoordelijkheid het Koningschap van Christus aan ons als zijn onderdanen oplegt. Het Koningschap van Christus is wel in geen enkel opzicht van ons afhankelijk, inzooverre het geheel buiten ons opkomt, en alleen in God Drieëenig en diens Goddelijk bestel zijn gezagsbron vindt, maar toch is reeds van oudsher opgemerkt, dat een Koning zonder „onderdanen" zich niet denken laat, en dat een Koninkrijk

zonder burgers wel in de verbeelding, maar niet in der waarheid kan bestaan. Er moet daarom bij Jezus' Koningschap ook met ons als zijn onderdanen gerekend worden, en hetgeen van ons als onderdanen van Koning Jezus gevorderd wordt, moet ons klaar voor den geest staan. Toch leide men hieruit geen averechtsche gevolgtrekkingen af, alsof hetgeen de verlosten voor Christus als hun Koning te doen hebben, ook maar in eenig opzicht dit zijn Koningschap op hun toewijding zou doen rusten. Neen, de grondslag waarop het gebouw van Jezus' Koningschap staat opgetrokken, is niet het geloof en de toewijding van zijn onderdanen, maar eeniglijk en alleen het welbehagen Gods. Onze Gereformeerde vaderen lagen op dit punt in geschil met de Remonstranten, en hielden tegenover dezen staande, dat de toebrenging van Jezus' onderdanen niet van 's menschen vrijen wil afhankelijk kan worden gesteld, maar uitvloeisel *moest* zijn van Gods raadsbestel. Hing toch de toebrenging der verlosten aan 's menschen vrijen wil, zoo betoogden ze, dan kon aller vrije wil zich ten slotte tegen den Christus stellen en geschiedde dit, dan zou niemand worden toegebracht, en er ten slotte niet één onderdaan voor onzen Koning zijn. Dit nu kon niet. Het Koningschap van Christus stond vast. Deswege moesten er altijd in den loop der eeuwen onderdanen zijn, die hem den eed van trouw zwoeren. Uit dien hoofde kon het niet aan 's menschen vrijen wil staan, om zich al dan niet te bekeeren. En zoo moest wie aan het Koningschap van den Christus vasthield, wel met de Gereformeerden de beslissende kracht van den vrijen wil op dit punt als ten eenenmale onhoudbaar afwijzen.

Voor zoover nu dit toenmalig de quaestie van den vrijen wil beheerschte, ligt het buiten het in deze artikelenreeks behandelde onderwerp; voor zoover het daarentegen de algemeene verhouding tusschen onzen Koning en zijn onderdanen raakt, is het ook in dit ons betoog van gewicht. Dan toch ligt er deze waarheid in uitgesproken, dat hetzelfde bestel van God Drieëenig, waaruit het Koningschap van den Christus opkomt, tevens het alzoo beschikt, dat de

onderdanen aan dezen Koning niet ontbreken. De Koning en zijn onderdanen ze vinden elkander, omdat eenzelfde Godsbestel aan den Koning zijn onderdanen, en aan die onderdanen hun Koning geeft. En uit dit bestel volgt dan tevens voor dien Koning wat hij ten bate van zijn onderdanen te doen heeft, maar ook omgekeerd, wat die onderdanen te doen hebben voor hun Koning. Het hing niet van hun keuze af, of ze zijn onderdanen worden wilden. De roeping van Gods uitverkorenen is onwederstandelijk. De Christus zelf betuigde, dat hij de zijnen niet zelf genomen had, maar dat ze hem *van den Vader gegeven waren*, en dat juist daarom satan ze nooit uit zijn hand kan rukken. Maar dan blijft het hier ook niet bij. Komen de onderdanen van dezen Koning onder zijn Koninklijken scepter niet naar eigen keuze, maar krachtens het bestel van God, dan kan het ook niet aan hun keuze worden overgelaten, op wat wijs ze dezen Koning dienen zullen, maar zijn ze reeds door hun onwederstandelijke roeping onder de wet des Koninkrijks gekomen, en gehouden aan Christus te geven, wat die wet des Koninkrijks van hen eischt. Van iets dat ook maar zwemen zou naar Volkssouvereiniteit is hier geen oogenblik sprake. Aan het vaststellen van de wet des Koninkrijks hebben de onderdanen van Christus in geen enkel opzicht deel. Het is de Vader, die ons onder den Christus stelt, en het is de Christus, die, naar 's Vaders bestel, de verhouding van zijn onderdanen tot hem als hun Koning regelt. De onderdanen gaan niet in tot een Koninkrijk, waarin de wet des levens nog moet gemaakt worden. Ze vinden die wet des levens, vaster dan ooit een wet van Perzen en Meden te Susan uitging, gereed en afgekondigd. Aan die wet hebben ze zich te onderwerpen; naar die wet hebben ze te leven; en overeenkomstig die wet van het Koninkrijk hebben ze hun Koning te eeren, te dienen en voor hem te strijden. Iets wat daarom niet tot vernietiging van hun wilskracht leidt, omdat de Vader die hen roept en aan den Zoon geeft, ze ook door den Heiligen Geest ombuigt, zoodat ze zelve ten slotte niet anders willen, dan wat de Vader van hen wil in de wet des Koninkrijks. In Psalm

110:2, 3 staat het zoo duidelijk uitgesproken: „De Heere zal den scepter uwer sterkte zenden uit Sion, zeggende: Heersch in het midden van uw vijanden", om er dan terstond op te laten volgen: *„Uw volk zal zeer gewillig zijn op den dag uwer heirkracht."*

Aan dit denkbeeld van een „volk des Heeren" moet dan ook worden vastgehouden. Voorheen gaf een ieder dit toe. In de laatste halve eeuw daarentegen is tegen die uitdrukking tot zelfs onder Christenen veelvuldig verzet opgekomen. Reeds nu is het zoo ver, dat men buiten de Gereformeerde kringen schier nooit meer van 't „volk des Heeren" hoort spreken. Sterker nog, zoo dikwijls men in deze half gemoderniseerde kringen door een ander nog van een volk des Heeren spreken hoort, teekent zich zekere weerzin op het gelaat, en duurt het niet lang of het protest gaat, soms zelfs zeer bitter, uit, dat het spreken van een Volk des Heeren niet te pas komt. Van de *gemeente* moogt ge gewagen, van *belijders* moogt ge nog reppen; maar nog van een *volk* te spreken, is een Oud-Testamentische hebbelijkheid, die onder de bedeeling van het Nieuw Verbond recht van bestaan verloren heeft. Van *onderdanen* van Jezus mag evenmin meer gesproken worden. We zijn verlosten, we zijn kinderen Gods, maar onderdanen is een veel te harde, een veel te juridische, veel te ongeestelijke uitdrukking. Nu ontkennen we niet, dat dit spreken van het „Volk des Heeren" veelszins tot misbruik aanleiding heeft gegeven. Gelijk het met al zulke zegswijzen gaat, ze worden zoo licht uit het geestelijk verband, waarin de Heilige Schrift ze plaatst, losgemaakt, en vinden dan een maar al te vaak willekeurige, en daardoor onjuiste toepassing. En zoo was het in zekere stille kringen metterdaad usantie geworden, om het begrip van het Volk des Heeren uitsluitend op zijn eigen kring toe te passen. Er was in eenig dorp of in eenige stad een zeker aantal geloovigen, die elkander onderling als waarachtige kinderen Gods erkenden. In dien kring had men omgang met elkaar. In dien kleinen kring sloot

men zich op. En nu lag de verleiding zeer na, om alleen wie tot dien kring behoorde als onderdaan van Jezus te erkennen, en alzoo voedsel te geven aan de gedachte, dat zij die tot dezen kring behoorden, met uitsluiting van alle anderen, het Volk des Heeren in zulk een dorp of in zulk een stad uitmaakten. Dit nu was te enghartig en lag niet vrij van geestelijke hoovaardij. Iets wat te meer hinderde, indien men zag, dat in zulke kringen het beeld van den Christus vaak niet heilig genoeg uitkwam, en fijn gesponnen leerstellingen of mystieke overgevoeligheid en niet de Heilige Schrift als toetsteen van keuring gold. In dit keuren zelf school het kwaad. „De Heere weet wie de zijnen zijn", en „een iegelijk die den Naam des Heeren aanroept, sta af van ongerechtigheid", zijn de twee door God zelf op het fundament ingegrifte keurregels. En nu trad hier maar al te dikwijls voor in de plaats, dat men zelf precieselijk keuren zou wie ten opzichte van Christus onder „de zijnen" te rekenen waren, en dat het afstaan van ongerechtigheid wel scherp genomen werd tegenover wereldsche vermaken, Sabbathsviering, en dergelijke, maar dat er wat karakter, levenswijs, gedraging en humeur betreft, o, zooveel mee door kon. Het werd een leerstellige keur of een gevoelskeur, die voor de keur van den Christus in de plaats trad, en wie zich dan naar die onjuiste keuring een voorstelling van het Volk des Heeren vormde, liep zoo ernstig gevaar de grenslijn verkeerd te trekken.

Dit door ons zonder voorbehoud gewraakte *misbruik* heft intusschen het *gebruik* niet op. Als er zelfs van het nieuwe paradijs in de Openbaring staat, dat de gezaligden „Zijn *volk* zullen zijn"; als Petrus spreekt van hen, die eertijds *geen volk* waren, „maar nu *Gods volk* zijn"; als we lezen dat het beter is „met het *volk van God* smadelijk gehandeld te worden dan de genieting der zonde te hebben"; als we vernemen, dat Christus gekomen is „om de zonden *des volks* te verzoenen", en dat „er een ruste overblijft voor het *volk van God*"; als Paulus aan Titus schrijft, dat Christus daarom geleden heeft, „opdat hij zichzelf *een eigen volk* zou reinigen"; dat hij in

zijn brief aan de Kerk van Corinthe op de geloovigen des Nieuwen Testaments de woorden toepast: „Zij zullen *zijn volk* zijn en hij zal hun tot een God zijn"; en dat de Heere „hetgeen niet zijn volk was, *zijn volk* zou noemen"; als Jezus zelf betuigt, dat de wijngaard „gegeven zal worden aan *een volk* dat zijn vrucht voortbrengt te zijnen tijd"; en als zijn komst wordt aangekondigd als bestemd „om den Heere te bereiden *een toegerust volk*"; — dan gaat het toch niet aan, met deze duidelijke uitspraken der Schrift voor oogen, het begrip van een *volk des Heeren* te willen wegcijferen. Dat het Oud-Testamentisch gebruik hierin meêsprak, behoeft daarom niet ontkend. Maar vooreerst wordt in dat Oude Testament zelf dat begrip van een volk des Heeren reeds gedurig van het volk van Israël losgemaakt, en in het *Lo-Ammi* en *Ammi* klaarlijk geprofeteerd, dat het Volk des Heeren allerminst aan Israël gebonden was. Het „willige volk" in Psalm 110:3 is allerminst Israël als natie; en nog eer Jezus was opgetreden, had Johannes de Dooper het reeds uitgesproken, dat God zelfs uit de steenen der woestijn Abrahams kinderen verwekken kan. Gedurig wordt dan ook van Mozes op Abraham teruggegaan, en met zoovele woorden betuigd, dat er *tweeërlei* Israël is, het Israël naar het vleesch en het Israël naar den geest, en dat het ware Israël niet zijn de Joden, maar de vrijgekochten des Heeren. Dit vooreerst; maar ten andere komt hierbij, dat het geen menschelijke vinding was, maar een rechtstreeksch Goddelijk bestel, om de openbaring van het Oude Testament aan *een volk* te verbinden, in nationalen vorm te doen uitgaan, en zoo als beeld van wat komen zou, niet de groep, niet den lossen kring, niet de broederschap, maar zeer beslist het *volksbegrip* vast te stellen. Zoo treedt vanzelf de idee van een volk des Heeren van meet af op den voorgrond, en heel het Nieuwe Testament door wordt aan die idee gestrengelijk vastgehouden. Ze is dus allerminst bijkomstig, maar een wezenlijk bestanddeel der Openbaring.

Op zichzelf is het onverschillig, of men hiervoor de idee van de *Gemeente* in de plaats stelt. De gemeente is volstrekt geen begrip, dat eerst na den ondergang van Israëls volksstaat, onder het Nieuwe Testament is opgekomen, maar komt reeds in het Oude Testament, met toepassing op Israël, herhaaldelijk voor. De gemeente van het Oude Testament heet in het Hebreeuwsch *Kahâl*, en Kahâl beteekent: volksverzameling, en deze naam van *Kahâl* of gemeente wordt in 't bijzonder dan van het volk gebezigd als gedoeld wordt op zijn religieus karakter. Zoo werd er bij het offer voor heel het volk gesproken van „een zondoffer der gemeente" (Lev. 4:21). Mozes spreekt het volk toe, zeggende: „Gij gemeente, dit zij u eenerlei inzetting." (Num. 15:15). Toen het water uit de steenrots zou springen, staat er: „Toen vergaderden zij de gemeente voor de steenrots." (Num. 20:10). Evenzoo betuigt Mozes in Deut. 5:32: „Deze woorden sprak de Heere tot uwe gansche gemeente." In Psalm 22:23 heet het: „In het midden der gemeente zal ik u prijzen," en vlak daarop volgend: „Van U zal mijn lof zijn in een groote gemeente." En bij Joël hooren we den uitroep tot de priesters: „Verzamelt het volk, heiligt de gemeente", zonder dat er, wat omvang of beteekenis aangaat, eenig principieel onderscheid tusschen *volk* en *gemeente* valt te bespeuren. Die naam van gemeente en van volk, maar in geheel gelijkluidenden zin, is opgekomen in de tijden toen Israël nog geen aardsch koning had. Jehovah was Israëls theocratische Koning, en het was juist om *dit* uit te drukken, dat de naam van gemeente of Kahâl een eigen stempel ontving. Maar of er gesproken werd van Israël als *gemeente*, van Israël als *volk*, of van Israël als de kudde en de schapen zijner weide, altoos kwam het neer op wat de psalmist zong: „De Heere is onze God en wij zijn 't *volk van zijne heerschappij*, de schapen die zijn hand wil weiden." Jehovah was de Koning over zijn volk, hij was de Wetgever, de Rechter over zijn volk, de Herder die zijn schapen in stille weide deed nederliggen.

Nn wordt in het Nieuwe Testament dat begrip van Kahâl of

gemeente op de verzameling van Gods volk meest in een bepaalde plaats overgebracht. Slechts een zeer enkele maal wordt het toegepast op het volk des Heeren, gelijk het op onderscheiden plaatsen verspreid is. Vroeger trad de gemeente van Israël alleen in de algemeene landsvergadering saâm, maar later was er in de onderscheidene plaatsen de synagoge bijgekomen. Het woord *synagogé* nu beteekent hetzelfde als *Kahâl*, namelijk de *verzameling* van het volk, en het was in navolging van dit synogogaal gebruik dat ook op de plaatselijke groep van Christenen de naam van *gemeente* werd overgebracht, en wel met het woord, dat in de Grieksche vertaling van het Oude Testament voor de Gemeente gebezigd was geworden, t. w. *Ekklesia*, nog voortlevend in het Fransche woord *Eglise*. Werd daarentegen in het Nieuwe Testament de nadruk gelegd niet op het plaatselijk saâmkomen der geloovigen in hun vergadering, maar op de eenheid van al het Volk des Heeren, dan bezigt het Nieuwe Testament óf het woord *volk*, óf het woord *Lichaam*. Het Lichaam van Christus is een organische uitdrukking die het begrip van volk verinnigt. De volken der aarde waren veelszins een vermenging van allerlei groepen en standen, en de koningen, die over hen heerschten, waren veelal geweldenaars, die zich met het zwaard de heerschappij hadden verworven. Vandaar dat in het Nieuwe Testament naar een inniger uitdrukking wordt gezocht, die den geestelijken inwendigen band, die Christus aan de zijnen verbindt, duidelijk doet uitkomen. Zoo had Jezus zelf reeds gesproken van den Wijnstok en de ranken. Doch dit beeld was genomen uit de onbewuste natuur, en daarvoor nu stelt vooral de apostel Paulus het beeld uit de bewuste schepping in de plaats om te spreken van Christus als het Hoofd van het Lichaam, van welk Lichaam de geloovigen dan de ledematen of leden zijn. Door dit beeld nu wordt alle uitwendige beteekenis van heerschappij en onderdaanschap ter zijde gezet, en keert er voor in de plaats een *organische* gedachte. Het hoofd is vanzelf met het lichaam één en beheerscht het. Het is één bloed dat door hoofd en lichaam

stroomt. Het is één levensgeest die hoofd en lichaam leven doet. En dit nu werd op Christus overgebracht, in zijn levensverband met zijn verlosten, om den innigen levenssamenhang uit te drukken die tusschen hem en de zijnen bestond. Maar onder wat beeld de bedoelde zaak ook wordt uitgedrukt, hetzij er gesproken wordt van den Herder en zijn kudde, van den Wijnstok en de ranken, van het Hoofd en het lichaam of van den Koning en zijn volk, steeds wordt dezelfde zaak uitgedrukt. Het zijn de wedergeborenen die in één begrip worden saamgevat als saamhoorende onder den Christus die hen gekocht heeft met zijn eigen bloed. Ze zijn een *verkregen* volk, en een iegelijk die tot dit volk behoort, belijdt, dat hij Jezus Christus eigen is, en hierin zijn eenigen troost bezit, in leven en in sterven.

Maar al bezigt de Schrift deze onderscheidene beelden, toch zijn we niet vrij, om de termen van deze beelden door elkander te haspelen. Spreekt ge van de „schapen zijner weide", dan hoort hierbij het beeld van den *Herder*, spreekt ge van het Lichaam, dan hoort hierbij het beeld van het *Hoofd*, en zoo ook, spreekt ge van Christus als *Koning*, dan komt hierbij het beeld van het *volk*. Het gaat niet aan, te spreken van den Koning der kudde, of van den Koning van het Lichaam. Wie van *Koning* gewaagt moet daarmee het begrip van *onderdaan* of dat van *volk* verbinden. Zelfs het begrip van *gemeente* past hier niet bij. Overmits nu de naam en eeretitel van *Koning* in de Schrift als ambtelijke titel aan den Christus gegeven wordt, en betuigd wordt, dat hij „*als Koning moet heerschen*, totdat hij alle zijn vijanden aan zijn voeten zal onderworpen hebben", zoo heeft de Kerk hieruit zeer te recht afgeleid, dat we den naam van *Koning* op den voorgrond hebben te plaatsen, en den Christus hebben te eeren als onzen hoogsten *Profeet en Leeraar* om ons de waarheid te openbaren, als onzen *eenigen Hoogepriester* om ons te verlossen en voor ons te bidden,

en in de derde plaats als onzen *eeuwigen Koning*, om ons te regeeren en bij de verworven verlossing te bewaren. Dientengevolge spreken we niet van Christus als onzen Profeet, onzen Hoogepriester en ons Hoofd of onzen Herder, maar heeft de Kerk van Christus in alle landen en in al haar formatiën, hem steeds beleden als Profeet, Priester en *Koning*. Doch hieruit volgt dan ook, dat we de gezamenlijke geloovigen, de schare der toegebrachten en wedergeborenen, gelijk die over heel de wereld verspreid is, ons in de eerste plaats hebben te denken als *zijn volk*. Bij het beeld van den *Koning* hoort 't beeld van *het volk*, en dat beeld alleen. Door nu juist dat begrip van het *volk des Heeren* tegen te staan en te bestrijden, zijn deze afwijkende richtingen in zooverre consequent gebleven, dat het haar juist om de terugzetting van het begrip van Christus als onzen Koning te doen was. Wel de Leeraar en Profeet, die ons den raad Gods openbaart, en wel de Hoogepriester, die het offer voor ons bracht, ons verlost, verzoent en voor ons bidt, maar niet tevens en evenzeer, en als *climax* zelfs, *onze Koning*, die ons regeert, en aan wien we *onderworpen* zijn. Nu ja, Koning dan nog wel in idealen geestelijken zin, zoo als men van „den Prins der dichteren" spreekt, maar niet Koning in dien zin, dat wij als onderdanen aan hem eere en gehoorzaamheid, en desnoods het offer van ons leven schuldig zijn.

Hieruit nu volgt vanzelf, dat, waar we in deze artikelen met opzet het Koningschap van Christus weer naar voren trekken en in zijn vollen glans onder ons pogen te herstellen, het begrip van Volk des Heeren geen oogenblik door ons mag worden losgelaten. Het begrip van *Koning* is zonder het daarmee evenwijdig loopende begrip van *Volk* niet in eere te houden. Gemeente is bij ons een plaatselijk begrip geworden, en duidt op de plaatselijk geïnstitueerde kerk. Hieruit kunt ge niet tot het Koningschap van Christus opklimmen. En wel kan het begrip van *Kerk*, nu in idealen zin genomen, met het begrip van *Volk* eensluidend zijn, en kan men in zoover ook van den Christus als Koning zijner Kerk spreken,

maar toch, het eigenlijke woord, dat ge noodig hebt, om onze verhouding tot den Christus als Koning uit te drukken, is òf het woord *onderdaan*, òf het woord *volk*. Ook het woord *dienstknecht* en *krijgsknecht* kunt ge wel bezigen, gelijk dan ook beide in de Schrift voorkomen, maar alleen volk en onderdaan wijzen rechtstreeks op den Koning. *Dienstknecht* is het woord dat hoort bij den naam van *Heer*, en *krijgsknecht* doelt op één bepaalde betrekking, die opkomt uit *den strijd* der gemeente. Wilt ge daarentegen onze verhouding tot den Christus als onzen Koning, als inbegrip van al onze verplichtingen jegens hem, uitdrukken, dan heerscht de Koning over zijn *onderdanen*, en voert de Koning heerschappij over *zijn volk*. Daar nu intusschen de Schrift wel spreekt van *onderdanig* en *onderdanigheid*, maar niet het woord *onderdaan* als zoodanig bezigt, verdient het de voorkeur ons te houden aan het woord *volk*. Het woord *onderdaan* hoort meer thuis bij de aardsche koningen, die vaak hun recht van heerschappij door overweldiging verworven hebben, en minder bij den Christus, die zijn Koningschap verwierf door voor zijn volk in den dood in te gaan. Het is daarom, dat het woord *Volk des Heeren* onder ons voorkeur moet blijven behouden. Het is Schriftuurlijk; het drukt de saamvatting van alle geloovigen uit; en het neemt ze niet individualistisch. Volk en Koning hooren bijéén. En uit het zijn van het volk des Heeren vloeien alle verplichtingen voort, waartoe wij jegens onzen Koning gehouden zijn.

II.

De band der liefde.

> Indien gij mijne geboden bewaart, zoo zult gij in mijne liefde blijven; gelijkerwijs ik de geboden mijns Vaders bewaard heb, en blijf in zijne liefde.
> JOH. 15:10.

HET Koningschap van Christus onderstelt alzoo vanzelf *een volk*, waarover Christus *Koning* is, en een iegelijk, die tot dat volk behoort, staat tot dien Koning in de verhouding van *onderdaan*. Uiteraard mag dit niet zoo worden verstaan, alsof hierin geheel onze verhouding tot den Christus opging. Integendeel, het behooren tot het volk des Heeren, en onderdaan van Christus zijn, is slechts één der vele verhoudingen, waarin de Christus zelf zijn discipelen tegenover zich plaatste, en alleen door op het eigenaardig karakter van elk dier verhoudingen nauwkeurig te letten, kan een discipel des Heeren ook deze zijn onderdaans-betrekking, als we 't zoo noemen mogen, zuiver opvatten en er de volle beteekenis van inzien. Onze Catechismus heeft ons gewend, om als motief „de dankbaarheid" op den voorgrond te plaatsen, t.w. de dankbaarheid voor de verworven verlossing. Het derde stuk, noodig te weten, om in onzen eenigen troost zaliglijk te leven en te sterven is, dat we verstaan, „hoe we Gode voor zulk een verlossing zullen *dankbaar* zijn". Reeds daaruit echter dat er niet staat: aan *Christus*, maar *Gode* dankbaar zijn, blijkt, dat met deze danbaarheid niet een bepaalde betrekking, waarin we tegenover Christus staan, bedoeld kan zijn. „Dankbaarheid" doelt hier op de algemeene stemming des gemoeds, waaruit ons wandelen in de paden des Heeren moet voortkomen. Dankbaarheid is hier de tegenstelling met de werkheiligheidszucht. De hervormers traden op in een zedelijke atmosfeer, waarin vooral het uitzicht op een eeuwig loon aandreef tot mijding van kwaad en tot het brengen van offerande.

Daartegenover nu spraken zij als hun aan de Schrift ontleende overtuiging uit, dat onze eeuwige zaligheid niet door de goede werken verdiend wordt, maar geheel en volstrektelijk een vrije gave van de genade Gods is. In niets mocht de verloste zijn redding aan zich zelf, in alles moest hij haar aan God toeschrijven. De genadegifte was een volkomen gifte, waaraan onzerzijds zelfs niets *kon* worden toegevoegd. Doch hoe groot ook de kracht van deze belijdenis was, om de werkheiligheid tegen te gaan en alle geloof aan eigen verdiensten terug te dringen, te ontkennen viel niet, dat de strijd tegen de zonde er door kon verzwakt worden, gelijk dit alle eeuwen door bij alle antinomiaansche secten gezien is. Reeds de apostel Paulus had het bespeurd en het opkomen van zulk een richting bestreden. Reeds toen immers waren er enkelen die vroegen: „Zullen we dan te meer zondigen, of althans in de zonde blijven, opdat de genade te meerder worde?" En, al is het in gewijzigden vorm, het is toch feitelijk geheel dezelfde vraag die onze Catechismus ons voorlegt met deze woorden: „Aangezien wij uit onze ellendigheid, zonder eenige verdienste onzerzijds, alleen uit genade door Christus verlost zijn, waarom moeten wij dan nog goede werken doen?" Hier wordt alzoo gevraagd naar een anderen prikkel, die ons tot een heilig leven en tot toeneming in zedelijken ernst zal aansporen. Zijt ge door wat Christus voor u deed van uw eeuwig heil verzekerd, en kan dorst naar zaligheid u alzoo geen drijfveer meer zijn om 't goede te doen, wat zal die drijfveer dan voor u zijn? En daarop nu zegt de Catechismus, dat „we met ons gansche leven Gode dankbaarheid voor zijn weldaden hebben te bewijzen". Aan het verlossingswerk zelf wordt hier alzoo het motief ontleend om ons tot een heilig leven aan te sporen. In die verlossing ligt de groote genade die ons bewezen is. Op die genade hadden we alle recht verbeurd. Ze komt ons als vrije gifte van onzen God toe. Ze is alzoo een ons bewezen *weldaad,* en elke weldaad ons bewezen — dit is immers de uitspraak van elks zedelijk bewustzijn, — verplicht tot *dank.* En zulks wel hier, waar de weldaad alomvattend was, tot

een dank, die evenzoo heel ons leven omvat: in gedachten, woorden en werken.

Niet genoeg kan deze eenvoudige en klare opvatting van onzen Catechismus geloofd worden. Ze overwint de werkheiligheid volkomen. Ze doet te niet elke poging om onze verwachting voor eeuwig op eigen verdiensten te gronden. Ze laat de volstrektheid der genade onverkort. En toch stelt ze onze dure verplichting vast, om geheel ons leven en al onze krachten Gode toe te wijden en om alle zonde te haten. Ze ontkent niet, dat het goede om het schoon van het goede te minnen is, en evenmin ontkent ze, dat onze Vader die in het verborgen ziet, in het openbaar kan en zal vergelden, maar ze sluit ons zedelijk leven onmiddellijk aan de genade der verlossing aan. Heeft uw God u op 't hoogst begenadigd en beweldadigd, dan eischt dankbaarheid dat ge Gode niets onthoudt van wat ge hem toebrengen kunt, en met volle kracht 't besef van dankbaarheid in u werken laat. Hiermede is metterdaad een hoog en edel standpunt ingenomen. Het egoïsme is er geheel door uit ons zedelijk leven teruggedrongen. Het is geen ruil, dien we aangaan om met deugd te betalen en er zaligheid voor in te koopen. Het is verzekerd zijn van zijn zaligheid door niets dan genade, en juist daaruit een onweerstaanbaren drang voelen opkomen, om geheel ons leven in Godes dienst te stellen. Maar, gelijk vanzelf spreekt, omtrent de bijzondere betrekking waarin we tot den Christus staan, wordt hierdoor nog niets bepaald. Dankbaarheid is de drijfveer in ons binnenste, om ondervonden genade met toewijding onzerzijds te beantwoorden. Dankbaarheid is een opwelling in ons gemoed, die niet alleen naar God uitgaat, maar die een kind eer zelfs jegens zijn moeder voelt opkomen, en die soms zelf zich richten kan op een dier. Een ruiter, die in den krijg door den snellen galop van zijn paard aan zijn vervolger ontkwam, of een moeder, die haar kind door een hond uit den stroom zag redden, zijn aan dat paard en aan dien hond evenzoo dankbaar en hebben behoefte dit te uiten. Ja, ook bij het dier zelfs vindt

ge dankbaarheid. Een hond, dien ge uit verlegendheid hielpt of weldeedt, weet soms niet hoe hij op allerlei wijs u met zijn kop en met tong en met zijn pooten van zijn dankbaarheid zal doen blijken. Dankbaarheid wijst alzoo op geen speciale betrekking. Ze is een gansch algemeene gewaarwording die zich van ons hart meester maakt, en die daarom, zoo ze ze zich op God richt, zoo hooge vlucht neemt en zoo wondere kracht ontwikkelt, omdat de weldaden, ons door God bewezen, het hoogste staan. Reeds hieruit volgt, dat diezelfde dankbaarheid zich ook op den Christus richt. Wel plaatst de Catechismus de dankbaarheid, die we Gode schuldig zijn, op voorgrond, maar dit geschiedt alleen om de volheid der genade, die van God Drieëenig ons toekomt, in één enkelen greep saam te vatten. Al wat Christus voor ons deed, ligt in die genade van God Drieëenig besloten. Maar al vat de plicht om Gode dankbaar te zijn het al in één begrip saam, toch kan het niet anders of deze dankbaarheid verbijzondert zich, zoodra ge in de afzonderlijke deelen van de u toegebrachte verlossing en heiligmaking inleeft. Dan is er een dankbaarheid jegens den Vader, en een dankbaarheid die we verschuldigd zijn aan den Heiligen Geest, en evenzoo een dankbaarheid die, zal het wel zijn, in ons spreken moet jegens den Zoon; en jegens den Zoon, zoowel voor wat aangaat zijn Goddelijke natuur, als wat zijn verschijning in het vleesch betreft. Dankbaarheid kent geen grenzen, en is het Christus die door zijn komen in het vleesch en door zijn lijden en sterven onze schuld verzoend en ons de zaligheid verworven heeft, dan is het volstrekt ondenkbaar dat in het hart van den aldus verloste de dankbaarheid niet ook tot den Verlosser zou uitgaan.

Maar al is deze dankbaarheid een stemming des gemoeds, die ook naar den Christus uitgaat, en dus onzerzijds een verplichting, die we niet alleen Gode in 't gemeen, maar ook den Christus in het bijzonder verschuldigd zijn, toch wordt door de dankbaarheid

op zichzelf de *betrekking*, waarin we tot den Christus staan, nog niet omschreven. Als Jezus zijn jongeren zijn *discipelen* noemt, ligt hierin de bepaalde betrekking aangewezen, dat de Christus hen onderwijst, en dat zij onderwezen worden. Als hij hen noemt „*dienstknechten,*" wordt hierdoor de dienstbetrekking aangeduid als tusschen den heer des huizes en zijn slaven of huurlingen. Zegt de Christus: ik noem u niet meer dienstknechten maar *vrienden*, dan wijst dit woord „vrienden" op de betrekking tusschen hart en hart en in den omgang. En als Jezus zegt: *Ik ben de Heere en de Meester* (Joh. 13 : 14), dan drukt de Christus hiermede zijn eigen betrekking tot zijn jongeren uit, en tegelijk daardoor bij wisselwerking, die waarin wij tot hem behooren te staan. Deze betrekkingen zijn velerlei, en elk van deze betrekkingen drukt een eigen verband uit, verleent eigen voorrechten, en legt eigen verplichtingen op. En hoe sterker en strenger we elk van deze betrekkingen afzonderlijk in het oog vatten, om daardoor onze voorrechten te beter te verstaan, en omgekeerd onze verplichtingen jegens den Christus te helderder in te zien, des te inniger kan onze algemeene verhouding tot den Christus worden. We stellen daarom deze afzonderlijke betrekkingen tot den Christus, met al wat er uit voortvloeit, niet tegenover den plicht van dankbaarheid, maar leggen er nadruk op dat we ons zelven schaden, zoo we, met het algemeen begrip van dankbaarheid ons vergenoegend, nalaten de verplichtingen in te denken, die uit onze afzonderlijke en nader bepaalde betrekkingen, waarin we tot den Christus staan, voortvloeien. Dankbaarheid is en blijft de algemeene impuls, die bij het nakomen van *alle* verplichting, ook krachtens deze betrekkingen, in ons ritselt, ons aanspoort tot meerderen ijver, en prikkelt tot volharding, maar nooit *vervangt* ze die betrekkingen zelve. Die betrekkingen dragen een eigen karakter, roepen een eigen verhouding in het leven, brengen eigenaardige verplichtingen met zich, en daarom mogen we ons, zoo verwarring zal gemeden worden, niet aan den ernstigen plicht onttrekken, om elk dier betrekkingen afzonderlijk in te denken en de verplichtingen, die er uit voortvloeien, na te komen. Is dit

nu zoo met elke betrekking waarin we tot den Christus staan, dan geldt uiteraard ditzelfde allereerst van de betrekking waarin we als *onderdaan* tot onzen *Koning* staan, en is het voor de geheele openbaring van heel het Christelijk leven, in persoon, in huis, in maatschappij en in staat, van het hoogste belang, dat we op elk van deze terreinen ons klaar rekenschap geven van de verplichtingen, die het Koningschap van Christus als zoodanig ons oplegt, en van de toewijding waartoe dit Koningschap ons roept.

Juist dit echter is tegengehouden door de te algemeene opvatting en averechtsche toepassing van het beginsel der dankbaarheid. Dankbaarheid is motief, maar stelt daarom nog den regel voor het leven niet. Dankbaarheid kan zich zelfs vergenoegen met een dankbaar *gevoel*, zonder dat de werking van dat gevoel zich in het leven uit, en hierdoor kan ze afleiden op mystieke paden, die de betrachting van de verplichtingen, die er uit voortvloeien, vergeten doen. Er is dan ook geen twijfel, of de bijzondere verplichtingen, die het Koningschap van Christus aan zijn onderdanen oplegt, zijn hierdoor in de schaduw gesteld. Niet ontkend of betwist, maar opgelost in algemeene gezindheden. En juist daardoor heeft de belijdenis van het Koningschap van Christus zoo veelszins haar kracht onder ons ingeboet. Opmerkelijk is het dan ook, hoe juist in kringen van mystiek-vromen zin de heugenis van dat Koningschap van Christus schier uitgestorven is. Als eeretitel laat men het nog gelden, maar dat er een Koninkrijk bestaat, waarin we leven, waartoe we behooren, dat zijn strijden strijdt, en voor die strijden ook onzerzijds betoon van kracht vraagt, *leeft* niet meer in het bewustzijn, althans niet meer met die kracht, dat het tot betoon van veerkracht, tot alzijdige toewijding en tot openbaring van heldenmoed prikkelt. En derhalve in 't minst niet, om op den eisch der dankbaarheid ook maar iets af te dingen, maar veeleer om er inhoud aan te geven, om haar vorm en gestalte te verleenen, en om haar te doen rijpen en opbloeien, ze tot een waarheid en een kracht te maken, is het noodig, dat op de bijzondere verplichtingen, die uit het Koningschap van den

Christus voor ons voortvloeien, sterker dan dusver, worde aangedrongen, en dat naast het motief der dankbaarheid, en hiermee in onafscheidelijk verband, ook de regelen in het licht worden gesteld, die voor het practische leven uit de betrekking, waarin we als onderdanen en als leden van het volk des Heeren tot onzen Koning staan, voortvloeien.

Sterk drong Jezus nog kort voor zijn gang naar Golgotha op het sentiment der liefde bij zijn jongeren aan. Feitelijk is voor Jezus *de liefde* alles. Maar bij het dringen op dit sentiment der liefde, deed de Heere met niet minder nadruk uitkomen, dat de uiting dezer liefde een uiting van *gehoorzaamheid* tevens moest zijn. Hij zegt zelf bij de voetwassching: *Ik ben de Heere en de Meester*, en na het beeld van den wijnstok geteekend te hebben, laat hij er onmiddellijk op volgen: Dan alleen blijft gij in mijn liefde, *zoo gij mijn geboden bewaart.* Hij is de Verlosser, die zijn leven voor zijn vrienden zetten zal, en hierin zal *zijn* liefde zich op 't hoogst openbaren. Immers „niemand heeft meer liefde dan dat hij zijn leven zet voor zijn vrienden". Maar zoo weinig mag deze heilige liefde in gevoelsmystiek opgaan, dat Jezus er aanstonds *het gebod* tusschen in schuift. Hij is *de Heere;* hij heeft te *gebieden;* hij heeft *bevelen* te geven; en de liefde van zijn jongeren moet dáarin uitkomen, dat ze deze zijn geboden eeren en naleven, en hierin zijn recht om hen te gebieden, en diensvolgens hun plicht om te gehoorzamen, erkennen. Alleen hierdoor *blijft men in zijne liefde.* Jezus noemt zijn discipelen zijn vrienden, maar hun recht op dien eerenaam boeten ze aanstonds in, zoo ze zijn recht om hen te gebieden miskennen, en gehoorzaamheid aan zijn geboden weigeren. „Gij zijt mijn vrienden, o, gewisselijk, maar alleen dan, *zoo gij doet wat ik u gebiede.*" Hier spreekt de Koning. Het is de Koning, die de wet stelt, de Koning, die zijn gebod laat uitgaan, en alle liefde die men voorwendt, is slechts schijn, zoo ze niet door de erkenning van dat Koningschap

bezegeld wordt. Jezus zelf blijft in de liefde des Vaders, doordien hij de geboden zijns Vaders bewaart, en dienovereenkomstig moet ook de verhouding van zijn jongeren tot hem zijn: „Indien gij *mijn* geboden bewaart, zoo zult gij in *mijn* liefde blijven, gelijkerwijs ik de geboden *mijns Vaders* bewaard heb, en blijf in *zijne* liefde." Er is tusschen de liefde en het gebod geen scheiding, maar alleen onderscheiding. Nimmer kan de liefde het gebod op zij zetten. Veeleer in het bewaren van het gebod moet de liefde uitkomen. Door zijn offerande heeft Jezus ons uit de macht van den duivel gekocht als zijn lijfeigenen, over wie hij vrijelijk beschikken kan als een heer over zijn slaaf. Maar in die verhouding van zijn eigendom te zijn, brengt hij het liefde-element. Hij verklaart zijn gekochten vrij. Hij neemt ze op onder zijn vrienden. De liefde zal de snoer zijn, die hem aan de zijnen en de zijnen aan hem verbindt. Edoch, deze vrijmaking en deze opneming der discipelen onder zijn vrienden, en dit overlaten van alles aan den drang der liefde, is alleen mogelijk en alleen bestaanbaar, zoo zijn jongeren, van hun kant, nu ook als vrijgekochten zich willig aan hem als hun Heere en Koning onderwerpen, zijn geboden eigener beweging als levenswet aanvaarden, en even natuurlijk als de wet der ademhaling vanzelf in onze longen werkt, nu ook zonder dwang, geheel vanzelf, de vervulling van zijn geboden in hun leven merken laten. De Heere kan zijn gekochten en lijfeigenen niet tot vrijen maken en als zijn vrienden erkennen, *tenzij* vaststa, dat ze nu *vrijwillig en uit eigen aandrift* zullen doen wat anders *met dwang* hun zou zijn opgelegd. Liefde en gehoorzaamheid aan het gebod moet geheel ineenvloeien. Alleen zoo ze zijn geboden bewaren, blijven ze in zijn liefde. Door zijn geboden te verzaken, vallen ze uit die liefde uit. Alzoo, dankbare liefde stelt het motief en geeft den drang, maar het is de Christus, als Heere over zijn eigendom, die nu *Koning over vrije onderdanen* is geworden en die door zijn geboden den regel stelt voor hun leven in zijn Koninkrijk.

En dit nu haalt Jezus nog dieper op uit de *eenheid des levens* waartoe hij met de zijnen ingaat. Het is niet meer een afzonderlijk

leven in hem, en daarnaast een afzonderlijk leven in de zijnen, maar in hem en in de zijnen is het één leven. Het is één lichaam, waarvan de zijnen de leden zijn, en waarvan hij het Hoofd is. Het is, gelijk we reeds vroeger opmerkten, één levensbloed dat door hoofd en leden stroomt. Het is de ééne levensadem van den Heiligen Geest, die in het Hoofd van de leden uitgaat. Dit spreekt het beeld van *den wijnstok* uit. De wijnstok en de ranken leiden niet elk een afzonderlijk bestaan, maar het is in wijnstok en ranken één leven, dat uit den wortel van den wijnstok opkomt, en in de ranken overvloeit. Scheurt de rank van den wijnstok los, dan boet hij zijn leven in en sterft. Blijft hij daarentegen in den wijnstok vast zitten, dan is het leven aan den rank gewaarborgd, en het dragen van de vrucht verzekerd. Van daar onze inlijving in het lichaam van Christus. En dan is de liefde de band, die wijnstok en ranken, die Hoofd en leden saamsnoert. Alleen met dit onderscheid, dat hetgeen bij den wijnstok en in ons lichaam onbewust en physisch toegaat, bij de verhouding tusschen Christus en de zijnen een *bewust* karakter verlangt. De band, die beide, Wijnstok en ranken, Hoofd en leden saambindt, verkrijgt hierdoor bij Jezus en de zijnen het bewuste karakter van *liefde*, en de afhankelijkheid van de ranken tot den wijnstok verkrijgt den bewusten vorm van *gehoorzaamheid* der zijnen, en van zijn recht *om te gebieden.* De rank gehoorzaamt *blindelings* aan de *natuurwet*, de discipelen moeten met klare bewustheid niet aan een natuurwet, maar aan de hun gegeven en in hun bewustzijn opgenomen *geboden* gehoorzamen. En het is deze *bewuste* verhouding die zich in het Koningschap van Christus en in het onderdaan-zijn van zijn jongeren uitspreekt.

Het sentiment, de mystiek, wil dit altoos weer naar het *onbewuste* terugtrekken, maar Jezus blijft onverbiddelijk den eisch van het *bewuste* leven stellen. De mystiek is de bodem waaruit het leven opkomt, maar het mag er niet in blijven sluimeren. Mystiek is het rank-zijn in den wijnstok. Mystiek is het, dat ons leven in Christus verborgen is bij God. Mystiek is onze inlijving in het Lichaam

waarvan hij het Hoofd is. Maar uit dezen mystieken levensbodem moet het geestelijk bewustzijn in steeds klaarder en helderder vorm opbloeien. En het is daarom dat Jezus met zooveel nadruk, na eerst de verhouding tusschen wijnstok en ranken te hebben geteekend, zijn jongeren naar *het gebod* verwijst, en hun den eisch stelt, dat ze als vrijgekochten en vrijgemaakten, vrijwillig en uit eigen drang der liefde, hem als hun Heere en Koning eeren, erkennen en gehoorzamen zullen. Eerst in dit vrijwillig zich onderwerpen aan zijn Koningschap kiemt het nieuwe leven, dat hun is ingestort, tot hooger menschelijk, geestelijk en daarom bewust leven op. Het gehoorzamen aan het gebod staat niet *naast* het leven, maar komt er uit op en brengt het tot openbaring. En zoo ook de liefde is niet iets dat bij het gebod bijkomt, maar ze is het heilig vuur dat tot het zich onderwerpen aan en gehoorzamen van het gebod bezielt, en er waarde aan verleent.

We mogen en kunnen er daarom niet mee volstaan, om uit het Koningschap van Christus alleen het hooge voorrecht aan te nemen, dat hij als Koning „ons regeert, ons beschermt, en bij de verworven verlossing behoedt", maar we moeten evenzoo en even beslist de keerzij van de medaille onder de oogen zien, en ons een klaar denkbeeld vormen van de *onderdaans-verplichtingen*, die dit Koningschap van Jezus ons oplegt. Doel van de nu volgende uiteenzetting zal daarom moeten zijn, de verplichtingen waaronder we als onderdanen jegens onzen Koning staan, met het oog op de onderscheiden terreinen van ons leven, in helder licht te plaatsen. Die verplichtingen raken ons persoonlijk, ze raken ons kerkelijk, ons huiselijk, ons maatschappelijk en ons staatkundig leven, waarbij dan onder het maatschappelijk leven vanzelf ook het menschelijk leven van de gekochten des Heeren op het gebied van wetenschap en kunst aan de orde komt.

III.

Onzen Koning belijden.

> Een iegelijk dan, die mij belijden zal voor de menschen, dien zal ik ook belijden voor mijnen Vader, die in de hemelen is.
>
> MATTH. 10:32.

VRAGEN we nu wat de eerste plicht jegens onzen Koning is, *voor wat onze persoon* (afgezien nog van onze *positie* in het leven) aangaat, dan staat uiteraard geheel op den voorgrond onze dure verplichting om onzen Koning *te belijden*, voor hem uit te komen, en, wat onze vaderen noemden, zijn vendteeken te dragen. Ieder kent Jezus' dringende, dreigende uitspraak: „Zoo wie mij *belijden* zal voor de menschen, dien zal ik belijden voor mijnen Vader, die in de hemelen is", maar ook: „Zoo wie mij *verloochenen* zal voor de menschen, dien zal ik verloochenen voor mijnen Vader." Ons woord: *belijden*, dat hier in de vertaling gebezigd is, heeft met het woord: *lijden* niets uitstaande. Het komt af van een vroeger gebruikt woord: *lien*, dat door de voorvoeging van: *be,* meer nadruk erlangde, en dat *lien* schijnt oorspronkelijk niet veel anders dan: *geluid geven* beteekend te hebben. Men zou de grondbeteekenis derhalve aldus kunnen weergeven: Niet uw geluid inhouden, niet zwijgen, maar geluid geven, spreken. In den Grieksch en tekst is de uitdrukking: *homologein* gekozen, en welk woord Jezus zelf in het Arameesch gebezigd heeft, is ons onbekend. Dit „homologein" nu beteekent letterlijk: 't gelijke spreken, het eens zijn, in wat een ander zegt zijn gevoelen terugvinden. Stel nu, er wordt een stemming gehouden over een vraagstuk of over een persoon, dan vormen zij die 't eens zijn met elkander in zeker opzicht een partij, en hooren tot eenzelfde groep. Wie zich bij die groep aansluit, geeft door dat feit zelf te kennen, dat hij 't met haar

eens is. En trekt zich dat nu saam op één persoon, zoodat de groep 't gelijke spreekt, homologei, met dezen éénen, dan verklaart ze hiermee hem te willen, hem te bedoelen, in hem de belichaming van haar overtuiging te vinden, zich bij hem aan te sluiten, zich voor hem te verklaren, en zijn persoon te eeren. Daar het nu bij Jezus, in den strengsten zin van 't woord, om zijn heilige persoon ging, lag het voor de hand om dat woord *homologein* en *belijden* ook toe te passen op de verhouding waarin de jongeren tot hun meester stonden. Ze moesten er voor uitkomen, dat ze hem kenden en verstonden, dat ze zich voor hem verklaarden, dat ze bij hem hoorden, dat hij hun Heer en meester was, en dat ze, als behoorende tot zijn volk, hem als hun Koning huldigden en eerden, tegenover ieder en in weerwil van elke bedreiging en van elk verzet.

Dit belijden van Jezus was niet een hulde, die ze hem, als den man hunner eigen keuze, brachten, gelijk dit onder menschen voorkomt, b.v. wanneer de troepen in overmoed een officier op het schild heffen, en daardoor als bevelhebber over zich aanstellen noch gelijkt het op de manier, waarop een groep zich zelve een leider of voorganger kiest. Opzettelijk heeft Jezus, vlak voor zijn gang naar Gethsemané, het zijn jongeren met nadruk herinnerd: „Niet gij hebt mij uitverkoren", wat natuurlijk niet terugslaat op de eeuwige verkiezing ter zaligheid, maar uitsluitend doelt op de verhouding waarin hij als Koning tegenover zijn jongeren als zijn onderdanen stond. Niet hij was een door zijn volk gekozen Koning, zoodat er eerst het volk was, en uit dat volk de Koning is opgekomen. Zulke koningen waren er wel onder de koningen der volken geweest, maar zulk een Koning was hij niet. Vlak omgekeerd was hier de Koning er eerst, en het was de Koning die zijn volk om zich verzamelde, door tot zijn onderdanen diegenen uit te kiezen die hem van den Vader gegeven waren. Saul in zijn dagen was een door het volk gekozen koning, maar juist daarom was niet Saul, maar David het voorbeeld van dezen eeuwigen Koning, die juist deswege zijn positie tegenover de zijnen niet beter en niet

scherper kon uitdrukken, dan door te verklaren: Niet gij hebt mij uitverkoren, maar ik heb u uitverkoren, en op grond hiervan zijt gij mij eerbiedenis, trouw en hulde schuldig.

Door tegenover het *belijden* het *verloochenen* te stellen, heeft Jezus zelf de bedoeling en strekking van dat belijden klaarlijk toegelicht. Iemand verloochenen is loochenen dat ge bij hem hoort, loochenen dat ze van de zijnen zijt, loochenen dat ge met hem gemeene zaak maakt, dat ge met hem wilt gerekend worden, en dat ge alzoo deelen moet in zijn smaad, maar dan ook deelen moogt in zijn eer. De droeve uitglijding van Petrus licht dit, zoo duidelijk het kan, toe, en ontkent eens en voorgoed het recht van bestaan aan de opvatting, alsof het belijden van Jezus alleen dan plicht ware, zoo 't iets bijzonder gewichtigs gold, en alzoo niet zou doelen op het gewone leven. Toen aan Petrus in het voorhuis van de zaal van den Hoogepriester tot driemalen toe gevraagd werd, of hij niet tot de volgelingen van Jezus behoorde, lag er in die vraag, op zich zelf genomen, niets van bijzonder gewicht. Het was het dienstpersoneel, dat bij de poort en bij den ingang van de zaal stond, dat zich uit louter nieuwsgierigheid en om den tijd te korten een oogenblik met Petrus inliet. De een meende hem aan zijn trekken, de ander aan het Galileesch accent van zijn tongval te herkennen, en volstrekt niet bij manier van gerechtelijk onderzoek of als inleiding op een gerechtelijke instructie, maar alleen uit praatzucht en om elkaar bezig te houden, lieten ze aan Petrus merken, dat ze hem herkend hadden; hoogstens daarbij door zekere plaagzucht gedreven, om Petrus angst aan te jagen en zich in dien angst te vermaken. Het had dus niets van een publieke oproeping om zich voor of tegen Jezus te verklaren, want in zulk een geval zou Petrus ongetwijfeld kloek en moedig zijn Heere en Meester beleden hebben en desnoods voor hem gestorven zijn. Dat Petrus het antwoord eerst ontweek, scheen daarom tegenover zulk een vrij-

postige vraag van die dienstmaagd tamelijk onschuldig, en alleen doordien de vraag hem prikkelde en werkelijk eenigszins beangst maakte, ging hij bij de tweede, en vooral bij de derde maal dat de lastige vraag tot hem kwam, tot geheel onnoodige eedzwering over. Hadden de dienaren van het Sanhedrin in last gehad ook de jongeren te arresteeren, zou zouden zij dit in Gethsémané zonder moeite hebben kunnen doen, want op één na waren ze ongewapend, en toen Petrus met het zwaard sloeg, verbood Jezus dit hem terstond. Zelf had Jezus tot de politieagenten, die hem kwamen gevangen nemen, gezegd: Zoo gij dan mij zoekt, zoo laat deze heengaan, — en zoo weinig had de officier van de wacht zich hiertegen verzet, dat hij terstond daarop met Jezus als gevangene Jeruzalem binnentrok, en de jongeren stil gaan liet. Petrus zelf mag om zijn trekken van 't zwaard en het wonden van Malchus door zekere angst bekropen zijn, dat ze hem daarover ter verantwoording zouden roepen, maar de genezing van Malchus' wonde door Jezus maakte die vrees geheel hersenschimmig. Op zichzelf miste alzoo die driewerf herhaalde vraag van het dienstpersoneel elk ernstig karakter. Het spreekt toch wel vanzelf, dat, zoo dit personeel lust had gehad om ook den discipel van Jezus in arrest te nemen, ze dit om zijn ontkenning niet zouden gelaten hebben, en ook Johannes wel bij het kruis zouden gearresteerd hebben. Johannes toch was te Jerusalem en in den kring van het hoogepriesterlijke paleis alleszins een bekende. Nu is het geenszins overtollig hierop de aandacht te vestigen, omdat juist hieruit blijkt, hoe ernstig Jezus het belijden van zijn naam bedoeld heeft. Wel verre toch, dat Jezus deze poging van Petrus om onbekend te blijven door de vingers zou hebben gezien, of, als minder ter zake doende, zou verontschuldigd hebben, heeft Jezus veeleer met nadruk en opzettelijk deze zwakheid van Petrus als een tekortschieting in belijdenis van de ergste soort gebrandmerkt. Jezus heeft Petrus' lafheid in het minst niet vergoelijkt of als min schuldig vrijgesproken, maar ze op alle manier ten scherpste veroordeeld. Jezus wist, dat Petrus' binnentreden, tot bij de zaal van den hoogepriester, zijnerzijds

een daad van trouw en liefde was. Waren de anderen gevlucht en hadden zij een goed heenkomen gezocht, Petrus had geen rust of duur. Hij wilde weten wat ze met Jezus doen gingen, en volgde daarom den stoet, die Jezus wegleidde; en toen hij gezien had, dat ze Jezus naar binnen hadden gebracht, en hij dus wist, dat ze hem voor het Sanhedrin stelden, wilde hij weten hoe dat afliep, en drong daarom achter den stoet mee binnen. Hier sprak alzoo geen zondige nieuwsgierigheid, maar trouw en warme belangstelling. En toch heeft Jezus Petrus' zwakheid zonder sparen en op 't sterkst gevonnist. Let er slechts op, hoe Jezus vooruit aan Petrus had aangezegd, dat satan hem zou pogen te ziften als de tarwe, en hoe deze duivelsche inwerking daarin zou uitkomen, dat hij hem drie malen zou *verloochenen*. Jezus kiest het hardste woord. Jezus zegt niet, dat Petrus in moed of trouw zou te kort schieten; of dat hij een oogenblik van zwakheid zou hebben. Neen, Jezus zegt het uitdrukkelijk, dat *satan* hem verleiden, en dat hij Jezus *verloochenen* zou. Petrus zelf voelde dit, toen de daad geschied was, dan ook zoo diep, dat hij, toen Jezus hem uit de raadszaal aanzag en de haan kraaide, op eens diep in zijn hart ontroerd werd, en bitterlijk begon te weenen. En om het scherp te doen uitkomen, dat hij door deze *verloochening* zich het apostolaat onwaardig had gemaakt, en niet weer als apostel kon optreden, tenzij vooraf de verloochening was te niet gedaan, heeft Jezus bij het meer van Genesareth hem, door de driewerf herhaalde vraag: Simon, Jona's zoon, hebt ge mij lief? diep in het hart getroffen, en zoo eerst zijn herstel in eere mogelijk gemaakt. Wel een bewijs dus, dat Jezus de verplichting, die op zijn discipelen rust, om hem te belijden, zeer nauw neemt en zeer streng opvat, en het niet belijden, waar beleden moet worden, niet als te vergoelijken verzuim, maar zeer concreet als *verloochening* oordeelt. Zelfs zou men kunnen zeggen, dat Jezus, door het gebeurde met Petrus, zijn geloovigen uit alle eeuwen zeer nadrukkelijk heeft willen te verstaan geven, dat hij den plicht om hem te belijden zeer breed en voor elk voorkomend geval bedoelde, en elke poging

om zich die belijdenis te onttrekken als breuke van trouw, als tekortschieting in liefde en als schuldig plichtverzuim, ja, als de zonde der *verloochening*, ten strengste gispte en veroordeelde. Niets, volstrekt niets, kan op dit punt zich voordoen als vatbaar voor vergoelijking. *Steeds* en *overal* wil Jezus, dat we voor hem en voor zijn zaak openlijk en moedig zullen uitkomen.

In schier alle landen draagt elke manschap van het leger de cocarde met de kleuren van zijn koning. Niet zelden worden de soldaten door een eed van trouw aan hun koning in het leger ingelijfd, en in vredestijd zoowel als in tijden van oorlog op het oorlogsveld vertoont elk krijger voor aller oog zijn veldteeken. En zoo nu ook moet een iegelijk, die Jezus toebehoort, *zijn* veldteeken openbaren. Wie tot de gemeente van Christus toetreedt, doet dat door belijdenis, en die belijdenis is het zweren van een eed van trouw aan onzen Koning. Wel wordt geen eedsformulier daarbij gebezigd, omdat onder de Christenen het *ja, ja* moet zijn, en hier alzoo een eed geen pas heeft. Maar het uitspreken van het *ja*, of ook het buigen van het hoofd, staat met een eed gelijk. Het is het zweren van trouw, van de trouw aan den Koning bij wien men zich aansluit, en onder wiens banier men verklaart voortaan te willen strijden. Dien eed nu gestand te doen, die trouw niet te verzaken, en loyaal tegenover zijn Koning al de dagen zijns levens te staan, dat is het *belijden*. Wie Jezus toebehoort, is van zelf een krijgsknecht. En daar nu in het Koninkrijk der hemelen het onderscheidingsteeken niet in de *kleur* van een cocarde, maar in het *woord* ligt, is *belijden* het vaste onderscheidingsteeken van een iegelijk die zich aan Jezus' zijde schaart, en onder hem dienst neemt. Dat het hier op trouw en moedig belijden aankomt, vloeit voort uit den aard van Jezus' Koninkrijk. Dat Koninkrijk komt in deze bedeeling niet met uitwendig gelaat. D.w.z., Jezus heeft op aarde geen paleis, en geen troon, en geen kroon van diamanten en paarlen.

De heirschare, die voor Jezus als Koning hier op aarde optrekt, draagt geen uniform, heeft geen eigenlijk vaandel, bezit geen cocarde met aangewezen kleuren. Dit Koninkrijk van Jezus heeft op aarde geen ruiters en geen wagenen, geen vestingen en versterkte steden ter zijner beschikking. Het bezit geen politie of veldwacht. Het heeft niets, waardoor zijn alles overtreffende macht in het zichtbare zou uitkomen. Het Koninkrijk van Jezus komt niet met uitwendig gelaat, *maar is binnen in u.* Het heeft zijn zetel in het hart. Het bezit zijn kracht in de geestelijke sterkte, die Jezus in het hart der zijnen instort. Het openbaart zich door de trouw en de aanhankelijkheid van de vrijgekochten des Heeren. Het heeft zijn manschap, als we ons zoo mogen uitdrukken, in de bezegelden met den heiligen Doop. In deze heirscharen nu is een licht, waardoor ze als een stad op een berg zijn, en dat licht moet uitstralen. En door wat in hen gewrocht is, zijn ze als een bederfwerend zout, dat de ontbindende kracht der zonde in ons menschelijk leven stuiten moet. Maar hun wapen is *het woord*, en dat in zoo bepaalden zin, dat in de visioenen van Johannes op Pathmos de Koning zelf ons geteekend wordt, als hebbende een tweesnijdend zwaard in den mond, ter aanduiding van de macht, die *door het woord* van hem uitgaat. Van dat woord, dat van den Koning uitgaat, lezen we, dat het „levend en krachtig is en scherpsnijdender dan eenig tweesnijdend zwaard, dat doorgaat tot de verdeeling der ziel en des geestes, der saamvoegselen en des mergs, en een oordeeler is van de gedachten en overleggingen des harten." (Hebr. 4 : 12). De Christus is het eeuwige Woord, en in het woord is zijn macht. Vandaar dat ook voor zijn volk, voor zijn onderdanen, voor zijn krijgsknechten het hoofdwapen gegeven is *in het woord*. *Belijden* nu is, dit zwaard van het woord glinsteren laten. Zwijgen is, dit zwaard in de scheede houden. Verloochenen is, dit zwaard op de knie in twee breken. Die belijdenis, dat machtoefenen *door het woord*, draagt nu altoos dit bijzonder karakter, dat het woord tegenover *de niet belijdende wereld* uitgaat. Het Koninkrijk van Jezus op aarde is van het leven der wereld onder-

scheiden. Het is *in* de wereld, maar het heeft in die wereld een eigen bestaan, een eigen streven, een eigen bedoelen, en is in die wereld de openbaring van een macht, die niet uit de wereld opkomt, maar van boven tot ons afdaalt, en zich tegen die wereld overstelt. Zal Jezus nu in die wereld openbaar worden, zijn aanzijn gevoelen laten, en zijn macht in die wereld openbaren, dan geschiedt dit alles door zijn geloovigen, door degenen die hem toebehooren, en hem den eed van trouw zwoeren, en zulks wel doordien deze voor hem uit- en opkomen, het met het woord uitspreken, dat zij zijn onderdanen zijn aan hem als hun Koning onderworpen. Stel, alle geloovigen meden dit of lieten het na, dan zou Jezus' Koninkrijk op aarde verdwenen zijn. En daarom *mogen* ze niet schuilen, moeten ze spreken, is het hun dure plicht om te getuigen, en mag de belijdenis van Jezus als hun Koning nooit worden verzaakt. De gezworen eed, de trouw, de moed des geloofs eischt dit. Een ieder in de wereld, die tegen Jezus overstaat, moet van hen weten, dat men in hen met onderdanen en krijgsknechten van Koning Jezus te doen heeft, en wel met onderdanen en krijgsknechten, die zich hun Koning nooit één oogenblik schamen.

Hoor nu wat men hier tegen inbrengt. Er is gezegd, zoo voert men u tegen, dat niet een iegelijk, die roept Heere HEERE, zal ingaan in het Koninkrijk der hemelen, maar die daar doet den wil van den Vader die in de hemelen is. Schromelijker misverstand is al niet denkbaar, dan om tegen den eisch der *belijdenis* van zijn Koning zich op dàt woord te beroepen. Er is tweeërlei kring, de kring der *geloovigen* onderling, en de kring van wie niet in Jezus gelooven, of wilt ge de kring *der wereld.* De waarschuwing nu tegen het Heere HEERE roepen doelt natuurlijk op den eersten, niet op den tweeden kring. Sluipt in het volk des Heeren, gelijk in Israël, misbruik van het heilige in, dan ontstaat het gevaar, dat men door het roepen van Heere HEERE in dien kring van het volk des Heeren

zich een roep van heiligheid tracht te verwerven, en daartegen is het dat Jezus' scherp vermaan uitgaat. Het *belijden* daarentegen geschiedt juist tegenover dien anderen kring, tegenover den kring der wereld, in welken kring het belijden juist geen eere geeft, maar veeleer smaad met zich brengt, en hiermee heeft het vermaan tegen het Heere HEERE roepen niets hoegenaamd uitstaande. Het is alzoo misbruik maken van dit woord van Jezus, zoo men, zelf meer tot schuil blijven geneigd, en bij de wereld geen smaad maar eere zoekend, zich op dit heilige woord van Jezus beroept, om zijn gebrek aan moed en zijn gemis aan trouw te vergoelijken.

Een tweede bedenking, die men u tegenwerpt, is dat de apostel immers zelf gezegd heeft, dat een geloovige vrouw door haar Christelijk gedrag *„zonder woorden"* den ongeloovigen man moet pogen te winnen. Ook dit heeft met de trouw in het belijden niets gemeen. Die ongeloovige man wist zeer wel, dat zijn vrouw een geloovige was en Jezus als haar Koning beleed en eerde. Anders toch zou geheel de opmerking van den apostel geen zin hebben gehad. Hier is alzoo geen sprake van *belijden* „zonder woorden", wat reeds in zichzelf een contradictie zou zijn, maar van een *ijveren* voor Jezus en een *winnen* voor Jezus. Het diepste zielsverlangen van die vrouw was, om ook haar man tot Jezus te brengen en het ongeloof in zijn hart te breken. Nu had die vrouw natuurlijk niet van Jezus gezwegen; haar man wist volkomen goed wat hij aan haar had. Maar bij die geheel bijzondere betrekking, waarin die vrouw tot hem als haar man stond, zou een aanhoudend „preeken," gelijk wij het noemen, allicht het tegenovergestelde effect hebben gehad, en haar man juist te meer van Jezus hebben vervreemd. En met het oog daarop nu zegt de apostel, dat zulk een vrouw beter kans van slagen heeft, zoo ze in haar gedrag en optreden de vrucht van het Christelijk geloof toont, dan zoo ze rusteloos haar man „bepreekt". Een stelregel die nog altoos doorgaat in zoo menig gezin, waarin ook nu weer de geloovige vrouw getrouwd is met een man, die het geloof verzaakt en soms zelfs er vijandig tegenover staat.

En een derde bedenking, die ge gedurig opperen hoort, is, dat het *belijden* het Pharizeïsme kweekt. Nu staat het met het Pharizeïsme zóó, dat het nooit opkomt in ongeloovige kringen. Het Pharizeïsme was in Jezus' dagen noch te Rome, noch te Athene, noch te Alexandrië denkbaar. Het kon alleen opkomen onder Israël, waar de kennisse der waarheid was en de ware belijdenis gevonden werd; en daarom juist was het van Israëls volkstoestand onafscheidelijk. Nooit en nergens kan in deze zondige en onoprechte wereld het geloof zich in breeder kring openbaren, of de woekerplant van het Pharizeïsme slingert zich om den heiligen stam. In tijden van vervolging verdwijnt het, maar zoo niet wordt aan den kring van geloovigen een tijd van rust en vrede gegund, of het Pharizeïsme komt weer op uit het giftig zaad, dat allerwegen gereed ligt. Het is niet de vrucht van het geloof, maar het komt uit de wereld, uit de zonde in den heiligen kring binnen. Ter wille nu van dit Pharizeïsme het geloof tot zwijgen te willen brengen, is de trouw te niet doen, doordien ontrouw den valschen schijn van trouw aanneemt, eigen eerzucht de eere van onzen Koning te niet doet, en het valsch belijden niet den Koning maar het eigen ik bedoelt. De oude regel nu, dat het 't toppunt van dwaasheid is, terwille van het *misbruik* het *gebruik* op te heffen, vindt ook hier zijn volle toepassing, en tegenover het misbruik van het valsch belijden behoudt het waarachtig belijden van Jezus als onzen Koning, zijn onveranderlijke kracht. Alle schijnvertoon moet ook hier met alle kracht bestreden worden, doch deze regel geldt alleen in den kring der geloovigen. Zoodra men daarentegen tegenover de wereld of tegenover de ongeloovigen komt te staan, is vanzelf alle gevaar voor Pharizeïsme geweken, is niet te belijden plichtverzaking, en blijft altoos weer opnieuw belijden, niet uit overmoed, maar uit den drang van het hart onafwijsbare plicht. Maat moet, als in alle dingen, natuurlijk ook hier gehouden. De schuchterheid in het heilige mag nimmer verzaakt. Maar zwijgen waar ge spreken moet, komt niet op uit schuchterheid, maar vindt zijn grond in gemis aan geloofsmoed en in ontstentenis van trouw.

IV.

Getuigen zijn.

> En gij zult mijn getuigen zijn.
> HAND. 1:8.

Uw eerste persoonlijke verplichting, waaronder ge jegens uw Koning staat, is dat ge hem *belijdt;* de tweede die zich hier vanzelf bij aansluit, is, dat ge een *getuige* voor uw Koning zult zijn. Belijden en getuigen zijn na verwant, maar toch strikt onderscheiden. *Belijden* strekt om het niet verborgen te laten blijven, dat gij u persoonlijk in dienst van uw Koning hebt gesteld; dat ge tegenover de wereld u hebt aangesloten bij de zijnen; dat gij bij de groote tegenstelling tusschen Christus en de wereld voor Christus partij hebt gekozen, en dat ge wel verre van uw hierover te schamen er prijs op stelt dat men dit omtrent u wete. Bij het *belijden* regelt gij uw eigen positie voor wat den Christus aangaat tegenover hen die den Christus verwerpen. Door het belijden komt ge er voor uit, dat ook gij Christus als Koning erkent, dat ge wenscht voor een discipel van Christus te boek te staan en er prijs op stelt met de kudde van den eenigen Herder gerekend te worden. *Getuigen* daarentegen onderstelt wel belijdenis en sluit ook belijdenis in, maar alleen als gevolg. Iemand die optreedt om voor zijn Koning te getuigen, toont daardoor van zelf, dat ook hij het voor den Christus opneemt en voor hem uitkomt, maar het *getuigen* als zoodanig gaat uit van ander motief, en mikt op ander doel. Wie als *getuige* van den Christus optreedt, doelt niet op zich zelf, maar op hem voor wien hij optreedt. Het is er hem om te doen, om die anderen voor Christus te winnen, of althans hen te wijzen op wat ze verwerpen, indien ze van den Christus afkeerig blijven, en hun als waarheid te bevestigen wat ze in hun zelfverdwazing leugen durven heeten. *Getuigen* is niet hetzelfde als evangeliseeren of prediken. Het

evangeliseeren kan uitsluitend bestaan in de mededeeling en aankondiging van wat de Christus sprak en deed, gepaard met een oproeping om het heil, dat in Christus geboden wordt, aan te nemen. Getuigen daarentegen onderstelt altoos, dat de waarheid verdacht, betwist of ontkend wordt. Getuigen onderstelt: dat er een geding is, dat er zich een pleit aandient, dat beslecht moet worden, en dat gij in dat geding als getuige voor den Christus en zijn waarheid optreedt. De „wolke der getuigen" in Hebr. 11, is de groote menigte van hen die in de worsteling tusschen Jehovah en de wereld de zijde van den Messias kozen, en toen het moest hun getuigenis zelfs met hun bloed bezegeld hebben. Hier van daan komt het, dat de uitdrukking: *getuige* soms bijna gelijkluidend wordt met die van *martelaar*. Getuige heet in het Grieksch *martyr*, van dat *martyr* kwam het woord *martelaar* en daarvan weer het woord *martelen*. Die beteekenis van pijn ondergaan, en foltering lijden, en het met den dood bezegelen, is niet de eigenlijke beteekenis, noch van het Grieksch *martyr*, noch van het woord *getuige*. Ons woord *bloed*getuige zegt u, dat het gedood worden op zich zelf niet in „martelaar" inzit. Het woord *martyr* wordt door taalkundigen geacht af te komen van een woord dat beteekent: met zeker gezag aanzeggen, juist wat ook ons getuigen bedoelt. Ons woord *mare*, in den zin van *gerucht*, zou met dat *martyr* van éénzelfden stam zijn. Een „ver*maard* man" is dan iemand van wien velen goed getuigenis geven. *Getuigen* van den Christus verschilt alzoo daarin van het bloote *aankondigen* van den Christus in de Evangelisatie, dat wie *getuigt* tevens voor de zekerheid en waarheid van wat hij verkondigt instaat, en die waarheid waarborgt. De grond van deze zekerheid nu kan tweeërlei zijn: ten eerste *uitwendig* in datgene waarvan men zelf getuige is geweest, d.w.z. wat men zelf gezien en gehoord heeft, of in datgene wat men weet en zeker weet, omdat anderen, die men vertrouwt, het zagen of hoorden. Maar ook ten tweede kan die grond *inwendig* zijn en rusten in eigen geloofservaring. Wie zelf genezen werd, kan getuigen, dat de medicamenten, die hem genazen, genezen kunnen.

En zoo ook, wie zelf door Christus verlost werd, kan op grond van die eigen zielservaring getuigen, dat Jezus de Verlosser is. De discipelen, die den Christus drie jaar lang volgden, hadden zijn woorden gehoord en zijn daden gezien, en konden alzoo als getuigen van Jezus optreden op grond van eigen uitwendige waarneming. Zooals Johannes 't zegt: „Hetgeen we gezien en gehoord hebben en onze handen getast hebben van 't Woord des levens, dat verkondigen we u." In de eeuwen, die daarna kwamen, traden de getuigen van Christus op, niet op grond van eigen waarneming, maar afgaande op het getuigenis der apostelen. Zooals Jezus het in het hoogepriesterlijk gebed bad: „Ik bid niet alleen voor dezen, maar ook voor hen *die door hun woord* in mij gelooven zullen." Maar reeds de apostelen lieten het volstrekt niet bij dit uitwendig getuigenis; ze voegden er wel terdege het inwendig getuigenis aan toe: „Wij weten, dat we uit den dood overgegaan zijn in 't leven." Dit tweede, dit inwendige nu, dat de Heilige Geest in het hart der geloovigen werkt, is in alle eeuwen, die daarna kwamen, steeds het stempel van dien *inwendigen* grond geweest. In de betuiging: „De Geest getuigt met onzen geest, dat wij kinderen Gods zijn", lag steeds en ligt nog de grond van de zekerheid en van 't gezag, waarmee wie voor den Christus als getuige optreedt zijn getuigenis tegenover de wereld aflegt.

Getuigen is spreken met gezag, zóó spreken, dat men onvoorwaardelijk geloof eischt, en dat niet zoozeer op grond van uitwendige bewijzen die men bijbracht, noch op grond van logische redeneering, die men gevoerd heeft, maar op grond van zijn uitspraak als zoodanig. Als ge bij den rechter wordt geroepen om getuigenis naar waarheid af te leggen, dan wordt u niet naar bewijzen gevraagd; die zal de rechter van instructie wel opsporen; noch ook naar den diepzinnigen beloop van het geding; laat dit aan uw pleitbezorger over. Al wat aan u gevraagd wordt is, dat ge eerlijk, oprecht, volledig en duidelijk zult mededeelen, wat ge

gezien en gehoord hebt, en dat ge, onder eede sprekende, in zult staan voor de zuivere waarheid van uw woord. Wie getuigt, spreekt uit, wat hij betuigt vast en zeker te weten. Omdat hij getuige is geweest van wat gezegd of gedaan is, daarom kan hij als getuige voor den rechter optreden. Steeds komt het alzoo op twee dingen aan: 1°. op mededeeling en 2°. op instaan voor de juistheid van wat ge zegt, en wel 't laatste op uitwendigen of inwendigen grond, of ook op beide te gelijk. Brengen we dit nu op uw getuigenis van den Christus over, dan houdt het in, dat ge, waar het noodig is, waar Christus miskend of de waarheid omtrent den Christus geloochend wordt, moedig en onversaagd zult optreden om de waarheid aangaande Christus vast te stellen, en dat ge op grond van inwendige overtuiging voor de zekerheid hiervan zult instaan. Van dat *getuigen* gaat een kracht uit, die de gewone aankondiging mist. Hoort men iemand enkel een verhaal doen, allerlei uit het Evangelie mededeelen en blootelijk aankondigen wat de inhoud van zijn belijdenis uitmaakt, zoo kan dit, als 't goed geschiedt, boeiend en interessant zijn, maar het grijpt de conscientiën niet aan. Ziet ge daarentegen iemand optreden, die *getuigt*, d.i. iemand die uit innerlijke, warme overtuiging instaat voor de waarheid van wat hij betuigt, en in zijn woord zijn hart laat meespreken, dan maakt dit de conscientiën onrustig, prikkelt tot toepassing op ons zelven, en kan ons niet koud laten. We moeten er dan mee mede of we moeten er ons tegen verzetten. Een *getuige* brengt schifting in de gemoederen te weeg. Hij bevredigt niet de nieuwsgierigheid, maar doet u gevoelen, dat wat hij zegt uw eigen eeuwig wel of wee raakt, en dat ge òf zijn overtuiging tot de uwe hebt te maken, òf welbewust tegen zijn getuigenis als valsch en onbetrouwbaar moet ingaan.

Deze plicht tot *getuigen* nu kleeft in het kindschap Gods. Ge kunt niet zeggen, dat het *getuigen* een bijzonder iets is, waarvoor ge afzonderlijke gaven zoudt moeten ontvangen hebben. Tot getuigen voor den Christus is elk Christen als zoodanig geroepen. Niet alsof

daarom ieders getuigenis eender zou zijn. Veeleer loopt de aard van het getuigenis onder Christenen zeer ver uiteen, alnaar iemands geestelijke ervaring rijker, zijn inzicht breeder, zijn positie invloedrijker is, en bijzondere talenten of gaven hem zijn toebedeeld. Wie als man van wetenschap het talent bezit om, in het groot geding der wetenschap, den handschoen voor den Christus op te nemen, zal veel rijker en onversaagder getuigenis geven, dan de eenvoudige dienstbode in haar beperkten kring. Wie in bijzondere mate de gave van het woord ontving, zal in openlijke saamkomsten dit getuigenis veel welsprekender kunnen inkleeden en veel scherper op de conscientie kunnen doen werken. De man zal anders getuigen dan de vrouw, het kind anders dan de volwassene, de bewoner van het platteland anders dan de stedeling van hooger ontwikkeling. Ook wisselt de aard van het getuigenis naar den kring van personen voor wie ge als getuige optreedt. Een moeder zal bij haar zoon of dochter anders van den Christus getuigen dan een student onder zijn mede-studenten. Een man van zaken anders dan een geleerde. Een eenvoudige anders dan een rijk-ontwikkelde van geest. Zelfs de eigen zielservaring zal onderscheid maken. Wie door diepe wegen heen ging, zal anders getuigen dan wie geleid werd op effen paden. Wie eerst op later leeftijd tot bekeering kwam anders dan de geroepene van kindsbeen af. Maar hoezeer dientengevolge het getuigenis in aard en wijze uiteenloopt en verschilt, in zijn grond en wezen blijft het toch altoos één. Het is altoos het stellen van eigen zekere, vaste overtuiging tegenover de onwetendheid, den twijfel of de ontkenning. En nu is dit de les der ondervinding van alle eeuwen, dat het welsprekendst woord, waarin dit eigen getuigenis ontbreekt, nooit in de verte haalt bij den indruk, die op het gemoed wordt teweeg gebracht door iemand, die niet maar preekt, doch *getuigt*. In het getuigenis schuilt een vuur, dat vuur ontsteekt. Het werkt uit het hart op 't hart. Niet alsof wie getuigt, zou bedoelen zichzelf te prediken. Dat ware een subjectief bederf van het getuigenis. Het is en moet altoos blijven een *ge-*

tuigenis van en voor den Christus, en zoo alleen kan het aan den eisch door Jezus gesteld: „Gij zult *mijn* getuigen zijn," voldoen. Wie de krankheidshistorie van zijn eigen zielsleven uitstalt, predikt den Christus niet. Wat we zelf ervoeren, is wel het *steunpunt* voor ons getuigenis, maar mag er toch nooit de inhoud van zijn. Alleen eischt elk waarachtig getuigenis, dat wie 't hoort niet alleen erkent: „die man meent het", maar ook: „de zekerheid van wat hij betuigt is hem gewis."

In de eerste twee eeuwen der Christenheid was het in hoofdzaak dit *getuigen*, waardoor de Christelijke religie zich zelf voortplantte. Zooals de apostel het betuigt: men kon niet zwijgen, men moest spreken, de innerlijke drang perste, de noodzaak was opgelegd. Een wereld van nieuw leven, van nieuwe gedachten, van nieuwe motieven overweldigde en noopte tot getuigen. De slaaf getuigde aan zijn medeslaaf, de man aan zijn vrouw, de kinderen aan de ouders, zelfs de minderen konden voor de meerderen niet zwijgen. Men gevoelde, hoe heel zijn omgeving met geestelijke doofheid en blindheid was geslagen, hoe de meesten de grootheid van Christus niet zagen, er geen oog voor hadden, en voortleefden als was hij er niet. En daarom moest getuigd bij tijden en ontijden, *dat* hij er was, *dat* hij heerschte, dat hij als Koning zat aan de rechterhand des Vaders, en dat voor hem alle knie zich buigen moest. En velen bogen de knie, en de Christelijke geestdrift en daardoor de eere van Christus ontstak zoo vanzelf als een loopend vuur, dat van stad tot stad voortging. In de eeuw der Reformatie ging het evenzoo. Er was toen ook rustelooze propaganda. Het gemoed was vol, en had behoefte en voelde drang om zich te uiten, en het getuigenis ging in alle kringen en in alle gesprekken uit. Tot op zekere hoogte zag men nogmaals hetzelfde bij het Réveil in de eerste helft der 19de eeuw. Ook toen werd gezin na gezin, vaak onder de hoogere standen, hier èn in Zwitserland èn in Frankrijk gewonnen. Van de

dusgenaamde Separatisten en Vrienden der Waarheid ging gelijke actie uit. Niet georganiseerd, maar door de uiting van wat de ziel vervulde. En het getuigen droeg vrucht. Bij het Leger des Heils vindt men iets dergelijks. Niet maar zelf belijden en verder de wereld de wereld laten, maar rustelooze propaganda. Zelfs dient erkend, dat het Methodisme, wat het getuigen voor Christus aangaat, aanspraak op waardeering heeft, al mag niet verheeld, dat èn het Leger des Heils én het Methodisme in het gemeen meer philanthrophisch verdoolden poogt te redden, dan dat de eere, die den Christus als onzen Koning toekomt, in hun getuigenis op den voorgrond zou staan. Maar al mag deze eenzijdigheid niet verbloemd, in al deze historische verschijnselen bleek dan toch, wat bezielende kracht er van het *getuigen* uitgaat, en hoe het in de eerste en voornaamste plaats door dit *getuigen* is, dat de Christelijke eere en de Christelijke invloed zich de eeuwen door heeft gehandhaafd. De Zending, goed gevat en recht verstaan, is evenzoo niet anders dan getuigen van Christus tegenover een volk, dat nog voor de afgoden knielt of den Islam volgt. Het is altoos het *getuigenis*, dat de belofte der overwinning in zich draagt.

Juist daarom moet het zoo diep betreurd, dat in onze dagen zoo vele Christenen dien drang tot *getuigen* niet in zich bespeuren. Wel *belijden* ze, en een ieder mag van hen weten, dat ze persoonlijk voor den Christus gekozen hebben. De Christelijke banier verloochenen ze niet. Maar die persoonlijke belijdenis schijnt hun dan ook voldoende. Religie is een persoonlijke, immers private zaak. Waarom zouden ze dan als *getuigen* optreden? Ja, als men hen persoonlijk aanvalt, zullen ze, zoo goed zoo kwaad het gaat, zich verdedigen en, moet het, desnoods van zich afspreken; maar dan komt de prikkel van de zij van den tegenstander, dan is het zelfverweer, en dan is het niet de prikkel in hun eigen ziel om van Christus als hun Koning tegenover hun omgeving en tegenover de wereld te *getuigen*. Ga dan ook maar te rade met den kring van uw vrienden en bekenden, en hoevelen zijn er dan niet, over wier

lippen ge nog nooit het echte *getuigen* voor den Christus gehoord hebt. En zie hierbij vooral niemand alleen op anderen, maar raadplege een iegelijk ook zijn eigen historie, en vrage hij zich af, waar en wanneer hij metterdaad, eigener beweging, en omdat hij niet zwijgen kon, bij wie af was gedoold of in loochening verviel, voor den Christus als onzen Koning *getuigd* heeft. Soms gaat 't zelfs zóó ver, dat ouders, wanneer hun eigen kind afzwierf, toch maar in het zwijgen volhardden, en nooit aan het bezielde *getuigen* van den Christus bij hun eigen kind toekwamen. Dienstboden, van wie men weet dat ze ongeloovig zijn, komen en gaan zoo vaak, zonder dat er één enkele getuigenis van hun heer en vrouw tot haar uitging. Broeders en zusters weten van elkaar dat de één gelooft, de ander niet, en kunnen toch duurzaam zwijgen. Moet er een woord gesproken, dan is immers de predikant of ouderling daarvoor aangesteld. Leven vrienden en bekenden buiten den Christus voort, nu, dat moeten ze zelf weten. Als men zelf maar gelooft, is het geestelijk egoïsme voldaan. Wie er nog iets beter voor staat, bidt dan ten minste nog voor anderer toebrenging, ook al kan het vurigst gebed nimmer van den plicht tot getuigen ontslaan. Of liever, wie wezenlijk bidt, die *getuigt* ook van zelf. Het is één drang die tot het bidden en getuigen uitdrijft. Maar bij zoo velen wordt de drang noch tot het één noch tot het ander gevonden. De anderen moeten maar voor zich zelf zorgen. Zelven gelooven zij en hier vinden ze vrede in. En de eere van Christus' Koningschap, maar immers, die zal de Christus zelf wel handhaven.

Nu is hierbij een misleidend element in het spel. *Getuigen* heeft niet plaats onder Christenen, getuigen is de plicht van Christenen tegenover niet-Christenen. Wie zich in een Christelijke omgeving bevindt, gaat om met mannen en vrouwen die zelf Christus als hun Koning eeren. In zulk een Christelijke omgeving nu kan er sprake van zijn, om den zwakke te prikkelen en den flauwhartige moed

in te spreken, of ook onder teedere vrienden te spreken en te getuigen van wat de Heere aan onzen geest gedaan heeft. Maar het eigenlijke *getuigen* voor het Koningschap van Christus zou geen zin hebben, zoo men saam is met mede-Christenen die vanzelf den Christus als hun Koning huldigen en eeren. Nu heet onder ons alles *Christen*. Nog zijn zoo goed als allen gedoopt, en op de bevolkingsregisters staan ze allen als professie doende van die Christelijke religie opgeteekend. En dit nu drukt op het getuigen. Onder Christenen getuigt men niet. Allen heeten Christenen. Waartoe zou dan uw getuigenis uitgaan? Maar juist hierin is *de leugen*. Wie zelf een oprecht belijder is, weet uitnemend goed, dat al wat Christen heet, daarom op verre na nog geen Christen is. De tucht is verslapt. En duizenden en tienduizenden om ons heen, en vlak in onze omgeving, die waarlijk van hun ongeloof geen geheim maken en gedurig hun lust verraden om de echte belijders te bespotten en te smaden, laat men toch rustig om zich heen leven, zonder dat ooit de conscientie prikkelt, om als getuige voor de eere van onzen Koning bij en desnoods tegen hen op te treden. Men belijdt, men leeft zelf Christelijk, maar men *getuigt* niet, en men leeft voort als hinderde het niet, zoo het Koningschap van Christus, vlak bij ons en in onze omgeving, driestweg ontkend en geloochend wordt. Van hetgeen de Kerk tendeze te doen heeft, spreken we later pas. Ook van onze verplichting jegens onzen Koning op het gebied van wetenschap, kunst, staatkunde en zooveel meer, kan eerst later gehandeld. We bepalen ons thans tot de persoonlijke verplichting voor elk kind van God, om in zijn omgang en omgeving niet te zwijgen van zijn Koning, maar te getuigen. En dan mag niet verheeld, dat maar al te velen hierin niet alleen te kort schieten, maar er zelfs geen roeping toe gevoelen, en rustig voortleven alsof de plicht tot *getuigen* niet ook aan hen was opgelegd. En dit nu mag niet geduld, het kan niet worden vergoelijkt. Het is een ontrouw, waaraan we ons jegens onzen Koning bezondigen. Door Ananias ging het woord van Christus tot Paulus uit: „Gij zult mijn getuige zijn *bij alle men-*

schen" (Hand. 22 : 15), en in den grond der zaak geldt dit nog voor ieder geroepene des Heeren. Het „gij zult *zijn* getuige zijn" gaat tot elk geloovige uit.

Natuurlijk is hiermee geen ijveren zonder verstand bedoeld. De wijze kent tijd en wijze. Onbezonnenheid ware vooral hier misplaatst. Het *getuigen* richt zich bij een ieder naar zijn eigen positie en kring, en jegens den een zal het getuigen op heel andere wijze moeten uitgaan dan tegenover den ander. De oprechtheid der duiven en de voorzichtigheid van de slangen zijn ons beide door Jezus aanbevolen. Ook zult ge de paarlen niet voor de zwijnen werpen. Maar dit alles ziet op 't *hoe*, niet op de zaak zelve, en niets kan u ooit van uw principieelen plicht tot *getuigen voor uw Koning* ontslaan. Schuchterheid moet er in het heilige zijn, en wee hem die het teedere bij het getuigen uit het oog verliest. Maar schuchterheid in het heilige kan nooit zijn een sluiten van den tempel, een omzetten van het getuigen in botweg zwijgen. Prediken kan men nog door een *daad* doen en door *goede werken*, en dit is dan een prediking zonder woorden. Maar bij belijden komt 't juist op 't *moedige woord* aan, en getuigen *zonder* spreken is een innerlijke contradictie. Een getuige die, door den rechter opgeroepen, kortweg zweeg, verzaakte zijn getuigenplicht. Ongetwijfeld, tegenover dat holle in klanken van 't heilige spreken, kan niet genoeg herhaald, dat het Koninkrijk Gods niet in *woorden* is, maar in *kracht*. Maar bij het *getuigen* heeft zulk een waarschuwing geen zin. *Getuigen* is *spreken*. De hooge beteekenis van het geschreven en gedrukte woord mag hierbij niet onderschat. Het geloof is uit het gehoor, en het gehoor uit de prediking van het Woord Gods. Er zijn niet maar *daden Gods*, maar er is ook een *Woord Gods*, en door dit Woord Gods is het licht over de wereld opgeglansd. Het ziellooze woord is een holle klank, maar in het echte woord huist kracht. Zie maar, wat onmetelijke kracht van het woord in de pers en in publieke geschriften en op meetings en samenkomsten uitgaat. *Getuigen* nu is altoos zóó spreken, dat onze eigen ziel in ons woord trilt. Het *woord* is de hoogste gave,

door God aan zijn menschenkind gegeven. Ook van het dier gaat kracht uit, en ook bij het dier merkt ge betoon van trouw en liefde op. Maar het dier spreekt niet. De mensch alleen heeft de gave van het woord ontvangen; die heerlijke gave die hem in levensverband zet met onzen Koning, die zelf het Eeuwige Woord is, door welk Woord alle dingen geschapen zijn. Vandaar dat ook in ons woord scheppende kracht kan wonen, en 't is zulk een bezielend en levenswekkend woord, dat in uw *getuigen* voor uw Koning moet uitgaan.

V.

Ons kruis opnemen.

> En zij zullen des menschen vijanden worden, die zijne huisgenooten zijn.
> MATTH. 10:36.

De profetie bij Zacharias betuigt aan Israël, niet dat er een Heiland te komen staat, die eerst daarna Koning over Israël zal *worden*, maar vlak omgekeerd: „Zie, uw Koning komt, en Hij is een Heiland." (Zach. 9:9). Alzoo het feit, dat de Messias *Koning* is, staat voorop; daarvan wordt uitgegaan, en het is deze Koning, die tevens blijken zal een Heiland voor zijn volk te zijn. De onderdaansplicht jegens den Vorst, de trouw van het volk aan zijn Koning mag daarom niet vergeten, noch verwaarloosd. Ge doet aan de Koningseere, aan de Majesteit van Gods gezalfden Koning te kort, zoo ge dien plicht van gehoorzaamheid en trouw niet op uw hart bindt. Daarom wezen we eerst op den plicht van het *belijden* van den Christus, en in de tweede plaats op den plicht om voor den Christus te *getuigen*. Thans komen we tot den derden plicht ons opgelegd, tot den eisch om *Kruisdrager* achter hem te wezen. Men kan trouw in het

belijden en moedig in het getuigen zijn, zonder dat daarom nog de eere van de kruisopneming ons lief is geworden.

Klaar en met nadruk heeft onze Koning ook op dit punt zijn wil ons verklaard en opgelegd. Hij sprak toch: „Die zijn kruis niet op zich neemt, en mij navolgt, is mijns niet waardig." Doch ook deze uitspraak van Jezus is in den volksmond maar al te zeer van haar kracht beroofd. „Ieder heeft zoo zijn kruis te dragen", hoort men dan zeggen; en ieder klaagt dan op zijn beurt over „zijn kruis, dat hij nu eenmaal dragen moet", of ook spreekt men van door het noodlot hardgedrukten die onder het kruis bezwijken; doch bij dit alles doelt men dan op rampen, die ons treffen, op tegenspoeden, waarmee men te worstelen heeft, op smarten, die ons hart pijnigen, op allerlei leed, dat ons overkomt. En als een fel aldus geslagene dan berust in zijn lot, en zijn rampen met een standvastigen geest draagt, er niet moedeloos onder bezwijkt, maar in zijn God zijn hoog vertrek vindt, dan stelt men zich voor, dat zulk een aan den eisch van Jezus voldaan heeft. Immers hij nam zijn kruis willig op, en ging achter Jezus aan, en mag dus geacht worden, Zijns waardig te zijn, of, gelijk 't elders heet, zijn discipel te wezen. Nu is het zeer wel denkbaar, dat dit zoo is, en we zullen de laatsten zijn om aan iemand, die aldus sterk van hart onder zijn lijden verkeert, de eere van Jezus' discipel te zijn te ontzeggen. Maar met dit al heeft zulk een dragen van zijn kruis met het hoog gebod, dat van onzen Koning tot ons uitgaat, niets hoegenaamd uitstaande. Jezus toch spreekt hier met geen woord van het gewone lijden des levens, noch van rampen, die ons met anderen gemeen zijn, maar, heel anders en uitsluitend, van het lijden, dat ons om onze trouw aan onzen Koning wordt aangedaan. Als de wereld ontwaart, dat ge in uw belijdenis en in uw getuigenis van uw Heiland trouw zijt, dan maakt ze zich op om u dit op haar wijs betaald te zetten. Dan maakt ze een kruis voor u gereed. Het is *dit* kruis, waaraan men u om uw trouw aan Jezus nagelen wil, waarvan Jezus zegt, dat ge het willig moet opnemen, en, dit uw kruis dragende, hem hebt na

te volgen. Niet van het gewone lijden, maar alleen van het lijden *om Christus'* wil is hier sprake; en het eigenlijke lijden om Christus' wil wordt bovendien niet voorgesteld als gelegen in het *dragen* van 't kruis, maar in het straks aan het kruis gekruisigd worden. Het *dragen* van het kruis is slechts de inleiding op wat ook gij, zoo ge aan dat kruis geslagen wordt, zult te lijden hebben. Door hier niet op te letten, heeft men alzoo den zin van deze woorden van Jezus gansch elijk vervalscht, en dit niettegenstaande het verband, waarin deze woorden voorkomen, zoo ontwijfelbaar zeker den waren zin aanwijst. Jezus spreekt in Matth. X van den last en de zending, die hij als Heer en Meester zijn discipelen bij hun eerste uitzending oplegt. Hij zegt in vs. 32, dat ze hem *belijden* moeten, want zoo zij hem verloochenen, zal hij ook hen verloochenen voor zijn Vader die in de hemelen is. In vs. 34 betuigt hij, niet gekomen te zijn om vrede te brengen, maar het zwaard, zoodat zijn discipelen zich op een bitteren strijd hebben voor te bereiden. Die strijd, zoo zegt vs. 35 en 36, zal zelfs tot in het gezin en onder de huisgenooten uitbreken. Wie voor Jezus uitkomt, zal ieder, die hem niet belijdt, als vijand tegenover zich vinden. Het woord *vijand* bezigt Jezus letterlijk: „Zij zullen 's menschen *vijanden* zijn, die zijn huisgenooten waren." En op die aankondiging nu laat Jezus zijn woord van het kruisdragen volgen. Alleen wie dit bepaalde kruis van „het lijden om Christus' wil, opneemt, en dat hem nadraagt, niet gedwongen, maar willig, die kan Jezus' discipel zijn en is zijns waardig. Wie dit niet kan, of niet doet, *niet*. In niets slaat alzoo dit woord van Jezus op den gewonen tegenspoed des levens. Zulk lijden is *niet* het hier bedoelde kruis. Het kruis, hier bedoeld, is de bestrijding, die we, om ons vasthouden aan Jezus, in de wereld hebben te ondergaan. Tegen het daaruit opkomend lijden wapent Jezus zijn jongeren. En zulks niet alleen met het oog op de gewone bestrijding der wereld, maar zeer beslist ook met het oog op het martelaarsschap. Er volgt toch in vs. 39 onmiddellijk op: „Wie zijn ziel (d.i. zijn leven) zal verloren hebben om mijnentwil, zal zijn leven (d.i.

het eeuwige leven) vinden." En omgekeerd: wie uit zucht naar levensbehoud zijn Heer verloochent, zal zijn ziel voor eeuwig verliezen.

Die ver-strekkende gedachte, die tot op den martelaarsdood doorgaat, ligt dan ook in het beeld van het *kruisdragen* vanzelf en met noodzakelijkheid in. Er was geen sprake van, dat men voor straf de lieden met een kruis op den schouder liet rondloopen. Het denkbeeld, alsof in die dagen de gevonnisten het *dragen* van een kruis voor straf kregen, is de ongerijmdheid zelve. Er was maar één geval, waarin men een kruis moest *dragen*, en dat ééne geval was, zoo men ter dood veroordeeld was, veroordeeld om aan het kruis te sterven. Eerst als ze op weg gingen naar de gerechtsplaats, dan werd het kruis, waaraan ze sterven moesten, aan de veroordeelden voor de voeten gelegd, en werd hun gelast dit kruis zelf te dragen en voort te sleepen, naar de plaats van executie. We kennen dit alles uit de lijdensgeschiedenis van Jezus zelf. Ook bij Jezus was er geen sprake van, dat hij dag aan dag te Jerusalem met een kruis op den schouder moest omwandelen. Slechts éénmaal heeft Jezus het kruis gedragen, toen hij uitging van Gabbatha, en het kruis, dat Jezus toen droeg, was het eigen kruis, dat op Golgotha zou worden opgericht, en waaraan hij na ettelijke uren zou sterven. Of nu Jezus in zijn bevel aan ons, om zoo ook óns kruis willig op te nemen, gedoeld heeft op zijn eigen kruisdood, blijve hier onbeslist. Ieder te Jerusalem kende onder het Romeinsche bewind de executie aan het kruis. De kruisiging werd er gedurig toegepast, en ieder te Jerusalem wist, als ze iemand met een kruis op den schouder door de straten zagen trekken, wat er met dien kruisdrager te geschieden stond. Want zulk een kruisdrager was op weg naar de gerechtsplaats, en zou, daar aangekomen, onverwijld aan dat eigen kruis worden vastgenageld, om er aan te sterven. Dat wist destijds ieder in Israël, want de kruisdood werd door de Romeinen gedurig toegepast. Met den kruis-

doed waren de Romeinen kwistig. Men zegt, dat ze op Sicilië na den slavenopstand een 25.000 slaven op die wijs ter dood hebben gebracht, en men weet, hoe in 70 na Christus, bij den ondergang van Jerusalem, al de heuvelen van Jerusalem bedekt waren met kruisen, waaraan gevangen genomen Joden waren vastgehecht. Toen derhalve Jezus tot zijn discipelen sprak van het „op zich nemen van het kruis", *kon* dit door Jezus niet anders bedoeld zijn, en *kon* het door de discipelen niet anders verstaan worden, dan van het op zich nemen van een kruis om aan dat kruis te sterven. Het op zich nemen en het dragen van het kruis was slechts de voorbereiding tot wat komen zou, de inleiding tot wat te gebeuren stond. En niet in dat dragen van het kruis, maar in het sterven eraan bestond het eigenlijke lijden.

Tegen tweeërlei misbruik van Jezus' woord moet hier alzoo gestreden worden. Het dragen van het kruis doelt niet op het gewone lijden des levens, maar uitsluitend op wat ge lijdt om Jezus' wil. En ten andere, het lijden, hier bedoeld, bestaat niet in het *dragen* van het kruis, maar in het *sterven* aan dat kruis, dat op het dragen ervan volgde. Wat Jezus met dat „wie zijn kruis niet op zich neemt" uitspreekt, is niet een gemoedelijk troostwoord bij den tegenspoed en het verdriet des levens, maar een hoogst ernstige aanzegging, dat wie hem belijdt, en als getuige voor hem optreedt, steeds bereid moet zijn om voor Jezus te sterven. Wat Jezus hier zegt, doelt rechtstreeks op het martelaarschap. Wat Jezus elders zegt, dat ze zijn discipelen zouden overleveren: dat ze meenen zouden Gode een dienst te doen, door hen ter dood brengen; wordt hier voor het eerst, en daarom in eenigszins bedekte termen aan de jongeren aangezegd. Jezus wist vooruit, dat zijn naam de wereld niet *kon* worden ingedragen, of de wereld zou pogen den voortgang van zijn woord door de uitmoording van zijn belijders te stuiten. Gelijk ze hem zouden kruisigen, zoo zouden ze na zijn hemelvaart ook zijn volgelingen aan het kruis slaan, en het is van *dat kruis des doods*, dat Jezus nu tot zijn discipelen zegt, dat ze het zich niet

moeten laten opleggen, om er half-onwillig onder te bezwijken, maar dat hun plicht en roeping is, om, wordt dit kruis hun voorgelegd, het willig zelf op te nemen, en met volkomen toewijding en overgave den dood om zijns naams wille te ondergaan. Op die bereidwilligheid des gemoeds kwam het hier aan. Willig of onwillig, gedood zouden ze toch worden. Maar het zou een schande voor Jezus naam zijn, indien zijn jongeren in de ure des doods zich door overmacht overweldigen lieten, om, zich verzettend en gillend, naar het kruis gesleept te worden. Christelijke heldenmoed was hier eisch. Ze mochten den dood niet zoeken, maar indien, ter oorzake van hun getuigenis voor Jezus, de wereld hen met den dood dreigde, dan moeten ze toonen, zelfs het leven voor Jezus prijs te hebben, en niet klagend maar veeleer jubelend den marteldood te kunnen tegengaan. Dat was het, wat in dit *„op zich nemen"* van het kruis lag uitgesproken. Het kruis willig om Jezus' wil op zich nemen, en willig voor Jezus in den dood gaan. Daarom voegt Jezus er bij: *„en mij navolgt"*. Hij immers is willig in den dood gegaan. Toen zijn bloed geëischt werd, was hij stom als een lam dat ter slachting werd geleid. De wil zijns Vaders was zijn wil. Gelijk Jezus zelf willig den kruisdood op Golgotha zou tegemoet gaan, zoo ook moesten zijn discipelen, als het aan hen kwam, niet klagend en jammerend, maar volvaardig zich ten slachtoffer stellen. Jezus doelt aanstonds op het uiterste, op datgene wat hij Petrus na zijn opstanding aanzegde, toen hij sprak: „Toen gij jong waart, gordet gij uzelven, maar wanneer gij oud zult geworden zijn, zal een ander u gorden, en u brengen waar gij niet wilt."

Nu zijn de tijden, waarin de wereld de belijders van den Christus ter oorzake van hun belijden ten doode doemde, voorshands althans voorbij. Dat die dagen zullen terugkeeren, is in de Openbaring van Johannes ons voorzegd, maar in deze eeuw is vermoedelijk die terugkeer nog niet te wachten. In Turkije en China mogen nog

niet zelden de Christenen worden omgebracht, maar in Midden-, West- en Zuid-Europa is van zoo iets geen sprake meer. Dulding en verdraagzaamheid is in die landen regel geworden. Het martelaarschap stierf in deze Staten uit. Maar gelijk van zelf spreekt, sluit het meerdere ook hier het mindere in. Indien onze Koning ons ten plicht oplegt, om, moet het, voor zijn naam te sterven, en dat wel zoo, dat we willig in den dood gaan, en zelf het kruis opnemen, waaraan men ons straks zal vastnagelen, dan geldt nog veel strenger zelfs de eisch, dat we om Jezus wille elk *minder* lijden willig en met blijdschap dragen zullen. De jubel der apostelen, dat ze waardig werden geacht om Christus' wille schade te lijden, moet bij al wat ons om onze belijdenis van den Christus wordt aangedaan, de grondtoon in de stemming onzes gemoeds blijven. Of hoe zou wie reeds onder dat mindere lijden bezweek ooit in staat zijn, zijn leven voor Jezus te zetten? We lezen wel van de martelaren en bewonderen hun stervensmoed, maar hebt ge het wel eens ingedacht, hoe 't u te moede zou zijn, als de bedreiging des doods ook tot u kwam, en men u naar schavot of brandstapel sleurde, om ter oorzake van uw belijdenis van den Christus den dood in te gaan? Kunt ge u dien toestand verplaatsen? Hebt ge dien wel eens in uw verbeelding doorleefd? En hebt ge dan, onder dat doorleven, in uw hart gevoeld, dat ge niet alleen den dood zoudt kunnen tarten, om uw Heiland trouw te blijven, maar dat ge ook in staat zoudt zijn, zelf het kruis, waaraan ge sterven zoudt, op te nemen, en het op te nemen, zonder gemor en gejammer over uw lot, veeleer u zelven gelukkig prijzen, dat ge in uw sterven het krachtigst getuigenis voor de waarheid van Jezus' Koningschap zoudt kunnen afleggen? Haast zoudt ge er aan twijfelen, of die martelaarsmoed ons nog in het bloed zat. Of is er verhelen aan, hoe verreweg de meesten reeds steen en been klagen, indien hun om Christus' wil een veel minder lijden overkomt, of veel geringer offer van hen wordt afgevergd? We leven thans niet in de dagen der vervolging tot den dood, maar in de

periode van het „merkteeken", waarvan de Openbaring van Johannes gewaagt. Daar heet het, dat de wereld een merkteeken zal geven aan wie harer zijn, en dat een iegelijk, die dit merkteeken niet draagt, maatschappelijk zal worden uitgestooten; ten slotte zullen ze zelfs zijn uitgesloten van koophandel en bedrijf. Welnu, iets dergelijks wordt in het heden gezien. De stroom van het maatschappelijk leven deelt zich in twee armen. Breed golft eenerzijds de stroom van het leven der wereld, en in kleine bedding stroomt het Christelijk leven daarnaast. De oude tegenstelling is er nog, maar ze is niet meer een tegenstelling van de wereld tegen de kerk, maar een worsteling van het maatschappelijke en van het publieke leven zelf, om door de wereld den toon in het leven te doen aangeven, en een iegelijk die in dien toon niet meezingt, in een hoek te duwen. De wereld voelt de wezenlijk belijdende en getuigende Christenheid als een vreemd, ongewenscht element in haar midden, en ze poogt dat vreemde element terug te dringen en van invloed te berooven. Natuurlijk hebben niet allen daar last van, maar zoo dikwijls er in een stad of dorp, of ook voor heel het land, een man of vrouw opstaat, van wie een helder geklank voor de eere van Koning Jezus uitgaat, dan begint de wereld aanstonds tegen hem op te dringen. De middelen, die de wereld daarbij aanwendt, zijn de smaad, de laster, de beleediging; men wordt, zooals de profeet het noemt, hun snarenspel en aanfluiting, of, gelijk de apostel het noemt, haar voetwisch of afschrapsel. Men brengt u in opspraak. Men wijst u na als een gevaarlijk, niet te vertrouwen sujet. Men kortwiekt uw positie en invloed. Voor niets zijt ge bruikbaar. Voor niets kunt ge in aanmerking komen. Zelfs in uw handel en bedrijf wordt ge achteruitgezet. Niet met brandstapel, schavot of hechtenis, maar met zulke kleine sociale middelen vervolgt men u, en geeft het niet op, eer men u òf tot zwijgen heeft gebracht, òf tot wel volkomen machteloosheid heeft gedoemd. En nu mag gelukkig betuigd, dat ze er nog altoos in menigte zijn, die als onderdanen desniettemin in de trouw aan hun

Koning volharden, en zich door niets tot afval bewegen laten. Maar als ge dieper indringt, en vraagt, *hoe* zulke sociale verdrukking en vervolging thans geleden wordt, is het dan te sterk gesproken, dat de klacht en het gejammer den boventoon heeft over den blijden toon van gewilligheid des gemoeds? Nu oordeele men hier niet te hard. Om staande voor den beul voor één enkel maal zijn stervensmoed saam te grijpen en willig den dood tegen te gaan, is, althans voor veler karakter, minder uitputtend en afmattend, dan dat gestadige vijlen en zagen aan de pooten van den stoel, waarop ge zit. Dat altoos doorgaande van de stille marteling brengt zoo doodelijke vermoeienis, en het is zeer de vraag, of meer dan één, wiens naam nu voor alle eeuwen in het martelaarsboek prijkt, in kracht van weerstand tegen deze kleingeestige, altoos knagende sociale vervolging niet zou bezweken zijn. En toch, het moet, we mogen niet terugdeinzen. Ook *dit* kruis moet willig opgenomen, en ook aan dit kruis moeten we sterven kunnen. Een held als Bilderdijk is er ons in voorgegaan, al werd ook bij hem de jubeltoon maar al te dikwijls door schor geklag onderdrukt.

De toestanden zijn nu zoo heel anders dan in de dagen der apostelen. Schijnbaar is heel de wereld om ons heen nu Christelijk geworden. Het draagt alles den Christennaam. Op kleine uitzonderingen na is vrijwel heel het volk gedoopt. Thans zijn de kringen vele, waarin het Christen-zijn eere voor smaad brengt, breed zijn de kringen, waarin men u uw Christendom gaarne gunt, mits het maar privaatzaak voor u blijve; en betrekkelijk klein is de derde soort kringen, die volstandig vasthouden aan het woord, dat Christus als Koning ook in deze landen heerschen moet. Naar die nieuwe toestanden nu schikt men zich. Er zijn tal en tal van Christenen, die het gebed niet verzuimen, die Gods Woord gedurig openslaan, die ter kerke gaan, en voor de diaconale armen geven, maar in deze stille vroomheid zich dan ook opsluiten. Ze weten, dat ze ongemoeid zullen

blijven, mits ze in dit systeem van private religie zich maar zorgvuldig opsluiten. En maar al te gemakkelijk bereiken ze hierdoor het dubbele doel, om eenerzijds al 't profijt van de Christelijke religie voor het leven hunner ziel te hebben, en toch anderzijds bij de wereld geloofd en geprezen te zijn, ja aan de ware en warme belijders als toonbeeld van het echte Christendom te worden voorgehouden. Anderen zijn iets moediger en durven ook wel voor het front komen, maar toch ook zij gaan voor de wereld vrij-uit, mits ze maar af en toe een schampere opmerking maken over de nachtschool, over de doode orthodoxie, en een pijl afschieten tegen de drijvers. Maar die drijvers moeten het juist daarom dubbel ontgelden, en dat te meer, daar er niet zoo zelden onder hen overmoedigen zijn, die overdrijven en bij al hun ijveren vaak in zachtmoedigheid en betoon van liefde te kort schieten. Maar deze er nu afgerekend, is het dan toch maar altoos onder die drijvers, dat ge den man en de vrouw vindt, die zich door smaad noch tegenstand laten afschrikken, en rusteloos voor de eere van hun Koning in het maatschappelijke leven optreden. Van hen gaat de kracht uit. Zij zijn de pit. Van hen gaat alle actie uit, aan hen is het te danken, dat het der wereld nimmer gelukt, om de Christelijke religie in watten te wikkelen en in het antiek kabinet bij te zetten. Neem welk land ge wilt, en steeds zult ge bevinden, dat het uit dezen engen kring is, dat de getrouwen opstonden, die den dood tegen gingen, en het feitelijk begraven van de eere van den Christus tegenhielden. Het „neem uw kruis op en volg mij", wordt alleen in dezen kring nog daadwerkelijk betracht; en het is daarom alleen in dezen kring, dat het Koningschap van Gods gezalfden Koning nog feitelijke heerschappij bezit.

Maar juist daarom is waarschuwen hier plicht. Er mag geen oogenblik voet gegeven aan het valsche denkbeeld, alsof die vele Christenen, die, hoezeer Christen in de bidcel, op de publieke markt van het leven door de wereld als een van haar kinderen geëerd en gehuldigd waren, vrij zouden uitgaan. Laat ze het slot van Matth. 10 van vs. 27 af maar lezen en herlezen, en ze zullen

in hun conscientie van schuld en tekortkoming overtuigd worden. Jezus wil geen privaatzaak van zijn belijdenis maken, maar roept uit: „Wat ik u zeg in de duisternis, *zegt het in 't licht*, en hetgeen gij hoort in het oor, *predikt dat op de daken*." Juist het tegenovergestelde alzoo van wat die privaat-biddende, maar publiek zwijgende Christenen doen. Jezus zegt: „Ik ben niet gekomen om vrede op aarde te brengen, maar om den mensch tweedrachtig te maken", en bij hen gaat de lieve vrede bovenal. Jezus spreekt van een kruis dat ze willig moeten opnemen, en de wereld wuift hun de palm der eere. Ze *kunnen* in hun accoord met de wereld niet voor het stellige woord van den Christus bestaan. En daarom is er wel oorzaak om te vragen, of er wel vrede bij God en vrede met Christus in de ziel kan zijn, als men, om eerlijk te zijn, erkennen moet dat men nog nimmer smaad of achteruitzetting om Christus' wille geleden heeft en zich nog steeds in de toejuiching der wereld verblijden mag. Indien men zeggen kon, dat het sociale merkteeken nog steeds, in beginsel althans, echt Christelijk was, zou hieruit natuurlijk geen ongunstig vermoeden zijn af te leiden. Maar dit is zoo niet. Het sociale merkteeken, waaraan de wereld de haren herkent, is, vooral in onze dagen, niet geestelijk maar materialistisch; niet geloovig, maar ongeloovig; niet de Christelijke, maar de neutrale cocarde; niet het kruis maar de hoogheid van den mensch. Waar nu in zulk een socialen toestand het Koningschap van Christus door zijn onderdanen en verlosten moet worden uitgedragen, kan plichtsbetrachting u geen vrede met de wereld brengen, en wie dan toch op dien vrede met de wereld boven alles aast, toont, dat hij òf het Koningschap van Christus nooit doorgrond heeft, òf wel den plicht van Christus' onderdanen tegenover hun Koning niet verstaat. Het is de trouw, de hartelijke trouw jegens hun Koning, waarin ze keer op keer te kort schieten.

VI.

Krijgsknechten van onzen Koning.

> Want wij hebben den strijd niet tegen vleesch en bloed, maar tegen de overheden, tegen de machten, tegen de geweldhebbers der wereld, der duisternis dezer eeuw, tegen de geestelijke boosheden in de lucht.
>
> EPH. 6:2.

EEN onderdaan van Koning Jezus moet hem *belijden* tegenover de wereld; moet in de tweede plaats van hem *getuigen* om zijn rijk uit te breiden; moet in de derde plaats voor zijn zaak en om zijnentwil lust hebben in *het dragen van zijn kruis*; maar ook in de vierde plaats, als goed krijgsknecht van Jezus, voor zijn Koning *strijden*. Zelfs wordt het strijden voor Christus als onzen Koning, meer nog dan 't belijden, getuigen en kruisdragen op den voorgrond gesteld. Reeds aanstonds bij zijn optreden, riep Jezus zelf het de schare toe: „*Strijdt* om in te gaan door de enge poorte." (Lukas 13:24). De apostel betuigt, dat hij *in veel strijd* het evangelie verkondigd heeft (1 Thess. 2:2). Paulus vermaant Timotheus „om *den goeden strijd te strijden*" (1 Tim. 1:18), en bepaalt dit nader zoo, dat „hij strijden moet den goeden *strijd des geloofs*" (1 Tim. 6:12). Hij betuigt aan de kerk van Philippi, dat ze „*denzelfden strijd* heeft te voeren, dien ze in hem gezien en gehoord heeft" (Phil. 1:30). Hij komt er voor uit, dat hij het evangelie te Rome spreken moet „in veel strijd" (1 Thess. 2:2). Hij roept de Kerk van Rome op, om met hem „*te strijden in de gebeden*" (Rom. 14:30), en verklaart aan die van Colosse, dat hij zelf alzoo in zijn gebeden strijdt (Coloss. 4:12). In den Hebreër brief heet het: „Gij hebt nog ten bloede niet tegengestaan, „*strijdende tegen de zonde*" (Hebr. 12:4). In den brief van Judas luidt 't, dat wij hebben *te strijden voor het geloof* (vs. 3). Paulus verklaart nader, dat hij

„strijdt *naar de werking van Christus die in hem werkt met kracht*". (Col. 1 : 29), en dat hij „den goeden strijd gestreden heeft en het geloof heeft behouden" (2 Tim. 4 : 7), waarom hem nu de kroon was weggelegd. Zelfs wordt de *geheele wapenrusting*, waarin deze strijd moet gestreden worden, aan de kerk van Ephese voorgeteekend (Ef. 6 : 13—17). Maar onder dat alles wordt er nadruk op gelegd, dat wij, als onderdanen van Koning Jezus, den strijd voor onzen Koning niet hebben „met vleesch en bloed, maar tegen de overheden, tegen de machten, tegen de geweldhebbers der wereld, der duisternis dezer eeuw, tegen de geestelijke boosheden in de lucht." (Ef. 6 : 12). Geheel in overeenstemming waarmee Paulus dan ook aan de kerk van Corinthe betuigt: „Wandelende in het vleesch, voeren we den krijg niet naar het vleesch, want de wapens van onzen krijg zijn niet vleeschelijk, maar krachtig door God tot nederwerping der sterken." Iets wat hij dan nader zoo verklaart, „dat hij de overleggingen ter nederwerpt, en alle hoogte slecht, die zich tegen de kennisse Gods verheft, en alle gedachten gevangen neemt tot de gehoorzaamheid van Christus," en tegelijk „alle ongehoorzaamheid jegens Christus wreekt." (2 Cor. 10 : 3—6). Zoo treedt de voorstelling van een strijd, dien elk onderdaan van Koning Jezus voor zijn Koning te voeren heeft, allerwegen op den voorgrond; een denkbeeld, door Paulus in zijn schrijven aan Timotheus aldus saamgetrokken, dat hij hem oproept om te zijn *„een goed krijgsknecht* van Jezus Christus." (2 Tim. 2 : 3).

Het was noodzakelijk, hier het Schriftwoord zelf voor te leggen, omdat eerst zoodoende in het oog kan springen, hoe gedurig op dit *voeren van den krijg* wordt teruggekomen; hoe de plicht van den krijgsdienst voor Jezus zelfs sterker nog dan de plicht van het belijden, getuigen en kruisdragen wordt aangedrongen; hoe de strijd voor Jezus een geheel eigen karakter draagt; en ten slotte hoe deze strijd voor Christus onder veelvuldigen vorm voorkomt. Er is nu eens sprake van een strijd in den gebede; dan van een strijd des geloofs; dan weer van een strijd in de prediking; van

een strijd tegen de zonde in de gemeente; van een levensstrijd waarin heel ons leven zich saamvat; van een strijd als in een wedkamp en van een strijd als op het oorlogsveld; van een strijd waartoe Christus zelf de kracht verleent; van een strijd die in een geheel eigen wapenrusting moet gestreden worden, en eindelijk van een strijd die niet tegen vleesch en bloed gaat, maar tegen het rijk der demonen. Het denkbeeld van de verplichting tot krijgsdienst onder onzen Koning is alzoo breed uitgewerkt, en draagt wel meer dan één karakter, maar komt toch altoos weer neder op *de trouw*, die we aan onzen Koning verschuldigd zijn, om zijn zaak verder te brengen, alle tegenstand tegen zijn zaak af te weren, en met alle ons verleende kracht voor de eere van onzen Koning op te komen en pal te staan. Wel valt niet te ontkennen, dat juist de veelvuldigheid, waarin deze strijd ons geteekend wordt, iets aan zijn bepaaldheid ontneemt, en daardoor zoo licht de gedachte bij het lezen wekt, alsof slechts beeldspraak bedoeld ware; maar de hoofdgedachte, dat een trouw onderdaan van Jezus tevens een „goed krijgsknecht" van Jezus moet zijn, hangt toch zoo nauw met Jezus' Koningschap saam, dat het ons niet voegt, er als enkel beeldspraak overheen te lezen. De koning, die een eigen rijk bezit en regeert, vindt tegenover zich andere Oversten met een rijk, waarin zij heerschappij voeren. Tegenover deze andere vorsten en rijken staat Jezus niet neutraal. Tusschen zijn rijk en het rijk der demonenwereld kan nooit vrede worden gesloten. Tusschen deze twee heerscht een bestendige, onafgebroken oorlog. In dien krijg strijdt de Koning niet alleen, maar zijn dienaren en onderdanen, d.z. de engelen en de geloovigen op aarde, moeten in dien krijg met hem strijden. En zoo vloeit vanzelf uit het onderdaan van Jezus zijn voort, dat ook wij geroepen zijn, met het oog op dezen strijd, ons te wapenen; zoo dikwijls we geroepen worden, in dien altoos durenden strijd mêe te strijden; en hiervan geen bijzaak maar zelfs de hoofdzaak te maken van onzen dienst in het Koninkrijk van Christus. En evenmin mag deze strijd verstaan worden als ging

hij in het belijden, getuigen en kruisdragen op. Het *belijden* is op zichzelf niets anders dan er voor uitkomen, dat men bij Jezus hoort en zijn onderdaan is; het *getuigen* is nog niets anders dan aan de propaganda voor het Koninkrijk deelnemen; en het *kruisdragen* zegt alleen, dat geen smaad of kruis ons van 't uitkomen voor Jezus mag afhouden. Het strijden, de krijgsdienst voor Koning Jezus is alzoo iets op zichzelf staands, dat als een plicht van eigen karakter moet begrepen worden.

Dat wedkamp en oorlogsstrijd hierbij door elkaar gebezigd worden, mag ons niet in verwarring brengen. Bij beide, zoowel bij den wedkamp als bij den strijd op het oorlogsveld, komt het op veerkracht, moed, inspanning, volharding aan. Zoo dikwijls alzoo op dezen viervoudigen eisch nadruk wordt gelegd, is het geheel om 't even of het beeld van den wedkamp, oftewel het beeld van den bloedigen strijd op het slagveld wordt genomen. En dat met name Paulus zoo telkens het beeld van den wedloop kiest, was alleen, omdat de Grieksche steden, waarheen hij zijn brieven veelal zond, het meest aan zulk een wedkamp gewoon waren, en in groote worstelperken, die schier in elke stad van Grieksche herkomst gevonden werden, steeds aan zijn lezers voor oogen stond. Hij schreef aan mannen en vrouwen, en al mochten vele mannen ook op het slagveld hebben gestreden, toch was dit niet alzoo het geval met de geheele gemeente, maar wel wist heel de gemeente wat zulk een grootsche wedkamp was. En vandaar komt het, dat hij telkens bij voorkeur op dien wedkamp wijst, met name in Hebr. XII, waar de strijd der eere voor den Christus in het beeld van een reusachtig worstelperk wordt gezet, waarbij „de wolke der getuigen" als toeschouwers optreden. Is het er daarentegen om te doen, om het ernstig karakter van den strijd voor Koning Jezus in het licht te stellen, dan wordt het beeld van den strijd op het oorlogsveld gekozen, en de geheele wapenrusting, waarin we dien

strijd op leven en dood te voeren hebben, tot in bijzonderheden ons voorgeteekend. Bij den wedkamp gaat 't om de kroon, maar heel anders bij den eigenlijken krijg; daar gaat het om den vijand terug te slaan, zijn vaste steden of sterkten te nemen, allen tegenstand te breken, en de overwonnelingen als gevangenen mede te voeren, juist zooals het ons in 2 Cor. X zoo ten voeten uit wordt afgeschilderd.

Toch schuilt onder dezen strijd in zijn velerlei vorm altoos éénzelfde leidende gedachte, en die leidende gedachte is, dat we den strijd hebben te voeren tegen die macht, die als vijandelijke macht tegen het Koninkrijk van Jezus overstaat, en waartegen hij zelf, onze Koning, den rusteloozen strijd heeft aangebonden. En die macht nu is niet de nog ongeloovige mensch, maar altoos de demonische wereld. Naar luid der Schrift toch is het verzet en de opstand tegen God niet uit den mensch opgekomen, maar opgekomen in het hart van satan. Hieraan moet daarom steeds vastgehouden, omdat heel het Verlossingswerk op deze overtuiging rust. Ware de Gode vijandige macht uit den mensch opgekomen, zoo zou alle mogelijkheid van redding, verzoening en verlossing uitgesloten zijn, en alleen het stellige feit, dat de macht van het Booze niet van den mensch uitgaat, maar uitgaat van de geestenwereld, is oorzaak, dat de mensch, de gevallen mensch, de zondaar nog voor redding vatbaar was. Als de Apostel ons dan ook voorhoudt, dat we niet den strijd hebben met vleesch en bloed, d.i. niet met den mensch, maar met de geestelijke boosheden in de lucht, dan spreekt hij hiermee slechts uit, wat de grondgedachte van al 't genadewerk is. Christus strijdt als Koning niet *tegen* de wereld, maar *voor* de wereld. Het is hem niet te doen om den mensch ten onder te brengen, maar juist om den mensch te behouden, en al zijn strijd gaat deswege tegen de geestelijke en onheilige macht, die den mensch aan God ontstolen heeft, en haar eigen rijksmacht tegenover het Koninkrijk van Christus poogt staande te houden. Zullen wij nu verwaardigd worden, om in dezen strijd

voor Jezus als onzen Koning tegen deze helsche macht als trouwe krijgsknechten op te treden, dan spreekt 't vanzelf, dat wij geen anderen vijand mogen kiezen, dan Jezus zelf bestrijdt, en dat op ons de taak rust, niet om den mensch terug te dringen, maar om de macht van satan in te perken. God heeft alzoo lief de wereld gehad, dat hij onzen Koning gezonden heeft, opdat een iegelijk die zijn onderdaan wordt, behouden wordt ten eeuwigen leven. Onze blik op den mensch, op vleesch en bloed, moet derhalve altoos zoodanig zijn, dat het ons streven is en blijft, dien mensch te *behouden*, en onze eigenlijke en onze eenige vijand, waartegen we den krijg hebben aan te binden, is de duivel. Bij dien vijand is nooit van ontzien of sparen sprake. Nergens wordt in de Schrift ook maar het flauwste uitzicht geopend, dat de gevallen engelen nog eens ten leven zullen komen en weer in Gods heiligen dienst zullen terugkeeren. Hun val is op eenmaal voleind geweest, en kan op niet anders uitloopen dan op een volkomen ondergang. Daarom moet zich tegen die demonen-wereld al onze volhardende inspanning keeren. Het is die wereld der demonen, waartegen alle onderdanen van Christus hun vereende macht hebben in te zetten. Alleen satan is de eigenlijke vijand, waartegen de strijd moet worden aangebonden, moet worden volgehouden en doorgezet. Doorgezet tot het bittere einde.

Maar natuurlijk, het is niet genoeg te weten, dat satan en zijn demonische wereld de onheilige macht zijn, waartegen onze Koning zijn rusteloozen strijd voert, en dat wij in dezen kamp voor onzen Koning tegen satan en zijn rijk hebben mee te strijden, want zal uw strijd ten deze ernstig worden opgevat, dan moet ge ook weten waar uw vijand te vinden is, en waar ge met hem handgemeen kunt raken. Nu is er bij zulk een krijg tweeërlei mogelijk. Of de vijand valt in uw land binnen, en brengt den strijd op uw territoir over, of wel, gij valt binnen in 's vijands rijk, zoodat ge den strijd kunt

voeren binnen zijn grenzen. Voor ons nu is er geen denken aan, dat wij in de demonische geestenwereld zouden binnenvallen, om daar den strijd te voeren. Satan daarentegen is van de ure van het paradijs af in onze menschheid binnengedrongen, en voert den strijd tegen Christus in heel ons menschelijk leven. Hiermee is niet gezegd, dat Christus zelf niet ook in de geestenwereld en dat wel rechtstreeks den strijd voert. Veeleer wordt in de Openbaringen ons welterdege de voorstelling gegeven, dat de goede engelen in onafgebroken strijd verkeeren met de booze engelen. En zelfs is de mogelijkheid allerminst uitgesloten, dat satan nog in andere werelden dan in de onze zijn verzet tegen God Almachtig heeft doorgezet. Maar aan al zulken strijd kunnen wij niet deelnemen; in dezen geesten-krijg kunnen wij niet dienen noch strijden. De Schrift doet ons inleven in een beslist geocentrische wereldbeschouwing, d.w.z. in een beschouwing der dingen, waarbij onze aarde het hoofdtooneel is, waarom de strijd gaat, en het is hierom, dat elke inlating onzerzijds met den strijd in andere werelden is buitengesloten; dat wij tot de geestenwereld der demonen geen toegang hebben, en in den strijd, die op dat hooge terrein gevoerd wordt, ons niet kunnen mengen. Onze strijd voor onzen Koning roept ons op, om de macht der demonische wereld te bestrijden *op deze aarde*, en daar alleen. Dit nu zou ondenkbaar zijn, zoo satan zelf zich niet in deze onze wereld genesteld had, en zijn invloed niet werken deed, en er niet nog steeds op uit was, om het geestesleven op deze wereld èn voor wat den enkelen persoon aangaat, èn voor wat de saamleving der menschen betreft, in *zijn* macht te krijgen of te houden. Nu het daarentegen volgens de Schrift vaststaat, dat deze invloeden en werkingen van satan allerwegen onder ons werken, is ons hiermee vanzelf het terrein aangewezen, waarop wij onzerzijds den strijd voor onzen Koning te voeren hebben. We leven persoonlijk in deze menschenwereld. Op die menschenwereld laat eenerzijds satan zijn inspiratiën uitgaan, om de wereld te verderven en aan God te ontrukken, maar werkt ook anderzijds de invloed van onzen

Koning, om die wereld te behouden en tot God terug te leiden. En zoo roept deze strijdplicht ons op, om in die menschenwereld tegen die satanische invloeden den strijd aan te binden en de invloeden van Christus er in te schragen. Die strijd nu is van drieërlei aard: 1°. in uw *eigen* hart, 2°. in de *ongeloovige* wereld en 3°. *onder de broederen.*

De strijd in ons eigen hart sta daarbij op den voorgrond. Of hoe zou wie zijn eigen hart rustig door satan laat vergiftigen ooit een goed krijgsknecht van onzen Koning kunnen zijn? Ons eigen hart is de citadel, waarvan de verdediging ons persoonlijk is toevertrouwd. Houden we satan daar buiten, dan is ons hart een wachtpost voor het regiment van Christus. Maar ook, geven we in ons eigen hart aan satan toegang, dan wordt 't een vijandige post die zich op het heilig erf tegen onzen Koning keert. Van daar de bede, ons in het Onze Vader op de lippen gelegd: *„Verlos ons van den Booze"*, en van daar de waarschuwing van den Apostel, dat de duivel rondgaat als *een brieschende leeuw*, zoekende wien hij zou kunnen verslinden. Satan ligt bij elk menschenhart op de loer, wat in Gen. 4 heet: *de zonde ligt voor de deur.* In zonde en ongerechtigheid geboren, blijven we ook na onze toebrenging aan aanvallen en invallen van satan en van zijn demonen bloot staan, en bij die invallen nadert de Booze ons niet in vijandelijk uniform, om ons te verschrikken, maar doet zich voor als een engel des lichts, poogt ons te verleiden, en verzoekt ons. Onder allerlei schoonen schijn is hij de dagelijksche vijand, die aan de poort van ons hart aanklopt, of ook zonder te kloppen binnendringt. Veelal gaat dit ongemerkt toe, en slechts in bepaalde gevallen neemt die inval den vorm van een bepaalde verzoeking aan, d.w.z. zulk een vorm, dat we zelf met volle bewustheid en eigen wil zouden moeten toegeven. *Hier*tegen ons nu te wapenen, *daar* den strijd tegen aan te binden, en in *dien* strijd onverzettelijk te zijn, is bij al onzen strijd in den dienst van Christus onze hoofdtaak. Christus heeft ons hart als zijn tempel in bezit genomen, satan poogt er in te komen, om er den

Christus weer uit te verdringen, en nu is 't onze heilige roeping, om ons eigen hart te bewaren voor Christus, en er satan uit te houden. Dát moet onze levensstrijd zijn, een strijd waarbij we ons allereerst hebben te sterken door onze gebeden; waarom Paulus gedurig spreekt van „in den gebede strijden". Dit nader uit te werken, hoort hier ter plaatse niet thuis. Alleen dient er op gewezen te worden, dat zijn roeping verzaakt, wie waant dat deze strijd alleen uitbreekt bij zeer sterke verleiding en verzoeking, en dat we, uitgenomen die oogenblikken van felle worsteling, door satan met rust worden gelaten. Tot in het kleine en in het kleinste van ons gewone dagelijksche leven gaat dit pogen van satan om ons in zijn bezit terug te nemen onverpoosd door, en daarom is het uw leven in gevaar brengen, zoo ge ook maar één dag doorleeft, zonder op dien eigen dag tegen satan te zijn ingegaan. Strijd moet uw leven zijn. Een strijd niet alleen tegen zinlijke, maar evenzoo tegen die heel andere zonde, die door twijfel uw geloof verzwakken wil. De apostel legt er zoo vollen nadruk op, dat onze strijd allereerst zelfs zijn moet de *goede strijd des geloofs*.

Maar hiertoe bepaalt zich de strijd niet, waartoe uw Koning u roept. Er is niet enkel een persoonlijk leven van den enkelen mensch, maar er is ook een saamleven der menschen, en dit maakt wat we noemen „de wereld uit. In dat wondere wezen, dat „de wereld" heet, zet zich het leven vast in gewoonten, in instellingen, in stroomingen die door het leven gaan, in geesten die heerschen, in een toon die boven alle andere tonen uitklinkt, in een macht die den enkele aan zichzelve conformeert. Ook op die „wereld" nu wierp satan zich van meet af. Het is overal in die „wereld" dat hij zich genesteld heeft, en 't is niet 't minst door die „wereld" dat hij zijn krijg tegen onzen Koning doorzet. Den roem van „Overste der wereld" te zijn laat hij niet los, en van daar dat de Schrift ons gedurig op die „wereld" wijst, als een macht, die tegen onzen Koning overstaat, de zijnen

terugdringt, en het op den ondergang van zijn Kerk toelegt. Hieruit nu volgt onze verplichting, om ook op dat breede terrein den Booze te weerstaan en den strijd tegen hem op te nemen. Werkt in de wereld de Booze door het geld, door de prostitutie, door het spel, door de ijdelheid, door de eerzucht, door de genotzucht te prikkelen, dan is het de roeping van alwie belijdt onderdaan van onzen Koning te zijn tegen dit alles op te komen, er zelf niet alleen niet aan mee te doen, maar de demonische macht, die er in werkt, met alle kracht en met vereende inspanning te keer te gaan, of we ze mochten stuiten. Door het geld wil satan Mammon in plaats van den Almachtige als God doen eeren. Door het spel wil hij het Toeval, het Geval, de Fortuin in de plaats van God stellen. Door het vleesch wil hij den geest dooden. En door den hoogmoed in ons te prikkelen, wil hij ons verleiden om „den mensch", om ons eigen *ik*, tot God te verheffen, en zoo den levenden God af te danken. En dat gelukt hem bij maar al te velen. Hierdoor zijn er breede levenskringen, waarin God heeft afgedaan, en waarin men niet den levenden God, maar Mammon, de Fortuin, de vrouw of zijn eigen ik aanbidt. Zelfs wordt het op zichzelf schoone woord van *Humanisme* misbruikt om de aanbidding van *„den mensch"* te verheerlijken, en straks het *ni Dieu ni maître:* „Geen God en geen heer meer", uit te galmen. Dit nu roept ons op, om den strijd tegen dit onheilige in de wereld aan te binden, niet om die wereld zelve, maar om in haar satan te bekampen, zelfs altoos met den toeleg om de personen in die „wereld" voor Christus te winnen.

En dan komt hier in de derde plaats de pijnlijkste der drie bij, de strijd dien we onder en desvereischt tegenover broeders hebben te voeren, natuurlijk alleen voor zooveel satan ook hen door zijn onheilige invloeden bewerkt. We moeten allen één zijn. Steeds moet van ons gezegd kunnen worden: „Zie, hoe lief ze elkaar hebben." Maar de historie der eeuwen, en ook de historie van het heden, toont 't ons maar al te bitter, hoe satan er in slaagt ons gedurig te verdeelen, en zoo weinig wordt daarbij dan over en weer

gemeenlijk aan invloeden van satan gedacht, die men saam afbidden moest, dat men in plaats van tegen satan in den broeder, tegen den broeder zelf gaat strijden, en de bitterste woorden tegenover hem niet te scherp vindt, ja dat men in het eind elkaar letterlijk met haat heeft achtervolgd en met brandstapel en folterbank heeft pogen uit te roeien. In het afgetrokkene geeft men dan wel toe, dat het satan is die de christenen verdeelt, maar men weigert dit op zichzelf toe te passen, en keert het zwaard van zijn woord tegen elkaar, in plaats van tegen satan, natuurlijk tot satan's groot vermaak. En toch mag daarom van den strijd tegen satan's invloed ook onder de broederen in geenen deele worden afgelaten. Zie maar, hoe dapper de apostel tegen het kwaad in de gemeente en tegen de dwaalleeraars optreedt. Men mag ter wille van de broeders de waarheid niet in den steek laten, de Schrift niet als Gods Woord vallen laten, niet wat tegen onzen Koning ingaat onder zijn naam laten propageeren. Ook deze strijd, hoe pijnlijk ook, is ons van Christuswege opgelegd, en het zou zijn satan vrij spel laten zoo we van dien strijd aflieten. „Zooveel in u is, houd vrede met alle menschen", voor zoover het uw persoonlijke belangen en uw persoonlijke eere aangaat, maar blijf onverbiddelijk, als het gaat om de zake en de eere van uw Koning. Alleen maar, blijf bij dien strijd onder broeders steeds indachtig dat ze uw broederen zijn. Behandel ze nooit persoonlijk als vijanden. Poog ze onder en zelfs door uw strijd te winnen. Niet zij alleen, ook gij zelf staat aan booze invloeden uit de demonische wereld bloot. In uw en in hun strijd tegen satan is het uw beider belang, om van uw en van hun hart den Booze verre te houden. En wee u, zoo ooit in den strijd tegen broeders niet de Geest van Christus, die *liefde* ademt, maar de geest van den Booze, die *haat* kweekt, u zou bezielen.

VII.

Onszelven voor onzen Koning verloochenen.

> Hetzij Paulus, hetzij Apòllos, hetzij Céphas, hetzij de wereld, hetzij leven, hetzij dood, hetzij tegenwoordige, hetzij toekomende dingen, zij zijn alle uwe;
>
> Doch gij zijt van Christus, en Christus is van God.
>
> 1 Cor. 3 : 22 en 23.

Onze Koning heeft het onbetwistbaarst recht, van zijn onderdanen te vorderen, dat ze hem *belijden;* dat ze zijn *getuigen* zijn; dat ze bereid zijn om zijnentwil *het kruis* op zich te nemen; en dat ze deelnemen in *den strijd* dien hij als Koning tegen zijn vijanden voert. Maar er is meer. Hij heeft evenzoo een onbetwistbaar recht er op, dat ze zich zelf met al wat het hunne is te zijner beschikking stellen, iets wat de Christus zelf saamvat in het ééne woord: *Zelfverloochening*. „Wie achter mij wil komen", alzoo sprak onze Koning, „*verloochene zich zelven*, neme zijn kruis op, en volge mij" (Matth. 16:24). Nu wordt deze zelfverloochening, gelijk ze hier bedoeld is, gemeenlijk misverstaan. Er is toch tweeërlei zelfverloochening. De eerste is de verloochening van ons eigen *ik*, ter wille van onzen naaste; maar de tweede is, heel anders, een verloochening van ons eigen ik niet ter wille van onzen naaste, maar ter wille van onzen Koning; en het is aan geen twijfel onderhevig, of in de zoo even aangehaalde uitspraak van Jezus is uitsluitend die tweede, en niet de eerste zelfverloochening bedoeld. Ook onder Joden, Heidenen en Mohamedanen komen daden van zelfverloochening voor den naaste voor, die ieder looft, maar die allerminst voortkomen uit de zucht om „achter Jezus te komen." En toch daarvan en daarvan alleen handelt Jezus hier. Het staat er met zoovele woorden: „Zoo iemand *achter mij* wil komen, die verloochene zich zelven." Het motief is

alzoo aangegeven en duidelijk uitgesproken. Er wordt hier alleen gehandeld van iemand, die zich tot Jezus vervoegt, die zich bij Jezus wil aansluiten, die achter Jezus aan wil komen, die zijn discipel en zijn onderdaan wil zijn. En dat motief nu is bij Joden, Heidenen en Mohammedanen, die door daden van zelfverloochening voor den naaste geschitterd hebben, volstrekt afwezig. Zij willen dit niet, ze zoeken het niet, ze bedoelen dit niet. Hun zelfverloochening gaat geheel buiten Jezus om, en van erkenning van Jezus' Koningschap is bij hen geen oogenblik sprake. Integendeel, ze ontkennen dit zijn Koningschap, ze verwerpen het, en ze bestrijden het. Wat Jezus hier uitspreekt, kan daarom alleen slaan op die heel andere zelfverloochening, die niet den naaste, maar onzen Heiland bedoelde. Ze zullen hem moeten *volgen*, en om dit te kunnen doen, moeten ze hun eigen *ik* voor hun Koning geheel te niet doen. Ze moeten niet meer met zich zelven, maar alleen met hem rekenen. Hun lust en zucht, hun wil en bedoelen moet zijn, om niet meer te vragen: wat zou *mij* gevallen, wat zou mijn *ik* verhoogen, wat zou mijn eigen-zelf eere brengen, maar omgekeerd en eeniglijk: wat zou mijn Koning behagen, wat kan mijn Koning verhoogen, wat kan de eere van mijn Koning bevorderen.

Niet de ingebeelde majesteit van hun eigen ik, maar de majesteit van hun Koning moet hun op 't harte wegen. En om hiertoe in staat te zijn, moeten ze hun eigen ik op zij zetten, hun eigen ik buiten de berekening laten, en alzoo hun *zichzelf* verloochenen. Wie onderdaan van Jezus wil zijn, moet zijn eigen *ik* in zich afleggen, zijn eigen *ik* ten doode wijden, en mag geen ander doel kennen, dan om met heel zijn persoon en met al wat het zijne is zich ten dienste te stellen van zijn Koning. „Wie achter mij wil komen, moet zichzelf verloochenen, zijn kruis opnemen, en mij volgen." *Volgen*, en alzoo niet meer zijn eigen weg kiezen, niet meer zichzelt een eigen doel voor zijn leven stellen, niet meer zelf het zeggenschap over zijn persoon en goed willen hebben, maar zien waar Jezus gaat, en waar Jezus gaat, hem volgen. Volgen zonder reken-

schap te vragen, zonder de reden van het zóó gaan te willen uitvorschen. Volgen zooals de kudde achter den herder volgt, en zooals een goed krijgsknecht zijn veldheer volgt. En dit zoo beslist, en zoo op alle punten, dat zelfs de band, die hem aan zijn vader of moeder bindt, die hem met vrouw en kinderen tot één gezin vereenigt, nooit reden mag zijn, om van 't pad, waar Jezus voorgaat, ook maar een voetbreed af te wijken. Of uw vader begraven moet worden, mag geen reden zijn van oponthoud. Als dit met het voorgaan van Jezus en *uw* volgen niet saam kan vallen, laat dan de dooden de dooden begraven, en gij *volg mij*. Geen enkele uitzondering laat Jezus hier toe. De eisch is streng en onverbidddelijk. Bij Jezus heeft uw eigen *ik* niets meer in te brengen. In niets kan zelfs het heiligste en het teederste belang zich tusschen u en uw Koning stellen. Ge zult er ten slotte, dit weet ge, goed mêe uitkomen. Het einde zal u de kroon en het ingaan in glorie zijn. Waar Jezus is, zullen eens ook de zijnen zijn. Maar voor *dit* leven kan er alles mee ondergaan. In dit leven kan het offer van geluk, levensvreugd en vrede, dat gevergd wordt, zoo volkomen zijn, dat u niet anders rest, dan om het kruis op te nemen en aan dat gedragen kruis te sterven. Hier kan het alles voor u verdonkeren, zoodat ge in dit leven in uw dienst onder uw Koning niets dan smaad, druk, benauwing en dood vindt. Maar dit alles moet ge er voor over hebben. Dit volkomen offer moet ge met vreugd weten te brengen. Jezus laat u niets over, waarover ge ten behoeve van uw eigen ik zoudt kunnen beschikken. De verloochening moet zich uitstrekken tot uw *geheele* „zichzelf". En is iemand hiertoe niet bereid of niet bekwaam, dan spreekt Jezus het zonder eenig beding of voorbehoud uit: „*dan is zoo iemand zijns niet waardig*", en laat Jezus het harde woord hooren: „Zulk-een *kan* mijn discipel *niet* zijn."

Zelfverloochening voor den naaste is niet alleen niet hetzelfde als zichzelven voor onzen Koning te verloochenen, maar beide

komen gedurig met elkander in botsing. Zich voor den naaste te verloochenen is een *burgerlijke*, zich voor Christus te verloochenen een *Christelijke* deugd, en ge kunt daarnaar afmeten, hoe ons volk in 1857 is misleid, toen men de opleiding van ons volk tot alle „maatschappelijke en Christelijke deugden" zelfs aan geheel ongeloovige onderwijzers heeft toevertrouwd. Een kwaad, daaruit opgekomen, dat men niet wist wat Christelijke deugd was, en het woord in de wet schreef, zonder het te verstaan. „Laat de kinderkens tot mij komen", is de spreuk, die we in den gevel van onze Christelijke scholen schreven, want bij Christus is de allereerste vraag altoos, of iemand achter hem komt, hem volgt en zich zelven voor hem verloochent. Eerst als men de volksjeugd daartoe opleid, komt ze tot Jezus. Anders staat de volksjeugd buiten hem en is zijns niet waardig. Van daar dat er strijd kan komen tusschen den eisch, dat we ons voor den naaste, en den eisch, dat we ons voor Christus zullen verloochenen, en zoo dikwijls er strijd tusschen beide komt, moet *altoos* de zelfverloochening voor den naaste, ter wille van Christus, worden verzaakt. Stel, er is een Israëlitisch jongeling, die door lectuur of door omgang met anderen tot het inzicht komt, dat Christus de Messias is, en dat hij hem moet volgen en zich bij zijn volk moet aansluiten. Nu leeft zijn moeder nog. Die moeder hoort daarvan, en is er troosteloos over. En nu roept ze haar lieven jongen bij zich, kan haar tranen niet bedwingen, en zegt tot hem: „Kind, ge slaat een nagel aan mijn doodkist. Ge hebt mij zoo lief. Ge hebt steeds gezegd, dat ge u zelven voor mij verloochenen zoudt. Doe 't dan nu, laat u niet doopen, en, zoo 't u een offer is, offer u dan op voor uw moeder. Ze bidt er u om. Ze smeekt het met tranen van u af." In zulk een geval zou die jongen zich zelven voor zijn moeder verloochenen, zoo hij Jezus losliet. Zag hij alleen op de zelfverloochening voor den naaste, hij zou Jezus moeten laten varen, en zich voor zijn moeder opofferen. En toch, dat mag hij niet. Aan de neiging tot zelfverloochening voor zijn naaste, ja voor de naaste onder zijn naasten, moet hij weerstand bieden. Hij moet in zulk een

geval, zooals het bij Lukas heet, zijn moeder zelfs „haten". Er mag geen aarzeling zijn. „Wie zijn moeder lief heeft boven mij, is mijns niet waardig", zegt de Heere. En Christelijke plicht is het voor zulk een, om desnoods met zijn moeder te breken, om zich te verloochenen voor Jezus en Jezus na te volgen. Want wel heeft de apostel eens betuigd, dat hij wenschte van Christus verbannen te zijn om zijn broederen naar het vleesch, maar hier gold het niet tegen Jezus te kiezen, maar omgekeerd door zijn eigen jammer de toebrenging van *heel Israël* aan zijn Heiland te koopen.

Nu slaat deze verloochening van zich zelven in het uiterste geval op het prijsgeven van zijn leven en het willig voor Jezus ingaan in den dood, maar, gelijk vanzelf spreekt, sluit ze niet minder in de de verloochening van zich zelven voor Jezus *alle de dagen van zijn leven*, niets uitgezonderd. In niets komt sterker het geloof van den Zoon des menschen aan zijn eigen God-zijn uit, dan juist in dezen strengen eisch van de algeheele zelfverloochening om zijnentwil. Om helder in te zien, dat Jezus niets minder in zijn zelfbesef omdroeg dan de volle wetenschap, zelf waarlijk God te zijn, geeft 't u veel minder of ge let op Thomas' uitroep: „Mijn Heer en mijn God", wat Jezus onweersproken liet, — dan zoo ge indringt in de volle beteekenis van dezen eisch der volstrekte zelfverloochening, die zelfs tot een haten van zijn eigen moeder kan leiden. De banden, die aan vader en moeder binden, zijn de heiligste banden op aarde, banden door God zelf gelegd, en daarom zou het zondige vermetelheid zijn, zoo ooit een mensch u tot eisch dorst stellen, dat ge, om u bij hem aan te sluiten, die banden verbreken moest. Die banden kan alleen God zelf, die ze gelegd heeft, te niet doen. En daarom, als Jezus zoo beslist, zoo stellig, zoo zonder voorbehoud en zonder aarzeling met dien ontzaglijken eisch tot u komt, dan treedt hij als uw God tegenover u, en juist hieruit vloeit zijn recht voort, dat hij niet maar een stuk van uw leven, maar heel uw leven voor zich opeischt.

Van zelf geldt dit van het *lichaam*. Of schrijft niet de apostel aan de kerk van Rome: „Ik bid u dan broeders, door de ontfermingen

Gods, dat gij *uw lichamen* stelt tot een levende, heilige en Gode welbehagelijke offerande." Alle misbruik van het lichaam in zinlijkheid of ijdelheid, alle verwaarloozing van het lichaam in zorgeloosheid of krankheid, is daarom een ontrooven aan onzen Koning van iets wat hem toebehoort. Al wat met het *lichaam* saamhangt, is hierbij uiteraard ingesloten. Uw kleeding, uw versiering, uw eten en drinken, *al wat ge doet*, doet het al in den naam des Heeren, zegt de apostel. Wie Jezus toebehoort, is één plante met hem. Nu vertoont zich de aard van een plant in elke twijg, in elk blad, in elke bloem, in elke vrucht. De kenner herkent in elk blad terstond den aard en de soort van de plant. En zoo nu ook moet wie ons gadeslaat, in alles *aan* ons en *in* ons het beeld van Jezus herkennen. We moeten niet maar spreken voor en van Jezus, maar Jezus zelf moet spreken uit heel ons doen. Ons eigen ik moet weg, Jezus moet er voor in de plaats komen. Hij moet in u wassen, uw eigen zichzelf moet in u minder worden. En naar de mate waarin uw eigen ik, uw eigen zichzelf uit u verdwijnt, en Jezus in u zichtbaar wordt en doorglanst, wordt ge in vollen zin zijn discipel, en komt het geloof in u tot heerschappij.

Geldt dit nu reeds in zoo strengen zin van *uw lichaam*, dan geldt dit uiteraard in nog beslister zin van *uw geest*, en van al wat u in uw geest door God aan talenten geschonken is, en evenzoo in heel uw levenswereld. *„Alles is het uwe"*, zegt de apostel. Er is niets, wat een onderdaan van Koning Jezus niet in zijn levenswereld mag opnemen. Hij neemt zijn onderdanen niet uit de wereld weg. Hij wil niet de Doopersche mijding. Wel mijding van al wat zondig en onrein is. Maar geen mijding van het creatuurlijke op zichzelf. Den reine is alles rein. Jezus kortwiekt u niet. Hij bindt u geen koord om de vleugelen. Veeleer wil hij, dat ge fier en vrij de vleugelen zult uitslaan. Hoe rijker uw menschenleven zich ontplooit, des te beter. Er is, het zondige uitgezonderd, niets in de wereld, dat

ge buiten uw persoonlijke levenswereld hebt te sluiten. Breed is de stroom van het leven, en breed moet ge in dien levensstroom uw armen uitslaan. Hoe meer krachten en gaven en talenten er in u tot ontwikkeling komen, des te heerlijker. Christus begeert uw vollen wasdom. Alleen maar, dit is wel het uwe, maar *gij, met dit alles,* zijt van Christus. Ge werkt in het atelier van onzen Oppersten Kunstenaar, en hoe fijner en nobeler ge onder zijn leiding werkt, hoe heerlijker; alleen maar, als het gewrochte kunststuk uitgaat, komt er niet uw naam op, maar de naam van den Christus, want het was zijn Geest die u heeft geïnspireerd. Hij zal u eere geven, maar niet zelf moogt ge die eere nemen. Uw heilige aandrift mag niet anders zijn, dan om te ijveren en te werken voor hem, voor voor zijn eer, voor zijn glorie. Gij zijt niets dan instrument, en hij is 't, die werkt door en in u. Zooals Paulus het uitdrukt „naar zijn werking, die in mij werkt met kracht". Een prediker, die goed gepredikt heeft, mag nooit de toejuiching en den dank der geloovigen voor zichzelf in ontvangst nemen, maar dankt zijn Zender die hem bekwaamde. En zoo, als ge iets verricht, gewrocht of tot stand gebracht hebt, waarvoor anderen de wierookschaal ontsteken, dan hebt gij van dit alles en bij dit alles de eere op te dragen aan uwen Koning. Het is alles het uwe, maar „gij met dat alles" zijt van Christus. Zijn eigendom, zijn instrument, zijn dienstknecht of dienstmaagd.

Hieruit volgt vanzelf, dat diegenen zeer verkeerdelijk handelen, die wanen, dat de dienst van Christus als onzen Koning alleen in het buitengewone en specifiek dusgenaamd Christelijke bestaat. Predikant worden, diaken of ouderling zijn, zich aan de zending geven, zich geven aan Christelijke Philantrophie, dienen in hospitaal of gasthuis, dronkaards terecht brengen, het verlorene zoeken, kortom, alles wat specifiek zich als *Christelijk* aandient, heeft ongetwijfeld een eigen bekoring. Ge voelt er meer onmiddellijk bij, dat ge in dienst van uwen Koning zijt, het wordt meer gewaardeerd, en al spoedig gaat er een roep van u uit, dat ge in bijzonderen zin u aan den dienst van Christus wijdt. En toch kunt ge in dit alles

verkeeren, zonder dat ge u daarom nog voor Christus verloochend hebt. Zoo ge er eigen welbehagen, eigen verdienstelijkheid, eigen toejuiching in zoekt, is uw loon weg, en hebt ge u in het specifiek-Christelijke *on*christelijk aangesteld. Maar bovendien, het is veel gemakkelijker. Ge hebt dan eens in uw leven een strijd gestreden, en een keuze gedaan. Maar is die keuze eenmaal gedaan, dan valt de strijd ook weg, en komt voor een prijsgegeven genieting een andere, doch veel zoetere genieting in de plaats. Prijs daarom gelukkig, wie geroepen is, om in dezen specifieken arbeid te verkeeren, want wie er niet zich zelf, maar zijn Koning in zoekt, koos een Koninklijk erfdeel. Maar sluit daarom het gewone leven niet buiten den kring van uw Koning. De specifiek-Christelijke arbeid zal er honderd oproepen, waartegenover er duizend anderen in het gewone leven staan, en ook op dit gewone leven legt Jezus beslag. Ook daarin wil hij, dat een iegelijk zichzelven zal verloochenen, om hem te dienen en hem te verheerlijken. En die dienst in het gewone is veel zwaarder. In het gewone leven is de trek naar de wereld zooveel sterker, de prikkel om u uw Koning toe te wijden zooveel zwakker. Het is een dienst van uwen Koning in het kleine, in het nietige, in het schier onbeduidende; en die om u heen zijn, voelen niet, dat ge ook daarin den dienst van uw Koning volbrengt. Er wordt minder notitie van u genomen. Uw konterfeitsel komt niet in de beeldengalerij. Er komt geen verslag van wat uw ijver voor uw Koning deed in de bladen. Ge wordt er niet zoo voor geroemd en niet zoo voor uitgeroepen. En toch, als de huismoeder in haar gezin, de dienstbode in haar stillen werkkring, de man in zijn gewoon bedrijf en in den omgang met zijn werklieden, de arts bij zijn patienten, de notaris bij zijn cliënten, of wie ook, in dit zeer *gewone* leven het beeld van zijn Koning vertoont, zichzelven verloochent, en zich zoo door hem leiden laat, dat ook in zijn leven alles wel het zijne, maar hij van Christus is, zeg zelf, zou dan zulk eeren van onzen Koning daarom minder waarde hebben?

Ditzelfde nu geldt niet alleen van uw persoon, en van uw talenten, en van uw arbeid, maar evenzoo van uw *bezit*. Er moet hier onderscheiden. Het is onder het bestuur van Gods Voorzienigheid, dat 't goed in onze handen komt, en al wat we hebben is en blijft Gods eigendom en is ons slechts geleend. Wij zijn er rentmeesters over. Maar juist in die hoedanigheid van rentmeesters zijn we verantwoordelijk voor het gebruik en de besteding van dit goed. Wie nu als Jood, Heiden of Mohammedaan, of ook als Atheïst, buiten Christus staat, gaat hierbij zijn eigen weg. Maar zijt ge onderdaan van Christus geworden, dan ontstaat hierdoor een regel voor het gebruik van uw goed, en die regel is, dat ge ook met uw goed niet uzelven, niet uw eigen ik moogt behagen, maar dat ge ook hierin uzelven voor Christus te verloochenen hebt. Reeds de koningen der volken heffen schatting van het goud en 't goed van hun onderdanen. De apostel zegt dan ook: „Daarom betaalt ge ook schattingen, want de oversten zijn dienaren Gods. Zoo geeft dan een iegelijk wat gij schuldig zijt, schatting dien gij schatting, tol dien gij tol schuldig zijt." Reeds dit gaat alzoo ook bij Koning Jezus door. Ook hij heeft recht op uw schatting en op uw tol, en gij zijt schuldig die ook voor zijn dienst en voor de dingen van zijn Koninkrijk te betalen. Maar hier gaat 't nog veel verder. Alles is het uwe, maar gij zijt met al het uwe van Christus, en alzoo moet ook uw bezit in Jezus' dienst besteed worden. Dit wil geenszins zeggen, dat ge geheel uw inkomen en geheel uw kapitaal aan de kerk, aan de zending of aan andere specifiek Christelijke diensten hebt te offeren. Wat ge daaraan offert is uw schatting en uw tol, want zulke gelden worden besteed voor extra dienst. Voor 't overige daarentegen heft Jezus de bestaande orde van zaken niet op. Ge ontvangt uw inkomen om met de uwen van te leven, en dit niet armelijk of poverlijk, als God 't rijk geeft. Alle overdaad is uit den booze, maar Jezus heeft ook de bruiloft te Kana geëerd; hij heeft de vrouw gezegend die de albasten flesch met kostelijke zalf hem toewijdde; en al leefde Jezus zelf zonder bezit, uit niets blijkt,

dat Jezus den gewonen gang van het leven heeft willen opheffen.

Alleen heeft Jezus tegen het opleggen van schatten gewaarschuwd. Vergadert u geen schatten, die de mot en de roest verteert en de dieven doorgraven en stelen. Het geld is een macht, en levert als eene den mensch beheerschende macht het grootste gevaar op voor Mammondienst, fortuindienst en daden van afgodendienst. De gierigheid, d.i. de zucht om geld op te garen, is de wortel van alle kwaad. Iets, wat natuurlijk niet zeggen wil, dat men na zijn dood niet voor zijn kinderen heeft te zorgen, of ook niet sparen moet voor den kwaden en den ouden dag, maar het reusachtig opeenhoopen van kapitalen zonder eind is zeer stellig door onzen Koning verboden. Wat we voor eigen leven in onzen stand, en voor de goede zorge voor onze nakomelingen enz. niet noodig hebben, ontvingen we om 't voor *andere* doeleinden aan te wenden, om de armen bij te staan, om allerlei instellingen in stand te houden, om na aftrek van de schatting en den tol voor Jezus' specifieken dienst het leven te helpen ontwikkelen en vreugde om ons heen te verspreiden. Toch blijft ook dit geldgebruik een geldgebruik in den dienst van uw Koning. Alle min eerlijk geld is daarom voor een onderdaan van Christus altoos contrabande, alle woeker is geoordeeld, alle door spel of speculatie gewonnen geld is voor hem uit den Booze. Ge moet op uw geld en goed 's Heeren zegen kunnen inwachten, en het heiligen door dankzegging. En voorts moet het zóó besteed, dat indien Jezus bij u was, en ge hem vroegt: Is het zoo goed besteed? ge zeker zoudt zijn van een bevestigend antwoord te zullen ontvangen. Het geld is zoo dikwijls een *vloek* en het kan zulk een *zegen* zijn; en nu is het christenplicht, het in dienst van zijn Koning zóó aan te wenden, dat ook het geldgebruik door zijn Geest beheerscht wordt, zijn zaak er door wordt bevorderd, en er al het goede van uitstrale, waarvoor hij 't bestemd heeft. Hoofdzaak blijft hier bovenal, dat ge er u niet aan verslaaft. Ge zijt onderdaan van Koning Jezus, en moogt niet een slaaf van Mammon worden. En nu heeft men er wel mee gespot, dat oudtijds zoo velen vóór

hun sterven, als om veel achterstal in te halen, bij testament geheele sommen voor de kerk of andere instellingen achterlieten; maar ook in die afkeuring kan overdrijving schuilen. Voelt iemand, als zijn einde nadert, dat hij ook in zijn geld zich niet genoeg voor zijn Koning verloochend heeft, dan spreekt er vrome zin uit, zoo hij althans, als erflater, zijn te kort poogt in te halen; ook al dwaalt, wie waant, daardoor zijn schuld te kunnen boeten. Als een dief u besteelt, en later het gestolene u terug komt brengen, is daarom zijn diefstal niet te niet gedaan. En zoo ook wie aan zijn Koning bij zijn leven zijn geld onthield, en het hem achterlaat bij zijn sterven, blijft daarom schuldig aan zijn Koning. Maar toch zou 't nòg erger zijn, als de dief zijn gestolen geld hield, en zoo ook indien de onderdaan van Jezus het zijn Koning onthouden geld ook bij zijn sterven achterhield.

VIII.

Altoos bereid!

> En de voeten geschoeid hebbende met bereidheid van het Evangelie des vredes.
>
> EFEZ. 6:15.

DE kring van onze onderdaansverplichting jegens onzen Koning houdt voorts in onze verplichting tot *bereidheid*. Niet alsof onze verhouding tot den Christus ons niet al datgene ten plicht stelde, wat uit de trias van geloof, hoop, en liefde uitstraalt, maar dit is in deze reeks niet aan de orde. Ter sprake komt hier alleen datgene, wat rechtstreeks en in engeren zin uit onze onderdaansverhouding tot onzen Koning voortvloeit; al het overige blijft thans buiten. Een volk kan ook zijn aardschen koning liefhebben, maar die liefde komt dan op uit dank voor wat hij voor zijn land deed, en op zichzelf kan nimmer gezegd, dat elk

volk elk vorst, hoe hij ook zij en zich aanstelle, zal moeten *liefhebben*. Philips van Spanje was een koning, dien wij in Nederland niet *konden* lief hebben. Doch geheel anders staat het met de verplichtingen, die uit het koningschap zelf voortvloeien, en daarom zingt prins Willem nog altoos in het Wilhelmus: „Den koning van Hispagne heb ik altijd geëerd." En zoo nu moet ook hier bij Jezus onzen Koning onderscheiden tusschen al hetgeen in dank, lof en liefde uit ons hart naar hem uitgaat, en tusschen datgene wat hij in zijn hoedanigheid van Koning van ons vordert. Als zelf-God wordt de Christus door zijn Kerk *aangebeden*, als onze Redder en Verlosser mengen we *liefde* en *lof* voor hem op 't altaar, maar als Koning moet hij door ons worden *gehoorzaamd*. Een onderdaan staat tegenover zijn koning anders dan een verloste tegenover zijn God; en al mengen in ons hart de gevoelens van aanbidding, van lof en liefde zich gedurig met die van gehoorzaamheid dooreen, toch is het Koningschap van Christus iets op zichzelf, en hebben we ons daarom ook afzonderlijk van die bepaalde verhouding, waarin we als *onderdanen* tot dien *Koning* staan, rekenschap te geven. Ge moet den Christus als uw Koning, *erkennen* (d.i. hem belijden), ge moet voor hem *opkomen* (d.i. voor hem getuigen), ge moet voor hem *lijden* (d.i. het kruis dragen), ge moet voor hem *in de bres staan* (d.i. het strijden), ge moet *zijn eere bedoelen* (d.i. de verloochening), maar nu komt hier ten zesde nog bij, dat de *bereidheid* voor uw Koning niet mag ontbreken.

De uitdrukking „bereidheid" is van den apostel. We moeten, schrijft Paulus aan de Kerk van Efeze, steeds „geschoeid zijn met de *bereidheid* van het Evangelie". Een uitdrukking uit de beeldspraak van de wapenrusting. Zóó kan het in de worsteling op één enkele seconde aankomen, dat een goed soldaat in den veldslag zijn voeten als ware het steeds in trilling en reeds half opgelicht houdt, om vooruit te snellen; en zoo nu ook moet wie onderdaan, dienstknecht en krijgsknecht van Christus is, „geschoeid zijn met bereidheid", d.w.z. hij moet steeds gereed staan, steeds in zijn volle wapenrusting

worden aangetroffen, en elk oogenblik bereid zijn tot dienst. Het is dezelfde gedachte die uitgedrukt ligt in wat Jezus zeide: „Gijlieden, *waakt* dan, want in welke ure gij niet meent, zal de Zoon des menschen komen." Maar hier wordt deze plicht tot waken nog nader in het onderdaansverband ingezet: Gij moet altijd *gereed*, altoos *bereid* staan. Uw Koning moet steeds, moet elk oogenblik ten volle over u kunnen beschikken.

Geestelijk nooit slapen, maar altijd wakker zijn. Geestelijk nooit de wapens afleggen, maar altoos de volle wapenrusting aangegespt houden. Geestelijk steeds tot uittrekken en slagleveren gereed en bereid staan. Op het terrein van het aardsche leven is dit ondenkbaar. In degen slaap vermeerdert een leger zijn kracht; na harden dienst rust de strijder niet, of hij moet zich van zijn wapenrusting ontdaan hebben; en na volbrachten dienst vlijt men zich ter neder. Maar dit nu gaat bij onzen Koning in zijn Koninkrijk niet door. Zijn Koninkrijk is niet van deze wereld, het is binnen in u, het is geestelijk van aard, en daarom mag er in dienst van dezen Koning van rusten, van inslapen, van een zich zorgeloos neerleggen *nooit* sprake wezen. De dienst bij dezen Koning gaat *altoos* door. De vijand van dezen Koning gaat nooit een wapenstilstand aan, en daarom moet ook de heirschare van dezen Koning *altoos* gereed staan, *altoos* de wacht betrekken, *rusteloos* waken en alzoo steeds worden gevonden in staat en stand van *bereidheid*. Een onderdaan van Christus mag nooit verrast kunnen worden; de vijand moet hem nimmer kunnen overrompelen. En daarom mag niets ooit aan zijn volle wapenrusting ontbreken. Hij moet steeds in het harnas, van den voet tot den schedel gewapend staan, om elken onverhoedschen aanval af te slaan. Hij moet steeds wat we noemen op zijn *qui vive* wezen. Op het eerste signaal moet de pijl van den boog vliegen, en werwaarts hij ook door zijn Koning wordt opgeroepen of heengezonden, steeds moet de naar eisch geschoeide voet tot optrekken gereed worden bevonden. Vandaar de breede uitwerking bij den apostel van het beeld der wapenrusting. Gij moet, zegt de apostel

„*staan*". „Staat dan", zoo lezen we in Efeze 6 : 18. Niet nederliggen en sluimeren, maar *staan* als een wakker strijder, en zóó staan, dat ge niet teruggedrongen of overhoop geloopen wordt. Vast, onbewegelijk op beî uw voeten staan, en dat wel met den *gordel* om de lendenen, met het *pantser* voor uw borst, met het *schild* aan uw arm, met de *helm* op 't hoofd, met het *zwaard* in de rechterhand, en geschoeid met *bereidheid*, d.i. uw voet steeds dringende om vooruit te schieten. In het Koninkrijk van Christus gaat de staat van oorlog altoos door. Jezus kan met satan geen vrede, maar ook geen wapenstilstand sluiten. Satan moet ten onder gebracht en aan zijn voeten onderworpen. Kwartier wordt in dezen strijd van onzen Koning nimmer gegeven. En daarom schiet te kort in plicht en verzaakt zijn heilige roeping, wie ook maar een oogenblik in onbezorgdheid zich uit het gelid terugtrekt. In deze slagorde van onzen Koning heeft een ieder zijn vaste plaats, en deze plaats mag nooit onbezet worden gevonden. Het volk van onzen Koning moet niet alleen willig in heilig krijgssieraad zijn, maar *steeds* op zijn post worden gevonden. En eerst zoo wordt aan den eisch tot *bereidheid* voldaan.

Is zóó de eisch, welke is dan de ervaring? Zóó wil onze Koning het, maar hoe is de werkelijke toestand? En moet dan niet veeleer beleden, dat *onbereidheid* onder zijn volk de gewone toestand is? Onbereidheid, niet in den zin van onwilligheid, want de zin, de lust, de wil om voor onzen Koning te strijden, is er vrijwel; maar wat ontbreekt, zoo telkens ontbreekt, is de *gereedheid*. Vandaar dat we zoo telkens op zorgeloosheid betrapt worden, en dat de vijand van onzen Koning ons gedurig verrast en overrompelt. Ernstige gereedheid, goede wapenrusting en dappere strijd tegen dezen vijand van onzen Koning is uitzondering; een onbezorgd voortleven is zoo vaak regel geworden. We deelen dan ons leven in tweeën. Eenerzijds het gewone leven, waarin van strijd geen

sprake is, en anderzijds die enkele dagen of oogenblikken, waarin we voor harde verzoeking of buitengewone benauwdheid staan. In dien buitengewonen zielstoestand schieten we dan ijlings onze wapenen aan, trekken we dapperlijk uit en verweren we ons; maar al die overige dagen leven we in rustige kalmte, denken aan geen worsteling, hebben onze wapenrusting naast ons liggen, en brengen onze dagen door, alsof er geen vijand van onzen Koning meer in het veld ware. Als we den leeuw, die rondgaat, hooren brieschen en brullen, dan ja vliegen we op en stellen ons te weer of trekken ons in ons hoog vertrek terug; maar als diezelfde leeuw bij nachtelijk donker op ons aansluipt, om ons te overvallen en ons als zijn prooi weg te sleuren, dan is 't, alsof we nooit van dien brieschenden leeuw gehoord hadden, en alsof er geen vijand loerde op onze ziel. En vandaar komen dan die gedurige inzinkingen, die gestadige overtredingen en uitglijdingen, die aanhoudende kleine zonden, waarop onze conscientie ons gedurig betrapt, en wat nog erger is, die gedurige uittredingen uit Gods verborgen omgang, dat booze op ons zelf drijven, dat afgesloten zijn van de gemeenschap met Christus, dat gedachtenloos leven niet in hem maar in de wereld, dat afdolen en verdolen, dat dor aan de ziel zijn, dat nauwelijks kunnen bidden, dat koel zijn aan uw hart, die drukkende onverschilligheid, dat geestelooze voortleven, alsof we nooit de liefde van Christus gesmaakt hadden. En deze toestand is natuurlijk vlak het tegenovergestelde van de *bereidheid,* die te allen tijde van ons geëischt wordt. Het is een tijdelijk ons verwijderen van onzen Koning, een wegloopen uit zijn tente, een omdolen op de bergen, een doen als ging de worsteling tusschen onzen Koning en den vijand onzer ziel ons niet aan. Als het dan straks weer op een hoofdworsteling gaat, dan ja, loopen we ijlings weer terug, zoeken ons wapentuig weer op en willen we weer meestrijden; maar heel een stuk van ons gewone leven gaat gedurig voorbij, waarin we aan alles anders dan aan den strijd op leven en dood tusschen onzen Koning en satan denken, en slechts op enkele hoogtepunten van

ons leven zijn we wat we *altoos* moesten wezen: helden, onder onzen Koning uittrekkende tot den geestelijken strijd.

Dit nu straft zich. Een leger, waarin de goede orde verloopt, dreigt verloren te gaan, en wie persoonlijk vrij omdoolt en zich van de legerschare afzondert, ondervindt er, als hij weer aantreedt, de gevolgen van. Hij wil dan in allerijl de wapenrusting wel weer aanschieten, maar hij is er aan ontwend. Zijn wapentuig is verroest en is niet lenig meer. Hij is aan de houding van zijn wapentuig niet meer gewoon, en legt een verkeerde pijl op den boog of doet een averechtschen zwaardslag. Zoo wordt men gewond eer men het weet; kan geen stand houden, maar wordt teruggedrongen; verliest terrein; en legt het ten slotte af. En zoo bitter wreekt zich dan het zorgeloos omdolen in gewone dagen, als de ure van het gevaar komt. Men is dan niet *bereid*. Men heeft niet gewaakt. Men is niet verdacht geweest op wat elk oogenblik ons overvallen kon. En vandaar dat men in de ure der bange verzoeking zoo onvast op zijn voeten staat, en terugdeinst eer men het vermoedt. Wie in den gewonen gang van het leven steeds met „bereidheid" geschoeid was, en ook in het kleine zich te weer stelde, zal, als de hoofdaanval komt, sterk staan, het profijt van zijn geoefendheid hebben, en tegen elken aanval bestand wezen. Maar dan ook omgekeerd, wie in de kleine worstelingen van het leven ze te klein vond om er zich tegen aan te gorden, heeft het strijden verleerd, als 't er op aankomt, en mist dan de kracht en de geoefendheid om ernstig weerstand te bieden. Dat staan tegen den vijand van onzen Koning is niet iets, dat zich in een oogenblik, half tooverachtig, eigen laat maken. Het moet aangeleerd, aangeleerd van der jeugd af, en door gestadige oefening moet deze dapperheid worden aangekweekt. „Terwijl de wolke der getuigen om ons ligt", staat er in Hebr. 12 : 1, „moeten we afleggen allen last der zonde die ons zoo lichtelijk omringt", en het is juist die last der zonde die ons gedurig op de schouders komt te liggen, zoo we in het gewone leven, en in het kleine, de kleine zonden door de vingers zien. Dat vele kleine wordt in het eind een

ondragelijke last. Het belemmert dan, als 't er op aankomt, onze vrije bewegingen. We durven niet recht meer. We missen den hoogen moed, die onze kracht verdubbelen zou. Er vonkt geen hooger geestdrift meer uit de verkoelde ziel, en het eind is, dat de *onbereidheid* in het gewone leven ons zoo telkens ook in ernstige worstelingen op bittere nederlaag te staan komt.

Nu versta men hierbij de beduidenis van de beeldspraak der wapenrusting niet verkeerd. Er bestaat tusschen den strijd, dien satan tegen onzen Koning, en dien onze Koning tegen satan voert, en de oorlogen op aarde welterdege verband. Een oorzakelijk verband zelfs. Er zou geen krijg of strijd op aarde zijn, indien satan deze wereld niet tegen God opgezet en geprikkeld had. Neem de zonde uit deze wereld weg, en geen oorlog is meer denkbaar. „Van waar", vraagt Jacobus, „komen krijgen en vechterijen onder u?" en zijn antwoord luidt: „Ze komen uit de wellusten die in uw leden strijd voeren." (VI : 1). Door de zonde is er strijd in het hart. Uit den strijd in het hart komt de strijd tusschen menschen. En uit den strijd tusschen menschen komt de oorlog tusschen de volken en natiën. In die oorlogen treedt slechts naar buiten wat allerwegen in het verborgene van ons menschelijk leven schuilt aan nijd en bitterheid. En op wat manier ook de nijd, bitterheid en haat in 't menschenhart, tegen God en onder menschen, woelt en werkt, het is altoos de noodlottige uitwerking van het gif, dat satan in onze onze leden heeft gedruppeld, Waar nu onze Koning van God gezalfd is om de werken des duivels te verbreken, daar is het feitelijk één strijd, de strijd, dien satan tegen Christus voert, om de vernietiging van zijn werk te voorkomen en de oorlog, die onder de natiën geduriglijk uitbreekt. De apostel is alzoo geheel in zijn recht, zoo hij het beeld van den oorlog onder de natiën op den strijd van onzen Koning tegen satan overbrengt, en ook bij de heirscharen van onzen Koning spreekt van een wapenrusting. Beide worstelingen dekken

elkander in beginsel. In beide worstelingen, zoowel in de oorlogen op aarde als in den strijd van onzen Koning tegen satan, *zijn* vijand, komt 't aan op drie dingen: 1°. op de innerlijke kracht en geoefendheid, 2°. op middelen tot dekking tegen den aanval, en 3°. op middelen om zelf meê aan te vallen. Voor de middelen van aanval nu is *het zwaard* symbool, voor de middelen tot dekking *het schild*, en de innerlijk geoefende kracht openbaart zich zoowel bij den aardschen oorlog, als bij de worsteling van onzen Koning tegen *zijn* vijand, in moéd, geestdrift, geoefendheid en tucht. Ge moet daarom over de apostolische beeldspraak van de wapenrusting Gods niet heenlezen, als diende ze enkel ter opluistering van wat de apostel schrijft. Neen, het was noodig dit beeld uit te schilderen, om aan de onderdanen van onzen Koning, die voor Hem strijden, diep te doen gevoelen, hoe ze met niets minder toe kunnen dan een krijger in de oorlogen der volken. Verloren is in den oorlog der volken het leger, dat zonder oefening, zonder behoorlijke wapening, zonder den noodigen tact en dekkingsmiddelen den strijd aanbindt; en zoo ook delven wij in onzen strijd voor Jezus het onderspit, zoo we de oefening verzuimen, onze wapens roesten laten, en ons niet dekken tegen de zonden waaraan we gedurig blootstaan. Ook in onzen krijg voor onzen Koning is het geen spel, maar bloedige ernst. En vandaar de eisch, dat steeds de *bereidheid* en de *gereedheid* voor de worsteling ook in ons zal gevonden worden.

Nu pleegt men gemeenlijk de waarschuwing om toch op zijn hoede te zijn en zich door de wereld, door de zonde en door satan niet te laten verrassen, aan te dringen met te verwijzen naar de schade, die we anders beloopen aan den vrede onzer ziel, zoo niet aan onze eeuwige zaligheid. En hier is niets op tegen. De Schrift gaat er ons in voor. „Werkt uw zelfs zaligheid met vreezen en beven" is zelfs grondtoon van het apostolisch vermaan. Maar al geven we dit voetstoots toe, toch neemt ge veel hooger standpunt in, zoo ge ook hierbij niet in de eerste plaats op u zelf, maar op uw Koning ziet. Ook wie strijdt en worstelt om zijns zelfs wille doet een kos-

telijk werk, maar hooger toch nog staat het, zoo ge u in den strijd mengt voor de eere van den Christus. Zoo 't u niet om u zelf, maar om de glorie van uw Koning te doen is. En zoo ge diep beseft, niet maar een peroonlijken strijd voor het behoud van uw ziel te voeren, maar mee op te trekken in de allesbeheerschende worsteling, die uw Koning met *zijn* vijand heeft aangebonden. Het eerste is zelfverweer om zelf behoud, het tweede het ingelijfd zijn bij de heirschare Gods, die, onder engelen en menschen, den strijd voert voor den triomf van het Koninkrijk der hemelen, en, met dit heilig doel voor oogen, onder Gods gezalfden Koning optrekt. Strijd om zelfbehoud is als het zelfverweer tegen den struikroover, die u op uw tocht door het wilde woud overvalt, en ook die strijd is noodzakelijk, en het is heerlijk zoo ge ook bij die worsteling er in slaagt den roover af te slaan. Maar heel andere geestdrift wekt het toch, als ge met heel de heirschare Gods onder uw Koning optrekt, om in den heldenstrijd voor de eere Gods tegen satan mee te strijden. Daarom verliest ge zooveel, zoo ge de belijdenis van Jezus' Koningschap slechts *pro memorie* uittrekt, of naar den achtergrond dringt. Er gaat, zoo ge deze hooge gedachte loslaat, zooveel heilige bezieling te loor, zooveel geestdrift wordt uitgebluscht, zooveel kracht wordt ingeboet. En het schoonste in het eeren van Jezus' Koningschap bij deze reusachtige worsteling is wel, dat de strijd om het behoud van onze eigen ziel en het zoeken naar het verlorene er altoos van zelf is inbegrepen. Als onze Koning den strijd voortzet voor de eere Gods, strijdt hij altoos tegelijk voor de behoudenis der wereld. Immers hierin is juist de eere Gods, dat satan's demonisch plan, om de wereld aan God te ontrukken, door onzen Koning worde verijdeld.

Nu geldt ook hier het *si vis pacem para bellum*, d.w.z. zoo ge den aanval voorkomen wilt, wees dan steeds ten oorlog bereid. Vooral in onze dagen verslinden de wapeningen der volken ongelooflijke sommen, maar juist aan die geweldige wapeningen is het

te danken, dat men van den aanval afziet, er voor terugdeinst, en dat de schrikkelijkheid van den oorlog althans wordt uitgesteld. Dit nu is ook hier van toepassing. Is bij u de volle *bereidheid* om te strijden tegen satan, dan laat satan van u af. Hij ziet dan wel, dat hij u niet verrassen kan, dat hij bij aanval toch niet op u zou winnen, en deinst daarom terug. Onze Koning zelf was en is altoos *bereid* te strijden, en zoodra satan in de woestijn deze *bereidheid* van onzen Koning ontwaard had, liet hij van Jezus af. En zoo nu is ook voor u de *bereidheid* tot strijden niet alleen het zekerst middel, om, komt de aanval, dien glansrijk met Gods hulpe af te slaan, maar veel meer nog, om zelfs dien aanval te voorkomen. In de eerste eeuw van Jezus' Kerk was de *bereidheid* des geloofs een zeer sterke, en zoo ook was groot de *bereidheid* van zijn volk in de dagen der reformatie. En nu, toonde hierbij niet beide malen de uitkomst, hoe de verkleefdheid aan de waarheid en de heiligheid des levens wondere vorderingen maakten, zonder dat 't satan gelukte, 's Heeren volk te verzoeken? Later daarentegen, toen de *bereidheid* afnam en zwakker werd, is beide malen de ketterij met kracht binnengedrongen, en de losheid van zeden weer binnengeslopen. Alleen wie *bereid* is tot strijden, mag en kan bidden: „Leid mij niet in verzoeking, maar verlos mij van den booze." Immers bij den zoodanige alleen is die bede volle ernst. Juist zijn *bereidheid* toont, dat hij meent wat hij bidt. Wie daarentegen zijn wapenrusting roesten laat, en ver van de legertente van zijn Veldheer afdoolt, en dan toch, te midden van zijn zorgeloosheid, nog altoos bidt: „Verlos mij van den booze", is aan den dwazen landman gelijk, die noch ploegt noch het zaad in de geopende voren uitstrooit, en dan toch maar aldoor bidt: „Geef mij heden mijn dagelijksch brood." Steeds, al de dagen, moet wie zijn Koning eert, nabij zijn tente verkeeren. De gemeenschap met onzen Koning moet onafgebroken gezocht worden. Van oogenblik tot oogenblik moeten we op de lagen en listen van satan verdacht zijn. En tot in het kleinste toe moet onze geheiligde conscientie reageeren tegen elke

woeling, die satan tot in de nietigste aangelegenheden van ons leven doet indringen. In Lukas 18 : 1 lezen we: „Jezus zeide een gelijkenis, daartoe strekkende, dat men *altijd* bidden moet en niet vertragen." De apostel roept ons toe: „Verblijdt u in den Heere *altijd*." Zelf is hij „*altijd* strijdende in den gebede." Petrus betuigt ons: „Zijt *altijd* bereid ter verantwoording." Ons wordt gezegd, dat we *altijd* bidden, *altijd* danken, *altijd* strijden zullen, gelijk ook Christus zelf „*altijd* leeft om voor ons te bidden." Zie het maar zelf in de apostolische brieven, hoe dat „*altijd*" er gedurig bij staat, en u nooit loslaat. Iets wat natuurlijk niet zeggen wil, dat ge al den nacht en al den dag op uw knieën zult liggen, de handen vouwen en een gebed zult stamelen, maar wel, dat ge geroepen zijt, om steeds nabij de tente van uw Veldheer te verkeeren, en heel uw leven met de eer van uw Koning in verband te brengen. Het is geheel 't zelfde, als wat we in dit artikel aandrongen, dat ge als onderdaan van uw Koning altoos met de *bereidheid* van het Evangelie geschoeid zult zijn.

De ernstige zorge voor de toekomst van uw kroost ligt hier vanzelf in opgesloten. Steeds meer ziet men in, hoe een volk dan alleen een sterk leger kan hebben, zoo de jeugd van de eerste schooljaren af voor den krijgsdienst wordt opgeleid; en veel meer geldt dit nog hier. Zelf diep geestelijk te leven, en zijn kinderen ongeoefend en ongewapend en daardoor onbereid te laten, is geestelijk egoïsme. Vandaar dat ook onder ons steeds meer wordt ingezien, dat alleen een school, waarboven het veldteeken van onzen Koning schittert, in staat is de jeugd tot de worsteling voor het leven toe te bereiden. Ge vergist u geheel, zoo ge waant dat satan zijn net alleen over de volwassenen spant. Reeds bij de kleinen begint hij, en niets is hem liever, dan dat uw kinderen opgroeien, zonder onderricht te zijn in de worstelingen die hen later in het leven wachten. Zoo ge uw kinderen niet wapent en oefent voor de worsteling van hun Koning, verzuimt satan nooit ze te wapenen en te oefenen in wat zijn onheilig rijk bevorderen kan. En wie zal zeggen,

hoeveel boos kwaad er nu reeds onder de kleinen woelt. Kinderzonden zijn niets minder gevaarlijk dan zonden van groote menschen, en ze vernietigen zoo licht de betere kiemen, die onder den zegen van den doop in het kinderhart opschoten. En daarom, dat ge zelf in *bereidheid* niet te kort schiet, is niet genoeg. Dezelfde *bereidheid* moet ge ook bij uw kinderen aankweeken. Uw Koning lijfde niet alleen u bij zijn heirschare in, maar riep het ook van die kleinen uit: „Laat de kinderkens tot mij komen." En dan alleen staat ge zelf sterk en wel toegerust, zoo satan ziet, dat ge ook uw kroost met uw schild dekt, en nu reeds zorgt voor den dag, dat gij niet meer bij hen zijn zult, en zij zelven zullen geroepen worden, om voor de eere van hun Koning den aanval van satan en van zijn demonische geesten af te slaan.

IX.

Den beelde des Zoons gelijkvormig.

> Want die Hij tevoren gekend heeft, die heeft Hij ook tevoren verordineerd den beelde Zijns Zoons gelijkvormig te zijn, opdat hij de eerstgeborene zij onder vele broederen.
>
> ROM. 8:29.

OM als onderdaan van onzen grooten Koning aan de dusver gestelde eischen te beantwoorden, is volstrekt onmisbaar de geestelijke realiteit, dat we metterdaad *van Christus zijn,* en alzoo de kracht van Christus in ons werkt. We zouden dat ook zoo kunnen uitdrukken, dat we, om als goede krijgsknechten van Christus in den strijd mee te strijden, *in de uniform van onzen Koning* hebben op te trekken; mits men maar wel bedenke, dat het Koninkrijk van Christus niet komt met uitwendig gelaat, en dat alzoo ook die uniform van

Christus *binnen in ons* moet gedragen worden. Dit uniform van onzen Koning nu is *zijn beeld*, en vandaar de gedurige betuiging in de Schrift, dat de geloovigen *„den beelde van Christus gelijkvormig moeten worden"*.

Reeds in het eeuwig raadsbesluit is deze gelijkvormigheid aan het beeld van Christus ons als onze bestemming aangewezen. Zoo schrijft de apostel aan de kerk van Rome: „Wij weten, dat dengenen, die God liefhebben, alle dingen medewerken ten goede, want die Hij te voren gekend heeft, die heeft hij ook te voren verordineerd *den beelde zijns Zoons* gelijkvormig te worden." Aan de kerk van Corinthe betuigt hij in gelijken zin, dat, gelijk wij het beeld van den aardschen mensch (d.i. Adam) gedragen hebben, we zoo ook *„het beeld van den hemelschen* mensch zullen dragen", d.i. Christus. In 1 Joh. 3 : 2 lezen we in gelijken zin: „Geliefden, het is nog niet geopenbaard, wat we zijn zullen, maar dit weten we, dat als hij zal geopenbaard zijn, *we hem gelijk zullen wezen*, want we zullen hem zien gelijk hij is." Ons wordt zelfs toegezegd, dat in de dagen der wederopstanding deze gelijkvormigheid uit het inwendige ook op het uitwendige zal overgaan, want dat Christus ons vernieuwd „lichaam *gelijkvormig* zal maken aan zijn verheerlijkt lichaam, door de kracht, waarmee hij ook alle ding aan zich zelf kan onderwerpen." (Phil. 3 : 15). En om alle vrees af te snijden, als zou dit komen van het beeld van Jezus in ons eerst na den dood beginnen, wordt ons in 2 Cor. 3 : 18 aangezegd: „Wij allen, met ongedekten aangezichte de heerlijkheid van Christus als in een spiegel aanschouwende, worden *naar hetzelfde beeld* in gedaante veranderd, van heerlijkheid tot heerlijkheid, als van des Heeren Geest." Hier toch wordt niet gesproken van hetgeen na ons sterven zal plaats grijpen, maar van hetgeen de Geest van Christus reeds in dit leven in ons werkt. Als de Joden de Heilige Schrift lezen, zoo betuigt de apostel, ligt er een deksel op hun aangezicht, en daardoor verstaan zij die Schrift niet en vinden er Christus niet in. Bij hem daarentegen, die tot den Heere bekeerd is, wordt dit deksel weggenomen. Voor hem

wordt de Heilige Schrift een doorzichtige spiegel, en in dien spiegel der Schrift ziet hij het beeld van Christus. Dat beeld van Christus spiegelt uit die Schrift in zijn hart over, en, dank zij die overspiegeling, wordt in zijn eigen hart het beeld van Christus afgedrukt. Dat beeld van Christus is, vergeleken bij wat ons hart zonder dat beeld is, een beeld van heerlijkheid. En zoo nu zegt de apostel, dat wij allen, d.z. de waarachtig geloovigen, met ongedekten aangezichte de heerlijkheid des Heeren als in een spiegel, d.i. in de Schrift, aanschouwend, naar datzelfde beeld in gedaante veranderd worden, van heerlijkheid tot heerlijkheid. Hier is dus sprake van onzen toestand op aarde, van een toestand, waarin de Heilige Schrift dagelijks door ons gelezen wordt, en waarin we die Schrift, na onze bekeering, lezen met ongedekten aangezichte. En dit wel zoo, dat het beeld van den Christus uit die Schrift voor ons opleeft, zich uit die Schrift in ons hart afkaatst, en door die afkaatsing ons hart zoo bewerkt, dat ons hart *veranderd* wordt, dat het een veranderde gedaante aanneemt, de trekken van het beeld van Christus gaat vertoonen, en hierdoor iets in ons doet uitkomen, dat steeds heerlijker wordt, en van heerlijkheid tot heerlijkheid klimt. In het afschijnsel nu van dat beeld van Christus in ons eigen hart, ontvangt onze innerlijke mensch het uniform van Christus, dat we inwendig dragen moeten, zullen we metterdaad geestelijk bij zijn heirschare zijn ingelijfd.

Hierbij komt intusschen duidelijk uit, dat dit beeld van Jezus in ons niet op eens in volkomenheid in ons schittert. Het is niet een beeld, dat in ons, in de ure onzer toebrenging, plotseling en als vanzelf wordt ingedrukt. Eer integendeel zal dit beeld van den Christus eerst in het rijk der heerlijkheid zuiver in ons zijn afgebeeld. Eerst als de Christus zelf in zijn wederkomst zal geopenbaard zijn, zullen we hem zien gelijk hij is. En dan zal tevens die gelijkvormigheid aan Christus heel ons wezen omvatten, naar ziel en lichaam beiden want ook ons lichaam zal dan aan Christus' verheerlijkt lichaam gelijkvormig zijn gemaakt. Eerst in de toekomst van

onzen Heere Jezus Christus komt alzoo de voleinding. Dan zal het beeld van den Zone Gods zichtbaar en volkomen op ons staan afgedrukt; en wat hier op aarde in ons gezien wordt, is slechts een begin, een aanvang, maar toch zoo, dat ook in die vage trekken het beeld van Jezus reeds hier herkenbaar is. Wat eerst zeer vaag en flauw te ontdekken valt, neemt dan allengs toe in klaarheid van trekken. We worden in gedaante veranderd van heerlijkheid tot heerlijkheid; wat zeggen wil, dat steeds heerlijker het beeld van Jezus in ons gaat doorschijnen. Juist daardoor vertoonen we dan iets van „Christus in ons" aan de wereld, en het is deze gestalte van Christus in ons, die bij alle worsteling en in elken strijd ons sterkt. De Koning, zelf zich afspiegelend in zijn onderdanen en in heel de heirschare van zijn krijgsknechten, openbaart juist daardoor die hooge geestelijke macht, waartegen ten slotte niets bestand is.

Dit is uiteraard heel iets anders, dan het belijden van onzen Koning en het getuigen voor zijn kroonrechten. Bij dit belijdén en getuigen treedt de macht van *het woord* op den voorgrond, en op alle manier is ook de beteekenis van dat *woord* door ons staande gehouden. Met het *woord* is het indragen van Christus in de wereld begonnen. Het geloof is uit het gehoor, en het gehoor is uit de prediking van het Woord Gods. Geen oogenblik mocht daarom toegegeven aan den valschen waan, die zich ook nu weer ingang poogt te verschaffen, alsof voor onze heilige religie het *woord* bijzaak was, en alsof het alleen op de *werken* aankwam. Maar staat dit eenmaal vast, en is dit boven alle bedenking verheven, dan moet er evenzoo op aangedrongen, dat het woord op onze lippen geen klinkende schel zij. In dat woord moet onze levensadem tot uiting komen, en die levensadem moet opkomen uit het diepst van ons wezen. En zal nu dat woord van Christus met ons innerlijk wezen overeenstemmen, dan moet ook in ons innerlijk wezen het beeld van den Christus staan afgedrukt. Dan moet het uit den „Christus

in ons" zijn, dat het woord voor den Christus zich naar onze lippen dringt. Niet op de *werken* valt hier de nadruk. Werken als zoodanig kan ook een niet-Christen doen, gelijk we dan ook gedurig zien, hoe ongeloovige personen in alle werk van barmhartigheid met de beste Christenen wedijveren. Het hangt niet aan de werken als bij het geloof bij komende, maar aan den innerlijken wezensgrond van onzen persoon, waaruit beide, èn het woord èn de werken, opkomen. Het moet de Christus zijn, die èn in ons woord èn in ons werk zelf iets van zijn heerlijkheid openbaart. Het is de mystieke unie met Christus, waarin de fontein van onze geestelijke levenskracht schuilt. Niet wij zijn 't zelf, die uit ons zelven spreken en werken, maar het is Christus, die in ons spreekt en in ons werkt, en dit nu gaat aldus toe, dat hij *zijn beeld* in ons afdrukt, daardoor teweegbrengt, gelijk Paulus het aan de Galaten schreef, „*dat de Christus een gestalte in ons verkrijgt*" (Gal. 4 : 13). Is dit bereikt, dan staan we niet meer op ons zelf, dan spreken we niet meer uit ons zelf en werken we niet meer uit ons zelf. Dan hebben we den nieuwen mensch aangedaan over onzen ouden mensch, en is het niet meer die oude mensch, dat oude ik, die geïsoleerde en op zichzelf drijvende persoonlijkheid, die uit ons spreekt en handelt, maar dan is, als we ons zoo mogen uitdrukken, de Christus met zijn beeld, met zijn gestalte in ons geschoven, neemt ons ik in zich op, om door ons ik te spreken en te handelen, en dan is het 't beeld en de gestalte van Christus, die ook door ons optreden in de wereld openbaar wordt.

De Koning en zijn volk komen daardoor tot een hoogere eenheid. Onder menschen ziet ge soms iets soortgelijks als uitwerking van een machtige suggestie. Napoleon was anders dan een gewoon veldheer. Hij commandeerde zijn legers niet alleen, maar bezielde ze, en bond ze zoo aan zijn persoon, dat de geest van Napoleon in zijn maarschalken, in zijn korporaals en in zijn soldaten voer, en dát juist maakte zijn leger zoo lange jaren onoverwinnelijk. Dat inleven van Napoleon in zijn troepen maakte, dat hij en zijn leger één was, en dat uit de meest onderscheidene legerscharen een compacte massa gevormd werd, waar-

van hij de ééne ziel was, omdat hij ze allen inspireerde. Doch al kan hiermeê op zekere hoogte het één zijn van Christus en zijn legerschare vergeleken worden, toch bestaat tusschen beide een hemelsbreed verschil. Napoleon kon zijn troepen bezielen en uiterlijk bewerken, maar kon niet in zijn troepen indringen. Hij stond altoos tegen zijn troepen over. Hij met een eigen bestaan, en zij met een eigen bestaan. Maar bij Christus komt het metterdaad tot dit feitelijk indringen in zijn geloovigen, tot dat leven en heerschen van den Koning in het hart van de zijnen, dat in hen in-zijn en dat zijn van hen in hem, waaruit een hoogere levenseenheid geboren wordt. De legerscharen van onzen Koning zijn aan dezen Koning vast. Vast niet door uitwendige banden, maar door innerlijke eenheid van leven in de ziel. Hij prent zijn eigen beeld in hun wezen, zijn gestalte in hun innerlijk bestaan. Wat ze doen, doet hij in hen en door hen. En dit komt tot stand op een wijze, die wij zielkundig niet verklaren kunnen, die daarom mystiek toegaat, en deswege als de mystieke unie met Christus door zijn Kerk beleden wordt. Bij de legers van aardsche vorsten nu poogt men die saamhoorigheid van vorst en leger daardoor uit te drukken, dat men heel het leger in het koninklijk uniform steekt, een uniform, dat dan een nabootsing op eenvoudiger schaal is van het gewaad dat de Koning zelf draagt, van een kleur als de kleur die hij zelf mint, en van een snit, die gelijkt op de snit van zijn eigen gewaad. Een uniform werd oorspronkelijk nooit willekeurig, noch enkel voor het sieraad gekozen, maar was vooruit bepaald door het kleed, waarin de vorst zelf verscheen. Dat kleed werd voor al zijn officieren en troepen gereed gemaakt. In dat uniform werden ze allen gestoken. En door die gelijkenis tusschen het kleed van den Vorst en het uniform, dat zijn leger droeg, werd de eenheid uitgedrukt, die Vorst en leger tot één geheel vereenigde. Vandaar dat we van dit beeld en van die gestalte van Christus spraken als van *het uniform*, dat we moeten dragen, om onder dezen Koning uit te trekken. Alleen met dit verschil, dat bij onzen Koning ook dit uniform

niet komt met uitwendig gelaat, maar binnen in ons moet zijn. Het beeld, de gestalte van dezen Koning, ingeprent, ingedrukt in ons hart, en dat wel met de dubbele bedoeling, dat hierdoor de eenheid van den Koning en zijn heirschare zou worden uitgedrukt, maar ook tegelijk de eenheid van het volk, waarover hij Koning is, want dat beeld, die gestalte van Christus moet *in allen* zijn. Het is voor *al* zijn volk het geestelijk *uniform*, d.i. het innerlijk merkteeken, waardoor ze allen op elkander gelijken, en één in grondtype zijn.

Wat is nu onder dit beeld, die gestalte van Christus in ons, te verstaan? Natuurlijk niet anders dan de menschelijke natuur, gelijk ze in den Zoon des menschen schittert. Het is niet de Goddelijke natuur, maar de menschelijke natuur, die Christus in het hart der zijnen tot heerlijkheid brengt. We blijven, ook nadat dit beeld van Christus in ons afgedrukt is, *menschen*. Menschen in den vollen zin des woords. We worden geen hemelsche geesten. We blijven *mensch* in den rijken zin des woord, en het is ons *mensch zijn* zelf. dat in dit „beeld en in deze gestalte van den Christus in ons" tot klare, zuivere uiting komt. Christus nam onze reeële natuur aan, maar terwijl in ons die menschelijke natuur was ingezonken, ontheiligd en in haar trekken bedorven en vervalscht, heeft Christus die menschelijke natuur in haar oorspronkelijke zuiverheid aangenomen. Wel in haar uitwendige vernedering, wel zóó dat hij den toorn Gods droeg, maar zonder dat in zijn menschelijke ziel ook maar een zweem of spoor van bederf, van ontheiliging, of van zonde ooit kon ontdekt worden. Jezus' zondeloosheid is niet maar, dat hij geen zonde gedaan heeft. Het gaat veel dieper. Het spreekt uit, dat de eenige, uit vrouwen geboren, die niet deelde in onzen erfsmet, geen zondige neiging ooit in het hart gevoeld of gekend heeft. Het geeft te kennen, dat zijn innerlijk menschelijk wezen in volkomen gaafheid bestond; juist zooals God de Heere de menschelijke natuur in het paradijs geschapen had. Die menschelijke natuur nu in haar

gaafheid was zoo geschapen, dat ze vallen kon, maar Christus heeft de verzoeking doorstaan, en viel *niet*, maar wierp satan terug. En ook die menschelijke natuur was geschapen met de mogelijkheid van hoogere ontwikkeling, en in Christus heeft de menschelijke natuur die volkomen ontwikkeling gegrepen. Hij ontving den Heiligen Geest zonder mate. We hebben alzoo in Christus met een geestelijk-menschelijke natuur te doen, die volkomen ongeschonden was, die in de verzoeking bestond, en die zich in volkomen schoonheid aanstonds ontplooide. Die aldus in hem bestaande menschelijke natuur nu, dàt is zijn beeld, dàt is zijn gestalte, voorzoover ze vatbaar is om in ons te worden ingeprent. En daartegenover nu staan wij, als in zonde ontvangen en geboren, met onze geschonden menschelijke natuur, met een natuur, die in velerlei verzoeking bezweek, en in een natuur die haar hooge ontwikkeling nog derft. Op dien wilden stam van onze natuur wordt nu de loot van het rijke menschelijke leven van Jezus ingeënt. Daardoor beginnen we zelve aan onze twijgen iets te dragen, dat niet uit onzen stam, maar uit het entsel van Jezus is, en zoo komt in ons zijn beeld, zijn gelijkenis, zijn gestalte; nog onvolkomen, maar met de bestemming, om eens volkomen te worden. Eerst flauw en in enkele trekken. Dan al klaarder. En eens in volkomen zuiverheid, *zóó dat we hem gelijk zullen wezen.*

Toch altoos met dit verschil, dat Christus als onze Koning de *centrale* mensch blijft, en dat wij een iegelijk onze plaats niet in het middenpunt, maar in den omtrek hebben. Ieder mensch is een eigen wezen, met eigen trekken, eigen gaven, eigen roeping en eigen bestemming, en het beeld, de gestalte, de gelijkenis van Jezus in ons kan dus nooit anders zijn dan het beeld van Jezus in dien eigenaardigen vorm, die uit de eigenaardigheid van onzen persoon opkomt. Christus vereenigt de volheid van alle menschelijke uitnemendheid in zichzelf. Hij is de zon, en in ons schittert slechts één enkele straal van zijn smetteloozen glans. Al is het dus, dat alle geloovigen zijn beeld dragen, toch dragen en vertoonen ze dit beeld een iegelijk in zijn ik-heid, nu niet genomen als uitdrukking

van zondig egoïsme, maar naar de rijke veelvuldigheid, waarin God de Heere zich niet alleen in planten en dieren, maar ook onder zijn menschenkinderen verheerlijkt heeft. Een eindelooze verscheidenheid, die hetzelfde grondtype telkens in een anderen glans doet uitkomen. Komt nu het beeld van Christus in ons, dan doodt dit onze eigenaardigheid niet, maar brengt juist dit eigenaardige in ons tot zijn oorspronkelijke zuiverheid terug en voert het tegelijk op tot zijn hoogste en rijkste ontwikkeling. Maar er is meer. In Christus is het de Zone Gods, die onze menschelijke natuur aannam, en alzoo een band legt tusschen die natuur en God. Soortgelijke band nu lag ook in de schepping gegrond. De mensch was in zijn menschelijke natuur geschapen naar het beeld en de gelijkenisse Gods. Creatuurlijke afschaduwing van wat in het Goddelijk wezen de volkomenheid zelve was. Alleen het bestaan van dit oorspronkelijk verband tusschen het beeld Gods en onze natuur maakt het mogelijk, dat hij, die het uitgedrukte Beeld van Gods zelfstandigheid was, onze menschelijke natuur *kon* aannemen. Er lag voor den Zone Gods in het aannemen van onze menschelijke natuur geen tegenstrijdigheid. De mensch was naar Gods Beeld geschapen, en hij, die het Beeld Gods was, ging in de afschaduwing van dat beeld in. Doch juist hieruit werd dan ook de mogelijkheid geboren, dat de Zoon des menschen zijn beeld, zijn gestalte inprent in het wezen van den naar Gods beeld geschapen mensch. Hij is en blijft *Gods eeniggeboren Zoon*, maar diegenen, in wie Hij zijn beeld afdrukt, worden *Kinderen Gods*. De band tusschen den Christus en den Vader is een andere dan de band, die den Vader aan zijn kinderen verbindt, maar toch is het beeld van den Zoon, zoowel als het afgedrukte beeld van den Christus in ons, naar Gods eigen ordinantie, aan God zelf verbonden. Vandaar dat Jezus zeggen kon: „Weest dan gijlieden volmaakt, gelijk uw Vader in de hemelen volmaakt is" en dat de apostel ons op kon roepen, om „navolgers Gods te zijn als geliefde kinderen".

Waar dus ook geloovigen zijn, daar moeten ze iets van Christus in hun eigen persoon zien laten. Iemand, die wel belijdt en getuigt, maar niets van den Christus in zijn eigen persoon *toont*, leeft in den schijn en mist het wezen. Men moet Jezus in u kunnen herkennen. Slechts vaag en in enkele trekken, het zij zoo, maar men moet toch aan u voelen en merken kunnen: Ongeveer zooals deze geloovigen spreken en handelen, zoo zou Jezus gesproken en gehandeld hebben, zoo Hij in hetzelfde geval had verkeerd. Elk oogenblik hebt gij, zoo dikwijls gij te spreken en te handelen hebt, u af te vragen: hoe zou Jezus in dit geval gesproken en gehandeld hebben; en al kunt gij het dan niet geheel zóo als Jezus 't zou gedaan hebben, niet zóó zuiver, niet zóó volkomen, niet zóó heilig, toch moet uit uw doen en laten het beeld van Jezus spreken. Het moet blijken en uitkomen, dat Jezus in u woont, dat hij door zijn Geest in u heerscht, dat hij u bezielt, u stuurt, u leidt en u regeert. Men moet aan u zien kunnen: Die man, die vrouw spreekt en handelt niet op eigen gelegenheid en naar eigen inzicht, maar loopt aan den leiband van Christus. En al is het dan, dat ge gedurig weer hier uitvalt, en uw ik weer voor den dag laat komen, even stellig moet het toch gedurig blijken, dat dit uw duurzame toestand is, dat Jezus telkens weer bij u doorbreekt, en dat men het beeld van Jezus dan weer in u herkent. Beiden, vriend en vijand, moeten dit in u herkennen. Uw medegeloovigen om er zich in te verblijden en er u om lief te hebben en er God om te danken; maar ook de ongeloovigen, om er u om te haten, gelijk ze er Christus om gehaat hebben. Het is dan ook zelfmisleiding, zoo ge denkt: Indien ik maar het beeld van Jezus vertoon, zal de wereld mij deswege eeren. Hebben ze er uw Koning om geëerd? Of hebben ze niet juist omdat ze dit beeld in Christus zagen, er hem om uitgeworpen en gehaat en gedood? Zeker, als Jezus de hongerigen spijzigde en de kranken genas, kon ook de wereld dat niet anders dan toejuichen, en soms kwamen ook de tegenstanders onder de bekoring van Jezus' Woord. En zoo zijn er ook nu openbaringen van Jezus' beeld

in de 'geloovigen, die de wereld mint en waar de wereld zekeren eerbied voor heeft. Maar de *geheele* Jezus, zooals zijn beeld in de dagen zijner omwandeling op aarde gezien is, trok *niet* aan, maar stootte de wereld af, en heeft hem het kruis bereid.

Niets is dan ook onjuister, dan zoo men dit beeld van Jezus gaat zoeken in het vertoon van zekere zoetsappige gedweeheid en zachtheid, in het o, zoo lieve en teedere. Zoo *was* Jezus niet in zijn optreden. Uit hem sprak liefde, maar liefde met kracht, met een kracht, die toornen en strijden en weerstaan kon, en de geeselkoorde kon grijpen om Gods heiligen tempel te zuiveren. Met zulk een gemaakt-lieve gestalte drukt ge dan ook allerminst het beeld en de gestalte van Jezus uit. Het komt bij Jezus alles uit den eenen wortel der liefde op, een liefde, die zijn vijanden zoekt en voor hen sterft, maar die liefde van Jezus keert zich allereerst tot den Vader, en niet, gelijk men het thans wil, alleen in teederheid tot den naaste. Hebt God lief, blijft het eerste en het groote gebod, en zoo dikwijls de liefde tot den naaste de liefde tot God zou terugdringen, moet ze tegengestaan en bestreden. En zoo ook moet in het beeld van Jezus, dat in u moet opgloren, altoos *de liefde voor God* op den voorgrond staan, en juist dit zal u soms nopen, om tegen uw naaste op te treden, desnoods in heiligen toorn. Ook de liefde tot den naaste kan niet in het beeld van Jezus bestaan zonder haat tegen het onheilige en zondige in den naaste. Vandaar de verkeerdheid, om dit beeld van Jezus zoo goed als uitsluitend te zoeken in zekere offerande, die ge doet, en in zekere aanminnigheid, die ge tentoonspreidt. Een *gemaakt* Jezusbeeld, dat zich in vaste trekken van zachtheid, in teederheid van stem en toon, in zachtheid van bejegening wil uitdrukken, is historisch onwaar. Zoo *was* Jezus niet, en zoo mogen ook wij niet zijn. Den *wezenlijken* Jezus moeten we uitdrukken, zooals hij op het Evangelieblad ten voeten uit voor ons geteekend staat. Men noemt dit overlieve en overdreven zachte ook wel de Johannestype; maar niet het Johannesbeeld, maar het beeld, de gestalte van Jezus moet zich in u uitspreken, en of dit zoo bij u zijn

zal, hangt er niet van af, of ge u zekere zachte vormen aanwendt, maar hiervan eeniglijk, of in het binnenste van uw ziel Jezus zelf steeds dieper zijn beeld inprent. En als ge zoo onder de broeders en zoo in de wereld optreedt, dan zult ook gij ervaren, wat aan uw Jezus overkwam, dat de broeders u liefhebben met innige liefde, maar dat de wereld zich van u afkeert, steeds kwaad vermoeden tegen u heeft, en juist om dat beeld van Jezus, dat in u uitkomt, zich van u afkeert, u rusteloos bestrijdt, en geen poging onbeproefd laat, om ook in u *uw Jezus* tegen te staan en te bestrijden.

X.

Pelgrims.

> Maar onze wandel is in de hemelen, waaruit wij ook den Zaligmaker verwachten, den Heere Jezus Christus.
> PHIL. 3:20.

UIT onze persoonlijke verhouding tot onzen Koning vloeit al verder het *pelgrimskarakter* voort, dat ons Christenleven hier op aarde dragen moet. Ook dit versta men men niet verkeerd. Tot op zekere hoogte zou men kunnen zeggen, dat ook Adam, vóór den val, in het paradijs pelgrim was. Ook op hem was toepasselijk: hier geen blijvende stad, maar ge zult zoeken de toekomende. Toch is het niet in dezen algemeenen zin, dat hier op dit pelgrimskarakter van den onderdaan, in verband met Jezus' Koningschap, nadruk wordt gelegd. Er zijn tal van plichten die op ons rusten, en deugden die door ons beoefend moeten worden, doch die daarom nog volstrekt niet het karakter dragen van bijzonder *Christelijke* plichten en bijzonder *Christelijke* deugden. Dat we de waarheid moeten spreken, dat we in den omgang en in den handel eerlijk moeten zijn, de goede trouw niet mogen schenden, onze eeden niet mogen breken, niet onkuisch zullen zijn, niet zullen

doodslaan en zooveel meer, zijn verplichtingen, die op elk mensch rusten krachtens scheppingsordinantie. Ze gelden voor *alle* menschen, en niet alleen voor de belijders van den Christus; en ook ze vloeien voort niet uit het Koningschap van Christus, maar uit het bestel van God Drieëenig in onze menschelijke natuur. Een speciaal Christelijk karakter daarentegen dragen alleen die plichten en deugden, die eerst door Christus' optreden onder ons en door zijn Koningschap over ons zijn opgekomen, en die alleen hierin hun grond vinden. De op ons rustende verplichting om onzen Koning te *belijden*, ontstaat eerst door zijn verschijning. Ware de Christus niet verschenen, de plicht om hem te belijden zou niet hebben bestaan. Hetzelfde geldt evenzoo van onzen plicht om voor den Christus te *getuigen*, om voor hem te *lijden* en te *strijden*, om ons zelven voor hem te *verloochenen*, om als heilig *uniform* zijn beeld te dragen, enz. Totdat Jezus optreedt, is het gebod, dat een kind zijn vader en moeder zal eeren, een gebod dat door niemand kan worden op zij gezet. Maar is Jezus verschenen, dan gaat zijn eere boven den eerbied, dien we vader en moeder schuldig zijn, en zondigt wie vader of moeder lief heeft boven hem. *Christelijke* deugden en *Christelijke* plichten verschillen daarom metterdaad van natuurlijke en maatschappelijke plichten en deugden. Voor een Jood, voor een Mohamedaan, voor een Heiden gelden gelijke natuurlijke en maatschappelijke deugden en plichten als voor elk Christen. Ook zij mogen niet stelen, niet echtbreken, niet liegen, niet oneerlijk zijn, en zooveel meer. De speciaal Christelijke deugden daarentegen treden eerst in werking, zoodra iemand tot geloof en bekeering komt, en zich bij den Christus aansluit. Van dat oogenblik af is ook hij onderdaan van Koning Jezus, en gelden dus ook voor hem de speciale onderdaansplichten.

Maak u hieromtrent geen verkeerde voorstelling. Niet zelden acht men, dat zorge voor de armen, voor de kranken, voor wie in nood is, enz., bijzonder Christelijke deugden zouden zijn. Toch is dit onjuist. Bij de Joden is deze soort zorg allerminst onbekend en bij

de Mohamedanen is ze zelfs op uitgebreide schaal geregeld. En afgezien van deze historische gegevens, spreekt 't vanzelf, dat de zorg voor de ellendigen in de natuurlijke orde der dingen gegrond ligt. Het eenige wat moet toegegeven is, dat de kracht, die in het Christelijk geloof ontspringt, de beoefening van deze deugden verfijnt en veredelt. Doch dan is er alleen sprake van een heilzamen invloed, dien het Christelijk geloof uitoefent op onze gewone, natuurlijke en maatschappelijke plichtsbetrachting. Het Christelijk geloof werkt op allerlei manier ook op de bestaande orde der dingen in, om weer recht te zetten wat de zonde scheef trok. Er is dan genezing voor het kranke. Er is herstel van het ingezonkene. Er is sterking van het verzwakte. Maar ook al werkt ons Christelijk geloof zoo krachtdadig, dat we in de verplichtingen en deugden van het natuurlijk en maatschappelijk leven onberispelijk wandelen mogen, toch stempelt dit daarom deze natuurlijke deugden nog in 't minst niet tot Christelijke deugden, Men moge spreken van Christelijke barmhartigheid, in zooverre deze een teederder, warmer en inniger karakter zal dragen, maar alle barmhartigheid blijft toch in den grond der zaak een natuurlijke verplichting. Ongetwijfeld is het gebod der kuischheid onder het volk des Heeren fijner en edeler opgevat dan op het niet-Christelijk terrein; maar dit neemt niet weg, dat kuischheid op zich zelve toch een eisch van het natuurlijke en maatschappelijke leven blijft. De zin voor waarheid is ongetwijfeld onder een Christenvolk sterker en fijner ontwikkeld dan buiten het Christelijk erf, maar dit belet toch niet, dat de leugen indruischt tegen een algemeen natuurlijk en maatschappelijk gebod. Bij al deze deugden en verplichtingen verscherpt en verfijnt het Christelijk geloof de beoefening, maar hoezeer ook dit een der heerlijkste vruchten van het geloof is, toch kan hierdoor de aard en het karakter van deze deugden en verplichtingen niet worden veranderd. Ze zijn en blijven deugden en verplichtingen, die in de schepping zelve van ons leven gefundeerd zijn, en die daarom nooit als speciale Christelijke, in onderscheiding van maatschappelijke, deugden mogen gedefinieerd worden.

De onderscheiding, die nog steeds in onze Schoolwet wordt gemaakt tusschen de opleiding tot *Christelijke* en de opleiding tot *maatschappelijke* deugden, en die, hoezeer door Minister Van der Brugghen gansch verkeerdelijk toegepast, toch van zeer oude dagteekening is, kan uiteraard niet slaan op *dezelfde* deugden, alleen verschillend in graad van volkomenheid der beoefening. Het kan niet beduiden, dat het op zichzelf een *maatschappelijke* deugd is, de hongerigen te spijzigen, maar dat dit een *Christelijke* deugd wordt, als men ditzelfde doet op teederder, meer innemende wijze. Zoo dikwijls de Christelijke deugden en de maatschappelijke deugden tegenover elkander worden gesteld, zijn maatschappelijke deugden alle die deugden, die uit Gods bestel in de schepping als natuurlijke verplichtingen voortvloeien, en zijn Christelijke deugden die andere deugden, die eerst zijn opgekomen met Jezus' verschijning. Christus als onzen Koning belijden, voor hem getuigen, voor hem lijden, voor hem strijden, zich voor hem verloochenen, zijn beeld vertoonen, zijn volk liefhebben en zooveel meer, dat zijn al te gader specifiek „*Christelijke* deugden", die principieel van de maatschappelijke en natuurlijke deugden onderscheiden zijn. Iets waaruit men tevens ziet, hoe onzinnig en ondoordacht het opnemen van die uitdrukking „Christelijke deugden" in onze Schoolwet was.

Hiertegen voere men niet als bedenking aan, dat toch in Matth. 25 het spijzen van den hongerige, het drenken van den dorstige, het kleeden van den naakte, en het bezoeken van kranken of gevangenen door Jezus zelf wordt aangegeven als een grond voor onze zaligheid. Jezus toch zegt niet: „Voor zooveel ge dit *aan eenig mensch* gedaan hebt, zoo hebt gij dit mij gedaan", maar heel anders: „Voor zooveel ge dit *aan een van mijn minste broeders* gedaan hebt, zoo hebt gij dit mij gedaan." Duidelijk heeft Jezus zelf dit verklaard en nader toegelicht in Math. X: 40—42, waar we lezen: „Die u ontvangt, ontvangt mij; en die mij ontvangt, ontvangt Hem,

die mij gezonden heeft. Die eenen profeet ontvangt in den naam eens profeten, zal het loon eens profeten ontvangen; en die eenen rechtvaardige ontvangt in den naam eens rechtvaardigen, zal het loon eens rechtvaardigen ontvangen. En zoo wie één van deze kleinen te drinken geeft, alleenlijk eenen beker koud waters in den naam eens discipels, voorwaar zeg ik u, hij zal zijn loon geenszins verliezen."

Ook hier is alzoo geen sprake van gewone gastvrijheid of van gewone hulpebieding in het natuurlijke leven, maar heel anders, en geheel in het bijzonder, de gastvrijheid en hulpe geboden aan *een medeonderdaan* van onzen Koning. Juist zooals Jezus, kort voor zijn gaan naar Gethsemane, het zijn jongeren aanzei, dat hij hun een *nieuw* gebod gaf, en dat *nieuw* gebod alzoo toelichtte, dat het bestaan moest in *de liefde.* Niet natuurlijk, alsof het gebod der liefde ook onder heidenen onbekend zou geweest zijn, maar in dien zin, dat de liefde, de onderlinge liefde onder de onderdanen van Koning Jezus, een geheel eigen hoog karakter moest dragen. Men kan dan wel van *„Christelijke liefde"* spreken ook waar hiermede niet anders bedoeld wordt dan een *verhoogde* liefde voor wat ongelukkig is, maar dat is en blijft een oneigenlijk spraakgebruik. Speciale Christelijke liefde, in den zin van Joh. 15:12, is altoos die bijzondere liefde, die Jezus wil dat zijn onderdanen onderling verbinden zal. Geloof, hoop en liefde zijn Christelijke deugden in eigenlijken zin, mits ze Schriftuurlijk verstaan worden. Geloof is geloof in Christus, hoop is hoop op Christus' wederkomst, liefde is liefde voor Christus en de zijnen. Niet natuurlijk, alsof de liefde voor de overige kinderen der menschen hiermede op zij ware te zetten, maar die algemeene menschenliefde is en blijft menschenplicht, uit de schepping en uit het gebod Gods in die schepping van zelve vast staande, en ze is niet in eigenlijken zin de speciaal „Christelijke liefde".

Opmerkelijk is het dan ook, hoe Jezus in zijn talrijke redenen en gelijkenissen de gewone, talrijke, maatschappelijke deugden en ver-

plichtingen niet dan uiterst zelden afzonderlijk ter sprake brengt. De bestrijding van leugen en oneerlijkheid, van meineed en bedrog, van diefstal en onkuischheid, van ontrouw en hoogmoed en ongehoorzaamheid en zoo veel meer, komt niet dan zeer ter loops en en een hoogst enkel maal, en dan nog meestal slechts zijdelings, ter sprake. En daarentegen treedt steeds in Jezus' rede op den voorgrond de verhouding, waarin de vrijgekochten des Heeren tegenover hun Heere en Koning hebben te staan. Optredende in deze wereld, stelt Jezus zich zelven tot het middenpunt van ons leven. Op onze juiste verhouding tot hem komt alles aan. In het geloof wordt alles saamgetrokken. Het geloof is de eenige weg, die ter zaligheid wordt ontsloten, en alle geloof, dat de zaligheid verwerven zal, moet geloof in den Christus zijn. Aan hem hangt alles, en daarom moet geheel ons leven beheerscht zijn door de juiste, correcte verhouding, waarin we ons tot Jezus plaatsen. Niemand komt tot den Vader dan door hem. Hij moet worden beleden, voor hem moet onze getuigenis uitgaan, voor hem moeten we ons leven veil hebben. Hij is en blijft, en hij alleen, de maatstaf. De liefde voor hem moet boven het natuurlijk gebod der ouderliefde en kinderliefde uitgaan. Wie hem ontvangt, ontvangt zijn Zender. En wie een der zijnen ontvangt, ontvangt hem. En dit nu, dit concentreeren in heel ons leven van den persoon van den Christus, dàt is het wat aan ons leven het *Christelijk* karakter leent. Het is dan ook heel het Evangelie in het aangezicht weerspreken, zoo men het ware Christelijk leven zoekt in teedere natuurlijke deugdsbetrachting, zonder dat het geloof in den Christus hierbij de drijfveer, de prikkel en maatstaf is. In alle Christelijk leven, en in alle Christelijke deugd staat Jezus zelf persoonlijk op den voorgrond, en is alles af te meten naar deze ééne vraag, of de drijfveer en prikkel, die ons tot deugdsbetrachting aandrijft, al dan niet is ons geloof in Jezus als onzen Koning, Heer en Gebieder. Om hem gaat 't alles. Door onze persoonlijke betrekking tot Jezus wordt 't alles beheerscht. Denk er hem ook maar één oogenblik buiten, en er moge nog maatschappelijke deugd zijn, maar

Christelijke deugd is er niet meer. Hij drukt op alles het eenig ware, het alleen geldend stempel. Van hem gaat 't alles uit. Om hem beweegt het zich alles. Op hem loopt 't alles uit. En het is en blijft, heel ons Christelijk leven door, eeniglijk en alleen de vraag, of ge in alles met Jezus gerekend, hem bedoeld en hem geëerd hebt.

Dit diepgaand onderscheid tusschen de Christelijke deugd en de gemeenmenschelijke, natuurlijke en maatschappelijke deugd moest scherp worden aangewezen, zou het pelgrimskarakter van den onderdaan van Koning Jezus worden verstaan. In de apostolische brieven wordt keer na keer ook op de beoefening van de maatschappelijke deugden gewezen, die voor elk Christen ongetwijfeld in nog verhoogde mate gelden blijven. Maar *een beker koud* waters geven, is op zich zelf veel, veel minder dan dat ik *al mijn goed* weg geef. En toch zegt de Schrift ons, dat wie een beker koud waters geeft aan een discipel van Jezus, zijn loon geenszins weg heeft, en dat, omgekeerd, wie al zijn goed aan de armen uitdeelt er geen nut van heeft (1 Cor. 13 : 3), tenzij hij uit de liefde Christi handelt. Immers de liefde in 1 Cor. 13 schier bezongen, is maar niet de algemeene menschenliefde, maar is een bepaalde *Geestesgave*, die de discipelen van Jezus deelachtig worden. Zie het maar in 1 Cor. 12 : 31. Het is die bepaalde en speciale liefde, die als „liefde Gods" door den Heiligen Geest in de harten der geloovigen wordt uitgestort (Rom. 5 : 5). Er wordt in 1 Cor. 13 niet van de gewone naastenliefde, maar van de *Christelijke* liefde gehandeld, en daarom staat er aan het eind, dat met het specifieke geloof, en de specifieke hope, ook die *specifieke* liefde blijft. Het geloof, dat in Christus inlijft, de hope, die voor eeuwig met Christus ons lotgemeen maakt, en de liefde, die ons met Christus in het mystieke lichaam één doet zijn. Alle gebruik van 1 Cor. 13 om de liefde in het gemeen te verheffen, is dan ook misbruik. 1 Cor. 13 looft de specifiek Christelijke liefde, en die liefde alleen. Immers het geheele hoofd-

stuk staat midden in de beschouwing van de specifiek *Christelijke* gaven. Van die specifiek Christelijke gaven wordt in 1 Cor. 12 en in hoofdstuk 14, en zoo ook in 1 Cor. 13 uitsluitend gehandeld. Verheerlijkt is hier niet de gewone naastenliefde, maar die specifieke liefde, waarvan Jezus in Joh. 15 : 12, en nog nader in Joh. 13 : 32 spreekt. In Joh. 13 : 32 toch noemt hij de door hem bedoelde liefde zelf „*een nieuw gebod*". „Een nieuw gebod geef ik u, dat gij elkander lief hebt, gelijk ik u heb lief gehad, dat gij ook zoo elkander lief hebt." Ongetwijfeld, „God lief te hebben bovenal is het hoogste gebod, en het tweede daaraan gelijk, zijn naaste als zich zelf lief te hebben." Maar dit alles is het gewone, gemeene gebod, dat voor alle menschen, en zoo ook voor alle Christenen, geldt. Dit alles is aan de Christenen met alle niet-Christenen gegeven. Maar *daarnaast* staat het specifiek gebod van de specifiek Christelijke liefde, en bij deze liefde is altoos Christus het middenpunt en heeft niemand noch God noch den naaste lief dan om Christus' wille, door de kracht, die *hij* in ons werkt.

Niet anders nu staat het ook met de specifiek *Christelijke hoop*, waaraan we ons pelgrimskarakter ontleenen. Hopen op een voortbestaan na den dood, hopen op een vergelding na dit leven, hopen op een latere existentie, die van zorge en ellende vrij zal zijn en waarin het recht zal triomfeeren, is een algemeen menschelijke hoop. Het zijn al te gader verwachtingen, die ge bij alle volken schier vindt, en die aan heidenen en Mohammedanen met ons gemeen zijn. Daarin ligt op zichzelf niets specifieks Christelijks. Onder de Christelijke hope verstaat de Schrift dan ook heel iets anders. Niet iets dat pas later komt, maar dat nu reeds werkt. En zoo ook niet iets, dat alleen doelt op een gelukstaat na den dood, maar heel anders, op de openbaring van de heerlijkheid van onzen Koning en *ons deelen in zijn glorie*. Ook in de Christelijke hope trekt 't alles zich om den Christus saam. Hij moet niet eerst later Koning *worden*, maar hij *is* Koning. Hij zal niet gekroond *worden*, maar *is* gekroond. Hij zit op den troon, aan de rechterhand des Vaders.

Hij regeert nu reeds. Zijn scepter is 't, waardoor, naar luid van onzen Catechismus, de Vader over alle dingen regeert. Zijn Koninkrijk moet niet eerst later komen, maar het bestaat. Wij moeten er niet eerst later ingaan, maar we zijn er in. Het staat niet buiten ons, maar is binnen in ons. En het eenige, wat de Christelijke hope uitdrukt, is, dat dit Koninkrijk van Christus eens in vollen luister zal doorbreken; dat Hij, onze Koning, tot deze aarde zal terugkeeren; dat alsdan ook deze aarde in zijn heerlijkheid deelen zal, en dat al de zijnen, als koningen en priesters gekroond en gezalfd, alsdan met hem in ongestoorde zaligheid de eeuwige vreugde genieten zullen. Niet genoeg kan het dan ook betreurd, dat de Christelijke ethiek, door alleen te zinnen op de verhoogde en verfijnde beoefening van de gemeen menschelijke en natuurlijke deugden, het specifiek-Christelijke in de schaduw heeft gesteld. Bij het geloof heeft men het specifiek-Christelijke vastgehouden, bij de hope heeft men het verwaterd, en bij de liefde heeft men het geheel losgelaten. Daar lijdt de prediking onder, en het specifiek Christelijk karakter der gemeente Gods gaat te loor. Juist daarom is het van zoo hoog belang, om, althans bij de Christelijke hope, op dit specifiek Christelijk karakter weer den vollen nadruk te leggen, en het pelgrimskarakter te doen beseffen, dat er voor de onderdanen van Koning Jezus uit voortvloeit. De Christelijke hope ziet niet eerst op *eigen* zaligheid; die komt eerst als gevolg achterna; maar ze doelt allereerst op Jezus' wederkomst. Ze sluit rechtstreeks aan het Koningschap van Christus aan. Ze gaat van het nu reeds bestaande en nu reeds heerschende Koningschap van Christus uit, om zich naar de volle, door niets meer gestoorde of gestuite heerlijkheid van dat Koningschap uit te strekken.

Dat hieruit nu het pelgrimskarakter van Jezus' onderdanen volgt, blijkt klaarlijk. De onderdanen van Jezus hebben hun wandel niet hier, maar in de hemelen, van waar zij den Christus verwachten.

Zie het in Phil. 3:20: „Maar onze wandel is in de hemelen, van waar wij ook den Zaligmaker verwachten, namelijk den Heere Jezus Christus." Ons leven is niet hier op aarde, maar „in Christus verborgen bij God" (Col. 3:3). Van daar dat we vreemdelingen op aarde zijn, en uitzien naar een beter vaderland. „Die zulke dingen zeggen, betoonen klaarlijk, dat ze hun vaderland zoeken. Ze zijn begeerig naar een beter, d.i. naar het hemelsch vaderland. Daarom schaamt zich God niet hun God genaamd te worden, want hij heeft hun een stad bereid." (Hebr. 11:14—16). Hier zijn ze niet thuis, hun Vaderhuis is daarboven, en Jezus is daar henen gegaan om hun plaats te bereiden. Van daar dat ze „gasten en vreemdelingen" op aarde zijn, en dat de naam van *pelgrim*, in dien hoogen zin genomen, van toepassing is op elk onderdaan van Koning Jezus. Het gaat dan ook rechtstreeks tegen hun roeping in, zoo ze zich schatten hier op deze aarde vergaderen. Jezus zegt 't zoo scherp en volstrekt: „Vergadert u geen schatten op de aarde, waar ze de mot en roest verderven, en waar de dieven doorgraven en stelen, maar vergadert u schatten in den hemel." Al der Christenen doen moet zijn, om zich schatten in den hemel op te leggen, en dit doen ze daardoor, dat ze hier in geloof en in hope en in liefde wandelen, en dat hun Vader, die in het verborgen ziet, hun dit alles eens in het openbaar zal vergelden. Daar doelt al Jezus' prediking over het aardsche geluk en het aardsche goed op. Hij zendt zijne discipelen uit zonder buidel en zonder male. Al hun hooge begeerte moet zich uitstrekken naar een veel hooger, een veel rijker schat, en die schat is niet hier op aarde te vinden, maar wordt voor hen bewaard in den hemel, en ze krijgen dien dan eerst, als het rijk der heerlijkheid zal ingaan. Vergelijk daarmee nu veler Christenen leven, voorheen en nu, en ge weet aanstonds, hoezeer men van die Christelijke hope vervreemd is, die Christelijke verwachting heeft laten varen, en in plaats van hier *pelgrim* en daarboven *burger* te zijn, veeleer hier steeds *burger* is willen blijven, en vreemdeling in den hemel bleef.

En dit nu is met het eeren van Jezus als onzen Koning niet overeen te brengen. Niet waar wij zijn, maar waar onze Koning is, is ons vaderland. Daar is ons burgerschap. Op zijn heilige residentie moet steeds ons oog gericht blijven. Ook de wereld biedt veel schoons, prachtigs en boeiends, maar in onzen geest moet het levensbeeld van de heerlijkheid van Jezus' Koninklijke residentie zooveel schitterender staan uitgebeeld, dat ons zielsoog daar vanzelf heen trekt. Waar hij is, zijn de bronnen en fonteinen, waaruit ons de geestelijke krachten toevloeien. Al wat ons van boven toekomt *baat;* het meeste, wat ons uit de wereld toekomt, *schaadt.* Die afgescheidenheid van onzen Koning is slechts tijdelijk en is tegen de natuur van het heilige ingaande. Daaraan mogen we ons niet wennen. Steeds moet 't ons zijn, alsof Christus als een dief in den nacht ons verrassen en weer tot ons komen zal, en een ieder moet het ons kunnen aanzien, dat we in deze wereld, gelijk ze nu is, eigenlijk niet thuis hooren, en dan eerst zullen we zijn waar we wezen moeten, zoo de heerlijkheid van onzen Koning ons omstralen zal. Dit nu drukt de pelgrimsgedachte uit. De pelgrim is op reis. Hij is niet thuis waar hij is. Hij trekt door. Hij gaat voort en verder. En dan eerst zal het doel en het eind van de pelgrimsreize bereikt zijn, zoo de verheven poorte van het Vaderhuis zich straks voor hem opent. Toch moet hij, hoe lang de weg door dit wereldsche leven ook zij, dien weg in gehoorzaamheid afloopen. De pelgrim springt niet in het Vaderhuis over. Er is een weg, een lange weg voor zijn voeten, die er heen leidt, en rustig, gestadig, moet hij op dien langen weg zijn pelgrimstocht voortzetten. Doch steeds *als pelgrim.* Nooit zoo in het aardsch bestaan inlevend, dat hij van het Vaderhuis vervreemden zou. In den hemel moet zijn wandel blijven. Zijn leven in Christus verborgen bij God. En daarom door dit leven heengaan juist zooals een pelgrim naar vreemde landen trekt, om het heilige oord te bereiken. Jezus bidt niet, dat de Vader ons uit deze wereld wegneemt, maar dat Hij ons beware *in* deze wereld, en ons dezen pelgrimstocht gelukkig doe voleinden. Wie anders doet, verloochent

zijn Koning. Voelt zich niet als behoorende tot zijn rijk, als ingeschreven burger van zijn hemelsch Koninkrijk. Hij moge dan uit dit leven nog soms naar boven opzien, om, als de wereld hem hier begeeft, een tweede, een andere wereld bij zijn God te vinden, maar dan is die tweede wereld hem niet anders dan een veiligheidsklep, om toch iets te hebben, als het hem hier alles ontzinkt. En zoo nu is de pelgrim *niet*. De echte pelgrim denkt steeds aan het heilig oord, waar hij heen op weg is. Dat heilig oord houdt zijn zinnen en gedachten bezig. Al het andere gaat als een stroom voor hem voorbij, en het heimwee, dat hem verteert, is niet een verlangen en hijgen naar iets wat de wereld hem bieden kan, maar eeniglijk een zuchten en verlangen naar zijn wezenlijke wereld, die bij hem hoort, de wereld waarin zijn Koning troont, en waarin ook hem de plaats reeds bereid is. De pelgrim heeft zijn burgerschap in den hemel, de naam-Christen burgert zich steeds meer in deze wereld in, en blijft daarom een vreemdeling in het Rijk van Christus.

XI. *(Slot.)*

Het nieuw gebod.

> Een nieuw gebod geef ik u, dat gij malkanderen liefhebt; gelijk ik u liefgehad heb, dat ook gij malkanderen liefhebt.
>
> JOH. 13:34.

NOG een laatste verplichting, die uit het Koningschap van Christus voor zijn onderdanen voorvloeit, moet aan het voorafgaande worden toegevoegd, en wel het *„nieuw gebod"* uit Joh. 13:34, om hen, die in Christus Jezus zijn, op bijzondere wijze lief te hebben; wat men ook zoo zou kunnen uitdrukken, als de verplichting, om het volk des Heeren en een ieder die tot dit volk behoort, in zijn *„Christelijke* liefde" op

te nemen. Maar ook zoo treedt nog volstrekt niet in het licht, wat deze verplichting inhoudt, en waarom ze afzonderlijke bespreking eischt. Het gebod der liefde is zóó algemeen en zoo alomvattend, dat ge in het vermaan van Jezus, dat ook de discipelen elkander onderling moeten liefhebben, niets bijzonders, niets eigenaardigs ziet, en nauwelijks verstaat, waarom Jezus dit zijn discipelen met zoo bijzonderen nadruk op 't hart bond. Immers dat ze hun naasten en zoo ook hun mededisciplen moeten liefhebben, spreekt zoo vanzelf, dat de herinnering er aan schier overtollig schijnt. Reeds in het vorig artikel wezen we er daarom op, dat men met de natuurlijke, maatschappelijke, gewone naastenliefde niet verwarren mag die *bijzondere liefde*, die aan de discipelen van Jezus moet bewezen worden. Zoo herinnerden we er aan, hoe het reiken van één beker koud waters aan een van de kleinen van Jezus een eeuwig loon heeft, terwijl omgekeerd, het uitdeelen van al zijn goed aan de armen geschieden kan, zonder dat het den gever nut doet. Vergelijking van Matth. 25 : 40, 45 met 1 Cor. 13 : 3 levert hier bewijs. *Christelijke* liefde is iets anders dan gewone naastenliefde. Van Christenliefde kan in tweeërlei zin gesproken worden: 1°. als bedoelende de verhoogde naastenliefde, en 2°. als doelende op die bijzondere liefde, die de ééne verloste des Heeren den andere moet toedragen. Christelijke liefde als verhoogde naastenliefde genomen is gewone naastenliefde, die op meer volkomen wijze en met meer intensiteit wordt nageleefd. In den waarachtigen Christen werkt hooge geestelijke kracht. Die hooge kracht werkt bij hem ook op de liefde voor den naaste in. En zoo ontstaat er in een Christelijke omgeving een hoogere opvatting en rijkere beoefening van de naastenliefde, gelijk er in diezelfde omgeving een hoogere opvatting van eerlijkheid, waarheidszin en kuischheid opkomt. In dien eersten zin genomen is alzoo de Christelijke liefde niet anders dan *gradueel* van de liefde der heidenen, Mohamedanen enz. verschillend. Natuurlijk kan ook het *motief* onderscheiden zijn, doch dit blijft thans buiten rekening. Het voïsta om er op te wijzen, dat de gewone

naastenliefde, die we om Gods wil aan onze medemenschen schuldig zijn, in de Christenwereld tot een hoogere opvatting en rijkere beoefening is gekomen, en dat men deze intiemer naastenliefde niet zelden als „*Christelijke liefde*" aandient.

Maar is Christelijke liefde in dezen eersten zin van de ordinaire naastenliefde, die ook de wereld beoefent, slechts *gradueel* onderscheiden, heel anders staat het met het begrip van „Christelijke liefde" in den tweeden boven bedoelden zin. Daar toch is een liefde bedoeld, die in de wereld ondenkbaar is, en *principieel* zich van alle andere betooningen van liefde onderscheidt. De Christelijke liefde in den principieelen zin heet niet maar zoo, omdat ze door Christenen beoefend wordt, maar veeleer *omdat ze eerst door de verschijning van Christus ontstaan kon*. Ware Jezus niet verschenen, deze bijzondere liefde zou nooit bestaan hebben. Christelijke liefde in dien hoogeren zin toch is een liefde, die van Jezus uitgaat, en den wel bewusten band vlecht, die de zijnen onderling moet verbinden. Zij, die uit den dood in het leven worden overgezet, behooren niet meer tot de wereld, maar zijn van Christus. Ze vinden allen saam in Christus hun vereenigingspunt. Het is door Christus, dat ze in een geheel bijzondere levensverhouding tot elkander komen te staan. Zij behooren allen saam als het volk des Heeren bij hun Koning, en het is als burgers van hetzelfde volk, dat ze in geheel eigenaardige betrekking tot elkander staan, en uit dien hoofde en op dien grond een geheel eigenaardige liefde elkander onderling schuldig zijn. Christelijke liefde in dezen zin genomen, geldt alzoo niet tegenover den naaste in algemeenen zin, maar kan alleen gelden tegenover hen, die met ons, en even als wij, des Heeren zijn. Het gebod uit het Oude Verbond: „Hebt God lief en den naaste als uzelve", wordt hiermede niet afgeschaft of ter zijde gezet. Integendeel, dit groot gebod blijft zijn volle gelding behouden. Alleen maar ten opzichte van hen die, met ons, onderdanen van Koning Jezus zijn, komt er een *nieuw gebod* bij, dat Jezus dan ook uitdrukkelijk „*een nieuw gebod*" noemt, en dat derhalve onmogelijk met het andere, algemeene gebod van

naastenliefde kan saamvallen. En wel een gebod van Jezus aan deze twee bepalingen gebonden: 1°. dat we met deze bijzondere liefde *elkander* zouden liefhebben, en 2°. dat we elkander zóó zullen liefhebben, *gelijk onze Koning ons heeft lief gehad.* Het voorwerp en de norma van deze nieuwe liefde wordt alzoo ons voorgeteekend. *Voorwerp* van deze Christelijke liefde in principieelen zin is niet de naaste, is niet de eerste de beste mensch, die ons ontmoet, maar zijn integendeel, met uitsluiting van alle andere menschen, die bepaalde medemenschen, die onderdanen van Koning Jezus en leden van zijn volk zijn. En wat de *norma* aangaat, zoo is deze bij de gewone naastenliefde: „Heb uw naaste lief *als u zelf.*" Hier daarentegen treedt een geheel andere norma, methode of regel op. Hier is de norma niet de eigenliefde, de liefde voor ons ik. Niet de regel: wat gij wilt dat u de menschen doen zullen, doe gij hun desgelijks. Niet de methode: laat uw eigen begeerte maatstaf zijn voor wat ge elkander schuldig zijt. Maar principieel verschillend is de norma, maatstaf, methode en regel voor de liefde van de Christenen onderling en moet ze blijven: *de liefde waarmeê Christus ons heeft lief gehad.*

Met klem en ernst moet daarom de nog zoo algemeen-heerschende meening worden bestreden, alsof het nieuw gebod van de onderlinge liefde der Christenen voor elkander alleen doelde op een liefde, die iets warmer, iets inniger, iets intiemer zou zijn. Klaar en duidelijk toch wordt in heel het Nieuwe Testament de liefde, die de Christenen elkander onderling schuldig zijn, van de gewone naastenliefde onderscheiden. Zelfs heeft deze specifieke liefde een afzonderlijken naam, t.w. den naam *broederlijke liefde.* Zoo heet 't in Rom. 12 : 10: „Hebt elkander hartelijk lief *met broederlijke liefde,* de een den ander met eere voorgaande"; namelijk in deze liefde. Aan de gemeente van Thessalonika schrijft dezelfde Apostel (1 Thess. 4 : 9): „Van de *broederlijke liefde* hebt gij niet van noode, dat ik u schrijve, want

gij zelve zijt van God geleerd *elkander* lief te hebben." In Hebr. 13 : 1 lezen we: „Dat de *broederlijke liefde* blijve." Nog sterker drukt Petrus zich uit (in Petrus 1 : 22): „Hebbende dan uw zielen gereinigd in de gehoorzaamheid der waarheid, door den Geest, tot ongeveinsde *broederlijke* liefde, zoo hebt elkander vuriglijk lief uit een rein hart, gij die wedergeboren zijt niet uit vergankelijk, maar uit onvergankelijk zaad, door het levende en eeuwig blijvende woord van God." En, wat vooral opmerkelijk is, in 2 Petrus 1 : 7 wordt deze broederlijke liefde zelfs opzettelijk van de gewone naastenliefde onderscheiden. Daar toch staat: „Voeg bij de godzaligheid *broederlijke liefde*, en bij de broederlijke liefde, *liefde jegens allen*." In dit alles nu spreken de apostelen niets anders uit, dan hetgeen Jezus hun in het *„nieuwe gebod"* had aanbevolen: een ongewone, een specifieke, een bijzondere liefde, die niet tusschen den mensch en zijn naaste, maar alleen bij de onderdanen van Koning Jezus jegens hun mede-onderdanen kan en moet gevonden worden. Vooral zegge men niet, dat Jezus alleen in Joh. 13 : 32 deze uitzondering heeft gemaakt. Zoo dikwijls Jezus sprak van *„één van deze kleinen"* heeft hij altoos zijn geloovigen op het oog, als personen, die in een bijzondere verhouding tot ons komen te staan. Reeds wezen we op Matth. 10 : 42: „Zoo wie *een van deze kleinen* te drinken geeft alleenlijk een beker koud waters in den naam eens discipels, voorwaar zeg ik u, hij zal zijn loon geenszins verliezen." En evenzoo voelt ge de scherpe onderscheiding, waar Jezus zegt: „Zoo wie *één van deze kleinen*, die in mij gelooven, ergert, het ware hem nutter, dat een molensteen aan zijn hals gehangen, en hij verzonken ware in de diepte der zee". Die kleinen, d.w.z. de *geloovigen*, zal men wel toezien niet te verachten, „want ik zeg ulieden, dat hun engelen, in de hemelen, altijd zien het aangezicht van mijn Vader die in de hemelen is." En wederom in Matth. 18 : 14: „Alzoo is het de wil niet van mijn Vader, die in de hemelen is, dat *één van deze kleinen* verloren ga." Hij alleen is de Heere en Meester, en „gij zijt allen *broeders*". Na de opstanding heet 't: „Ga heen tot mijn *broeders*, en zeg hun, dat ik hen voorga

naar Galilea." Tot Petrus heet het: „Versterk uwe *broeders*." In den naam van *broeder* lag beide uitgedrukt, èn de verhouding, waarin ze tot Jezus stonden, want hij is hun *Broeder*, èn de verhouding waarin ze tot elkander hadden te staan, want zij zijn allen *broeders*. Christus is „de eerstgeborene onder vele broederen" en „hij schaamt zich niet hen broeders te noemen". Heel de apostolische litteratuur door spreken de apostelen dan ook de geloovigen als „*broeders*" aan. De dure verplichting om de broeders op geheel buitengewone wijze lief te hebben, wordt telkens op aller hart gebonden, en het wordt hun aangezegd, dat de broederen te ergeren, te verachten, te vertreden, een gansch ergerlijke zonde is. Ook de liefde voor den naaste, de liefde voor alle menschen, zelfs de liefde voor de vijanden wordt telkens aan de gemeente voorgehouden, maar onderscheiden hiervan, wordt rusteloos de „*liefde voor de broeders*" als een afzonderlijk en nieuw gebod gepredikt. Oók de liefde jegens allen, maar *eerst* de broederlijke liefde. Allen weldoen, maar meest „de huisgenooten des geloofs". Nergens worden de geloovigen, de broeders, de medeonderdanen van onzen Koning onder de gewone en algemeene menschheid opgenomen. Ze worden er altoos van uitgezonderd, en onveranderlijk wordt de eisch gesteld, dat de geloovigen hun medegeloovigen met een specifieke, een bijzondere, een buitengewone, een boven den algemeenen regel uitgaande liefde minnen zullen. En eindelijk, het sterkste bewijs voor de geheel afzonderlijke en buitengewone beteekenis van het *nieuw gebod* wordt door Jezus zelf gegeven in zijn aankondiging van het laatste oordeel. Dan zullen in de eeuwige vreugde gaan zij, die „een van de minste zijner broederen" in honger gespijzigd, bij dorst gedrenkt, als ze naakt waren gekleed zou hebben, en ze in krankheid of in gevangenis zullen hebben bezocht. Iets wat natuurlijk niet *kan* bedoelen, alsof een iegelijk mensch die ooit een arme geholpen had, reeds hierdoor van zijn eeuwige zaligheid verzekerd zou zijn, maar wat beteekenen moet en alleen *kan* beteekenen, dat wie, om Jezus wil, één van *zijn* broederen zal

ondersteund hebben, geacht zal worden deze weldaad aan Jezus zelf te hebben bewezen. Het is alzoo buiten allen twijfel, dat Jezus onderscheid, en scherp onderscheid, maakt tusschen het volbrengen van de algemeene naastenliefde, en de vervulling van den plicht der broederlijke liefde. Hier is tweeërlei liefde, de eerste ons opgelegd door het groot gebod, dat in de schepping gefundeerd is, en zich over al wie menschelijk is uitstrekt. En daarnaast en daarbij een tweede liefde, die principieel van de eerste verschilt; een liefde die alleen kan volbracht worden door wie de genade des Heeren heeft ontvangen, en die alleen kan vervuld worden jegens iemand die met ons in Christus is ingelijfd. Er is hier alzoo van een geheel *andere*, van een *nieuwe*, van een *specifieke* liefde sprake, en niets heeft zoo sterk het leven der Christenheid naar beneden getrokken als de droeve en geheel onjuiste opvatting, als had Jezus met dit *„nieuw gebod"* niet anders dan de gewone naastenliefde, alleen in verhoogden graad, bedoeld.

Vraagt men nu, waarin het princieele onderscheid tusschen de algemeene naastenliefde en de Christenliefde van het *nieuwe gebod* bestaat, dan zij er allereerst aan herinnerd, dat er ook buiten den heiligen kring velerlei soort van liefde bestaat. Lang niet *alle* liefde is *dezelfde* liefde. Met name de huwelijksliefde draagt een geheel eigen karakter. Als de Heere zegt: „Daarom zal de man zijn vader en moeder verlaten, en zal zijn vrouw aankleven, en deze twee zullen tot één vleesch zijn", wijst de Heere op tweeërlei liefde, beide van specifiek karakter, en waarvan de ééne voor de andere wijken moet. Huwelijksliefde en ouderliefde dragen elk een eigen stempel, en noch de eerste noch de tweede van deze beiden gaat in de algemeene naastenliefde op. De ouders en hun kroost zijn door een eigen band saam verbonden, een band, daarom van zoo eigenaardig karakter, omdat hij in en door het leven zelf is gelegd. De kinderen zijn uit de ouders *geboren*, en het is uit dezen band van oorsprong,

dat een eigenaardige liefde opleeft, de liefde van vader en moeder voor hun kinderen, en de liefde van de kinderen voor hun ouders. Uit deze specifieke liefde wordt dan weer de evenzoo eigenaardige liefde geboren, die tusschen broeders en zusters opkomt, omdat ze uit dezelfde ouders het leven ontvingen. Maar boven deze drie, boven de ouderliefde, de kinderliefde en de broederliefde, stelt Jezus nu nog een vierde liefde, de liefde van het huwelijk. Immers de man moet uit den huiselijken kring uitgaan, hij moet zich een vrouw ten huwelijk nemen, en hierdoor ontstaat een liefdeseenheid, die niet opkomt uit gelijkheid van oorsprong, maar die door de liefde van het huwelijk zelve tot stand komt. Ook op tal van andere liefdesverhoudingen kon gewezen worden. Zoo dikwijls zich een kring vormt, ter zake van welk belang ook, gevoelt wie tot den kring behoort een eigenaardige betrekking tot anderen, die in dezen zelfden kring zijn opgenomen. Zoo is het met studenten, die studeeren aan eenzelfde universiteit. Zoo is het met soldaten, die saam gediend hebben in eenzelfde regiment. Zoo is het met wie gezeten hebben in eenzelfde bestuur. Zoo is het bovenal met hen, die opgenomen waren in eenzelfden vriendenkring. Vriendschap is iets anders dan gewone naastenliefde. Het is een liefde van een eigen soort, die in gemeenschap van zin en neiging haar grond vindt, en steeds gevoed wordt door onderling en wederzijdsch vertrouwen. Maar bovenal komt hier in aanmerking de bijzondere liefde, die we kennen als vaderlandsliefde. Ingebeelde wijsheid moge in cosmopolitisme almeer alle echte, warme vaderlandsliefde doen ondergaan, maar in de breede rangen van het volk houdt die liefde voor volk en vaderland toch altoos als een ongemeen sterke kracht stand; een kracht en liefde daarom zoo sterk, omdat ze, als de eer of de vrijheid van het vaderland op het spel staan, honderden en duizenden er toe beweegt en er toe brengt, om *hun leven* voor het vaderland op te offeren. „Niemand heeft meer liefde," zegt de Schrift, „dan dat men zijn leven stelle voor zijn vrienden." Welnu, voor zijn vaderland doet, in de ure des gevaars, dit schier ieder, bij beschaafde zoowel

als bij onbeschaafde volken. En met die vaderlandsliefde hing dan ten onzent altoos saâm de liefde voor onzen Koning en voor onze Koningin. „Nederland en Oranje" was steeds ten ontzent met name der Christenen leuze.

Voegt men nu deze sterkst sprekende soorten van specifieke liefde saam: de ouderliefde, de kinderliefde, de broederliefde, de huwelijksliefde en de vaderland- en Oranjeliefde, dan springt het in het oog, hoe op de heilige erve van het koninkrijk der hemelen juist deze alle, en wel in geïdealiseerden vorm, voorkomen, terwijl ze alle Christus tot middenpunt hebben. Hij is de Zoon, „en niemand kent den Vader dan door hem", en gelijk hij de eeniggeboren Zoon is, zoo worden de verlosten *„Gods kinderen"*, die hun Vader in den hemel hebben, en Christus als hun *Broeder* eeren. Gelijk de Christus aller broeder is, zoo zijn ze allen *broeders* onderling, omdat ze uit *één Vader* geestelijk geboren zijn, en wel uit denzelfden Vader wiens eengeboren Zoon de Christus is. Voorts is die Christus met de gemeente *in huwelijk getreden*, en wordt eerst in dat huwelijk van den Christus met de gemeente het hooge ideaal van het huwlijksleven en de huwlijksliefde vervuld. En eindelijk heerscht de Christus als Koning over de zijnen, als zijn volk, en is daarboven het Vaderhuis, dat hun wacht, en *het vaderland* dat ze zoeken, en waarvan ze burgers zijn. Ook andere liefdebanden worden in deze velerlei liefde ingevlochten. Jezus noemde de zijnen dan ook zijn *vrienden*, en ook is hij de *Meester* van zijn discipelen, een band, die in de Spreuken eveneens als de band tusschen vader en zoon geprezen wordt; doch deze twee laten we hier buiten, en volstaan met de opmerking, dat de specifieke ouderliefde, kinderliefde, broederliefde, huwlijksliefde en vaderlandsliefde in den heiligen kring van Jezus' verlosten zich, met Jezus als het middenpunt, tot ééne alles te boven gaande, heilige liefde concentreert. Zal nu niemand beweren, dat huwlijksliefde niet anders is dan verhoogde naastenliefde, maar erkent ieder, dat de man, die huwt, onder een *nieuw gebod* van liefde komt en als wordt ingeweven in den band van een geheel eigensoortige liefde, hoe

kan het dan verwondering baren, dat Jezus van een *nieuw gebod* der liefde spreekt, waarbij hij degenen, die hem door den Vader gegeven zijn, in hun nieuwe gemeenschap als installeert. Vergeet niet, dat Jezus wist, wie hem van den Vader gegeven waren, en wie niet in zijn gemeenschap waren ingelijfd. Voor Jezus splitst zich het heir van menschen, dat hij voor zich zag, in twee scherp onderscheiden groepen, t.w. in hen die ten eeuwigen leven verkoren waren, en in hen die ten verderve zouden gaan. Dat nu hier op aarde, zoo lang de splitsing niet voltooid was, algemeene naastenliefde de kinderen der menschen moest verbinden, en dat zelfs de vijandsliefde hierin werd opgenomen, was eisch van de schepping, want krachtens die schepping was alles uit éénen bloede verwekt. Maar die eenheid en daardoor die liefde zou met het jongste oordeel een einde nemen. Dan viel, wat thans nog door de naastenliefde wordt saamgehouden, voor eeuwig uiteen. Doch geheel anders stond het met de kinderen Gods, met de uitverkorenen, met de verlosten, met hen die uit den dood in het leven overgingen. Tusschen hen toch bestond een band, die de eeuwigheid verduren zou, en, hier begonnen, eerst in het Vaderhuis daarboven tot volle hechtheid zou opbloeien. En daarom kon voor Jezus' bewustzijn de naastenliefde, die de kinderen der menschen saamhield, nooit volstaan om den band uit te drukken, die voor eeuwig de verlosten saamverbindt. Vandaar dat Jezus hier spreekt van *nieuw gebod*, d.i. van een liefde der broederen onderling als van een liefde waarmee hijzelf zijn verlosten lief had.

Die eenheid der zijnen teekent Jezus zelf in het beeld van den wijnstok met zijn ranken, en wordt ons door den apostel geteekend in het beeld van het ééne mystieke Lichaam, waarvan Christus het Hoofd is, en waarvan wij de leden moeten zijn. Liefde voor den naaste is er waar twee *naast* en *tegenover* elkander staan. Maar hier staan ze *niet* naast elkander. Ze zijn allen opgenomen en ingelijfd in de hooge levensgemeenschap van één heilig Lichaam. Bij alle

andere specifieke liefde gaat het altoos op de schepping terug. Het is de gelijke oorsprong uit de schepping, waaruit de organische saamhang van het menschdom ontstaat, en die organische samenhang en eenheid vindt haar bewuste uitdrukking in het oude gebod, dat ge uw naaste zult lief hebben als u zelven. Maar hier wordt de scheppingseenheid losgelaten. Er komt in Christus een nieuw schepsel, door een nieuwe schepping, een schepping niet in loutere almacht, maar in de offerande ter behoudenis gegrond. En daarom kan het niet anders, of uit deze nieuwe schepping ontstaat een geheel nieuwe organisatie, en dit nieuw organisch verband moet zijn bewuste uitdrukking vinden in een geheel nieuwe liefde van eigen soort. Niet, alsof die nieuwe organische eenheid der heiligen van die liefde afhangt. Eenmaal ingelijfd in het mystieke Lichaam van Christus, zijt ge lid daarvan, en zijt ge in dat Lichaam met alle andere leden voor nu en voor eeuwig verbonden. Doch van die nieuwe organische eenheid wil Christus aan zijn discipelen het *besef* en de *bewuste* ervaring geven. Dit nu kan alleen in en door de liefde geschieden. En het is daarom, dat hij zijn discipelen met een nieuw gebod oproept, om in zijn mystiek Lichaam hun plaats met klaar bewustzijn in te nemen, en de banden om de leden in dit Lichaam saam in liefde te laten trekken.

De principieel, met eigen stempel opkomende broederlijke liefde, nu is de heilige verplichting, die uit het Koningschap van Jezus voortvloeit, en die op ons rust, omdat we zijn onderdanen, zijn gekochten, zijn dienstknechten en zijn krijgsknechten zijn. Als onderdanen van dien Koning behooren we tot zijn volk, en hebben we volksgenooten te eeren in allen, die met ons bij zijn volk zijn ingelijfd. Het is een liefde, die we aan allen schuldig zijn te bewijzen, die met ons tot één volk in hem zijn saamgevoegd. Wie dan ook acht, tegenover zijn medegeloovigen te volstaan met de gewone *naastenliefde*, doet aan de eere van Jezus' Koningschap te kort, miskent het volk van dien Koning, en poogt, in de organische eenheid van zijn heilig Koninkrijk, met de ordinaire liefde, die in het koninkrijk

dezer wereld beneden geldt, te kunnen volstaan. Niet genoeg kan er daarom op gewezen worden, hoe de Christenheid, door ook hier het Koningschap van den Christus te misduiden en te miskennen, den goeden voortgang van het Koningschap telkens tegenhoudt. Men voelt niet dat men elkander een hoogere, een andere, een nieuwe liefde schuldig is, en Christenen staan tegenover Christenen vaak fel en bitter, onderwijl ze aan de vrienden der wereld hun vriendschap bewijzen. Vindt daarentegen de heilige gedachte van Jezus, dat het hier een nieuwe, een andere, een heiliger liefde geldt, weer onder de Christenen ingang, dan zal de twist en verdeeldheid een einde nemen, en de kracht van Christus zich in deze nieuwe liefde openbaren kunnen, gelijk ze het deed in de eerste eeuwen, en deed in de eeuw van onzen strijd met Spanje.

Resumeerende, komen we alzoo tot deze slotsom, dat, voor zooveel aangaat de *persoonlijke* betrekking, waarin we als onderdanen en vrijgekochten tot onzen hemelschen Koning staan, elk kind van God gehouden is, dien Koning met moed te *belijden* met veerkracht voor hem te *getuigen*; om zijnentwil *geen kruis* te bang te achten; onverschrokken voor hem te *strijden*; zich zelf en al het zijne voor den Christus *ten offer te brengen*; zijn heilig uniform in het *dragen van zijn beeld* te vertoonen; als *pelgrim* zijn weg te vervolgen naar zijn Koninklijke residentie; en zijn volk lief te hebben met die *nieuwe liefde*, die zijn moet als de liefde waarmee hij ons heeft lief gehad. Dat alles zijn we hem schuldig, omdat hij de over ons van God gezalfde Koning is, en alleen wie er naar streeft, om met alle macht, in elk dier opzichten aan zijn Koning te geven wat hem als Koning toekomt, heeft het zedelijk recht om hem 't: „Leef, o, Koning leef," toe te zingen, en 't „Gezegend zij de groote Koning die tot ons komt in 's Heeren naam," met de gemeente des Heeren aan te heffen. Geheel onderscheiden hiervan zijn uiteraard de verplichtingen, die uit het behooren tot de zichtbare kerk voortvloeien. Na de *persoonlijke* verplichting komt thans als tweede groep de *kerkelijke* verplichting aan de orde.

PRO REGE.

HET KONINGSCHAP VAN CHRISTUS.

DEEL TWEE.

HET KONINGSCHAP VAN CHRISTUS IN ZIJN WERKING.

TWEEDE REEKS.

Christus' Koningschap in Zijn Kerk.

I.

Het mystieke Lichaam.

> Want één brood is het, zoo zijn wij velen één lichaam, dewijl wij allen ééns broods deelachtig zijn.
> 1 Cor. 10:17.

OP den voorgrond stelden we de verplichtingen jegens Christus als onzen Koning die op elk van zijn verlosten *persoonlijk* rusten, doch voegden er van meet af bij, dat daarna aan de orde moesten komen de verplichtingen, die jegens onzen Koning op ons rusten, als *saamlevende* met anderen in kerk, gezin, staat en maatschappij. Aan de Koninklijke heerschappij van Christus is niets onttrokken. *Alle* dingen immers zijn hem overgegeven van den Vader. Maar wel draagt dit Koningschap van den Christus een *zeer onderscheiden karakter*, al naar gelang van het voorwerp, waarop het zich richt, en van de wijze waarop het werkt. Dat voorwerp kan zijn de natuur, de engelenwereld en de wereld der menschen, en de wijze van inwerking op deze drie kan zijn onmiddellijk of middellijk door instrumenten, die de Christus hiertoe bezigt. Uit het laatste nu alleen vloeien onze verplichtingen voort. We leven in de wereld der menschenkinderen in allerlei verband. Naast ons *persoonlijk* staat ook een *gemeenschappelijk* leven, dat we met anderen

leiden. Ook dit gemeenschappelijk leven met anderen brengt ons een roeping, brengt een taak, schrijft ons een gedragslijn voor, eischt een optreden onzerzijds. Reeds geheel buiten het Koningschap van Christus gerekend, is dit zoo. Als leden van een gezin, als levende in een menschelijke maatschappij, als leden van een volksstaat zijn we reeds in onze hoedanigheid van *menschen* geroepen en gehouden, den welstand van gezin, maatschappij en volksleven te helpen bevorderen. Maar zijn we in Jezus ingelijfd, dan drukt de levensband, die ons met onzen Koning verbindt, in alle deze sociale verplichtingen een eigen plooi. Ook in het gezin, in de maatschappij en in het volksleven moet de heerschappij van den Christus tot haar komen; en het zijn de Christenen, die èn elk voor zich, èn saam, in elk dezer kringen daartoe moeten medewerken, en die dit doen moeten niet op de sleur af, maar welbewust, wijl ze alleen door zelfbewust optreden metterdaad de majesteit van Koning Jezus eeren. Het is daarom noodig, dat we ons er duidelijk rekenschap van geven, welke de invloed is, die van Jezus' Koningschap op elk van deze kringen behoort uit te gaan, en wat elk onzer als onderdaan van Koning Jezus, en als tegelijk lid van elk dezer kringen, in Jezus' naam en te zijner eer te spreken, te doen en te lijden heeft.

Geheel afgescheiden hiervan is echter de roeping van *de Kerk* in zake Jezus' Koningschap. In zooverre zeer zeker staat de Kerk als kring met de kringen van gezin, maatschappij en volk op één lijn, dat ook in de Kerk velen saamleven, en, aldus saamlevend, één geheel vormen. De eisch tot saamleven ligt in de schepping zelve gegrond. Er is in de ure der schepping niet mensch *naast* mensch, maar mensch *uit* mensch geschapen. Van meet af is het leven van mensch en mensch saamgeweven. Als God een boom schept, maakt Hij niet afzonderlijk wortels en stam, takken, twijgen, bladen, bloesems en vruchten, om die daarna tot een boom ineen te zetten, maar doet Hij in zijn almacht dat alles vanzelf en geleidelijk uit één zaad ontkiemen en opkomen. Zoo zit de geheele boom organisch

ineen en vormt een eenheid. En juist zoo heeft God de Heere ook met ons menschen gedaan, zoowel met elk onzer persoonlijk, als met ons allen saam. Ons lichaam is niet gevormd, doordien God eerst apart voor elk onzer een hoofd, een romp, armen en beenen, en voorts een hart, een ingewand, oogen, hersenen enz. gereed gemaakt, om die vervolgens in elkaar te zetten tot een menschelijk lichaam, maar, zooals David het in psalm 139 zoo poëtisch schoon bezingt, is ons lichaam in den schoot onzer moeder „als een borduursel geweven". Het komt alles uit één kiem op, en in dien oorsprong uit één kiem ligt de eenheid van het organisch geworden lichaam. En zoo als God ons elk een lichaam schept, zoo ook schiep Hij heel ons geslacht. Al wat mensch heet, uit éénen bloede, uit éénen zade. De één komt uit den ander voort. Nooit komt de een *naast* den ander op. Het vormt al één geslacht. Zoo zelfs, dat de vrouw niet *naast* Adam geplaatst wordt, maar uit den man genomen is. Een diepzinnig Scheppingsmysterie, dat we wel nooit in klare trekken voor onze verbeelding kunnen doen opleven, maar dat ons in de Schrift toch uitdrukkelijk als feit gemeld wordt; een feit, waar de spotter om lachen moge, maar waarin wie nadenkt, de eenheid van ons menschelijk geslacht vindt vastgelegd. Eerst door die wondere schepping van Eva uit Adam sluit de keten. Van daar dat Gods Woord alle individualisme als uitgangspunt veroordeelt, en geen andere opvatting van de menschheid duldt, dan van heel ons geslacht als organische eenheid. Gelijk nu in ons lichaam de organische eenheid van dat lichaam, de onderscheidene organen van hart, zenuwleven, spierleven, bloedleven, als eigen levenskringen in dat lichaam, vordert en teweegbrengt, zoo ook komt in ons menschelijk leven vanzelf uit de organische eenheid van ons geslacht de rustelooze drang voort, om zich in eigen kringen van een eigenaardig leven te vereenigen. Die kringen zijn talloos, en komen in het gezin, in het volk en voorts in het veelzijdige leven der maatschappij tot uitdrukking. Uit het gezin komt vanzelf weer de kring van de familie, den stam en het geslacht voort. Uit den kring van

het volk komt vanzelf de kring van den staat, van de rechtspraak, van het leger, van de volksvertegenwoordiging enz. te voorschijn. En in den kring der maatschappij vormen zich noodzakelijkerwijs de tallooze kringen van bedrijf, kunst, wetenschap enz. Niets hierin is kunstmatig. Het komt al op uit eenzelfden levensdrang. Het is nooit de individu alleen. Er is altoos aaneensluiting. Altoos verbinding tot een gemeenschappelijk doel. Het *persoonlijk* leven steeds en altoos weer opnieuw in een *saamleven* met anderen ingeweven.

Het was alzoo niet toevallig, maar krachtens de Scheppingsordinantie noodzakelijk, dat ook het nieuwe leven, dat door de verlossing, die in Christus Jezus is, tot aanzijn werd geroepen, aanstonds *een eigen kring* vormde. Ook hier kon niet verloste *naast* verloste blijven staan, maar ook hier moesten de verlosten saam *een eenheid* vormen. Zelfs konden de verlosten niet *naast* Christus blijven staan. Ook met Christus zelven moesten ze tot eenheid saamgevoegd en versmolten worden. Dit leert de Schrift ons dan ook met bijzonderen nadruk. Christus zelf teekende ons die eenheid van de zijnen met zichzelven in het schoone beeld van den wijnstok met de ranken. Hij bezigde ook wel het beeld van den herder met de schapen, doch dit teekent slechts de uitwendige saamvoeging. Veel dieper daarentegen gaat het beeld van den wijnstok met de ranken. Dit is een beeld van *organische* eenheid. De ranken zijn niet in den wijnstok ingezet, maar er uit opgeschoten. Na eerst de uitwendige saamvoeging in het beeld van den herder met de schapen te hebben geteekend, ging Jezus daarom voort, met kort vóór zijn sterven de eenheid met de zijnen aan zijn discipelen nog dieper te doen inzien. Ze mochten niet bij de uitwendige saamvoeging blijven staan. Ze moesten de eenheid met den Middelaar als een organische eenheid leeren opvatten. En vandaar toen het beeld van den wijnstok met zijn ranken. En dit beeld nu is door de apostelen nader bevestigd, doordien ze ons de eenheid met Jezus voorstelden als de eenheid, die er tusschen het lichaam en het hoofd van dat lichaam bestaat.

Zeer ver is dit beeld in de apostolische openbaring doorgetrokken.

Christus wordt ons als *het Hoofd* voorgesteld, niet enkel in dien zin, dat hij aan het hoofd staat, en als zoodanig gezag uitoefent, maar hij heet ons *Hoofd* in geheel eigenlijken zin, in geheel denzelfden zin, waarin ons eigen hoofd met ons lichaam organisch verbonden is, en als zoodanig geheel ons lichaam beheerscht. Neem het hoofd van iemands lichaam af, en er blijft niets dan een doode romp. Laat bedwelming de werking van uw hoofd op uw lichaam stuiten, en heel uw lichaam is machteloos en valt om. Laat uw hoofd uw lichaam misbruiken, en ge verderft heel uw lichaam. Laat daarentegen uw denkend hoofd heel uw lichaam met bezonnenheid en wijsheid voeden, verzorgen en aanwenden, en heel uw lichaam tiert en bloeit. Zoo hangt aan het hoofd de welstand, ja, het leven van heel het lichaam. En het is nu in dezen alomvattenden zin, dat de Schrift ons op Christus als het organisch Hoofd van het Lichaam wijst. Hij beheerscht heel het Lichaam. Hij verzorgt heel het Lichaam. Hij voedt het geestelijk; geestelijk voert, stuurt en richt hij het Lichaam. Hij houdt als het Hoofd heel het Lichaam door organische, geestelijke inwerking in stand. Maar hierbij blijft het niet. Veel verder worden de lijnen van het beeld van het Lichaam doorgetrokken. Alle verlosten saâm zijn als *leden* in dat Lichaam ingelijfd. Ze komen als leden in dat Lichaam op. Ze groeien en wassen in dat Lichaam. Ze zijn in dat Lichaam niet alle eender, maar hebben elk in dat Lichaam een eigen wezenheid. Het is er mede als met de leden in ons vleeschelijk lichaam. We hebben in ons lichaam zenuwen, spieren, bloed; we hebben een hart, een lever, nieren en ingewanden. We hebben oogen en ooren. We hebben een mond, we hebben armen en voeten. Kortom, alle leden in ons lichaam zijn verschillend, en hebben in ons lichaam een eigen taak te vervullen, een eigen roeping ontvangen. Gelijkheid is er allerminst. Het ééne lid staat hooger in waarde dan het andere. Een oog is edeler dan een lip, een oor edeler dan een vinger. Maar alle deze leden zijn onmisbaar en maken saâm eerst de normale, gezonde werking van het éene organische lichaam mogelijk.

En zoo nu ook zegt de apostel van Christus ons, dat we allen tot het éene organische Lichaam van Christus behooren; dat we allen als leden in dat éene mystieke Lichaam ons eigen plaats innemen; dat elk lid zijn eigen roeping in dat Lichaam heeft; dat het éene lid het andere noodig heeft om zelf gezond te zijn en zijn goede werking te kunnen oefenen; en dat zoo alle leden saam in organisch verband opgroeien en voortvaren tot de volmaaktheid, in alles steeds geleid, gevoed en beheerscht door het Hoofd, dat heel het Lichaam in stand houdt en bestuurt.

Maar even stellig als het Verlossingsleven, dat van Christus uitging, zich, krachtens de Scheppingsordinantie, tot een eigen kring organiseeren moest en den vorm van een afgesloten kring moest aannemen, even vast stond, dat deze kring *nieuw* was, en bij het Scheppingsleven *bijkwam*. De schepping van het organische eenheidsleven, dat uit de Schepping moest opkomen, was buiten zonde, en ware de zonde uitgebleven, er zou nooit *een Kerk* geweest zijn. Hoe alsdan de ontwikkeling en de overgang in heerlijkheid zou geweest zijn, is een vraag, waarin we ons op dit oogenblik niet hebben te verdiepen. Ook de vraag, in welke verhouding zulk een onzondig tot volkomenheid ontwikkeld leven tot den Zone Gods zou gestaan hebben, laten we thans geheel rusten. Voor ons tegenwoordig doel is het voldoende, dat, ware geen zonde de gezonde ontwikkeling van ons menschelijk geslacht komen verstoren, van verlossing geen sprake ware geweest, geen genadeleven op wonderbaarlijke wijze ons zou zijn toegebracht, en dat als dan evenmin het mystieke Lichaam van Christus, gelijk het thans uit de Verlossing door zijn bloed is opgekomen, denkbaar ware geweest. Dit mystieke lichaam van Christus is alzoo een *buitengewoon* verschijnsel, dat uit de Scheppingsordinantie, als zoodanig, niet rechtstreeks voortvloeit, dat in het normale karakter van het Scheppingsleven der menschheid geen verklaring vindt, maar als een nieuw, een ongewoon, een

bijzonder iets aan de sfeer van ons menschelijk aanzijn is toegevoegd, dat bij ons leven bijkomt, en als een op zich zelf vreemd element in ons leven is ingeschoven. Dit helder in te zien, en scherp in te denken, is noodzakelijk, zoo ge de positie van de Kerk van Christus te midden van het leven der wereld wilt verstaan. Het is het *niet* helder inzien van deze scherpe tegenstelling tusschen het normale wereldleven en het leven van het mystieke Lichaam, dat in den loop der eeuwen de verhouding tusschen de Kerk en de wereld gedurig vervalscht heeft, en telkens aan een gezond kerkelijk leven in den weg heeft gestaan. Het leven der Kerk kan zich naar het leven der wereld niet voegen, niet uit onwil of ongezeggelijkheid, maar omdat er in de verlosten is „tweeërlei leven", zooals onze Formulieren van eenigheid het zoo juist uitdrukken, het éene *uit de geboorte* en het andere *uit de wedergeboorte*. Elk van die twee levens nu heeft zijn eigen organisatie: het leven uit de *geboorte* in de normale wereld, het andere uit de *wedergeboorte* in het abnormale leven der Kerk. De wereld kan niet de norma der Kerk aannemen, of ze versteent en verstijft; maar ook omgekeerd, de Kerk kan niet de norma der wereld aannemen, of ze ontaardt, verbastert en sterf. Dit tweeërlei leven eischt telkens voor zijn eigen organisatie een eigen levenswet, een eigen ontwikkeling, een bestaan naar eigen aard. De drang naar eenheid van gemeenschap, en zulks wel in organischen zin, bestaat voor *beide* levens krachtens de Schepping, maar de organisatie, die uit dien gemeenschappelijken drang voortvloeit, is beide malen verschillend. Uit het leven der wereld komt het gezin, komt de maatschappij en komt het volksleven op, maar uit het leven der wedergeboorte het mystieke Lichaam van Christus, en in verband hiermede en als openbaring hiervan de Kerk op aarde in haar zichtbare gedaante.

Waar is nu die organisatie van het Verlossingsleven? Waar is de organische eenheid, de kring die uit het leven der wedergeboorte opkomt? Waar is het mystieke Lichaam van Christus?

Er zijn voor die organisatie, voor die nieuwe gemeenschap, voor dien aan het leven toegevoegden kring, voor dat Lichaam van Christus, geen NIEUWE menschen geschapen. Het is geen kolonie van immigranten van elders, die onder de kinderen der menschen is binnengedrongen. Het zijn niet een soort hoogere wezens, die onder ons menschen zijn komen wonen. Het mystieke Lichaam wordt gevormd door *nieuwe* menschen, maar alleen in den zin, dat ze *vernieuwd* zijn. Ze zijn vernieuwd niet door een andere geboorte dan uit de vrouw, maar door een *wedergeboorte*, nadat ze op gewone wijze uit de vrouw geboren waren. De uitkomst is nieuw, maar het uitgangspunt ligt voor hen, gelijk voor alle andere menschen, in het zondige leven der wereld. Ze vormen met het leven der wereld een *tegenstelling*, maar ze zijn niettemin *uit* die wereld. Ze zijn en blijven in den vollen zin des woords *menschen*, en tot hun dood toe moeten ze in het bestaan der wereld met die wereld deelen. Jezus bidt in zijn Hoogepriesterlijk gebed, niet dat de Vader hen uit de wereld wegneme, maar dat hij ze beware *in* de wereld.

Dit mystieke Lichaam van Christus is in zooverre dan ook met ons menschelijk geslacht lotgemeen. Het kan er nooit buiten zijn. Het is altoos er in. En gelijk ons menschelijk geslacht, in elke eeuw, niet dan voor een deel op deze aarde is, en voor een ander deel reeds door den dood uit deze wereld werd weggenomen, en voor nog een ander deel eerst later op deze aarde zal geboren worden, juist zóó staat het ook met dat Lichaam van Christus. Ook dit Lichaam is op deze aarde, maar op elk gegeven oogenblik slechts *voor een klein deel.* In de eeuwen, die achter ons liggen, is een zeer groot deel van dat Lichaam, dat eens hier op aarde verkeerde, door den dood reeds van deze aarde weggegaan, en evenzoo staat een ander deel nog pas later geboren te worden. Het is een stroom die altoos voortgolft, en die zal blijven voortgolven tot aan de wederkomst van Christus. Dan zal er het einde zijn. Dan zal niet één kind des menschen meer aan ons menschelijk geslacht worden toegevoegd, en ook, dan zal het Lichaam van Christus voltallig zijn,

en de laatste uitverkorene in het Lichaam van Christus zijn ingelijfd. Zelfs kan men zeggen, dat alsdan in dit voltallige Lichaam van Christus heel ons menschelijk geslacht, voor zoover het behouden wordt en organisch één blijft, zijn verwezenlijking heeft gevonden. Wat ten verderve gaat, wordt gedesorganiseerd. Evenals het organische van ons lichaam in het lijk tot ontbinding overgaat en zijn organischen samenhang verliest, zoo zal ook dat jammerlijk deel van ons menschelijk geslacht, dat ten verderve gaat, overgaan in staat van *ontbinding* en zijn organischen samenhang en daarmee zijn karakter van één *geslacht* te vormen voor eeuwig inboeten. Dat ander deel daarentegen van ons menschelijk geslacht, dat in het Lichaam van Christus is ingelijfd, behoudt zijn organisch verband, blijft één geslacht, en zoo zal tenslotte het behouden deel van ons menschelijk geslacht met het Lichaam van Christus geheel saamvallen. Dat Lichaam en het behouden menschelijk geslacht zal alsdan één zijn. Al het andere is tot ontbinding overgegaan en afgevallen; alleen datgene, wat van ons geslacht in Christus zal zijn ingelijfd, blijft organisch één. En zoo kan men zeggen, dat het *mystieke* Lichaam van Christus en *het* menschelijk geslacht alsdan één en hetzelfde zullen zijn.

Maar tot op de ure der eeuwige scheiding blijft het mystieke Lichaam van Christus een alleen door zijn geestelijke merkteekenen onherkenbaar geheel. Het komt niet met uitwendig gelaat, het is binnen in u. Natuurlijk, wat van dat Lichaam nu reeds ter eeuwigheid inging, is in de hemelen nu reeds afgezonderd, *niet* meer vermengd, en daarom van zelf aangewezen. Het Hoofd van dat Lichaam zit aan Gods rechterhand, en alle geloovigen vormen met de patriarchen, profeten en apostelen nu reeds de triumfeerende Kerk. Ook voor God en zijn Christus is het geen oogenblik onzeker, wie op aarde al dan niet tot het mystieke Lichaam behooren, en zelfs bestaat er geen oogenblik onzekerheid, wie uit de later geborenen in dat Lichaam zullen worden ingelijfd. Onzekerheid kan hier niet bestaan, want 't zal alles uitvoering van het

eeuwig Raadsbesluit wezen. Zoo men wil, is zelfs naar het cijfer het aantal geloovigen bepaald, die van vroeger, van nu en voor eeuwig tot dat Lichaam behooren zullen. Het getal der uitverkorenen zal eens vol zijn. Maar voor ons, menschen, heerscht hier een niet te loochenen onzekerheid. Geen onzer kan één voor één bepalen, wie uit de millioenen, die in den dood gingen, al dan niet tot het Lichaam van Christus behoorden. Van enkelen mogen we dit uit de Schrift weten, van de martelaren mogen we dit aannemen, en van de godzaligen, die in de historie een heiligen naam maakten, of die we zelve uit ons midden zagen verscheiden, mogen we dit met goed geloof onderstellen, maar omtrent de vele millioenen, die in den dood gingen, weten we schier niets. En zelfs onder hen met wie we leven, moge de liefde broederliefde gissen en genieten doen, toch blijft ook hier de onzekerheid overwegend. In het hart lezen kunnen we niet. Er kunnen nog toegebracht worden van wie wij zulks nooit hopen dorsten, en ook het kan eens blijken, dat bij anderen vrome schijn ons misleid heeft. Onze vaderen spraken daarom bij voorkeur van de „onzichtbare Kerk". We weten dàt het Lichaam van Christus ook nu op aarde is. We weten dat het onder de volken en natiën verspreid is. Maar de grenzen er van bepalen kunnen we niet. Een volkstelling is bij het Volk des Heeren ondenkbaar. Het Lichaam van Christus wordt niet gemeten met een aardschen maatstaf. De maatstaf, die moet worden aangelegd, is *louter geestelijk*, en juist dien maatstaf houdt Christus, en niet wij.

II.

De zichtbare Kerk.

> Op deze pétra zal ik mijne gemeente bouwen.
>
> MATTH. 16 : 18.

Op zichzelf ware het denkbaar geweest, dat het mystieke Lichaam van Christus *verborgen* ware gebleven, *niet* tot openbaring in de wereld ware gekomen, en alleen aan de overzijde van het graf gebloeid had. Er zou dan geen Kerk op aarde geweest zijn; althans niet wat thans „Kerk" heet. Er zou alleen geweest zijn „de onzichtbare Kerk", gelijk men het in oude dagen genoemd heeft, maar niet de Kerk die predikt, die sacramenten bedient, de Kerk waarvan men lid is, en wier belijdenis openlijk uitgaat. De Heilige Geest zou daarom het wondere werk der wedergeboorte wel hebben doorgezet, en dat wel op de wijze, waarop dit bij uitverkoren kinderen, die in hun eerste levensdagen wegsterven, nog steeds voorkomt; ook zouden die wedergeborenen in het Lichaam wel hun bovennatuurlijke banden en aan hun medeleden in het Lichaam gehad hebben; maar het zou alles in het verborgene, in het onzichtbare, op geheel geheimzinnige wijze zijn toegegaan, en niet alleen de wereld zou er niets van gemerkt hebben, maar ook de wedergeborenen onderling zouden elkander vreemd zijn gebleven. Het zou daarom alles wel zeer geestelijk en zeer wezenlijk zijn toegegaan, maar het zou niet tot het bewustzijn zijn doorgedrongen.

Voor het overgroote deel is dit nu nog het geval. Van de tienduizend maal tienduizenden gezaligden hebben we slechts een zeer klein deel bij name gekend. En van de millioenen geloovigen, die nog met ons op aarde leven, staat slechts o, zulk een kleine groep met ons in zelfbewuste, persoonlijke gemeenschap. Met stellig niet één tienduizendste deel van het Lichaam van Christus verkeeren we

in zulk eene bewuste, persoonlijke gemeenschap. Maar al is uit dien hoofde ons bewust contact met hen, die tot het Lichaam behooren, uiterst gering, in hooge mate onbeduidend, en bijna niet meêtellend, toch staat daarom voor ons geloof onze saamhoorigheid met heel dit Lichaam in alle eeuwen en in alle plaatsen onwankelbaar vast, en weet een ieder, die zelf uit den dood in het leven overging, dat hij met *allen*, die ooit ten leven kwamen of zullen komen, in Christus een onoplosbare, geestelijke, organische eenheid vormt. Zulk een zeer wezenlijk, eeuwig blijvend verband is alzoo zeer goed bestaanbaar, al gaat het buiten uw proefondervindelijke kennis om. Wie reist door een groote stad, waar hij niemand persoonlijk kent, twijfelt er geen oogenblik aan, dat er ook in die stad toegebrachten ten leven zijn, met wie hij, in het Lichaam van Christus, in organisch levensverband staat, en die dus uit hoofde van 't kindschap zijn broeders en zusters zijn; maar persoonlijk kent hij ze niet, en weet hij zelfs hun namen niet te noemen. Op dit punt heersche er daarom geen misverstand. De Wijnstok met de ranken kon in het verborgene bloeien. Het Lichaam van Christus kon, als geestelijk van aard, geheel schuil blijven. Er kon een broederband u met de anderen, die ten leven kwamen, verbinden, zonder dat ge er één enkele van met name kendet. Wat niet komt met uitwendig gelaat, maar binnen in het hart des menschen leeft, kan zeer wel bestaan en zeer wezenlijk zijn, al is het, dat het zich geheel aan uw waarneming onttrekt. Met al wat tot de sfeer van het hemelsche behoort, *is* het feitelijk zoo, en ook dit Lichaam van Christus komt eerst in het hemelsche met al zijn geestelijken rijkdom uit. Dit is zelfs zoo waar, dat de apostel zijn vermaan aan ons, om de dingen die boven zijn en niet die op aarde zijn, te zoeken, doet rusten op de dubbele waarheid: 1°. dat Christus, ons Hoofd, niet meer hier, maar daarboven is, en 2°. dat ons eigenlijk leven met en in den Christus verborgen is bij God.

Dit mystieke, dit verborgene, dit schuilende karakter van het Lichaam van Christus moet daarom steeds op den voorgrond blijven

staan, en uitgangspunt voor onze belijdenis zijn. Alleen zóó treedt het in zijn heilige, in zijn zuivere, in zijn heel de toekomst beheerschende, machtige gestalte voor u. Er zijn machtige rijken op aarde, grootsche en imponeerende bonden en vereenigingen, maar wat zijn die allen vergeleken bij de majesteit van het Lichaam van Christus? Al dat andere gaat voorbij, vergaat en gaat ten onder, maar het machtige, alomvattende verschijnsel van het organische Lichaam van Christus zal de eeuwen verduren, en, als eens alles zal zijn te niet gegaan, zal alleen dit Lichaam van Christus in alle eeuwigheid blijven. Al het overige is tijdelijk en plaatselijk, alleen het Lichaam van Christus sluit alle eeuwen en alle oorden in. Alles gaat tenslotte tot ontbinding en oplossing over, alleen dit Lichaam van Christus zal als organische eenheid eeuwigdurende vastheid vertoonen. Niet om wat in de leden, maar om wat in het Hoofd van het Lichaam, d.i. in Christus is. Waar het Hoofd nooit bezwijkt, *kan* ook het Lichaam nooit bezwijken. De poorten der helle zullen tegen dit Lichaam niets vermogen.

Maar, al is en blijft dit de grondstelling, waarop heel ons geestelijk huis rust, even zeker is het, dat Christus ook reeds hier op aarde een uitwendige, zichtbare, waarneembare openbaring van dat Lichaam gewild en ingezet heeft, en bij die openbaring treedt dat Lichaam in de wereld op als *de Kerk van Christus*. Voor de wereld een vreemd verschijnsel, dat zij niet weet te plaatsen, dat niet in haar kader past, dat ze niet weet thuis te brengen, en dat ze daarom òf als een vreemd element poogt uit te zweren en uit te snijden, òf wel te onbeduidend vindt om er zich meê in te laten en in haar hoogen waan aan de verachting prijs geeft. In het eerste geval gaat ze tot vervolging over, in het tweede ziet ze er niets in dan een vroom spel van geestelijke liefhebberij, en laat dit spel geworden. Maar dit neemt niet weg, dat deze openbaring van het Lichaam van Christus er is, dat de Kerk blijft, dat geen vervolging haar kan

te niet doen, en dat de waan, alsof men in de Kerk slechts met vroom spel te doen had, gedurig door de uitkomst wordt gelogenstraft. Hoe ook in den hoek gedrongen en aan de minachting der verlichte wereld prijs gegeven, de Kerk handhaaft zich, herwint telkens macht en invloed, en altoos weer komt de wereld, bij haar wisselende lotgevallen, voor die vreemde, wondere, bij haar leven niet passende openbaring van het Lichaam van Christus, d.i. voor de zichtbare Kerk, te staan.

Dit optreden van de Kerk in de wereld is dan ook zoo vreemd, en zoo weinig bij het leven der wereld passend, dat keer op keer de geloovigen zelven zich de vraag stelden, of de Kerk er wel hoorde, of ze niet een menschelijk verzinsel was, en of men eigenlijk niet tevreden moest zijn met het vormen van gezelschappen, van kleine groepjes en kleine kringen van geloovigen. Men schafte dan het sacrament af, men hield op met personen in het geestelijk ambt te stellen, er mocht geen band met anderen meer zijn. Anarchie op geestelijk gebied werd de leuze. En al heeft dit verschijnsel zich in de Dooperij het hardnekkigst geopenbaard, toch is het een verschijnsel, dat in alle eeuwen terugkeerde, en ook nu nog sectarisch voortwoekert. Dit verschijnsel had tweeërlei oorsprong. Eensdeels in de vervolging, die het openlijk optreden als Kerk te bezwarend maakte, maar ook andersdeels in de geestelijke inzinking van de Kerk met haar ambten. Het vroom gevoel van de ernstiger geloovigen vond zich dan door de houding van de Kerk en door het optreden van haar ambtsdragers niet meer bevredigd. Soms ervoer men, dat de Kerk het geloof meer terugdrong dan voedde. Dit vervreemdde van het kerkelijk leven, waarin men den Geest van Christus niet meer speuren kon. Eerst trok men zich dan terug, maar bij sterker reactie ging men ten slotte tot de verwerping van *de idee* der Kerk over. Het Lichaam van Christus was geestelijk, onzichtbaar, onwaarneembaar. In geen Kerk, van wat naam ook, kon zich ooit dit Lichaam naar eisch openbaren. En daarom met alle Kerk gebroken, en in het vrije conventikel heil gezocht!

Over de vraag, of Christus metterdaad een zichtbare Kerk heeft ingesteld, mag daarom niet worden heen geloopen, ook niet in verband met het Koningschap van Christus. Bleef toch het mystieke Lichaam van Christus in zichzelf opgesloten, verborgen voor de wereld, en kwam het *niet* tot openbaring, dan zou er alleen sprake komen van het *Hoofd* over de leden in dat Lichaam, en zou de *Koninklijke* heerschappij, die regeert, strijdt en ter overwinning voert, eigenlijk achterwege kunnen blijven. Staat het nu eenerzijds vast, gelijk we meenen aangetoond te hebben, dat het Lichaam van Christus op zichzelf zonder aardsche openbaring van een zichtbare Kerk bestaanbaar was, en moet anderzijds worden toegegeven, dat de openbaring van dat Lichaam in een aardsch-waarneembare Kerk op zoo groote en zoo ernstige moeilijkheden stuit, dan mogen we bij het bespreken van de Kerk niet over één nacht ijs gaan, maar behoort duidelijk te blijken, of Jezus al dan niet zulk een aardsch-waarneembare Kerk heeft ingesteld. Alleen aan hem stond hier de beslissing. Nuttigheidsgronden kunnen hier geen recht scheppen. Wij menschen hebben hier niets te verordenen. Alleen de Christus als Hoofd van het Lichaam kon uitwijzen, of dit zijn mystiek Lichaam zich in een aardschen vorm openbaren zou, al dan niet. Is hij hiertoe *niet* overgegaan, dan is er ook geen Kerk. Dan is wat zich zoo noemt, niets dan een menschelijke vereeniging, waar niets achter zit en waar niets in uitkomt, die niets vertegenwoordigt, geen zweem of schijn zelfs van geestelijk gezag of geestelijke macht bezit, en waaraan niemand zich heeft te storen. Wie maar wil maakt dan zoo'n kerkje, maar wat hij maakt is dan ook niets dan een menschelijk verzinsel, een vage schijngestalte, een zeepbel die straks weer uiteen spat. Men noemt 't dan een „kerk", maar 't heeft er noch het wezen noch de kracht van. Kerk kan alleen datgene zijn, wat aan het mystieke Lichaam van Christus een bij dat Lichaam passenden aardschen openbaringsvorm geeft, en daar nu niemand dan het Hoofd van dat Lichaam over dat Lichaam te zeggen heeft, staat het buiten alle menschelijke macht, om tot openbaring te brengen,

wat niet hij, maar alleen de Christus, in zijn hand en in zijn macht heeft.

Heel anders daarentegen komt de zaak te staan, zoo uit de Schrift blijkt, dat Christus zelf wel ter dege een zichtbare Kerk op aarde gewild, gesticht en ingesteld heeft; zoo er van zijnentwege is: eenerzijds het organisme der *onzichtbare*, maar ook anderzijds het instituut der *zichtbare* Kerk; en zoo de Christus zelf de levensvoorwaarden ook voor deze zichtbare Kerk in het leven riep. En hieraan nu valt bij nauwkeuriger onderzoek der Schrift niet te twijfelen. Reeds de Vleeschwording van het Eeuwige Woord doet vermoeden, dat het zoo moest en niet anders zijn kon. Het geestelijk bewerken ter zaligheid van de verkorenen onder de kinderen der menschen had ook *vóór* die Vleeschwording plaats gehad, en dat niet alleen onder Israël, maar ook voor en na den Zondvloed, eer Abraham uit Ur der Chaldeën geroepen werd, en deze allen zijn *in het geloof* gestorven, en zijn, na als vreemdelingen op aarde verkeerd te hebben, bij hun sterven in hun beter vaderland ingegaan. Ware het nu de bedoeling geweest, dat alles, als achter het gordijn, in het zuiver mystieke zou voortgaan en zou worden ten einde gebracht, dan had de Heilige Geest de wedergeboorte der uitverkorenen kunnen voortzetten, zonder dat er openbaring, in eigenlijken zin, aan deze wereld had plaats gegrepen. De wereld had er dan buiten kunnen blijven, en in stille verborgenheid had de Heere van leven en dood de ten eeuwigen leven bestemde zielen ter zaligheid kunnen inleiden. Maar zoo waren de wegen Gods *niet*. Reeds van het paradijs af is er *openbaring* aan en in de wereld. Wat God de Heere doende is, om zijn raadslag te vcleinden, *toont zich*. Het blijft *niet* verborgen. Er grijpt niet maar een schuilende, verborgen werking des Geestes plaats, maar het leven der wereld zelve wordt door een woord, dat God spreekt, en door daden, die Hij tot stand brengt, beroerd. Het geestelijke schuilt wel op den achtergrond, maar het gaat keer op keer tot *openbaring* over. Een schijnsel breekt *naar buiten* door. Heel het leven der

wereld wordt er in gemengd. Er heeft telkens straalbreking van het eeuwige licht op de golven der wereldzee plaats. Teekenen en wonderen geschieden, die in het leven der wereld ingrijpen. Natiën en volken worden door den drang der openbaring in beweging gezet. De geloovigen schuilen niet, maar komen voor hun geloof uit. Ze lijden, ze worstelen, ze gaan in den dood, maar niet dan na zich *aan* en *in* de wereld geopenbaard te hebben. Mannen worden in die wereld tot die wereld uitgezonden, om haar den last des Heeren te verkondigen. Patriarch na patriarch, profeet na profeet doet het Woord des Heeren in het openbaar, op de markt van het publieke leven uitgaan. Allerwegen komt het tot een geestelijke worsteling, die *in het openbaar* wordt uitgestreden. Van een uitsluitend ondergrondsche, stille, schuilende werking des Geestes is geen sprake. Die *is* er wel, die is wel altoos het uitgangspunt, daarin schuilt wel kracht; maar nooit en nergens blijft het hierbij. De stralen van het licht breken altijd door. De kracht treedt altoos naar buiten. Het komt allerwegen en aldoor tot openbaring *in* en *aan* de wereld. Ten slotte gaat die openbaring zelfs in de stichting van *een volk* over, en onder de natiën treedt een afzonderlijke natie op, die het heilige leven der openbaring als onderscheidend merkteeken ontvangt; en in die natie, onder dat volk wordt een geheele eeredienst in symbolen ingesteld. Alle natiën van rondsom weten, dat wat dit volk tot een volk van een eigen soort maakt, de dienst is van Jehovah, den onzienlijken God, in wiens dienst hun eigen afgoderij geoordeeld ligt. Vandaar de worsteling van alle omliggende volken tegen Israël. De strijd der geesten werd zoo ook op staatkundig terrein overgebracht en drong in heel het leven door, en tevens bezat in Israël de openbaring een eigen instituut. En waar op die wijs het Goddelijke, wel verre van schuil te blijven en in het verborgene zich terug te trekken, in steeds beslister zin *openbaring* beoogde, zich aankondigde, zich voelbaar en kenbaar maakte, en institutair optrad, verschijnt nu ten leste de Zone Gods in het vleesch.

Ook die Zone Gods had zich in een vroegere periode slechts in

het verborgene aan de zijnen geopenbaard, maar om zich daarna steeds weer terug te trekken achter de schermen van het heilige. Maar bij Bethlehem gaat ook hier het scherm weg, en komt 't ook hier tot een ingaan in de wereld, een ingaan zoo sterk zelfs, dat de Zone Gods het vleesch en bloed der kinderen aanneemt. Hiermee gaat de openbaring dan door tot het uiterste punt. Voorheen openbaring in 't woord, openbaring in teekenen, openbaring in symbolen, maar nu ook openbaring tot in de menschelijke natuur, zóó, dat het heilige met oogen gezien en aanschouwd en met handen getast kon worden. Het is alzoo geen overdrijving, zoo men zegt, dat geheel het genadewerk zich gestadig beweegt langs een lijn van steeds verder gaande *openbaring,* tot ten leste elk gordijn is weggeschoven en elk scherm is weggenomen, en de wereld het Goddelijke in haar eigen vleesch en bloed voor zich ziet staan. En ook dit is niet maar een vertooning voor een oogenblik. Na vleesch te zijn geworden, had de Zone Gods zich nog altoos in de eenzaamheid kunnen terugtrekken, om zich met de zijnen aan de wereld te onttrekken en voor haar te verbergen, doch ook hiervan grijpt 't omgekeerde plaats. Eerst is Jezus 30 jaren verborgen, maar na den Doop bindt hij openlijk den strijd met de wereld aan, zóó dat hij tot Cajaphas zeggen kon: „Ik heb vrijuit gesproken tot de wereld; ik heb allen tijd geleerd in de synagogen en in den tempel, en *in het verborgene* heb ik niets gesproken. Ondervraag degenen, die mij gehoord hebben."

Juist hierdoor dwong en noodzaakte Jezus de wereld, om met hem af te rekenen. Had hij maar in de stilte zich willen terugtrekken en een klein gezelschap aan de overzijde der Jordaan om zich vergaderd, men zou hem rustig hebben laten begaan. Geen hand zou tegen hem zijn opgeheven. Niemand zou hem gedeerd hebben. Maar juist dat Jezus dit *niet* deed, dat hij openlijk optrad, in het publiek leeraarde, in de hoofdstad en in den tempel verscheen, en zich tegenover geheel de bestaande orde van zaken als de stichter

van een nieuw koninkrijk stelde, dit prikkelde de wereld in haar hooge autoriteiten tot verzet; dit bewoog de geleerden dier dagen, dit bewoog de priesters en bewoog de machthebbers om zich tegen Jezus te keeren. Zoo kwam het tot een strijd op leven en dood, en het kruis van Golgotha was van dit openlijk optreden van Jezus en van de hieruit ontstane worsteling het natuurlijk en noodzakelijk gevolg.

Geheel Jezus' optreden, in overeenstemming met de geheele openbaring, die in het oude Verbond voorafging, toont alzoo op de klaarste wijze, dat God de Heere, in zijn heilig bestel, *niet* gewild noch bedoeld heeft, dat er in alle stilte uit de verloren menschheid een kudde van uitverkorenen ten eeuwige leven zou worden geroepen, om onderwijl de wereld op haar eigen pad ongestoord haar onheiligen loop te laten voleinden; maar dat het naar Gods raad was, dat de strijd met de wereld *openlijk* zou worden aangebonden, dat daartoe de openbaring van het heilige in steeds duidelijker en klaarder vorm in de wereld zou worden ingedragen, zich aan die wereld vertoonen zou, de tegenstelling tusschen zich en die wereld scherp zou doen uitkomen, en deze principieele tegenstelling in heel het menschelijk leven zou doen doordringen, om op *elk* gebied en op elk terrein den mensch, als zoodanig, tot de keuze tusschen het heilige leven en het leven der wereld te noodzaken. Daartegenover nu te stellen, dat na Jezus' hemelvaart de zijnen zich in de stilte, als verborgen gezelschap, moesten terugtrekken, om, van de wereld geheel afgezonderd, een schuilend bestaan te voeren, en zulks wel al de eeuwen door, tot aan Jezus' wederkomst, — zou alzoo met geheel den gang der openbaring, gelijk die in de Vleeschwording des Woords haar eindpunt had bereikt, in onverzoenlijken strijd zijn geweest. Veeleer volgt reeds op zichzelf uit den aard en uit heel het wezen der openbaring, dat ook na Jezus' hemelvaart hetgeen van hem achter bleef beslist en moedig in de wereld zou optreden, zich op de publieke markt van het leven zou vertoonen, en zoo doende voort zou zetten die tegenstelling

in het publieke leven, die van meetaf kenmerk van geheel het optreden van het genadewerk geweest was.

Ook al ware het dus, dat de Schrift ons niet zoo overduidelijk bewijs leverde van den wil des Heeren, om de Kerk ook publiek en zichtbaar te doen optreden, zoo ware toch niet aan te nemen, dat de discipelen van Jezus den weg van stille afzondering en verborgenheid zouden zijn ingeslagen. Wat de apostelen voor den Raad betuigden: „We kunnen niet nalaten te spreken van de dingen die we gezien en gehoord hebben", drukt daartoe te kernachtig uit, wat in hen omging. Alleen maar, er zou dan nog geen instituut, er zou dan nog geen zichtbare Kerk geweest zijn, hoogstens een toevallige en vrijwillige verzameling en bijeenkomst van wie den ten hemel gevaren Heiland aanhingen. Er zou geen met gezag bekleed instituut zijn opgetreden. Er zou openbaring van persoonlijk geloof en van persoonlijken heldenmoed zijn geweest, maar niet een openbaring van het mystieke Lichaam des Heeren, onder het Koninklijk regiment van zijn verheerlijkt Hoofd. Met een afgeleide gevolgtrekking uit het publiek karakter der openbaring mogen we dus niet volstaan. Nader moet de vraag onder de oogen worden gezien, wat Jezus zelf te dezen opzichte gedaan en verklaard heeft. We moeten weten, of de publieke kerk al dan niet bestaat krachtens zijn Goddelijke instelling en wat hij ten aanzien van die kerk verordend heeft. Voor een ieder onzer persoonlijk komt dan ten slotte nog de persoonlijke vraag, of de plaatselijke kerk, waarbij hij als lid is aangesloten, metterdaad in haar karakter en optreden aan het wezen van die door Christus ingestelde Kerk beantwoordt, en of hij alzoo ook in *zijn* kerk Jezus als zijn Koning eert. Maar, dit persoonlijke nu daargelaten, moet allereerst vaststaan, dat Jezus een zichtbare Kerk op aarde als openbaring van zijn mystiek Lichaam gewild, ingesteld en met macht bekleed heeft.

III.

De roeping der discipelen.

> En hij zeide tot hen: Volgt mij na, en ik zal u visschers der menschen maken.
>
> MATTH. 4:19.

De eenzijdig geestelijke richting wierp zich steeds bij voorkeur alleen op het mystieke Lichaam van Christus, vond zich door de uitwendige kerkinrichting gehinderd, en was daarom steeds op terugdringen van de Kerk bedacht. De eenzijdig kerkelijke richting daarentegen van haar kant had voor het mystieke werk des Geestes te weinig hart, voelde haar kerkelijk ideaal steeds door het spiritualisme bedreigd, en was er daarom telkens op bedacht, het geestelijk element in zijn werking te beperken. De spiritualisten, die 't alles van het werk des Heiligen Geestes verwachtten, trokken zich in de verborgenheid en stilte van de woestijn terug, terwijl de Kerkisten de werking niet van den *Geest*, maar van het *Woord* op den voorgrond plaatsten, en daarom alleen dat Woord tot de wereld uitdroegen. Vandaar dat de sectarische neiging der overgeestelijkheid vóor alle dingen eigen zaligheid en eigen geestelijke genieting zoekt, terwijl omgekeerd het sectarisch geworden kerkisme vóor alles bij het ambt zweert en voor teederder zielsbehoeften het oog sluit. Deze beide eenzijdigheden ontstaan daardoor, dat men de werking van *het Woord* en de werking van *den Geest* uit haar juist verband rukt; daardoor òf naar het subjectivisme (onderwerpelijkheid) òf naar het objectivisme (voorwerpelijkheid) te sterk overhelt; en beide malen niet de eere van den Christus als onzen levenden Koning, maar òf het zeileheil òf het ambtsgezag te zeer op den voorgrond doet treden. Er zijn ook in de komst van het Koninkrijk der hemelen *twee* kanten, en zulks in overeenstemming met de tweeërlei gestalte van de Schepping. Die Schepping bestaat uit twee sferen, uit een sfeer van *onzienlijke* en

uit een sfeer van *zienlijke* dingen, en het is alleen in *den mensch* dat deze beide sferen zich in harmonische eenheid vereenigen. Vooral *het oog* van den mensch en de menschelijke *taal* staan daarom zoo hoog, omdat wel het oog zienlijk is, maar in het oog de ziel spreekt, die onzienlijk is, en evenzoo in de taal, die stoffelijken klank geeft, de ziel des menschen op u aandringt. Zoo min in het oog als in de taal kunt ge eigenlijk de sfeer van het zienlijke en onzienlijke geheel scheiden. Ge grijpt er beide tegelijk in. Een oog zonder ziel erin is geen menschenoog, en een taal, waar geen hart in weerklinkt, is geen menschelijke taal. Daar nu het Koninkrijk der hemelen onder menschen werd opgericht, kon het niet optreden, of het moest zich evenzoo op die twee kanten van onze existentie richten, op het uitwendige en op het inwendige, en die twee werkingen nu gaan uit, de inwendige door den *Heiligen Geest* en de uitwendige door het *Woord*, en aan die beide werkingen beantwoordt dan eenerzijds het onzienlijke *Lichaam van Christus*, en anderzijds de publiek optredende *Kerk*. Beide niet los naast elkaar, maar in harmonisch verband. Zooals de ziel leeft in het menschelijk oog, zoo ook moet het mystieke Lichaam van Christus in de zichtbare Kerk doorschijnen; en zooals het hart spreekt in de menschelijke taal, zoo ook moet de Geest getuigen in het Woord, dat door de Kerk tot de wereld gebracht wordt. Zweert de zichtbare Kerk van dien geestelijken achtergrond en wezensgrond los, dan blijft er niet anders over dan de carricatuur van een Kerk, die tegen de ware Kerk optreedt, om haar te verwoesten. En omgekeerd, verliest het geestelijk leven zijn uitwendigen band aan de Kerk, dan blijft er ten slotte niets anders over dan een ziekelijk mysticisme, dat een carricatuur van het werk des Geestes wordt, en aan het echte, heilige Geesteswerk afbreuk doet.

Het komt daarom vóór alle dingen aan op het juiste, nooit los te laten verband tusschen deze twee kanten of gestalten, waarin het Koninkrijk der hemelen optreedt. Het *Lichaam van Christus* kondigt zich in de wereld aan door de zichtbare Kerk en omgekeerd houdt

het kerkelijk instituut op *Kerk* te zijn, zoodra het losweekt van het mystieke wezen van het Lichaam van Christus. Bederf, veel bederf zelfs, kan insluipen en voortwoekeren, doch deze kanker kan nog worden uitgezworen, mits de levensdraad met het Lichaam van Christus trekken blijft. Knapt daarentegen de levensdraad af en stuwt achter het Woord de Geest niet meer, dan is ook het Woord zelf stomp geworden, en blijft er niet anders over dan *het menschelijk woord*, dat vanzelf eindigt met zich tegen *het Woord* te keeren. Beide het mystieke Lichaam en de zichtbare Kerk moeten daarom het product zijn van Goddelijke werking. Niet het mystieke Lichaam Gods werk, en de zichtbare Kerk òns werk. Dan toch kunnen beide niet in levensharmonie staan, dan zijn ze andersoortig, passen niet op elkaar, en vormen geen eenheid. Gelijk uw ziel en uw lichaam beide door God geformeerd zijn, en ge niet zeggen moogt: „Mijn ziel schiep God, maar mijn lichaam is menschenwerk, dat bij mijn ziel bijkomt," zoo ook is de onzichtbare en de zichtbare Kerk uitvloeisel van één Goddelijke gedachte. *Beide* moeten van Christus herkomstig zijn.

In dit verband nu is het opmerkelijk, dat Christus, terstond na zijn openbaar optreden, van meet af, op die zichtbaarwording van het heilsinstituut aanstuurt. Duidelijk vereenigd vindt ge de onzichtbare en de zichtbare werking in wat Jezus, bij zijn teruggaan uit Caesarea Philippi naar Galilea, met zijn discipelen verhandeld heeft. Daar toch vindt ge twee uitspraken, die elkander dekken, waarvan de één den vollen nadruk legt op het onzichtbare werk des Geestes, en de andere even beslist het zichtbaar werk naar voren dringt. Het zichtbare ligt uitgedrukt in Jezus' verklaring, dat hij zal *bouwen*. Jezus verklaart toch: „op deze petra zal ik mijn gemeente *bouwen*". Nu is bouwen een *niet*-organische werking. Een plant groeit organisch en wordt daarom niet in elkaar gezet; een huis daarentegen groeit niet vanzelf, maar wordt uit steen, hout en ijzer optgerokken,

en dit heet *bouwen*. Ditzelfde onderscheid nu vindt ge tusschen het mystieke Lichaam van Christus en tusschen de zichtbare Kerk. De onzichtbare Kerk is een Lichaam, dat organisch opkomt en vanzelf groeit door inwendige werking; de zichtbare Kerk daarentegen groeit niet, maar wordt gebouwd. Het is dezelfde tegenstelling, die de apostel op het oog heeft, als hij zegt, dat we eenerzijds *geworteld* en anderzijds *gegrond* moeten zijn. Geestelijk moeten we *geworteld* zijn en organisch groeien, maar in de zichtbare Kerk moeten we het *fundament*, dat van Christus is, onder ons hebben, op dat fundament *gebouwd* zijn, en als *steenen* in de wanden van het huis zijn ingezet. In het zichtbare *gegrond*, in het onzichtbare *geworsteld*. Spreekt alzoo Christus hier van *bouwen*, en verklaart hij, dat hij zijn Kerk, zijn gemeente, bouwen zal op den rotsgrond, d.i. op de *petra*, dan doelt dit niet op het mystieke Lichaam, maar op de Kerk in het zichtbare, op de Kerk die zich aan de wereld vertoont, op de Kerk die voor aller oog in het midden der wereld zal staan. De duivel zal dan wel de wereld belezen, om die zichtbare Kerk te willen uitroeien, maar al doet satan uit alle poorten van zijn onheilige veste op die Kerk zijn aanval, hij zal ze niet kunnen overweldigen, omdat Christus, die zijn Kerk bouwt, ook als Koning zijn Kerk beschermt en handhaaft. Onomwonden en zeer nadrukkelijk spreekt Jezus hier alzoo uit, dat hij een zichtbare Kerk in het leven roept. Een waarneembare *gemeente*, die hij *bouwt*. Ook het woord *gemeente* leide hier niet op het dwaalspoor. In het Grieksch staat hier het woord: *ecclesia*, dat zelfs voor wie geen Grieksch kent, nog uit het Fransche woord: *église* herkenbaar is, en juist datgene uitdrukt, wat wij *Kerk* noemen. Onze overzetters zouden hun vertaling dan ook aan duidelijkheid hebben doen winnen, zoo ze vertaald hadden: Op deze petra zal ik *mijn Kerk* bouwen. Het woord *gemeente* doet te veel aan de leden en personen denken. Niet onder *gemeente,* maar onder *Kerk* verstaan wij het instituut.

Maar is alzoo door deze stellige uitspraak het feit, dat Jezus zelf een zichtbare Kerk in het leven roept, boven alle bedenking ver-

heven, opmerkelijk is, dat Jezus in ditzelfde verband even sterken nadruk legt op het geestelijk en verborgen werk, dat steeds den achtergrond moet vormen. Ter afsnijding toch van alle misverstand verklaart Jezus aan Petrus met woorden, die voor geen tweeërlei uitlegging vatbaar zijn: *Geen vleesch en bloed heeft u dit geopenbaard, maar mijn Vader die in de hemelen is.* Op zichzelf bestond er voor zoo nadrukkelijke verklaring geen aanleiding. Voor allen en in aller naam had Petrus beleden, dat Jezus de Zone Gods, de Middelaar, de Messias was. Op die belijdenis kwam het hier aan, op deze volle erkenning van Jezus' Messiasschap. Petrus zei niet, dat hij dit van menschen had, en hij zei ook niet, dat hij dit uit zichzelf had. Hij liet er zich met geen woord over uit, hoe hij tot deze erkenning en belijdenis gekomen was. En toch voelt Jezus zich gedrongen, op den oorsprong van die belijdenis terug te gaan, en elke gedachte, alsof ze uit een mensch ware opgekomen, af te snijden. Wat spreekt hierin anders, dan dat Jezus, waar hij de stichting van zijn zichtbare Kerk wilde aankondigen, het duidelijk voor Petrus en de andere discipelen wilde maken, dat de achtergrond voor deze werking in het *zichtbare* altoos de geestelijke werking in het *onzichtbare* zou zijn. Christus zal zijn Kerk in het zichtbare bouwen, maar dat zal alleen mogelijk zijn als vrucht van de geestelijke werking, die daarachter zal liggen, en deze geestelijke werking zal daarin bestaan, dat de Vader geestelijk den Christus aan de geloovigen zal openbaren. De twee werkingen worden *beide* met name aangewezen. Er zal zijn een geestelijke werking in het verborgen, en er zal zijn een uitwendige kerkstichting in het openbaar, en die twee zullen niet los naast elkander staan, maar de geestelijke werking zal voorafgaan, en de werking in het zichtbare zal zich daaraan aansluiten. Zoo is het noch toevallig noch overtollig, dat die woorden: „Niet vleesch en bloed, maar mijn Vader die in de hemelen is", hierbij staan. Men mag over die woorden niet heenlezen, als louter ter aanvulling bedoeld. Veeleer valt op die woorden even sterke nadruk als op het *bouwen* van de zichtbare Kerk. Ze vullen elkander aan,

en geven in hun onderlingen samenhang de gereede verklaring, eenerzijds over de onzichtbare werking *des Geestes* in het mystieke Lichaam, en anderzijds over het *bouwen* van de zichtbare Kerk in het midden der wereld.

Dit plan nu, dit voornemen, om een eigen instituut, een zichtbare Kerk, in het leven te roepen, is niet eerst van lieverlede bij Jezus gerijpt of eerst later bij hem opgekomen, maar verkrijgt zijn begin van uitvoering terstond na Jezus' openlijk optreden. Dit blijkt uit het onverwijld om zich vergaderen door Jezus van een vasten staf van getrouwen; het blijkt uit het kiezen van een stel mannen, op wie straks de profetenmantel zal rusten; uit het aannemen van een twaalftal uitgekozenen tot zijn geregelde, vaste leerlingen; en uit het later aanstellen van deze uitgekozen discipelen in ambtelijken dienst; aanvankelijk tijdelijk en in beperkten kring; maar in het eind voor altoos, en met tot ambtsgebied heel de wereld. Over die eerste roeping door Jezus van zijn te wijden discipelen lezen we zoo licht heen, maar ook in haar bijzonderheden is ze van het uiterste gewicht voor wie het bestaansrecht, het wezen en de beteekenis van de zichtbare Kerk wil leeren verstaan. Vooral de gewone prediking heeft er ons te zeer aan gewend, om in deze roeping van Simon en Andreas niets dan het voorbeeld van onze eigen roeping ten leven te zien, en de hoofdzaak komt dan hier op neer, dat, gelijk Simon en Andreas, en straks Johannes en Jacobus, op het eerste roepen van Jezus alles prijsgaven om hem te volgen, zoo ook wij op Jezus' roepstem geen oogenblik aarzelen zullen, maar ons met een volkomen hart aan hem en zijn dienst zullen overgeven. Nu is er niets op tegen, van deze roeping der discipelen ook thans nog zulk stichtelijk gebruik te maken, mits men maar wel inzie, dat zulk gebruik den zin der woorden allerminst uitput en er niet dan zeer ten deele recht aan doet wedervaren. In die roeping toch doet Jezus *een daad*, en wel een daad van ver-strekkende beteekenis. Het

geldt hier niet een algemeene roeping tot bekeering en geloof. Die algemeene roeping was in de Synagoge te Kapernaüm tot alle aanwezigen uitgegaan. Neen, er is hier sprake van een *bijzondere* roeping voor een bepaald doel, van een roeping die volstrekt niet tot een ieder, maar slechts *tot een zeer beperkt aantal personen* uitgaat. Er heeft hier plaats een oproeping van een klein aantal personen om op staanden voet met geheel hun levenspositie te breken, en zich onvoorwaardelijk ter beschikking van Jezus te stellen. Naar de Evangeliën ons berichten, werd Jezus gevolgd door drieërlei categorie van personen. Ten eerste door wat heet *„de schare"*; ten tweede door de *„discipelen"*; en ten derde door de *„twaalven"*. Die „schare" breidde zich soms tot eenige duizende uit, wisselde af naar gelang van de streek waarin Jezus vertoefde, en volgde van zelf zonder een bepaalde roeping te ontvangen. Veel geringer in het getal daarentegen was de tweede kring, die van „de discipelen". Dit waren leergierigen, die zich in bijzondere mate tot Jezus getrokken gevoelden. Slechts twee malen geschiedt er van dezen breeden kring van „discipelen" melding. De ééne maal als we lezen, dat velen uit hen het ten laatste opgaven en hem verlieten, Zoo toch heet het in Joh. 6:66: „Van toen af gingen velen zijner discipelen terug *en wandelden niet meer met hem.*" En de tweede maal hooren we van dezen breeden kring der discipelen, als Jezus er *„zeventig"* uitzendt om het Evangelie aan te kondigen. In Luk. 10:1 toch lezen we: *„Na dezen stelde de Heere nog andere zeventig*, en zond hen heen voor zijn aangezicht twee aan twee, in iedere stad en plaats, daar hij komen zou", En ten eenenmale onderscheiden, zoowel van die *„schare"* als van dien breederen kring van *„discipelen"*, treedt nu naast en tegenover beide *„het Twaalftal"* op, en het is alleen op dat „twaalftal", dat de geheel bijzondere roeping slaat, waarvan terstond na Jezus openbaar optreden melding geschiedt.

Het geheel bijzonder karakter van deze roeping blijkt uit het verhaal ten duidelijkste. Daarin lezen we toch: *„En hij stelde er twaalf*, opdat zij *met hem* zouden zijn, en opdat hij hen zou *uitzenden* om

te prediken en om macht te hebben, de zieken te genezen en de dutvelen uit te werpen." Hier geschiedt alzoo een bepaalde *keuze*. Die keuze bindt zich aan het getal *twaalf*, met het oog op de twaalf stammen van Israël; en van deze twaalf wordt gezegd, dat ze eerst bij Jezus in de leer komen, en daarna, als hun voorbereiding voleind zal zijn, worden *aangesteld* met een bepaalden *last* en *dienst*, en worden bekleed met zekere *macht*. Reeds bij de eerste roeping van Simon en Andreas spreekt Jezus het dan ook duidelijk uit, dat hij hen roept om hen aan te stellen tot „visschers van *de* menschen". Er staat toch in Markus 1 : 17 : „Volg mij na, en ik zal maken, dat gij visschers *der* menschen zult worden", een eigenaardige uitdrukking, die hun van meetaf heel de wereld, „*de* menschen", tot arbeidsveld aanwijst.

Ook *geestelijk* had hierbij iets geheel bijzonders plaats. Jezus onderhandelt niet met hen. Hij noodigt ze niet uit en poogt ze niet te overreden, maar gebiedt en beveelt als uit Goddelijke volmacht. Jezus legt op deze mannen met een hoog bevel beslag. Jezus beschikt over hen. Jezus vraagt niet of ze willen, maar zegt hun aan, dat ze moeten. Zelfs tot overweging en nadenken laat Jezus hun tijd noch gelegenheid. Wat hij van hen eischt, moet op staanden voet geschieden. Ze gaan niet eerst naar huis, om er met de hunnen over te spreken of orde op hun zaken te stellen. Zooals ze daar op het strand of op hun schip staan, moeten ze op eenmaal alles nederleggen, met alles breken, heel hun levenspositie opgeven, en op het eigen oogenblik met Jezus mee en achter hem aan gaan. En dit niettegenstaande er onder hen gehuwde personen waren; althans van Petrus lezen we straks, dat zijn vrouws-moeder met de koorts te bed lag. Petrus was alzoo gehuwd. Maar noch het één noch het ander kwam in aanmerking. Zonder verwijl, op eenmaal, moet de zaak beslist zijn. Jezus spreekt gebiedend, en zij hebben onmiddellijk te gehoorzamen. Gelijk een koning zijn onderdanen tot den

krijg op roept, zoo roept Jezus deze twaalven als hem toebehoorende. Hier spreekt alzoo niet de Heiland, die een verloren ziel ten leven roept, maar hier gebiedt de Koning, die naar hem goed dacht en naar hij wilde, over zijn onderdanen beschikt.

En evenzeer is in *geestelijken* zin opmerkelijk de onmiddellijkheid, waarmee de aldus ten dienste opgeroepenen aan zijn bevel *gehoorzamen.* Ze waren bezig aan het optrekken van hun netten. „En zij", zoo staat er, „terstond de netten verlatende, zijn hem nagevolgd." En evenzoo lezen we van Johannes en en Jacobus, dat ze met hun vader Zebedeus bezig waren aan het boeten van hun netten, en ook van deze twee lezen we: „Zij dan terstond, verlatende het schip en hun vader, zijn hem nagevolgd." Met Mattheus ging het niet anders. Hij was pachter van een tol en zat in zijn kantoor om den tol te ontvangen. Ook hem roept Jezus op gebiedenden toon op, en ook Mattheus aarzelt geen oogenblik, verlaat zijn kantoor op staanden voet, laat liggen wat ligt, en gaat Jezus achterna. Dit nu is ondenkbaar en onverklaarbaar, indien niet, tegelijk mèt dat Jezus ze opriep, een wondere werking des Geestes in hun ziel plaats greep, die hen gevoelen deed, dat ze niet weifelen mochten. Houd toch wel in het oog, dat deze roeping van Jezus tot de vier eerste discipelen kwam, toen Jezus zijn openbare leven eerst begon. Zoo Jezus eerst zijn loop voleind had, en dan aan het slot de zijnen had geroepen, zou men nog kunnen zeggen, dat geheel Jezus' openbare leven hen overreed had. Maar zoo droeg het zich *niet* toe. Jezus begon zijn prediking pas. Hij had zoo juist Nazareth verlaten, en was pas in Kapernaum aangekomen, en toen, bij zijn eerste wandeling aan het meer, rieo hij Simon en Andreas, Johannes en Jacobus. Van geen wondere genezing was nog sprake geweest. Alleen zijn optreden in de Synagoge te Kapernaum was allicht voorafgegaan, maar overigens was hij voor Kapernaum nog een vreemd, van buiten ingekomen Rabbi. En als nu toch deze vier mannen op staanden voet alles neerwerpen, het bedrijf, dat hun brood schonk, er aan geven, en, zonder één oogenblik bedenkens, Jezus volgen en zich aan hem

overgeven, dan moet hier wel een wondere inwerking des Geestes op het gemoed hebben plaats gegrepen. Iets van wat Jezus later tot Petrus zei: „Geen vleesch en bloed gaf u 't inzicht, maar mijn Vader die in de hemelen is". Bij den later geroepen Mattheus, dit geven we toe, stond 't eenigszins anders, al mag niet vergeten, dat zijn positie als tolpachter zulk een terstond breken met zijn positie nog moeilijker maakte. Maar bij de vier eerstgeroepenen is het op eens gehoorzamen zóó volstrekt, en uit wat achter hen lag zoo geheel onverklaarbaar, dat de onzichtbare werking des Geestes niet is weg te denken. Uit die vier zijn dan ook later de drie gekozen: Petrus, Johannes en Jacobus, die steeds tot Jezus in de allernaaste en allernauwste betrekking stonden. Alleen Andreas geraakte meer op den achtergrond.

In deze roeping nu ligt de eerste Koninklijke daad, waardoor Jezus *de instelling van de zichtbare Kerk* heeft voorbereid. Uit deze roeping is straks het apostolaat, en uit het apostolaat de zichtbare Kerk voortgekomen. Hier is het eerste begin, dat straks tot *aanstelling* leidt. Tot aanstelling van bepaalde personen in een bepaald aantal, die als zoodanig een met gezag bekleeden kring zullen vormen. Deze in eigen kring aangestelde personen worden straks uitgezonden, eerst onder Israël en dan in de wereld. Uit die wereld moeten ze de geloovigen om zich verzamelen. En die kring van het apostolaat, met de geloovigen, die zich aan hen aansluiten, wat is het anders dan *de zichtbare Kerk op aarde,* die voor aller oog in de wereld optreedt, om in die wereld den haar door Jezus gegeven last te volbrengen? Hier is niet de Rabbi, die leert, noch enkel de Verlosser, die van zonde vrij maakt, maar *de Koning,* die gebiedt, zijn gemeente sticht, en zijn Kerk tot aanzijn roept.

IV.

De vorming der Apostelen.

> En zijnen mond geopend hebbende, leerde hij hen.
>
> MATTH. 5:2.

NA aldus zijn toekomstige apostelen met Koninklijke autoriteit zich toegeëigend en tot zich getrokken te hebben, begon Jezus aanstonds met deze mannen *op te leiden*. Ze hebben bij Jezus een school doorloopen. Jezus heeft ze op bijzondere wijze ingeleid en ingewijd in de dingen van zijn Koninkrijk. En hij heeft dit gedaan: 1°. door zijn persoonlijken omgang; 2°. door wat wij zouden noemen het geven van college, en 3°. door voorloopige uitzending. Gemeenlijk wordt hierop bij het lezen der Evangeliën minder gelet, en ook in de prediking over de Evangeliën minder nadruk gelégd. We lezen de Evangeliën, evenals heel de Schrift, meest voor onze persoonlijke stichting, en ook in de prediking blijft de stichting, de opbouwing der gemeente hoofddoel. Daarbij komt, dat het woord: *discipel*, soms iets misleidends heeft. Discipel, leerjonger van Jezus, willen we immers allen wezen, en zoo verstaan we dan veelal al wat Jezus tot zijn Twaalftal sprak als ook tot ons, of wil men, als tot zijn volgelingen in het gemeen gesproken. We letten er dan niet op, wat Jezus onderscheidenlijk tot de schare, en wat hij afzonderlijk tot de Twaalven sprak. Zoo verliezen we het onderscheid uit het oog tusschen hetgeen we een „college" voor zijn toekomstige apostelen noemden en tusschen zijn algemeene prediking, en hiervandaan komt het, dat de bepaalde *opleiding*, die Jezus aan zijn Twaalven gaf, zich niet in een juist begrensd beeld voor ons afteekent. Het blijft dan alles vaag en onbepaald. Bij zijn omwandeling werd Jezus door zeker aantal mannen — zoo stelt men het meest voor — nu eens veel, dan weer weinig, vast gevolgd. Die mannen hebben zooveel van Jezus gezien en gehoord. En dusdoende

zijn een twaalf van die mannen allengs gerijpt voor het apostolaat. Alles ging van zelf, alles onopzettelijk, als zonder plan en toeleg. Toch was het zoo niet. Die mannen liepen Jezus van zelf niet na, om van hem te leeren, maar Jezus had ze met Koninklijk gezag in zijn dienst gesteld. En evenzoo, toen Jezus beslag op hen gelegd en ze zich toegevoegd had, is Jezus aanstonds begonnen ze voor te bereiden voor hun toekomstige levenstaak. In Mattheus 4 vernemen we van hun roeping, en terstond daarop in Mattheus 5, 6 en 7 begint het speciale onderwijs. De dusgenaamde Bergrede toch is niet een toespraak, die tot de schare is gehouden, maar een ontsluiting van de mysteriën van het Koninkrijk, die Jezus apart en afzonderlijk aan zijn uitgekozen discipelen gaf. Het staat er zoo duidelijk mogelijk. De wonderen der genezing, die Jezus deed, hadden heel Palestina in beweging gebracht. Zijn gerucht was uitgegaan in Galilea, in Samaria, in Judea en in het Over-Jordaansche. Van allen kant liep men uit, om Jezus te zien en ook zijn eigen zieken genezen te krijgen. Heele scharen van menschen drongen op Jezus aan en verzamelden zich om hem. Het stroomde menschen. En dit nu ontweek Jezus, en hij deed dit op de eenvoudigste manier, waarop men dit in Galilea doen kon, door namelijk een bergpad in te slaan en zich boven op den top van dien berg terug te trekken. Daar kon hem die groote menschenmassa vanzelf niet volgen, en zoo bevond Jezus zich ten slotte boven op dien berg met zijn discipelen alleen. Het staat er dan ook bijna overtollig bij, dat hij alsnu niet de schare, maar *alleen* zijn discipelen toesprak, en wel bepaaldelijk om *hen te leeren:* „Als hij nedergezeten was, kwamen zijn discipelen tot hem, en zijn mond geopend hebbende, *leerde hij hen.*" Heel de voorstelling, alsof Jezus van den top van dien berg de schare zou hebben toegesproken, die beneden aan den voet van den berg stond, kon dan ook alleen opkomen bij iemand, die niet recht weet wat een berg is, en althans de bergen van Galilea niet kent.

Ook de inhoud zelf van wat Jezus toen sprak, toont bovendien, dat hetgeen Jezus zeide niet voor de schare gold, maar alleen en

bepaaldelijk voor de discipelen. „Gij zijt het zout der aarde", „Gij zijt het licht der wereld", gold de Twaalven, en kon niet van die groote menschenmassa gelden. Toch wil dit niet zeggen, dat er allicht ook niet uit de schare enkelen meê naar boven waren gegaan. Jezus gaf aan zijn jongeren geen geheime leer. Wie kon, mocht het hooren. En zoo blijkt dan ook uit het slot van de Bergrede, dat die enkelen, beneden gekomen, oververtelden wat ze gehoord hadden, en dat de scharen, dit vernemende, zich ontzetten over zijn leer, en den indruk ontvingen, dat hier heel iets anders ontsluierd was, dan wat de Schriftgeleerden hun voor hielden. Tendeele doet Luk. VII : 1 zelfs de vraag rijzen, of niet een deel van wat men de Bergrede noemt, een afzonderlijke rede is geweest, van de eerste, die tot de discipelen alleen gehouden werd afgescheiden. De inhoud van het laatste deel zou hiervoor pleiten, en in Luk. VII : 1 staat uitdrukkelijk: „nadat hij deze woorden voleindigd had *ten aanhoore des volks*". Of ook bestaat de mogelijkheid, dat Jezus een gedeelte van de Bergrede later voor het volk herhaald heeft. Herhaling toch is bij redenen als deze in het Oosten verre van ongewoon. De spreuken Wijzen werden juist zóó veelal ingepeprent. Doch hoe dit zij, daarna, zoo zegt ons hoofdstuk VII : I, is Jezus van den berg afgeklommen. De scharen hadden aan den voet van den berg gewacht. En toen hij nu weer beneden kwam, ging de schare weer achter hem aan, en genas hij weer hun kranken. Ook de tweede groote rede, die we bij Mattheus vinden, is niet tot de schare, maar wederom tot de discipelen alleen gehouden. Ge vindt ze in Mattheus X, bij de voorloopige uitzending der Twaalven onder Israël. Ook van die rede toch heet het in Matth. XI : 1 : „En het is geschied als Jezus geëindigd had *zijn twaalf discipelen* bevelen te geven". Niet alsof Jezus ook niet tot de schare sprak. Er staat toch in hetzelfde vers, dat Jezus „voortging te leeren en te prediken in hun steden". In het 7e vers vinden we dan ook een proeve van Jezus' prediking tot de schare. „Toen heeft Jezus begonnen tot de schare te zeggen van Johannes." (vs. 7). Daarop lezen we dan van gesprekken van Jezus

met de Farizeën en de Schriftgeleerden. En van de eerste uitvoerige rede, door Jezus tot de schare gehouden, vinden we voor het eerst melding gemaakt in Mattheus XIII, het bekende hoofdstuk, vol van gelijkenissen.

Juist nu in dit hoofdstuk, vol van gelijkenissen, komt het onderscheid tusschen hetgeen Jezus tot de schare in het gemeen, en hetgeen hij tot zijn Twaalven in het bijzonder sprak, scherp uit. Het hoofdstuk begint toch met opzettelijk mede te deelen, dat „vele scharen" zich om Jezus verzamelden, en zegt ook, dat Jezus op een schip, dat aan den oever lag, ging staan, en van dat schip „vele dingen *tot hen* (d.i. tot de scharen) sprak door gelijkenissen." Die wijze van prediking bevreemdde de discipelen. Het was zoo heel anders dan de manier, waarop hij hen zelven onderwees. Van daar hun vraag: „Waarom spreekt gij tot hen door gelijkenissen?" En wat antwoordt Jezus daarop? Dit, dat het wel aan de Twaalven gegeven was, om de verborgenheid des Koninkrijks te weten, maar dat ditzelfde niet gegeven was aan de schare, en dat Jezus dáárom tot de scharen door gelijkenissen sprak. De scharen konden het niet vatten. Het volle licht des Evangelies konden ze niet dragen, het zou hen verblind hebben. En dan trekt Jezus de grenslijn tusschen de schare en de discipelen het scherpst in deze woorden: „Doch uwe oogen zijn zalig, omdat zij zien, en uwe ooren, omdat ze hooren." Het voorafgaande werk van den Heiligen Geest had de discipelen verlicht. Wat Jezus elders zei: „Werpt het heilige voor de hondekens niet, noch de perelen voor de zwijnen", had gelijke strekking. Ook van de rede, ons in Matth. XVIII medegedeeld, staat er uitdrukkelijk bij, dat ze tot de discipelen gehouden is. Eerst in Math. XXIII volgt er dan, dat Jezus zijn rede hield *„tot de schare èn tot zijn discipelen"*. En zoo kan men nauwkeurig, schier heel het Evangelie van Mattheus door, nagaan: 1°. wat Jezus tot de schare sprak; 2°. wat Jezus redetwistte met de Farizeën en Schriftgeleerden, en 3°. wat het onderwijs was, dat hij uitsluitend aan zijn Twaalven gaf. Van zelf hoorde

tot de laatste categorie ook de rede, die ons in Johannes 14, 15, 16 en 17 wordt medegedeeld, met inbegrip van het hoogepriesterlijk gebed. De voorstelling, alsof al wat ons uit Jezus' redenen wordt medegedeeld openbare prediking ware geweest, voor al het volk gehouden, wordt derhalve niet alleen door de feitelijke mededeelingen der Evangelisten weersproken, maar het is zelfs onbegrijpelijk, hoe zoo vele lezers en predikers van het Woord dit gedurig zoo voorstellen, niettegenstaande Jezus zelf zoo met klem en nadruk er op gewezen heeft, dat hij zóó tot de schare niet spreken *mocht* en niet spreken *kon*, en zulks om de afdoende reden, dat het hun niet gegeven was de verborgenheden des Koninkrijks te verstaan, zoodat het hun niet ten zegen, maar tot een oordeel zou worden.

De uitkomst van dit onderzoek toont derhalve, dat Jezus niet alleen met Koninklijk gezag over zijn Twaalven beschikt heeft, maar hen ook opzettelijk heeft voorbereid voor de taak, die voor hen was weggelegd. Zou er een zichtbare Kerk optreden, dan moesten de mannen zijn aangewezen, die, na Jezus' hemelvaart, de instrumenten zouden zijn, waardoor Jezus zijn Kerk bouwen zou; dan moesten die mannen van meetaf weten, waartoe ze bestemd waren; en dan moesten ze, in onderscheiding van anderen, hiertoe worden bekwaamd en hiervoor worden voorbereid. Daartoe was hun noodig èn geestelijk licht van den Geest èn uitwendige vorming. Dat ze dit licht des Geestes ontvangen hadden, blijkt uit wat Jezus tot Petrus sprak: „Geen vleesch en bloed heeft u dit geopenbaard, maar mijn Vader, die in de hemelen is", en evenzoo uit wat Jezus reeds vroeger aan al de Twaalven had verklaard: „Uwe oogen zijn zalig, omdat ze zien, en uwe ooren, om wat ze hooren, want u is het gegeven de verborgenheden des Koninkrijks te verstaan, maar aan die anderen is het niet gegeven." De aanwijzing van hun toekomstige taak lag in wat Jezus van meetaf hun betuigde: „Ik zal u visschers van *de* menschen maken, gij zijt het zout der aarde, en het licht der wereld." En de opzettelijke voorbereiding ontvingen ze, doordien het hun vergund werd, deze drie jaren lang steeds bij

Jezus te zijn en zijn heerlijken persoonlijken omgang te genieten; voorts te zien al wat Jezus deed en getuigen te zijn van al de wonderen, die hij tot stand bracht, ja bij de spijziging uitdeelers van zijn wondere mogendheid te zijn; maar dan ook zeer bepaaldelijk, doordien Jezus hen opzettelijk onderwees, in de verborgenheden van het Koninkrijk inleidde, en hooren deed wat niemand hoorde dan zij. Er is alzoo in dit alles plan, er is de uitvoering van een bepaald voornemen, er is de gereedmaking van wat, als Jezus opvaart ten hemel, gereed zal moeten zijn. En dit alles beoogt in het minst niet de persoonlijke zaligheid der Twaalven, maar wel ter dege de vorming van de mannen, die straks gereed moeten staan om de Kerk, om het mystieke Lichaam des Heeren, onzichtbaar als het in zijn wezen is, toch ook openlijk in de wereld te doen uitkomen.

Ook bij dit werk van vorming en voorbereiding is Jezus niet wat wij *leeraar* noemen, maar treedt hij altoos als *Meester* op; een naam en titel waarin zijn zeggenschap over zijn jongeren vanzelf besloten lag. Deze uitdrukking: *meester* toch wordt door Jezus niet als doode klank gebezigd, gelijk dit onder ons bij advocaten het geval is, maar zeer eigenlijk. De jongeren zullen met den *Meester* lotgemeen zijn. Hebben ze den *Meester* vervolgd en gesmaad, ze zullen ook de jongeren, die bij hem aangesloten zijn, haten en dreigen. Gedurig verbindt daarom Jezus het begrip van *meester* en *heer*, en daarnaast dat van *discipel*, *dienstknecht* en *gezant*. In Matth. X: 24 lezen we: „De discipel is niet boven den meester, noch de dienstknecht boven zijn heer! Het zij den discipel genoeg, dat hij worde gelijk zijn meester, en de dienstknecht gelijk zijn heer." En in Joh. 13: 16 heet het: „Voorwaar, voorwaar zeg ik u, een dienstknecht is niet meerder dan zijn heer, noch een gezant meerder dan die hem gezonden heeft." En die beide begrippen van meester en heer vat Jezus eens zelf saam in dat van „*heer des huizes*", als hij naar luid van

Matth. X : 25 zegt: „Indien zij den heer des huizes Beëlzebul hebben geheeten, hoeveel te meer zijn huisgenooten." Een patriarch in zijn gezin oefent gezag uit, en is tevens de wijze, die de kennis in zijn geslacht voortplant, en zoo vindt Jezus in den „heer des huizes" beide vereenigd, zoowel dat hij der jongeren *heer* is, die over hen beschikt, als dat hij hun *meester* is, die hen met gezag onderricht. Men zal daarom goed doen, met het begrip van leeraar bij Jezus niet te zeer in den humanistischen zin van enkel *docent* te nemen, maar het steeds op te vatten in den Oostersch-schriftuurlijken zin, die gezag en onderricht eng verbindt.

Sterker nog komt dit gezag uit in de voorloopige zending, die Jezus aan de Twaalven opdroeg. Bij hun eerste roeping was nog alleen maar hun *bestemming* uitgesproken. Ze kwamen in Jezus' dienst om tot visschers van de menschen te worden gevormd. Maar daarna, zoo lezen we in Mark. III : 14, „*stelde* hij er twaalf, opdat ze met hem zouden zijn, en opdat hij ze zou *uitzenden* om te prediken." Daarin nu, dat Jezus hiertoe overging, lag hun voorloopige *aanstelling*. Iets wat vooral daaruit blijkt, dat ze reeds bij deze eerste uitzending bekleed waren met *macht*. Met macht om zieken te genezen en duivelen uit te werpen. Jezus heeft aan alle gerechtigheid voldaan. En al wist hij, dat Israël hem zou verwerpen, en dat eerst in de heidenwereld zijn kerk zou opbloeien, toch heeft Jezus tot den einde toe de prioriteit van Israël, die in Gods ordinantie lag, geëerbiedigd. Hij sprak het zelf uit: „De zaligheid is uit de Joden." Hij stierf onder het opschrift: „De Koning der Joden". Buiten Israël heeft Jezus zelf niet gepredikt. En toen de aanvankelijke vorming der Twaalven voltooid was, heeft Jezus hen als *zijn gezanten* onder Israël uitgezonden, om in alle steden en vlekken den Messias aan te kondigen. Dit is het exclusief Joodsche apostolaat. Jezus gaf hun toch dezen last mee: „Gij zult niet heengaan op den weg der heidenen, (d.i. niet naar Tyrus, Sidon of Damascus), en gij zult niet ingaan in eenige stad der Samaritanen, maar gaat veel meer tot de verloren schapen van het huis Israëls." Jezus had voor zich zelf dit standpunt inge-

nomen, toen hij tot de Kananeesche vrouw zei, dat hij „het brood der kinderkens niet mocht nemen, om het den hondekens voor te werpen", en naar dienzelfden zetregel moesten ook zijn jongeren handelen in hun eerste apostolaat. Alles blijft bij Jezus *Joodsch*. Zijn moeder was een Jodin. Joden waren zijn apostelen. Joodsche vrouwen hebben hem gediend van haar goederen. Onder Joden heeft Jezus èn de dertig jaren van zijn verborgenheid in Nazareth èn de drie jaren van zijn openbare leven verkeerd. Een Jood was zijn voorlooper, en uit de Joden waren de eerste bekeerlingen, de honderdtwintig, die op den Pinksterdag in de Opperzaal saamkwamen. In geheel Jezus' verschijning is 't al van Joodschen oorsprong, en met opzet bezigen we hier het woord *Joodsch*, en niet Israëlitisch, daar Jezus zelf er nadruk op lei, dat de zaligheid *uit de Joden* was. Al kan men dan ook tot op zekere hoogte zeggen, dat de eerste uitzending der Twaalven een *proefzending* was, ze was daarom niet minder ernstig bedoeld. Ze vormde een onmisbaren schakel in Jezus optreden. Ze was de grondlegging van de zichtbare kerk onder de Joden. Niet heimelijk, geheel in het openbaar veeleer moest deze zending naar Jezus' bevel toegaan. Bekleed met het gezag van Jezus' Koninklijke gezanten, moesten ze zich in stad na stad en in vlek na vlek aanmelden, twaalf in getal, naar het getal van de stammen van Israël. Als zijn gezanten was elke stad en elk vlek verplicht en gehouden hen te eeren, hun gehoor te verleenen, en hen te herbergen. Ontving men hen niet, dan bracht dat over zulk een stad of over zulk een vlek een beslissend oordeel. Zij moesten dan het stof van hun voeten tegen zulk een oord afschudden, en hiermee over zulk een plaats een oordeel brengen, erger en harder dan eens over Sodom en Gomorrha was uitgegaan. En zie maar, hoe niet lang daarna verreweg de meeste steden en vlekken in Palestina radicaal zijn verwoest. Strijd zou de discipelen daarbij wachten. Als onder wolven zouden ze uitgaan. Maar hoog zou, mits ze trouw stonden, onder dat alles hun gezag blijven. Ze zouden Jezus zelven vertegenwoordigen. Wie hen ontving, zou als 't ware Jezus zelf ontvangen.

En wie hun ook maar een beker koud waters bood, zou, om hun hooge geestelijke positie als afgezanten van Jezus, een eeuwig loon inoogsten.

Ook over dit alles leest men gemeenlijk veel te licht heen. Immers voor de stichting der zichtbare Kerk op aarde was ook deze eerste uitzending van hooge beteekenis, en toen, kort na den grooten Pinksterdag, duizenden en duizenden als volgelingen van Jezus geopenbaard werden en zich lieten doopen, is de vrucht van deze zending aan het licht getreden. Maar toch is Jezus voortgegaan met ook vóór den Pinksterdag deze indienststelling van zijn discipelen steeds meer te bevestigen. Vooral het gebeurde op den weg van Caesarea Philippi naar den Thabor, komt hier in aanmerking. Toen toch sprak Jezus niet alleen zijn eigen plan en voornemen, om *een gemeente te bouwen*, met zoovele woorden voor hen uit, maar tegelijk kondigde hij 't zijn jongeren aan, dat hij hun geven zou *„de sleutelen van het Koninkrijk der hemelen"*. Een wel beeldspreukige, maar niettemin zeer stellige verklaring omtrent de macht en het gezag, waarmee hij zijn apostelen in de zichtbare Kerk bekleeden zou. Het oud geding wat de *petra* was, waarop Jezus zijn Kerk zou bouwen, kan hier blijven rusten, maar niet is weg te cijferen, dat Jezus hier verklaart, aan zijn toekomstige apostelen een zeer reëele geestelijke macht in en over zijn Kerk te zullen verleenen. Immers wat zij binden zouden op aarde, zou in den hemel gebonden wezen, en wat zij ontbinden zouden op aarde, zou ontbonden wezen in den hemel. Een gezag en macht over de zichtbare Kerk, als zich alleen laat verklaren door een gestadige en gedurige inwerking, in hun ambtelijke eenheid als apostelen, van den Heiligen Geest. Niet aan Petrus alleen wordt deze macht toegezegd, maar aan de apostelen saam, en al is Petrus de Rotsman, die telkens het klaarst uitkomt, toch concentreert zich Jezus' toezegging zoo weinig in hem persoonlijk, dat Jezus terstond daarna dienzelfden Petrus

moet toeroepen: „Satanas, ga achter mij, want gij verzint niet de dingen, die Godes, maar die des menschen zijn."

Dit groote apostolaat, niet onder Israël, maar met het oog *op de wereld,* werd intusschen toen nog niet verleend, maar slechts aangekondigd. Jezus zei niet: „*Ik geef u* de sleutelen des hemelrijks", maar ik *zal* ze u geven, en dit is na zijn opstanding geschied. Toen sprak Jezus tot hen: „Gaat henen *in de geheele wereld* en predikt het Evangelie *aan alle creaturen*", of, gelijk een andere lezing zegt: „Gaat henen, onderwijst *alle volken.*" Plechtiglijk sprak Jezus toen tot hen: „Vrede zij ulieden! Gelijkerwijs mij de Vader gezonden heeft, *zoo zende ik ook ulieden.*" Toen blies hij op hen, en zeide: „Ontvangt den Heiligen Geest", en hierbij volgde nu terstond de groote geestelijke machtsverleening: „Zoo gij iemands zonden vergeeft, dien worden ze vergeven; zoo gij iemands zonden houdt, dien zijn ze gehouden." En wel was Petrus door zijn drievoudige verloochening eerst achteruit gezet, maar bij de zee van Tiberias is ook hij in eere hersteld, en is hem het: „Weid mijne lammeren, hoed mijne schapen", opnieuw door Jezus betuigd.

Voeg hier nu bij het herstel van het Twaalftal, dat door Judas' schrikkelijke zonde, op het elftal was teruggebracht, eerst door de aanstelling van Matthias, maar straks, heel anders, op den weg van Damascus door de roeping van Saulus, — en ook hierin treedt de uitvoering van een vast begrensd plan opnieuw aan het licht. Voor de onzichtbare Kerk in het mystieke Lichaam zou dat herstel van een geschonden aantal geen beteekenis hebben, maar voor de zichtbare Kerk heeft het dit wel. In het zichtbare komt het ook op nauwkeurigheid in den vorm van optreden aan. Hoe nu deze openbare wording van de Kerk als zichtbare Kerk toe zou gaan, had Jezus reeds vóór Gethsemané aan zijn jongeren aangekondigd: De Trooster, de Heilige Geest, zou komen, en die zou hen alles indachtig maken, wat Jezus hun gezegd had." Veel kon Jezus hun nu nog niet zeggen, maar de Geest zou hen in de waarheid leiden. Hij zou het uit het zijne nemen en het hun verkondigen. En vlak vóor de hemelvaart

betuigt Jezus het hun nogmaals: „Gij zult ontvangen de kracht des Heiligen Geestes, die over u komen zal", en, gedragen en geleid door die kracht, zouden zij zijn *openlijke getuigen* zijn, zoo te Jeruzalem, als in geheel Judea en Samaria, en tot aan het uiterste der aarde, terwijl in het hoogepriesterlijk gebed Jezus niet alleen voor *hen* gebeden had, maar ook voor degenen, die *door hun woord* in Hem gelooven zouden.

V.

De heilige Sacramenten.

Onderwijst alle volken, ze doopende.
MATTH. 28:18.
Doet dat tot mijne gedachtenis.
1 COR. 11:24.

GEEN twijfel kan alzoo toegelaten. De Christus zelf heeft gewild en bedoeld, dat zijn mystiek Lichaam ook in het zichtbare, uitwendige, zou uitkomen en optreden, en dat een waarneembaar instituut als zichtbare Kerk in de wereld positie zou nemen. Reeds de keuze, voorbereiding, roeping en aanstelling van zijn discipelen en apostelen levert er voldingend bewijs voor. Alleen kon hier nog gevraagd worden, of dit alleen bedoeld was voor den tijd, dat de apostelen in leven zouden zijn, dan wel of Jezus gewild heeft, dat ook na hun dood anderen hun plaats zouden innemen, om hun werk voort te zetten. Ten dezen opzichte nu voorshands slechts dit: we komen er later op terug. Vooreerst heeft Jezus uitdrukkelijk gezegd, dat het: „onderwijst en doopt" op *alle volken* van toepassing zou zijn, en elders verklaard, dat zijn Evangelie gepredikt zou worden „tot aan het uiterste einde der wereld", en dat dan eerst het einde zou zijn. Dat dit nu niet bij één menschenleven kon volvoerd worden, en dan nog wel door slechts 12 personen, behoeft geen nader betoog.

Zelfs thans, nu het cijfer der missionaire gezanten duizenden bedraagt, en de missionaire arbeid eeuw na eeuw rusteloos doorging, is nóg altoos deze last niet voleind. Het zou dus zijn, aan Jezus iets onredelijks en ongerijmds toedichten, zoo we onderstelden, dat het zijn bedoeling ware geweest, door twaalf gezanten, die stellig reeds hun halve leven achter den rug hadden, *alle volken* te laten onderwijzen en doopen. En is dit ten eenenmale ondenkbaar, en mag toch aan de volle en letterlijke beteekenis van Jezus' woord niet getwijfeld worden, dan ligt reeds in dit doopsbevel *over alle volken* van zelf opgesloten, dat, althans na den dood der apostelen, anderen in hun plaats moesten treden, en dat Jezus dit zelf gewild heeft. De vraag, hoe deze voortzetting van den dienst moest tot stand komen, laten we nu vooralsnog rusten; het is er ons thans alleen om te doen, aan te toonen, dat Jezus zelf niet *kan* bedoeld hebben, dat zijn Kerk met den dood zijner twaalf apostelen verdwijnen zou, maar dat integendeel Jezus zelf *voortzetting van de zichtbare Kerk*, ook na het aftreden van de apostelen van dit aardsch tooneel, beoogd en voorzien heeft.

Ook de zeven brieven, waarmee het boek der Openbaringen begint, kunnen deze stelling versterken. We lezen toch, dat deze brieven door Jezus zelf, als we ons zoo mogen uitdrukken, gedicteerd zijn, met last ze aan de zeven gemeenten van Klein-Azië te doen toekomen. Deze zeven gemeenten nu werden niet rechtstreeks door Jezus' apostelen bediend. Andere personen waren in deze gemeenten aan het hoofd getreden; personen, die hier met den naam van „engelen" betiteld worden. In onze overzetting toch staat: *„Schrijf aan den Engel der Gemeente* die te Efeze is enz. (2 : 1). Nu is deze vertaling zeker niet gelukkig. Aan wat wij een „engel" noemen, kan men geen brief schrijven. Een brief schrijven en verzenden kan men niet anders dan aan *een mensch*. Het woord, in het Grieksch hier gebezigd, beduidt dan ook letterlijk een gezant, een gezondene, een bode, en wordt uit dien hoofde ook voor *engel* gebezigd, overmits ook een engel een bode is, die van God tot de patriarchen werd

uitgezonden, en evenzoo uitgezonden tot Zacharias, Maria enz. Beide vertalingen, zoowel die van *engel* als van *gezant*, zijn alzoo toelaatbaar, maar de eerste vertaling, die van *engel*, moet hier wegvallen, daar een brief aan een wezenlijken engel een ondenkbaar begrip is. Wel heeft men, met verwijzing naar hoofdstuk 1 : 20, gepoogd van den wezenlijken engel een soort zinbeeldigen engel te maken, zoodat de „engel der gemeente" beduiden zou „de gemeente zelve" als eenheid gedacht, maar ook deze gekunstelde uitlegging is met het bevel tot *schrijven* niet te verbinden. Te recht heeft men dan ook onder den „engel der gemeente" veelal verstaan „*de opziener* van de gemeente", niet omdat hij een *engel*, maar omdat hij een *gezant* van Christuswege bij de gemeente was. Bedienaar des Woords noemt men in het Latijn: *Verbi Divini minister*, en *minister* is nog de titel dien de gezant van een koning bij een vreemd hof draagt. Men noemt zulk een persoon „buitengewoon gezant en gevolmachtigd *minister*". En het is in dezen zelfden gedachtengang, dat ook hier de personen, die aan het hoofd van deze zeven gemeenten van Klein-Azië stonden, worden aangeduid als de gezanten die Christus bij deze gemeenten in missie had. Doordat ze in 1 : 20 als de *zeven sterren* worden aangeduid, die de Christus in zijn rechterhand houdt, komen ze hier niet als gezanten van de apostelen, maar als gezanten van Christus zelven voor, en de apostel ontvangt in last, om aan die zeven gezanten van Christus over te brieven, wat aan elk van deze zeven dienaren, met het oog op de hun toevertrouwde gemeenten, moest worden aangezegd. Doch is dit juist, dan ligt hierin een nieuw bewijs, dat Jezus zijn zichtbare Kerk niet tot de apostelen bepaald heeft; dat naar zijn wil en bedoeling zijn zichtbare Kerk ook onder anderer bestuur en opzicht zich zou uitbreiden en voortzetten; en dat deze voortzetting wettig kon plaats hebben, ook al is het dat er geen apostel meer zijn zou, om Christus onzen Koning bij de gemeente te vertegenwoordigen.

Zoo bleek dan, dat Jezus wel metterdaad een *instituut* in het zichtbare en niet enkel het *organisme* van het mystieke Lichaam in het onzichtbare heeft gewild. Wel is en blijft het mystieke Lichaam de *eigenlijke* Kerk, en is het instituut slechts de uitschijning van dat Lichaam en de zichtbare wereld, maar juist daarom hangen beide toch saam, is de ééne van de andere niet af te scheiden, en moet ook voor de zichtbare Kerk altoos weer op haar geestelijken achtergrond, in het mystieke Lichaam van Christus, worden teruggegaan. Met het oog hierop nu moet in dit verband gewezen worden op de *instelling der Sacramenten*. Voor zoover een Sacrament een zichtbaar teeken, een waarneembaar iets is, dat met het oog gezien en met de hand getast kan worden, behoort het tot de wereld der uitwendige dingen. Had alzoo Jezus bedoeld, dat de Kerk enkel geestelijk en in het verborgene zou bestaan, zoo zou er van de instelling van Sacramenten geen sprake zijn geweest. Zal er een Sacrament bediend worden, dan moet er een zichtbare Kerk zijn, waaraan het bediend wordt; dan moeten er de aan te wijzen personen zijn, aan wie 't zal worden toebediend; en dan moeten er andere personen zijn, die macht en bevoegdheid bezitten om het te bedienen. Reeds uit de enkele instelling van de Sacramenten als zoodanig blijkt derhalve op nieuw en op onwederlegbare wijze, dat Jezus een zichtbare Kerk, die in het uitwendige op zou treden, bedoeld heeft. Bij Jezus is geen halve wetenschap denkbaar. Wij menschen zouden iets kunnen instellen of in zwang brengen, waarvan we de verre strekking voor de toekomst niet aanstonds doorzagen. Waren dus de Sacramenten door de apostelen ingesteld, dan zou men 't zich nog denken kunnen, dat ze de beteekenis hiervan voor de toekomst niet geheel doorzien hadden, en zou uit die instelling op zich zelve niet zijn af te leiden, dat zij het optreden en voortbestaan van een zichtbare Kerk op aarde gewild hadden. Maar bij Jezus staat dit geheel anders. Van al wat hij doet, verordent of instelt, stond elk later uitkomend gevolg hem klaar en duidelijk voor den geest. Zoo iemand, dan zag Jezus in elke zaadkorrel de volle plant met blad en bloesem. Door een

Sacrament in te stellen, ook al ware het er slechts één geweest, postuleerde Jezus alzoo tot aan het einde der dagen een optreden van zijn Kerk in het zichtbare en waarneembare, met de personen die 't ontvangen en de personen, die het uitreiken zouden, en den tastbaren, zichtbaren vorm, waarin het uitgereikt zou worden. Het kan ons dan ook in het minst niet verwonderen, dat de overgeestelijke secten, die de zichtbare Kerk te niet willen doen, en alleen aan het mystieke Lichaam vasthouden, te allen tijde tegen het Sacrament in verzet zijn gekomen; elk onderscheidend kenmerk van de Sacramenten geloochend hebben; en het Sacrament òf hebben afgeschaft, òf tot een gezelschapslevensuiting verlaagd hebben. En even natuurlijk is het, dat de modernen, die het wezen zelf der Kerk te niet doen, reeds hier en daar tot de afschaffing van den doop zijn overgegaan, en het heilig avondmaal hoogstens nog als een soort liefdemaal in stand houden; aanstonds gereed om ook dit af te schaffen, ten einde niets dan een soort *conférence* over te houden, waarin over geestelijke dingen gesproken wordt, om, op gelijken weg voortschrijdende, in deze *conférence* almeer het geestelijke door het sociale te vervangen; tot in het eind de personen, die vroeger zulke *conférences* nog volgden, van lieverlee geheel wegblijven, en ten slotte wat nog een kerk heette geheel doodloopt.

Allen, die zich aan het Woord houden, hebben daarentegen de hooge beteekenis van het Sacrament voor het bestaan en het leven der zichtbare Kerk ten volle doen gelden, zeer wel verstaande, dat juist in het Sacrament de ongeziene band tusschen het geestelijk, mystieke Lichaam des Heeren en de zichtbare Kerk tot uiting kwam. Niet *alleen* in het Sacrament, want die band komt evenzoo uit in de leden, in het ambt van de kerk, en in de prediking van het Woord, voor zoover het in der daad en waarheid geen prediking van eigen vernuft, naar aanleiding van een tekst, maar wezenlijke prediking van het Woord is. Toch neemt dit niet weg, dat in het Sacrament deze band tusschen het mystieke Lichaam en de zichtbare Kerk altoos het sterkst spreekt. In de leden der Kerk hebt ge

te doen met al het verschil van de personen, en zelfs met de hypocrieten, die wel in de Kerk zijn, maar elke aansluiting aan het mystieke Lichaam derven. In de voorgangers hebt ge evenzoo te doen met menschelijk gebrek, dat u op 't dwaalspoor kan leiden, en in de prediking mengt zich maar al te dikwijls het subjectieve van het menschelijk talent, dat de objectieve waarheid van het Woord omsluiert, en zoo vaak verdringt. In het Sacrament daarentegen doet de mensch niet anders dan het Sacrament bedienen. Wel heeft men ook die bediening bedorven door allerlei toespraken, die allengs de meening ingang deden vinden, alsof die toespraak het eigenlijke en wezenlijke, en het Sacrament slechts bijzaak en aanleiding was, maar dit is bijkomstig misbruik, dat veld wint, zoodra de Kerk geestelijk verarmt, maar dan ook vanzelf terug wordt gedrongen, zoodra het geestelijk leven in de Kerk weer rijker wordt. Nog heugt 't de ouden van dagen onder ons, hoe de wezenlijke kinderdoop bij ons in een lange toespraak tot de ouders over de opvoeding van hun kroost onkenbaar was geworden, en hoe bij 't heilig avondmaal de roerende, sentimenteele toespraak van den predikant velen het één en al was. Maar de uitkomst heeft dan toch geleerd, dat dit misbruik vanzelf weer weg gaat, zoodra het geloof terugkeert. Doop en avondmaal zijn thans onder ons weer op den voorgrond getreden, en de roerende toespraak is vervangen door het lezen van een stuk uit het Woord, of door een kort woord van ernst, om het Sacrament in zijn heerlijkheid te doen glanzen.

Nu laten we de vele Sacramenten, waarover onder de Kerken geschil bestaat, hier rusten. In het verband, waarin het Sacrament hier ter sprake komt, is het ons alleen te doen, om vast te stellen, *dat* de Christus Sacramenten heeft ingesteld, en dat de instelling van elk Sacrament, welk ook, de bedoeling om een zichtbare Kerk te doen optreden in zich sluit. Al ware slechts één enkel Sacrament, 't zij alleen de Doop, 't zij alleen het Avondmaal, ingesteld,

de bewijskracht van ons betoog zou onverzwakt blijven. En is dit zoo, dan is het geraden, in dit verband, alles terzijde te laten, wat nevelen kan doen opstijgen. Nu staat wat den Heiligen Doop en het Heilig Avondmaal betreft, het feit, dat Jezus deze beide Sacramenten heeft ingesteld, onomstootelijk vast. Noch de apostelen, noch de latere Kerken hebben deze beide Sacramenten eigener beweging ingevoerd, maar ze hebben ze bediend in gehoorzaamheid aan een door Christus op hen gelegden last. Het is de Heere zelf die gezegd heeft: „Gaat heen, onderwijst alle volken, *dezelve doopende*", en die evenzoo in den laatsten nacht voor zijn lijden tot zijn discipelen gezegd heeft: „*doet dit ter mijner gedachtenis*". Al komen toch deze laatste woorden alleen in 1 Cor. XI voor, toch staan ze geheel gelijk in waardij met wat 't Evangelie-verhaal ons boekt. Paulus toch zegt uitdrukkelijk in 1 Cor. XI: 23, dat hij de traditie van het Avondmaal niet van de overige apostelen ontving, maar door een opzettelijke, rechstreeksche openbaring van den Christus zelven; een feit waarop Paulus meer dan eens wijst, omdat juist deze zijne verhouding tot de overige apostelen, ter vaststelling van de echtheid van zijn eigen apostolaat, voor hem buitengewone beteekenis had. Hij zegt dan ook niet: „ik heb van de overige apostelen vernomen", maar heel anders: „ik heb zelf van *den Heere* ontvangen, hetgeen ik aan u overgeleverd heb." In wat de Evangelist verhaalt en Paulus ons mededeelt, ligt alzoo een dubbele bevestiging van hetzelfde feit, dat Christus niet alleen den Heiligen Doop, maar ook het Heilig Avondmaal heeft ingesteld, en beide Sacramenten sloten zich aan bij wat achter Jezus lag: de Doop aan den Doop van Johannes, het Avondmaal aan het maal van Pascha. Dat de Doop ook met de Besnijdenis in verband is gebracht, ziet op het gelijksoortige doel; de aansluiting aan den Doop van Johannes daarentegen raakt den vorm en de eigenlijke beteekenis, wijl in dezen vorm zich de reiniging door het water uitsprak.

De doop van Johannes beduidde overgang van levenskring in

levenskring, en wel uit onreinen en onheiligen levenskring in een levenskring van heiligen aard. Johannes' doop sloot zich aan bij den alouden proselietendoop. Toen stond 't zoo, dat er twee levenskringen waren: de heidensche en de Joodsche. De Joden waren het uitverkoren volk. Hun land was het heilige land, hun Jeruzalem de heilige stad, hun tempel de heilige stede, en deze heiligheid had een dubbel karakter, dat van Levitische reinheid in het tastbare, en dat van geestelijke reinheid door het offer en den hoogepriesterlijken zegen. Wat bittere afgoderij en wat schampere zonde dan ook in Israël mocht ingeslopen zijn, naar Gods instelling bleef toch Israël *zijn* volk, en Israëls erfbezitting het van God gewijde land. Zoo vormde Israël in Palestina een geheel eigen levenskring, die principieel overstond tegenover alles wat daar buiten lag, en den levenskring der heidenen vormde. Maar hoe scherp deze twee levenskringen ook tegenover elkander stonden, er was toch overgang uit den heidenschen kring in Israël's heiligen kring mogelijk, en het is deze overgang die in den proselietendoop verzinbeeld lag. Wie dezen doop onderging, reinigde zich in dien doop van de smet van het heidensche leven, brak zelfs met elken familieband in dien onheiligen kring, en ging, na alzoo gereinigd te zijn, in Israël's heiligen kring over. Doch nu treedt Johannes de Dooper op, en zegt het aan Israël aan, dat zijn levenskring nog slechts een zinbeeldige heiligheid droeg, en dat de *wezenlijke* heiligheid, die voor God bestaat, niet in Israëls volksstaat en niet in de afstamming uit Abraham ligt, maar alleen in een heel anderen, wezenlijk heiligen en veel hooger levenskring is te vinden, t.w. in het koninkrijk niet van Israël, maar in het *Koninkrijk der hemelen*. Gelijk nu de heidenen gedoopt moesten worden, om uit den onreinen heidenschen kring in den zinbeeldig heiligen kring van Israël over te gaan, zoo ook moesten de Joden uit den zinbeeldig heiligen kring van Israël in den *essentieel* heiligen kring van het Koninkrijk van Christus overgaan en moest alzoo de doop *ook op hen* worden toegepast. „Bekeert u, want het Koninkrijk der hemelen is nabij gekomen, en laat u dan door mij doopen", was daarom

de korte inhoud van heel Johannes' prediking. Hieraan nu sluit de Christus zich aan. Hij zelf, als geboren Jood, laat zich van Johannes doopen, om ook naar het uitwendige recht zijn plaats als Koning in het Koninkrijk der hemelen te kunnen innemen, en uit de Evangeliën blijkt, dat nog tijdens Jezus' omwandeling op aarde de doop is voortgezet. En toen nu Jezus op het punt stond om ten hemel op te varen, en dus het apostolaat in werking zou treden, gaf Jezus aan zijn apostelen den last, om al wie in den nieuwen, door hem gestichten levenskring zou ingaan, daarin op te nemen door den Doop. Zoo is het door de apostelen verstaan, die terstond aan duizenden dien Doop toebedienden, en zoo is het verstaan door heel de Christelijke Kerk, die steeds in gehoorzaamheid aan haar Koning, in zijn naam, den Doop gehandhaafd en toegediend heeft.

Ditzelfde nu geldt ook van het Heilig Avondmaal, waarvan de inrichting zich aansloot aan het familiemaal van het Paaschfeest. Bij Israëls Pascha was in Egypte het lam geslacht, en het bloed van 't lam aan den deurpost gestreken, opdat de verderfengel de bewoners van het huis sparen mocht. Zoo was het gebruik van het Paaschlam de zinbeeldige aanduiding van de verlossing van Israël uit den dood, die Egypte bedreigde. Voor dit Paaschlam van Israël treedt nu de Christus zelf in de plaats. Ook zijn bloed zal vergoten worden, en de vergieting van zijn bloed zal in den nieuwen levenskring, dien hij sticht, geheel hetzelfde effect hebben. Buiten dien levenskring dreigt de zonde met den eeuwigen dood, maar binnen dien heiligen levenskring is verlossing van zonde en daarom behoudenis uit den Dood. En nu stelt Jezus het breken en eten van dat brood van het Paaschmaal en het drinken van den wijn als zinbeeld in, ter aanduiding van de wezenlijke, geestelijke verlossing, die zijn bloed zou aanbrengen aan een iegelijk, die met dat bloed besprengd werd. Ook hier dus wordt uit wat bestond het zinbeeld genomen, en op den levenskring, dien hij sticht, in geestelijken,

d.i. in wezenlijken zin toegepast. Gelijk de Heilige Doop in gemeenschap brengt met den nieuwen levenskring, zoo deelt het Heilig Avondmaal mede, wat in dien nieuwen levenskring het essentieele is. De Heilige Doop aan den ingang en daarom slechts eenmaal; het Heilig Avondmaal de uitdrukking van wat in dien levenskring bezeten, genoten en gesmaakt wordt, en daarom gedurig herhaald. Eenmaal slechts beginnen we het levenslicht te aanschouwen, maar gevoed worden we van dag tot dag. Snijd nu deze beide Sacramenten van het mystieke Lichaam van Christus af, en er blijft niets anders over dan een ledige vorm, en het Sacrament is weg. Plaats daarentegen èn Doop èn Avondmaal in rechtstreeksch geestelijk verband met den Christus, die ons als Koning bestiert en regeert, en alzoo met het mystieke lichaam, waarvan hij het Hoofd is, en beide, Doop en Avondmaal, worden Sacramenten van hooge geestelijke beduidenis, die ons met het eeuwige en onzienlijke in verband zetten, en een geestelijke kracht vertegenwoordigen, die alle aardsche kracht te boven gaat. Maar, en dit is voor ons nu gevoerd betoog de hoofdzaak, dit Sacrament van diep geestelijke beduidenis wordt toegediend in het uitwendige, en het is de Christus zelf, die met het uitwendige door hem hier gestelde teeken de geestelijke werking uit den hemel verbindt.

Zoo draagt het Sacrament een dubbel karakter. Het treedt in zijn uitwendigen vorm naar buiten, maar achter dien uitwendigen vorm schuilt de geestelijke werking, die de wereld niet ziet, en waarin de wereld niet gelooft. Eenerzijds rust alzoo het Sacrament in het mystieke Lichaam, maar ook anderzijds openbaart het zich voor het oog. Dit laatste nu kan het niet doen, of het mystieke Lichaam moet ook in een uitwendigen vorm van de Kerk zichtbaar worden, en zoo is het bovenal het Sacrament, dat den band tusschen het mystieke Lichaam en de zichtbare kerk vastlegt. Het Sacrament hoort tot *beiden*. Het ontleent zijn kracht en wezen aan het wezenlijke, mystieke Lichaam, en het straalt in de zichtbare kerk uit door zijn uitwendigen vorm. Had nu Christus niet bedoeld een zichtbare Kerk in te

stellen, dan zou er van het Sacrament geen sprake zijn geweest, en zoo levert het feit, dát hij het Sacrament instelde, het onomstootelijk bewijs, dat hij de zichtbare Kerk bedoeld en gewild heeft, en zelf den band tusschen die Kerk en het mystieke Lichaam gelegd heeft. Ook zonder zichtbare Kerk zou het mystieke Lichaam bestaan hebben, en ook zonder Sacrament zouden Christus' geestelijke krachten hebben kunnen werken, zoo als er zelfs staat, dat Christus tot de enkelen in het verborgene zal komen „en avondmaal met hen houden". (Openb. 3 : 20.) Maar hiertoe heeft onze Koning zich niet willen bepalen. Het heeft hem goed gedacht ook in het zichtbare en waarneembare die geestelijke werking te doen spreken, en ten deele zelfs heeft hij die geestelijke uitwerking aan een uitwendigen vorm willen verbinden. Eerst wie dit verstaat, knielt in diep ontzag voor de door niets geëvenaarde heiligheid van Doop en Avondmaal neder, en dankt zijn Heiland, dat hij 't aldus in deze heilige teekenen verordend heeft. Maaar dan volgt hieruit ook vanzelf de beteekenis van de zichtbare Kerk in het bestel van onzen Koning. Geen Sacrament is zonder een wel geordende zichtbare Kerk denkbaar. Alleen de zichtbare kerk kan het Sacrament tot stand brengen, handhaven en heilig houden. Er blijft alzoo geen twijfel mogelijk, of onze Koning, toen hij deze beide Sacramenten instelde, heeft gewild, dat het mystieke Lichaam zich in de zichtbare Kerk openbaren zou, zoodat vervalt elk denkbeeld, alsof de zichtbare Kerk slechts een menschelijke stichting zou zijn. Het is onze Koning, die ze ons schonk.

VI.

Kerkverband.

> En ik bid niet alleen voor dezen, maar ook voor degenen, die door hun woord in mij gelooven zullen.
> JOH. 17:20.

ONZE Koning heeft alzoo, 1°. zelf verklaard dat hij een Kerk *bouwen* zou, iets wat alleen op de Kerk in 't zichtbare kan slaan; 2°. heeft hij voor dien bouw van de zichtbare Kerk het *apostolaat* ingesteld; en 3°. heeft hij, behalve de prediking, in die zichtbare Kerk het *Sacrament* verordend, zoowel in de gedachtenis zijns stervens aan het Kruis als in den heiligen Doop. Het wezen van zijn heilige Kerk bleef mystiek, en wordt ons geteekend in 't beeld van een „Wijnstok met zijn ranken" en in „een Lichaam met zijn hoofd en leden", maar dat mystieke Lichaam erlangt ook een uitwendige openbaring, en die openbaring is de Kerk op aarde. Na Jezus' hemelvaart is nauwlijks de Heilige Geest uitgestort, of die Kerk vertoont zich dan ook. De leden belijden, het Sacrament wordt toegediend en er zijn Apostelen die optreden om de leden te leiden. Door deze drie dingen *is* de openbaring der Kerk er. Nu rijst echter een uiterst belangrijke vraag. Was die Kerk bestemd om alleen zóó lang stand te houden als het apostolaat in een of meer apostelen vertegenwoord zou zijn? Of wel heeft Jezus ook verordeningen gemaakt voor het voortbestaan zijner Kerk, nadat de laatste apostel uit dit leven zou zijn weggenomen? En dan kan het antwoord niet anders luiden, dan dat Jezus vóór zijn hemelvaart met het oog hierop geen schikking getroffen heeft. Op zich zelf ware het zeer wel denkbaar geweest, dat Jezus dit gedaan had. Het voorbeeld van Paulus toont, dat het voor het apostolaat niet noodig was, om met Jezus op aarde verkeerd te hebben, en door hem zelven in den kring zijner jongeren onderwezen te zijn. Paulus was Jezus niet gevolgd. Toch is hij tot apostel verkozen en Jezus heeft hem zelf later onderwezen door bijzondere

openbaring. Op zich zelf ware het alzoo niet ondenkbaar geweest, dat Jezus tegen den tijd, dat de eerste twaalf apostelen wegstierven, anderen in hun plaats had gesteld. Evenmin ware het op zich zelf ondenkbaar geweest, dat onze Koning, gelijk een aanzienlijk deel der Christenheid belijdt, een plaatsbekleedend ambt had ingesteld, waardoor er steeds op aarde een stedehouder zou zijn, die hem vertegenwoordigde. Kortom, het stond onzen Koning geheel vrij, om in de toekomstige behoeften van zijn Kerk te voorzien, op al zoodanige wijze als dit hem gevallen mocht. Maar deze voorziening had niet plaats. Jezus heeft zijn apostelen op den Olijfberg verlaten, zonder voor de toekomst der Kerk vaste, klare, duidelijke bepalingen verordend te hebben. Ook al wilde men toch aannemen, dat aan Petrus een hoogere geestelijke bevoegdheid is toegekend, dan aan de overige discipelen, iets waartoe het gebruik van het enkelvoud in Matth. 16 : 19 aanleiding kon geven, verder dan Petrus persoonlijk zou dit toch niet reiken.

Ook dit kon wel, want ook ten deze was onze Koning geheel vrijmachtig, maar zijn last en verordening desaangaande moest dan klaar zijn uitgesproken, en ook dit ontbreekt. Nergens wordt ook maar met een woord gemeld, dat Jezus verklaard zou hebben: „De speciale geestelijke machtsbevoegdheid, die ik op Petrus leg, of die althans na den Pinsterdag op hem rusten zal, gaat vanzelf en ongebroken over op alle diegenen, die in den loop der eeuwen hem in zijn ambt zullen opvolgen". Al mogen we nooit in het afgetrokkene zeggen: „Zoo en aldus had Jezus het niet kunnen verordenen!" des te meer zijn we verplicht en gehouden, om, zoodra we de geestelijke macht als van hem uitgegaan op aarde zullen erkennen, ons helder rekenschap te geven van de woorden waarmee, de wijze waarop en de bedoeling waartoe Jezus zulk een geestelijke machtsbevoegdheid aan menschen verleend heeft. Al zouden we nu, hadden we in de eerste jaren na Jezus' hemelvaart geleefd, niet geaarzeld hebben te erkennen, dat Petrus de sleutelen des hemelrijks had ontvangen, en dat hij met de elven ontbinden

en binden kon op aarde, — met het versterven van het apostolaat zou dit toch hebben opgehouden, tenzij Jezus uitdrukkelijk zelf had aangewezen op wien het na den dood der apostelen zou overgaan. Voorzoover de apostelen schriftuur hebben achter gelaten, erkennen we hun gezag. Het is mee door hun woord dat wij gelooven. Hun apostolaat werkt na. Maar uit niets blijkt, dat er na hun sterven andere personen zijn aangewezen met even gelijk gezag bekleed. Niets belet ons te erkennen, dat Jezus aan Petrus onder de twaalven een taak opdroeg, die hem op den voorgrond plaatste. We ontvangen den indruk, dat hij onder de twaalven de man van de leidende gedachte is geweest, de man van 't initiatief. Dat hij tegelijk zwak kon zijn, is hiermee niet in strijd. Het wordt meer gezien, dat juist zulke aangewezen leiders in hun karakter naast den hoogen vloed een lage ebbe kennen. Driemaal heeft hij zijn meester verloochend. Van het lijden heeft *hij* vooral zijn Meester pogen af te houden. Hij was de man die met 't zwaard sloeg. En hem moest Paulus, toen hij te Antiochië veinsde, openlijk weerstaan. Veel meer dan Petrus zijn Paulus en Johannes de apostelen door wier geschriften in Christus' Kerk de toon is aangegeven. Hij was 't die de roeping der Heidenen het minst begreep, en eerst door een afzonderlijke openbaring in dit mysterie moest worden ingeleid. Aan Paulus en Johannes viel veel meer dan aan hem leidende openbaring voor de Kerk ten deel. Maar al mag dit alles niet worden voorbijgezien, dit neemt niet weg, dat Petrus onder de twaalven een geheel eigen, een sterk geteekende, een leidende plaats inneemt, en dat Jezus meer dan met eenig ander discipel zich met Petrus bezig hield om geestelijke gevaren, die hem bedreigden, van hem af te weren. Ook blijkt wel, dat de satan het vooral op Petrus gemunt had; iets waaruit mag worden afgeleid, dat *hij* vooral onder de twaalven een man van beteekenis was. Satan had zeer begeerd, hém juist te ziften als de tarwe. Zeer bepaaldelijk had Jezus voor Petrus gebeden, dat *zijn* geloof niet aan het wankelen mocht gebracht worden. Geleid door zeer diepe geestelijke ervaring, zou hij vooral zijn broeders

in de critieke ure moeten sterken, en het „weid mijn lammeren" werd hém tot driemalen met het oog op zijn drievoudige verloochening toegeroepen. Onzerzijds heeft men, in zijn strijd tegen de pauselijke beweringen, dan ook veel te veel gepoogd, om deze positie van Petrus onder de twaalven te verkleinen. Overdreef men aan de overzijde, onzerzijds onderschatte men, en eerst daarna is aan deze onderschatting van onzen kant een einde gemaakt. Het impulsieve karakter van Petrus, zijn steeds gereed initiatief, zijn klaarheid van inzicht waren hem niet toevallig eigen. Dit alles was hem in verband met zijn toekomstige roeping in zijn schepping verleend. En vanzelf heeft zijn Meester dit alles zoo geleid en gericht, dat het ten volle dienstbaar kon worden gesteld aan de zaak van zijn Koninkrijk.

Maar met dat al is uit de apostolische Brieven, uit de Handelingen en uit de Openbaringen niet de indruk te ontvangen, alsof Petrus bij zijn leven over zijn medeapostelen een soort hoogste geestelijke autoriteit zou hebben uitgeoefend. In de Openbaringen, waarin de Christus zelf optreedt, en van Zijnentwege openbaringen aan zijn Kerk worden gegeven, komt geen enkele verwijzing naar een bijzonder gezag, waarmee Petrus zou zijn bekleed geweest, voor. Zelfs in de brieven aan de zeven gemeenten in Klein-Azië komt geen enkel vermaan voor, om zich tot Petrus te wenden of opgekomen moeilijkheden in de gemeente door hem te laten beslissen. In de Handelingen treedt Petrus wel op den voorgrond als er gesproken en gehandeld moet worden, maar als 't op beslissen met gezag aankomt, ligt die beslissing bij de apostelen, met de ouderlingen en de geheele gemeente; en in de tweede helft van dit geschrift treedt Petrus zelfs geheel op den achtergrond, om Paulus op den voorgrond te doen treden, ook in de Kerk van Rome. Ook hier wel initiatief en gereedheid tot handelen, maar van een over allen heerschend gezag geen spoor. En wat de Brieven aangaat, is er in Petrus' eigen brieven

geen spoor van een poging om zulk een hooger gezag uit te oefenen, en zwijgen de overige apostelen geheel van hem, met uitzondering alleen van Paulus; doch ook waar hij Petrus vermeldt of bedoelt, is er geen sprake van, dat hij zich aan het gezag van Petrus onderwerpt of zich ter beslissing van geschillen in de gemeenten op hem beroept of naar hem verwijst. Eer legt Paulus er gedurig nadruk op, dat hij niet onderwezen is door de andere apostelen, maar door Jezus zelf, en te Antiochië bestraft niet Petrus hem, maar hij Petrus. Al deze heilige oorkonden gaan Petrus, zelfs als den man van initiatief, voor het meerendeel voorbij. Ook in Johannes' brieven en in die van Jacobus wordt hij zelfs niet genoemd, en van het bestaan destijds van een hoog kerkelijk gezag, in den zin waarin zich dit later ontwikkeld heeft, valt hier niets te ontdekken. Er wordt niet over gesproken, het blijkt niet dat er aan gedacht is. Al wenschen we dus niets te kort te doen aan den voorrang dien de Christus in meer dan één opzicht aan Petrus toekende, noch aan het initiatief dat op en na den Pinksterdag van hem uitging, we kunnen niet inzien, dat er in de overige apostolische oorkonden ook maar eenig spoor valt te ontdekken van een over anderen heerschend en voor anderen beslissend kerkelijk gezag, dat door Petrus in den apostolischen kring zou zijn uitgeoefend. Zelfs de machtige taak dier eerste tijden, om in het hart van het Heidenland de zichtbare Kerk te vestigen, is ongetwijfeld door alle apostelen saam vervuld, en het gaat niet aan, wat de traditie desaangaande ook met het oog op Petrus meldt, eenvoudig naar de legende te verwijzen. Maar voorts, wat betreft de apostolische geschriften, is het feit niet te loochenen, dat het indragen in de Kerk van Christus van het toenmalig toongevend deel der heidenwereld niet met Petrus, maar veel meer met Paulus in verband wordt gebracht, en dat Petrus op de Synode te Jeruzalem zelf dat feit erkend heeft. Nu kan er daarom zeer veel in die eerste tijden geschied zijn, in allerlei deel van de toen bewoonde wereld, waarvan de Heilige Schrift ons niets bericht, en ook kan worden toegegeven, dat Petrus

hierin een veel grooter aandeel heeft gehad, dan men bij het lezen van het Nieuwe Testament wanen zou. Zelfs is niet uitgesloten, dat hij om raad en oordeel is aangezocht, en meer dan eens zijn oordeel gegeven heeft. Wat reden of oorzaak toch zouden we hebben, om de rol, door Petrus vervuld, te verkleinen? Veeleer bracht zijn aard en karakter mede, dat hij tal van malen met kracht op den voorgrond zal zijn getreden. Wat we alleen beweren is, dat in de apostolische oorkonden geen spoor te ontdekken valt van een hoogere kerkelijke autoriteit, die bij Petrus zou berust hebben, en door hem over alle Kerken in die dagen zou zijn uitgeoefend. Wie onbevooroordeeld de geschiedenis van het kerkelijk leven uit die eerste tijden, naar luid der Schrift, onderzoekt, vindt grond noch aanleiding om van een gezag als van een stedehouder van Christus, dat aan Petrus zou zijn toegekend, en door alle Apostelen, Opzieners en Kerken in hem zou geëerd zijn, te gewagen. Geeft nu de traditie desaangaande een geheel andere voorstelling, dan denken we er niet aan, geheel die traditie als van nul en geener waarde op zij te zetten, maar als ge twee voorstellingen omtrent het kerkelijk leven in die dagen hebt, de ééne uit de Schrift en de andere uit de Traditie, dan ligt 't toch voor de hand, dat de voorstelling, die de Schrift geeft, bij u in hooger waarde staat.

De kerkformatie dier dagen schijnt dan ook geheel aan het natuurlijk verloop der dingen overgelaten te zijn geweest, en van een vast ineengezette organisatie is geen sprake. De Kerk te Jeruzalem komt op onder het toezicht en de leiding der gezamenlijke apostelen, maar dit toezicht grijpt weinig diep in. Als er een soort communisme in die Kerk opkomt, bestraft Petrus wel de leugen die hierbij insloop, maar laat hij zich niet uit over het stelsel zelf, ook al was vooruit te bezien, dat dit stelsel op een latere verarming der Kerk moest uitloopen. Al wat hij doet, is uitspreken, dat niemand verplicht was zijn goed voor den broeder te verkoopen. Zelfs na verkocht te zijn,

bleef diens goed en de geldswaarde ervan een rechtmatig bezit van den verkooper. Bij de instelling van het diaconaat naast het apostolaat gaat er niet een bevelschrift van Petrus of van de apostelen uit, maar raadplegen zij de leden der Kerk, en noodigen hen uit zelve zeven mannen aan te wijzen, die de verzorging van de armen op zich zullen nemen; en na door de broeders te zijn aangewezen, worden deze zeven personen door de gezamenlijke apostelen in het diaconaat ingezet. Op de dusgenaamde Synode te Jeruzalem zal het voorzitterschap wel door Petrus zijn waargenomen, althans hij neemt het eerst 't woord, maar ook hier is het een saamkomst van 1°. de apostelen, 2°. de ouderlingen, en 3°. de geheele gemeente, en het voorstel, dat ten slotte werd aangenomen, ging niet uit van Petrus, maar van Jacobus. In het geschrift, dat toen opgesteld is om naar Antiochie te worden gezonden, heet 't dan ook niet dat Petrus, zelfs niet dat de Apostelen het aldus verordenden, maar zij schreven dit navolgende: „De apostelen, de ouderlingen en de broeders wenschen de broeders uit de Heidenen, die in Antiochie en Syrië en Cilicië zijn, zaligheid. Nademaal wij gehoord hebben, dat sommigen, die van ons uitgegaan zijn, u met woorden ontroerd hebben en uw ziel wankelende gemaakt, zeggende dat gij moet besneden worden en de wet onderhouden, welke wij dit niet bevolen hadden; zoo heeft het ons, eendrachtelijk samenzijnde, goedgedacht enz." En ze besloten met te zeggen, dat „het den Heiligen Geest en hun goed gedacht heeft, hun geen meerderen last op te leggen dan de noodzakelijke dingen." Hieruit blijkt dus wel, dat de gemeente van Jerusalem, onder leiding van het apostolaat, in hoofdvragen achtte een beslissing te mogen en te moeten nemen, en daarbij onder de leiding van den Heiligen Geest te staan. Maar bij deze beslissing blijft het dan ook, d.w.z. bij de beslissing over de ééne geestelijke hoofdvraag, die destijds de Kerken met principieele scheuring bedreigde. En zelfs bij deze principieele vraag wordt in het officieele schrijven Petrus niet afzonderlijk genoemd, en treden naast de apostelen de ouderlingen, en naast dezen de gezamenlijke broeders op.

Bij de verdere Kerkformatie in Klein-Azië, Syrië, Griekenland en Macedonië gaat ieder daarentegen geheel zijn eigen weg, naar bevind van zaken en naar gelang de toestanden het vorderden. Allerwegen waar Paulus stedelingen om de banier van het Kruis verzamelt, stelt hij ouderlingen aan, en zulks meest onder het opsteken der handen, d.w.z. onder medewerking van de geheele gemeente. Zijn helpers, b.v. Timotheus, deden 't evenzoo. Met het oog op die jonge helpers geeft Paulus zekere regelen aan, die bepalen hoe deze ouderlingen zelven moeten zijn, en wordt naast de ouderlingen ook van de armverzorgers, zelfs van de diaconessen, gewag gemaakt. Bij dit alles echter is geen sprake van een vragen om bevelen te Jerusalem, noch van het inwinnen te Jerusalem van goedkeuring op wat geregeld was. Paulus is er zich volkomen bewust van, als apostel des Heeren alles zelfs te mogen en te kunnen regelen, niet als gaf hij raad en advies, maar zoo dat hij verordent. Zelfs laat hij uitkomen, dat hij bij dit alles naar een vasten leiddraad te werk ging, en dat hij hierdoor zekere eenheid in de Kerken poogde te bevorderen. Vandaar zijn zeggen: *„En aldus verorden ik in alle de gemeenten."* Hij raadt niet, maar beveelt, en doet dit krachtens zijn apostolisch gezag, zonder daarover het goedvinden van de overige apostelen in te roepen. Als te Corinthe scheuring dreigt, en de een roept: ik ben van Paulus, en de ander: ik ben van Apollos, dan denkt Paulus er niet aan de beslissing van Jerusalem, laat staan van Petrus alleen, in te roepen, maar doet hij zelf de zaak af en zoekt zoo de breuke te heelen. Zelfs de groote collecte, die Paulus voor de verarmde Kerk van Jerusalem op touw zette, had plaats meer volgens afspraak, dan op bevel. Zoo werd geheel het opkomen en de organisatie der Kerken aan het natuurlijk beloop der dingen overgelaten. Er werd gepredikt eerst in de Synagoge, dan onder de Heidenen. Wie zich bekeerden, werden gedoopt. De gedoopten vormden de Kerk. En die Kerk werd geleid door verkoren ouderlingen, met behulp van het diaconaat. En kwamen er later mikmakken, dan zond Paulus, krachtens zijn

apostolische volmacht, een gezant of een brief, of kwam zelf, en zoo werd het leven van zulk een bedreigde Kerk gered.

Dat later een organisatie van de gezamenlijke Kerken noodzakelijk werd, en dan ook tot stand is gekomen, spreekt vanzelf. Vooral het opkomen der vervolging en de veelvuldige ketterij noodzaakten hiertoe. Maar in de eerste jaren kwam blijkbaar zulk een organisatie niet tot stand. Zelfs bij de zeven Kerken in Klein-Azië, die in de Openbaringen genoemd worden, blijkt niet van eenig onderling verband. Elke Kerk wordt afzonderlijk toegesproken. Alleen tusschen nagebuurde Kerken schijnt eenig zeer los verband te hebben bestaan. Zoo tusschen de Kerken van Colosse en Laödicea, wijl Paulus beveelt, dat de brieven, die hij aan elk van deze gemeenten afzonderlijk schreef, in beide Kerken zouden gelezen worden. Zelfs van een vaste organisatie van het apostolaat ontdekken we in de Heilige Schrift geen spoor. Zoolang de apostelen te Jerusalem woonden, stonden ze uiteraard saam aan 't hoofd van de Kerk aldaar, en traden gezamenlijk op. Maar hieraan kwam spoedig een einde. De vervolging dreef ze uiteen. En nu blijkt uit de Schrift niet, dat zij, na uiteengedreven en verstrooid te zijn, een vast college of een bepaalden persoon hebben aangewezen, tot wie men zich te wenden had, zoo dikwijls men een beslissing van het apostolaat wenschte in te roepen. Natuurlijk ontkennen we niet, dat er niet wel aan de apostelen zal geschreven zijn, noch ook dat hun raad en oordeel niet later zou zijn ingeroepen, maar nergens lezen we, dat ze, eenmaal verstrooid zijnde, weer saamgekomen zijn, veel min dat ze dit op bepaalde tijden deden, noch ook dat Petrus' woord met gezag vóór het woord van allen gold.

Het heeft alles zijn vrijen loop. Petrus in zijn brieven geeft geen enkel algemeen bevel, dat voor elke Kerk gelden zou. Johannes behandelde de gemeenten, met wie hij in nauw verband staat, op de hem eigen wijze. Paulus doet niet anders. En men mag aannemen,

dat het met de overige apostelen, van wie we ganschelijk niets vernemen, wel niets anders zal geweest zijn. De Synagoge strekt voor alle bij de Kerkformatie ten voorbeeld, en in de landen onder Grieksche cultuur, die Paulus vooral bereisde, werd ook op de daar bestaande volksvergaderingen gelet, gelijk o. m. blijkt uit de verkiezingen van ouderlingen onder het opsteken der handen. En wel verre van onder dat alles te lijden, is de missionaire arbeid der apostelen veeleer zeldzaam rijk en gelukkig geweest. In een half menschenleven werden er reeds kerken gesticht in heel het bekende deel van Azië, wat Europa aangaat tot in Spanje, en naar men zegt, zelfs tot in Portugal, of althans in het toenmalig Lusitanië. Ook N.-Afrika deelde reeds in den zegen van het Evangelie. Doch dit alles groeide en bloeide van zelf op. De tijden waren rijp, om vooral onder de Heidenen het geloof aan den Christus ingang te doen vinden. En wel traden reeds toen, bij den veelszins ongeordenden toestand, allerlei ketterijen op, en slopen er zelfs boosaardige antinomistische dwalingen in, maar daartegen verweerde een ieder zich in eigen kring zoo goed mogelijk. Van het optreden van de Kerk op aarde *als eenheid* is nog geen sprake. Men voelt zich wel één. Gescheurd was de ééne wereldkerk nog niet. Secte stond nog niet tegenover secte. Het besef, dat men allen saamhoorde, en in het ééne Lichaam van Christus was ingelijfd, en alzoo dit ééne Lichaam tot openbaring had te brengen, behield nog de overhand. Maar allengs kwam men toch vanzelf voor de vraag te staan, hoe bij de gestadige uitbreiding der Kerken en bij het verschil van inzicht, ordening en dienst dat opkwam, de eenheid ook uitwendig zou te handhaven zijn. En juist hiermede kwam men nu voor de principieele vraag te staan, of Christus, toen hij nog op aarde was, of ook na zijn hemelvaart, een ordening had ingesteld, die, na het uitsterven van het apostolaat, de eenheid van zijn Kerk kon waarborgen. Zoolang de apostelen leefden en werkten, was die eenheid vanzelf in het apostolaat gegeven. En ook stond vast, dat alleen Christus als Koning macht en recht bezat, om zijn Kerk voor de toekomst te ordenen.

Maar zou hij dit doen door zijn actie als Koning van zijn troon, of wel naar een vooruit vastgesteld en ons voorgelegd bestek? Lange eeuwen meende men het laatste. Toch is later ingezien, dat alleen het eerste Christus' bedoeling weergeeft.

VII.

Inwoning in Zijn Kerk.

> En ziet, Ik ben met ulieden alle de dagen tot de voleinding der wereld. Amen.
>
> MATTH. 28:20.

ALS Koning over zijn Kerk zal de Christus — zoo sprak hij 't zelf onmiddellijk vóór zijn Hemelvaart uit — *zelf* zijn Kerk regeeren; en zulks niet in den algemeenen zin, waarin het Goddelijk en Voorzienig bestuur over alles gaat, maar op geheel bijzondere wijs. Hij betuigt toch aan zijn Apostelen, die hij bij zijn Hemelvaart achterliet: *„En ziet, ik ben met ulieden al de dagen tot de voleinding der wereld."* Bij deze woorden voegt het ons opzettelijk stil te staan. Ook deze woorden toch worden gemeenlijk in vagen zin opgevat. Ze zullen dan beduiden, dat zij, de leden zijner Kerk, op Jezus' bescherming rekenen kunnen. Jezus is „met hen", wat dan verstaan wordt, als wilde hij zeggen: ik ben op uw hand, ik ben aan uw zijde, uw zaak is mijn zaak, mijn zaak uw zaak. Gij kunt op mij rekenen. In het geloof aan de bescherming, die van Jezus over ons uitgaat, voelt men zich dan gelukkig, en hecht verder aan deze woorden geen beteekenis. Toch is deze opvatting ten eenenmale onjuist. Er ligt in deze woorden heel iets anders, iets dat veel dieper gaat en ons op een geheel andere verhouding wijst, waarin de Christus zich door dit zeggen tot zijn geloovigen op aarde plaatst. Er ligt toch niets minder in uitgesproken, dan dat de Christus in zijn Hemelvaart

zich wel lichamelijk van de zijnen verwijdert, maar dat hij essentieel *niet* van hen scheidt, doch steeds *bij hen blijft*, en dat wel hier op aarde. Het is de geestelijke en bestendige tegenwoordigheid van den Christus in zijn Kerk op aarde, die in deze woorden van den Christus bezegeld wordt. Jezus zegt niet: „Ik *zal* met u zijn", maar: „Ik *ben* met u", een uitdrukking die alleen tot haar recht komt zoo Jezus bedoelt te zeggen, dat hij niet weggaat, maar bij hen blijft en niet van hen scheidt. Wel voor het zinlijk oog, wel naar zijn lichamelijke tegenwoordigheid, maar niet naar zijn verborgen geestelijk wezen. Het is dan ook veel minder een belofte, die Jezus geeft, dan een verklaring van den toestand, die onderwijl intrad. Op de apostelen kon die nieuwe toestand den indruk maken, alsof nu voortaan de Christus in den hemel zou zijn en de Kerk op aarde, en dat op zulk een wijs, dat wel de Kerk kon bidden en lofzingen, en dat de Christus wel van den Troon der heerlijkheid heul en hulp op zijn Kerk kan doen nederdalen, maar toch alleen zoo, dat Jezus verre van ons weg daarboven was, en dat zijn Kerk, verre van hem gescheiden, hier op aarde in het duister omdoolde. Nog wel correspondentie tusschen den Christus en zijn Kerk, maar geen levensgemeenschap meer. De Christus geïsoleerd van zijn Kerk in den hemel, en de Kerk geïsoleerd van den Christus in dit land der vreemdelingschap. Toch zou die voorstelling ten eenenmale valsch zijn geweest, en het is daarom tegen die onjuiste voorstelling ingaande, dat Jezus, eer hij zijn apostelen verlaat, het hun uitdrukkelijk op het hart bindt: Al verlaat ik u voor het oog, toch komt er geen scheiding; zie ik blijf met u; ook als ik ten hemel zal zijn opgevaren, zult gij ervaren dat ik met u, bij u en in u *ben*. En dit niet als een exceptioneele genade, die u, mijn apostelen, te beurt valt. Veeleer zal het steeds zoo met mijne Kerk op aarde zijn en blijven. Van daar dat Jezus er bij voegt: „Ziet, ik ben met u *alle de dagen* tot aan de *voleinding der wereld*."

Reeds vóór zijn gang naar Golgotha had Jezus hun hetzelfde betuigd, doch in woorden, waarbij 't, zoo men vluchtig leest, niet zoo

dadelijk uitkomt: „Ik zal u geen weezen laten, ik kom weder tot u. Nog een kleinen tijd en de wereld zal mij niet meer zien, maar gij zult mij zien, want ik leef en gij zult leven. In dien dag zult gij bekennen, dat ik in mijn Vader ben, en gij in mij en *ik in u*". (Joh. 14 : 18 v.v.) Te denken dat dit uitsluitend op het wederzien na de opstanding doelt, is natuurlijk ongerijmd. Dan toch zou die bijvoeging: „Gij in mij en ik in u", geen zin hebben gehad. Ook zou het een al te armelijke troost voor de jongeren zijn geweest, dat ze, na de opstanding, Jezus nog voor enkele dagen, of liever voor enkele uren terug zouden erlangen. Het zou dan ná de opstanding weinig meer dan een even vluchtig weerzien, een bezoek voor een korte wijle zijn geweest, en daarna zou de scheiding toch weer zijn ingetreden, en de jongeren zouden toch weer als *weezen* zijn achtergelaten geweest. Als een vader tot zijn kinderen op zijn sterfbed zeide: „Nu scheid ik wel van u, maar ik zal u geen weezen laten, ziet ik kom terug"; en hij kwam dan ook terug, maar om, na een vluchtig weerzien, toch zijn kinderen opnieuw en voor goed te verlaten, zouden die arme weezen volle recht hebben gehad, om te klagen: „Maar nu heeft onze lieve vader ons toch misleid. Want nu blijkt dan toch, dat we wel wezenlijk als weezen achterblijven." En waarom zouden we dan bij het lezen van Jezus' woorden niet even oprecht als die kinderen onzen indruk weergeven? Had toch ook Jezus niet anders bedoeld dan te zeggen: „Nu scheid ik wel, maar eer ik voor goed u verlaat, keer ik nog even terug", dan zou de uitdrukking: „Ik zal u geen weezen laten" niet kunnen gebezigd zijn. Wees-zijn is een toestand. Zegt Jezus nu, dat hij zijn apostelen *geen* weezen zal laten, dan kan dit zeggen alleen daardoor tot waarheid worden gemaakt, zoo datgene, wat nu een scheiding leek, voor goed wordt te niet gedaan, zoodat de apostelen, die een oogenblik hun Meester verloren in den dood, hem nu weer, en dan *voor altoos*, terug erlangen. Juist hetzelfde dus, wat ligt in de woorden: „Ziet, ik *ben* met u" niet voor een oogenblik, niet nu en dan maar, neen *alle de dagen*, en wel zoo dat dit voor heel mijn Kerk geldt,

want ik ben met u *tot aan de voleinding der wereld.* En zoo alleen komt dan ook tot zijn recht wat Jezus terstond laat volgen op zijn betuiging, dat ze niet verweesd zouden blijven: „Gij zult in mij zijn, en ik zal in u zijn." Inniger en bestendiger tegenwoordigheid van Christus is toch niet denkbaar, dan zoo de Christus, die op den Troon der heerlijkheid is gezeten, tevens alle de dagen, totdat hij wederkomt, hier op aarde *in de zijnen* zal zijn. En als om allen twijfel op te heffen, voegt Jezus er zelf nog bij, dat niet alleen de apostelen, maar ieder, die hem lief heeft en zijn woord bewaart, de zalige ervaring zal opdoen, dat Jezus tot hem komt, niet even of voor een enkel oogenblik, maar om *bij Hem te wonen.* Letterlijk toch sprak de Heere: „Indien iemand mij lief heeft en mijn woord bewaart, dien zal mijn Vader lief hebben, en wij zullen tot hem komen, en *woning* bij hem maken."

Jezus is dus niet een Koning, die verre uit zijn land wegtrekt en de regeering over zijn volk aan anderen overlaat, om eerst lang daarna tot zijn volk terug te keeren. Dit geldt wel van zijn lichamelijk optreden, maar niet van zijn wezenlijk doen. Al wordt hij verhoogd in eere en in ons vleesch op den troon der heerlijkheid verheven, toch breekt hij geen oogenblik de geestelijke levensgemeenschap met de zijnen af. Hij is in hun midden, hij blijft in hun midden, hij maakt in hun midden *woning.* Dit baatte natuurlijk niet voor dengene, wien 't alleen om Jezus' zichtbare gestalte te doen was, maar wel voor een iegelijk wien het te doen was en is om den *wezenlijken* Jezus; om hem, die eens die zichtbare gestalte had aangenomen, die ze bij zijn sterven had afgelegd, maar ze in zijn opstanding had hernomen, en die nu in die zichtbare gestalte ten hemel was opgevaren; maar wel voor hem, die toch in en achter die zichtbare gestalte altoos *Jezus zelven* zocht, zooals ook wij menschen onder elkander, zoo we intiem met een vriend onzes harten verkeeren, steeds door zijn zichtbare verschijning heen

dien vriend zelf zoeken in zijn innerlijk, geestelijk zielsbestaan, en, ook al dragen we straks zijn stoffelijk overschot ten grave, toch in onze gedachte en in onze verbeelding zielsgemeenschap met hem blijven gevoelen. Toch wachte men zich ook hierbij voor misverstand, iets waartoe zelfs onze Catechismus wel aanleiding geeft, door slechts op ééne wijze van deze gemeenschapsoefening tusschen Jezus en de geloovigen te wijzen. Onze Catechismus zegt namelijk, dat hij wel naar zijn zichtbare gestalte niet meer op aarde is, maar „naar zijn Godheid, Majesteit, Genade en Geest nimmer van ons wijkt." Hierop nu zeggen we van harte amen, maar toch: het drukt nog slechts de eene zijde uit van de waarheid, waarop het hier aankomt, en is in zooverre onvolledig. Naar zijn Godheid draagt de Christus *alle dingen*, is alomtegenwoordig, is nergens niet, en moet dus als zoodanig overal in zijn Kerk, in al zijn geloovigen en ook in zijn geloovigen op aarde zijn. Maar ditzelfde geldt ook van de niet-geloovigen. Naar zijn Godheid is de Christus ook in zijn wederpartijders. Ja, zelfs kan en moet beleden, dat de Godheid ook alomtegenwoordig is in de ons omringende natuur. Zonder meer ligt hierin alzoo niets eigenaardigs voor zijn Kerk, niets bijzonders voor zijn apostelen noch voor zijn geloovigen uitgesproken. Van zijn *Majesteit* geldt hetzelfde. „De hemelen vertellen Gods eer en het uitspansel zijner handen werk", geldt ook van den tweeden persoon in de Heilige Drievuldigheid. Of leert de apostel Johannes ons niet, dat alle dingen door Hem geschapen zijn, en dat zonder den Zone Gods geen ding gemaakt is, en onderwijst ons niet evenzoo de apostel Paulus, dat hij vóór alle dingen is, en dat alle dingen te zaam *bestaan* door Hem? Hoe zou dan de Christus niet tegenwoordig zijn in die onmetelijke natuur, die zonder Hem zelfs geen oogenblik bestaat? Een nadere bepaling ligt echter in het woord *Genade*. Hij wijkt nimmer van van ons met zijn Godheid, Majesteit en *Genade*. Die Genade nu, hier in bijzonderen zin genomen, is alleen van toepassing op de geloovigen, en drukt alzoo op zijn tegenwoordigheid *in hen* een

bijzonder stempel. En ten deele kan men dit ook zeggen van de vierde bepaling, dat hij nimmer van ons wijkt met zijn Godheid, Majesteit, Genade, *en Geest.* Al is het toch, dat ook de Heilige Geest, als derde persoon in de Heilige Drievuldigheid, in alle ding is, zoodat ook plant en dier alleen door dien Geest zijn wat ze zijn, toch mag men aannemen, dat onze Catechismus hier dit woord Geest in bijzonderen zin bedoelde, iets wat blijkt uit de bijvoeging van *zijn* Geest. Dit brengt dit woord in verband met de uitstorting van den Heiligen Geest, en alzoo met die bijzondere bedeeling des Geestes, die alleen het deel der geloovigen is.

Maar ook hiermede is nog niet genoeg gezegd, en wie de tegenwoordigheid van den Christus in zijn Kerk ten volle verstaan wil, moet minstens evenzeer letten op den band, die den Christus met zijn geloovigen verbindt *als leden van zijn mystiek Lichaam,* en alzoo in zijn Middelaarsgestalte. Het is zoo, juist wijl dat Lichaam mystiek van aard is, blijft 't ons steeds moeilijk ons hiervan een voorstelling te vormen. Toch biedt ook hier wat we onder menschen zien en waarnemen een beeld, dat ons de zaak kan ophelderen. Als we ons een gezin denken van vader, moeder en kinderen, dan voelen we en erkennen we, dat deze, zeg vijf personen, één geheel vormen. Toch staan ze in het zichtbare schijnbaar los naast elkander. Zelfs kunnen er oogenblikken zijn, dat de vader op zijn werk, de moeder alleen thuis is, en de kinderen op school zijn. Op zulk een oogenblik zien ze dan elkaar zelfs niet, en in het zichtbare is er niet de minste gemeenschap tusschen deze vijf personen. Ze schijnen geheel gescheiden, elk op zichzelf, ieder apart. Belet dit nu echter, dat ze ook tijdens die plaatselijke gedeeldheid toch één lichaam zijn, één gezin vormen, en één familie uitmaken, onder eenheid van bloed en van naam en van liefde saam verbonden? Zelfs gaat dit nog verder. Het gezin kan zich door huwelijk of anderszins geheel verspreiden. De kinderen kunnen zelfs naar een ander werelddeel trekken. Behooren ze daarom nu niet meer bijeen? Blijft daarom dezelfde oude band ze niet meer verbinden? Vormen ze daarom

toch niet eenzelfde familie? En voelen we niet zeer goed, dat ze, ook na die verspreiding, toch *een eenheid* blijven uitmaken? Geldt ditzelfde zelfs niet tot op zekere hoogte van een geheel geslacht, vele eeuwen door? Denk slechts aan de vorstelijke dynastieën, met name aan ons doorluchtig Oranjehuis. Ja, kan niet hetzelfde gezegd van een geheel volk, dat wel uit millioenen losse, op zich zelf staande personen bestaat, en toch door één afstamming, door één historie, door één nationalen zin, zoo innig verbonden is, dat zóó de vijand over de grenzen niet kan opdagen, of heel het volk voelt zijn eenheid weer, en strijdt als één geheel voor de vaderlandsche erve? Welnu, zulk een gezin vormt *een lichaam*, zulk een familie vormt *een lichaam*, zulk een geslacht vormt *een lichaam*, en zulk een volk vormt *een lichaam*. Het lichaam van het gezin onder den vader, het lichaam van het geslacht onder den stamvader, het lichaam van het volk onder zijn koning; en hier zwakker, daar sterker, is ieder die er toe behoort van de eenheid van zulk een lichaam overtuigd, een eenheid in het bloed, in den naam, in de historie en in aanleg en karakter gegrond. Mystiek en toch volkomen wezenlijk. Ge *ziet* den band niet, maar die band *is* er toch.

Pas ditzelfde nu op het mystieke Lichaam van Christus toe, en ge zult er de klem terstond van gevoelen. Ook hier hebt ge te doen met personen, die elk voor zich een zelfstandig bestaan leiden. De Christus staat op zich zelf, en evenzoo staan alle zijn geloovigen op zich zelf. Ze zijn plaatselijk door afstanden van elkander gescheiden. De leden kennen elkander in den regel niet, hebben elkander nooit gezien, en zijn zelfs onbekend met elkanders naam en bestaan. Wat weet een geloovige in Nederland van de geloovigen in Mexico; wat een geloovige in Rusland van de geloovigen aan de Kaap? En toch behooren al deze geloovigen bijeen, is er een band, die hen allen saam verbindt, en vormen ze saam één reëele eenheid. Die eenheid ligt hun niet in 't bloed, komt niet op uit de natuurlijke geboorte,

maar vindt haar oorsprong in de tweede, in de geestelijke geboorte, wedergeboorte genoemd. Er is in hen tweeërlei leven. Het eene, dat ze uit hun natuurlijke geboorte ontvingen, en dat hen scheidt. Naar de natuurlijke geboorte is een Samojeed een heel ander wezen dan een Bantuneger. Maar nu komt voor de geloovigen bij deze eerste geboorte *de tweede geboorte,* niet uit het bloed, maar uit den geest, en die tweede geboorte is *alleen* aan de geloovigen eigen, die tweede geboorte is eigen aan *alle* geloovigen en die tweede geboorte is voor allen één, heeft één oorsprong, komt van één Verwekker, en heeft bij allen hetzelfde effect. Uit die tweede geboorte, uit die geboorte uit den Geest, ontstaat nu een nieuwe gemeenschap, en wel een gemeenschap, die veel hooger staat, dan die uit natuurlijke factoren opkomt. Immers alle gemeenschap, die uit natuurlijke gegevens opkomt, dient slechts voor een tijd en heeft alleen voor deze aarde beteekenis. In die tweede geboorte daarentegen zit een eigen drijfkracht, die nooit is uitgeput, en die tusschen de geloovigen van alle eeuwen en van alle oorden een gemeenschap doet opkomen, *die de eeuwigheid verduurt.* Ook hier nu *ziet* ge den band niet. Het zijn al losse, op zich zelf staande personen die voor u treden, of die ge zelfs nooit te zien krijgt, maar dit neemt niet weg, dat ook hier *de band er is.* En wel een band niet voor den *vorm* alleen, maar een band, die zijn vezelen tot diep in aller *wezen* vlecht, zich in aller innigst zielsbestaan vastzet, en ze van binnen uit tot leden van één Lichaam verbindt. Dit mystieke Lichaam nu is, als we ons zoo mogen uitdrukken, vast aan Jezus. Hij behoort er zelf toe. Het ontstaat, breidt zich uit en volmaakt zich, doordat Jezus gedurig nieuwe personen in dit Lichaam opneemt en inlijft, en wel door het dubbele middel van de tweede geboorte wat het wezen, en door het middel van het geloof wat het bewuste leven aangaat. Dit maakt, dat dit Lichaam niet buiten Jezus bestaat, maar dat hij zelf in dat Lichaam is, en dit wel in dien specialen zin, dat hij van dit Lichaam het Hoofd is; dat van hem de levensadem in heel dit Lichaam uitgaat; en dat wie in dit Lichaam leeft, leeft door zijn leven en

door zijn ademtocht. Gelijk uw ik thans in uw hoofd tot zelfbewustheid komt, en ge, in uw hersenen tot zelfbewustheid gekomen, voelt en weet dat ge leeft in heel uw lichaam en in al zijn leden, zoo is het ook hier. Is van uw lichaam een lid verlamd, verstijfd of doodgelegen, dan zijt ge in dit lid van uw lichaam niet meer met uw gevoel tegenwoordig. Maar zóó niet vloeit het bloed weer door dit verstijfde of doodgelegen lid van uw lichaam terug, of de zenuwen beginnen weer te werken, en ge keert met uw gevoel in dit lid, en dit lid in de gemeenschap met uw lichaam terug. En dit alles nu geldt bij het mystieke Lichaam van Jezus nog in veel hooger mate, wijl in veel heiliger zin. Bij ons is een verkeerde gesteldheid van ons hoofd zoo telkens oorzaak van een misstand in ons lichaam, 'tzij door zondige overdaad, 'tzij door overspanning, 'tzij door ziekelijke gesteldheid. Van dit alles is echter in het mystieke Lichaam van Christus nooit één oogenblik sprake. Hij, als Hoofd van dit Lichaam, is en blijft altoos de Heilige, de Heerlijke, de Zuivere, de Aldoordringende, en steeds voert hij aan zijn Lichaam nieuwe levenskracht en heiligen levensadem toe. Dit nu maakt, dat de eenheid van dit mystieke Lichaam steeds opnieuw door heilige prikkeling opwaakt en met vernieuwde kracht werkt. En of dan al de Christus, naar zijn menschelijke natuur, in den hemel is en wij op aarde zijn, en onder elkander op aarde door machtige afstanden van elkander gescheiden zijn, toch blijft dat ééne Lichaam onverbroken en ongeschonden in zijn eenheid werken. Nooit kan er een lid van geamputeerd worden, en nooit kan er een oogenblik komen, waarop het Hoofd zou ophouden het Lichaam te doordringen en te bezielen.

En hierin nu ligt die andere zijde van de altegenwoordigheid van Christus in en onder de zijnen. Volle recht moeten we natuurlijk doen ervaren aan zijn altegenwoordigheid, die voortvloeit uit zijn Godheid en Majesteit. Reeds dit toch brengt teweeg, dat we ons de

geloovigen op aarde nooit afgescheiden van den Christus denken kunnen. Maar toch, eerst de eenheid van het mystieke Lichaam stelt het „*woning maken*" van Christus in zijn Kerk in klaar en helder licht. Hij kan niet afgescheiden van zijn Lichaam gedacht worden. Waar zijn mystiek Lichaam is, daar is hij. Niet van buiten tot u komende, maar *in u* aanwezig zijnde, en niets is fataler dan de ijdele waan, dat we als geloovigen Jezus enkel *buiten* ons eigen zielsbestaan zouden moeten zoeken. Dan wordt Jezus ons een Leeraar, dan wordt Jezus ons een Voorbeeld, dan spreekt hij ons uit een verleden van voor 19 eeuwen toe, dan denken we ons hem, als hoog, onzichtbaar, eindeloos ver van ons af in den hemel gezeten, maar er is geen gemeenschap, geen innig, teeder samenzijn met Jezus in het mystieke Lichaam op aarde. Dan voelen we ons als losse, op zichzelf staande geloovigen, die elk onzen eigen weg bewandelen, en na ons sterven, of bij de wederkomst des Heeren, voor het eerst met hem in gemeenschap zullen treden. Onze Koning is dan niet *bij* ons, maar regeert ons *uit de verte.* Hij is dan niet *in* ons, maar ziet uit onmetelijke hoogte op ons *neder.* Dit nu maakt alle geloofsleven abstract, een geloofsleven dat in formules rust, en onbezield is en blijven moet. Maar zoo heeft Jezus het *niet* gewild en zoo *is* het ook nooit van zijn kant. Integendeel, nog terwijl ge op aarde zijt, komt hij tot u, dringt in u, woont bij u in, komt in uw hart, raakt u in uw ziel, grijpt u aan in den wortel zelf van uw leven, en lijft u als levend lid in het mystieke Lichaam, dat hij geheel met zijn Geest doordringt. En alleen in dit te beseffen, gewaar te worden, aan uw hart te voelen, en in zijn geestelijke werking zelf te bespeuren, ligt de warmte, de bezieling, de gloed van uw gemeenschap met Jezus. Doch zij 't al dat gij dit niet ontwaart, dit niet gevoelt, en hiervan niet de zalige aandoening ondergaat, door dit alles verandert ge toch den stand van zaken van Jezus' zijde nooit. Dit brengt wel te weeg, dat gij met uw geloof tobt, in kouden letterdienst in plaats van in heilige liefdebezieling leeft, en u berooft van 't rijkste dat uw geloofsleven u hier op

aarde geven kon, maar zoo ge waarachtig als levend lid in dit mystieke Lichaam zijt ingelijfd, staat ge toch onder de inspiratie van het Hoofd, is hij in het mystieke Lichaam bij u tegenwoordig, en is hij nooit verre van de deur van uw hart. Al denkt ge niet aan Jezus en al voelt ge niet zijn nabijheid, ge kunt hem niet bannen. Niet gij, Hij bepaalt waar, wanneer en hoe Hij u naderen zal, en Hij neemt zijn stand ook ten uwen opzichte, niet naar uw bedoelen, maar naar zijn heiligen wil.

En hierdoor nu oefent Hij zijn Koninklijk regiment in zijn Kerk uit. Geen *roi fainéant* is hij, d.i. geen Koning in naam alleen, maar een daadwerkelijk Koning, die u in zijn hand heeft, die in u zijn wil volvoert, en die ook u dienstbaar maakt aan zijn heilig oogmerk. En nu gaat dit regiment zeer zeker ook door het Woord en door de bewerking, die de zichtbare Kerk op u uitoefent; ze gaat door de gemeenschap in het kerkelijk leven, en door de gemeenschap in den vromen omgang; ook zelfs gaat ze door uw levenslot, door uw voorspoed en tegenspoed, door uw verdrukking en lijden, zelfs door de verzoeking van satan. Er is niets, dat de Koning der Kerk niet aanwendt als middel, om ook voor uw besef en in uw wilsuiting en door uw daden zijn regiment te doen uitkomen. Maar toch, dit alles zijn slechts *middelen* die hij bezigt, om voor uw geestesbesef tot klaarheid te brengen wat hij voor u en in u doet, en u tot medewerker in zijn mystiek Lichaam te maken. Ook de leden van het Lichaam toch werken tot het behoud, tot het welzijn van 't Lichaam mede. Niet alleen van het Hoofd gaat de actie uit, maar ook van onze organen, van ons hart, onze zenuwen, ons bloed. Bedoeld wordt alzoo in het minst niet een mystiek leven in passief niets-doen. Maar hoofdzaak is en blijft toch de actie *die van Christus op u uitgaat*, en die actie komt niet telephonisch, als we ons zoo mogen uitdrukken, uit de verte, maar heeft *in u* plaats. De actie van boven en de actie binnen u is één, en al wat van boven komt, wordt *in u* wezenlijk gemaakt. Immers hij maakt woning *bij* u en *in* u. Hij is nooit weg, maar altoos

nabij uw hart. Hij is geen Koning, die alleen uit de verte u door gezanten regeert, of u alleen zijn bevelen zendt opdat gij die zoudt volbrengen. Zoo was het op Sinaï, zoo was het op den tastelijken berg, maar zoo is het niet onder de nieuwe bedeeling. Onzer is een Middelaar en een Koning, die ons *rechtstreeks* regeert; die ons onmiddellijk in zijn macht houdt; en ons regeert, óók door uitwendige hulpmiddelen, maar toch allereerst door den ademtocht des Geestes, die uit het Hoofd op alle leden van het Lichaam werkt, en hem *in* zijn leden en *in* het mystiek Lichaam steeds met zijn heilige tegenwoordigheid nabij doet zijn. En alleen in zooverre is de *zichtbare Kerk* van dit mystiek Lichaam de wezenlijke *openbaring*, als zij deze inwendige aanwezigheid en inwoning van Christus *in ons* tot haar volle recht doet komen.

VIII.

Verbroken eenheid.

> Want gelijk het lichaam één is, en vele leden heeft, en alle de leden van dit ééne lichaam, vele zijnde, maar één lichaam zijn, alzoo ook Christus.
> 1 COR. 12:12.

DE eenheid van Christus' Kerk op aarde is en blijft het Christelijk ideaal, dat door de eenheid van het mystieke Lichaam geeischt wordt. Niet alsof daarom strakke en strenge eenvormigheid in elke levensuiting regel had behooren te zijn. Veeleer is er geen reden denkbaar, waarom ook het leven der Kerk zich niet zou geleend hebben tot die aanpassing aan den onderscheiden volksaard, die alleen bekwaamt om tot het hart van een volk door te dringen, en uit het hart van het volk de kerkelijke levensuiting te doen opkomen. Het wezen van belijdenis, eeredienst en regeering der Kerk had natuurlijk één moeten blijven,

maar in elk land en onder elk volk had men aan dit alles een eigen openbaringsvorm kunnen laten, gelijk die uit den eigen aard van het volk zelf zich ontwikkelde. En waren dan steeds uit alle Kerken op aarde de afgezanten in een groot wereldconcilie bijeen gekomen zoo dikwijls de nood der Kerken dit eischt, dan zou de macht, die de Kerk van Christus op het religieuze en zedelijke leven der wereld zou hebben uitgeoefend, kortweg onweerstaanbaar zijn geweest. Geen kracht zou in onderlingen strijd verspild zijn. Alle kracht en invloed der Kerk op aarde zou zich gekeerd hebben tegen den Overste der Wereld, en er zou zich een macht van geloof, toewijding en liefde geopenbaard hebben, die als vanzelf de harten overwon. Bij het lezen der Schrift schijnt 't dan ook, alsof zulk een toestand te verwachten ware. We lezen wel van moeilijkheden in deze of gene plaatselijke kerk en van verschil van inzicht, van regeling en van wijze van uitdrukking, maar van kerkegroepen, die zich tegenover een groep andere kerken aaneensluiten, om aan elkander de aanhoorigheid tot het Rijk van onzen Koning te betwisten, lezen we niet. Men zou zoo zeggen, uit wat de Schrift u omtrent het leven der Kerk toont, had eigenlijk nooit anders dan één vereeniging van alle bestaande plaatselijke kerken kunnen ontkiemen. En toch is dit *niet* geschied. Veeleer ontvangt ge den indruk, dat al spoedig de Babylonische spraakverwarring ook op het leven der kerk wordt toegepast. Bij Babylon zocht men een valsche eenheid, die de ontwikkeling en ontplooiing van ons menschelijk geslacht in al zijn vertakkingen ten leste zou hebben belet. God had in ons geslacht de rijke kiemen gelegd voor een veelzijdige ontplooiing; die nu wilde men stuiten, en daarmee verhinderen, dat het werk Gods in de schepping van ons geslacht, ter zijner verheerlijking, tot ontplooiing zou komen. Daarom is die toeleg dan verhinderd, en wat tegen Gods wil zich in valsche eenheid poogde op te sluiten, is door de spraakverwarring uit elkaar geslagen en verspreid. Maar terwijl nu de eenheid van Christus' Kerk juist lijnrecht tegen die Babylonische splitsing van het volksleven

overstond, en de ééne Kerk juist een geestelijken band van eenheid moest slaan om het volkerenleven, dat physisch gedeeld en gesplitst was, kwam hier de vlak tegenovergestelde toeleg op. In het volksleven, waarbij de splitsing normaal was, lei men het toe op een valsche eenheid, en in Christus' Kerk, waarin juist aller volkeren eenheid eisch was, mocht nu die eenheid *niet* verwezenlijkt worden, en werd steeds verdere deeling en splitsing op de luchthartigste manier doorgezet. En de bangste jammer hierbij was, dat elke scheur, eenmaal in het kleed, dat zonder naad zijn moest, getrokken, bijna nooit te heelen bleek. Schier altoos zette het afgezonderde deel zich historisch vast en voort, en nu nog vindt ge, met name in Azië, kerkelijke groepen, die, uit een tijdelijk geschil opgekomen, zich reeds veertien eeuwen lang in haar afzonderlijke positie handhaven.

Voor zulk een deeling der Kerk ontbrak elke grond. In het natuurlijke leven der volkeren zijn verschillende gegevens, die niet zijn weg te cijferen en alleszins recht van bestaan hebben. Deze verschillen hangen saam met den aard van het land, waarin men woont, met het klimaat, dat in zulk een land heerscht, met den rijkdom of de armoede van zijn bodem, met zijn ligging aan de zee of in het binnenland, met de vlakte van het land of zijn oploopen in hooge bergstreek, kortom, met heel de gelegenheid die zulk een land voor de ontwikkeling van het volkskarakter aanbood. Hierdoor ontving het menschelijk leven, zoo lichamelijk als geestelijk, in de onderscheiden landstreken een eigen plooi, die eigenaardige plooi zette zich in den loop der geslachten steeds vaster, er kwam een andere uitdrukking op het gelaat, er kwam verandering in gestalte en lichaamsbouw, wijziging in tint en kleur zelfs, en in saamhang hiermede ontwikkelde zich hier meer het verstand, daar meer het gemoed en de verbeelding, weer bij een andere groep het meer fijngevoelig zenuwleven en de zinnelijke neiging. De mensch bleef mensch, maar een Bantu-neger werd ten slotte toch een heel ander mensch dan een Schot of Zweed, zoo uiterlijk

als inwendig. En voor al deze onderscheidingen en nieuwe formatiën bestond reden, omdat deze onderscheidingen en variatiën opkwamen uit gegevens, die in de schepping van den mensch, en in de gesteldheid der aarde waarop hij geplaatst werd, en in de verhouding dier aarde tot zon en maan gegeven waren. Maar in het leven der Kerk was dit heel anders. Die Kerk kwam niet een nieuw leven brengen in dien zin, dat er een heel andere schepping op een heel andere aarde ontstond, maar bracht alleen herschepping van het bestaande. Ze trad op en moest optreden onder een sterk gedeelde menschheid, en alzoo ingaan en indringen in de variatiën die dit verschil tusschen volk en volk opleverde, zoo als men dan ook aanstonds ziet, dat zij zich aan het Joodsche leven op andere wijze aanpast, dan aan het Grieksch-Romeinsche. Maar in dat leven der volken school haar *wezen* niet, en in dit wezen was geen enkele kiem van natuurlijke gedeeldheid aanwezig. Veelvormig als het leven der wereld was, zou ook de *vorm* van haar optreden moeten zijn, maar in die veelvormige aanpassing bracht ze der wereld een hooger geestelijk eenheidsleven in geloof, hoop en liefde.

Zoo was de gevarieerde vorm van optreden bijkomstig, en de eenheid school in het wezen van wat de Kerk aan de wereld bracht. Haar vormenrijkdom zou uit den vormenrijkdom der wereld opkomen, maar in dat rijk gevormde leven zou zij aan de wereld één beginsel, één richting, één bedoelen brengen, en zou zich als eenheid te midden van de rijke variatiën van het volksleven handhaven. Doch juist dit is niet geschied. Wat bijkomstig had moeten blijven is vaak als hoofdzaak opgevat en het wezen is in zijn eenheid aan het verschil in vorm opgeofferd. Het eigen *ik* der volken is te sterk op den voorgrond getreden, en *de Christus*, die als Koning zijn eenheid als stempel op heel het leven der Kerk moest drukken, is teruggedrongen. De variatie in het leven der wereld heeft de eenheid, die in Christus ruste, overmocht. Eenmaal hierdoor gedeeld,

hebben zich toen allerlei vaste groepen van kerken gevormd. Over en weer heeft men zich tegen elkander vastgezet. En om dit te beter te kunnen doen, heeft men in belijdenis, regeling en eeredienst, ieder van zijn zijde, met opzet datgene op den voorgrond geschoven, wat aan zijn eigen levensaard het beste beantwoordde, en het best met eigen wijze van bestaan strookte. Eenzijdig heeft men in een enkele uiting van het Christelijk leven kracht gezocht, in plaats van alle krachten van het Christelijk leven te doen saamsmelten. Zoo is de harmonie verbroken. De evenredigheden zijn uit haar verband gerukt. En de droeve uitkomst was, dat er niet alleen voor de ééne Kerk van Christus onderscheidene groepen van kerken optraden, maar ook, en vaak meer nog, dat het Christelijk leven zelf schade leed, en niet zelden in geheel eenzijdige vervalsching onderging. Hierdoor verarmde wat in zich zelf onuitputtelijk rijk was. De volle kracht van het optreden van Christus' Kerk in de wereld was gebroken. In stee dat de Kerk allerwegen in het leven der wereld indrong, dit zegende en beheerschte, zag men veeleer gedurig den geest der wereld in de Kerk binnendringen en haar innerlijk verzwakken. De historie toont dan ook, dat niet ééne zonde in de Christenheid zoo bitter gestraft is als juist dat deelen en splitsen van wat in Christus één had moeten blijven, omdat alleen in die ongestoorde en ongebroken eenheid het Koningschap van Christus in al zijn glorie kan uitkomen. Het hoogepriesterlijke gebed, dat ons in Joh. XVII bewaard werd, is en blijft daarom de plechtige en zielaangrijpende aanklacht van Christus tegen zijn Kerk, zoolang ze in haar gedeeldheid en gesplitstheid volhardt.

Het is dan ook alleszins begrijpelijk, dat steeds weer aandrang opkwam, om de geschonden eenheid te herstellen en de bresse weer toe te muren. De vervolging heeft dit streven begunstigd. Juist in de tijden, dat de vervolging van het Heidendom het scherpst was, bleef de eenheid der Kerk nog het best bewaard, of was er althans tegen de splitsing-manie het beste tegenwicht geboden. Doch ook daarna zijn de pogingen telkens hernieuwd, om wat gedeeld

uiteen was gevallen, tot zijn oorspronkelijke eenheid terug te leiden. Dit is beproefd op de groote Conciliën, en deze Conciliën hebben in dit opzicht metterdaad soms blijvende vrucht gedragen. Op die Conciliën is men tot overeenstemming gekomen over den grondslag en de hoofdzaak van hetgeen de Kerk van Christus belijden en zijn zou, en de geloofseenheid die nu nog, bij alle verschil, aan de groote groepen der Christenheid tegenover de wereld gemeen blijft, is een heerlijke vrucht die ons van deze Conciliën is toegekomen. Zelfs de apostelen, zoo wil men, zouden voor zulk een geloofseenheid reeds het initiatief hebben genomen, door het opstellen van de dusgenaamde Apostolische geloofsbelijdenis in de bekende Twaalf Artikelen; en al was 't steeds de waarschijnlijkheid, dat deze geloofsbelijdenis eerst later in haar tegenwoordigen vorm aan het woord kwam, toch belet niets om aan te nemen, dat reeds de apostelen de noodzakelijkheid van het leggen van zulk een gemeenschappelijken grondslag hebben ingezien. In elk geval blijft het feit vaststaan, dat deze Twaalf geloofsartikelen nog steeds de hechtste band zijn, die alle groote groepen van Christelijke Kerken saâm vereenigt. Maar hierbij bleef men niet staan. Men wilde ook in de regeering, in de uitgewerkte belijdenis, in den eeredienst, en schier in elke levensuiting der Kerk, al meer zekere eenheid van levensvorm vaststellen, en juist hierin ging men te ver. Om de eenheid te vaster te zetten, legde men den ban op de natuurlijke verscheidenheid, die in het verschil der volken haar recht van bestaan vindt. De eenheid van wezen, zoo achtte men, eischte eenheid van levensvorm, en men weet tot welk uiterste dit streven allengs onder het pauselijk bewind geleid heeft. Een streven kwam hierin tot uitdrukking, dat, hoe schoon en goed bedoeld ook, in zichzelf zijn doel voorbijschoot, eenzijdig overdreef, en juist daardoor met de natuur van het volkerenleven, die zich het zwijgen niet liet opleggen, allengs in botsing geraakte. Deze gedwongen eenheidsvorm der Kerk droeg natuurlijk het stempel van een bepaalde volksgroep, en wel die van Zuid-Europa. Men kreeg de Latijnsche taal als kerktaal, de oud-

Romeinsche kleedij voor het kerkelijk gewaad, den zuidelijken vorm van eeredienst. En dit niet omdat men geweld wilde plegen aan de overige volkeren, maar omdat het nu eenmaal ondenkbaar en onmogelijk was, om, hoe ook, een vorm uit te vinden, die niet aan een bepaalde uiting van het leven van een bepaalde volkerengroep ontleend was. Een neutrale vorm was hier onbestaanbaar. Elke vorm, dien men eikte, droeg vanzelf een bepaald karakter en vertoonde een type, dat aan één bepaalde volkerengroep ontleend was. En juist dit maakte, dat botsing met de levensuitingen van andere volkerengroepen niet *kon* uitblijven.

Christus is geen Romaansche, is geen Slavische, is geen Germaansche Koning. Hij is Koning *der menschheid*, Koning over heel de wereld, en elke poging om zijn zichtbare Kerk op aarde in één uitsluitenden vorm te doen optreden, deed aan dit generaal karakter van Christus' Koningschap afbreuk. De uitkomst leerde dan ook, dat eerst de Slavische volken een ten deele eigen weg verkozen, en dat straks ook de Germaansche volkeren een eigen vorm voor hun professie van de Christelijke religie zochten. Al moet erkend, dat het groote schisma en evenzoo de reformatie uit geestelijk motief opkwam, toch lag aan beide ook een ethnologisch motief ten grondslag. De vorm, waarin het kerkelijk wezen zich belichaamd had, voldeed aan de behoeften van de Romaansche en Celtische volken, maar liet de behoeften van het Slavisch mystiek gemoed en van het sterker zelfbewuste van de Germaansche volken onbevredigd. De historie toont dan ook, hoe de grens tusschen deze drie groote Kerkengroepen zich, in het gemeen genomen, naar de ligging der volken afbakende. De groote „Orthodoxe Kerk" vindt haar steunpunt ook in de Grieksche, maar toch vooral in de Slavische wereld, de Reformatie-kerken onder de Germaansche volken zoowel in Europa als in Amerika, en het zijn alleen de Romaansche en Celtische volken, die de hoofdgroep vormen voor den Kerkvorm, die zich in de Middeneeuwen ontwikkeld had, en dit zoowel hier als over zee. Elk dezer drie Kerkengroepen beslaat een eigen ethnologisch terrein,

wel met inbuiging van de grenslijn, en met de natuurlijke gebondenheid van overblijfsels der Midden-eeuwsche Kerk aan haar verleden, maar zoo toch, dat op de wereldkaart gezien, én in Europa én in Amerika én in Azië de drie hoofdgroepen van Kerken zich indeelen naar de ethnologische verscheidenheid. Hieruit verklaart het zich dan ook, dat de Grieksch-orthodoxe Kerk noch in Duitschland, noch in het Zuiden veld won, en dat evenzoo de Reformatie noch onder de Slavische noch onder de Romaansche en Celtische volken ingang vond. Wel zijn door elk dezer hoofdgroepen pogingen aangewend, om op elkanders terrein propaganda te maken, maar noch in Spanje noch in Portugal noch in Italië kon de Reformatie wortel schieten. De vorm, door de Reformatie aan het kerkelijk leven gegeven, sprak de daar wonende volkeren niet toe, en ook later aangewende pogingen om in die landen vasten voet te krijgen, leden, al wonnen ze enkele personen, op het volk als volk steeds schipbreuk. Alleen de Roomsch-Katholieke kerk slaagt er in, onder de Slaven in Polen en Bohemen, en onder de Germanen in Beieren, Duitsch-Oostenrijk, en ten deele in België en in ons land zich te handhaven, doch zonder dat 't ook haar gelukte, zich door nieuwe propaganda uit te breiden, of nieuwe adepten te winnen. Wel gelukte ook haar de propaganda bij op zich zelf staande individuen, maar niet bij het volk als geheel genomen.

Juist hieruit is het dan ook te verklaren, dat alle aangewende pogingen om deze groepen van Kerken weer tot eenheid te brengen, zoo droef mislukt zijn. Steeds toch zat ook bij deze pogingen het streven voor, om voor alle groepen saâm een nieuwen eenheidsvorm te vinden. Elke groep zou het haar eigenaardige moeten prijsgeven, en alle saâm zouden ze in een nieuwen eenheidsvorm moeten overgaan. Vooreerst nu was het volstrekt ondenkbaar, zulk een eenheidsvorm te scheppen; had men zulk een eenheidsvorm geknutseld, hij zou niet op 't leven gepast hebben; maar vooral de nawerking van het verleden was te machtig, om het loslaten van wat als resultaat van dat verleden in de eigen groep verkregen was te gedoogen.

Slechts dan zou zekere saâmwerking van alle groepen denkbaar zijn geweest, zoo men elke groep in hoofdzaak haar eigen levensvorm had laten bestendigen, en een Concilie, saâmgesteld uit gedelegeerden van elk dezer groepen, zich bepaald had tot het behandelen van datgene wat aan alle groepen gemeenschappelijk was, en dus ook tot het keeren van gevaren die alle saam van de zijde der wereld bedreigen. Maar hiertegen verzette zich natuurlijk van de zijde der Roomsch-Katholieke Kerk haar pretentie van *de* Kerk te zijn en de roeping te hebben, om over heel de wereld het lot der Kerk te regelen, en evenzoo van Slavische en Germaansche zijde de herinnering aan hetgeen doorworsteld was in de tijden van botsing. In die worsteling om tot een zelfstandig bestaan te geraken, had men over en weer zich vastgezet in een absolute tegenstelling, het betrekkelijk bestaansrecht van elke andere groep geloochend, elkaar de hardste verwijten toegeslingerd, en maar al te vaak ten bloede toe elkaar vervolgd. Dit nu maakt dat alleen een nieuwe vervolging, die van de zijde der wereld tegen alle Christenen saam uitbrak, en een even fel en bloedig aanzien kreeg als in de eerste eeuwen der Christenheid, door het gemeenschappelijk gevaar misschien weer tot elkaar zou kunnen brengen, wat nu niet alleen principieel gescheiden is, maar ook nog altoos scherp tegen elkaar over staat. Iets hiervan ontwaart men reeds in het meer en meer doordringend besef, dat al wie den Christus belijdt, tot wat kerk hij ook behoore, op sociaal en staatkundig gebied saâm kan en moet werken, om de algeheele ontkerstening van maatschappij en staat te voorkomen. Dit brak eenigermate den ban, dien de Christenen gedurig tegen elkander slingerden, en het is niet te zeggen tot wat toenadering dit zou kunnen leiden, indien het gevaar ernstig klom, en men saam weer als eertijds met zijn leven voor zijn belijdenis had te staan. Doch juist daarom moet dit proces geheel aan zichzelf worden overgelaten. Elke kunstmatige poging om deze nauwere aansluiting te bereiken, doet ons dit doel niet naderen, maar voert er ons steeds verder van af.

Nog op een ander motief, dat op het kerkelijk leven werkt, dient hierbij de aandacht te worden gevestigd, en vooral van Protestantsche zijde behoort dit in het oog te worden gehouden. Maar al te zeer toch is men onder ons geneigd zich in te beelden, dat ons kerkelijk leven geheel overeenkomt met het kerkelijk leven, gelijk het in de eerste eeuwen der Christenheid opkwam. Men gaat dan uit van de onderstelling, dat destijds op het Christelijk leven één vast stempel is gedrukt; dat dit ééne vaste stempel bestemd is, om de eeuwen te verduren; en dat het kerkelijk leven, wel verre van zich in den loop der eeuwen te ontwikkelen en te vervormen, onbeweeglijk in zijn eersten, oorspronkelijken stand moet blijven verkeeren. Dit nu is eenerzijds een illusie, en anderzijds een miskenning van de wet der ontwikkeling, waaraan heel ons menschelijk leven onderworpen is. Het geraamte van onze kerkinrichting moge zoo na mogelijk met hetgeen we in het Nieuwe Testament als beeld der oudste kerken vinden, overeenkomen, toch zou het een algeheele miskenning van den aard en het toenmalige leven van de Grieksch-Romeinsche wereld zijn, zoo men zich inbeeldde, dat de Christenen van toen zich in ons kerkelijk leven thuis zouden gevoelen, of ook, dat niet menig lid van onze kerken zich zou geërgerd hebben, zoo hij in de toenmalige kerken verkeerd had. Er is geen stilstand. In het wezen blijft het menschelijk leven alle eeuwen door één, maar in zijn vorm van uiting ondergaat het een gedurige en gestadige verandering. Andere behoeften komen op, andere vragen trekken de aandacht en houden de geesten bezig, en ook andere tegenstellingen vormen zich, waartegenover men positie moet nemen. Het denken der eeuwen draagt zijn vrucht en leidt tot meerdere helderheid en klaarheid. Daartegenover ontdekten eerst schuilende dwalingen zich steeds klaarder aan ons bewustzijn en vragen om geheel ander verweer van de zijde der Kerk. Van een Synode, als te Dordrecht is gehouden, zou men in de eerste eeuwen der Kerk niets begrepen hebben. Die Synode kwam op uit den strijd der geesten, die destijds aan de orde was. En zoo ook verzwakt het kerkelijke leven, wie waant dat wij thans

nog volstaan kunnen met te herhalen wat in de 17de eeuw tot beslissing kwam. Dit voelt men terstond, zoo men b.v. de roeping van het diaconaat, gelijk die destijds begrepen werd, vergelijkt met de roeping van thans, naar een ieder erkent, die tot het diaconaat uitgaat. Al wat waarlijk leeft, maakt een gestadige ontwikkeling door, en een Kerk, die dit niet verstaat, en er niet mee meegaat, verarmt en versteent. Nooit mag wat eenmaal gewonnen werd, weer worden prijsgegeven, maar ook steeds meerder moet worden gewonnen en veroverd.

Er rest ons daarom niet anders dan thans den toestand te aanvaarden, gelijk die is, dat namelijk het mystieke Lichaam van Christus zich openbaart in de plaatselijke kerken, en dat alle deze plaatselijke kerken saam de ééne zichtbare Kerk van Christus op aarde vormen, maar zonder dat die eenheid zich een orgaan wist te scheppen, waardoor ze namens allen en voor allen spreken kon. Niemand onzer zal beweren, dat alleen de Gereformeerden *Christenen* zijn. Veeleer erkennen we allen, dat geheel Europa en Amerika Christelijke werelddeelen vormen, en dat ook in die landen, waar onze Gereformeerde belijdenis nooit wist door te dringen, desniettemin toch ook Christenen wonen, die plaatselijk in eigen Kerkvorm vereenigd zijn. Gebrekkig, zeer gebrekkig, moge de vorm van vele dier Kerken zijn, maar toch heeft Christus ook in die andere landen de zijnen, die hij met zijn bloed gekocht heeft, die mystiek in geestelijke liefde aan hem verbonden zijn, en alzoo maken, dat het mystieke Lichaam des Heeren ook daar vertegenwoordigd is. Maar juist daarom kan ééne groep van kerken, welke ook, nooit *de* Kerk met uitsluiting van alle andere zijn. *De* Kerk van Christus op aarde moet alles omvatten wat hiertoe behoort. Die ééne Kerk is er wel, maar ze komt technisch niet door éene organisatie tot openbaring. Een landskerk is evenmin *de* Kerk. Een nationale Kerk is een contradictie, want er is in Christus geen Jood of Griek of Barbaar, maar allen zijn in hem één. Wel kunnen de plaatselijke kerken in een bepaald land, reeds om de taal, saamwerken op een

wijze, zooals ze dit niet kunnen met Kerken in andere landen verkeerende. Maar nooit mag losgelaten de waarheid, die ook onze Synode van Dordt vasthield, dat alleen samenwerking ook met de buitenlandsche Kerken de eenheid van Christus' Kerk tot haar recht doet komen. Onze vaderen spraken daarom wel van een nationale *Synode,* maar niet van een nationale Kerk. Het was de *nationale* Synode van de Gereformeerde *Kerken* in Nederland, met opzet zoo genoemd om de scheiding van het *provinciale* tegen te gaan. De fout om de gezamenlijke kerken in eenig land tot één kerk als de nationale Kerk te vereenigen, heeft men alleen in Engeland begaan, waar de *Church of England* als *de* Kerk van Christus zich aandient. Onzerzijds daarentegen werd wel gesproken van de *nationale* Synode, mits altoos van de Synode, d.i. van de *samenkomst* der plaatselijke *kerken* (meervoud) in Nederland. Wie hier niet aan vasthoudt, breekt het ééne Koningschap van Christus over heel zijn Kerk op aarde.

IX.

De Kerkvormende beteekenis van het Sacrament.

> Gedenk dan, waarvan gij uitgevallen zijt, en bekeer u, en doe de eerste werken; en zoo niet, ik zal u haastelijk bijkomen, en zal uwen kandelaar van zijne plaats weren, indien gij u niet bekeert.
>
> OPENB. 2:5.

SLECHTS in zooverre is de zichtbare Kerk metterdaad Kerk, als ze een openbaring is van het mystieke Lichaam des Heeren. Dit mystieke Lichaam is hier de ziel, van waar het leven komt, en de Kerk in haar uitwendige gestalte is niets dan het lichaam, waardoor deze ziel zich uit en in deze wereld werkt. Trekt nu de ziel zich uit het lichaam der zichtbare Kerk terug, zoo sterft ze, en houdt op Kerk van Christus

te zijn, en dit is het wat Jezus uitsprak, toen hij de Kerk van Efeze bedreigde, dat hij „haar kandelaar van zijn plaats zou weren", of ook aan de Gemeente of Kerk te Laodicea te verstaan gaf, „dat hij ze zou uitspuwen uit zijnen mond". Hiermede nu is het uiterst moeilijke vraagstuk gesteld van de ontaarding eener Kerk, haar geestelijke versterving, en de breuke met eene Kerk die ophield Kerk van Christus te zijn. Ter voorkoming van misverstand lette men er nu wel op, dat *de* Kerk, d.w.z. de zichtbare Kerk, die heel de wereld omvat, nooit ondergaat, en dat in de Openbaringen van Johannes uitsluitend sprake is van het ondergaan en verdwijnen van een *plaatselijke* Kerk. Het mystieke Lichaam des Heeren gaat nooit te niet, en vindt altoos, waar dan ook, de plaatselijke Kerken waarin het zich openbaart; maar hierin ligt niet de minste waarborg, dat het Lichaam van Christus voort zal gaan zich *in elke plaatselijke Kerk* te openbaren. Veeleer zegt de Schrift ons, dat dit *niet* vast is; dat zulk een Kerk ontzield kan worden en versterven; en dit juist wordt uitgedrukt in de beeldspraak, dat Christus alsdan den kandelaar van haar wegneemt. Van wat men een Landskerk genoemd heeft, spreken we hier niet. Een Landskerk, een nationale Kerk, een Vaderlandsche Kerk is een fictie. In een land, in een natie kunnen groepen van Kerken bestaan, maar die Kerken zijn altoos plaatselijk. Jezus spreekt niet de Kerk van Klein-Azië, zelfs niet de Kerken van Klein-Azië aan. Jezus richt 't woord tot elke plaatselijke Kerk afzonderlijk, en na elken brief volgt dan de plechtige vermaning, dat *alle* Kerken dat woord tot die eene Kerk ook op zich zelf zullen toepassen. „Wie ooren heeft, die hoore wat de Geest *tot de Kerken* zegt." Bij ons is dit wel vertaald door *Gemeenten*, maar er staat *Kerken*, en geheel de voorstelling, alsof *Kerk* de naam zou zijn voor al de *Gemeenten* in een land, zoodat de naam *Gemeente* op een enkele stad of dorp, en het woord *Kerk* op heel de natie zou slaan, is niets dan een verzinsel der verlegenheid. Een verzinsel, dat in de Heilige Schrift geen enkelen steun vindt, maar omgekeerd door heel de voorstelling der Schrift lijnrecht wordt weersproken. Wie de

Kerken nationaliseert en ze in landsgroepen saamvat, ontleent daarbij zijn maatstaf niet aan het wezen *der Kerk*, maar aan het leven *der wereld* en moet deswege wel op 't doolpad uitkomen.

De ééne onzichtbare, geestelijke Kerk des Heeren, die onder alle volken en in alle landen verspreid is, openbaart zich zoodra er op eenige plaats geloovigen optreden, die ten leven verwekt zijn, zoo deze openlijk voor de belijdenis van den Christus uitkomen, hierdoor ook van elkander afweten, en alsnu saam zich vereenigen voor den eeredienst; en alsdan is het in deze welgeordende vereeniging, dat de Kerk van Christus *plaatselijk* uitkomt en herkenbaar wordt. Doch die plaatselijke Kerk is en blijft dan ook alleen zóó lang Kerk van Christus, als zij met het mystieke Lichaam des Heeren verband houdt. Wordt die band tusschen de plaatselijke Kerk en het mystieke Lichaam des Heeren slapper, dan verflauwt het leven der Kerk. En komt er ten laatste een oogenblik, waarop die band geheel scheurt, dan is er geen Kerk meer. Dan kan er nog een ruïne overblijven, die men zoo noemt, juist zooals men een ruïne van een burgslot nog een kasteel noemt al kan er niemand meer in wonen, maar een Kerk is het dan niet meer. Jezus heeft haar verlaten. Hij heeft er zich uit teruggetrokken. En waar hij niet meer is, en niet meer als Koning regeert, is de geestelijke versterving ingetreden. Op zich zelf ware het zeker denkbaar geweest, dat zulk een versterving nooit, in niet één plaatselijke Kerk, ware ingetreden. Het laat zich denken, dat eeuw in eeuw uit, dank zij de wedergeboorte, de ten grave gedaalde geloovigen, gestadig door nieuwe vervangen werden; dat ongeloof en afval van zulk een Kerk geweerd bleef; en dat, toen ook haar bestaan bedreigd werd, de Heere aldoor weer met nieuwe krachten des Geestes haar innerlijk bestaan sterkte. In dat geval zou de band met het mystieke Lichaam nooit verbroken zijn, en de Christus in zulk een Kerk altijd zijn woning hebben, en zijn heerschappij uitoefenen. En mocht men die onderstelde mogelijkheid nu op alle Kerken toepassen, die eenmaal tot openbaring zijn gekomen of zouden komen, dan zou er over heel de wereld

nooit afval, nooit versterving van eenige Kerk plaats grijpen. Niet alleen de wereldkerk zou stand houden, maar ook geen van haar leden zou afsterven, en geheel de Kerk van Christus zou ongedeerd blijven tot den einde toe. Het koninklijk regiment in deze Kerk zou als van zelf gaan, en gelijk een kind, zoo lang het gezond blijft, van het Goddelijk regiment in zijn bloed, zijn zenuwstelsel en zijn spierweefsel nooit iets merkt, zoo zou ook de Koninklijke heerschappij van Christus in zijn wereldkerk geheel normaal, ongestoord, en geheel organisch zijn toegegaan. Maar juist dát nu onderwijst de Schrift ons, dat *niet* het geval zou zijn. Veeleer wordt ons op allerlei manier, niet zoozeer theoretisch, maar in de feiten zelve geopenbaard, dat het leven der Kerk uiterst bewogen van aard zou zijn; dat gedurig misstanden en gevaren van afval zouden intreden, en dat deze gevaren volstrekt niet alleen van buiten, in smaad en vervolging zouden dreigen; dat integendeel juist die vervolging een der uitnemendste middelen zou zijn om de Kerk bij betrekkelijke zuiverheid te bewaren, maar dat het eigenlijke gevaar de Kerk juist van binnen zou bedreigen, door het insluipen in haar leven van wereldsche of demonische werkingen, en door de gedurige ontreddering en vervalsching van het innerlijk geestelijk leven.

Hierbij nu moet, om een helder inzicht in den loop van het kerkelijk leven te verkrijgen, duidelijk aangewezen, waarin de band tusschen het mystieke Lichaam des Heeren en de zichtbare plaatselijke Kerk bestaat. Eerst als men weet, waarin die band bestaat, kan men zich rekenschap geven van de wijze, waarop die band eerst verslapt, en ten leste scheurt. Nu spreekt 't vanzelf, dat die band allereerst gelegd is *in het hart der geloovigen*. Als er in een heidensch of Mohamedaansch dorp, waar dusver niemand den Christus beleed, iemand ten leven gewekt wordt, geestelijk wedergeboren wordt, tot bekeering komt en openlijk voor al de medebewoners van zijn dorp voor zijn belijdenis van den Christus uit-

komt, zoodat hij werkelijk door Christus in het mystieke Lichaam is ingelijfd en Christus bij hem woning heeft gemaakt, dan is er op dat oogenblik een aanrakingspunt met het mystieke Lichaam des Heeren gekomen, en openbaart het mystieke Lichaam des Heeren zich aldaar in dien éénen man of die ééne vrouw. Hiermede echter is in dat dorp nog geen plaatselijke Kerk ontstaan, en kan nog geenszins van een openbaring van het mystieke Lichaam in een zichtbare Kerk op die plaats gesproken worden. De mogelijkheid hiertoe komt eerst, als er in diezelfde plaats meerdere personen tot den Heere bekeerd worden; zoo er meerderen zijn die in Christus worden ingelijfd; en zoo er ten laatste *een kring* van geloovigen ontstaat. Hoevelen hiertoe noodig zijn, is niet te bepalen. Zelfs waar er slechts drie zijn, laat zich reeds een gezamenlijk dienen van den Heere, zekere onderlinge verbintenis, en hiermee een aanvankelijk optreden van de plaatselijke kerk denken. Edoch, juist in die onderlinge saamverbinding van die enkelen komt reeds de zwakke zijde van de zichtbare Kerk uit. Voor zich zelf toch kan iemand ongetwijfeld met zekerheid weten of hij den Heere toebehoort. Voor zichzelf kan iemand zonder aarzeling en met volle geloofszekerheid betuigen, dat hij in het mystieke Lichaam des Heeren is ingelijfd. Van *anderen* daarentegen bezit hij die volle zekerheid niet. In den geestelijken omgang mag dit tot hooge mate van wederzijdsch vertrouwen gekomen zij, boven het vermoeden uitgaan, en meer dan waarschijnlijk zijn geworden, toch kan men iemand nooit in zijn hart lezen, en de droeve voorbeelden zijn maar al te talrijk, dat wie voorheen scheen een echt kind van God te zijn, zich toch van achteren als een vijand des Heeren ontmaskerde. Er is geen quaestie van, of de elven hebben langen tijd ook in Judas een echt discipel des Heeren gezien, en in deze blijde onderstelling geheel vertrouwelijk met hem verkeerd, en toch is Judas geeindigd met zijn Heer en Meester zoo schandelijk te verraden, en moest Jezus 't over hem uitspreken, dat het dezen Judas beter ware geweest, zoo hij nimmer het levenslicht had aanschouwd. En daarbij komt nu, dat,

zoodra het aantal belijders zich ook maar eenigszins uitbreidt, er van alles omvattend onderling verkeer, van intiemer omgang, en alzoo van gelegenheid tot geestelijke keur van verre geen sprake meer kan zijn. Ook nu nog behoort ge in de plaatselijke Kerk eener groote stad tot een kring van geloovigen, waarvan ge veelal zelfs den naam niet eens kent, laat staan, dat ge voor allen, hoofd voor hoofd, zoudt kunnen instaan voor hun wezenlijke toebrenging ten eeuwigen leven. Reeds hieruit nu volgt, dat het in de zichtbare plaatselijke Kerk onmogelijk is, uw saamvereeniging met al de leden dier kerk te doen rusten in de persoonlijke overtuiging, die ge omtrent aller toebrenging tot den Christus hebt.

Ge gevoelt dus zelf, dat de band niet uitsluitend liggen kan in den band die de geloovigen aan Christus verbindt. Dit gaat wel op voor de *onzichtbare* Kerk, maar dit geldt voor de *zichtbare* Kerk niet, en kan er niet voor gelden. De Heere weet wie de zijnen zijn, maar wij weten het niet. Naar het oordeel der liefde mogen we het beste van elkander gelooven en vertrouwen, maar wat hier ten eenenmale ontbreekt is de *zekerheid*, die grondslag voor uw handelen zou moeten zijn. Men heeft dit wel beproefd, en niet zoo onnatuurlijk was de poging, die vooral op dorpen, waar men elkaar meer van nabij kent, vaak beproefd is, om elkander onderling te keuren, en alleen met de goed-gekeurden geestelijke gemeenschap te onderhouden; maar de onhoudbaarheid van dit stelsel trad terstond in het licht. Vooreerst toch brak men juist hiermede aanstonds het kerkelijk verband, liet de plaatselijke Kerk varen, nam tegenover haar een vijandige positie in, en stelde er het *Gezelschap* voor in de plaats. Van de plaatselijke Kerk was dan geen sprake meer, en in eenzelfde dorp vormden zich meerdere, op zichzelf staande kringen. Maar wat veel erger was, men streefde naar het onmogelijke, men moest zijn keur telkens scherper nemen, sloot er gedurig weer enkelen uit. En ook, de éene kring kwam met zijn keurmethode tegenover den anderen te staan, en maar al te dikwijls liep het er op uit, dat een enkele heerschende geest,

hetzij dan een man hetzij dan een vrouw, de keuring van allen op zich nam, en dat wie door dezen man of deze vrouw werd aangenomen, voor vol gold, terwijl een ieder, dien hij of zij uitsloot, ook door de overigen werd uitgebannen. Dat er ook voorbeelden te over zijn, hoe zulk een mystiek gezelschap in bittere zonde verviel, kan hier aan zijn plaats gelaten. Doch ook waar dit uit bleef, was toch het resultaat vaak even droef, en liep niet zelden hierop uit, dat de Kerk als een overtollig iets aan zichzelf werd overgelaten, en dat alzoo een poging, die oorspronkelijk bedoelde de Kerk te zuiveren en op hechter grondslag te vestigen, eindigde met de zichtbare Kerk in zulk een dorp te verwoesten. De vraag, waarvoor we staan, is niet, hoe de band gelegd wordt tusschen het mystieke Lichaam en de enkele geloovigen, maar hoe die band gelegd wordt tusschen het mystieke Lichaam en een plaatselijke *Kerk*. Dat hierbij nu ook in aanmerking komt de inlijving in dit mystieke Lichaam van de enkele personen, spreekt vanzelf, maar even duidelijk blijkt, dat deze band aan de enkele geloovigen op zich zelf ongenoegzaam was, om den band ook met de plaatselijke *Kerk*, als geheel genomen, tot zijn recht te doen komen.

Bovendien, reeds op zich zelf ligt het voor de hand, dat bij de *zichtbare* Kerk de band met het mystieke Lichaam in iets *zichtbaars* moet uitkomen, en onmogelijk alleen te stellen is in de verborgen, innerlijke gesteldheid des harten; en zoo vinden we het dan ook, zoo we in de tweede plaats letten op het *Sacrament*, waarvan de beteekenis onder ons, niet in de eerste tijden der Reformatie, en met name niet door Calvijn, maar wel later, vooral in de 18de eeuw, onder den invloed der „Gezelschappen", maar al te zeer onderschat is. Van daar dan ook, dat de Dooperschen feitelijk het karakter van een Sacrament aan het heilig Avondmaal zelfs geheel ontnomen hebben. Dit kon niet anders. Wie het merkteeken van een zichtbare Kerk in iets onzichtbaars gaat zoeken, geraakt met zich zelf in

tegenspraak. Nooit is met enkel onzichtbare gegevens tot de keur van echtheid eener zichtbare Kerk te geraken. Daar nu de Dooperschen toch hun steunpunt uitsluitend zochten in de belijdenis der volwassen personen, moesten zij wel het Sacrament terugdringen, dat omgekeerd het mysterie, overeenkomstig den aard der *zichtbare* Kerk, juist in iets zichtbaars stelt. En geheel uit hetzelfde motief verklaart het zich dan ook, dat in het midden der 18de eeuw ten onzent, onder de pressie der „Gezelschappen", de gewoonte almeer optrad om het heilig Avondmaal niet te *zoeken*, maar veeleer te *mijden*. Bij de gezelschapstheorie hoort het intieme geestelijke Avondmaal, waarvan Jezus zei: „Ik zal komen en Avondmaal met hem houden", maar niet het *publieke* Sacrament, dat in de zichtbare Kerk, als zichtbaar merkteeken, bediend wordt. Ten leste zijn er dan ook wel Kerken geweest, waar een toestand intrad, dat alleen nog enkele ongeloovigen en halfgeloovigen zich om den heiligen disch schaarden, en dat al de trouwe belijders van den Christus wegbleven. In dit alles werkte de innerlijke logica, die zich van zelf in de feiten heeft uitgesproken. Op zich zelf was het „Gezelschap" kostelijk, zoo lang het namelijk niet anders bedoelde dan geestelijke gemeenschap, onderlinge opbouwing in het heilige en onderzoek van Gods Woord. Maar het *moest* Kerkverwoestend worden, toen het zich feitelijk in de plaats der zichtbare Kerk stelde. En eenmaal dien weg op, kon het niet anders dan ook het Sacrament teniet doen. Het heilig Avondmaal werd gemeden en verliep, en de heilige Doop werd een geheel uitwendige ceremonie, in hoofdzaak strekkend om de ouders te wijzen op hun opvoedingsplicht. Opgevat in zijn Schriftuurlijke beteekenis is daarentegen het Sacrament, zoowel dat van den Doop als dat van het Avondmaal, niets minder dan de zinbeeldige en zichtbare handeling, waarin de Christus den geheimzinnigen band tusschen zichzelf als het Hoofd van het mystieke Lichaam en de zichtbare Kerk op aarde legt en bevestigt. Let er wel op, we zeggen niet den band met de enkele geloovigen; die is gelegd in hun toebrenging en wedergeboorte en wordt bevestigd

door den Heiligen Geest, die in hen werkt. Neen, het Sacrament legt en bevestigt dien band met de zichtbare Kerk en met de enkele geloovigen slechts in zooverre, als ze in deze zichtbare Kerk als leden zijn ingelijfd, en dat wel niet als hypocrieten, maar als levende leden van het Lichaam van Christus. De handeling in het Sacrament is de handeling van Christus zelf als onzen Koning. De uitwendige bediening van het Sacrament door menschen strekt hem hierbij slechts als voertuig en instrument. Overeenkomstig het karakter der zichtbare Kerk *kan* het Sacrament niet tot stand komen, dan door den instrumenteelen dienst van menschen, maar zij verrichten hierbij niets dan het aanwezig doen zijn van het instrument. Van hen zelve behoeft hier niets bij te komen, en hoe minder er van hen bijkomt, des te beter. Het mag niet maar een aanleiding zijn, om nogmaals het menschelijk woord te doen schitteren. Met opzet lieten onze vaderen daarom bij het Avondmaal niet vrij spreken, maar eenige kapittelen uit de Schrift voorlezen. Doch zelfs dit kan uitblijven. Het Sacrament van het Avondmaal is, dat het brood gebroken en de wijn uitgegoten wordt; dat er één is, die brood en wijn uitdeelt; en dat er zijn die dit brood eten en dezen wijn drinken. Maar hiermeê is het Sacrament van het Avondmaal dan ook van 's menschen zijde compleet. Het overige doet de Christus. Hij gebruikt dien instrumenteelen dienst van menschen, om alsnu zijn werk in de Gemeente te doen. Hij zelf is het, die als onze Koning in het Avondmaal komt om ons geestelijk te bewerken en te benedijen. En dit nu doet de Christus bij het Avondmaal niet in u persoonlijk, maar in u als lid van zijn zichtbare Kerk. Het Sacrament raakt niet eerst uw persoon en eerst daarna door de personen de Kerk, maar eerst de Kerk, en u persoonlijk alleen in zooverre ge tot die zichtbare Kerk behoort. Wie dit niet verstaat en niet inziet, zegt volkomen terecht, dat zijn Heiland en Koning hem evengoed particulier, in zijn huis en in zijn bidcel opzoeken en zegenen kan, en blijft weg. Wie daarentegen verstaat wat Kerkverband is, en weet, dat hij als lid der zichtbare

Kerk nog iets anders is en in een andere verhouding staat dan in zijn particulier leven, die voelt dan ook dat de Heere hem ook in die bepaalde betrekking van lid der zichtbare Kerk een eigenaardigen zegen schenken wil, en zoekt het Avondmaal, om telkens opnieuw dien geheel eigenaardigen zegen van zijn Koning te ontvangen. Ook in uw physiek lichaam maakt het een onderscheid, of ge een verzwakte plek in uw lichaam door plaatselijke aanbrenging van een pleister doet opleven, of wel dat ge uw bloed sterkt, daardoor heel uw gestel in krachtiger positie brengt, en zoo ook die zwakke plek geneest. En evenzoo is er nu in het Lichaam des Heeren tweeërlei wijs van sterking. De eene persoonlijk, rechtstreeks zich op uw zwakke geestelijke stee richtend, en de andere, die door heel het gestel van de Kerk op u inwerkt. Een gezond kerkelijk leven geeft u ook persoonlijk een geestelijke sterking, die van anderen aard is dan de sterking die u toekomt in uw particulier geestelijk bestaan, En *deze* sterking is het nu, die de Christus, als onze Koning, door middel van het Sacrament aan de waarachtige leden van zijn zichtbare Kerk doet toekomen.

Was nu de zichtbare Kerk eeniglijk een vereeniging, ontstaan doordat eenige toegebrachte geloovigen zich saâm vereenigd hadden om den eeredienst op te richten en in stand te houden, zoo zou er voor den Heiligen Doop, naast het Heilig Avondmaal, nauwelijks plaats zijn geweest. Het eerste Avondmaal zou dan een gewichtiger beteekenis hebben erlangd dan de volgende bedieningen van het Avondmaal, maar in den grond zou het Avondmaal volstaan hebben. Althans in later tijd. Nog niet in den aanvang der Christelijke Kerk, en ook niet bij de Zending. Waar iemand uit de Heidenwereld zich tot den Christus bekeert, was en is een afscheiding van de wereld aan de orde, die in den Doop haar zinbeeldige uitdrukking vond en vindt. Maar wie uit Christenouders geboren, en in een Christelijke omgeving opgevoed, nooit buiten het Christelijke erf geleefd

heeft, maakt dien vroeger plaats hebbenden overgang niet. Hij gaat niet uit de eene levenssfeer in de andere over, maar blijft waar hij was. Vandaar dan ook het telkens weeropkomen van de meening, dat wel het Heilig Avondmaal moet worden bijgehouden, maar dat de Heilige Doop zijn beteekenis verloren heeft, en slechts door misbruik in stand bleef. Den Doop verstaat men daarom eerst naar eisch, zoo men hem in verband brengt met het Verbond, met de opeenvolging der geslachten, en met het opkomen van het nieuwe geslacht uit het geslacht dat straks verdwijnt, d.i. zoo men de zichtbare Kerk niet opvat als een vereeniging van geloovigen, maar als een instituut, door Christus als onzen Koning ingesteld, om achtereenvolgens alle de Verbondsgeslachten, in de orde waarin ze opkomen, te omvatten en te zegenen. Het vraagstuk van den Kinderdoop is dan ook niet te beslechten op zekere teksten uit de Schrift, die het waarschijnlijk maken, dat oudtijds ook kinderen gedoopt zijn. Het ontvangt zijn afdoende toelichting eerst, zoo ge de zichtbare Kerk opvat, gelijk ze in de Schrift bedoeld is, als een instituut dat onze Koning heeft ingesteld, om onder den band des Verbonds, den zegen der vaderen op de kinderen over te brengen, en de geslachten onderling te verbinden. Doch dan mag ook de Doop door u niet worden verlaagd tot een bloot werktuiglijke en zinbeeldige handeling, maar moet ge ook in den Heiligen Doop een instrumenteelen dienst zien, die Christus als onze Koning gebruikt, om op mystieke wijze zijn geestelijke werking in zijn zichtbare Kerk op aarde in te dragen. Een Doop, waarbij men de geestelijke handeling van den Christus uitsluit, is geen Doop. Hij alleen kan ook hier het instrument tot Sacrament maken. En het begrip zelf van Sacrament sluit alle denkbeeld aan een handeling, waarin niet de Christus zelf optreedt, uit.

En, zoo opgevat, komt uit het Sacrament als middenpunt heel de gestalte der zichtbare Kerk op. Er moeten toch, zal het Sacrament tot stand komen, aangewezen personen zijn om het te bedienen, en aangewezen personen, aan wie het bediend wordt. Indien zoo maar eenige menschen saamkomen, en een uit hen staat op, en

besprengt een ander met water, of deelt het brood en den wijn uit, dan is van het Sacrament misschien een *schijnvertooning*, maar niet het *wezen* tot stand gekomen. Dat wezen kan eerst ontstaan, zoo de bedienaar en de genietende personen handelen in gehoorzaamheid aan den Koning der Kerk. Zoo wie bedient, dit doet in naam van zijn Koning, en zoo wie het ontvangt, dit doet krachtens de ordening van zijn Koning. Het Sacrament moet van den aanvang tot den einde toe uiting van gehoorzaamheid aan den Koning der Kerk zijn. Die Koning verbindt zijn eigen geestelijke handeling in het Sacrament aan den instrumenteelen, zinbeeldigen dienst; maar zal het tot die geestelijke werking komen, dan moet die instrumenteele dienst ook beantwoorden aan den door hem gestelden eisch. Hij *gebruikt* het instrument; maar dan alleen, zoo het instrument is, wat hij bepaald heeft. Het Sacrament blijft daarom altoos het hart en het leven der zichtbare Kerk, en het is het Sacrament, dat geheel de gestalte der zichtbare Kerk regelt. Het eischt een bediening naar de ordinantiën des Heeren, en daartoe de aanwijzing van een geestelijk bestuur der Kerk, dat tot het bedienen van het Sacrament geheiligd en bekwaam is. Het eischt zinnebeeldige teekens, die geheel beantwoorden moeten aan de instelling. En het eischt een kerkelijke regeling, die uitwijst, wie al dan niet het Sacrament zal mogen ontvangen. Daalt de beteekenis van het Sacrament, dan daalt ook het karakter der zichtbare Kerk, ontaardt en wordt vervalscht. En omgekeerd, leeft het Sacrament voor aller besef weer in zijn oorspronkelijke beteekenis op, dan wordt vanzelf de zichtbare Kerk weer in haar waardij en beteekenis herkend, en wint het kerkelijk leven in kracht. Doch juist daarom hebben onze vaderen steeds met het merkteeken van het Sacrament ook het merkteeken van de zuivere prediking des Woords verbonden. En ook hierop moet nader worden ingegaan.

X.

De Kerk en de H. Schrift.

> Ik betuig dan voor God en den Heere Jezus Christus, die de levenden en dooden oordeelen zal in zijne verschijning en zijn Koninkrijk:
>
> Predik het Woord; houd aan, tijdiglijk, ontijdiglijk, wederleg, bestraf, vermaan in alle lankmoedigheid en leere.
>
> Want er zal een tijd zijn, wanneer zij de gezonde leere niet zullen verdragen; maar kittelachtig zijnde van gehoor zullen zij zichzelven leeraars opgaderen naar hunne eigene begeerlijkheden;
>
> En zullen hun gehoor van de waarheid afwenden, en zullen zich keeren tot fabelen.
>
> 2 TIM. 4:1—4.

NA het Sacrament wezen we op het *Woord*. Let wel, we handelen van den band, die de zichtbare Kerk op aarde aan het mystieke Lichaam van Christus verbindt. Die band, zoo zagen we, wordt *persoonlijk* gelegd in de harten der geloovigen door de wedergeboorte, door hun inlijving in Christus en door het opwaken van het geloof in den Middelaar. Maar afgezien van het persoonlijk geloof, zoo poogden we aan te toonen, heeft de Christus ook een band tusschen zijn mystiek Lichaam en de zichtbare Kerk gelegd in het Sacrament, dat men zich nimmer zonder een inwerking van Christus' zijde denken kan. Maar bij dat Sacrament komt nu in de derde plaats *de prediking van het Woord*, omdat, mits er wezenlijk prediking van *het* Woord zij, ook hierin de Christus tot zijn Kerk op aarde nadert, op haar inwerkt, en een geestelijke kracht uit haar naar buiten doet treden. Dit eischt nadere verklaring, want wie niet op het wezen van het Woord ingaat, en in de predicatie niets dan een uiterlijk, vormelijk herhalen en aandringen van het Woord ziet, zal de beteekenis van

het Woord voor de mystieke gemeenschap der Kerk met haar Hoofd, zoolang hij in deze dorheid blijft verkeeren, nimmer verstaan.

Er is meer dan één wijze, waardoor we gewaarwordingen ontvangen en ons van iets bewust worden. We worden iets gewaar doordat we iets hooren, iets zien of iets voelen. Er zijn ook middelen van lager orde om iets gewaar te worden, zoo als onze smaak, onze reuk, het oppervlakkig betasten; maar voor het onderwerp, dat ons thans bezighoudt, kunnen we ons bepalen tot de vermogens van hooger orde: het vermogen om iets te *hooren*, om iets te *zien*, om iets te *gevoelen*. Geheel op één lijn staan deze drie niet, daar we ook door te hooren en te zien iets *gevoelen* kunnen; maar overmits het gevoel niet zelden in werking treedt buiten het hooren en zien om, moet het afzonderlijk genoemd worden. Toch is het ons, bij wat we thans bespreken, in hoofdzaak om het *zien* en het *hooren* te doen. Het Sacrament wordt *gezien*, het Woord wordt *gehoord*, en in beide komt de Christus tot ons; werkt op ons in; en deelt iets mede van zijn mystieke gemeenschap. Nu spreekt 't wel van zelf, dat, dieper onderzocht, het *zien* en het *hooren* zich in een hoogere eenheid oplossen, en saam ons de ééne volle levensuiting in ons doen opnemen. Wie goed hoort als er goed gesproken wordt, *ziet het*; en omgekeerd wie goed ziet, wat goed vertoond wordt, hoort in wat hij ziet het leven ruischen. In God is het zien en hooren geheel één, het ééne volle, alzijdige in zich opnemen. Het onderscheid tusschen zien en hooren wordt, ons ten behoeve, wel op God overgebracht, maar toch zijn ze alleen in den mensch *wezenlijk* onderscheiden, want het onderscheid tusschen zien en hooren hangt saam met onze tweeheid van ziel en lichaam. In verband met die samenstelling uit ziel en lichaam staan we in betrekking met een zienlijke en een onzienlijke wereld, en, gelijk het woord het reeds uitdrukt, hebben we met die zienlijke wereld gemeenschap door *het zien*, en daarentegen met die onzienlijke wereld veel meer door *het gehoor*. Een onderscheiding, die niet volstrekt is, want ook de ziel en het lichaam zijn als het ware

dooreengevlochten. Ook het hooren geschiedt daarom door een lichamelijk oor, en omgekeerd ziet door het lichamelijk oog ook de ziel. Reeds de gelaatsuitdrukking die we zien, kan ons vaak zeggen wat in de ziel omgaat, al hooren we niets. Maar al is ook hier dooreenvlechting, zoodat op niet één punt een volstrekte grenslijn te trekken valt, toch noemt reeds het spraakgebruik de geestelijke wereld niet de *onhoorbare*, maar de *onzienlijke*, en de tastbare wereld niet de hoorlijke, maar de *zienlijke* dingen. Als we iets *uit* iemand willen hebben, is het ons niet genoeg hem te zien, maar hebben we behoefte hem te hooren. We moeten hem aan 't spreken brengen, en we moeten hem uithooren. In het gemeen genomen, kan daarom worden gezegd, dat het *zien* meer het *lichamelijk* gewaarworden is, het *hooren* meer het *geestelijk* waarnemen. Eerst die twee saam, het zien en het hooren, geven de volle in-ons-opneming. Wie ons iets beschrijft, helpt ons zoo hij het ons tegelijk op een plaat of in natura laat zien; en omgekeerd, wie ons wat laat zien, voltooit zijn taak eerst, zoo hij ons wat hij ons zien laat tevens uitlegt door het woord. Het is daarom niet toevallig, dat de Kerk rust in het Sacrament en in het Woord. Dit past bij onze tweezijdige natuur. Omdat we in de zichtbare Kerk menschen van ziel en lichaam zijn, dáárom gaat de inwerking van Christus op zijn zichtbare Kerk, als geheel genomen, insgelijks door twee middelen: door de prediking van het Woord en door de uitdeeling van het Sacrament. Het Woord *hoort* men, het Sacrament *ziet* men, en eerst *in deze beide saam* is de geestelijke actie voltooid. Ook hierbij sloop wel misbruik in. Eenerzijds de verwaarloozing van het Sacrament, alsof het hooren genoeg ware, en niet ook het zinbeeldig zien in werking moest treden; en anderzijds een vooropstellen van het Sacrament, alsof dit schier het één en al ware, onder verwaarloozing van de prediking des Woords. Maar dit is menschelijk gebrek, en naar de Goddelijke instelling drijft het leven der zichtbare Kerk steeds op twee middelen: op Woord en Sacrament beide, en op deze twee in hun onderling verband.

Dat bij het Woord het hooren en lezen veelszins één kan zijn, behoeft nauwelijks opgemerkt. Lezen is hooren met het oog. Lezen is hooren ook dan als de man, die spreekt, er niet zelf bij is. Het sterkst komt dit uit in de Gramophoon. Dan vangt men iemands stem op in een werktuig, dat zóó is ingericht, dat het zeker afdruksel van de stem ontvangt. Zet men het dan straks, als hij weg is, in beweging, dan komt uit die afdrukselen de stem weer op. Een wonderkeurige uitvinding, die in staat stelt, niet alleen den zin der woorden, maar ook het geluid der stem weer te geven, en wel zoo, dat de stem zelf, zonder schrijven, het woord vasthoudt. Maar al is het schrijven een veel onvolmaakter vorm om de gedachten vast te leggen, het doet toch geheel denzelfden dienst; alleen geeft het de stem niet te hooren. Het schrijven werkt door teekens, en die teekens leest men af om ze te zien. Het is in teekens gestolde taal. Maar of men het woord *gesproken* of het woord *geschreven* ontvangt, beide malen wordt men toch in staat gesteld om het in zich op te nemen, en in zooverre is *hooren* en *lezen* één. Het *geschreven woord* heeft voor, dat het vast ligt, steeds onder ons bereik is, en, aan geen tijd of plaats gebonden, steeds weer en overal kan spreken. Daarentegen heeft het *gesproken woord* de voorkeur, dat het leeft, zelf bezield is en daardoor beter anderen kan bezielen en meer persoonlijk aangrijpt; maar steeds blijft het beperkt. Het is slechts op ééne plaats te hooren, en als het eenmaal gesproken is, verstomt het en is weg. Wie Jezus zelf hooren mocht, genoot een genot, dat wij ten eenenmale missen, maar hier staat tegenover, dat het door Jezus *gesproken* woord slechts door enkelen gehoord werd, op één oogenblik en op ééne plaats, en dat het in schrift brengen van zijn woord, dit woord verveelvuldigd heeft, zoodat het nu gelezen of voorgelezen kan worden, eeuw na eeuw en aan alle plaatsen der wereld, waar het wordt opgeslagen. Het gesproken woord spreekt slechts in één taal, het geschreven woord kan in alle talen spreken. Om het gesproken woord te hooren, moet ge zijn waar de spreker is; het geschreven woord hebt ge in uw huis, en ge slaat het op, zoo

dikwijls er drang toe in uw ziel is. Op zichzelf zou men dus kunnen zeggen, dat de prediking overtollig is; dat we volstaan kunnen met het geschreven woord te bezitten; dat alzoo het Sacrament zonder prediking volstaan kan, want dat alle leden der zichtbare Kerk, thuis, alleen en eenzaam, of met enkele anderen saam, het geschrevene of gedrukte Woord lezen kunnen. Toch is het anders verordend. Zeer ernstig en plechtiglijk geeft de apostel zelfs den last, en dat op zeer uitdrukkelijke wijze, dat er niet alleen lezing, maar ook *prediking* van het Woord zal moeten zijn. „Ik betuig dan", zoo schrijft hij, „voor God en den Heere Christus, die de levenden en dooden oordeelen zal in zijn verschijning en in zijn Koninkrijk: *Predik het Woord.* Houd aan, tijdig en ontijdig. Wederleg, bestraf, vermaan in alle lankmoedigheid en leer. Want", zoo voegt hij er bij, „er zal een tijd zijn, dat zij de gezonde leer niet zullen verdragen, maar, kittelachtig zijnde van gehoor, zullen zij zich zelve leeraars opgaren naar hun eigen begeerlijkheden, en zullen hun gehoor van de waarheid afwenden en zich keeren tot fabelen." Een uitspraak van den apostel, die daarom te merkwaardiger is, omdat er uit blijkt, dat hij niet alleen bedoelt een missionaire prediking ten behoeve van dezulken, die nog in het Heidendom stonden, maar wel zeker ook opzettelijk een prediking tot de reeds voor Christus gewonnen gemeenten. Op zich zelf toch zou men kunnen zeggen, dat zulk een prediking van het Evangelie wel noodig was, om wie nog van verre stond voor Christus te winnen, maar dat wie eenmaal tot Christus bekeerd was, hem beleed, en gedoopt werd, het Evangelie kende, zoodat voor hem de prediking haar beteekenis had verloren. Wel missionaire prediking onder de geloovigen, maar geen prediking meer voor de geloovigen. Doch juist dit snijdt dit apostolisch woord af. Zijn last: „Predik het Woord, wederleg, bestraf, vermaan," doelt niet op een aankondiging van het Evangelie aan de heidenen, onder wie Timotheus werkt, maar verplicht tot gestadige prediking van het Woord onder hen, die zich reeds bij de gemeente van Christus te dier plaatse hadden aangesloten, gelijk geheel het

verband uitwijst. Zelfs is het niet genoeg, dat het geschreven Woord ook in de Gemeente wordt voorgelezen. Ook dit moest wel geschieden, en het is een schadelijk misbruik geweest, dat men jaren lang ten onzent de *voorlezing* van het Woord deed plaats hebben *buiten* den eeredienst, eer de kerk begon, als aanvulsel om toch iets te doen onderwijl de kerk aanging, en ook om stilte te verkrijgen onder het rumoer. Thans is dit althans in zoover gebeterd, dat men dit voorlezen doet plaats hebben na het gebed, het alzoo in den dienst opneemt, en het eerst doet geschieden, wanneer de geloovigen gezeten zijn. Maar ook zoo toch blijft het nog een misstand, dat deze voorlezing geschiedt door een Voorzanger, die buiten alle kerkelijk ambt staat. Een Voorzanger moeten we hebben, omdat lang niet alle predikanten en ouderlingen genoegzaam goede zangers zijn, om bij het gezang voor te gaan. Maar het is ongerijmd, dat men den Voorzanger ook het voorlezen van de Heilige Schrift opdraagt, alsof dit een onderdeel van den dienst van minder waarde en beteekenis ware. Wil men deze voorlezing van het Woord niet doen plaats hebben door den prediker zelf, uit vreeze dat dit te vermoeiend zou zijn, dan moest het in elk geval door een der ouderlingen geschieden, als staande zelf in het Kerkelijk ambt. Dat voorlezen mag geen bijzaak, het mag geen ondergeschikt deel van den Dienst zijn. De eere van het Woord, als het Woord van God, stelt den onverbiddelijken eisch, dat het in niets als een minderwaardig deel van den Dienst behandeld worde.

Toch is enkel voorlezing van het Woord nog geen *prediking*. Prediking ontstaat eerst, zoo een daartoe ambtelijk door Christus verordend persoon het Woord in zich opneemt, en onder de bezieling, hierdoor in zijn denken en gevoelen gewekt, dat Woord invlecht in de gedachtenwereld van de gemeente, er haar doet inleven, en er de kracht van op haar leven doet uitgaan. Men heeft dit wel „uitleggen en toepassen genoemd", en dat kan er mee door, mits men

onder *uitleggen* maar geen *exegese* van de school, en onder *toepassing* geen aanhechten aan het Woord aan gemeenplaatsen verstaat. Het Woord Gods, zegt de Schrift zelve, is levend en krachtig en scherpsnijdender dan eenig tweesnijdend zwaard, en gaat door tot de verdeeling der ziel en des geestes en der saâmvoegselen en des mergs, en is een oordeelaar der gedachten en der overleggingen des harten." Die levende kracht doet Christus nu door de prediking uitgaan, maar die kracht gaat er dan alleen van uit, als de prediking waarlijk *predikatie* is, d.i. zoo de gemeente voelt, dat door het woord van den prediker een drang op haar innerlijk leven wordt uitgeoefend, die niet van hem, maar van God zelf uitgaat. De prediker mag niet zelf de spreker zijn. Hij moet instrument blijven, en God zelf moet spreken door hem. De Schriftuur, gelijk ze voor ons ligt, is een mysterie. Hadden wij zelf een Bijbel moeten maken, we zouden het heel anders hebben gedaan. We zouden een soort Khorân gemaakt hebben, zoo we in het Oosten leefden, en een soort godsdienstig handboek in ons lauwe Westen. Maar het heeft Gode behaagd, ons noch zulk een Khorân noch zulk een godsdienstig handboek te geven, maar den Bijbel gelijk die is. En nu toont de ervaring van eeuwen, dat die Bijbel, gelijk God hem heeft doen saamstellen, reeds sinds eeuwen, en onder alle volken, een uitwerking heeft, die wij ons niet verklaren kunnen, die geheel mystiek is, maar die steeds een heiligenden indruk op het geloovig hart heeft. Niet op een ongeloovige wereld; die is er niet ontvankelijk voor: en eerst waar diezelfde God, die ons de Schrift gaf, het hart voor die Schrift ontsluit, begint die heilige mystieke kracht te werken. Maar werkt die eenmaal, dan geschiedt dit met het wondere effect, dat eenzelfde persoon veertig en vijftig en meer jaren altoos diezelfde Schrift weer leest, er altoos weer door gelaafd en gesterkt wordt, en dat ze kracht oefent op zijn innerlijk leven, tot in het merg van zijn ziel. Het is deze mystieke werking van de Schrift, die de prediking heeft te bevorderen, te regelen en tot effect op het leven te brengen. De prediking is alzoo geen overtollig iets,

dat ook uit kon blijven. De Schrift is er op berekend, dat ze aldus steeds en aldoor in het midden der Gemeente ontvouwd zou worden, en niet door menschelijke vindingrijkheid, maar door mannen, die als gezanten des Heeren optreden, telkens weer aan de Gemeente Gods als het Woord Gods zou worden aangekondigd.

Het woord, *als woord*, is de naar buiten tredende, in den geest inwonende *kracht*, de in den geest inwonende *gedachte*, en de in den geest inwonende *wil* om te scheppen, met wat het schiep in contact te blijven, en het geschapene te verzorgen en te regeeren. Een woord is niet slechts een klank, maar een drager van kracht, gedachte en wil. Als een veldheer met zijn troepen voor den vijand staat, en de slagorde staat gereed en de aanval zal beginnen, dan is hij het, die door zijn orders de slagorde alzoo heeft opgesteld, en als hij dan eindelijk *voorwaarts* roept, en op den klank van dit enkele woord de worsteling op leven en dood aanvangt, dan is dat woord een uiting van zijn beleid, van zijn wil en tegelijk een uiting van kracht. Is dit nu reeds alzoo meermalen bij het menschelijk woord, veelmeer geldt dit van het Goddelijk woord, als God, de Almachtige, spreekt. Hij spreekt en het is er. Hij gebiedt en het staat er. Maar op dit scheppend woord volgt geen zwijgen. Het woord spreekt door, ook nadat de geest uitging die het woord schiep. Met wat God schiep blijft Hij in aanraking. Hij onderhoudt het, Hij gebiedt het, Hij leidt het. Hij regeert het altoos weer door het woord. En het is *deze* diepe gedachte, die de Schrift ons openbaart in wat ze ons leert van het Eeuwige Woord, dat bij God en God zelf was. *Christus* is het Woord Gods, maar niet het Woord Gods zooals het in zichzelf is. Dan is *de Zone* het Woord, d.i. het Woord in zijn Goddelijke zelfgenoegzaamheid. De *Christus* daarentegen is de Zone Gods in zijn aanpassing aan ons menschelijk leven en aan onze menschelijke taal. En daarom, als dit eeuwige Woord ons menschelijk vertolkt zal worden, dan is het *de Christus*, nog altoos het Goddelijk Woord, maar dit Woord *vleeschgeworden*.

Doch hierbij bleef het niet. Om ons volkomen vertolkt te worden, moet het vleeschgeworden Woord ook worden overgezet in een menschelijk *woord*, en dit is de Heilige Schrift. Uit hem is al de Schrift niet alleen onder het Nieuwe, maar evenzoo onder het Oude Verbond. Bij Bethlehem kwam hij eerst in onze menschelijke natuur uit, maar van de ure van den val af is hij onze Middelaar geweest; door hem spraken de profeten. Hij zelf betuigde het: Eer Abraham was, ben ik. Het Woord van God is het oorspronkelijke, in ons menschelijk woord bezitten we van dit Eeuwige Woord slechts een weergalm. Ons menschelijk woord kan slechts verhalen, vermanen, bezielen, en ontboezeming geven en profeteeren. Zou dus de Christus in onze menschelijke *taal*, in het menschelijk *woord*, worden overgezet, dan moest er een Schrift ontstaan, die dit alles inhield, en in dit alles ons het Woord Gods, het Vleeschgeworden Woord, den Christus weergaf. En omdat aldus de Schrift is, daarom is ze een mysterie en is haar werking zoo wonderbaar mystiek, dat we, met de Schrift aan ons zelven overgelaten, er de helft niet van genieten zouden, wat we er nu uit smaken. En daarom nu geeft de Christus ons niet alleen de Schrift en in die Schrift zichzelven, in onze taal vertolkt, maar houdt hij zelf aan die Schrift de hand, bestuurt hij er de werking van in ons gemoed, en doet hij dit Woord heerschen in de gemeente door de prediking. Wie niet zelf voelt, dat hij er van Christus toe gezalfd is, kan niet prediken. Hij kan wel op den kansel staan, en een rede houden, maar hij *predikt* niet. Er gaat niets van hem uit, dat levend en krachtig is en scherper dan een tweesnijdend zwaard, en tot in het merg van de ziel doordringt. Juist omdat hij geen instrument is, blijft zijn rede zonder uitwerking. Hij voelt niet, dat Jezus in en door hem in de gemeente moet spreken. Hij zet Jezus' Koninklijke heerschappij in zijn rede opzij, en geeft zijn *eigen* woord, dat tot niets nut. Hij moest optreden als gezant van zijn Koning, en hij hij spreekt uit zichzelf. Is er daarentegen waarachtige *prediking*, dan gaat, door het menschelijk woord, het Woord van God, en

nader de Koninklijke heerschappij van Christus uit. Dan is hij het Hoofd, dat het Lichaam regeert door een daartoe door den Koning zelven aangesteld en verordend instrument. Dan verloochent zich in den predikant de man, en effaceert zich, opdat Christus door zijn woord tot de gemeente spreke; en als de gemeente dat voelt, en er ontvankelijk voor is, dan heeft in de prediking evenals in het Sacrament een komen van den Christus tot zijn gemeente plaats. Er gaat dan een werking van den Christus op de zielen uit, die met het woord van den prediker zich vereenigt, en door die vereenigde werkzaamheid haar doel bereikt. Doch dit kan alleen dan alzoo geschieden, zoo er in de Gemeente de vereischte ontvankelijkheid voor het Woord van God is. Het ontbreken van het effect kan aan den prediker liggen, die zich zelf in de plaats van den Christus doet spreken, maar het ligt even dikwijls aan de Gemeente. De prediking heeft plaats in de *zichtbare* Kerk. Er kunnen in die zichtbare Kerk mee opkomen personen, die geen deel aan Christus hebben, wier oor niet hoorende is gemaakt, en die alzoo niet voldoen kunnen aan den eisch: Wie ooren heeft om te hooren, die hoore wat de Geest tot de Gemeente zegt. Dat kan tijdelijk ook bij geloovigen ontbreken door *tijdelijke* afleiding, en dan moet de prediker die afleiding overwinnen; maar het kan ook ontbreken, omdat er hoorders zijn, die nog met hun onbekeerd hart nederzitten, en dan moet de prediker missionair werken. Maar zijn volle werking heeft het woord der prediking dan alleen, zoo de prediker willig instrument van zijn Zender is, en zoo er zielen zijn die dorsten naar het Woord des levens. Juist zoo is het bij het Sacrament. Ook dat doet zijn werking alleen, zoo Christus er door werken kan in zielen die hem toebehooren. En beide, èn het goed bediende Sacrament èn de goed bediende prediking, zijn alzoo de instrumenteele middelen, waarvan onze Koning zich bedient, om het verband tusschen zijn mystiek Lichaam en zijn zichtbare Kerk op aarde te doen werken. Want *dit* is het, waar het altoos op aan komt. Alleen het mystieke Lichaam van Christus is de echte, de

eigenlijke, de algemeene, de Christelijke Kerk, en de zichtbare Kerk op aarde heeft alleen in zooverre en zoolang aanspraak op den naam van Kerk, als ze van deze echte Kerk een zichtbare openbaring is. Wordt daarentegen het geestelijk verband tusschen het mystieke Lichaam en de zichtbare Kerk losgescheurd, dan blijft er een aardsch instituut, een vereeniging van menschen zoo men wil, maar een Kerk van Christus is het dan niet meer.

XI.

Kerkontbinding.

> Indien iemand tot ulieden komt, en deze leere niet brengt, ontvangt hem niet in huis, en zegt tot hem niet: Wees gegroet;
>
> Want die tot hem zegt: Wees gegroet, die heeft gemeenschap met zijn booze werken.
>
> 2 JOH.: 10 en 11.

CHRISTUS heerscht in een plaatselijke Kerk alleen zoo lang, als in die Kerk zich het mystieke Lichaam des Heeren openbaart. Zoodra daarentegen de band tusschen die Kerk en het mystieke lichaam is doorgesneden, is wat overblijft *geen Kerk meer*, maar een gewone menschelijke vereeniging geworden. Doch nu lette men er wel op, dat het hierbij den band geldt met dat mystieke Lichaam, niet voor de enkele personen, niet voor de leden der Kerk, maar voor de zichtbare Kerk als geheel en als zoodanig. Stel, er was een plaatselijke Kerk van duizend leden, en onder deze waren zevenhonderd oprecht geloovigen, maar noch in het Sacrament, noch in de prediking des Woords bood deze Kerk aan Christus het instrument voor zijn geestelijke gemeenschap met haar, zoo zou deze zichtbare Kerk, als zoodanig, zich zelf vernietigd hebben. En stel omgekeerd, dat er een zichtbare

Kerk is, waarin Sacrament en Woord zuiver gaan en de Christelijke tucht geoefend wordt, maar die van achter bleek meerendeels uit hypocrieten te hebben bestaan, dan zouden deze hypocrieten haar toch niet het echte karakter van een zichtbare Kerk des Heeren te zijn kunnen ontnemen. Zeker aantal geloovigen op een dorp of in een stad vormen zonder meer nog geen zichtbare Kerk. Dit worden ze eerst als ze zich aaneensluiten, en, in gehoorzaamheid aan 't Woord van hun Koning, zich saam als Kerk tot openbaring brengen, en dit moet natuurlijk uitkomen in wat de Kerk als geheel doet in haar ambten. Zoolang dit ambtelijk leven der Kerk nu normaal en conform den wil des Heeren blijft, *is* er de zichtbare Kerk. Zoodra daarentegen dit ambtelijk leven der Kerk inzinkt of verzwakt wordt, kunnen er nog wel op zich zelf staande geloovigen zijn, maar is er geen zichtbare Kerk als zoodanig meer. Wat zich zoo nog noemen mag, is het niet meer. Alles hangt hier aan den Koning, en zoodra onze Koning in het kerkelijk ambt zijn heerschappij niet meer kan uitoefenen, is de breuke daar. Een breuke die hersteld kan worden. Ook voor een zichtbare Kerk is er opstanding uit de dooden; maar een breuke, die, zoo lang ze aanhoudt, het karakter van Kerk aan zulk een verschijning ontneemt.

Twijfel is in dat opzicht niet mogelijk voor wie aan Gods Woord vasthoudt. Reeds in de apostolische Kerken toch sloop allerlei gebrek in. Dit gaf den apostelen aanleiding om te wijzen op nog veel erger misstand, die te wachten stond, en om tegelijk aan de belijders van Christus aan te zeggen, hoe zij zich met het oog op zulke misstanden zouden te gedragen hebben. Gedurig wijzen ze daartoe op het optreden van valsche profeten, op het opkomen van valsche leeraars, op het zich openbaren van onheilige geesten, die verderf en geestelijke verwarring in de Kerken des Heeren zullen aanrichten, en waarschuwen nu de geloovigen, om zich aan deze zonde niet mede schuldig te maken. Wat de geloovigen ook dulden of dragen mogen, de valsche leer nooit. „Een iegelijk, die niet blijft in de leer van Christus", zoo betuigt de apostel Johannes, „die heeft God niet, en

indien iemand tot ulieden komt en deze leer niet brengt, ontvangt hem niet in uw huis, en zegt tot hem niet: „Wees gegroet." Want die tot hem zegt: „Wees gegroet!" die heeft gemeenschap aan zijn booze werken." Nu heeft men de kracht van dit apostolisch woord wel pogen te breken, door te beweren, dat met „leer" hier bedoeld wordt regel van levenspractijk, maar deze uitvlucht gaat niet op. Ongetwijfeld zijn leer en leven nooit te scheiden, en is de zuiverheid van de leer niet van 't echte soort, zoo ze niet zuiverheid van leven met zich brengt en uit zich kweekt. Maar het is onwaar, dat de apostel in dit harde, krasse woord hoofdzakelijk op leeraars van slechte zeden of op gevaarlijke zedeleer zou doelen. Veeleer had Johannes bij dit zijn schrijven vooral het oog op één bepaalde vervalsching van de leer, die destijds rondsloop, en die bestond in de ontkenning dat de Zone Gods in het vleesch gekomen was. Vlak toch gaat vooraf: „Er zijn vele verleiders in de wereld gekomen, die niet belijden, dat Jezus in het vleesch gekomen is." Deze is de verleider en de antichrist; waarmee hij doelt op de dusgenaamde ketterij van het Docetisme, een dwaling die de wezenlijkheid der menschelijke natuur in Jezus loochende, en slechts een schijngestalte in hem zag. Sprake was alzoo zeer bepaaldelijk van een bepaald stuk der *belijdenis*, van een bepaald deel van *de leer*. Op den voorgrond stond hier niet, gelijk bij meer dan één Kerk in hoofdstuk 2 en 8 der Openbaringen, een gevaarlijke zedelijke dwaling, 't zij van de Nicolaieten, hetzij van de vrouw Izebel. Neen, het gold in de brieven van Johannes een stuk der Confessie; het gold het middenpunt van alle Christelijke Confessie; de leer omtrent den persoon van den Middelaar; het gold een ketterij, waarover Johannes in zijn eersten brief nog veel breeder gehandeld had, en waar tegenover hij zijn bekende stelling geplaatst had: „Drie zijn er die getuigen en deze drie zijn één." En het optreden in de Kerk van deze dwaling neemt de apostel zoo hoog en zoo ernstig op, dat hij de leden van Christus' Kerk verbiedt, stellig verbiedt, een leeraar, die zulk een dwaling verkondigt, ook maar in huis te ontvangen, en zelfs om hem

het *wees gegroet* toe te roepen. Iets wat natuurlijk niet zeggen wil, dat ze zulk een man nooit in hun huis mochten toelaten of niet mochten groeten naar de eere der burgerlijke beleefdheid, maar wel en zeer stellig, dat ze hem niet *in zijn hoedanigheid van leeraar* mochten ontvangen, en dat ze hem *als zoodanig* niet welkom mochten heeten in hun woning. Elke gemeenschap met zulk een hadden ze te verbreken.

Gelijk vermaan nu, zij 't al minder kras uitgedrukt, vindt ge in de apostolische brieven gedurig. Keer op keer worden de heiligen gewaarschuwd, dat er allerlei valsche leer zal opkomen. De apostel Petrus wijst op de valsche profeten, die oudtijds onder Israël opstonden, en het volk verleidden, en verklaart alsnu: „Ook onder u zullen valsche leeraars zijn, die verderfelijke ketterijen bedektelijk invoeren zullen, ook den Heere, die hen gekocht heeft, verloochenende en een bang verderf over zich zelf brengende." En de apostel Paulus betuigt zelfs, dat er, helaas, in de Kerken allerlei hoorders zullen zijn, die dit aanmoedigen: „Want er zal een tijd zijn, dat ze de gezonde leer niet verdragen zullen, maar, kittelachtig zijnde van gehoor, zich zelve leeraars zullen opgaderen naar hun eigen begeerlijkheden, en zullen zich van de waarheid afwenden en zullen zich keeren tot fabelen." Dit was te voorzien, en de Koning der Kerk heeft door zijn apostelen zijn Kerken laten waarschuwen. Wat toch was het geval? Toen in de allereerste jaren de Christelijke religie beperkt bleef tot enkele geloovigen, die zich aaneensloten, bleef het bij de eenvoudige prediking van het Evangelie. Maar al spoedig wierd het aantal belijders zeer sterk. Te Jeruzalem lezen we reeds in de eerste dagen van vele duizenden die toetraden. En zoo ging het ook in de heidenwereld. In de toenmalige heidenwereld heerschte een godsdienstige onvoldaanheid. Er was een algemeene verwachting van een nieuw licht, dat over de heidenwereld op zou gaan, en terwijl wij bij ons zendingswerk soms jaren bezig zijn om in een enkele streek zeer enkele personen voor Christus te winnen,

zien we met name den apostel Paulus, met een snelheid die verbaast, geheele landen doortrekken; van Antiochië door heel Klein-Azië en door het tegenwoordige Europeesch Turkije en door Griekenland heen, overal als met een tooverslag kerken stichtend, die aldoor in bloei toenamen. Maar juist die heidenen, die toetraden, waren volstrekt niet allen eenvoudige, naar waarheid dorstende zielen, maar ook, en in steeds toenemend getal, heidensche denkers, heidensche wijsgeeren, heidensche theosophen, die met zekere gretigheid het Christendom aangrepen, om 't alsnu in *hun* denkwereld op te nemen, het op hun *eigen* manier in een geheel vreemde leer om te zetten, en het tot onherkenbaar wordens toe te vervalschen. Zoo zijn de Gnostieken opgekomen, die een oogenblik dreigden heel de Kerk te verwoesten. En naast deze Gnostieken traden de sensueele predikers van de oude heidensche sensueele religiën op, die, gelijk ze eens in hun heidensche tempels den dienst van het vleesch met hun afgoden vermengd hadden, zoo nu ook het Christendom poogden te misbruiken, om hun vleeschelijke begeerten met een heiligen schijn te dekken. De Nicolaieten zijn er een voorbeeld van. Zoo kon het niet anders, of allerlei gevaarlijke dwaling moest onder de Christenen insluipen, en gelijk de Joodsche leeraars het echte Christendom vervalschten door hun wetsprediking, zoo stonden welhaast ook de heidensche leeraars op, die met hun valsche wijsbegeerte en met hun valschen zinnendienst geheel het Christendom onkenbaar maakten. Iets later poogden de Manicheeërs zelfs het Christendom brutaalweg met hun heidensche religie te vermengen. En wel heeft de bittere vervolging, waaraan de Christenen welhaast van de zijde der Romeinsche keizers bloot stonden, dit kwaad gebreideld, in zoo verre het de valsche belijders terug deed treden, maar de vergiftiging van de Kerken had dan toch plaats gehad. Een gevaar te grooter, omdat in de twee eerste eeuwen de nadere vaststelling en uitwerking der Christelijke waarheid nog niet tot stand kon komen. En dit nu vooruit ziende en wetende, hebben, juist met het oog hierop, de apostelen de belijdende Kerken zoo

ernstig gewaarschuwd, om tegen deze valsche leeraars toch op hun hoede te zijn, en hun de meest stellige beslistheid in het te keer gaan van zulke leeraars ten plicht gesteld. Christus was niet gekomen om een enkel nieuw element van waarheid aan de bestaande religiën toe te voegen, en alzoo onder de wijzen der wereld te worden opgenomen. Hij was een éénig Leeraar, die tegen allen overstond, voor wiens waarheid alle verzinsel der wereldsche wijsheid wijken moest, en die niet kwam om aan wat zij wijsheid keurden een nieuwe vinding toe te voegen, maar om heel het stelsel van menschelijke wijsheid omver te werpen, en er *zijn* getuigenis tegenover en voor in de plaats te stellen. Van vermenging van zijn getuigenis met de wijsheid der wereld mocht en kon daarom geen sprake zijn. De zichtbare Kerken op aarde moesten tegen alle wijsheid en vinding der wereld met haar kloeke belijdenis overstaan. De wijsheid, die van Boven was, moest deze Kerken tegen de valsche wijsheid overstellen, en daarom juist mocht en kon geen oogenblik geduld, dat de zichtbare Kerken op aarde zelve in het koor van de wijsheid dezer wereld mee gingen zingen. Waar en valsch stonden hier lijnrecht tegen elkander over. Wie de gezonde leer niet bracht, was een *valsch* profeet, een *valsch* leeraar, een *valsche*, onheilige geest, en het was deswege een eereplicht der zichtbare Kerk, dezulken te weerstaan, en van zich te stooten. En daarom zei Johannes het zoo kras: „Ge moogt zulk een valschen leeraar zelfs niet in uw huis ontvangen, en ge moogt hem *'t wees gegroet* niet toeroepen."

Deze scherpe apostolische waarschuwing en niets sparende apostolische vermaning heeft vrucht gedragen. Noch de verlokking der overvriendelijkheid, noch de zucht om toch maar den vrede te bewaren, mocht van het pleit voor de waarheid doen afzien. Er moest niet alleen tegen de leugen gesproken, er moest tegen gehandeld worden, want de valsche profeten en leeraars grepen rechtstreeks het Koningschap van Christus in zijn bestaan aan. Dit

sprak de apostel uit in het gebruik van het woord *anti-christ.* Afgezien toch van de profetie, dat in het eind der dagen *de* groote, principieele Anti-christ verschijnen zal, de „mensch der zonde", die zich stellen zal tegen den Christus, als ware Jezus de valsche, en hij de echte Verlosser der menschheid, wordt door de apostelen ook gesproken van de *anti-christen*, en van „den geest van den *anti-christ*". „Dit", zegt Johannes, „is de *geest van den anti-christ*, welke geest gij gehoord hebt, dat in de wereld komen zoude, en *is nu alreede in de wereld.*" De groote Anti-christ, die aan Jezus' wederkomst zal voorafgaan, zal zijn geest voor zich uit doen stralen, en pogen er Christus' kerk op aarde door te ondermijnen; en ook deze voorloopers van den Anti-christ bestempelt de apostel nu met denzelfden naam, en noemt ze ook anti-christen. Wij zouden zeggen: anti-christen in het klein. „Kinderkens", zoo roept hij den geloovigen toe: „gelijk gij gehoord hebt, dat *de* Anti-christ komt, zoo zijn ook nu vele anti-christen geworden", en alle deze anti-christen noemt hij „verleiders". Juist in gelijken zin, als waarin Jezus zelf het in Matth. 24:14 voorzegd had: „Er zullen valsche Christussen en valsche profeten opstaan, en zullen groote daden doen, alzoo dat zij, indien het mogelijk ware, ook de uitverkorenen zouden verleiden." En zoo machtig had schrik voor wat komen zou den apostel Paulus aangegrepen, dat hij niet aarzelde om de broeders van de kerk van Ephese, bij zijn afscheid op het strand, toe te roepen: „Dit weet ik, dat na mijn vertrek *zware wolven* tot u inkomen zullen, die de kudde niet sparen zullen. En uit u zelve zullen mannen opstaan, sprekende verkeerde dingen, om de discipelen af te trekken achter zich. Daarom waakt." Het gebruik nu van deze uitdrukkingen „*Anti-christ*" en „*wolven*" toont, hoe diep-ernstig de apostelen de toekomst inzagen. Nu eerst verstonden ze wat Jezus hun gezegd had van den huurling, die niet door de poort der schapen ingaat, maar van buiten inklimt, om de kudde te verderven.

Dat nu alle dwaling en ketterij zich hierbij tegen den Christus richtte, en in dien zin anti-Christelijk was, sprak van zelf. Het kon

niet anders. In de Christelijke religie staat de Christus in het middenpunt. Hij is in die religie het één en al. Hij is het nieuwe, waardoor de Christelijke religie zich van alle andere religiën onderscheidt. De vraag: wat dunkt u van den Christus? is en blijft daarom alle eeuwen door de centrale vraag, die voor het welzijn van heel onze religie beslist. Het gaat om zijn Koningschap, om zijn majesteit, om zijn eere in de Kerk, die hij met zijn bloed gekocht en met den Heiligen Geest gesticht heeft. Wie de Kerk wil aanvallen, moet den Christus aanvallen in zijn Koninklijke heerschappij over zijn Kerk, want Christus is geen ingezette Koning, maar een Koning, die zelf zijn volk afzondert en in zijn Kerk vergadert. Het volk heeft niet hem Koning gemaakt, maar Hij als Koning maakte zelf zijn volk, door het in te lijven in het mystieke Lichaam, waarvan hij het Hoofd is. Ook over andere geloofsvraagstukken moge strijd in de zichtbare Kerk ontstaan kunnen, maar de groote problemen, die de Kerk op haar grondvesten doen schudden, trekken zich altoos om den persoon van den Christus saâm, en het is alleen bij het licht, dat hij uitstraalt, dat ook die andere vraagstukken haar juiste oplossing kunnen vinden. Van kleine, onbedoelde dwalingen spreken we nu niet. Onze menschelijke zwakheid en zelfverblinding kan gedurig kleine dwalingen doen insluipen, die uit kortzichtigheid en uit eenzijdigheid voortvloeien, maar die daarom het wezen der Kerk niet aantasten. Maar geheel anders staat het met de principieele dwalingen, die ingegeven waren door den geest van hem, die een „leugenaar van den beginne was", en het is deze geest van satan, die eens in den „mensch der zonde" zijn incarnatie zal bekomen, en nu vooruit reeds de geesten vergiftigt, om het geloof in Christus als *de Waarheid* te niet te doen; en alle deze dwalingen zijn in eigenlijken zin *Ketterijen*. Het zijn deze dwalingen of ketterijen, die altoos den persoon van den Christus aantasten, en ons willen diets maken, dat we den Christus anders moeten verstaan, en anders moeten opvatten, en ons anders moeten voorstellen, dan het Evangelie, toen het de wereld inging,

hem gepredikt heeft. Men dringt den Christus dan niet op zijde. Men eert hem zelfs in schijn, maar men maakt er een geheel ander persoon van, die steeds meer het beeld gaat vertoonen van den dolenden leeraar zelf. Niet die leeraar wil het beeld van den Christus dragen, maar aan den Christus moet het beeld van dien dolenden leeraar worden opgedrongen. En hierin juist werkt het anti-Christelijk beginsel.

Zoo was het bij het opkomen van de Kerk van Christus in de wereld, en zoo is het feitelijk nog, of liever gezegd, zoo is 't weer. Zeer juist toch hadden de Kerken al spoedig ingezien, dat deze anti-Christelijke geest niet krachtiger kon bezworen worden, dan door in een Concilie van alle Kerken tegenover elke dwaling, die oprees, om den persoon van den Christus op onjuiste wijze voor te stellen, de welbewuste en scherp geformuleerde belijdenis der Kerken omtrent den persoon van den Christus over te stellen. In 325 is dit groote werk op het Concilie van Nicea begonnen met de veroordeeling van Arius, en op de navolgende groote Concilïen van alle Kerken is dit machtig werk voortgezet. Men rook, als we ons zoo mogen uitdrukken, het gevaar, dat in elke onware voorstelling van den Christus als God geopenbaard in het vleesch voor het welzijn, ja, voor het behoud van de Kerk van Christus op aarde kon schuilen, en rustte niet, eer tot in de fijnste ontledingen het kwaad blootgelegd en de leugen door de waarheid teruggedrongen was. Vooral de Westersche Kerken hebben in dit opzicht onsterfelijke verdiensten. De belijdenis omtrent den Christus, gelijk die in de Geloofsbelijdenis van Athanasius en later is uitgewerkt, is dan ook van die ure af het vaste steunpunt van de belijdenis aller Kerken geworden, haar gemeen goed, en de geestelijke schat, waarin ze zich, bij alle verschil omtrent Kerkregeering enz., één bleven gevoelen. Hoe ook de Kerken daarna in groepen uiteengingen en zich in Oostersche en Westersche, in Grieksche, Roomsche

en Protestantsche Kerken gesplitst hebben, die ééne eenparige belijdenis omtrent haar Koning en Heere bleef aan alle gemeen. Op dit hoofdpunt was de onzekerheid opgeheven. Men wist waaraan zich te houden, en men hield er zich aan. En er zijn dan ook lange jaren geweest, dat alle Kerken van Christus op aarde in dit hoofdstuk van haar belijdenis slechts één getuigenis gaven, en als uit één mond spraken. Die winste kan niet genoeg gewaardeerd worden, en de groote invloed, dien Christus' Kerken op aarde, gedurende die eeuwen, op het leven in de maatschappij en op het leven der volkeren wisten uit te oefenen, dankten zij daaraan vooral, dat bij alle verschil van zienswijze op andere punten, toch het *anti-christelijke* beginsel uit de dwalingen was weggenomen, en dat alle strijd tegen den persoon van den Christus en tegen de majesteit van onzen Koning verstomd was. Dit toch is en blijft steeds het onderscheidend kenmerk van alle anti-christelijke actie, dat zij onze religie in het levend middenpunt, d.i. in den persoon van onzen Koning, aantast, door zijn beeld te vervalschen, en een onwaren Christus voor den eenig-waarachtige in de plaats te stellen.

Doch juist die winste dreigde thans weer te loor te gaan. Opnieuw heeft, als in de dagen van ouds, de wijsheid der wereld in de wijsbegeerte, niet door Goddelijk licht bestraald, zich opgemaakt, om de machtige belijdenis van den Christus, gelijk die als resultaat van de geestelijke worsteling der eeuwen ten leste het erfstuk van alle Kerken was geworden, te niet te doen. De geloofsbelijdenis van Athanasius heet nu een verouderd standpunt in te nemen. Van twee naturen in den Christus mag nu niet meer gesproken worden. Zijn substantie zal niet meer Goddelijk maar menschelijk zijn. Hij zal de Zone Gods heeten in geen anderen zin, dan waarin wij Gods kinderen zijn.

Nog heet hij dan wel uitnemend boven alle kinderen der menschen, maar alleen door zijn heiligen zin, zijn hoog idealisme en zijn gemeenschap met God. Zelfs zijn volstrekte zondeloosheid wordt in twijfel getrokken. Zijn geboorte uit de *maagd* Maria heet een legende. En ten slotte blijft er van den Christus niet anders over

dan de Rabbi van Nazareth, of wilt ge de groote Godsdienststichter, tot wien men met eerbied opziet, maar dien men steeds meer aan zichzelf conformeert, en in een Arisch-Germaanschen Christus omtoovert. Geheel deze geestelijke beweging is in haar hart *anti-Christelijk*, d.w.z. ze tast weer den persoon van den Christus, daarmee de Majesteit van onzen Koning, en alzoo het middenpunt der Christelijke religie aan; en naar gelang deze anti-Christelijke richting veld wint, daalt vanzelf de invloed dien de Christelijke religie op het volksleven uitoefent. Ge ziet het dan ook voor oogen. Niet meer de Kerken van Christus beheerschen het leven der maatschappij, maar de geest der maatschappij begint in Christus' Kerken te heerschen. Niet meer het licht der Kerken verlicht de wereld, maar het licht der wereld wordt in Christus' Kerken ontstoken. Het zout begint zouteloos te worden. Het is een vervolging der Kerken, niet om ze met brandstapel of met zwaard te verpletteren, maar om ze innerlijk in haar eigen leven te ondermijnen, en aldus ze haar eigen zelfstandig karakter te doen verliezen. Het zijn weer de *„zware wolven"* van Paulus, die zich op de schapen werpen, en doordien de Kerken van Christus al te lang dit kwaad, nadat het insloop, hebben laten voortwoekeren, is haar weerstandsvermogen, haar kracht tot verzet op zoo in het oog loopende wijze verzwakt.

XII.

De Kerk wereldsch.

> Zuivert dan den ouden zuurdeesem uit, opdat gij een nieuw deeg zijn moogt, gelijk gij ongezuurd zijt. Want ook ons Pascha is voor ons geslacht, namelijk Christus.
>
> 1 Cor. 5:7.

REEDS in den apostolischen tijd moest derhalve de mogelijkheid onder de oogen worden gezien, dat een Kerk zelfmoord beging, uitviel en ophield een Kerk van Christus te zijn. Zelfs kon ze omslaan in een Synagoge des satans. Op Pathmos is deze afsnijding en doodverklaring van een bestaande Kerk aan Johannes verklaard als een daad van den Koning der Kerk zelven uitgaande. De Christus als Koning over alle Kerken neemt daartoe uit een afvallige Kerk zijn kandelaar weg; dan houdt 't licht op in haar te schijnen, trekt de duisternis over haar en dooft haar glans uit. Die zeven kandelaren voor de zeven Kerken toonen, dat bedoeld is een eigen kandelaar voor elke plaatselijke Kerk. Niet een kandelaar voor heel de Kerk van Klein-Azië, maar een aparte kandelaar voor de Kerk van Smyrna, een aparte kandelaar voor de Kerk van Ephese, van Laodicea, Sardes. Op dien aparten kandelaar voor elke plaatselijke Kerk is dusver nog niet genoeg gelet. Het is een zooveel zeggend beeld. De kandelaar is bij Jezus, en Jezus wandelt in het midden van de kandelaren. De Kerk is geroepen, om, even als de kandelaar, licht uit te stralen. De Kerken moeten, ter plaatse waar ze gesticht zijn. het licht voor de wereld, d. i. voor het dorp of voor de stad zijn, Zoolang nu de kaars op dien kandelaar brandt, leeft de Kerk; maar gaat dit licht uit, dan is wat blijft *geen* Kerk van Christus meer, en dan neemt Christus den lichtloozen kandelaar weg. Op treffende wijze wordt alzoo in dit beeld van den kandelaar het verband en

de samenhang tusschen het mystieke Lichaam en de plaatselijke Kerk uitgedrukt. De kandelaar is de uitwendige vorm van de Kerk, maar die op zichzelf en zonder meer tot niets nut. Het eerst glorend, straks glanzend licht op dien kandelaar is beeld van het geestelijk mysterie. Zoolang dit in de Kerk, d.i. op den kandelaar, brandt, openbaart zich in die dorps- of stadskerk het Lichaam van Christus. Gaat daarentegen dit licht uit, dan is de band weer verbroken. En dat Christus zelf wandelt in het midden van de vele kandelaren zegt ons, dat het de ééne Christus is, die alle Kerken regeert, en over aller lot te beschikken heeft als een oordeelend rechter. Verviel een Kerk in bittere zonde, en bekeert ze zich dan niet, dan neemt de Christus haar kandelaar van haar plaats, en de Kerk is er niet meer, ook al staat er nog een kerkgebouw of al bleef er nog een geraamte van haar organisatie staan. — Nog sterker en nog krasser drukte de Christus ditzelfde denkbeeld uit, toen hij de Kerk van Laodicea dreigde, dat hij, zoo ze zich niet bekeerde, „haar uit zijn mond zou spuwen". Ook dit uitspuwen toch drukt uit, dat er tusschen Jezus en die Kerk eerst een innige gemeenschap bestond. De Kerk was als 't ware in Jezus' mond besloten en werd gekoesterd door de levenswarmte van zijn ademtocht, beeld van de bezieling der Kerk door den Heiligen Geest. Uitsluitend door die innige vereeniging met Christus is ze Kerk. Maar wordt ze nu door innerlijk bederf wansmakig, zoodat ze Jezus tegen de borst stuit, dan breekt hij zijn gemeenschap met haar af, en spuwt haar uit, en dan ligt dat uitspuwsel er nog wel, en lijkt nog wel formatie, maar is het niet meer. De honden sleepen het weg of de roofvogels pikken het op, en zoo gaat het te niet. Zoolang Jezus' heilige ademtocht er overging, behield 't zijn levenswarmte; van hem gescheiden verstijft het in kilte als des doods. Een beeld, dat ons, Westerlingen, niet toespreekt, en door geen dichter onder ons zou worden uitgewerkt, maar dat in het plastische Oosten geheel op zijn plaats was; doch dat dan toch even moest toegelicht, om er de volle, ver strekkende beteekenis van te doen zien.

De uitkomst heeft dan ook, helaas, getoond, dat dit krasse beeld vooral voor de Kerken in Azië niet *te* kras was. Van de zeven Kerken, die in Openb. 2:3 genoemd worden, schijnt er dan nog één, maar ook niet meer dan één, over te zijn, de Kerk van Smyrna. Maar ook dit is slechts schijn. Het huidige Smyrna is toch niet het oude Smyrna meer uit Jezus' dagen. Dat oude Smyrna is sindslang geheel verwoest. Het lag iets hooger op en is geheel ten onder gegaan. Wat thans Smyrna heet, is een geheel nieuwe stad, en de Kerk, die er nu is, is er nieuw opgekomen. Bovendien moet men het *zevental* van Openb. 2:3 niet als een afsluitend cijfer verstaan. Het zevental drukt zinbeeldig een volledig complex uit. Natuurlijk wandelt Jezus onder oneindig meer kandelaars, want elke plaatselijke Kerk is een eigen kandelaar, maar om het onzekere en telkens afwisselende cijfer onder vasten vorm te brengen, kiest de Heere het heilig getal van *zeven*. Wat hier gezegd wordt tot deze zeven Kerken wordt alzoo, in die zeven Kerken, tot *alle* Kerken van Klein Azië gezegd, en de historie leert ons maar al te duidelijk, hoe metterdaad alle Kerken van Klein-Azië, op een klein overblijfsel na, zijn ondergegaan. De kandelaar van al deze Kerken is weggenomen. Ge ziet hier en daar de bouwvallen nog van het kerkgebouw, waarin de gemeente der geloovigen zich oudtijds verzamelde. Ook is hier en daar later weer een kleine nieuwe Kerk gesticht, maar wat eens de bloeiende, machtige Kerken van Azië waren, is geheel te niet gegaan. Op zichzelf waarborgt ons dan ook niets, dat niet vroeg of laat ook in andere landen de Kerken verdwijnen zullen. Van de Noordkust van Afrika, van Egypte tot Marokko, kan bijna hetzelfde als van Azië gezegd, ook al is in Abbyssinië en onder de Kopten in Egypte zeker aantal Kerken in zeer verzwakten en verbasterden vorm overgebleven. En waarom zou, wat aan Azië en Afrika overkwam niet evenzoo aan de Kerken in een Europeesch land overkomen kunnen? Immers onverbiddelijk gaat de regel door, dat een Kerk, die haar band met het mystieke Lichaam, d. i. met Christus zelf, verbreekt, ophoudt Kerk te zijn. Een lantaarn, waarin het licht brandt, doet dienst als lantaarn,

maar een lantaarn, waarin het licht uitging, moge den vorm van een lantaarn nog hebben, maar ze is het niet meer. Ze kan het weer worden, als het licht er weer in ontstoken wordt, maar zoolang het licht uit blijft, is de lantaarn of de kandelaar een doelloos instrument, dat tot niets nut.

Juist nu, omdat dit aan *elke* Kerk, in wat stad of dorp ook, overkomen kan, is het vermaan tot *alle* Kerken uitgegaan, om steeds tegen zulk een zelfmoord op haar hoede te zijn. Wat elke Kerk met ondergang bedreigt, is tweeërlei. Ten eerste het opleven en tot macht in haar komen van den *ouden zuurdeesem*, en ten tweede het in haar binnendringen van *antichristelijke* elementen. Van daar de eisch, aan elke Kerk gesteld, om den ouden zuurdeesem uit te zuiveren, en elk antichristelijk element, dat in haar mocht zijn binnengedrongen, aanstonds uit haar midden weg te doen. Het beeld van den ouden zuurdeesem wordt in 1 Cor. 5 door den apostel te pas gebracht naar aanleiding van een schriklijke ongerechtigheid, die in de Kerk van Corinthe had plaats gegrepen. Een lid van die Kerk had zich niet ontzien, de tweede vrouw van zijn vader tot bedgenoot te nemen. Losheid van zeden was in de heidensche steden, en met name in de stad Corinthe, regel. De leden van de Kerk aldaar stonden dus bloot aan het gevaar, dat deze losheid van zeden in de Kerk nawerkte, en dat zelfs onder de vrijheid, die het Christendom uitriep, het kwaad in de Kerk nog verergeren kon. De apostel aarzelde dan ook niet uit te spreken, dat zich hier een geval van zoo verregaande „hoererij" voordeed, als zelfs onder de heidenen in Corinthe niet was voorgekomen. Zulk een onheilig lid moest daarom op staanden voet *„uit het midden van hen weggedaan worden"*, en krachtens zijn apostolisch gezag had de apostel zelf dezen onverlaat reeds aan satan overgegeven. De uitzuivering nu van dit booze kwaad vergelijkt de apostel bij de voor heel Israël verplichte wegdoening uit hun woningen van allen zuurdeesem bij het naderen

van het Paaschfeest. Men at gezuurdeesemd brood, zoolang men woonde in zijn oude woonplaatsen. Maar toen de tocht door de woestijn zou beginnen, moest heel Israël zich voorzien van ongezuurde brooden, gelijk de Joden nu nog op het Paaschfeest gebruiken en rondzenden. Brood, dat gezuurd is, bederft, ongezuurd brood niet. Bij de slachting van het Paaschlam, als aanduiding dat de groote tocht uit Egypte naar het beloofde land een aanvang stond te nemen, moest daarom alle zuurdeesem worden nagespeurd, en uit de woningen der Joden worden gebannen. Welnu, zooals Israël uit Egypte toog, zoo moet ook het geestelijk Israël uit de wereld den tocht naar het tweede vaderland ondernemen. Ook hier was het Paaschlam geslacht, namelijk Christus. En zoo moest dan ook de Kerk bij het aanvaarden van den tocht uit de wereld naar het tweede vaderland alle zuurdeesem van het oude, heidensche uitzuiveren. Bleef het in de Kerk, het zou licht tot bederf overgaan, en geheel het leven der Kerk verwoesten. Want evenals de zuurdeesem een zelfwerkende kracht is, zoo school er ook in dit heidensche leven een booze actieve macht, die het leven zelf der Kerk zou aantasten. De Kerk moest de heidensche wereld en het leven van die wereld overwinnen. Toch school er bij aller toebrenging tot Christus' Kerk nog een overblijfsel van de wereld in het hart, en daarom moest, zoodra dit uitbrak, de tucht der Kerk ingrijpen, moest zich bekeeren wat nog voor verbetering vatbaar was, en al wie onbekeerlijk zich aanstelde, uit het midden der Kerk worden weggedaan.

Maar ditzelfde gold evenzeer van het binnendringen in de gemeente van *anti-christelijke* leer door valsche profeten of door valsche leeraars. Christus was in het Evangelie, Christus heerschte door de prediking van het Evangelie. Hij zelf moest in de Kerk gepredikt worden als het Vleeschgeworden Woord en als de Verzoener van onze zonden. Niet alleen als het Vleeschgeworden Woord, maar ook als het heilig Godslam. Alleen zoo hij aldus in de prediking van het Evangelie steeds aan zijn Kerk werd voorgesteld, kon hij in die prediking tot zijn Gemeente komen, en door die prediking zijn Kerk

koninklijk regeeren. Elke prediking van wat profeet of leeraar ook, die niet aan dezen eisch beantwoordde, of hier tegen inging, scheurde alzoo de Kerk van hem en hem van zijn Kerk af. Om te blijven leven en niet te sterven, moest daarom de Kerk waken, dat steeds de Christus in zijn volle majesteit, door de prediking, tot zijn Kerk kon komen; en dus uitbannen en weren alle prediking, die dit naliet of er iets anders voor in de plaats stelde. Moest de tucht op zedelijk gebied strekken, om aan het oude, diep-zondige heidensche leven den terugkeer af te snijden, daarnaast moest evenzoo de tucht over de leer steeds op haar hoede zijn, om te beletten, dat door valsche prediking de band tusschen den Christus en zijn Kerk niet werd losgescheurd. En bij die tucht tegen valsche leer gold het niet een te angstvallig zijn, om uithoofde van klein verschil in overtuiging op ketterjacht uit te gaan, maar in hoofdzaak om te voorkomen en te beletten, dat uit de prediking de Christus door valsche voorstelling verdrongen werd; iets waardoor noodzakelijkerwijs de Kerk van haar Hoofd werd afgescheiden.

Staat het alzoo vast, dat een Kerk alleen zóólang Kerk van Christus blijft, als er tusschen haar en tusschen den Christus en zijn mystiek Lichaam levend verband blijft bestaan, en zegt ons de Schrift en leert ons de historie, dat dit levensverband van twee zijden kan bedreigd worden, t.w. door een opwerking van den ouden heidenschen zuurdeesem, en door het indringen van een anti-Christelijke prediking, — dan komen we hiermee voor de vraag te staan, van wie de actie moet uitgaan om dit tweeledig gevaar af te weren, en den levensband van een Kerk met haar Hoofd voor losscheuring te bewaren. En dan springt het in het oog, dat de tucht tegen de *onchristelijke zede* zich veel gemakkelijker regelen laat dan de tucht tegen de *anti-christelijke prediking*. Komt er sprake van onchristelijke zede, die te keer moet worden gegaan, dan onderstelt dit, dat het bestuur der Kerk nog aan Christus vasthoudt; dat de Christus als

't Vleesch geworden Woord en als het heilig Godslam nog gepredikt wordt; en dat in het Saerament de gemeenschap van Christus nog naar zulk een Kerk uitgaat. Dienvolgens is dan het bestuur der Kerk, d.z. de Opzieners, vanzelf aangewezen, om de tucht tegen onchristelijke zede tegen te gaan, en wel tegen te gaan in engeren zin, door van het Sacrament te weren wie zich misging en geen berouw toont, en door ten slotte uit te bannen wie, zonder het Sacrament te zoeken, lid der Kerk blijft en toch zijn onzedelijk leven voortzet. Moet daarentegen de strijd worden aangebonden tegen anti-christelijke prediking, dan komt de zaak veel moeilijker te staan, omdat alsdan het kwaad in de Opzieners persoonlijk schuilt, en de strijd moet worden aangebonden tegen het bestuur zelf, dat van Christus-wege gehouden was tegen het anti-christelijk element te waken. De tucht tegen de onchristelijke zede en de tucht tegen de anti-christelijke leer moet uit dien hoofde afzonderlijk ter sprake komen.

Bij de tucht tegen de onchristelijke zede staat men voor het vraagstuk van de Volkskerk. Ten onrechte toch wordt dit vraagstuk vaak verstaan, als gold het alleen de quaestie van een nationale of vaderlandsche Kerk. Dit is niet zoo. Van een speciale Kerk, die een bepaald land zou omvatten, weet de Schrift niet. De brieven van Paulus zijn gericht aan afzonderlijke plaatselijke Kerken. In den brief aan de Galaten is met geen woord sprake van een Galatische Kerk als nationale Kerk, maar wordt geschreven aan „de Kerken die in Galatië zijn". Jacobus schrijft aan „de twaalf stammen die in de verstrooiing zijn". Petrus in zijn eersten brief aan de vreemdelingen, verstrooid in Pontus, Galatië, Azië en Bithynië, en in zijn tweeden brief aan alle geloovigen. Johannes' eerste brief heeft geen adres, en zijn tweede en derde brief zijn aan bepaalde personen gericht, tenzij onder de „uitverkoren vrouw en hare kinderen" in den tweeden brief een plaatselijke Kerk met hare leden te verstaan zij. Judas schrijft „aan de geroepenen, die van God den Vader geheiligd zijn". Ook in de Openbaringen richt het woord van Christus zich tot enkele met

name genoemde gemeenten. En als er dan bij staat: „Wie ooren heeft, die hoore wat de Geest zegt", dan volgt er niet, wat de Geest zegt tot de Aziatische Kerk, maar tot *de Kerken*, in het meervoud, alzoo de plaatselijke Kerken. Als er van gemeente of Kerk in het gemeen sprake is, wordt steeds bedoeld de *geheele* Christelijke Kerk over de *geheele* wereld verspreid, of wel een deel van die Kerk van Christus in ééne plaats, maar nooit de gezamenlijke Kerken in een bepaald land. Plaatselijke Kerken kunnen door afgevaardigden saamkomen, om te onderhandelen, om zekere zaken onderling te regelen, of zich tegen een gemeenschappelijk gevaar te verdedigen, maar dan blijven het steeds vergaderingen van *meerdere* plaatselijke Kerken, 't zij in een bepaalde streek, in een bepaalde provincie, in een bepaald land, of uit de geheele wereld, dan meest *Concilie* genoemd, maar altoos blijft dan het woord Kerk toegepast op de plaatselijke Kerk, zooals ook onze Dordtsche Synode heette: de nationale Synode, niet van de Nederlandsche Kerk, maar van „de Gereformeerde *Kerken* in Nederland". De Roomsch-Katholieke Kerk noemt zich in het enkelvoud, omdat ze beweert de *geheele* Kerk te zijn, en al wat buiten haar ligt niet als Kerk erkent. Zoo doet ook de Grieksche Kerk en de Kerk van Engeland, „the Church of England". Ook de Lutherschen zijn veel gewoon van de „Luthersche Kerk" te spreken. Wij, Gereformeerden, daarentegen spreken nooit van „de Calvinistische Kerk", noch van eenige landskerk, en het gebruik van den naam van „de Nederlandsch Hervormde Kerk" is eerst in 1816 vastgesteld, niet door kerkelijk, maar door Caesaropapistisch gezag; krachtens een besluit niet van de Kerken, maar van den koning; en de geestelijke zwakke Kerken, in ons land, die toen het spoor geheel bijster waren, hebben hierin, niet wetende wat ze deden, slechts *berust*. Dat alzoo het woord Kerk in het enkelvoud door een iegelijk, die aan de geloofsbelijdenis der 37 artikelen vasthoudt, niet anders mag of kan worden verstaan, dan òf van de Christelijke Kerk in het gemeen over heel de wereld òf van de plaatselijke Kerk, en nooit van een landskerk,

is geen verzinsel ter verdediging van eigen standpunt, maar staat voor alle kenners der Schrift en der historie onherroepelijk vast. In Art. 27 wordt de algemeene Christelijke Kerk beleden, en in Art. 28, 29, 30 en 31 wordt de openbaring van die algemeene Christelijke Kerk in de plaatselijke Kerken, en niet in een landskerk, besproken, zooals uit den geheelen tekst van deze artikelen, met een zekerheid, die elke tegenspraak afsnijdt, daghelder blijkt. Doch hiermede is de zin en beteekenis van het woord „Volkskerk" allerminst uitgeput. In hoofdzaak zelfs beduidt volkskerk heel iets anders.

Het begrip van volkskerk in zijn eigenlijken zin heft alle onderscheid op tusschen het volksleven in den zin der wereld en het leven van Christus' Kerk in de onderscheiden steden en dorpen. Het onderstelt, dat de geheele bevolking van een stad of dorp den Heere is toegebracht; dat, wat de Schrift „de heiligen" noemt, op alle inwoners van een land en op alle ingezetenen van een stad of dorp toepasselijk is; en dat er in landen, in steden en in dorpen, waarin dit het geval is, geen onderscheid meer bestaat tusschen de Kerk van Christus en de wereld. De wereld in onheiligen zin bestaat dan niet meer, is overwonnen, is te niet gedaan en verdwenen. Het is alles nu van Christus geworden. Het is niet meer de Kerk van Christus, die zich op de onderscheiden dorpen en in de steden *te midden van de wereld* openbaart, maar het is al één volksleven, dat geheel in de Kerk van Christus is opgenomen. Kerk van Christus en volk zijn één geworden. Er mogen nog enkele duizenden Joden onder ons leven. Ook wel enkelen, die er voor uitkomen, dat ze niet meer tot de Kerk behooren, en het lidmaatschap niet zochten of opzegden. Doch dit is van later oorsprong. Nog in het midden der 17de eeuw was ieder lid van de eene of andere Kerk. De Joden nu uitgezonderd, die als gasten beschouwd werden, had de Kerk evenveel leden als het dorp of de stad ingezetenen. In verreweg de meeste dorpen is dit nog het geval. Hierbij nu komt het aan op de vraag, of ge dit als toevallig feit, dan wel als stabiel aanvaardt. Neemt ge het slechts als toevallig feit, dan behoeft er geen

strijd tegen aangebonden te worden. Doet zich toch het geval voor, dat in een klein dorp alle ingezetenen, zonder uitzondering, zich tot den Christus belijden, en zich, voor zooveel valt na te gaan, Christelijk in hun wandel gedragen, wie zou er zich dan niet van harte in verheugen; en mits de tucht der Kerk waakt, dat dit niet een looze schijn worde, zal het heerlijk zijn, zoo dit zich in steeds meerdere dorpen alzoo mag voordoen. Gaarne zelfs erkennen we, dat er zoo dorpen zijn, waar de Christelijke religie metterdaad heel het leven beheerscht, en van een wereldschen kring, die zich tegen de Kerk in haar waarachtig heilig wezen overstelt, geen sprake komt. Is dit dan in groote dorpen en met name in de groote steden *niet* het geval; staat het daar heel anders, en openbaart zich daar tegenover de Kerk een door en door *wereldsch wezen*, dat tegen de Christelijke zede en het Christelijk leven in geheel zijn uiting overstaat; welnu, dan zal daar de Kerk slechts een klein deel der bevolking omvatten, en tegen dit wereldsch wezen als Kerk van Christus overstaan. Maar zóó wordt het in den regel niet bedoeld, en de naam *volks*-kerk duidt er als zoodanig reeds op, dat men er *een stelsel* van maakt; niet uit de empirie oordeelt, maar het als een *stelling* op den voorgrond schuift, dat in alle steden en dorpen, over heel het land, het gansche volk, op kleine uitzonderingen na, beschouwd moet worden als één kudde des Heeren, als wonende in zijn schaapstal en als in zijn Kerk ingelijfd. En dan natuurlijk komt de zaak geheel anders staan. Dan wordt de stelling door de ervaring lijnrecht weersproken. En rust heel dit stelsel ten leste op een valschen schijn, die niet kan aflaten heel het wezen der Kerk aan te tasten.

XIII.

Een eigen volk.

> Die zichzelven voor ons gegeven heeft, opdat hij ons zoude verlossen van alle ongerechtigheid, en zichzelven een eigen volk zoude reinigen, ijverig in goede werken.
>
> TITUS 2:14.

TOEGEGEVEN kan worden, dat in buitengewone omstandigheden een gekerstend zijn ook van de groote massa zich denken laat. Toen in ons eigen land de harde strijd tegen Spanje's indringende macht werd gestreden, greep die strijd steeds breedere kringen aan, de bezieling van dien strijd werkte als met electrische kracht, en er zijn toen oogenblikken geweest, dat schier heel een stad in geestdrift opvlamde. Er ligt onder zulke omstandigheden in zoo heilige bezieling iets aantrekkelijks. Ten leste wordt heel de menigte er door aangegrepen. En voor zoover ge dan vraagt naar het meezingen en meejubelen, naar een deelnemen aan een ure des gebeds of aan een dankstond, of ook naar het aanhooren van een woord dat vuur spat, doet dan op zulk een oogenblik metterdaad zoo goed als heel de bevolking aan dit alles mee. In dagen van zware epidemie, gelijk vroeger met zwarte pest, en, nog van jonger heugenis, met de cholera, stormt alles naar het heiligdom, om levensbehoud af te smeeken. Zelfs was het lange jaren op Oudejaarsavond in zwang, het anders vergeten Huis des Gebeds weer op te zoeken. Noch in tijden van epidemie, noch op den Oudejaarsavond droeg dit kerkbezoek intusschen een Christelijk karakter of zette het op het volk een speciaal Christelijk stempel, Wie dan opging, deed het als lid van de burgermaatschappij, en als lid van zijn gezin, met het oog niet op geestelijke, maar op tijdelijke nooden. En wat hier te lande in de dagen van onze worsteling voor het geloof te zien is geweest, vertoonde wel

een oogenblik een hooger karakter, maar het hield dan ook geen stand, en maar al te duidelijk leert de historie ons, hoe zeer reeds destijds onder onze geletterden en onder de meer aanzienlijken zekere tegenzin tegen het geloof of althans zekere onverschilligheid had post gevat, en hoe het in de laagste en ruwste klassen der maatschappij soms nog echt heidensch toeging. In echten, heiligen zin kan men van een Kerk, die heel het volk omvatte en toch haar heilig karakter niet verloor, bijna alleen spreken bij nieuwe volksplantingen, bij wier uittrekken naar het vreemde land een godsdienstig belang op den voorgrond stond. Toen de dusgenaamde Pelgrimvaders, die uit Delfshaven naar Amerika trokken, in hun nieuw vaderland een nieuwen volksstaat stichtten, toen bestond het volk van dien nieuwen staat aanvankelijk uit louter oprechte belijders, die het bewijs van de oprechtheid van hun belijdenis in hun vlucht uit het vaderland met zich brachten. In zulk een buitengewonen toestand was kerk, staat en volk één. Uit zulk een hoogzeldzame uitzondering is echter niet het minste gevolg te trekken voor het leven in de oudere staten van Europa. In deze oude staten toch greep volstrekt noodzakelijk in zulk een Volkskerk één van beide plaats: óf de tucht brak de Volkskerk, óf de Volkskerk brak de tucht en tastte allengs het wezen der Kerk zelve aan.

Er zijn metterdaad ook grootere steden geweest, waar in de 16de en 17de eeuw allen met de Reformatie meegingen zoodat op een gegeven oogenblik de geheele bevolking op het ledenboek der Gereformeerde Kerk stond; doch tot de Kerk behoorden dan ook als leden geheel de wilde bevolking van zulk een stad: de dronkaards, de in hoererij verlevenden, de ruwen, de geweldenaars, de vloekers, de dieven; juist zoo als het feitelijk in al zulke volkskerken nog is. In elke stad van zestigduizend of meer zielen schuilt wat men noemt een deel van de heffe des volks, en kan alleen een krachtige politie ook maar de gewone orde handhaven. Er zijn in zulk een stad in grooten getale lieden, die om God noch Zijn gebod geven, die het spotten met het geloof boven het geloof verkiezen, en die in niets

de merkteekenen vertoonen, van tot den schaapsstal van den Christus te behooren. Behooren deze allen nu toch tot de Kerk, dan rust op die Kerk uiteraard de verplichting om op hen toe te zien, hen te vermanen, hen van het Avondmaal te weren, en, blijken ze onbekeerlijk, den kerkelijken ban op hen toe te passen. Waren er dit nu slechts enkelen, zoo ware dit uitvoerbaar geweest. Maar had de kerkeraad van een groote stad metterdaad zulk een uitzuivering ondernomen, en had hij ze meenens doorgezet, dan zou al spoedig de uitkomst zijn geweest, dat de meerderheid *buiten* de Kerk stond, en alzoo geheel de Volkskerk ware gesprongen. Veilig kan men dan ook zeggen, dat dit *niet* is geschied. Wel viel in den eersten tijd met de kerkelijke tucht waarlijk niet te spotten, en toonde de Kerk herhaaldelijk den moed te bezitten, om ook personen van aanzien niet te sparen, maar toch is er van een uitzuivering der Kerk door voortgezette tucht (van dorpen spreken we nu niet, maar in onze groote steden) van verre nooit sprake geweest. De Kerk behandelde enkele notoire of aangebrachte gevallen, maar de eigenlijke tucht over de openbare zeden ging van de politie uit. De Kerk *kon* het eenvoudig niet doen. Het getal van haar opzieners was daarvoor veel te klein, en waar uit dien hoofde reeds de tucht, die tot Christelijken wandel moest nopen, zoo bitter te kort schoot, was het natuurlijk, dat van de tucht, die de Christelijke belijdenis moest handhaven, zoo goed als niets kwam. Enkele notoire gevallen moesten dan den schijn redden, maar dieper in het leven en belijden van die groote massa der bevolking indringen, kon de kerkeraad eenvoudig niet. Alleen daaruit is het dan ook te verklaren, dat allengs de overgroote massa, ook al gebruikte men den doop nog, niet dan een geheel wereldsch beeld vertoonde, van een rank in den eenigen Wijnstok te zijn niets afwist; dat ten slotte het meest drieste ongeloof zelfs onder de ouderlingen en in het eind ook onder de predikanten insloop; en dat de jaren er geweest zijn, dat van niet één predikstoel in zulk een massale Kerk de prediking van het Evangelie te vernemen viel. Had de tucht kunnen doorgaan, zoo

zou de Volkskerk te niet zijn gedaan, doordien de tucht al spoedig een zeer groot deel der bevolking buiten de Kerk had moeten zetten. Nu de tucht niet *kon* doorgaan, had de wereld zich van de meerderheid meester gemaakt, en allengs de Kerk van Christus in de Volkskerk vernietigd. We herhalen nogmaals: in dorpen, vooral in kleine dorpen, behoefde dit niet, maar in de sterk-bevolkte steden kon dit niet anders. Het is geen verwijt tegen eenige Kerk dat we hiermeê uitspreken, we constateeren slechts een historisch, door niemand te weerspreken feit.

En hiernaast rees een tweede bedenking. In de kleine dorpen ging in de dagen der Reformatie veelal geheel de bevolking met den geestelijken leider mede. Verklaarde de pastoor zich voor de Reformatie, dan gingen alle inwoners mee. Maar in de groote steden stond ook dit anders. Veelal bleef in deze steden althans een deel der inwoners bij de oude Kerk, en ging niet in de veranderde Kerk mee. Ook al werd de meerderheid Gereformeerd, een deel bleef Roomsch, hier kleiner, daar grooter; maar soms was het zelfs een zeer aanmerkelijk deel, een enkel maal zelfs de meerderheid die weigerde mee te gaan. En dit niet alleen, maar ook onder hen, die de hervorming der Kerk noodzakelijk keurden, gingen daarom nog niet allen met de Staatskerk mee. In Amsterdam b.v. waren steeds velen, die Menno Simons boven Calvijn verkozen, en weer een niet zoo kleine groep die Luther volgde. Van de Joden spreken we nu niet. Dit waren ingekomen vreemdelingen, maar dat waren zij die Roomsch kozen, of ook zij die Doopersch of Martinist werden, volstrekt niet. Die allen waren burgers van de stad (zeer enkelen slechts uitgesloten), burgers die van oudsher tot de ingezetenen van het land hadden behoord, en die niemand buiten *het volk* kon sluiten. Ook dit nu maakte het begrip van Volkskerk in zulk een stad tot een illusie. Een Volkskerk moet heel het volk omvatten, en hier verkreeg men een Volkskerk, waar een aanmerkelijk deel

van het volk buiten stond, vaak soms niet verre van de helft, en enkele malen meer dan de helft. Ging men er nu toch toe over om de Kerk, die slechts een deel omvatte, *de Volkskerk* te noemen, zoo sneed men feitelijk een deel van zijn volk van het volk af en kromp den burgerstaat in. Iets wat te sterker uitkwam, toen men aan deze andere burgers wel niet de gewetensvrijheid ontnam maar hen toch dwong hun eeredienst verborgen te houden, hen met plakkaten bedreigde, en hun het recht ontnam, om in den burgerstaat gelijke rechten uit te oefenen.

En al erkennen we, dat de nood des lands in die dagen zulke maatregelen scheen te eischen, en al wil men uit dien hoofde de maatregelen, die in dit opzicht van den Staat uitgingen, rechtvaardigen, nooit kan daarom de Kerk vrij uitgaan, die aan het geloof geheel vreemde factoren op de aanhoorigheid tot de Kerk deed inwerken. En toch ontwaarde men, vooral na de Remonstrantsche troebelen, maar al te zeer, hoe al wie bij den Staat belang had, zich niet om des geloofswille, maar uit politiek belang, dat men bij den Staatsdienst had, bij de Gereformeerde Kerken voegde. Niets zou natuurlijk heerlijker geweest zijn, dan zoo alle ingezetenen, alle burgers, en alle leden van het volk, zich uit gebondenheid aan Christus bij zijn Kerk hadden gevoegd; maar het moest wel de Kerk in haar wezen vervalschen, zoodra een toestand intrad, dat men gemakshalve, of uit wereldsch belang, bij de Kerk van Christus zich aansloot.

Nu heeft de Kerk van Rome zich ten deze gered, door tot op zekere hoogte de geestelijkheid van de Kerk af te scheiden. Wel wetende, dat in de groote massa het geloof niet dan tot op zekere hoogte doordringt, en het gevaar inziende, dat hierdoor de zuiverheid en straks het wezen zelf der Kerk kon bedreigen, heeft zij den *Clerus*, de geestelijkheid, apart gezet, en maatregelen genomen om zich voortdurend te verzekeren van een Clerus, die bij het geloof bleef en dit in volle kracht vertegenwoordigde. Ten volle gelukt is dit ook haar niet. Bederf is tenslotte ook in den Clerus ingeslopen,

maar dit verkreeg ze dan toch, dat de Clerus over het algemeen bij de openbare belijdenis bleef, en voortging het karakter der Kerken te handhaven. Dit doel bereikte ze daardoor, dat ze over de opzieners van de plaatselijke Kerken, onder den titel van Bisschoppen of Aartsbisschoppen, mannen van hooger autoriteit plaatste, die scherp op hen konden toezien, ze konden verplaatsen en konden schorsen en vervangen. Voor het karakter der Kerk besliste dan niet de groote massa, die men zoo goed het ging in bedwang hield, maar het bestuur der Kerk. Dit bestuur kwam dan van boven af, stond in zeker opzicht op zichzelf, en werd niet noodzakelijkerwijze aangetast door de afdolingen, die in de massa der leeken voortwoekerden. Streng genomen keerde ook dit niet alle gevaar, maar het onderving dit toch op aanmerkelijke wijze, en ook in onze dagen ziet men weer, hoe de Kerk van Rome door deze haar inrichting er tegen weet te waken, dat niet de leiders der Kerk zelve worden meegesleept. Uitzonderingen gelden ook hier, maar over het algemeen kan men zeggen, dat de Roomsche geestelijkheid, om nu bij ons land te blijven, de laatste anderhalve eeuw wat wij zouden noemen orthodox bleef, en niet met de dwalingen van het modernisme meêging. En terwijl er een tijd geweest is, dat in onze groote steden schier alle protestantsche voorgangers van het Evangelie waren afgevallen, kan men zeggen, dat, als regel, alle pastoors aan de belijdenis van hun Kerk trouw bleven.

Deze splitsing van de Kerk in geestelijkheid en leeken, in *clerus* en *laici*, is van het wezen eener Volkskerk dan ook onafscheidelijk. Neemt de Kerk een geheel volk in zich, gelijk dit bij de kerstening van Europa herhaaldelijk is voorgekomen, doordien men soms de lieden zelfs bij duizenden tegelijk in een rivier liet afdalen, om ze zoo in massa tegelijk te doopen, dan moet wel alle invloed van het volk zelf op de Kerk worden afgesneden, en moet het lot der Kerk geheel in de handen gesteld van de geestelijkheid. In elk volk

is, om nu nog alleen van zijn zedelijk karakter, met terzijdelating van alle belijdenis, te spreken, een heffe, d.i. een bezinksel, een draf, een droesem, dat nog alle zelfbeheersching mist, in diep gezonken staat voortleeft, en van de hooge geestelijke dingen niets af weet. Nu kan men zeer begrijpelijk het standpunt innemen, om ook dit bezinksel, deze heffe van het volk, alvast maar in de Kerk op te nemen. Men verkrijgt daardoor op deze verwilderde massa altoos zekeren invloed, en kan trachten allengs zekere verheffing ook onder deze laagstaande massa tot stand te brengen. De Kerk is ten opzichte van dezulken dan niet een Kerk van belijders en van getuigen voor 's Heeren Naam, maar een opvoedingsinstituut. Men verkrijgt over die massa allengs zekere geestelijke heerschappij, men heeft toegang tot haar, men kan haar woningen binnendringen, men kan ze vermanen, en, zij 't ook op nog zoo zwakke wijze, aan een instelling van hoogere orde pogen te binden. We achten het zelfs zeer der overweging waard, in hoeverre het mogelijk zou zijn, zekeren band tusschen deze massa en de Kerk te leggen, zonder dat de verwilderde personen, die tot deze massa behooren, als leden in de Kerk worden ingelijfd. Maar aangenomen eenmaal, dat men deze massa als zoodanig, zonder nader voorbehoud, in zijn Kerk opneemt, dan moet er natuurlijk tegen worden gewaakt, dat zij de Kerk niet overmeestert en niet in de Kerk haar laagstaand, wulpsch en ongeestelijk leven indraagt. Van het oogenblik af dat men de *volken* doopte, moest dus wel aan de gewone leden der Kerk alle invloed op de Kerk ontnomen worden; moesten de leden der Kerk volkomen passief worden gemaakt, en moest het zeggenschap over de Kerk in handen worden gegeven aan zeer enkelen, die een anderen stand in de Kerk vertegenwoordigden, en die stand was de geestelijkheid. Was het dan al, dat de leden der Kerk in massa het Koningschap van Christus over zijn Kerk betwistten, of althans persoonlijk weigerden zich als onderdanen van Koning Jezus te gedragen, die geestelijke stand erkende Jezus' Koningschap dan toch; en die geestelijkheid werd in het ambt gezet door bisschoppen, die,

onder vigueur van den stedehouder van den Koning, zijn actief leger verbeeldden. In dien Clerus was dan de eigenlijke Kerk, en wat voorts in die Kerk werd opgenomen, was feitelijk door den Clerus in gehoorzaamheid aan den Koning verbonden.

Opmerkelijk is het dan ook, hoe spoedig en hoe gemakkelijk dit bezinksel met de Kerk breekt. Tijdens de Reformatie zijn vooral daardoor de Kerken der Hervorming onmiddellijk in geestelijk gevaar gekomen, dat dit bezinksel, deze heffe van het volk, al spoedig gebruik maakte van de gelegenheid om zich aan de heerschappij van den Clerus te onttrekken. Althans in onze noordelijke provinciën dankt de Roomsche Kerk haar gezonder staat niet 't minst daaraan, dat in onze groote steden deze heffe van 't volk meerendeels tot de Protestantsche Kerken behoort. In Noord-Brabant en Limburg is dit anders, maar staat de Kerk in massa dan ook minder hoog. En in Roomsche landen, waar de Hervorming niet doordrong, en dus ook deze heffe van 't volk aanvankelijk bij de Roomsche Kerk bleef, ziet men dan ook hoe zich nu allengs een verzet tegen de Kerk georganiseerd heeft, dat soms de helft der bevolking, en meer, meesleept. Zie 't maar aan Frankrijk, waar het kiezersvolk zich in zijn groote meerderheid aan de zijde van Rousseau heeft geschaard, en waar nu reeds over de zeven millioen personen zich eenvoudig van de Kerk hebben losgemaakt. Ook bij ons begint zich hetzelfde verschijnsel te vertoonen, en geven bij de volkstelling steeds meerderen op, dat ze tot geen kerkgenootschap behooren. Wat velen hiervan nog afhoudt, is de Doop, de huwelijksinzegening en de begrafenis, doch ook hier komt men steeds meer overheen. Alleen werkt op de zeer arme volksklasse nog de bedeeling van de diaconie, het weeshuis en het oudemannenhuis. Geestelijk is men met geen enkelen band meer aan de Kerk verbonden; maar men kan in nood komen, bij de Kerk zit geld en bij de Kerk zijn gestichten, en de mogelijkheid om van dat diaconiegeld en die gestichten mettertijd voordeel te trekken, snijdt men liefst niet af. In het gewone leven daarentegen bekommert men zich om zijn Kerk schier niet, ziet er niet naar om,

komt er niet èn doet er niets voor; en als ge in zulk een stad dan nog een dusgenaamde Volkskerk vindt, die in naam over de tweemaal honderdduizend leden telt, neemt aan het actieve kerkelijk leven hoogstens een groep van vijftigduizend personen deel. Zoo lang er ook op geestelijk gebied dwang heerschte, boog men voor dien dwang en schikte zich, maar van het oogenblik af, dat op geestelijk gebied volle vrijheid is gaan heerschen, weekt deze massa als vanzelf van de Kerk los, en blijft er hoogstens nog door een geldelijken band aan verbonden. Dit maakt dan weer, dat de Kerk niet over de noodige middelen beschikt, om haar geestelijken arbeid en haar toezicht genoegzaam uit te breiden. Voor het minst op elke twee duizend menschen moest men over een leeraar en twee ouderlingen kunnen beschikken, al zou óok dan nog het geestelijk opzicht te wenschen over laten; maar hoe zou een Volkskerk als die te Amsterdam b.v. in staat zijn, een honderd predikanten aan te stellen? Er is daarom op dit standpunt maar één middel om zich te handhaven, en dat is de maatregel waartoe Rome overging: leeken en geestelijken scheiden, en allen invloed op de Kerk als instelling geheel in handen leggen van den Clerus.

Doch ook dan zelfs nog stuit men op het onloochenbaar feit, dat, naar luid der Schrift, de onderdanen van onzen Koning *een eigen volk* vormen, iets wat de doorgaande verbinding van de Kerk met de volken der wereld uitsluit. Het geheel der menschheid is in volkeren ingedeeld; voor het burgerlijk bestaan is dit noodig; en alleen door die indeeling in volken en natiën is de menschheid in staat geweest zich te ontwikkelen en haar hooge kracht te ontplooien. En nu is het wel de leer der Schrift, dat de gekochten des Heeren gekocht zijn uit alle natiën en volken en tongen, maar ook dat het Lichaam van Christus zich over *heel de aarde* uitspreidt, en niet één volk maar *de menschheid* als geheel omvat, zoodat het zich niet bindt aan de volkeren-indeeling, doch zich richt tot heel

ons menschelijk geslacht. Er is in Christus' Koninkrijk geen Jood of Griek en geen Scyth of Barbaar meer, evenmin als er in Christus' Kerk een man of vrouw is, maar allen, die tot Christus bekeerd zijn, en onderdanen van onzen Koning werden, worden ingelijfd in een hoogere, van de volkeren-indeeling onafhankelijke eenheid. Toch, dit geven we toe, zou men dit nog zoo kunnen verstaan, dat allengs alle volken, alle deelen van het menschelijk geslacht in Christus' schaapskooi werden opgenomen, en dat eerst zoo ten leste die schaapskooi heel ons menschelijk geslacht omvatten zou. Doch dit juist leert de Schrift niet, eer weerspreekt ze dit, en dat wel op tweeerlei wijze. Ten eerste, doordat ze steeds de kudde van den eenigen Herder voorstelt als vormende slechts een klein deel van het totaal, en als staande tegen de menigte, die de wereld uitmaakt, over; en ten tweede doordien ze ons onderwijst, dat onze Koning uit alle volken zich *een eigen volk* gekocht en gevormd heeft. Onder het oude Testament, dit lijdt geen tegenspraak, was de Openbaring gebonden aan een bepaald aardsch volk, en in zooverre men ook de geloovigen van het Oude Verbond de Kerk noemen kan, was de Oud-Testamentische Kerk metterdaad een Volkskerk, maar dan ook met het bitter gevolg, dat vóór de ballingschap deze Kerk afgodisch vergiftigd was; dat Jesaia slechts een kring van getrouwen om zich verzamelen kon; dat na de ballingschap slechts een deel van Israël terugkeerde; en dat zelfs dit deel zoo innerlijk wegstierf, dat het zijn Koning aan het kruis sloeg, en bij dat kruis, met zijn priesters aan 't hoofd, jubelde.

Van die Volkskerk onder Israël is dan ook slechts een zeer klein deel in de Kerken van het Nieuwe Verbond overgegaan, en zelfs dat kleine deel leverde voor die Kerken nog zeer ernstig gevaar op, doordat het zijn oude Volkskerk in de nieuwe Kerken poogde vast te zetten; een gevaar alleen door de zeldzame veerkracht van Paulus bezworen. En daartegenover vinden we nu zoo weinig de voorstelling van een bekeering van alle volkeren, dat veeleer steeds de Kerk van het Nieuwe Verbond als een klein kuddeke optreedt,

dat de wereld tegenover zich vindt zich tegenover die wereld moet handhaven en die wereld uit eigen boezem weren moet. Waar is nu *die wereld* in uw vaderland, zoo heel het volk *in de Kerk* is? Ge brengt dan den strijd tusschen het Koninkrijk van Christus en de wereld in uw Kerk zelve over. Dat heel het volk als zoodanig tot den Christus bekeerd is, en voor hem als Koning de knie buigt, is bij een volk van vele millioenen een volstrekt ondenkbaar geval. Geheel de voorstelling in de Schrift van een tegenstelling tusschen Kerk en wereld wordt alzoo opgeheven, en ge komt tot een feitelijken toestand, die met de voorstelling der Schrift in al te openbaren en onverzoenlijken strijd is. Want ge kunt niet zeggen, dat de Schrift deze tegenstelling alleen in den aanvang der Christelijke Kerk stelt. Veeleer gaat rusteloos de profetie door, dat de tegenstand tegen Christus Kerk zal aanhouden, zal klimmen in heftigheid, en steeds dieper in het geestelijk wezen van ons geslacht zal indringen. Zelfs in het boek van de Openbaringen is geen sprake van een geheel gekerstend menschelijk geslacht, maar eer omgekeerd van een toenemende woede, waarin de wereld en haar geestelijke leiders zich tegen Christus' Kerk keeren zullen. Het einde van het ontzettend drama is niet, dat heel de wereld bekeerd is, maar veeleer, dat de kudde des Heeren als een betrekkelijk *kleine groep* door de ongeloovige *wereld* wordt belaagd, en in deze ure des gevaars door de komst van haar Koning gered wordt. De uitkomst toont dan ook, dat, al heet heel Europa gekerstend, de vijandschap tegen Christus' Kerk steeds aanwast. En dit nu vindt eerst zijn volle bevestiging daarin, dat de Schrift ons leert, dat onze Koning uit alle volken zich *een eigen volk* verkoren heeft. Doch hierover nader.

XIV.

Geen Koning zonder een volk.

> Maar gij zijt een uitverkoren geslacht, een koninklijk priesterdom, een heilig volk, een verkregen volk; opdat gij zoudt verkondigen de deugden Desgenen, die u uit de duisternis geroepen heeft tot zijn wonderbaar licht.
>
> 1 PETR. 2:9.

HET sterkst wordt het uitdenksel van een *Volkskerk* intusschen weersproken door de stellige openbaring, dat Christus zich *een eigen volk* gereinigd heeft, dat het „*Lo ammi* is *ammi*" van de profetie met het openbaar worden der Kerk in vervulling is gegaan, en dat de geloovigen op aarde saam worden gevoegd als „een verkregen volk" en als een „Koninklijk priesterdom". Paulus betuigt aan Titus, dat Christus „zich zelven voor ons heeft overgegeven, opdat hij ons zou verlossen van alle ongerechtigheid, en zich zelven *een eigen volk* zou reinigen, ijverig in goede werken. (Titus 2 : 14). In het nieuw Jeruzalem ziet Johannes den Tabernakel Gods bij de menschen, en dan heet het: De verlosten zullen *zijn volk* zijn, en de Heere zal bij hen wonen. (Openb. 21 : 3). Hosea had voorzegd, dat Israël als volk zou uitvallen, en dat *Loammi*, d.i. wat *geen* volk was, een volk, *het volk des Heeren*, zou worden (1 : 10), en met het oog hierop zegt Petrus tot de geloovigen: „Gij die eertijds geen volk waart, maar nu *Gods volk* zijt geworden" (1 Petr. 2 : 10), en hij spreekt op dien grond de geloovigen aan als een „uitverkoren geslacht", een Koninklijk „priesterdom", een *heilig volk*, een *verkregen volk*, opdat ze verkondigen zouden de deugden Desgenen, die hen geroepen had uit de duisternis tot zijn wonderbaar licht." (1 Petr. 2 : 9). Zoo treedt dus steeds de gedachte op den voorgrond, dat de Christus uit alle volkeren der aarde een speciaal, *een eigen volk* zich formeeren zal, en dat dit zijn verkregen volk in zijn zichtbare Kerk op aarde te vinden is. En te meer nadruk moet op deze qualificatie van *een*

volk te zijn, gelegd worden, omdat hierdoor eerst zijn Koningschap tot zijn recht komt. Bij het Lichaam gaat de daad van het *hoofd* uit. Van daar dat in verband met het mystieke Lichaam de Christus ons steeds als het *Hoofd* der Gemeenten wordt aangekondigd. Bij de Kerk behoort de Priester en de Leeraar. En zoo is het natuurlijk, dat de Christus voor ons optreedt als onze hoogste *Leeraar* en onze eenige *Hoogepriester*. Maar daarnaast treedt nu in de derde plaats het *eeuwige Koningschap* van Christus voor ons op, en de naam en titel van een *Koning* wijst vanzelf terug op *een volk* dat hij regeert, en op *een rijk* waarin hij het bewind voert. Christus als onze Koning kan alzoo niet tot zijn eere geraken, tenzij ook die andere eeretitel van de geloovigen, als saam *een volk* uitmakende, tot zijn recht kome. Die benaming van *Volk des Heeren* moet niet schuilen, maar uitgedragen worden. En zoo dikwijls we den Christus als onzen *Koning* eeren, moeten we verstaan en voelen, dat we dit niet anders kunnen doen dan door *zijn volk* te wezen. Koning en Volk zijn twee titels, die onlosmakelijk bijeen hooren. Men kan den titel van Koning ook wel overdragen en spreken van den Christus als den Koning zijner Kerk, maar dan is het toch altoos overdrachtelijk. Bij de Gemeente als Lichaam hoort de naam van Hoofd, bij de Gemeente als Kerk die van Leeraar en Hoogepriester, en bij Jezus als Koning hoort de Gemeente als zijn verkregen *volk*. En dat dit geen voorbijgaande benaming kan zijn, blijkt wel daaruit, dat Christus als onze *eeuwige* Koning wordt beleden, en dat zelfs nog in het nieuw Jeruzalem de Gemeente als het *volk Gods* wordt aangeduid.

Geheel in tegenspraak met de Openbaring toch zou het zijn, de Koningsgestalte van Christus als bijkomstige overbrenging van een Oud-Testamentisch denkbeeld op den Messias te verstaan. Eer omgekeerd zondigde Israël door een *aardsch* koning te begeeren, en doelt geheel de profetie er op, dat de waarachtige Koning eerst aan het eind der oude bedeeling komt. Reeds Johannes de Dooper kondigt hem dan ook aan niet als een Profeet, noch ook als een Rechter,

maar zeer beslist van meet af als Koning. Geheel de predicatie bij de Jordaan van het *Koninkrijk der hemelen* bewijst dit. Het nieuwe, dat komende is, vormt een Koninkrijk, d.i. een eigen rijk met een Koning. Ook Christus zelf, als hij optreedt, roept wederom dat Koninkrijk, d.i. een rijk met een Koning, uit. Deze voorstelling laat Jezus nooit los. Hij spreekt niet maar van een nieuwe orde van zaken, en niet maar van een nieuw Rijk, maar altoos van een Rijk met een Koning. Steeds wordt in zijn gelijkenissen en redenen van dit Rijk en van dien Koning gehandeld, en altoos is hierbij als vanzelf het begrip van *een eigen volk* ingesloten; want gelijk zich geen Koninkrijk zonder een Koning laat denken, zoo ook zou een Koning zonder een eigen volk geen Koning zijn. Het woord, zoowel in het Hebreeuwsch als in het Grieksch gebezigd, laat geen andere verklaring toe. Het woord Rijk wordt in beide talen van het woord Koning afgeleid, en in het Grieksche woord *Basileus* zit 't stamwoord van volk zelfs in. We zijn dan ook van de Schrifttaal steeds meer vervreemd, door veelal schier uitsluitend van de *Gemeente* te spreken en van de *Kerk* te zwijgen. Door die min goede hebbelijkheid is het denkbeeld van een eigen *Rijk* van Christus, en van een eigen *volk* in dat Rijk, wel niet geheel te loor gegaan, maar toch al te zeer op den achtergrond getreden, en noodzakelijk gevolg hiervan moest wel zijn en is geweest, dat geheel het begrip van Jezus' *Koningschap* in de schaduw werd geplaatst, en dat de Christus wel onze Heiland en Verlosser bleef, en ook nog wel als Leeraar en Priester zijn eere ontving, maar dat men o zoo zelden hem als onzen *Koning* hoorde aanbidden. We moesten daarom wel in deze artikelen, die juist bedoelen zijn Koninklijke Majesteit weer te verheffen, nadruk leggen op alles wat rechtstreeks met dat Koningschap saamhangt, en hiertoe nu behoort in de eerste plaats, dat onze Middelaar als *Koning* zijnde, dan ook zijn *eigen volk* heeft, een volk door hem zelven verkoren en verkregen.

Toch is vooral in de 19de eeuw tegen weinig zoo scherp verzet aangeteekend als juist tegen die betiteling van de geloovigen als *Volk des Heeren.* Men sprak er niet meer van. Men meed die uitdrukking opzettelijk. En als er nog onder de strenggeloovigen waren, die nu en dan dien eeretitel van: „Volk des Heeren" hooren deden, werd dit niet toegejuicht, maar uitgekreten als zelf-inbeelding en stuitende eigengerechtigheid. Nu ontkennen we niet, dat hiertoe aanleiding was gegeven. De uitdrukking „Volk des Heeren" werd toch, voor zooveel ze nog gehoord werd, bijna uitsluitend gebezigd om een kleine groep „ware geloovigen" van de groote massa der kerkleden te onderscheiden. Men zei niet, dat de Kerk het Volk des Heeren was, maar onder de leden der Kerk onderscheidde men tusschen de naamgeloovigen, die de groote menigte vormden, en die kleine groep, die nog aan de belijdenis der vaderen vasthield, en drukte dan op die kleine groep het eerestempel van het Volk des Heeren te zijn. Ook liet men die bijvoeging „des Heeren" wel weg, en verklaarde alleen tot *het Volk* te behooren, ook wel te behooren tot „het volk dat 't geklank kent". Zong dan de gemeente: „Hoe zalig is het volk dat naar Zijn klanken hoort", dan vatte men dat op van die kleine groep alleen. Die kleine groep keurde zich zelf met ernstige keur, en al wat aan die keur niet voldeed, werd buiten het Volk gesloten. Dit nu was in zooverre verkeerd, als alleen de kerkeraad het recht heeft om te oordeelen, en alle oordeel, dat van particulieren uitgaat, bijna nimmer van zekere aanmatiging is vrij te pleiten. Toch wachte men zich wel om deswege de blaam uitsluitend op die kleine groep te werpen. Immers de kerkeraad deed zijn plicht niet. De kerkeraad nam ieder op, liet ieder toe, zonder de belijdenis of de tucht te handhaven. Zelfs namen in den kerkeraad steeds meer menschen plaats, die er allerminst een geheim van maakten, dat ze met de belijdenis der vaderen ten eenenmale gebroken hadden, en alle onderscheid tusschen de kinderen Gods en de kinderen der wereld wenschten te niet te doen. Dit verontrustte de getrouwe belijders, dit prikkelde hen tot verzet, en

deed er hen op bedacht zijn om de noodzakelijke onderscheiding, die de kerkeraad te niet deed, in eigen kring te herstellen. Een poging, waarop kennelijk de zegen des Heeren gerust heeft, want sommier elke betering, die allengs in het kerkelijk leven viel waar te nemen, is van dit verzet de vrucht geweest. Maar al juichen we daarom dit verzet toe, we mogen toch het oog niet sluiten voor het gebrekkige dat hieraan kleefde, en hieronder behoort zeer zeker, dat er van dien eernaam van het „Volk des Heeren" vaak misbruik is gemaakt. Zeer zeker doelt die naam van het Volk des Heeren niet op schijnbelijdenis. De Schrift zegt duidelijk, dat het Volk des Heeren alleen zij zijn, die Christus door zijn eigen bloed gekocht en verkregen heeft, een uitverkoren volk, een Koninklijk Priesterdom. Alleen maar, het was niet aan de enkele geloovigen gegeven, om hier het kaf van het koren te scheiden. Dit komt alleen aan den Koning zelven en zijn gezanten toe.

Maar dit blijft dan toch, dat een Koning, die een eigen Volk bezit, zijn Kerk niet kan indeelen naar de gedeeldheid der volkeren op aarde, en dat van een Volkskerk te spreken, alsof heel het aardsche volk in een bepaald land zijn volk ware, rechtstreeks tegen de Openbaring der Schrift en tegen den titel van het „eigen volk" indruischt. Als Koning heeft en bezit de Christus een eigen Volk, en die waarheid wordt aangetast en te niet gedaan, zoodra we spreken gaan van een Volkskerk, als omvattende alle ingezetenen van een bepaald volk onder de volkeren der aarde. Wie dit laatste doet, houdt op in het bestaan van een eigen Volk des Heeren te gelooven; spreekt en rept er niet meer van; en verliest, door het volk als een eigen Volk prijs te geven, ook de Koninklijke Majesteit van Christus over dit eigen Volk steeds meer uit het oog. Tusschen het Volk van Christus en de Volkeren der wereld bestaat een nooit uit te wisschen tegenstelling, niet slechts in den aanvang der Christelijke Kerk, maar tot aan het einde van deze bedeeling, d.i. tot aan zijn wederkomst. Door nu te gewagen van een *Volkskerk*, als een Kerk waartoe geheel een aardsch volk moet gerekend

worden, nog wel, ja, met uitzonderingen, maar toch zoo dat heel het aardsche vaderland er toe behoort, geraken we geheel buiten de Schriftuurlijke voorstelling; houden geen plaats voor een eigen Volk meer over; kunnen dan ook het werkelijke Koningschap van Christus over dit zijn eigen Volk niet meer handhaven. We verbinden dan met *Kerk* een begrip van *volk,* dat niet aan het heilige, maar aan het onheilige, aardsche leven ontleend is. We voegen twee begrippen saâm, die onvereenigbaar zijn; en door het begrip van Volkskerk nog te verscherpen door te spreken van de „Vaderlandsche Kerk", gaat geheel de onderstelling en tegenstelling tusschen het Koninkrijk der hemelen en het aardsche vaderland al meer te loor. Het geestelijk Vaderland, het geestelijk Koninkrijk, het geestelijk begrip van Volk en Koning geraakt geheel op den achtergrond, en of men er dan nog in woorden van spreekt, dit baat niet. Let er maar op, hoe in alle publieke uitspraken schier stelselmatig van het eigen Volk des Heeren, van het Hemelsche Vaderland, en van Jezus' Koningschap gezwegen wordt, om opzettelijk en met voorliefde altoos weer het begrip van de eenheid van een aardsch volk en een aardsch Vaderland op den voorgrond te schuiven. Daarvoor strijdt men. Daarvoor neemt men het op, en ontziet men het bittere woord niet tegen een iegelijk, die de Schriftuurlijke openbaring aangaande het eigen volk des Heeren poogt te handhaven.

Den juisten weg om niet in het spoor van deze principieele dwaling te vervallen, wijst ons *de leer van het Verbond.* Er bestaan ten opzichte van de zichtbare Kerk, wat haar samenstelling betreft, niet twee, maar drie voorstellingen, die men niet verwarren mag. Het eenvoudigst schijnt de individualistische opvatting, die bij de Dooperschen ingang vond. De zichtbare Kerk bestaat dan uitsluitend uit *volwassen* personen, die, na tot jaren van onderscheid te zijn gekomen, besloten zich bij de Kerk van Christus aan te sluiten. Drieërlei verschil van graad bestaat bij deze individualistische voor-

stelling. Er zijn er, die zulk een zich aansluiten bij de Kerk alleen geoorloofd houden voor hen, die zich van hun bekeering bewust zijn, die weten wedergeboren te zijn, en nu als wedergeborenen den Doop zoeken, en nu, als gedoopten, leden der Kerk worden. Den tweeden graad vindt ge bij hen, die wel niet verklaren tot bekeering te zijn gekomen of wedergeboren te zijn, maar die toch erkennen, dat ze, van de waarheid in de belijdenis der Kerk overtuigd, op den grond van belijdenis zich bij de Kerk aansluiten. En den derden, den laagsten graad eindelijk vindt ge bij hen, die noch van bekeering reppen, noch zich voor eenige belijdenis verklaren, maar alleen blijken geven van hun wil en neiging om zich bij deze of gene Kerk te voegen. Ze willen niet buiten alle Kerk blijven leven. Ze moeten dus een keuze doen. En dus verklaren ze, dat deze of gene Kerk hen het meest aantrekt. Maar of deze aansluiting plaats heeft op grond van bekeering, van belijdenis of van beginsellooze, geheel willekeurige keuze, het is en blijft altoos het stelsel van individualistische bijeenvoeging der kerkleden. Men moet eerst tot jaren van onderscheid gekomen zijn. Dan kiest men voor zich persoonlijk en voor zich zelven alleen. En mechanisch, door geheel uitwendige saâmvoeging, ontstaat er dan een Kerk, of ook mijdt men den naam van Kerk wel, om zich alleen als Doopsgezinde societeit aan te dienen. Het puur uitwendige Vereenigingsbegrip.

Dit is het eerste standpunt van de drie. Het tweede is, dat de Kerk een op zichzelf bestaand lichaam is, dat in zich opneemt al wie het krijgen kan. Men weigert niet wat in het Doophuis wordt aangediend. Men poogt en tracht al wat adem heeft in zijn kerkelijk lichaam op te nemen, en schrijft nu aan het Kerkelijk lichaam de kracht toe, om dat alles geestelijk zoo te bewerken en op te voeden, dat het allengs van het Christelijk beginsel doortrokken worde, Christelijke levensusantiën aanneme, en allengs zoo meer de Christelijke gestalte ga vertoonen. Er is dan ook, op dit standpunt, geen enkele reden om wie ook buiten te sluiten. Zoo het maar even kan, moet heel de bevolking van stad, dorp of land in den boezem der

Kerk worden opgenomen, en aan haar invloed worden onderworpen. Al draagt dit ook niet aanstonds vrucht, de vrucht zal toch in den loop der eeuwen wel uitkomen. Wat in dit tegenwoordig geslacht weerspannig blijft, zal in het volgend geslacht worden gewonnen. En het eind-resultaat zal zijn, dat steeds meer alle menschelijk leven het Christelijk stempel ga vertoonen. Doch dan hoort ook hierbij, dat de Overheid deze alomvattende Kerk steune, haar alleen erkenne, haar doel in de hand werke, elke opkomende ketterij onderdrukke, de „wereld" in haar door politietoezicht ten onder houde, Christelijke levensusantiën oplegge, en met het zwaard te keer ga al wat een contra-actie uit den boezem der wereld zou doen opkomen. Alleen toch is de Kerk tot het voeren van deze taak ten eenenmale onbekwaam. Ze heeft er geen personeel, ze heeft er geen middelen, ze heeft er geen zeggenschap genoeg voor in de maatschappij. En dat te minder, omdat in dit stelsel *de tucht* niet *kan* worden uitgeoefend, daar de tucht in beginsel met dit stelsel zelf in strijd is. Tucht eischt keur, en ten slotte uitwerping van wat niet aan die keur beantwoordt. De uitkomst heeft dan ook getoond, dat dit stelsel resultaten verkreeg in de Middeleeuwen, toen de Overheid in alles met de Kerk saamwerkte, maar dat nauwelijks de periode intrad, waarin de Overheid de Kerk aan zichzelve overliet, of in de Kerk stak de contra-actie der wereld het hoofd op, rukte de belijdenis der Kerk uit haar verband, stelde er een gansch andere prediking tegenover, en maakte zich van de Kerk voor het bereiken van eigen doeleinden meester. En wel zou men ook toen nog zich hebben kunnen redden, zoo men met de tucht hiertegen had in kunnen gaan. Maar gelijk gezegd, dat *kon* niet; want dat zou het stelsel zelf omver hebben geworpen. En vandaar dat, Schotland uitgezonderd, unaniem alle dusgenaamde Volkskerken in de Kerk zelve een prediking van anti-christelijken aard geduld hebben, schier nooit een anti-christelijken predikant uit het ambt hebben gezet, en de ontzetting uit het ambt uitsluitend hebben toegepast op predikers der waarheid, die in naam van Christus tegen het

stelsel als zoodanig in verzet kwamen. Ook ten onzent ging het niet anders. De meest drieste moderne predikers zijn steeds gespaard, en alleen orthodoxe predikers, die het stelsel aantastten, zijn uit hun ambt gezet.

Het derde stelsel richt zich op het Verbond, en vindt in het Verbond al zijn kracht. Dit stelsel veroordeelt èn de atomistiek van een Kerk met niet anders dan volwassen individuen, die zich ieder op eigen gelegenheid bij de Kerk voegen, èn het stelsel van de massale paedagogische Kerk, die alles in zich opneemt, zonder geestelijke keur. Dit derde stelsel houdt vast aan de waarheid, dat het mystieke Lichaam des Heeren organisch van karakter is, en dat alzoo ook de zichtbare Kerk op organischen grondslag rusten moet. Die organische grondslag nu is het Verbond, dat niet de losse individuen, maar de geslachten omvat. Leuze bij dit stelsel is: *„U en uwen zade"*, en kenmerk is hier de *Kinderdoop*. Door geboorte, niet eerst door eigen keuze, komt men in die Kerk. De genadewerkingen Gods zijn niet aan meer gevorderden leeftijd gebonden, maar kunnen werken van de geboorte af. Niet de enkele persoon, ook het gezin en het geslacht staat onder den zegen des Verbonds. En wie uit geloovige ouders geboren wordt, wordt geacht tot de Kerk te behooren, totdat het tegendeel blijke. Dit nu geeft in den loop der tijden aanleiding tot een aanmerkelijk uitbreiding der Kerk. Het brengt den plicht van Christelijke opvoeding met zich. Het verbindt de ouders of voogden hiertoe. Het geeft door het catechetisch onderwijs aan de kinderen rechtstreeks invloed op het opkomend geslacht, en het verplicht eerst de ouders, en bij hun ontstentenis de Kerk, om te zorgen, dat het gedoopte kind niet alleen in het gezin, en op de catechisatie, maar ook op de school een metterdaad Christelijke opvoeding ontvange. Zonder meer zou dit stelsel alzoo van ieverlede in het tweede, boven geschetste stelsel kunnen overvloeien en uitloopen. Doch juist hiertegen waakt de kerkelijke tucht.

De Christelijke opvoeding moet leiden naar het Avondmaal. Aan de toelating tot het Avondmaal moet een onderzoek voorafgaan, of de belijdenis der waarheid aanwezig is. Daarna wordt op het wegblijven van het Avondmaal toezicht gehouden, en heeft iemand zich in zijn leven en leer geopenbaard, als niet tot de Kerk te behooren, dan wordt hem de toegang tot het Avondmaal ontzegd, tucht en censuur op hem toegepast, en, blijkt hij duidelijk niet tot de Kerk, maar tot de wereld te behooren, dan wordt hij van de kerkelijke gemeenschap afgesneden.

Dit kan en moet in dit stelsel, omdat de leer des Verbonds deze veiligheidsklep voor de zuiverheid der Kerk niet uitsluit, maar eischt. In de gewilde massale Kerk is de tucht en de ban een contradictie; iets wat tegen het stelsel indruischt. Heeft de Kerk alleen een paedagogisch doel, dan moet ieder, wie hij ook zij, onder dien paedagogischen invloed gehouden worden. Neemt daarentegen de Kerk ter wille van het Verbond in zich op alle kinderen, die ze in de geslachten door de geboorte ontvangt, maar zonder ze nog persoonlijk te kunnen keuren, dan brengt het stelsel zelf mede, dat deze kerkelijke keur worde toegepast, zoodra het tot jaren gekomen kind hiervoor vatbaar is. Zeker kan de zucht om zijn Kerk talrijk te houden er dan ook toe verleiden om met de tucht de hand te lichten, maar dan voelt ook een ieder hoe hiermede tegen den eisch van het stelsel wordt ingegaan; dat de Kerk haar plicht niet doet; en dat ze het zich zelve te wijten heeft, zoo ze haar zuiverheid inboet. Dit is dan ook het stelsel, dat in het Verbond gegrond is; dat in heel de Schrift ons gepredikt wordt; en dat klaarlijk en omstandig door onze belijdenis ten regel in onze Gereformeerde Kerken is gesteld. Geen Doopersch atomisme door persoonlijke wilkeur, en ook geen massale louter paedagogische Kerk, met wier wezen de tucht in tegenspraak is, maar een Kerk, organisch onder het zegel van het Verbond, uit de geslachten opkomend, en daarom straks, zoodra onderzoek en oordeel mogelijk zijn geworden, niet als lid in zich inlijvend, of, ware men als lid ingelijfd, weer uitbannend, al wie duidelijk

blijkt de „wereld" boven Christus te verkiezen en zich niet als zijn onderdaan onder den grooten Koning te willen voegen. Doch juist dit Schriftuurlijk stelsel, dat op het Verbond gegrond is, eischt dan ook, dat de bestuurders en opzieners der Kerk aan hun Koning trouw blijven, en hiermee is vanzelf de vraag gesteld, wat er geschieden moet, zoo het bederf niet alleen de leden, maar ook het bestuur van de Kerk aantast. Dan toch ware de oefening van tucht ondenkbaar geworden. Oftewel, ging men ook dan nog door, dan zou de tucht een instrument worden, dat zich keerde *tegen* de geloovigen, en dat met opzet in de Kerk aan de wereld de opperheerschappij poogde te verzekeren. Ook de goede regel van reformatie der Kerken moet daarom ter veiligstelling van het wezen der zichtbare Kerk worden onderzocht. Christus moet *Koning* in zijn Kerk blijven, ook al is 't dat ontrouwe herders hem van zijn Koninklijke heerschappij pogen te ontzetten.

XV.

Genabuurde Kerken.

> Verwerp eenen ketterschen mensch na de eerste en tweede vermaning;
> Wetende, dat de zoodanige verkeerd is, en zondigt, zijnde bij zichzelven veroordeeld.
> TITUS 3:10 en 11.

INDIEN één ding op kerkelijk gebied vast staat, dan wel dit, dat een Kerk, of ook in een lid der Kerk, voor de Schrift schuldig komt te staan, indien onchristelijke zede en anti-christelijke leer geduld en niet bezworen wordt; bezworen desnoods door uitbanning en afsnijding. Duidelijk schrijft de apostel aan Titus: „*Verwerp eenen ketterschen mensch* na de eerste en tweede vermaning." Evenzoo schreef hij aan de Kerk te Rome: „Ik bid u, broeders, neemt acht op degenen die tweedracht en

ergernissen aanrichten tegen de leer die gij van ons geleerd hebt, en *wijkt af van dezelve*". Niet anders schreef hij aan Timotheus: „Indien iemand een andere leer leert en niet overeenkomt met de gezonde woorden van onzen Heere Jezus Christus, die is opgeblazen en raast: *Wijk af van dezulke.*" Nog sterker heet het in 2 Tim. 3 : 5: *„Heb ook een afkeer van dezen.*" En de apostel Johannes zegt 't nòg krasser en wil zelfs niet, dat men zulk een valschen leeraar in zijn huis ontvange of ook maar groete. Tweeërlei ligt hierin uitgesproken: 1°. de profetie, dat er gedurig onchristelijke zede en antichristelijke leer in de Kerken van Christus zal opkomen, en 2°. de plicht, die aan de Kerken wordt opgelegd, om hiertegen te reageeren en zich voor ontheiliging te bewaren. Eenerzijds het bestendige gevaar, dat de Kerk gedeformeerd zal worden, en anderzijds de plicht en noodzakelijkheid om, greep dit plaats, even dikwijls door tucht of door reformatie het kwaad te keeren. Hierbij nu moet wel onderscheiden tusschen reformatie enkel van de leden of ook van het bestuur der Kerk, en evenzoo tusschen deformatie in de eigen plaatselijke Kerken, oftewel in andere Kerken met welke men gemeenschap oefent. Laat men na, deze uiteenloopende gevallen behoorlijk te onderscheiden, dan verdoolt men in de eindelooze verwarring, en ontleent aan dien verwarden staat van zaken telkens weer een vrijbrief om de tucht te verwaarloozen of ook om zelve in gemeenschap met bedorven Kerken te blijven voortleven. Volstrekt niet alleen hier te lande, maar in alle landen neemt men ditzelfde waar. Men ziet dan 't kwaad voor oogen. Men voelt dat handelen plicht zou zijn. Men beproeft dan ook telkens of men niet tot beteren toestand geraken kan. Maar altoos weer wordt men teleurgesteld. Van lieverlee went men zich aan die voortdurende teleurstelling. En het einde is, dat men in dezen Christus' Koningschap onteerenden toestand, met een diepe verzuchting uit het hart en een klacht vol bitterheid op de lippen, dan toch maar berust.

Kome nu eerst het gevaar ter sprake, dat elke Kerk van Christus bedreigt uit haar gemeenschap met andere Kerken. Men heeft dit

ook wel het Kerkverband genoemd. Toch spreken we liever van gemeenschap met andere Kerken. Het oefenen van die gemeenschap is een plicht, door onzen Koning aan zijn Kerken opgelegd. De Koning is één, zijn volk is één, en er is maar één mystiek Lichaam van Christus, alzoo slechts ééne heilige, algemeene, onzichtbare Kerk des Heeren, en het is die mystieke Kerk, die zich in alle plaatselijke Kerken moet openbaren. Hier is een zon, wier stralen naar alle oorden heenschieten, maar tegelijk één bundel vormen, omdat ze uit één lichtbron herkomstig zijn. Vanzelf kan die gemeenschap niet met alle Kerken even levendig zijn. Een Kerk op Java en een Kerk op IJsland liggen te ver uiteen, om deze gemeenschap krachtig te doen werken. Vandaar dat deze gemeenschap zich het krachtigst toont tusschen genabuurde Kerken, en voorts tusschen de Kerken van eenzelfde streek, van eenzelfde gewest, van eenzelfde land, van eenzelfde werelddeel. Toch zou, ware het gelijk 't zijn moest, de geoefende gemeenschap weer als van ouds volstrekt *algemeen* moeten wezen. In de dagen der groote Conciliën was het alzoo, en weer moest het zoo worden. Bij deze gemeenschap komt 't er nu allereerst op aan, wel te weten, of een Kerk, die zich een Kerk van Christus noemt, het ook waarlijk is, dan wel of ze slechts den valschen schijn van een Kerk te zijn voor zich uitdraagt. Als de Tsaar van Rusland een regiment met zijn vaandel in Kamschatka, en een ander in Warschau heeft staan, en een officier van het ééne regiment komt te Moskau een officier van het andere regiment te ontmoeten, dan salueeren ze elkaar, doch niet dan na zich verzekerd te hebben, dat het uniform, dat de ander draagt, het echt Russische is. En zoo ook heeft Koning Jezus zijn Kerk in alle werelddeelen, en moeten deze Kerken, bij welke aanraking ook, elkander als vrijcorpsen van haar Boning begroeten, maar niet dan na zich overtuigd te hebben, dat het vaandel, dat ze opsteken, het echte Koningsvaandel is. Volstrekt niet met alles wat zich als Kerk aandient, maar alleen met wat wel waarlijk Kerk van Christus is, mogen ze gemeenschap oefenen. Wat niet de banier van Koning Jezus van den

trans van den toren laat wapperen, is geen Kerk; en ook al is het nog geen synagoge van satan, gelijk de apostel het uitdrukte, toch is er nooit van een Kerk sprake, zoo Christus als onze Koning niet beleden, geëerd en gediend wordt. Men versta ons wel. Het is niet de vraag, of er niet ook in wat zich Kerk blijft noemen, zonder het meer te zijn, nog enkele geloovigen bevinden, en nog enkele waarachtige kinderen Gods zijn. Er is hier vooralsnog alleen sprake van het gemeenschap oefenen tusschen Kerk en Kerk als zoodanig. Daarom spreken we van het wapperen van de banier van Koning Jezus van den trans van den kerktoren. De Kerk komt uit in haar bestuur. Het is de Kerkeraad, die het lichaam der Kerk ter plaatse vertegenwoordigt en voor dat lichaam aansprakelijk is. Het komt er dus maar op aan, te weten, of dat bestuur der plaatselijke Kerk aan zijn Koning trouw bleef. Zoo ja, dan is de gemeenschap met zulk een Kerk geboden; zoo niet, dan is ze verboden. Een trouwe lijfgarde van den Koning pleegt geen kameraadschap met een regiment, dat in opstand kwam en de banier van den Koning neerhaalde.

Hoe zal nu het bestuur van de ééne plaatselijke Kerk dat van de andere plaatselijke Kerk beoordeelen? Een eigen onderzoek hiervoor in te stellen is ondoenlijk, en kan slechts in zeer enkele gevallen eisch zijn. Vandaar dat meerdere Kerken zich plegen te vereenigen, door afgevaardigden in Classis, Synode of Concilie saam plegen te komen, en in die samenkomsten de banier en de kleuren der banier bepalen, waaraan men elkander herkennen zal. Die banier met de kleuren van den Koning is de Confessie, 't zij een eigenlijke Confessie of een Catechismus enz., zeer terecht oudtijds „Formulieren van eenigheid" genoemd, d.w.z. formulieren, opgesteld, erkend en onderteekend ten einde dienst te doen als het instrument om plaatselijke kerken te vereenigen en onderlinge gemeenschap te doen oefenen. Aan zulke Formulieren merkt men dan, met wat soort Kerk men te doen heeft. Kerken, die een banier met de echte kleuren

omhoog heffen, neemt men aan. Van Kerken, die een onzuivere banier opheffen, blijft men op een afstand. En Kerken, die een aan Koning Jezus vijandige banier omhoog laten gaan, weigert men te erkennen. Maar ook dit is niet genoeg. Een regiment, dat in opstand tegen zijn wettigen Koning is, kan den euvelen moed hebben, om ter misleiding nog de Koninklijke banier te laten wapperen. Er is voor het oefenen van kerkelijke gemeenschap alzoo noodig, dat maatregelen worden getroffen, om zich over en weer te verzekeren, dat de banier, die omhoog gaat, ook feitelijk den toestand der Kerk beheerscht, dat de Kerk en haar banier aan elkaar beantwoorden, of, wil men, dat zulk een Kerk door middel van de Kerkelijke tucht de eere van haar banier ook handhave. Vandaar de noodzakelijkheid om, voor zoover men met elkander in gemeenschap leeft, in de saamkomsten van de Kerken eener zelfde Classis toezicht op elkander te houden, en wel toe te zien, dat onder de banier van Koning Jezus geen onchristelijke zede of antichristelijke leer stilzwijgend geduld worde.

Ontwaart nu een plaatselijke Kerk, dat dit onderling opzicht ophoudt vertrouwen te verdienen; dat in zulke saamkomsten met de afgevaardigden van andere plaatselijke Kerken de eere van Koning Jezus wordt prijsgegeven; en blijkt, dat ook de meerdere vergaderingen van synodalen aard of een Concilie hierop geen redres stellen, zoodat feitelijk de trouw aan onzen Koning geschonden, zijn majesteit gehoond wordt; zoo is het plicht en roeping van zulk een Kerk, om zich van zulke vervalschte vergaderingen los te maken. Immers deze vergaderingen houden dan op afdoenden waarborg te bieden, dat de andere Kerken, met wie men door afgevaardigden saamkomt, metterdaad nog het beeld van de Kerk van Christus vertoonen. Zulk een Kerk kan en moet dan wel eerst pogingen aanwenden, om de banier van Koning Jezus weer omhoog te doen gaan; doch gelukt dit niet, stuit zulk een poging op tegenstand, en merkt men, dat de vergadering zulk een poging opzettelijk tracht te verijdelen, dan mag er niet langer worden geaarzeld, maar moet

op staanden voet de gemeenschap met zulk een Kerkengroep worden afgebroken. De trouw aan den Koning eischt dit, en ook het heil en het behoud van de eigen Kerk laat het niet anders toe. Immers leeft een plaatselijke Kerk met andere plaatselijke Kerken in gemeenschap, dan moet ze de leden, die uit zulk een andere Kerk op attestatie naar haar overkomen, als leden van haar eigen Kerk erkennen. Houdt nu die attestatie op waarborg te bieden, dat wie ze indient metterdaad, voor zoover menschelijk oordeel reikt, betrouwbaar is, dan zou zulk een Kerk, door zulke leden in zich op te nemen, haar eigen leven vergiftigen; die ingeslopen leden zouden anderen kunnen meesleepen; en ten slotte zelf het bestuur der Kerk vervalschen kunnen. Er is meer. Kerken, die in gemeenschap leven, maken saam gebruik van één en dezelfde voorbereiding voor het leeraarsambt. Dit moet wel, want ééne enkele plaatselijke Kerk kan geen inrichting onderhouden voor de opleiding van leeraren. Ook zijn er gedurig gevallen, dat de leeraar van een andere plaatselijke Kerk in uw Kerk optreedt, soms zelfs, bij vacature, maanden lang. Mist men nu den waarborg, dat de leeraren, die alzoo van buiten inkwamen, en den dienst waarnemen, dit als gezant van Koning Jezus doen; ja, ontstaat de mogelijkheid, dat zelfs een anti-Christelijke leeraar in de gemeente zoude optreden, dan zou de plaatselijke Kerk haar plicht en roeping verzaken, en schuldig staan aan de schending van de majesteit van haar Koning. Hoe het dan ook mogelijk is, dat anders trouwe gemeenten, en overigens trouwe leeraren, zulk een onduldbaren toestand bestendigen, en soms zelfs in de hand werken, is ons, eerlijk gezegd, volstrekt onverklaarbaar, en toont wel zeer duidelijk, dat ze zich van de eere van Christus' Koningschap in zijn Kerk nog nimmer behoorlijk rekenschap gaven. We verstaan het, dat men niet overhaast te werk gaat, we begrijpen het, dat men eerst alle wegen afloopt, die tot beterschap kunnen leiden. Maar waar men staat voor een onduldbaren toestand, die nu reeds meer dan vijftig jaar en langer aanhield, valt toch elke verontschuldiging voor zulk een lijdelijke berusting weg. Elke plaatselijke

Kerk is het aan haar Koning en aan eigen zelfbehoud verschuldigd, de gemeenschap met Kerken, die van Christus onzen Koning afvielen, te verbreken. Het apostolisch woord gebiedt: *Wijkt af van dezulken!*

Natuurlijk kan aan dezen eisch alleen dan worden voldaan, zoo het bestuur der plaatselijke Kerk zelf trouw aan zijn Koning bleef, en alzoo zelf uit beginsel en uit overtuiging vijandig tegen alle onchristelijke zede en anti-Christelijke leer overstaat. Doch is dit het geval, dan heeft zulk een bestuur van de plaatselijke kerk niet alleen te waken tegen het gevaar, dat van *buiten* uit de gemeenschap met andere Kerken dreigen kon, maar evenzeer bedacht te zijn op gelijksoortig gevaar, dat uit den boezem der *eigen* Kerk kon opkomen. Allereerst moet de zorge hiervoor zich keeren tegenover verspreiders van tegen Koning Jezus ingaande denkbeelden, hetzij in de vergadering, of op meetings, door geschriften of door verkoop van geschriften. Wie trouw aan zijn Koning is doet dit niet, en maakt zich hieraan niet schuldig. Ook niet aan den verkoop van zulke anti-Christelijke geschriften. Verkoop kan noodig zijn aan hen, die toezicht hebben te houden, maar elke verkoop, die het karakter aanneemt van verbreiding van anti-Christelijke leer, beleedigt de Majesteit van onzen Koning. Bevordering van wat zijne eere aanraadt en verspreiding van wat zijn Majesteit beleedigt, stelt hem, die zich hiertoe leent, schuldig, en in zijn schuldige daad schuilt voor de gemeente zeer ernstig gevaar. Doch niet alleen tegen de opzettelijke verbreiders van anti-Christelijke leer en onchristelijke zedebeginselen heeft het trouw bestuur der plaatselijke Kerk zich te richten. Het moet ook door huisbezoek en toezicht er zich van overtuigen, dat de leden der gemeente in Christelijke zede leven en Christelijke leer belijden. Opzicht en tucht moet niet maar in de Kerkenorde voorgeschreven, maar ook feitelijk worden uitgeoefend. Natuurlijk moet hierbij met Christelijke liefde en teederheid worden te werk ge-

gaan. Het doel mag niet zijn om te verderven, maar moet zijn om te behouden. Vandaar de eisch van het vermaan, dat aan alle verdere tucht vooraf moet gaan. Na het eerste vermaan moet nog een tweede komen. Baat ook dit niet, dan moet de niet-toelating tot het Heilig Avondmaal volgen. Dit schept dan een tijd van afwachting. Doch ook die tijd mag niet te zeer gerekt. Elk lid der Kerk hoort aan het Avondmaal. Er niet te *mogen* komen, schept een abnormalen toestand. En daarom gaat het niet aan, iemand, aan wien het Avondmaal is ontzegd, gelijk zoo dikwijls geschiedt, levenslang toch als lidmaat te erkennen, maar moet ten slotte de afscheiding uit de gemeente volgen, altoos met de begeerte om hem straks weer op te nemen, zoodra berouw blijkt en beterschap intrad. We spreken van *berouw*, want tekortschieting van trouw aan onzen Koning is een *vergrijp*. Aldus is de klare regel, die ons in de Heilige Schrift gesteld is, en zoo men dan toch Kerk na Kerk vindt, waarin ongestoord en zelfs ongecensureerd duizenden en duizenden als leden voortleven, wier onchristelijke zede notoir is, en die zich om de eere van den Koning der Kerk in niets bekommeren, en men ziet dan, dat de kerkeraad aan dezulken toch, op eerste aanvrage, een attestatie uitreikt van onberispelijken wandel en onberispelijke belijdenis, zeg dan zelf of alzulks een spotten met het heiligste te noemen een te streng oordeel is.

Nooit heeft, ook niet in de beste dagen der Kerk, deze persoonlijke tucht zich verloopen in bijzonderheden en fijne uitspinning van de stukken der belijdenis. Steeds heeft ze gerekend met het standpunt, dat gewone leden der Kerk ten opzichte van de belijdenis innemen. Ieder was te beoordeelen naar de hoogte van zijn ontwikkeling. Hoogst eenvoudige leden moesten beoordeeld worden naar de geloofsartikelen. Verder kon men niet gaan. Alleen bij meer ontwikkelden moest nauwer worden toegezien. Maar nooit mocht men vervallen in de fout van hen, die de eigenlijke tucht alleen in de zedencensuur zochten, en daarom de belijdenis van de leden der Kerk voor onverschillig verklaarden. Ook wel terdege op de belijdenis

van de leden der Kerk kwam het aan. Deze zou bij den één voller en rijper en rijker zijn, dan bij den ander. Een ieder moest naar de mate van zijn inzicht en zijn kennis beoordeeld worden. Maar deed zich verzet voor, stuitte men op tegenspraak en ontkenning van de waarheid, nu niet wat haar fijnere uitspinning, maar wat haar fundamenteele artikelen betrof, dan moest op de leden, evenzeer als op de leeraars, de leertucht worden toegepast. Elke plaatselijke Kerk moest een belijdende Kerk blijven. Haar plicht en roeping was, om als een getuige van Christus te midden van stad of dorp te staan. Christus moest als onze Koning zijn eere in aller woord, in aller wandel en in aller optreden hebben. En het kerkbestuur maakte zich aan verzuim schuldig, zoo het in de handhaving van deze omvattende tucht te kort schoot. Niet alleen de eere van Christus, maar ook het heil der gemeente was hierbij betrokken. Liet men toch de dwaling voortwoekeren, dan kon ze dra heel de gemeente aantasten. Wat tegen Christus koos, moest ten slotte, zoo niets hielp, voor de Kerk, naar luid van het Evangelie, worden als een heiden en een tollenaar.

Nog veel ernstiger karakter neemt intusschen het kwaad aan, zoo het insluipt *in het bestuur der plaatselijke Kerk*, met name in de leeraren en ouderlingen. Op zichzelf is het dan alleszins denkbaar, dat de genabuurde Kerken zulk een in gevaar verkeerende Kerk te hulp komen, en, op grond van de gemaakte afspraken, optreden om zulk een leeraar of zulk een ouderling tot verantwoording te roepen, en, baat geen vermaan, hem uit het ambt te ontzetten. Dit moet dan, vooral zoo het een leeraar geldt, aanstonds tot schorsing in zijn ambt leiden. Een leeraar, die anti-Christelijke leer verkondigt, mag geen enkelen Zondag op den kansel worden geduld. Het onderzoek moet niet op de lange baan worden geschoven, maar terstond met ernst worden doorgezet. Nooit mag een Kerk aan haar leeraar worden opgeofferd. Hij is er om de gemeente, de gemeente is er niet om

hem. Niet aanstonds behoeft men hem daarom in zijn brood te treffen; hoofdzaak is, dat zijn anti-Christelijke prediking gestuit worde. En het verband met andere Kerken zal dan alleen de Kerk ten zegen zijn, zoo het tot deze onverwijlde stuiting van het kwaad medewerkt. Maar hoe pijnlijk de ervaring ook zij, het mag niet verheeld, dat bijna nimmer de gemeenschap met andere Kerken hiertoe geleid heeft. Niet alleen dat gedeputeerden zelve bijna nimmer toezagen, maar ook, als er klachten kwamen, heeft men bijna stelselmatig deze klagers immer doodgepraat, hun aan het verstand gebracht, dat ze mis zagen, en niet de zuivere leer in de gemeente, maar den onzuiveren leeraar aan het hoofd der Kerk gehandhaafd. Niet voor den Koning der Kerk, maar voor den onzuiveren leeraar nam men het op. Zoo ging het, helaas, in verreweg de meeste landskerken, en vaak ook ten onzent. Nog altoos meldt de historie, hoe van meetaf ook ten onzent trouwe gemeenteleden rusteloos tegen de anti-Christelijke leer van vele leeraars in verzet kwamen, en, ordelievend als ze waren, zich steeds tot de afgevaardigden der andere Kerken wendden, om recht te verkrijgen. Maar diezelfde historie meldt, ons, helaas, hoe ze hiermede nooit iets vorderden, en hoe het schier als regel gold om niet den ontrouwen leeraar, maar om de klagers, die voor de eer van hun Koning opkwamen, te bestraffen.

En wat van de leeraars in zulke vergaderingen gold, gold helaas ook veelal van de ouderlingen, die mede in dezen raad aanzaten. Vooral in dorpen was de invloed van de leeraars steeds overheerschend, ook voor wat de keuze van ouderlingen betrof. Veelal stuurden de leeraars het er dan op aan, om bij de keuze van het ouderlingschap niet te vragen naar Christelijke zede en Christelijke belijdenis, maar naar aanzien van maatschappelijke positie en socialen invloed. Zoolang de coöptatie bij de verkiezingen gold, leidde dit er al spoedig toe, dat schier alle geloovige mannen uit den kerkeraad geweerd werden. En zoo trad allengs een toestand in, dat èn in den kerkeraad èn in de meerdere vergaderingen immer de ouder-

lingen aan de zijde der ontrouwen stonden, en dat de eere van Christus als Koning in zijn Kerk hun voor niets meer gold. Waren er dan op deze meerdere vergaderingen, uit enkele kleine dorpen, nog enkele getrouwe leeraars en ouderlingen tegenwoordig, dan werden deze niet alleen overstemd, maar soms smadelijk in een hoek gezet. Eerst spraken ze dan nog tegen, maar al spoedig gaven ook zij het op. En zóó is toen die jammerlijke toestand in bijna alle landskerken geboren, dat geen recht voor de geloovigen en geen recht voor onzen Koning meer te verkrijgen was, zóó zelfs, dat men er ten slotte toe overging, om aan de afvallige leeraars de hand boven het hoofd te houden, en juist omgekeerd, nu en dan, getrouwe leeraars en ouderlingen af te zetten. Aan slechte gewoonten wennen de besten zich zoo licht, en zoo is het keer op keer voorgekomen, dat de besten uit de leeraars en ouderlingen zich ten slotte in zulk een onduldbaren toestand schikten. Dien wel afkeurden, maar toch hielpen bestendigen. Er zich in schikten en er ten slotte zelven aan meededen, en soms zelfs met zekere bitterheid bezield waren tegen hen, die zulk gedrag openlijk dorsten afkeuren. Dit kon niet anders. Hier sprak de conscientie in. Men gevoelde wel, dat men jegens zijn Koning misdeed, en dat men, om getrouw aan zijn Koning te zijn, geheel anders had moeten optreden. Maar eenmaal in de strikken van het verband der Landskerk gevangen, dorst men dit niet aan, zag niet in dat dit tot iets dienen kon, legde aan zijn kerkelijke conscientie het zwijgen op, en wachtte dan alle heil van het dusgenaamde doorzieken. Als de krankheid doorging, zou de tijd wel aanbreken, dat ze haar kracht had uitgeput, en dan immers zou het kwaad van zelf worden uitgezworen. De chirurg moest geweerd blijven, alleen de medicus mocht te hulp geroepen. En dat de Schrift het zoo heel anders gebood, ja, dat wist men wel, maar men las dan de Schrift alsof het er niet stond.

XVI.

Kerspelindeeling.

> Zoo hebt dan acht op uzelven, en op de geheele kudde, over dewelke u de Heilige Geest tot opzieners gesteld heeft, om de Gemeente Gods te weiden, welke Hij verkregen heeft door zijn eigen bloed.
>
> HAND. 20:28.

ANGT alzoo de welstand der Kerken altoos weer van de toepassing of verwaarloozing der tucht af, zoo dringt zich van zelf de vraag op, waaruit het toch te verklaren is, dat de tucht bijna nooit anders dan bij de eerste Kerkstichting heeft doorgewerkt. Steeds begon alle Kerkstichting met slechts hen te vereenigen, die in stille aanbidding voor Jezus als den Koning der Kerk de knie bogen en zich in Christelijken levenswandel openbaarden, en alles liep wel. Maar nauwelijks begon de Kerk zich uit te breiden, en ging ze uit het het eerste geestelijke enthousiasme in haar *normaal* verloop over, of anti-christelijke leer sloop in, onchristelijke wandel tastte het heilig karakter der Kerk aan, en dan begon men wel met de tucht toe te passen en bestreed het kwaad, maar al spoedig verslapte die tucht, werd nog slechts nu en dan op enkele geruchtmakende gevallen toegepast, en het eind van het liedeke was, dat de tucht al spoedig geheel haar ernstig karakter verloren had, en soms uitsluitend nog gehanteerd werd, als een onecht kind ten doop werd gepresenteerd. Dit scheen dan terecht onverdedigbaar hard. Ook daar vond men wat op, en de uitkomst was ten slotte, dat er ganschelijk van tucht geen sprake meer was. Nu was dit te verwachten, en kon schier niet anders, waar men, door de idee van de Volkskerk misleid, straks de geheele bevolking in de Kerk opnam, en doopte al wat in het doophuis werd ingedragen. Leidende gedachte werd toen, niet om de Kerk *zuiver* te houden, maar om

ze *groot*, om ze talrijk te maken, en tegen dit denkbeeld ging de tucht rechtstreeks in. De tucht zou de Kerk doen *slinken*, en men wilde dat ze steeds in aantal *wassen* zou. In het hierdoor ontstane euvel heeft men toen gepoogd te voorzien door de biecht en door het sacrament der stervenden. De biecht had ten doel om het persoonlijk contact van de opzieners met de leden te waarborgen, en het sacrament der stervenden om in elk geval bij de scheiding uit dit leven den band met de Kerk en de beteekenis der Kerk weer voelbaar te maken. De omzetting van het huwelijk in een sacrament en het gewijde graf waren bestemd om in dezelfde richting te werken. Men stond verlegen met de groote menigte waarmee men te rekenen had, en was er nu op bedacht, op allerlei manier de beteekenis van de Kerk voor 't leven en het contact van de leden met de herders der kudde te bevorderen. We onthouden ons nu van een oordeel over deze maatregelen; iets wat hier niet ter plaatse zou zijn; maar wijzen er slechts op, hoe geheel deze actie opkwam uit de poging om, ook waar de massaliteit der Kerk de zuiverheid van haar positie bedreigde, toch den Kerkelijken factor beheerschend in het leven te doen optreden; en ontkend kan niet, dat de Kerk van Rome, die al deze maatregelen ijkte, er met behulp van haar kerspelstelsel in geslaagd is, het Kerkelijk leven ook bij de groote massa stand te doen houden. Ook andere factoren hebben hiertoe medegewerkt, maar het resultaat was dan toch, dat, althans in ons land, de Roomsche bevolking trouw en volhardend haar kerkelijke plichten waarneemt, en dat de Kerk haar hooge beteekenis voor het leven behouden heeft. Pastoor en kapelaan kennen de leden van hun parochie persoonlijk, en de leden der parochie kennen hen. Van afsterving van het kerkelijk verband is geen sprake, en het geestelijk opzicht, zij 't ook in zeer gedoogenden zin, is er een werkelijkheid.

Bij de massale Protestantsche Kerken daarentegen ontbreekt die werkelijkheid ten eenenmale. Ook in geheel Roomsche landen slaagde de Kerk van Rome er niet in, te doen wat ze hier te lande deed

en nog doet; iets wat, gelijk we reeds vroeger opmerkten, vooral hieraan ligt, dat de wilde hoop, die elk volk ontsiert, in die andere landen nog in Rome's Kerk schuilt, terwijl ze in Protestantsche landen, om het hinderlijk juk van zich te kunnen schudden, meê overging. En wel was dit in Noord-Brabant en Limburg niet het geval, maar hier heeft men meestal met een plattelands-bevolking te doen, terwijl het gevaar van den wilden hoop altoos meer in de groote steden schuilt. Maar ook al neemt men dit alles in aanmerking, dit blijft dan toch, dat de Protestantsche Kerken al spoedig het contact van de opzieners met de groote massa steeds meer deden teloor gaan, en dat daardoor de beteekenis van de Kerk voor het leven afnam. En juist dit nu is voor de rechtbank der Schrift niet te rechtvaardigen. Toen de apostel Paulus op het strand bij Efeze zijn zoo roerend afscheid van de opzieners der gemeente nam, heeft hij zich over de tucht op een wijze uitgesproken, die geen twijfel toelaat, of de allengs opgekomen en ingeslopen Protestantsche practijk moet worden veroordeeld. De apostel riep het toch aan de opzieners van de gemeente van Efeze toe, dat ze steeds opzicht zouden houden, ten eerste op elkander, maar voorts ook op *„de geheele kudde"*, en wel zulk een opzicht, dat ze de geheele gemeente Gods als goede herders *weiden* zouden, en zulks niet uit de gemeene broederlijke liefde, maar omdat de Heilige Geest hen tot opzieners over de geheele kudde had aangesteld. Een dure verplichting, daarmee dan nog aangedrongen, dat de gemeente niet de groote hoop was, maar alleen dezulken *„die Christus door zijn eigen bloed verkregen had"*. De geheele zinsnede uit Paulus' toespraak kan daarom niet ernstig genoeg gelezen en herlezen worden: *„Hebt acht op u zelven en op de* GEHEELE *kudde, waarover u de Heilige Geest tot opzieners gesteld heeft, om de gemeente Gods te weiden, en wel die gemeente, die Christus verkregen heeft door zijn eigen bloed."* Iets wat hij nog verder aandringt, door er op te wijzen en te profeteeren dat er na zijn dood zware wolven in de gemeente zouden inbreken, die de gemeente niet zouden sparen, en dat, wat nog erger was,

spoedig blijken zou, dat er in de gemeente zelve vele valsche broeders waren ingedrongen, en dat „uit hen zelven mannen zouden opstaan, sprekende verkeerde dingen, om de discipelen af te trekken achter zich". Nogmaals roept hij hun daarom toe: *Waakt*, en hij dringt dit waken aan, door er op te wijzen, hoe hij zelf drie jaren lang niet heeft afgelaten, om *„een iegelijk in de gemeente* met tranen te vermanen". Let nu wel op die stellige uitspraken, dat ze waken moeten over de *geheele* kudde, en dat Paulus zelf „dag en nacht, *een iegelijk* in de gemeente, tot zelfs met tranen vermaand heeft", en vraag u dan af, wat hiervan overgebleven is in onze massale Protestantsche kerken, vooral in de groote steden.

De idee van „herder en kudde" beslist hier reeds op zich zelve. Een herder kent al zijn schapen, stuk voor stuk, en is voor elk van zijn schapen verantwoordelijk. En als er ook maar één schaap afdoolt, dan gunt hij zich rust noch duur tot dat ééne schaap is afgebracht van zijn doolweg en teruggebracht tot de kudde. Zooals Jezus zelf de groote en goede Herder is, die elk der zijnen persoonlijk kent, zich met hen bemoeit, ze verzorgt, de wolven van zijn kudde afweert, en niet rust, eer het honderdste schaap terug is gebracht, zoo moeten ook de herders die hij onder zich aanstelt, het toezicht over de kudde voeren. Zeker, ze moeten de kudde ook weiden door de prediking; maar dit is niet genoeg, hiermee kunnen ze niet volstaan. Een herder, die alleen grazige plekken aan zijn kudde aanwees, en verder niet naar *elk* schaap omzag, zou eenvoudig geen herder, dien naam waard, zijn. En deze plicht nu wordt niet betracht. Er is eenvoudig geen sprake van. En de vervulling van dezen plicht blijft achterwege niet alleen in de massale Volkskerk, maar even goed in de kleine Kerken, althans in de groote steden. Er zijn wel ouderlingen, die de predikanten terzijde staan. Ook wordt er wel huisbezoek gedaan, maar van een persoonlijk contact met *elk* der leden, groot en klein, man en vrouw, kind en

volwassene, is geen schijn of schaduw te ontdekken. Zoodra de gemeente in de duizendtallen loopt, is het contact zeer los, zeer oppervlakkig, en kan niet tot persoonlijke kennis van den zielstoestand der enkele leden leiden. En deze droeve uitkomst is niet te wijten aan gemis aan ernst, noch aan trouwloosheid, noch aan onwil, maar aan *onmacht*. Een enkele predikant, ook al wordt hij bijgestaan door degelijke ouderlingen, kan, bij het vele werk, dat toch reeds op hem rust, onmogelijk, nacht en dag, zich met *een iegelijk* van de gemeente bezighouden, om ze te vermanen en te stichten en af te houden van het doolpad. En dit te minder waar, vooral in de groote steden, het beloop des levens meebrengt, dat men bijna nooit het geheele gezin thuis vindt, maar dat de man meest aan zijn werk buitenshuis is, en de kinderen op school zijn, zoodat 't al veel is, zoo men de vrouw en een paar oudere kinderen in de woning aantreft. Maar juist hierdoor ontbreekt dan ook ten eenenmale wat het eigenlijk doel van het kerkelijk *opzicht* is. In en door dat *opzicht* moet Christus als Koning over de zielen en alzoo in de gemeente heerschen. Hij doet dit zelf rechtstreeks van zijn troon door den Heiligen Geest, maar hij heeft ingesteld, dat hij dit óók doen zou door zijn ambtenaren, die hij daartoe aanwees, en dit laatste valt veelal zoo goed als geheel weg. Gevolg hiervan is, dat een jong predikant of een nieuw optredend ouderling met de beste voornemens begint, zich uitput en zich afslooft, maar al spoedig merkt, dat het toch niet gaat. Men hoort dan van zijn mede-predikanten en mede-ouderlingen, dat zij hun taak dan ook veel gemakkelijker opvatten, niet uit onwil, maar omdat 't niet anders kan. Eerst worstelt men daar dan nog tegen in, maar bespeurt al spoedig zelf dat men zwichten moet voor de ijzeren wet der noodzakelijkheid. En niet lang meer, of de conscientie is gestild, en men leeft nu rustig èn als predikant èn als ouderling voort, zeer goed wetende, dat men geen tiende van de gemeente bij naam of persoonlijk kent, de ijver verslapt, de geestdrift wordt geblusscht; en zoo komt men ten slotte uit bij een toestand, waarmee men wel

geen vrede heeft, maar waarin men zich schikt, en die er toch zoo jammerlijk op neerkomt, dat men leeft in rechtstreekschen strijd met wat het apostolisch bevel onvoorwaardelijk eischt.

Dit ingeslopen kwaad is niet maar een bijkomstig euvel, het tast het wezen zelf der Kerk aan. Zoodra bij de opzieners niet meer gevonden wordt persoonlijke bekendheid met een *iegelijk* lid van de *geheele* gemeente; zoodra de opzieners, bij ontstentenis van deze kennis, buiten staat zijn alle leden der gemeente in hun godsdienstig leven te beoordeelen, en hen, waar ze in leer of leven dreigen af te wijken, te vermanen, te waarschuwen en terug te brengen op het goede pad, valt het ambtelijk regiment van Christus als Koning over zijn Kerk weg; de Kerk houdt op een met gezag bekleed en gezag uitoefenend lichaam te zijn; en steeds meer ontaardt ze in een instituut, dat predicatiën laat houden en voorts zekere philanthropie beoefent. En hierdoor verliest zelfs de predicatie als zoodanig al meer haar karakter. Er worden spreekbeurten vervuld, waarbij ook gebeden en gezongen wordt, maar het Woord gaat niet meer tot de gemeente uit onder het zegel van het Koninklijk gezag van den Christus. De prediker zelf geraakt hiervan onder den indruk, het ontkleurt zijn woord, en tusschen de verschillende predikers in eenzelfde gemeente ontstaat een valsche concurrentie om het meeste gehoor te trekken. Gevolg waarvan dan weer is, dat, met name in groote steden, de Kerk, na haar wezen te hebben ingeboet, zich oplost in tal van kleine kringen, die zich om de onderscheidene predikanten als middenpunt vormen, en soms zelfs om dit middenpunt van de predikers een eigen diaconale werkzaamheid gaan op touw zetten. Men vraagt dan niet meer naar de Kerk. Voor de Kerk als zoodanig voelt men niets meer. Men heeft alleen met den predikant zijner keuze te doen. Dien loopt men na. Dien volgt men. Aan hem sluit men zich aan. En zelfs met den Kerkeraad voelt men geen enkelen band der gemeenschap meer.

Wel heeft men bij het opkomen der Reformatie, en nog lang daarna, dit kwaad pogen te stuiten, deels door de uitnoodiging ten Avondmaal aan het huis der leden, en deels door de catechisatie der jeugd, maar al spoedig bleek ook dit in de grootere steden onuitvoerbaar. In een gemeente van duizenden leden vóór elk Avondmaal elk gezin te bezoeken, bleek al spoedig onmogelijk. Van vier malen werd het al spoedig eens per jaar, en ook dat eens per jaar moest ten slotte worden opgegeven. Hoe meer heel de bevolking toetrad, en die bevolking zich tot honderdduizenden uitbreidde, viel aan het bezoeken van elk gezin zelfs eens per jaar niet meer te denken. En als men dan eens in de drie jaar de deur binnenkwam, kenden de leden de opzieners, de opzieners de leden niet, stond men vreemd tegenover elkander, en maakte na een gedwongen gesprek, dat toch niet insloeg, aan de nietszeggende ontmoeting hoe eer hoe beter een einde. Het bezoek vóór het Avondmaal en met het oog op het Avondmaal geraakte hierdoor al meer in onbruik, en wat er van huisbezoek overbleef, verloor geheel zijn intiem karakter. En niet anders ging het met de Catechisatie. Een goed ingerichte Catechisatie, die van het 7e tot het 18e jaar wordt voortgezet, werkt uit haar aard uitnemend; maar hoe zou de predikant in staat zijn heel de jeugd eener groote menigte daartoe om zich te verzamelen, en zich tot dit werk kunnen afzonderen op die enkele avonduren, waarop meisjes en jongens van 14 en meer jaren vrij zijn? Al spoedig werden dan ook Catechiseermeesters aangesteld, die niet tot de Opzieners behoorden, en dus geen ambtelijke positie bekleedden, en bij deze werd het Catechisatie-onderwijs al meer ingekrompen van tien op drie, van drie op één jaar, en ten slotte bleef er niets over dan een oppervlakkig africhten en gereedmaken voor het doen van belijdenis. Een doen van belijdenis, dat dan veelal verliep in een soort examen over historische namen en gebeurtenissen. De predikant neemt dan dit kleine examen af, maar in hoofdzaak van jongelieden, die hij ganschelijk niet kende, die hij veelal op dit oogenblik voor 't eerst

zag, en die hij later allicht nooit meer zal ontmoeten. Beide middelen: dat van huisbezoek voor het Avondmaal en van Catechisatie der jeugd, bleken daarom ten eenenmale onvoldoende, om het persoonlijk contact tusschen de Opzieners en de leden der geheele gemeente in stand te houden. En hoe de predikanten zich ook afsloofden, de uitkomst was en bleef, dat zij een kleinen kring om zich verzamelden, met dien kring persoonlijk bekend waren, en met de leden van dien kring saamleefden, zelfs door lidmaat-catechisatiën, maar dat ze tegenover de *geheele* gemeente vreemd stonden, en deze aan haar lot moesten overlaten.

Het doodelijk gebrek der Kerken in de grootere steden, waarop we wezen, kan niet beter worden verstaan, dan zoo men het kerkelijk leven in een niet te groot dorp met dit kerkelijk verval van de gemeente in onze groote steden vergelijkt. Opzieners, aan wie ten plattenlande het opzicht over een kleine gemeente van zeg honderd gezinnen is toevertrouwd, zijn in staat om hun ambt naar eisch waar te nemen. Zij kennen alle de leden der gemeente persoonlijk, ze kennen ze bij naam en toenaam. Ze zijn met den toestand van elk gezin bekend. Ze slaan het leven van elk lid der gemeente, oud of jong, gade. Ze kunnen elk gezin ten minste vier maal 's jaars bezoeken. Ze kunnen er op toezien wie ter Kerke komt en aan het Avondmaal verschijnt. En alle kinderen zonder uitzondering kunnen door den prediker op zijn catechisatie worden ontvangen. Al het kwaad, dat zich in de groote gemeenten voordoet, valt hier ten eenenmale weg, en mocht het er toch in sluipen, dan laadt dit een zeer ernstige schuld op de Opzieners, die dan toonen hun verantwoordelijkheid niet te beseffen en hun verplichting jegens den Koning der Kerk niet na te komen. Waar aan den leeraar vier ouderlingen zijn toegevoegd, zoodat er vijf herders zijn, daar is het bezoek aan honderd gezinnen, meermalen elk jaar, zeer goed mogelijk, en heeft het in den regel dan ook plaats. En de uitkomst toont dan

ook, dat juist ten plattenlande, d.i. in de kleine Kerken ten platte-lande, het kerkelijk leven nog het meeste bloeit, en dat het Christelijk leven en belijden in deze kleine plaatsen onvergelijkelijk veel beter heeft stand gehouden, dan in de steden met honderdduizend en meer inwoners. Ook thans weer ligt de kracht onzer Christelijke actie in hoofdzaak ten plattenlande, en staan de steden in hoogst ongunstige verhouding tegen het platteland over. Een verhouding, die daarom te bedenkelijker is, omdat gemeenlijk niet het platteland, maar de grootere stadskerken den toon aangeven. Vanzelf toch worden naar die stadskerken de predikanten met de rijkste gaven beroepen, en zoo kan het niet anders, of steeds heeft de groep stadspredikanten op de classes en in de Synoden een overweldigenden invloed uitgeoefend. In die stadskerken nu is een halve eeuw geleden alles in moderne handen geweest, en men weet wat noodlottigen invloed dit op het geheel der Kerken heeft uitgeoefend.

Het is dan ook aan geen twijfel onderhevig, dat de stadskerken òf eerlang tot het aanvaarden van het parochie-stelsel zullen moeten overgaan, òf dat zelfs beste Kerken ten slotte in dezelfde ellende zullen verloopen, die reeds zoo menige Kerk verwoest heeft. Dit parochie-stelsel zal tot zeer aanzienlijke uitbreiding van het aantal dienstdoende predikanten moeten leiden, en een gezonde toestand kan niet intreden, zoolang niet het einddoel bereikt is, om ten hoogste tweeduizend zielen aan de zorg van één predikant toe te vertrouwen. Tweeduizend zielen kan men rekenen op vier honderd gezinnen, en reeds dit is een zeer groote kudde, zoo de herder metterdaad over alle schapen der kudde persoonlijk waken zal. Maar dan moet er ook één doorgaande band zijn, die hem aan dien bepaalden kring bindt. De leden moeten altoos met dien éénen zelfden predikant en de predikant altoos met dezelfde gezinnen, al naar deze zich wijzigen, te doen hebben. Het wonen van deze leden in eenzelfde stadsdeel moet het verkeer bevorderen kunnen, en alleen de verhuizing moet breuke kunnen brengen; op zichzelf reeds een sterk ontbindend element. Het parochiestelsel

alleen kan ook aan onze stadskerken den zegen brengen, dien de kleine gemeenten ten plattenlande steeds genoten, en alleen in zulke parochiale kringen kunnen dan de ouderlingen, als Opzieners, metterdaad aan hun ambtelijke roeping voldoen. In het buitenland heeft men dit reeds voorlang ingezien, ook onder de Gereformeerden, en in tal van groote steden buitenaf werkt dit stelsel uitnemend en draagt het kostelijke vrucht. Niet, alsof ook aan dit stelsel niet velerlei euvel kleefde. Volmaakt is in deze onvolmaakte bedeeling niets. Maar het groote kwaad, dat thans almeer de groote stadskerken naar het leven staat, kan er principieel door overwonnen worden, ook al wenscht men de parochiën in eenzelfde stad nog steeds door éénzelfden kerkeraad zekere eenheid te laten bewaren. Doch zelfs dat is op den duur niet vol te houden. Nu er steden gevonden worden van millioenen inwoners, geeft men zelfs voor het burgerlijk bestuur er de voorkeur aan om ze in te deelen, en het spreekt wel vanzelf, dat een Kerkeraad voor heel Londen of Berlijn b.v. zich kortweg niet meer denken laat.

XVII.

De zorge van den Herder.

> En hij zeide tot hem: Hoed mijne schapen.
>
> JOHANNES 21 : 16.

KERSPELVORMING is steeds door ons aanbevolen, en ook het jongste verloop der dingen heeft ons in de overtuiging, dat het hiertoe komen moet, bevestigd. Reeds nu toch, nog niet 't vierde eener eeuw na de jongste poging tot nadere reformatie, begint, altoos uit gelijke oorzaak, hetzelfde euvel den kop weer op te steken. In oogenblikken van crisis leeft men een tijdlang hooger, vlamt er meer geestdrift op, en overtreft men zich zelven; maar als de spanning van zulk een

opwekking voorbij is, keert men tot het gewone peil van het leven terug, en kan het kerkelijk leven den steun ook van den *vorm* niet missen, of het verdort. Een kleine kring van geestelijk hoogstaande belijders kan desnoods elken vorm missen. Dit is gezien in den apostolischen tijd, toen ieder lid der Kerk persoonlijk uit het Jodendom of uit het heidendom tot de Kerk toetrad; toen het getal der bekeerden pas begon te groeien; toen men nog geen kerkgebouwen had, maar in lokalen vergaderde; en toen heel de Kerk-inrichting nog in zeer primitieven toestand verkeerde. Het is nogmaals gezien in de tijden der Reformatie, toen hevige vervolging de enkelen, die den strijd begonnen, op een hoop joeg; toen men bij troepjes in een particulier huis of op 't veld bijeenkwam, en toen er aan het geregeld onderhoud van den kerkelijken vorm niet te denken viel. En ook in 1834 en 1886 zag men op kleine schaal hetzelfde verschijnsel, dat men eigenlijk, tot op zekere hoogte, na elke opwaking van het geestelijk leven kan waarnemen. Maar die hooge stemming zinkt vanzelf, zoodra de buitengewone prikkels wegvallen, waardoor ze oprees. Dan blijkt het wel, dat het gewone kerkelijk leven, bij herders, opzieners en leden, zonder stut en stempel van den vorm, zich niet in goeden gang kan voortbewegen. En waagt men het dan toch, den luchtig opgezetten vorm te blijven aanhouden, gelijk die alleen bij een periode van hoog geestelijke stemming past, dan begint het van alle zijden te kraken, eenvoudig omdat de band van het Koningschap van Christus niet sterk genoeg meer trekt.

Als Koning over zijn Kerken, moet Christus in die Kerken regeeren. Ter uitoefening van dit Koninklijk regiment, heeft hij zijn herders in het ambt gezet, en deze herders hebben het gezag van Christus in zijn Kerken te doen gelden. Men is in de Kerken niet *vrij*, maar is er *onderdaan*. Men moet gehoorzamen, en tot betoon van die gehoorzaamheid zich laten leiden door hen, die de Koning der Kerk daartoe verordend heeft. De voorstelling, alsof de leden der Kerk zelve oud en wijs genoeg zijn, om zelf hun weg te vinden, is in strijd met wat de Schrift ons leert, dat de gezamelijke leden

van een Kerk „een kudde" vormen, en dat Christus over deze kudde *herders* heeft aangesteld om haar te *hoeden* en te *weiden*. Beide toch sprak Jezus bij het meer van Tiberias uit, zoowel: „*Weid* mijn schapen" als „*Hoed* mijn schapen". Nu is *hoeden* en *weiden* niet 'tzelfde. Streng genomen is aan den plicht van 't *weiden* voldaan, zoo de gemeente malsch en degelijk geestelijk voedsel ontvangt, niet een door stijl sierlijke rede en ook niet een fijn wetenschappelijk betoog, maar *geestelijk voedsel*, spijs en drank, het malsche gras en de stille wateren. Maar dit is niet genoeg. De leden der gemeente zijn niet maar een door een mensch bijeengezamelde kudde, maar ze zijn de *schapen van Jezus*. De Heere spreekt het tot driemalen toe aan Petrus uit: „Weid, hoed *mijne* schapen." Niet een mensch heeft ze vergaderd en tot een kudde bijeengebracht, maar Jezus heeft ze zich ten eigendom gekocht, ze zijn zijns, *zijn* schapen, *zijn* kudde. Tegenover een mensch genomen, zou de benaming van een *kudde* en van *schapen* vernederend zijn, maar dit is het niet tegenover Jezus, niet tegenover den Koning der Kerk. Ze zijn Jezus' bezit, Jezus' *eigendom*, Jezus' kudde, Jezus' schapen, de schapen van den eenigen Herder. Hierin ligt hun waardij, hun prijs, hun hooge beteekenis. Vertrouwt de Koning der Kerk nu deze *zijn* schapen aan de wacht van *onderherders* toe, die hij uit de menschen uitkiest en aanstelt, dan volgt hieruit, dat deze aangestelde dienaren op het nauwkeurigst voor deze schapen *zijner* kudde hebben te waken, en dit waken noemt Jezus *hoeden*. En dit hoeden nu sluit van zelf onmiddellijk in persoonlijke kennismaking, persoonlijk contact, persoonlijk opzicht en persoonlijke terechtbrenging. Juist zoo als Paulus het op 't strand te Efeze uitdrukte, dat hij nacht en dag met tranen *een iegelijk* van de leden der Kerk aldoor onderhouden, toegesproken en vermaand had. Met de predicatie is het niet uit. Die geeft alleen de algemeene weide, maar de afzonderlijke zorge voor elk schaap van de kudde geeft de predicatie niet, en kan ze niet geven; die is alleen te verstrekken door persoonlijken omgang.

Het is daarom een zeer stellige fout geweest, vooreerst dat men in de Kerken bij hoopen menschen opnam, die niet tot de schapen van Jezus' kudde behoorden, en ten andere, dat men er steeds op uit was, om al wat zich maar aansloot in één groote plaatselijke Kerk saam te willen houden, en de predikanten op zulk een voet in zulk een groote Kerk te laten rondpreeken, dat elk lid ging waar hij gaan wilde, en zulks met het natuurlijk gevolg, dat het bij den éénen predikant storm liep, en dat bij den anderen het schrale gehoor den prediker ontmoedigde. Dit nu heeft zelfs Voetius wel bepleit met de opmerking, dat ieder de predicatie daar moest zoeken, waar ze zijn persoonlijke behoefte het meest toespreekt, maar die regel gaat niet op. Van de duizend Kerken toch worden negenhonderd slechts door één prediker bediend, en hetgeen men in de enkele groote steden wint door een persoonlijk meer gevallige prediking, verliest men aan den anderen kant door het geheel en al teloorgaan van *het persoonlijk contact*. Ook voedt het de gedachte, dat niet Christus den herder over de schapen aanstelt, maar dat de schapen, bij groepjes, zelf zich hun herder kiezen; een gedachte, die het Koningschap van Christus in de hartader aantast. Het is er mede als met vader en moeder. Ongetwijfeld zou er van den eenen kant winste zijn, zoo elk kind, dat neuswijs werd, zelf zich een uitnemend opvoeder tot vader kon kiezen, en evenmin valt 't feit te loochenen, dat menig kind beter opvoeding zou ontvangen, zoo het een niet-deugenden vader verlaten kon en er een exemplairen vader voor in de plaats kon kiezen. Maar toch kan en mag dit niet, eenvoudig omdat hiermee het geheele instituut van het door God ingestelde vaderschap zou wegvallen, en hiermee de grond, waarop heel het maatschappelijk gebouw rust, in zou zinken, zoo het kind hier ging kiezen, en niet Gods bestel en beschikking doorging.

Elke Kerk moet, zooveel dit naar menschelijk oordeel kan, een kudde zijn van schapen, die Jezus als *zijn* schapen erkent, en deze

leden der Kerk moeten in zijn naam en op zijn gezag door de aangewezen herders, ter uitoefening van het Koningschap van Christus, gehoed en geweid worden. Voorop moet hier dus de vraag staan, hoevele personen of gezinnen een trouw herder, bij inspanning van alle kracht, duurzaam *hoeden* en *weiden* kan. En dan kan het antwoord niet zijn: zoovelen als er zich bij hem aanmelden en zich onder zijn hoede stellen willen. De Kerk is geen winkel, waar ieder die wil, zich komt voorzien van wat hij noodig heeft. Wat hier de bepaling geeft, is de maat van de menschelijke kracht, die in één persoon schuilt. Staat het nu vast, dat de gewone maat van menschelijke kracht het ter dege hoeden en weiden van meer dan vier honderd gezinnen voor één enkelen herder volstrekt onmogelijk en ondenkbaar maakt, dan heeft ook elke Kerk haar inrichting zoo te vormen, dat ze aan die maat van menschelijke kracht beantwoordt. Gaat men buiten die maat, dan verliest men aan innerlijke kracht wat men aan uitgebreidheid wint. Alleen zoo een Kerk deze van God aan de menschelijke persoonlijkheid gegeven maat van menschelijke kracht eerbiedigt, kan er van een wezenlijk *hoeden* der kudde sprake zijn; kan de herder zijn schapen kennen in hun reëele behoeften; kan hij ze persoonlijk raden en leiden; en kan ook zijn prediking, door dit persoonlijk contact bestendig gevoed, aan de behoeften der gemeente beantwoorden. Ontbreekt die gestadige voeding van de prediking door het persoonlijk contact, dan wordt de prediking vaag, theoretisch en algemeen, en, al moge ze dan door talent boeien, ze geeft aan de schapen der kudde niet de voor hen passende en bij hun behoeften hoorende weide. Het besef, dat ze schapen van Jezus zijn, en diensvolgens door hem verzorgd worden, gaat te loor. En het resultaat is, dat ze niet als onderdanen van Koning Jezus in de Kerk verkeeren, maar als vrije personen, die kiezen wat hun toelacht naar eigen smaak en eigen wilkeur. Een juist omgekeerde verhouding, die het waarachtige Koningschap van Christus in zijn Kerken te niet doet.

Wel heeft men gepoogd door de instelling van het ouderlingschap aan deze bedenking tegemoet te komen, maar opgeheven is de bedenking hiermede in het minst niet. Natuurlijk zou één enkel prediker, zelfs al had hij slechts vier honderd gezinnen met twee duizend zielen voor zijn rekening, zonder bijstand van ouderlingen zijn herderlijken last toch niet vervullen kunnen. Rekent men wat tijd er afgaat voor de prediking, zal die goed voorbereid zijn, voor de vele catechisatiën en voor eigen studie, en rekent men tevens met de omstandigheid, dat men de meeste leden der gemeente slechts op enkele uren van den dag thuis vindt, dan is er geen sprake van, dat één mensch meer dan eenmaal per jaar elk lid in elk gezin zou kunnen bezoeken; iets wat natuurlijk in de verste verte niet genoegzaam is, om met elk gezin, en elk lid van dat gezin, in levendig contact te blijven. Ziekenbezoek, het deelnemen aan de uitvaart der gestorvenen, het deelen in huislijke gebeurtenissen van huwelijk, geboorte enz., iets wat toch evenmin mag uitblijven, rooft reeds veel te veel tijd, om meer dan twee honderd dagen in 't jaar voor huisbezoek over te houden; en meer dan twee bezoeken per dag kunnen niet goed worden afgelegd, zoo men er den tijd voor zal nemen om met elk lid van 't gezin in bespreking te treden, en op elk lid naar zijn geestelijke behoeften in te werken. Zonder de dege hulp van den Heere toegewijde ouderlingen komt men er dan ook zelfs bij een gemeente van twee duizend zielen niet. Ook de ouderlingen zijn broodnoodig, en ook zij moeten *herders* zijn, zoodat de voorstelling, alsof alleen de prediker de „*herder* en leeraar" ware, moet worden prijsgegeven. Predikanten en ouderlingen zijn beide *herders*, en alleen beider harmonische saamwerking kan aan de gemeente geven wat ze behoeft. Wel heeft men gemeend, de zaak te redden, door eenerzijds den predikant te laten rondpreeken en anderzijds de gemeente voor het huisbezoek in *wijken* in te deelen, maar ook dit gaf niet. Een wijk van tienduizend leden, gelijk er enkele zijn, is niet te bewerken. Dan juist worden zulke wijken gedurig uitgewisseld, om voor een

grootere een kleinere wijk te erlangen. En wat het meest schaadt is, dat bij zulk een wijze van doen het verband tusschen prediking en persoonlijk contact geheel wegvalt. Er is daarom geen uitzicht op voortdurende beterschap van het kerkelijk leven, zoolang men niet den moed heeft, om tot het parochiale stelsel over te gaan, en dat wel in dien zin, dat voor elke groep van hoogstens vierhonderd gezinnen een afzonderlijke formatie in het leven worde geroepen, met een eigen predikant, met eigen ouderlingen en diakenen, en met een eigen kerk, gebouwd in het midden van het stadsgedeelte waar die vierhonderd gezinnen gegroepeerd zijn. Bezit men bovendien de middelen, om in het midden der stad een kathedraal te doen verrijzen, teneinde daarin bij plechtige gelegenheid enkele gemeenschappelijke diensten te doen vieren, zoo is hier niets op tegen, mits ze maar nooit voor de parochiale diensten in de plaats treden of deze ontvolken.

Doch juist in de middelen zit hier het kruis. De parochiale indeeling eischt voor een Kerk, die nu dertig duizend zielen telt, vijftien kerkgebouwen, met bijbehoorende zalen, en vijftien predikanten, en juist in de groote steden is het koopen van grond, het stichten van gebouwen, en het leven voor een predikant, zoo duur. Natuurlijk behoeven de gebouwen niet zoo groot te zijn, maar ze moeten toch den indruk van een Kerk maken, en ten minste een kleine duizend zitplaatsen aanbieden. De aflossing van het daarvoor opgenomen kapitaal kan uiterst langzaam gaan, maar met onderhoud, licht, verwarming en bediening komt dit toch op een achtduizend gulden per jaar te staan. Voegt men hierbij nu een drieduizend gulden voor den predikant en een duizend gulden voor andere kerkelijke behoeften, dan geeft 't toch een budget van twaalfduizend gulden, behalve de zorg voor de diaconale uitgaven; een berekening, die reeds *f* 6 per persoon vraagt of *f* 30 per gezin, iets wat geen bezwaar oplevert voor die gedeelten der stad, die door

neringdoenden en gezeten burgers bewoond worden, maar wel voor die andere gedeelten, waar hoofdzakelijk werklieden en armen gevestigd zijn. En al bekromp men hier nu het uiterste op, zoodat de kosten per hoofd op *f* 4, en dus per gezin op *f* 20 daalden, zoo zou nog altoos voor meer dan één parochie hulp van buiten noodig zijn. Van de armeren is weinig te verwachten, en menig werkmansgezin, dat elke maand een gulden afzondert voor zijn kerk, doet reeds veel. Hier moet dus tegenover staan, dat de meer gegoeden ook in een generaal fonds voor hulpbehoevende parochiën storten; iets wat in Schotland en Amerika regel is, en blijkt zeer goed te kunnen. Althans indien ook op dit terrein het Koningschap van Christus weer tot zijn eere komt.

Erkent ge, dat Christus uw *Koning* allereerst van zijn Kerk is, en dat gij zijn *onderdaan* zijt, dan ligt het in den aard der zaak, dat ge ook aan hem uw belastingen betaalt. Ge doet dit aan uw aardsche Overheid voor allerlei nooden en behoeften, waar ge zelf vaak nimmer eenig profijt van trekt, soms nooit mee in aanraking komt. Zeg nu, dat wat ge aan uw hemelschen Koning in zijn Kerk geeft, niet den vorm heeft van *belasting*, maar meer van een *offerande*, dan gaan we met die verheffing in den vorm accoord, mits dan ook uw *offerande* ruim vloeie. Maar zoo lang er geen geld over is, en de Kerk van Christus, waartoe ge behoort, niet in haar nooden kan voorzien, komt toch uw plicht op, om als een goed *onderdaan* van uw Koning voor zijn Kerk het onmisbare af te zonderen. De vorm van dit afzonderen mag nooit een middel tot uitvlucht zijn, om het geld, dat uw Koning voor zijn Kerk noodig heeft, in uw eigen beurs te houden. Dan gaat elk denkbeeld van offerande te loor, en herneemt de vorm van belasting onmiddellijk zijn recht. Zijn er nu onder de leden der gemeente, die honderden en duizenden aan de aardsche Overheid in den vorm van belasting betalen, laat hen dan zelve oordeelen, of ze het Koningschap van Christus eeren, zoo ze, wetende dat in Christus' Kerk de nood aan den man is, er zich bij hun dusgenaamde „offerande" met enkele tientallen guldens van afmaken. Het is zoo, door

het celibaat af te schaffen, zijn de geldelijke zorgen der Kerk voor haar dienaren zeer aanmerkelijk gestegen, en het heeft niet weinig bedenking, dat elk jong dienaar des Woords aanstonds op huwen bedacht is. Niet alleen geldelijk toch vermeerdert dit de zorgen, maar de zorge voor het gezin onttrekt vaak aan de gemeente teveel geestelijke kracht en teveel beschikbaren tijd. Eenige matiging en eenig uitstel zou hier stellig aanbeveling verdienen. Maar al kon dit in menig dorp hulpe bieden, wie in een groote stad komt, zal toch in den regel gehuwd zijn, en op het salaris der predikanten zal daarom in de parochie niet uit te winnen zijn. Te schrale bezoldiging wreekt zich al spoedig daarin, dat de te schraal-bezoldigde prediker bijverdiensten zoekt, om zijn gezin te kunnen onderhouden, en dan zijn tijd en zijn kracht aan de gemeente ontsteelt, maar ontsteelt met een diefstal, waarvan de schuld op de gemeente zelve rust, die er hem toe noodzaakte. Veel af te dingen op de uitgaven voor het kerkelijk leven zal er dus niet zijn.

Maar hier staat dan ook tegenover, dat de Kerk *als Kerk* voor de leden der gemeente veel hooger beteekenis zal erlangen. Voor de meesten is thans de Kerk als Kerk een instituut, dat geen plaats in hun leven inneemt. Ze gaan ter Kerk om de predicatie aan te hooren, om hun kinderen te laten doopen en verlof te ontvangen om aan het Heilig Avondmaal aan te zitten en te huwen, maar de Kerk leeft in hun dagelijksche aanschouwing niet. De Kerk staat hun ver af, heeft te weinig lichaam, en te weinig beteekenis, en daarom bindt ze het harte niet en wekt de liefde niet op. Heeft ieder daarentegen zijn eigen Kerk, heeft hij bij die eigen Kerk voor zich en heel zijn gezin belang, kent men bij die Kerk elk lid en elk kind, leeft men in die Kerk saam en heeft men er zijn eigen huishouding, dan neemt de Kerk voor het besef een gansch andere gestalte aan. Men ziet dit in Schotland, bij de non-conformisten in Engeland, Wales en Ierland, men ziet het in Amerika. Daar wordt al meer heel het

leven met de Kerk en de Kerk met 't leven in verband gebracht. Velen voelen daar in de eerste plaats hun betrekking tot hun Kerk, en eerst daarna hun betrekking tot het dorp of de stad waarin ze wonen. Iets wat zoo sterk spreekt, dat zelfs in de politieke dagbladpers van allerlei voorvallen en gebeurtenissen in zulk een parochiale Kerk breedvoerig verslag wordt gedaan. Niet een kleine rubriek *Kerknieuws* als bij ons, enkel van beroepingen en verplaatsingen handelend, maar het kerkelijk leven in vollen omvang onder de oogen van het publiek brengend. En dit nu juist maakt de willige gevers. Het is dan ook opmerkelijk, hoe juist in die landen, waar het kerkelijk leven door het parochiestelsel tot zoo hoogen bloei is gekomen, de giften voor de zending en voor allen philanthropischen arbeid niet slinken, maar noch veel milder dan bij ons vloeien, en dat een ieder op zijn jaarlijksch budget voor dit alles stellig het drievoudige uittrekt van wat er ten onzent voor wordt afgezonderd. En dit doet men met geestdrift en met liefde, omdat men voelt dat zijn Kerk een stuk van zijn eigen leven is.

Aan hulpe zoeken bij de Overheid, om voor Christus' Kerk geld uit de staatskas te erlangen, wordt juist in die landen en bij die Kerken ganschelijk niet gedacht. Men voelt, dat de Kerk bloeien moet, niet door ze in afhankelijkheid van de Overheid te brengen, maar juist door ze, tierend en bloeiend op eigen wortel, in haar kerkelijke zelfstandigheid te handhaven. Honger is een scherp zwaard, en het is daarom uitnemend te verstaan, dat een dienaar des Woords door zijn gemeente aan zijn lot overgelaten, soms het denkbeeld bij zich voelt opkomen, of toch in staatsgeld geen redding ware te zoeken. En men zie wel toe, dat men wie in een onbewaakt oogenblik zich tot het uiten van zulk een begeerte verleiden laat daarom nog niet uit de hoogte veroordeele. Maar al is het menschelijk, verontschuldiging te doen gelden, toch dult het Koningschap van Christus geen oogenblik, dat de Kerk als Kerk hierin een uitweg zoeke, om zich van eigen plichtsbetrachting te kunnen ontslaan. De herder leeft van de wol zijner schapen, en het staatsgeld wordt

bijeenvergaard uit de beurs van gansch het volk, en alzoo ook uit de beurs van hen, die Jezus' Koningschap niet alleen verwerpen, maar er niet aan denken, en er niet mee rekenen. De groote apostel geeft ons het voorbeeld, hoe de dienaar des Woords desnoods zelf in eigen nood moet voorzien, en hij denkt er niet aan de hulp van Rome's rijkskas in te roepen. Dat men zeker recht op de opbrengst van vroeger aan de Kerk ontnomen goederen doet gelden, is een quaestie, die geheel op zich zelf staat, en die we hier niet bespreken. Maar in beginsel de zaak bezien en naar den aard van het kerkelijk wezen beoordeeld, moet de Kerk zichzelve genoegzaam zijn; moet ze leven uit eigen middelen; en vernedert ze, door op civiel geld te gaan azen, zich zelve niet alleen, maar ook haar Heere en Koning. Die Koning, die aller hart beheerscht, geeft zich zelf aan zijn Kerk, en zijn Kerk moet zich voor en aan hem geven. Van hem moet daartoe de aandrift in het hart komen; van hem de zegen in ons tijdelijk leven; en nooit mag hij, als Koning van zijn Kerk, voor zijn Kerk de schuldenaar worden van de burgerlijke Overheid.

XVIII.

Opleiding voor het ambt.

> En heeft alle dingen zijnen voeten onderworpen, en heeft hem der gemeente gegeven tot een hoofd over alle dingen.
>
> EF. 1:22.

IN de Kerk van Christus is men geen vrij man, maar *onderdaan*. De Middelaar heeft ons vrijgemaakt, niet om ons een iegelijk op ons zelf te stellen, zoodat we doen kunnen wat ons goed dunkt, maar vrijgemaakt van de slavernij der zonde. Van onder satan zijn we uitgegaan. Daarin, en daarin alleen, bestaat onze Christelijke vrijmaking. Doch om

ons vrij te maken heeft Christus ons *gekocht*. We zijn uit de heerschappij van satan in *zijn* heerschappij overgegaan. We zijn nu *zijns*. We behooren hem toe. We zijn *zijn* eigendom, zijn dienstknechten, zijn onderdanen geworden. Hij, en Hij alleen, heeft thans alles over ons te zeggen, en aan zijn bestel heeft een iegelijk van ons zich te onderwerpen. Nu laat zich tweeerlei denken. Christus kon ons, ook voor dit aardsche leven, elk op ons zelf hebben laten leven, om alleen geestelijk door den Heiligen Geest zijn heerschappij over ons te komen uitoefenen. Maar hij kon ook geheel anders te werk gaan, en hier op aarde een instelling scheppen, in die instelling al de zijnen verzamelen, en de aldus verzamelde menigte onder een bestuur zetten en door dit bestuur de zijnen regeeren. En dit laatste *heeft* de Christus gedaan. Die instelling is zijn zichtbare Kerk op aarde. In die kerk heeft hij zijn ambtenaren ingesteld, en door hun bestuur wil hij de zijnen laten *hoeden* en *weiden*. Hiermee is de rechtstreeksche heerschappij van Christus over de zielen, die door den Heiligen Geest plaats heeft, allerminst afgesneden. Veeleer werken beide, die rechtstreeksche en die middellijke regeering. elkaar in de hand, en het is de Christus zelf, die beide in het juiste onderlinge verband zet.

Staat dit nu eenmaal vast, en heel de Schrift levert er bewijs voor, dan volgt hieruit, dat tegen Christus zondigt zoowel hij die de zichtbare Kerk als overtollig op zij schuift, om alleen geestelijk onder Christus te leven, als hij die in de Kerk 't een en al ziet, en de geestelijke leiding, die van Christus rechtstreeks uitgaat, feitelijk te niet doet. Het laatste euvel ontwaart men in Roomsche landen, waar de Kerk 't een en al is, en het persoonlijk-geestelijk leven inzonk. Het eerste daarentegen vindt ge in Protestantsche landen, waar het vrome deel der bevolking geneigd is uitsluitend op het geestelijke te drijven, en de Kerk als Kerk nauwelijks telt. Niet dat Calvijn dit zoo gewild heeft. Integendeel nam bij hem de Kerk steeds haar eigen plaats in het leven in. Maar feitelijk is in de eeuw na de Reformatie de beteekenis der Kerk steeds gezonken,

en heeft men schier uitsluitend in den persoonlijken geestelijken omgang van de kinderen Gods met hun Heiland heil gezocht. En dit nu mag niet. Niet wij hebben te bepalen hoe 't zijn zal en zijn moet. We hebben de beschikking hierover geheel aan onzen Koning over te laten. Heeft hij nu eenmaal, naast de rechtstreeksche geestelijke werking, een tweede werking door zijn Kerk ingesteld, dan hebben we dit te eerbiedigen, ons hierin te voegen, en als trouwe onderdanen van onzen Koning te leven naar de door hem ingestelde orde. Doch dan moet ook erkend, dat het bestuur der Kerk, naast ambtelijke plichten, ook ambtelijk gezag heeft; en dat wij ons aan dit gezag hebben te onderwerpen, om juist door die onderwerping te toonen, dat we ons als het eigendom van Christus kennen, en deswege als goede onderdanen aan de ambtenaren van onzen Koning gehoorzaamheid verschuldigd zijn. Doch dan moet èn de Kerk èn haar bestuur ook zoo zijn ingericht, dat de Koninklijke ambtenaren van Christus hun gezag en hun plicht *kunnen* uitoefenen, en zulks wel door persoonlijk contact en binnen zoo engen kring, dat het hoeden en weiden van *zijn* schapen naar de maat der menschelijke kracht mogelijk zij.

Alles in de Schrift, voor wat de Kerk aangaat, wijst op onze afhankelijkheid. Wie een heer heeft, die hem „gekocht" heeft, gekocht heeft ten „eigendom", is geheel en al aan zijn macht overgegeven, en kan tegenover hem geen enkel recht van zelfstandigheid doen gelden. En zoo ook wijst het beeld van de kudde, de schapen en den herder op geheel dezelfde volstrekte afhankelijkheid. Velen hinderen die woorden. Als een schaap, als een kudde behandeld te worden, stuit hen. En toch laat de belijdenis, dat Christus onze *Goede Herder* is, geen andere qualificatie toe. De herder is herder over een *kudde*, die hem toebehoort, of hem is toevertrouwd, en niet wij zijn het, maar het is de Christus zelf, die niet van een kudde stieren van Basan, maar van een kudde *schapen* gesproken heeft, en alzoo wil, dat we, in onze verhouding tegenover hem, die beeldspraak ook op ons zelven zullen toepassen, en den eisch zullen

gevoelen, om alzoo jegens onzen „Goeden Herder" gezind te zijn. Vandaar dan ook, dat onder ons steeds op den naam van *onderdaan* nadruk is gelegd. Die naam vloeit voort uit de eere van Christus' Koningschap. Maar of men spreekt van Christus' *eigendom,* van Christus' *kudde,* van de *schapen* zijner weide, of van zijn *onderdanen,* het komt al op 't zelfde neer, en doelt er steeds op, dat ge u van uw volstrekte afhankelijkheid van uw Koning ten volle bewust zult zijn. Doch dan volgt hieruit ook, dat, nu eenmaal deze Eigenaar van onze personen, deze Herder van de kudde, deze Koning over zijn onderdanen, ons door hem ingestelde ambtenaren toezendt, om ons in zijn Kerk op aarde te regeeren, we gehouden zijn, deze mannen van het bestuur der Kerk als zijn instrumenten te eeren, en ons door hen te laten *hoeden* en *weiden.* Edoch, dan moet dit „hoeden en weiden" ook een realiteit zijn. Dan moeten in deze Koninklijke ambtenaren ook personen voor ons treden, die metterdaad den indruk maken van in zijn naam, en met zijn gezag bekleed, tot ons te naderen. Dan moet het zijn Woord zijn, dat ze tot ons brengen. Dan moet iets van zijn gestalte in hen spreken. Dan moeten ze in meer dan gewonen zin beelddragers van onzen Koning zijn. Altoos komt 't alles weer neer op het Koningschap van Christus. Blijkt dit een realiteit te zijn in de Opzieners, en vatten de leden der Kerk dit reëel op, dan, maar ook dan alleen, kan in der waarheid gezegd worden, dat Christus als Koning in en door zijn Kerk heerscht.

Hieruit volgt vanzelf de zeer hooge eisch, die aan de Opzieners, die als Koninklijke ambtenaren van Christus optreden, mag en moet gesteld worden. Zinkt hun stand, dan zinkt heel 't kerkelijk leven. Staan zij geestelijk hoog, dan verheft het ambt heel de Kerk. Doch hier nu juist ligt de moeilijkheid. De Opzieners moeten, zal 't wel gaan, *velen* zijn, en de personen, genegen en bereid om in 't ambt op te treden, en die tevens de volle geschiktheid bezitten om het

ambt naar eisch waar te nemen, zijn zoo weinige in getal. Vandaar dat gedurig in het Opzienersambt mannen zijn verschenen, die nooit met het ambt hadden moeten bekleed zijn, die er de gave, de innige overtuiging, de geestelijke rijpheid, den practischen zin, de zalving voor misten. Hierdoor lijden zij zelven, lijdt het ambt, lijdt hun hoeden en weiden der gemeente, en lijdt in de gemeente de eerbied voor het ambt, dat Christus heeft ingesteld. Een onwaardig Opziener is altoos oorzaak, dat het Koningschap van Christus in de gemeente daalt in beteekenis. Dit geldt zoowel van de Dienaren des Woords als van de Ouderlingen, die hun terzijde treden. Van hun keuze hangt voor het welzijn der Kerk en voor de eere van Christus' Koningschap zoo ontzettend veel af. Vandaar dat onze vaderen, het hoog gewicht van de keuze gevoelend, oorspronkelijk de gewoonte hadden, een vasten- en bedendag in de gemeente uit te schrijven, alvorens men tot die keuze zou overgaan. Later geraakte dit in onbruik, werd de keuze een geheel werktuigelijke verkiezing, en hierin vaak school de noodlottige oorzaak van de verachtering van het Christelijk leven in de gemeente. Voelen de Dienaren en Ouderlingen, dat met hun verkiezing de hand wordt gelicht, dan verliest de gekozene zelf den eerbied voor het ambt, dat hij bekleedt, en spoedig gaat geheel het kerkelijk wezen achteruit. Mist men dan later bovendien den moed, om een onwaardig Opziener ter zijde te zetten en van het ambt los te maken, dan bestendigt zich het kwaad in alle geledingen van het kerkelijk lichaam. En zoo verklaart het zich gemakkelijk, hoe onze eenmaal zoo bloeiende Gereformeerde Kerken in deze landen allengs over zijn gegaan in dien jammerlijk dooden toestand, waarin het eind der 18de en het begin der 19de eeuw ze gekend heeft. Thans is er, Gode zij dank, weer een opleving. Maar vertrouwe men op die opleving niet te zeer. Gelijke oorzaken hebben steeds gelijke gevolgen, en zoo men de feilen en fouten van onze vaderen niet weet te ondervangen, keert straks dezelfde kerkelijke toestand, eer men er op bedacht is, terug.

Juist daarom is de opleiding van de Dienaren voor het ambt een zaak van zoo ingrijpend gewicht, en dient steeds in het oog te worden gehouden, dat elk gebrek in de opleiding der aanstaande Dienaren zich aanstonds door ondermijning van Christus' Koningschap wreekt. Zeer terecht hebben de Kerken dan ook in toenemende mate begrepen, dat ze deze opleiding zich hadden aan te trekken, en op alle manier er in hadden te voorzien, dat deze opleiding doel kon treffen. Doch juist hierbij stuitte men op schier onoverkomelijke moeilijkheden. De Kerk van Christus staat midden in de wereld, en moet steeds den strijd met den geest der wereld kunnen opnemen, en dat niet alleen met de zonde en onheiligheid, maar ook met den geest en het denken der wereld. Vandaar de eisch der *wetenschappelijke* opleiding. In de wereld staat een invloedrijke macht op wetenschappelijk gebied tegen de Kerk over. De invloed der wetenschap bewerkt de publieke opinie. Ze heeft daardoor een zeer machtigen invloed ook op het denken van de leden der Kerk. Is nu de Dienaar des Woords hiervan niet op de hoogte, en is hij buiten staat met gelijke wapenen den strijd tegen dezen geest der wereld, vooral waar hij in de gemeente poogt binnen te dringen, te aanvaarden, dan kent hij de natuur der wolven niet, dan kan hij de gemeente niet beveiligen en hoeden, en staat hij onmachtig in zijn gemeente om den geest der wereld op dit invloedrijk gebied te weerstaan en uit te bannen. Hij moge dan zeer wel een stichtelijk woord spreken kunnen en de waarheid uiteenzetten en de Schrift uitleggen, maar hij is er niet op gewapend om het kwaad, dat uit den geest der wereld ongemerkt insloop, te onderkennen en te keer te gaan. Vandaar de voorheen steeds gevoelde behoefte, om aan de aanstaande dienaren een wetenschappelijke opleiding te geven, die hen wapenen kon voor den strijd, die hen wacht. Doch hieruit dreigt dan weer het andere gevaar, dat namelijk geleerdheid voor geestelijken zin in de plaats trede, het hoofd den eisch van het hart terugdringe, en de prediking van het levende Woord onderga in de schoolsche uitstalling van opgesmukte geleerdheid. Voorts

leidt dit er zoo licht toe, om op het eenvoudige geloof der gemeente als op iets minderwaardigs neer te zien; zelf van dit eenvoudige geloof af te wijken; op allerlei punten aan de waarheid te tornen; en zoo beide, de gemeente en zich zelf, geestelijk te verzwakken. Alle dwaling is bijna altoos op die manier ingeslopen, en, eens ingeslopen, woekert elke dwaling voort en voort, tot ze de gemeente verwoest heeft.

Toch scheen in vroeger tijden de weg hier van zelf gebaand. De Overheid als zoodanig deed openbare professie van de Gereformeerde religie. Haar hoogleeraren waren dus aan de Gereformeerde confessie gebonden. Wat was dan natuurlijker, dan dat men, zonder beding of voorbehoud, de opleiding der aanstaande dienaren aan deze hoogleeraren toevertrouwde, en uitsluitend in de kerkelijke na-examens voor enkele vakken den waarborg zocht voor de zuiverheid der te wachten prediking. Doch, afgezien van de vraag, of de waarborg voldoende was, is thans in elk geval geheel deze toestand veranderd. De Overheid doet thans geen professie meer van onze religie. We hebben sinds het eind der 18e eeuw geen Staatskerk meer. En van die ure af was het een onzinnigheid, om nochtans aan de openbare universiteiten een godgeleerde faculteit met door den Staat benoemde hoogleeraren in stand te houden. Politieke consequentie eischt onverbiddelijk, dat deze faculteiten òf verdwijnen òf dat ze om worden gezet in kerkelijke faculteiten, om eerst als zoodanig in het lichaam der universiteit te worden geïncorporeerd. Aan elke Kerk van zekere beteekenis moest het dan vrijstaan, zulk een faculteit in te richten. Dit politieke vraagstuk kan hier echter slechts worden aangestipt. Hier bespreken we de opleiding niet van de staatsrechtelijke, maar uitsluitend van de kerkelijke zijde, en in verband met het Koningschap van Christus. En dan spreekt 't vanzelf, dat de Kerken zich afdoenden waarborg moeten verschaffen, dat de opleiding der aanstaande dienaren beantwoordt aan haar doel. Hierbij nu is drieërlei standpunt denkbaar. De Kerken kunnen òf alleen de uitkomst beoordeelen, òf zelve de opleiding ter hand

nemen, òf zoodanig verband met de universiteit zoeken, dat haar de onmisbare waarborg geboden worde.

Ook het eerste is steeds onder ons in stand gehouden. Wie uit het buitenland komt, en daar een opleiding ontving, die geheel buiten de controle der Kerken stond, kan zich desniettemin aanmelden om in onze Kerken als aanstaand dienaar te worden opgenomen. Het komt dan aan op een grondig onderzoek, zoowel naar de verkregen kennis als naar de vorming en de geestelijke gesteldheid van wie zich aanbiedt, terwijl slechts zeer ten deele op het getuigenis der buitenlandsche Kerken kan worden afgegaan. Toch kon deze eerste methode nooit regel worden. Een examen geeft daarvoor te weinig inzicht in hetgeen zulk een candidaat aanbiedt, en de beoordeeling van den persoon en van zijn motieven is nog veel moeilijker. Van daar, dat de Kerken bij haar eerste optrden steeds den tweeden weg insloegen, en zelve in de opleiding van haar aanstaande dienaren voorzagen. Zoo was het in de eerste eeuwen der Christenheid, zoo was het in de dagen der Reformatie, zoo was het ook in onze eeuw, zoodra er Kerken waren die zich op zuiverder grondslag constitueerden. De Roomsche Kerk ten onzent past nog uitsluitend deze tweede methode toe. Niet in Duitschland, Spanje en elders, maar wel ten onzent, en voor zoover ze uitsluitend met openbare universiteiten te rekenen heeft, ducht ze nog steeds het gevaar, dat van deze openbare universiteiten dreigt. Alleen waar principieel Roomsche universiteiten zijn opgericht, maakt ze met ingenomenheid ook van deze gebruik. Dat de Protestantsche Kerken, zoolang de openbare universiteiten confessioneel waren, aan deze de opleiding, onder beding van na-examen, toevertrouwden, lag in den aard der zaak, en de vraag, hoe de opleiding het best zou zijn in te richten, trad voor de Kerken eerst een nieuw tijdperk in, toen de Staatskerk wegviel, en men in eigen behoefte te voorzien had. En wel begon men ook toen een kerkelijke school voor de opleiding, maar gedachtig aan de les der historie, voelde men toch al spoedig, dat dit op den

duur niet volstaan kon. Een kerkelijke school kan haar opleiding niet genoegzaam in verband met de overige wetenschappen plaatsen Ze neigt vanzelf tot eenzijdigheden, en nooit nog is het aan een seminarie of theologische school, door de Kerken opgericht, gelukt, die hooge, wetenschappelijke positie te veroveren, die, met het oog op het wetenschappelijk conflict tusschen Kerk en Wereld, eisch is.

Vandaar dat men er al spoedig op bedacht werd, om zulk een combinatie te vormen, dat de opleiding metterdaad universitair kon zijn, en dat toch aan de Kerken de noodige invloed en het onmisbare zeggenschap werd verzekerd, waardoor zij, ook bij en desnoods tegenover de universiteit, waken konden voor de behoeften der Kerk en voor de eere van Christus' Koningschap ook in de wetenschap. Natuurlijk konden de hiertoe dienende universiteiten niet anders dan een particulier karakter dragen. Noch van de Overheid, noch van de Kerken konden ze uitgaan. De Kerken toch bezaten geen enkele bevoegdheid om het karakter der juridische, medische, natuurkundige studiën enz. te bepalen. Dit ligt geheel buiten haar gezichtskring. Alleen in de vrije universiteiten, onder accoord met de Kerken, kon hier de oplossing gevonden worden. Het moet daarom toegejuicht, dat men ook ten onzent dien weg is ingeslagen, en al is het treffen van een accoord tusschen Universiteit en Kerken altoos een uiterst moeilijk ondernemen, om eenerzijds de rechten der Kerken ten volle te verzekeren, en anderzijds de vrijheid van studie volledig te handhaven, de uitkomst toont dan toch, dat zulk een accoord zeer wel te vinden is, en de geldelijke afhankelijkheid van elke vrije Universiteit is bovendien voldoende waarborg, dat het leven der Universiteit nooit tegen het streven der Kerken in kan gaan, zoolang in die Kerken zelve de gave der onderscheiding tusschen wat naar Gods Woord is en hetgeen daar tegen in gaat krachtig werken blijft. Nergens zijn dan ook de vrije Universiteiten verslapt, dan als noodlottig gevolg van de verslapping van het geestelijk leven in de Kerken zelve. Waar dit geestelijk leven in de

Kerken gaaf bleef, bleven ook de vrije Universiteiten gaaf. Keert daarentegen de stroom in de Kerken en zinken zij zelve geestelijk in, dan biedt een theologische school, die van de Kerken uitgaat, uiteraard evenmin waarborg. Ook zij toch zinkt dan in, en levert dan 't nog veel grooter gevaar op, dat alsdan de dwaalleer in naam van de Kerken en op haar gezag onder de jongelingschap der Kerken verbreid wordt. Doch moet uit dien hoofde aan vrije universitaire opleiding, onder gebondenheid aan de kerkelijke contrôle, zeer zeker de voorkeur worden gegeven, — de Universiteit mag op haar beurt nooit vergeten, dat ze niet slechts met het bestuur van eenige Kerken, maar in die Kerken met het Koningschap van Christus te rekenen heeft. Het is daarvoor, dat de Kerken opkomen, en, zal 't goed zijn, dan moet de zucht om dit Koningschap stiptelijk te eeren bij Universiteit en Kerk beide met gelijke kracht spreken.

Slechts hierop kan niet genoeg de aandacht worden gevestigd, dat de studie, 't zij op een kerkelijke School, 't zij op een vrije Universiteit, nooit *heel* de vereischte opleiding geven kan. De Kerken, vooral de kleine, lijden er onder, indien jonge mannen zoo van de school, zonder eenige verdere practische vorming, in het ambt treden. Reeds op zich zelf is het niet gewenscht, dat al te jonge personen met het ambt bekleed worden. Als geschikte leeftijd gold eertijds de ouderdom van 30 jaar, en ook de Christus zelf heeft, door tot dien tijd stil in Nazareth te blijven, dezen leeftijd van 30 jaar geijkt. Doch niet de leeftijd op zich zelf kan hier beslissen. De een is vroeger rijp dan de ander. Maar wel moet de nadruk gelegd op de practische vorming, die op tweeërlei wijze te verkrijgen is. De eerste methode hierbij is, dat men den jongen man, die zijn studie voleind heeft, een tweetal jaren toevoegt aan een bejaard prediker, wiens dienst hij dan ten deele kan waarnemen, en onder wiens leiding hij practisch in het leven der gemeente en de eischen van den kerkelijken dienst kan worden ingeleid. En de tweede methode is, dat men, na afloop van de

universitaire studie, den jongen man een tweetal jaren in een seminarie onderbrenge, en hem daar de practische vorming èn theoretisch èn practisch laat aanleeren. Voor beide methoden is iets te zeggen, en tegen beide zijn bedenkingen. Een hulpdienst onder een bejaard leeraar is uitnemend, mits die dienst niet strekke om een ziekelijk man te ontlasten, en er waarborg zij, dat hij vormende kracht bezitte. En anderzijds is een verblijf in een practisch seminarie theoretisch te verkiezen, maar kan het practisch nooit geven, wat een feitelijk in hulpdienst optreden van zelf met zich brengt. Voorshands echter behoeft ten onzent nog niet over deze methoden te worden getwist. Dusver hebben we niets van dien aard. Heel het instituut ontbreekt ten onzent nog ten eenenmale. Op deze leemte moest daarom gewezen; de noodzakelijkheid om op de studie een practische opleiding te laten volgen, moest in het licht worden gesteld; en we mogen niet rusten, eer ook ten onzent aan dit zeer ernstig belang der Kerken meer aandacht worde geschonken. Dit is geëischt in het belang van de jonge dienaren zelve, in het belang van de Kerken, die anders aan bedenkelijke proefnemingen worden overgegeven, en, meer nog, in het belang van de herleving van Christus' Koningschap in zijn Kerken. Van meet af moet de dienaar des Woords weten, dat het in den dienst van Koning Jezus niet uitsluitend op wetenschap en geleerdheid, maar minstens evenzeer op de goede en gezonde voorbereiding voor de uitoefening van het ambt aankomt.

XIX.

Verzoeking tot Blasphemie.

> Want hij moet als Koning heerschen, totdat Hij alle de vijanden onder zijne voeten zal gelegd hebben.
> 1 Cor. 15:25.

Het niet eeren van Christus in zijn Koningschap is alzoo de groote zonde van zijn Kerken, die zich steeds gewroken heeft, en nog wreekt, in haar geestelijke armoede en maatschappelijke onmacht. *„Hij moet als Koning heerschen"*, heerschen tot den einde toe, ja tot Hij al zijn vijanden aan zijn voeten zal onderworpen hebben; en Zijn Kerk is het opzettelijk tot aanzijn geroepen en ingestelde instituut, om in den strijd voor die heerschappij hem als lijfwacht te dienen. Vandaar dat de Kerk op elk punt van haar bestaan en actie, als lichaam en in haar leden en opzieners, van dat Koningschap van Christus afhangt, er voor strijden en er door bloeien moet. De heerschappij van Jezus' Koningschap breidt zich ook wel over het gezin, de maatschappij, den Staat, de wetenschap, de kunst, en elke sfeer van menschelijk leven uit; maar op al deze andere terreinen is het een inwerking van Christus op het gewone Scheppingsleven, en alleen in de Kerk hebben we met een instituut te doen, dat opzettelijk door Hem in het leven is geroepen om het leven der herschepping te doen uitkomen. Of al op die andere terreinen de erkenning van Christus' Koningschap afneemt en ten leste tijdelijk te loor gaat, dit is wel droef, maar blijft toch herstelbaar, mits maar in Christus' Kerk de eere van zijn Koningschap hoog blijft staan. Van haar moet het licht uitstralen, dat het levenspad beschijnt, in haar is het zout, dat 't bederf weert, de verheffende kracht van het menschelijk leven is in het zuurdeesem, dat zij in de wereld indraagt. Maar hoe dan, als 't zout zouteloos is geworden? En dat is het, als de kroon der eere van onzen

Koning ophoudt in de gevelspits van zijn Kerk te schitteren. Vandaar de vloek, die altoos volgt, zoodra de Kerk, op wat punt ook, Jezus' Koningschap loslaat, 't prijsgeeft, of er zelfs tegen ingaat. Elke tekortdoening aan de eere van onzen Koning werkt terstond terug op haar eigen welstand. Staat Christus' Koningschap hoog in haar eigen geestelijk besef, dan leeft ze gezond en veerkrachtig, tiert en bloeit op. Maar ook, maakt ze de banden van dit Koningschap los, of ook al tornt ze er maar aan, dan verarmt haar levensbloed, boet ze haar veerkracht in, en toont aanstonds verschijnselen van beginnende ontbinding. We mochten daarom Christus' Koningschap, voor zoover het in zijn Kerk moet uitkomen, niet terloops en in vagen vorm afdoen. Veeleer moest op elk punt van den levenskring der Kerk, bij elk harer saamstellende geledingen, en bij elke handeling, waarmee ze in de wereld optreedt, de hooge beteekenis van Christus' Koningschap althans worden aangeduid. Hierbij blijft 't geheel hetzelfde, of men rekent met heel de Kerk op aarde, met een groep van Kerken, die door *formulieren* vereenigd zijn, met de plaatselijke Kerk in één enkel dorp, of met het kerspel van een ingedeelde gemeente. Al wat als Kerk optreedt moet 't wezen der Kerk bezitten, en dit wezen naar de mate harer kracht, van haar zielental en haar middelen doen uitkomen. In elke zaadkorrel schuilt 't wezen der plant, en zoo ook schuilt zelfs in het kleinste kerspel datgene, wat een bijeenvoeging van menschen tot een Kerk maakt. Opzettelijk hebben we daarom den invloed en de beteekenis van Christus' Koningschap tot in de kleinste verhoudingen van het kerkelijk leven toegelicht. Het moest blijken, dat het altoos weer het Koningschap van Christus is, dat den eisch stelt waaraan voldaan moet worden, zal de Kerk gezond zijn en bloeien.

Hierbij nu bleek keer op keer, hoe de inzinking van het kerkelijk leven, als gevolg van het loslaten van Christus Koningschap, ten principale hieraan te wijten was, dat men de heerschappij van

Christus over zijn Kerk verwarde met zijn Koninklijk regiment over de enkele personen. Juist om die verwarring te stuiten, hebben we dit Koninklijk regiment van Christus over de personen van zijn verlosten in breede reeks eerst afzonderlijk uiteengezet en toegelicht, en eerst nadat dit geheel was afgehandeld, brachten we zijn Koningschap in zijn Kerk ter sprake, om de geheel andere beteekenis, die Christus' heerschappij in zijn Kerk moet bezitten, scherp en duidelijk te doen uitkomen. Christus is Hoofd van zijn Gemeente en Koning van zijn Kerk, en, hoe nauw deze twee ook verwant zijn en in elkaar grijpen, toch mogen ze niet worden verward, en het is juist die ongeoorloofde verwarring, die kerkelijk al het kwaad gesticht heeft. Er is niemand onder de belijders, die niet dankbaar erkent, dat Christus hem persoonlijk in zijn innerlijk zielsleven leidt. Daarover zijn allen het eens. Dit wordt beleden en op den voorgrond gesteld. Maar de fout, die men begaat, ligt hierin, dat men waant, dat hiermede 't zelfde bedoeld is als met Christus' Koningschap in zijn Kerk. Men gaat dan op de onzichtbare Kerk, op het mystieke lichaam terug, en ziet niet in, dat de zichtbare Kerk, als een in de wereld optredende instelling, een geheel eigen karakter draagt, eigen vormen, ambten en geledingen bezit, en dat juist hierom het Koningschap van Christus een geheel ander karakter aanneemt. Het is dezelfde verwarring als men zoo vaak in het gezinsleven vindt, zoo men zijn taak als ouders laat opgaan in het oefenen van zedelijken invloed op zijn kroost, en niet verstaat, dat het gezin, als een eigen instelling, ook voor de opvoeding regeling en uitoefening van gezag eischt. Zoo nu trok men zich ook op kerkelijk terrein steeds meer in het geestelijke terug, en zag niet in dat de Kerk op aarde, als een eigen instelling, evenzoo den eisch tot regeling en uitoefening van gezag met zich brengt. Men zag hierin niets dan kerkelijke aangelegenheden van ondergeschikt belang, die met 't Koningschap van Christus niets uitstaande hadden, en waarmeê men om kon springen naar eigen goedvinden.

Hoofd zijner gemeente en *Koning* in zijn Kerk is niet hetzelfde.

Het begrip van *Hoofd* is ontleend aan het Lichaam. Het drukt een organische, vanzelf werkende verhouding uit. Elk geloovige van het echte stempel is als een lid in het mystieke Lichaam van Christus ingelijfd. Al de leden nu van 't lichaam leven door het hoofd. Denk u het hoofd van 't lichaam, of de romp van het hoofd gescheiden, en alle leden van het lichaam sterven. Dit doelt alzoo op de geestelijke levensbetrekking, waarin alle verlosten tot den Verlosser staan. Hij is onafscheidelijk aan hen, en zij zijn onafscheidelijk aan hem verbonden. Het is één levensbloed, dat door aller aderen stroomt, één klop van 't hart, die alle leven doet golven, één ademtocht die aller bloed bezielt, één wil, die 't al leidt. Maar Koning te zijn is heel iets anders. Wie van Koning spreekt doelt op een regiment, dat wordt uitgeoefend door ingestelde wetten en regelingen, dat zich handhaaft door gezag, en aan die wetten en aan dit gezag gehoorzaamheid eischt; een regiment, dat rechtstreeks, maar dat ook door aangestelde ambtenaren kan worden uitgeoefend. De heerschappij van het Hoofd van het Lichaam is vanzelf werkend, ook zonder dat de leden van het lichaam er zich rekenschap van geven. Er hebben allerlei organische werkingen in ons lichaam plaats, waar we niets aan kunnen toebrengen, en die we veelal zelfs niet ontwaren, tenzij krankheid intreedt. Wat weet een kind van zijn bloedsomloop, van zijn zenuwweefsel, van zijn physiologische veranderingen? Daarom is het volkomen correct, dat de Schrift het *Hoofd* zijn van Christus op den voorgrond plaatst, want in het mystieke Lichaam werkt geen Koninklijk regiment, maar de organische heerschappij van het Hoofd. En daar nu het mystieke Lichaam de kern is, waarom zich de zichtbare Kerk vormt, spreekt het vanzelf, dat altoos van dit *Hoofd* zijn van Christus moet worden uitgegaan. Dit *Hoofd*-zijn draagt het Koningschap.

Maar treedt eenmaal de zichtbare Kerk uitwendig in het leven op, dan krijgen we te doen met een tastbare instelling, die een geheel ander karakter draagt, waartoe er ook behooren, die niet aan het Lichaam zijn, of althans nog niet in het Lichaam zijn

ingelijfd. Dan staan we voor een instelling, die uit het mystieke Lichaam naar buiten treedt, die uitwendige gestalte aanneemt, en niet meer van zelf werkt, maar werken moet door het optreden en handelen van personen, die leiden of geleid zullen worden. Dan hebben we niet meer te doen met een vanzelf werkende, organische beheersching, maar met een mechanische uitoefening van gezag voor bewuste daden. Dan is alzoo niet meer *het Hoofd*, maar wordt *de Koning* het woord, dat de heerschappij uitdrukt; een beeld ontleend aan de heerschappij, die de Overheid uitoefent in den burgerstaat. En al is nu het spreken over de geestelijke werking van het Hoofd op het zielsleven der leden veel inniger, geestelijker en warmer, toch veroorzaakt de Kerk haar plicht, zoo ze zich hiertoe bepaalt, en verzuimt of weigert, om ook de consequentie van het Koningschap van Christus over de zichtbare Kerk als instelling onder de oogen te zien en er meê te rekenen. Onze verplichtingen als leden van het mystieke Lichaam jegens ons Hoofd zijn van geheel andere natuur dan onze verplichtingen als Kerk jegens onzen Koning, en de nakoming der eersten kan ons nooit van de vervulling der laatsten ontslaan. We hebben èn als personen het Hoofd der Gemeente, èn als leden der Kerk den Koning der Kerk te eeren en tot zijn recht te laten komen. En gelijk elk verzet van de leden tegen het hoofd van het lichaam gevaar, ongeval en krankheid, ja den dood na zich kan sleepen, zoo ook wreekt zich elke ongehoorzaamheid van de Kerk jegens haar Koning in ontreddering, verslapping, ontaarding en vervalsching van het kerkelijk leven; en noch die ontreddering, noch die verslapping kunt ge te boven komen dan door dit ééne, dat ge als Kerk tot de gehoorzaamheid aan den Koning der Kerk terugkeert. De naweeën van vroeger vergrijp tegen het gezag van uw Koning zult ge ook dan nog te betreuren hebben, maar het uitgangspunt is dan toch herwonnen, om allengs tot gezonder Kerkstaat te keeren. Althans, indien ge die erkenning van Christus' Koningschap in geheel het raderwerk der Kerk laat doorwerken, en u niet bepaalt tot een erkenning in

woorden. Ook die erkenning in woorden kan wel niet gemist worden, maar of dit de taal der oprechtheid was, zal juist daaruit moeten blijken, of ge, tot in de kleinste uitwerking toe, u aan het gezag van uw Koning weer onvoorwaardelijk onderwerpt.

Alleen aan die onvoorwaardelijke gehoorzaamheid aan onzen Koning schort het. Er is niet één geloovig leeraar, ouderling of kerklid denkbaar, of hij zal toegeven, dat hetgeen we hierin uitspreken metterdaad alzoo is, en dat alleen hierdoor het Koningschap van Christus in zijn Kerk weer tot zijn recht zal kunnen komen. Alleen maar, na dit erkend te hebben, blijft men zelf in zijn ongehoorzaamheid volharden, en mist den moed om te handelen. Te verstaan is dit wel. Al zulke dingen doen zich in zoo verwikkelden en saamgestelden vorm voor, er hangt zooveel mee saam, er staat zooveel mee in verband, dat het zeer groote inspanning van doordenken en zeer ernstige wilskracht en veerkracht eischt, om tot een klaar inzicht te geraken van 't oogenblik hoe, en met wie, zulk een terugkeer tot de gehoorzaamheid aan den Koning moet ondernomen worden. Niet ieders conscientie reageert hierop even sterk, en voorzichtigheid eischt, dat we hierin den broeder niet oordeelen. Die ook hem oordeelt, is de Heere. Daarbij komt, dat de voorbeelden voor het grijpen liggen van ijveraars, die onbezonnen hebben toegetast, uit wier daad niets dan onheilen volgden, en wier bedrijf var achteren dan ook historisch geoordeeld is. We werpen ons daarom allerminst tot rechter over de broederen op. Alleen maar blijven we eischen, dat wie nog talmt en draalt, van zijn ontstentenis van actie duidelijk rekenschap geve, en bewijs levere hoe zijn stilzitten met de gehoorzaamheid aan den Koning der Kerk in overeenstemming zij te brengen. Er kunnen hier verschillende wegen bewandeld worden. Ge moogt hem niet veroordeelen, die uw weg niet kiest. Maar wel mag antwoord op de vraag geëischt: Wat weg kiest ge dan? En wat wel mag en moet veroordeeld worden, is, dat men voor een twee- of driesprong staan blijft, geen voet verzet, en in zijn ongehoorzaamheid aan den Koning der Kerk van jaar tot

jaar volhardt. Dit kan niet geduld, dit is de bestendiging van de revolutie in Christus' Kerk, en dit kan niet anders dan op geestelijke schade ook voor volk en vaderland uitloopen. Onze Koning moet zijn eere hebben, op elk terrein, maar allereerst en vóór alle dingen in zijn Kerk.

Er is nog een andere beteekenis, die in het Koningschap van Christus schuilt, die, omdat ze met het leven der Kerk verband houdt, hier althans kortelijk vermeld dient. Het Koningschap van Christus strekt zich veel verder uit dan zijn Kerk. Het gaat over alle dingen, en grijpt daardoor in den loop der historie, in de ontwikkeling der gebeurtenissen, in het lot van volken en personen in. Rusteloos voert onze Koning zijn strijd tegen alle onheilige machten, die zich in de wereld en in het geestenheir roeren. De werking dier onheilige machten is als ingeweven in geheel de ontwikkeling en in geheel het verloop van het menschelijk leven, en daarom is het de eere van onzen Koning, geheel den loop der dingen en alle ontwikkeling van menschelijke en geestelijke krachten zóó te leiden, zóó te richten en zóó te schikken, dat de strijd tusschen zijn geest en den geest van satan in den loop der historie principieel worde uitgestreden. Ons is voorzegd, dat heel de loop der historie eindigen zal in de openbaring van den „mensch der zonde"; in een laatste poging van satan om al zijn krachten saam te trekken, heel de wereld te verleiden, en te zien, of niet in een laatste worsteling nog heel het Rijk van Christus zou te vernietigen zijn. Onze Koning zal dan triomfeeren door in dien boozen toeleg met zijn Goddelijke macht in te grijpen, en satan en zijn rijk te verdoen door den geest zijns monds. Maar er is ons ook bij gezegd, dat het tot deze laatste worsteling niet plotseling, niet op eens, niet nu reeds komen kan; *dat er iets is, dat dit weerhoudt.* „En nu, wat hem weerhoudt", schreef Paulus aan de Kerk van Thessalonica, (IIe brief II : 6), „wat hem weerhoudt, weet gij, opdat hij geopenbaard worde te zijner tijd, want de verborgenheid der ongerechtigheid wordt alreede gewrocht, en die hem nu weerhoudt, die zal hem ook weerhouden, totdat hij

uit het midden zal weggedaan worden." Tot op die ure leven we alzoo in een proces dat steeds voortgaat. Een proces, waarin Christus alle actie van het menschelijk leven zóó leidt en stuurt, dat op alle terrein alle denkbare mogelijkheden openbaar worden, en, door deze verwikkelingen heen, ten slotte de Majesteit van zijn Geest uitschittere, en de nietigheid van satans tegenwoelen in het klare licht der historie komt.

Dit nu werkt ook op de Kerk terug. De Kerk staat in het midden van het leven der wereld, en ondergaat er gestadig den invloed van. Hierdoor heeft onze Koning het in zijn macht, den loop der historie zóó te leiden, dat hij zijn Kerk telkens weer opbeurt uit de inzinking, waarin ze door eigen schuld haar eere verloor. Aan zich zelve overgelaten, zou zijn Kerk door eigen schuld reeds lang geheel ten onder zijn gegaan. En het is genade, niets dan genade, dat onze Koning den loop der historie gedurig zóó heeft gericht, dat zijn Kerk niet alleen staan bleef, maar ook door de reactie in het leven der volken gedurig het hoofd weer kon opbeuren, tot zuiverder staat terugkeerde, en telkens weer perioden van bloei heeft gekend. Maar wee ons, zoo we op die genade gaan inslapen en voortzondigen. En toch, dit is het waaraan velen zich schuldig maken. Ze zeggen dan tot zich zelven, en prediken het aan anderen, dat stil en rustig afwachten het veiligst is; dat ons de historie leert, hoe Christus zijn Kerk keer op keer uit diep vervallen staat weer ten leven verwekt heeft; dat wij daarom geen hand moeten uitsteken; dat we het alles aan Christus moeten overlaten; en dat, al zien wij van alle nadere reformatie af, hij in 't eind wel als Redder van zijn Kerk zal optreden, om door den loop der gebeurtenissen zijn Kerk in beter staat te herstellen.

Dit nu grenst aan de blasphemie: „Laat ons zondigen, opdat de genade te meerder worde!" Ook in het persoonlijk leven komt het herhaaldelijk voor, dat, ook waar opvoeding en tucht verwaarloosd

werden, toch in het eind een treffende, ingrijpende gebeurtenis den zondaar tot inkeer brengt en tot het geloof doet terugkeeren. Maar wat vader, wat moeder, wat zedeleeraar zal daaruit ooit afleiden, dat men een kind maar tuchteloos en straffeloos moet laten voortzondigen, want dat God het immers in zijn macht heeft, het toch later, door zijn levenslot, tot staan en tot inkeer te brengen? Geen paedagoog, die 't zoo ooit zou durven leeraren. Hij zou er zich voor schamen. Ieder weet, dat men op zulk doen Gods dan alleen bouwen mag, als men zelf zijn plicht aan zijn kind volbracht heeft, en geen middel onbeproefd heeft gelaten om 't tot de gehoorzaamheid terug te leiden. Dan eerst, als de ouders als opvoeders dezen plicht deden, en het mocht niet baten, blijft voor het ouderhart de stille hoop en de innige bede, of God allicht door zijn bestel over het leven van hun kind nog zal uitwerken, wat hun trouw in de opvoeding niet vermocht. Welnu, voor geheel hetzelfde geval staan we hier. Wie weet en erkent, dat zijn Kerk in ongehoorzaamheid jegens den Koning der Kerk doorzondigt, is geroepen en gehouden haar met alle middelen, die te zijnen dienste staan, tot de gehoorzaamheid aan Christus terug te roepen, en zelf hierin voor te gaan. En eerst als men hierin niet tekort schoot, maar in dit opzicht trouwelijk zijn plicht heeft vervuld, blijft bij mislukking ten slotte de stille bede, dat het Koninklijk regiment van Christus over volken en personen nog in het eind een verrassenden ommekeer brengen moge. Maar ook dan alleen. Wie daarentegen in zijn ongehoorzaamheid volhardt, en anderen in het volharden in die ongehoorzaamheid aanmoedigt, zeggende dat we het aan den Heere moeten overlaten, en dat Hij wel werken zal te zijner tijd, heft de gehoorzaamheid jegens onzen Koning op, speelt met zijn Koninklijk gezag, en zondigt wetens en willens.

En door dit kwaad schiet er een bittere verwarring van denkbeelden wortel. Straks wezen we op de verwarring van het Hoofd en den Koning. Een verwarring, die daaruit opkomt, dat men om den van zelf werkenden organischen invloed van het Hoofd op de leden van het Lichaam het Koningschap van Christus in zijn Kerk

uit het oog verliest of het daarin laat opgaan. Nemen we nu het laatst besprokene hierbij, dan is er *drieërlei* regiment van den Christus: 1°. het regiment van het hoofd in de leden, 2°. het Koningschap van Christus in zijn Kerk, en 3°. de heerschappij van den Christus over het lot van personen, volken en natiën en daardoor over heel den loop der historie. Elk van deze drie heeft een eigen karakter en bezit een eigen beteekenis, en daarom mag nooit het Koningschap van Christus in zijn Kerk met zijn regiment over volken en natiën worden verward. Iets wat men terstond daaraan voelt, dat dit regiment van Christus over de natiën en volken geheel buiten ons omgaat, terwijl het Koningschap van Christus in zijn Kerk goeddeels door het instrument van onze gehoorzaamheid tot stand komt. Als een ongeloovig man op een kansel in Jezus' Kerk door zijn prediking het Koningschap van Christus met voeten treedt, dan is er schuld van menschen, dan is er ongehoorzaamheid van het kerkbestuur, dan is er ontrouw van de leden der Kerk. In de Kerk geldt het alzoo een Koningschap, dat juist door de gehoorzaamheid der menschen tot zijn eere moet komen. De Kerk is een afgesloten terrein. Zij, die er in wonen, zijn dienstknechten en dienstmaagden van Christus, van wie hij, als Koning, gehoorzaamheid en trouwe plichtsvervulling eischt. En al kan nu de Christus, voor de eere van zijn Naam en tot troost der geloovigen, ook de diepstvervallen Kerk door den loop, dien hij aan de historie geeft, weer opbeuren, nooit doet dit haar schuld te niet, en nooit zal die opbeuring duurzaam zijn, indien ze niet in terugkeer tot gehoorzaamheid haar kracht openbaart. Hierop voortzondigen, is den Heere zijn God verzoeken; voor wat onze personen aangaat, Hem de gehoorzaamheid weigeren; en alzoo zijn Koningschap, zooveel aan ons staat, in zijn Kerk te niet doen. De onderdaan, die als zijn Koning hem te wapen roept, in zijn woning schuil blijft, en zegt: „God kan ons land toch wel redden door verwikkelingen onder andere staten", is laf en ontrouw, en zou schuldig staan voor den aardschen rechter.

XX.

Particulier initiatief.

> Maar nu heeft God de leden gezet, een iegelijk van deze in het lichaam, gelijk Hij gewild heeft.
> 1 Cor. 12:18.

De inzinking der Kerk op 't laatst van de 18e en in het begin der 19e eeuw, heeft op vroeger ongekende wijze ook op kerkelijk gebied het particulier initiatief gewekt. Met name drie dingen zijn door dit particulier initiatief in handen genomen: 1°. de lagere Catechisatie op de Zondagschool, 2°. de uitbreiding der Kerk door de zending, en 3°. de weldadigheid ten behoeve van armen en kranken. Drieërlei actie, die zeer uiteenliep en zich op zeer onderscheiden gebied bewoog, maar die toch hierin saam valt, dat ze niet van de Kerk zelve, maar van het particulier initiatief onder de leden der Kerk uitging, en liefst te werk ging alsof de Kerk er niet was. De vraag moet daarom onder de oogen gezien, welke houding de Kerk harerzijds ten opzichte van deze beweging heeft aan te nemen. Moet ze haar tegengaan? Moet ze haar aanmoedigen? Moet ze haar leiden in andere banen?

Nu is 't al aanstonds opmerkelijk, hoe deze beweging schier gelijktijdig, en zonder dat men van elkaar af wist, in onderscheiden landen zich begon te roeren. Het begon, niet zonder inspiratie van den Reveil en van het Methodisme, met een actie voor de zending; alras voegde zich hier de Zondagsschoolbeweging bij; en de philantropie volgde als derde in bond. Louter religieus was het eerste opvonken van dien missionairen ijver niet. Er was in de tweede helft der achttiende eeuw ook op sociaal en politiek gebied een neiging om uit de gemaiereerde beschaving tot den natuurstaat terug te keeren. De bewoners der Zuidzee-eilanden golden in tal van kringen als model van menschelijke onbedorvenheid. Robinson Crusoe was het veelgelezen modegeschrift. En te Londen werden

genoctschappen opgericht, om voor de rechten der inboorlingen in de Europeesche koloniën op te komen; genootschappen, die nog bestaan, en die nog, zoowel tijdens den Boerenoorlog al, nu laatstelijk bij den overgang van den Congo aan België, van zich lieten hooren. De Boeren en de Belgen, zoo schreven ze ook nu, verdrukten en mishandelden den natuurmensch in Zuid- en West-Afrika, en zij voelen zich geroepen om daartegen te protesteeren. Deze voorliefde voor het gekleurde ras onder de nog bijna niet ontwikkelde natiën van Azië en Afrika zat op 't laatst der 18e eeuw toen in de lucht, maar ze leidde tot tweeërlei, geheel tegenovergestelde actie. In de kringen der Jacobijnen in Frankrijk kwam het denkbeeld boven, of men niet het veiligst zou gaan, door ook in Europa het Afrikaansche model na te bootsen, tot den natuurstaat terug te keeren, en te breken met wat onder den naam van „beschaving" den volksgeest verzwakt en vergiftigd had. Men weet, hoe men onder de Directoire te Parijs reeds begon met de Afrikaansche broeders ook in het dragen van bijna geen kleeding na te bootsen. Vooral menige vrouw dreef dit schaamteloos. Maar diezelfde voorliefde voor de inboorlingen in hun natuurstaat kon zich ook een anderen weg voor haar actie kiezen, en dit deed ze in de Zending. Heette het in de Jacobijnsche kringen, dat onze beschaving ons bedorven had, en dat terugkeer tot den natuurstaat het vanzelf geboden middel was, om onze maatschappij weer gezond en gelukkig te maken, — in de Christelijke kringen daarentegen leide deze voorliefde tot de overtuiging, dat men misdeed door aan die goede, lieve Negers, Mooren en Indianen het Evangelie te onthouden. Beter nog dan wij, waren juist die nog niet beschaafde stammen geschikt, om in hun onnoozelen toestand het Evangelie in zich op te nemen. Het Evangelie was op den natuurmensch berekend, en de natuurmensch op het Evangelie als aangelegd. Zeer verkeerdelijk had men dusver in de meening verkeerd, alsof juist de de volken van Europa schier alleen geschikt waren om in de zegeningen van Christus te deelen. Nu bleek veeleer, dat het

omgekeerde het geval was. In Europa viel men van het Christendom af en won de geestelijke anarchie meer veld. Bij de inboorlingen in hun natuurstaat daarentegen zou men juist het hart geopend vinden, en daarom moest hoe eer hoe beter de poging gewaagd, om den Christus aan deze inboorlingen te prediken. Van Roomsche zijde was dit ook vroeger wel geschied. Vooral de Jezuïten en Franciskanen hadden zich met zeer grooten ijver tot zelfs op de kerstening van China en Japan toegelegd, maar de groote Protestantsche koloniale mogendheden waren achter gebleven. Wel hadden ze in officieel kerkelijken zin ook in haar koloniën haar Staatskerk pogen over te brengen. Maar dit bleef werk op uiterst kleine schaal, en van een doortastende actie was geen sprake. Veeleer was de Islam ons vóór geweest, en was nog steeds doende om 't door ons braak gelaten terrein aan zich te halen. Dit moest nu anders worden, en zoo liep politiek en religieus tweeërlei actie naast elkander. Te Parijs heette het: „Wij moeten weer worden als de natuurmensch!" — te Londen: „De natuurmensch dorst naar het Evangelie, dat wij hem brengen zullen!" En zoo is toen de Zendingsgeest ontwaakt.

Doch juist dit bracht mee, dat die Zending van meetaf een buitenkerkelijk, geheel particulier karakter erlangde. Ze kwam in de Protestantsche landen op als protest tegen de onaandoenlijkheid en traagheid van het kerkelijk lichaam. Van Roomsche zijde was de Kerk steeds vooropgegaan, en, gesteund door de Roomsche Overheid, had ze in tal van koloniën — denk slechts aan Zuid-Amerika en aan de Philippijnen — een volkomen triomf behaald. Geheel de bevolking van die koloniën was allengs gedoopt, en, naar het heette, zeer spoedig reeds allen gekerstend. De Protestantsche Kerken daarentegen waren geheel achtergebleven. Ook wat de Gereformeerde Kerken in onze talrijke en dichtbevolkte koloniën hadden uitgericht, kan nauwelijks meetellen. Op Amboina, Celebes en een enkel ander eiland was men iets gevorderd, maar van een algemeene actie in

onze koloniën was ganschelijk geen sprake. Onze koloniën en die der Engelschen waren commercieele ondernemingen, en niet op kerstening van den inlander, maar schier uitsluitend op groote winsten was de koopman bedacht. Zoo koud zelfs was het levensbloed in onze Kerken geworden, dat ze, bij 't opkomen van onze missionaire actie, er niet aan dachten zelf 't werk ter hand te nemen. Men voelde geen schuld, en bij gemis aan schuldgevoel ontbrak alle prikkel ter opwaking. Vandaar, dat de nieuwe Zending van huis uit een uitsluitend leeken-karakter droeg. Het waren particuliere personen, die genootschappen voor deze actie in het leven riepen, zendelingen opleidden, vormden en uitzonden, en op geheel dit terrein van Christelijke werkzaamheid beslag legden. Maar natuurlijk school hierin een tegenstrijdigheid, die zich vanzelf moest wreken. Had deze Zending niet anders bedoeld dan het uitzenden van mannen en vrouwen, die met de inlanders over het Evangelie gingen spreken, zoo zou er geen strijd zijn geweest. Doch hiertoe bepaalde men zich niet. Al spoedig stond men voor den Doop, na den Doop voor Kerkstichting, en na Kerkstichting voor de viering van het Avondmaal. Had men daarvoor toen de hulp der Kerk ingeroepen, zoo zou 't op den rechten weg zijn gebleven. Maar zoo deed men niet. En toen zijn particuliere personen overgegaan tot het aan zich trekken van wat, naar luid der Schrift, een beslist kerkelijk karakter draagt: het uitzenden van zendelingen met mandaat om de Sacramenten te bedienen en Kerken te stichten. Zelfs achtte men hieraan het voordeel verbonden, dat personen uit onderscheiden Kerken konden saamwerken, en steeds meer plaatste zich deze Zending, zonder zich er van bewust te zijn, op het in de 16de eeuw door de Doopers ingenomen standpunt.

Eerst van lieverlee is men de hiermee begane fout gaan inzien. De Réveil deed aanvankelijk evenzoo, en bekommerde zich om de Kerk niet. Ook zijns inziens moest alles uitgaan van het particulier initiatief. Maar ongemerkt heeft de Réveil dan ten slotte toch op den geestelijken toestand der Kerken zelve ingewerkt. Er kwam

terugkeer tot het geloof, in tal van kringen zelfs terugkeer tot de belijdenis, en het kon niet anders, of dit moest tenslotte tot een actie ook in onze Europeesche Kerken leiden. Er kwam kerkelijk verzet tegen het modernisme. Er ging weer een geroep op om zuivere prediking. Dit geroep vond gehoor. En zoo is er dan in de Europeesche landen zelve een kerkelijke actie opgekomen, die er op allerlei wijze toe geleid heeft, dat de Kerk weer meer op den voorgrond trad, en dat men aan zijn Kerk weer begon te hechten. En dit nu heeft er vanzelf toe gebracht, dat ook bij de Kerken zelve weer het besef opwaakte, dat zij zelven allereerst geroepen waren om het werk der missie ter hand te nemen, en dat omgekeerd bij de zendingsvrienden weer het besef opleefde, dat particulieren geen mandaat tot Doop of Sacramentsbediening konden verstrekken, en dat men het mandaat hiertoe weer te zoeken had bij de Kerken in haar openbare organisatie. Deze keer van zaken nu is van het hoogste belang. De particuliere Zending matigt zich aan, wat de Koning der Kerk alleen aan zijn Kerk zelve heeft opgedragen. Ze eerst het Koningschap van Christus niet. Ze predikt den Heiland, maar verzaakt den Koning. En eerst door de Zending weer officieel met de Kerk in verband te zetten, is men teruggekeerd tot den weg, die, volgens de Schrift, in de eerste eeuwen der Christenheid bewandeld was, en ons door apostolisch gezag is aangewezen. Dit is een schrede vooruit, waarvoor we dankbaar hebben te zijn, mits men maar wel versta, dat bij de Kerken de schuld lag, dat het particulier initiatief den stoot moest geven, en evenzoo nimmer vergete, dat de Kerken in Europa het recht der inlanders hebben te eerbiedigen, om een kerkelijk leven te ontvangen naar hun aard en behoeften. Wie aan de bewoners van Azië en Afrika een Kerk opdringt in den preciesen vorm, waarin de Kerk zich in Europa onder historisch geworden toestanden ontwikkeld heeft, miskent het onderscheid in aard en karakter, dat naar Gods bestel onder de natiën en volken bestaat.

De Zondagsschoolbeweging had ongeveer gelijk verloop. Ze was een onderdeel van wat men in 't algemeen de Evangelisatie-beweging noemt, en kwam op uit dezelfde aandrift, die de Zending in het leven riep. Ze was ook zending, maar zending onder de leden der eigen Kerk, niet in Azië, niet op verren afstand, maar vlak bij, in 't eigen land en in de eigen stad. Het feit viel niet langer te verhelen, dat de weergalooze plichtverzaking der Kerken een zeer groot deel van de leden der Kerk in volkomen onwetenheid, in ongeloof en onverschilligheid had doen opgroeien. Er waren heidenen in het verre oosten, maar in zijn eigen Kerk had men een bevolking, die in erger dan heidenschen toestand was opgegroeid. Zending buitenaf was uitnemend, maar men mocht het terrein vlakbij en in zijn eigen Kerk niet braak laten liggen. Er moest ook onder deze geheel afgevallen bestanddeelen van de eigen bevolking worden geëvangeliseerd. De Kerk was, vooral in de groote steden, zoo diep schuldig. Alles was verwaarloosd. Aan tucht werd niet meer gedacht. Het huisbezoek was een formaliteit geworden, en de catechisatie was tot niets herleid. Nu poogde men op de hoogere klasse te werken door meeting's in de salons, op de volwassenen in de dorpen en armenbuurten door evangeliseeren en straatprediking. Ten slotte sloeg het Heilsleger zelfs geheel eigen gekozen, militair afgepaalde wegen in. Maar toch voelde men, dat vooral op de jeugd de ijverigste pogingen zich moeten richten. De massa der ouderen gaf men op, om zijn kracht op het opkomend geslacht saam te trekken, in de stille hoop en met de vurige bede, of het onzen God believen mocht, in het tweede geslacht een geheel andere stemming te doen opwaken. Zelfs de latere schoolstrijd had aan dit motief zijn opkomen te danken, maar het was vooral de Zondagsschoolbeweging, die uit deze aandrift opkwam. De Zondag was vrij, op Zondag kon men de jeugd om zich vergaderen. Door allerlei lokmiddelen kon men de kinderen aantrekken. En wel waren de predikanten op Zondag bezet, maar predikanten had men voor de Zondagsschool niet noodig. Elk eenigermate geoefend belijder kon hier als onder-

wijzer of onderwijzeres optreden. Zoo kreeg men toegang tot de jeugd, en toegang tot de gezinnen waaruit deze kinderen opkwamen. En al kon men ze op de Zondagsschool niet geheel opleiden voor het doen van belijdenis, men kon ze dan toch zoo ver brengen, dat men met een korte na-catechisatie heel deze schare weer als levende ledematen in de Kerk tot openbaring zou kunnen brengen.

Ongetwijfeld moet geheel deze actie als uitnemend geslaagd worden toegejuicht, ook al had ze het nadeel, dat ze zich in hoofdzaak tot de jeugd der behoeftige bevolking richtte. Want wel zijn er herhaaldelijk pogingen aangewend, om ook onder de hoogere klassen der maatschappij meê deze actie door te trekken, maar dit faalde, minder nog in Amerika, dan in ons land; en al zijn er ook ten onzent zeer enkele Zondagsscholen, waarop men kinderen uit de meer gegoede klassen om zich heen verzamelde, in hoofdzaak werkt de Zondagsschool ten onzent onder de kleine burgerij en onder den arbeidersstand. Doch al heeft dit zijn schaduwzijde, de zegen, dien de Zondagsschool ook aan dien beperkten kring bracht, dient toch hoogelijk gewaardeerd te worden. Er is Schriftkennis door verspreid; men heeft er toegang door gekregen tot de gezinnen; het geloof is er door voortgeplant; en zelfs zij, die er onderwezen, hebben er een zegen van weggedragen. Maar dit neemt niet weg, dat ook hier de Christelijke actie in conflict met de Kerk kwam. Het was de taak der Kerk, die het particulier initiatief overnam. Ook zeer zeker een deel van de taak der ouders; doch ook de nalatigheid der ouders was op de Kerk te verhalen. Het was de Kerk, die den toestand geduld en bestendigd had, dat duizenden gezinnen op haar boek stonden ingeschreven, zonder dat zij er naar omzag, of ook maar een poging aanwendde, om in die gezinnen de ouders er toe te brengen, dat ze den plicht der christelijke opvoeding bij hun kroost zouden nakomen. De Kerk stond zoo onbegrijpelijk schuldig. Ze had in alles Gods water over Gods akker laten loopen. Met een kleinen kring van meer gegoede families leefde ze op intiemen voet en voor háár kinderen zorgde ze, maar

de groote massa liet ze gewetenloos aan haar lot over, en bij elk nieuw geslacht, dat opgroeide, nam de verwildering steeds meer toe. Van een pogen om aan dezen schadelijken misstand een einde te maken, was bij de Kerk als Kerk geen sprake. Een enkel predikant, denk slechts aan Adama van Scheltema, mocht van onvolprezen ijver blijk geven, de Kerk als Kerk deed niets, en reeds dit rechtvaardigde op zich zelf het optreden van de particuliere personen.

Ook het ernstigste bezwaar, dat tegen het Zondagsschoolwezen rees, hierin bestaande, dat onbevoegde personen Schriftonderwijs gaven, hield met het oog op hetgeen de Kerk deed geen oogenblik steek. Immers de Kerk zelve alleen kon bevoegd verklaren, maar naar welken maatstaf ging de Kerk hierbij te werk? Naar welken maatstaf verleende zij zelve mandaat tot prediking aan de dienaren en tot catechiseeren aan de catechiseermeesters? Bood die maatstaf waarborg, dat geen onzuivere prediking op den kansel zou komen, of geen aan de Schrift afbreuk doend onderwijs op de catechisatie zou worden gegeven? Natuurlijk in het minst niet. Veeleer stonden en staan er nog elken Zondag honderden predikanten op den kansel, die de waarheid niet alleen verdonkeren en vervalschen, maar openlijk bestrijden, en tot zelfs den Christus in zijn persoonlijke waardigheid aantasten. En dan levert deze zorgeloosheid en keurloosheid nog het tweede gevaar op, dat wie alzoo op den kansel zich uitlaat, dit doet in officieele qualiteit namens de Kerk, en op haar verantwoording. Wat recht zou een Kerk, die alzoo met het verleenen van haar mandaat omsprong, dan kunnen doen gelden, om het optreden van door haar niet gekeurde personen af te keuren en tegen te gaan? Ze zou dit alleen kunnen afkeuren, omdat het haar kerkelijke hoogheid aanrandde, maar onderwijl zou het particulier initiatief juist strekken kunnen om den eerbied voor Christus onzen Koning, dien zij prijs gaf, bij het opkomend geslacht te sterken.

Zelfs kan men nog verder gaan. Indien er onder deze Zondagsschoolonderwijzers zijn mochten, die een averechtsche leer predikten en op dwaalspoor leidden, aan wie zou de schuld zijn? Of is het

niet de Kerk, die deze leden beoordeeld en goedgekeurd heeft, toen zij hen toeliet tot het Heilig Avondmaal; op wie ze verder geen acht sloeg, en bij wie ze, zoo er dan dwaling insloop, noch door toezicht, noch door vermaan, noch door tucht tegen de voortwoekering van het kwaad gewaakt heeft? Heeft eerst de Kerk zelve zich hersteld uit haar inzinking, is ze weer tot zuivere belijdenis gekomen, en buigt ze zelve weer in eerbied en ootmoedigheid voor Christus als haar van God gezalfden Koning de knie, laat ze dan toezien, of ook hier geen kwaad insloop, en laat ze pogen dit te keeren, zonder het goede dat er in schuilt, te verderven. Staat ze zelve uit haar geestelijken dood op, dan zal 't eerste, wat ze doet, zijn, zelve schuld te belijden, en God te danken, dat langs dezen ongeordenden weg toch onder 's Heeren zegen nog zooveel behoudenis is aangebracht. En vat ze dan haar eigen taak weer zoo ernstig op, dat eerlang elk vader en moeder, onder haar leiding, weer de Christelijke opvoeding van het kroost in het gezin ter hand neemt, en dat zij, als 't kon, weer van jongs af aan alle kinderen der gemeente een goed en degelijk godsdienstonderwijs waarborgt, dan zal de Zondagsschool overtollig zijn geworden en haar taak weer aan de Kerk overgeven. Maar hoe ver zijn we zelfs in de best ingerichte Kerk van dien idealen toestand nog af?

Maar zelfs dan nog worde nooit vergeten, dat in de Gereformeerde Kerk nimmer het beginsel gold, alsof het leven alleen uit het kerkbestuur tot de leden afvloeide. Veeleer gold steeds onder ons de heilige gedachte van het algemeen priesterschap der geloovigen. Ook op elkander moet men werken, en naast de kerkelijke tucht loopt het toezicht en vermaan der broederen onderling. De ouders zelve worden geroepen, om hun kind, dat ze ten doop presenteerden, ja, te *doen* onderwijzen, als ze zelve onmachtig zijn, maar zoo toch, dat het *zelf-onderwijs* in de doopbelofte voorafgaat en als regel geldt. Het lezen en saam bespreken van de Heilige Schrift is steeds onder ons in zwang geweest. Aan ieder staat het vrij, in den kring van zijn vrienden, onder zijn werkvolk, onder

zijn kantoorpersoneel en wat dies meer zij, een woord ter vertroosting en tot stichting te spreken. Het voorgaan in het gebed is onder ons regel, zelfs in openbare vergaderingen. Wie niet spreken kan, kan schrijven, en de vrijheid van uitgave van zijn op schrift gebrachte denkbeelden blijft een ieder onverlet. Het beginsel waaruit onze Kerken leven, spoort alzoo de leden der Kerk tot zelf-optreden veeleer aan, dan dat het hun den mond zou stoppen. En wat zou er dan op zich zelf tegen zijn, dat iemand op den Rustdag eenige kinderen, die anders op straat slenteren, om zich verzamelt en ze van de heilige historie verhaalt? Gevaar schuilt hier te minder in, daar zij, die zich hiertoe opmaken, in dit feit zelf het bewijs leveren, dat hen zekere ernst bezielt, en dat ze er lust in hebben, zich met de heilige dingen bezig te houden. En werpt men ten slotte tegen, dat juist sommige sectarische geesten er vooral op uit zijn, de Zondagsschool als middel te misbruiken, om de jeugd voor hun sectarische denkbeelden te winnen, dan ligt het antwoord gereed, dat de Kerk deze sectarische geesten niet in haar midden moet dulden en ze aan de gemeente signaleeren moet.

XXI.

Philanthropie.

> De blinden worden ziende, en de kreupelen wandelen; de melaatschen worden gereinigd, en de dooven hooren; de dooden worden opgewekt en den armen wordt het evangelie verkondigd.
> MATTH. 11 : 5.

De derde inmenging van het particulier initiatief greep plaats op het gebied der weldadigheid, gemeenlijk als het philantropisch gebied aangeduid, en wel in den dubbelen zin van zorge voor *armoede* en zorge voor *krankheid*. Ook ten dezen was de Kerk in het zich kwijten van haar roeping te kort geschoten. Na zekeren tijd van afwachting en overgang, heeft toen het particulier initiatief zich opgemaakt, om te doen wat der Kerk was. Deze actie sloeg allengs over in den bewusten toeleg om van alle philanthropische taak de Kerk te ontheffen, en ten slotte zich onbekwaam gevoelende, om deze reusachtige taak geheel over te nemen, schoof men toen allengs naar de Overheid toe, wat men aan de Kerk niet langer toevertrouwde. Het optreden van het particulier initiatief had hier alzoo veel bedenkelijker gevolgen dan bij den Zendingsarbeid en bij het Zondagsschoolwezen. Eerst bedoelende de Kerk te hulp te komen, heeft men al spoedig getracht de philanthropie van de Kerk af te scheiden, en ten slotte in de Overheid een nieuwe macht opgeroepen, aan wie men de voor particulieren te moeielijke taak zou kunnen overdragen. Het anticlericalisme maakte alom gebruik van de achterlijkheid der Kerk, om het heilig gebied der weldadigheid van haar los te maken en voor het burgerlijk bestuur te annexeeren. Ook hiermee nu werd aan den eisch van Christus' Koningschap te kort gedaan; ook hier moet op eerherstel voor onzen Koning worden aangedrongen; ook op dit terrein moet de Kerk zich weer van haar verplichting jegens

haar Koning bewust worden; en daarom eischt de orde van ons betoog, dat we ook het verband tusschen Christus' Koningschap over zijn Kerk en de alzijdige philanthropie kortelijk in het licht stellen.

Onze Koning is de *Christus Consolator* beide op geestelijk en stoffelijk gebied. De *zonde* kwam niet alleen, maar bracht in haar noodwendigen nasleep de menschelijke *ellende* met zich. Christus moest derhalve, om 't werk des satans te verbreken, den toestand, dien de zonde in het leven riep, van twee kanten tegelijk aangrijpen. Hij moest een dam opwerpen niet alleen tegen de *zonde*, maar ook tegen de *ellende*. Feitelijk zien we dan ook, dat Jezus bij zijn optreden niet alleen geestelijk redding poogt te brengen, maar zich tegelijk, en tot het einde toe, ook keert tegen de menschelijke ellende. Hij spijzigt de duizenden, hij geneest de kranken, de blinden worden ziende, de stommen spreken en de dooden worden opgewekt. En zoo weinig was dit ingrijpen in de menschelijke ellende hem bijzaak, dat, toen Johannes de Dooper onderzoek deed naar zijn Messiasschap, Jezus de afgezanten niet liet berichten: „Ik verkondig het Evangelie en genees bovendien vele kranken", maar heel anders: *eerst*, dat „de blinden ziende werden, de kreupelen wandelden, de melaatschen gereinigd werden, de dooven hoorden en de dooden werden opgewekt", en daarna, en alzoo eerst in *de tweede plaats*, dat aan „de armen het Evangelie verkondigd werd". Natuurlijk mag hieruit niet worden afgeleid, dat het Evangelie voor Jezus eerst van tweede orde was. Het geestelijke is en blijft uiteraard uitgangspunt, maar Jezus doet dan toch door de vooropstelling van de stuiting der ellende uitkomen, dat we aan zijn eere te kort doen, zoo we in hem eeniglijk den prediker van het Evangelie eeren; en dat we hem dan eerst de eere geven, die hem toekomt, zoo we beide, èn de redding van de zonde, èn de redding van stoffelijke ellende, in hem bewonderen. Het eene mag om het andere niet worden achtergesteld. Beide hooren bijeen. Eerst zoo ge op beide saam let, verstaat ge den Christus Consolator in zijn

volheid. En dan heeft altoos de redding uit stoffelijke ellende dit voor, dat de hooge majesteit des Heeren nog sterker in deze „werken", die de vader hem te doen gaf, dan in de prediking van het Evangelie uitkwam. Het Evangelie prediken deed ook Johannes de Dooper, maar Johannes heeft geen wonderen der redding gedaan. En steeds, als Jezus op het getuigenis van zijn Vader zich beriep, verwees hij stelselmatig naar de „werken", d. i. naar de wonderen die hij deed; en deze droegen bijna alle steeds het philanthropisch karakter, in den zin waarin ook wij gewoon zijn van philanthropie te gewagen.

Ook bij de uitzending van zijn jongeren, waarvan we in Matth. 10 het bericht vinden, treedt aanstonds weer het dubbel karakter van het Verlossingswerk op den voorgrond. Ook zij worden uitgezonden, volstrekt niet alleen om het Evangelie te prediken, maar wel ter dege ook om de booze geesten uit te werpen en de kranken te genezen. En als Jezus ten hemel is gevaren, en de discipelen voor het eerst in hun apostolisch karakter optreden, wordt ons aanstonds weer verhaald, niet alleen van hun prediking, maar evenzoo van hun optreden ter genezing van kranken, uitwerping van booze geesten en opwekking van dooden. Zelfs onder de gaven, waarvan Paulus zegt, dat ze door onzen Koning in zijn Kerk werden uitgedeeld, vermeldt de apostel uitdrukkelijk ook „de gave van gezondmaking". In zooverre hieruit nu door sommigen is afgeleid, dat deze bijzondere geneesgave steeds het leven der Kerk verzellen moest, en dat de echte Kerk steeds daaraan, al den loop der eeuwen door, zou moeten herkend worden, of ze deze gave nog bezat of miste, is men zeer stellig op het dwaalspoor geleid. Bij Jezus en zijn apostelen toch is sprake van een *buitengewone* gave ter stuiting van menschelijke ellende, die steeds aanwezig was, en zich voortdurend openbaarde. Ware dit nu zóó te verstaan, dat de gave der wondere gezondmaking, in dien breeden zin, aan de echte Kerk eigen zou

blijven, dan zou steeds elk dienaar van Christus' Kerk met deze gave begiftigd moeten zijn, en zou elk predikant of geestelijke de echtheid van zijn ambt door het doen van wonderen hebben te bevestigen. Dit intusschen beweert niet één enkele Kerk. Hoogstens houdt men staande, dat er in den loop der eeuwen, nu en dan, enkele mannen en vrouwen zijn opgestaan, die deze gave bezaten, en voorts dat plaatselijk, aan enkele oorden, het voorrecht verleend is om deze wondergaven te doen schitteren. Wat hiervan aan is, laten we nu in het midden. Bij zijn oordeel hierover heeft men evenzeer tegen te groote lichtgeloovigheid, als tegen vooraf beslissende ongeloovigheid op zijn hoede te zijn. Reeds psychologisch moet veel in dit opzicht worden toegegeven. Maar zooveel blijkt dan toch, dat niet ééne Kerk thans beweren durft, dat de gave der gezondmaking, op gelijken voet als in het apostolische tijdperk, ook nu elk optreden van de Kerk van Christus in steden en dorpen verzelt. Verandering, dit ontkent niemand, is ingetreden. Een zeer groote verandering zelfs. Zoolang de bijzondere Openbaring grondleggend aanhield, zien we deze Openbaring steeds betuigd door het wonder. Maar die bijzondere Openbaring is ten slotte afgesloten. Ze is voltooid. Ze heeft een einde genomen. En daarna is het buitengewone in het *gewone* overgegaan, en is een toestand ingetreden, die voor de Kerk van Christus als de normale te erkennen is.

Doch hieruit volgt in het minst niet, dat deswege de werkzaamheid der Kerk alsnu gehalveerd zou zijn, en dat zij zich op het geestelijk gebied had terug te trekken. Zonde en ellende te bestrijden, bleef voor als na haar hooge roeping. Ze moet het beeld van den Christus blijven vertoonen. Trad Jezus nu steeds op in de dubbele hoedanigheid van Redder van zonde en Redder van ellende, dan lag het in den aard der zaak, dat ook de Kerk van Christus steeds dit dubbel karakter vertoonen moest. Bestaat nu de gewone bestrijding van de menschelijke ellende daarin, dat de hongerigen brood ontvangen en de kranken door den medicijnmeester genezen worden, dan volgt hieruit, dat op de Kerk, zoodra haar normale

loop begon, de plicht rustte, om ten eerste het Evangelie te verkondigen, ten tweede in den nood der armen te voorzien, en ten derde hulp te bieden aan de kranken. Reeds in het Nieuwe Testament zien we dan ook, hoe de apostelen niet alleen opzieners aanstelden, aan wie zij de taak oplegden, om het Evangelie te prediken en geestelijke tucht over de leden der Kerk uit te oefenen, maar dat ze ook het Diaconaat in het leven riepen, en hiermee te kennen gaven, dat de Kerk in haar ambten niet alleen berekend moest zijn op de geestelijke, maar wel ter dege ook op de stoffelijke voorziening in den nood van de gemeente. Vooral in Kerken, waar de apostelen zelve niet langer werken konden, maar de zorg voor de gemeente aan anderen hadden over te geven, neemt dit Diaconaat dan ook vasteren vorm aan.

Toch heeft de Kerk dit tweede ambt deels laten verloopen, deels niet ernstig opgevat. Eerst verliep het, en eeuwen lang is het Diaconaat, als ambt voor de stoffelijke verzorging der gemeente, zelfs geheel ten onder gegaan. Iets wat volstrekt niet zeggen wil, dat men toen de armen verwaarloosde, en naar de armen niet omzag. Integendeel, in grooten getale zijn onder kerkelijke leiding ook in de middeleeuwen allerlei stichtingen in het leven geroepen om in den nood te voorzien, en geheele orden van mannen en vrouwen hebben zich eeuw na eeuw aan de voorziening in den nood der armen en der kranken gewijd. Alleen maar, het Diaconaat als ambt had een geheel andere beteekenis verkregen, was geheel geestelijk genomen, en de verzorgers der armen en der kranken stonden geheel buiten het ambt. In haar ambten had de Kerk zich verarmd, zich als een uitsluitend *geestelijk* instituut aandienend, en de zorg voor armen en kranken wel niet verwaarloosd, maar buiten het lichaam der Kerk gesloten, en als een aanhangsel der Kerk tot ontwikkeling gebracht. In de dagen der Reformatie is men hierop slechts ten deele teruggekomen. In de Anglicaansche Kerk bleef het Diaconaat geestelijk van aard, en ook in de Luthersche Kerk ontplooide het zich niet. En alleen die Kerken, die in Calvijns geest tot refor-

matie kwamen, hebben het Diaconaat als ambt voor de stoffelijke verzorging der gemeente in eere hersteld. Ook in ons land trad in de Gereformeerde Kerken van oudsher het Diaconale ambt weer in zijn oude eere op.

Deze achteruitgang van het Diaconaat, en dit geheel secondair maken van de verzorging van armen en kranken had de eere van Christus' Koningschap in Zijn Kerk op gevoelige wijze aangetast. Het gaf aan de Kerk een te eenzijdig geestelijk karakter, en is oorzaak geworden van die spiritualistische overdrijvingen, die vanzelf opkomen, zoo de eenheid tusschen lichaam en ziel uit het oog wordt verloren. Door de in eere herstelling van het Diaconaat hebben de Gereformeerde Kerken dan ook ongetwijfeld een kostelijk werk verricht en de eere van Christus' Koningschap in zijn Kerk verhoogd. Maar hoe goed ook hier de inzet was, de consequentie bleef uit. Dat een opleiding noodig was voor een Dienaar des Woords begreep men, maar dat ook de ambtelijke waarneming van het Diaconaat voorbereiding eischte, werd niet ingezien. Een usantie van eeuwen had er nu eenmaal toe geleid, dat de philanthropie verloopen was in „bedeeling" der armen, en in het opnemen van kranken en weezen in Godshuizen. En daar bij de vermenging van Staat en Kerk de Christelijke Overheid veelszins de zorg voor de hospitalen en Godshuizen had op zich genomen, deed het nieuw ingestelde Diaconaat weinig anders dan de armen der gemeente bedeelen voor zoover er geld in kas was, en voorts zijn hulp verleenen inzake weeshuizen, hospitalen en huizen voor bejaarden. Door deze oppervlakkige opvatting verliep dit ambt al spoedig in een geheel werktuigelijk financieel innen en uitgeven van gelden. Er zat geen studie, er zat geen hoogere opvatting, er zat geen heilige bezieling in. In enkele groote steden deed men iets meer, omdat men over rijker fondsen beschikte, maar in verreweg het grooter aantal der Kerken was de diaken een man, die in de kerk collecteerde,

de geïnde gelden administreerde, en ze voorts aan de zeer armen uitdeelde. Vandaar dat toen particulieren zich deze teedere aangelegenheid hebben aangetrokken, op veel breeder schaal de philanthropie geheel buiten de Kerk om tot ontwikkeling poogden te brengen, en hierbij een onderzoek instelden en een toezicht oefenden, dat de laksheid der Diaconie geheel beschaamde.

Bovendien wreekte zich hier vooral het onhoudbaar karakter der Volkskerk in de groote steden. Waar in een Kerk met tweehonderdduizend leden ten hoogste nog een twintigduizend geregeld ter kerk gingen, slonk al spoedig de collecte derwijs, en nam het getal der te bedeelen personen in die mate toe, dat de dusgenaamde bedeeling tot een minimum afdaalde, en geheel ontoereikend werd, om in den wezenlijken nood te voorzien. Van daar dat toen door de particuliere philanthropie, die evenmin tegen den klimmenden nood was opgewassen, hulp bij de Overheid is gezocht, en een burgerlijk armbestuur opgetreden, dat almeer de zorg overnam, die principieel op de Kerk van Christus rustte. En zoo is er thans zelfs op politiek gebied een richting aan het woord gekomen, die de verzorging van armen en kranken geheel onder de hoogheid van den Staat wil brengen; die aan de Kerken hoogstens vergunt, om even als een particulier onder de hoogheid van den Staat aan dit werk deel te nemen; maar die dan toch feitelijk aan de Kerk van Christus aanzegt, dat niet aan haar, maar aan den Staat de eere toekomt, om in den nood der menschelijke ellende te voorzien, en dat de Staat dit doen zal uit de publieke kassen.

Daartegen nu komt intusschen steeds sterker protest op. De Kerken beginnen zelve te gevoelen, dat men haar eere, en in *haar* eere de eere van *haar Koning*, aantast, en maken zich op, om tegenover deze aanmatiging van de Overheid het haar door Christus toegewezen terrein te handhaven. Alleen maar, ook bij dit protest ontbreekt het vaak aan behoorlijke onderscheiding. Men kan en mag niet zeggen, dat *de* verzorging van armen en kranken *onder*

heel het volk plicht der Kerk is. Dit ware haar een volstrekt onmogelijke taak opleggen, en het is alleen de schijngestalte der Volkskerk, die aan dit wanbegrip voedsel geeft. Zeer zeker, als heel het volk tot de Kerk van Christus behoort, dan moet ook de Kerk de verzorging van kranken en armen van heel het volk op zich nemen en alleen dragen. Men kan niet tegelijk deze twee doen: eenerzijds de Volkskerk als een schijngestalte en voor onhoudbaar aanzien, en anderzijds verklaren, dat de Kerken voor heel het volk te zorgen hebben. De Koninklijke eere van Christus als zijnde Koning in zijn Kerk eischt alleen, dat allen die tot zijn Kerk als onderdaan behooren dan ook door die Kerk in hun noodstand op afdoende wijze geholpen worden. Christus heeft als onze Koning alleen zijn onderdanen zich ten eigendom gekocht. Dus behoort ook alles wat een lid der Kerk bezit aan Jezus toe. Wie dit ontkent, zou Jezus' *eigendom* niet zijn. Over wat men bezit en int, is men alleen rentmeester onder zijn Koning. En nu is het de eere van onzen Koning, dat al wie in zijn gemeente in nood verkeert of lijdt door de andere leden, die van goeden stand zijn, onderhouden worden. Nooit mag dus een lid der Kerk genoodzaakt worden om *buiten* zijn Kerk hulp te zoeken. De leden der Kerk vormen ééne heilige familie, en het komt de eere der Kerk en de eere van haar Koning te na, dat een onderdaan van Jezus bij een persoon of bij een macht, die buiten de Kerk staat, hulp zou moeten gaan zoeken. In de gemeenschap van goederen, die in Jeruzalem intrad na den Pinksterdag, lag onbeheerschte overdrijving, maar ook zoo sprak er zich toch het besef in uit, dat de leden van eenzelfde Kerk van hun Koning saam de inkomsten ontvangen, waaruit allen leven moeten. Geen Kerk kan er dus meer van af met te *bedeelen*; ze moet voorzien in den nood, en er zóó in voorzien, dat er geen nood meer besta. En evenmin als de Kerk ooit haar armen naar het landsbestuur mag verwijzen, evenmin mag een lid der Kerk ooit bij het burgerlijk bestuur hulp gaan zoeken. De eere van Christus als onzen Koning verbiedt dit.

Is er nu over, en kan men nog meer doen, dan is er natuurlijk alles voor te zeggen, dat men zijn milddadigheid ook over de grenzen van zijn Kerk heen schuift, en ook anderen helpt, maar dit mag niet, eer in de Kerk zelve in allen nood der huisgenooten zij voorzien. Er moet voeding, er moet kleeding, er moet woning, er moet verwarming voor allen zijn, ook in tijden van werkloosheid en ziekte. Ook de kranken der Kerk moet de Kerk zich daarom aantrekken. Met bedeeling is men er volstrekt niet af. De armen vereischen geheel bijzondere verzorging, en in den nood van de gezinnen, die door de krankheid van den broodwinner lijden, moet worden voorzien. Heerlijk is het daarom, dat men door wijkverpleging en anderszins ook dezen nood zich thans begint aan te trekken, maar 't is nog slechts een begin. De eere van onzen Koning eischt nog veel meer. Ieder moet weten, dat als hij zich onder Christus als Koning plaatst, dan ook van Christuswege aller nood voorziening eischt. Hieruit volgt tevens, dat het Diaconaat voor de zoo ernstige vraag staat, *hoe* de verzorging moet worden aangelegd, om toe te zien, dat men niet het pauperisme voede, en op den duur de gemeente uit den noodstand redde. Zelfs de tucht heeft hier in in te grijpen, waar de nood door eigen schuld opkwam of voortduurt. De Diaconale zorg moet tevens een sociaal en zedelijk verheffend karakter dragen.

Hierbij is particuliere liefdadigheid allerminst uitgesloten. Men beoefent die van zelf in de familie, zoo er familieleden zijn, die het noodige missen. Zoo doet men ook onder vrienden en bekenden. Gevaar duikt alleen op, zoo een particulier of zelfs een predikant er een private armverzorging gaat op na houden. De linkerhand mag niet weten wat de rechterhand doet, en al die lijsten, waarop men met naam en toenaam inteekent, zijn in rechtstreekschen strijd met den regel, dien onze Koning ons gesteld heeft. De collecte is en blijft de edelste, de meest Christelijke manier van geven. Dan

geeft ge in den blinde en niemand weet wat ge doet. Ook moet het booze denkbeeld de wereld uit, alsof het een vernedering ware, van de Diaconie hulp te ontvangen. De Diaconie is de meest kiesche verstrekking van hulp in Jezus' naam. Ze mag daarom niet worden geminacht, en hoe meer ze zich van haar hoog karakter bewust wordt en haar Koninklijk ambt gelden laat, door alleen de geschikte personen in het ambt op te nemen, hoe beter ze den nood zal te keer gaan.

En vraagt men nu, hoe 't dan met de overigen moet, die buiten de Kerk staan, en toch hulp noodig hebben, dan luidt ons antwoord: Laat ook daar de Kerkleden helpen voor zooveel ze kunnen, maar niet voordat de behoeftige leden der Kerk afdoende verzorging hebben gevonden; laat voorts vooral de gegoeden, die buiten de Kerk staan, doen wat ze kunnen op hun terrein; en blijft er dan nog nood over, dan, maar ook dan eerst trede het burgerlijk bestuur op, om die armen, die geen onderdanen van onzen Koning zijn, in hun brandenden nood bij te springen. In Frankrijk hebben zich nu zeker acht miljoen personen van de Kerk afgescheiden en deze staan buiten alle kerkelijk verband. Ook bij ons neemt dit aantal toe, en zal nog aldoor toenemen. De Volkskerk is en blijft een schijngestalte, die zich zelve oplost. En voor wie buiten de Kerk staat, kan de Kerk niet verantwoordelijk worden gesteld, en kunnen de leden der Kerk slechts in zooverre mee helpen zorgen, als eerst in den nood van alle onderdanen van Jezus onzen Koning voorzien is, en voorzien op afdoende wijze. En daarom, in het Diaconaal beheer menge de Overheid zich nooit. Dit staat buiten haar. De Overheid mag hier alleen handelen van af het punt, waar de roeping der Kerk eindigt.

XXII (*Slot*).

Saamvatting.

> Dit zegt hij, die de zeven sterren in zijn rechterhand houdt, die in het midden der zeven gouden kandelaren wandelt.
>
> OPENB. 2:1.

In kort begrip moet thans het betoogde saamgevat, en het Koningschap van Christus in en over zijn Kerk op aarde in eenheid van beeld voor ons treden. Niet alsof het gevoerde betoog in elk opzicht volledig ware geweest. Over kerkvoogdij, over de meerdere vergaderingen, over de benoeming van de ambtsdragers, en zooveel meer, konden nog tal van vraagstukken ter sprake zijn gekomen, en in een opzettelijke uiteenzetting van het instituut der Kerk zou de bespreking ook van deze vraagstukken niet hebben mogen ontbreken. Voor het doel van *Pro Rege* daarentegen kon met het behandelde worden volstaan. Daartoe toch was het voldoende die schakels in het licht te stellen, die de zichtbare Kerk van Christus aan onzen Koning en aan zijn Koninklijk regiment verbinden. In de Kerken zelve sleet het besef, dat Christus haar Koning is, al meer uit. De eeretitel van Christus' Koningschap werd vergeestelijkt, en daardoor uit de realiteit van het leven der Kerken weggedrongen. O, gewisselijk, wie zou niet belijden, dat onze verhoogde Heiland de driedubbele kroon draagt van zijn Profetisch, Priesterlijk en Koninklijk ambt. Maar dit alles was beeldspraak, en in die beeldspraak uitdrukking van een ongrijpbare geestelijke majesteit; maar in zijn kerkeraad, op zijn classe, in zijn Synode had men hiermee niets uitstaande. De zichtbare Kerk was nu eenmaal een verschijning in het leven der wereld, en moest naar de gelegenheid van de aardsche dingen beoordeeld worden. Zoo kwam men te staan voor een Synodale Landsvereeniging met plaatselijke departementen in steden en dorpen. Men had

de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, één groote Vereeniging die heel het land overspande, met een oppermachtig hoofdbestuur, en een imponeerende jaarlijksche vergadering, en onder dit hoofdbestuur had men in tal van steden en dorpen vertakkingen van deze groote maatschappij, die den naam van Departementen droegen. Welnu, zoo moesten ook de Kerken worden ingericht, en ook ten onzent ging het dien weg op.

Wat men vond waren „de Gereformeerde Kerken van Nederland"; alle plaatselijke Kerken met zelfstandig bestuur, en die zich door accoord in classe en op Synode vertegenwoordigen lieten, om gemeenschappelijke belangen te bespreken en te regelen. Maar dat hoorde niet alzoo. Aan dien staat van zaken moest hoe eer hoe beter een einde worden gemaakt. Niet Christus was in zijn Kerk Koning, maar de koning van 't land moest mede in Nederland ook op kerkelijk gebied gehoorzaamd worden. Deze aardsche koning, door zijn raadsleden misleid, matigde zich het recht aan, in de Kerk van Christus in te grijpen, en feitelijk het Koningschap van Christus te niet te doen, en zijn eigen Caesaropapistische macht in de Kerken op te richten. Natuurlijk waren de Kerken het toen aan Christus als haar Koning verschuldigd geweest, aan dezen wil van den aardschen Koning weerstand te bieden. Ze hadden zijn ingrijpen in de macht van Koning Jezus niet moeten dulden, en ook waar het bestuur der Kerken laf zijn post verliet, hadden nog de leden der plaatselijke besturen voor het Koningschap van Christus moeten opkomen. Maar er zat destijds in die Kerken geen pit meer. Een zwak protest werd gefluisterd, maar over heel het land genomen gaf men voetstoots toe, en zoo is toen, naast de algemeene Nutsmaatschappij, en naar haar model, door koning Willem I één groote kerkelijke maatschappij opgericht, waarvan alle plaatselijke Kerken onderdeelen zouden zijn; een nationaal kerkelijk lichaam, met zijn departementen in steden en dorpen; dat alles geplaatst onder de macht van één Hoofdbestuur, en dat Hoofdbestuur zou den naam dragen van Synode. En zoo is toen die ééne „Nederlandsch Hervormde Kerk" in het leven geroepen,

die vóór 1815 nimmer bestaan had; iets waardoor feitelijk en wettelijk het Koninklijk regiment van Christus over zijn Kerken hier te lande, als niet bestaande, geroyeerd werd. Niet, men versta ons wel, alsof dit met klare bewustheid toeging. Veeleer dacht men er niet aan, dat men door deze schepping van een nieuw zedelijk lichaam ook maar iets aan Christus' eere te kort deed. De zaak was alleen, dat Koning Willem niets hoegenaamd van het bestaan van een Koningschap van Christus over zijn Kerken begreep; dat de Dienaren en ambtsdragers er niets meer voor voelden, en dat voor de leden der Kerken dit Koninklijk regiment geheel vergeestelijkt en in de bewerking der zielen was ondergegaan. Vooral in de tweede helft der 18de eeuw had deels het rationalisme, deels de gevoelsactie alle vastheid aan de kerkelijke begrippen en kerkelijke instituten ontnomen. Er werd in de Kerken gehuild, en de preek was niet goed, als er niet ten minste één vrouw flauw viel; maar het spierweefsel van het kerkelijk leven begon tot ontbinding over te gaan, het zenuwgestel van het kerkelijk leven werkte door overprikkeling onzuiver. En wel dweepte men met Jezus, en riep in hartstocht uit: „Och, was Jezus nog op aarde 'k ging aanstonds naar Jezus heen", maar voor Christus' Koninklijke eere voelde men niets meer. Men begreep van verre niet meer, wat hier onder te verstaan was. En zoo is toen de aanslag van de aardsche Overheid op het zelfstandig karakter van Christus' Kerk volkomen gelukt.

Voor de eere van Christus' Koningschap in zijn Kerk kwam het er daarom op aan, allereerst dit eigen zelfstandig karakter van Christus' Kerkstichting weer op den voorgrond te plaatsen. De zichtbare Kerk in uw stad of dorp is niet maar een stichting van menschen, maar de openbaring van de onzichtbare Kerk, het naar buiten treden van het mystieke Lichaam des Heeren. Wat zich nog Kerk noemt, maar van het mystieke Lichaam los is, is geen Kerk meer, hoogstens een schijngestalte zonder eerstgeboorterecht.

Dit mystieke Lichaam des Heeren nu hangt aan de wedergeboorte en de inlijving in Christus. Het is de eenheid van het herboren menschelijk geslacht. De bekeering grijpt in het onzichtbare plaats, voor het mystieke Lichaam beslist de wedergeboorte. Vandaar dat ook de patriarchen en profeten des Ouden Verbonds, en evenzoo de uitverkorene kinderkens die wegsterven, eer ze de wieg verlieten, tot dit mystiek Lichaam behooren kunnen. Dit mystieke Lichaam heeft een Hoofd, en dit Hoofd is Christus, en onder dit Hoofd heeft het leden, d.w.z. wedergeboren personen, die in dit Lichaam van Christus worden ingelijfd, en in dit Lichaam zoo met Christus als met elkander voor eeuwig verbonden zijn. Dit mystieke Lichaam is alzoo ten deele reeds hierboven, voor een ander deel nog hier op aarde, en voor een derde deel wacht het nog op het geslacht dat geboren zal worden.

Dit mystieke lichaam van Christus nu blijft niet schuilen in het geestelijke, maar Christus, die hier alleen de wet heeft te stellen, heeft het zoo ingericht en verordend, dat dit mystieke Lichaam ook naar buiten zou optreden, en uit zijn eigen leven vormen zou wat we noemen de zichtbare Kerk op aarde. Door dezen overgang uit het verborgen geestelijke in het openbaar waarneembare, ontstaat splitsing. Het mystieke Lichaam omvat al wat Christus toebehoort in den hemel en op heel de aarde en in de toekomst. Daarentegen kunnen in het zichtbare alleen plaatselijk de belijders optreden en zich onderling als Kerk verbinden. Zoo echter, dat ze steeds zich van hun gemeenschap met alle overige openbaringen van het Lichaam van Christus bewust blijven, en alzoo met andere plaatselijke Kerken gemeenschap en federatieve vereeniging zoeken in ringen en classen, synoden en conciliën. Maar nooit kunnen hieruit in dien zin Volkskerken geboren worden, alsof niet in Christus, maar in de Volkskerk als zoodanig het uitgangspunt van het Kerkelijk leven lag. Taal en levensusantiën mogen de Kerken van éénzelfde land op eenzelfde nationale Synode saambrengen, maar nooit schept een nationale Synode ééne nationale Kerk. Die bestaat niet, en is,

waar ze opduikt, niets dan een product van menschelijke verzinning. De nationale eenheid wordt gekroond in den vorst van het land, maar de eenheid der Kerk wordt gekroond in den Koning, die zit aan Gods rechterhand, en wie hier den vorst van het land voor Christus in de plaats schuift, randt rechtstreeks zijn heilig Koningschap aan.

De grenzen van Christus' Kerk zijn niet de grenzen van het land, maar is de grens of scheidingslijn tusschen het herboren en onherboren deel van ons menschelijk geslacht. Van daar de onhoudbaarheid van elk streven, om niet alleen de zichtbare Kerk nationaal te maken, maar in haar bovendien, wat nog veel verder afwijkt, alle burgers van 't volk als leden te incorporeeren. We zeggen niet, dat er niet, in een kolonie b.v., voor korten tijd een zeer kleine volkseenheid zou kunnen bestaan, die uitsluitend uit oprechte belijders bestond. Het voorbeeld hiervan is in Amerika metterdaad soms gezien. Maar in het gemeen de volken genomen, blijkt telkens weer, dat nimmer het geheele volk, en zelfs niet het grooter deel van een volk, in Christus' mystiek Lichaam is ingelijfd of voor hem leeft en hem belijdt. Hoe dan van een Volkskerk te spreken? De Volken zijn ethnographisch-geographisch ingedeeld. Christus' Koninkrijk vindt zijn grens uitsluitend in het al of niet herboren leven. Wie nu de Kerken in een Volkskerk oplost en heel het volk er in saamperst, geeft het eigen karakter van Christus' Kerk prijs, rekent niet naar *zijn* gebied, maar naar het gebied van den aardschen vorst, en stelt voor het burgerschap der hemelen het burgerschap van een bepaald land in de plaats. De uitkomst is dan ook steeds geweest, dat door het ingang vinden van deze principieel valsche denkbeelden het besef van het Koningschap van Christus *moest* te loor gaan, en *is* te loor gegaan. In geheel de inrichting en het bestuur van zulk een gefantaseerde Kerk is voor het Koningschap van Christus geen plaats meer, het kan er niet tot gelding komen, en is er dan ook geheel vernietigd. Er wordt niet meer aan gedacht. Men vergeestelijkt wat door de kracht des Geestes

op de realiteit moet inwerken. Zoo wordt in de prediking het Koningschap van Christus geheel opgelost. Geen lid der Kerk heeft er meer gevoel van of voor. En elke poging om dit hooge Koningschap van Christus in zijn Kerken te herstellen en weer tot eere te brengen, vindt alle kerkelijke macht tegenover zich, en moet zwichten of die macht breken.

Schuift nu het mystieke Lichaam van Christus in een bepaald land in, doordat personen in dit land herboren worden ten eeuwigen leven, dan komt vanzelf in dit land ook de zichtbare Kerk tot openbaring. De geroepenen ten leven leeren elkander kennen, en ter plaatse waar ze wonen, zoeken ze gemeenschappelijken eeredienst en ordening van het kerkelijk leven naar de ordinantiën van hun Koning. Daar nu Christus, naar luid van de Openbaringen van Johannes, de Koning over alle koningen der aarde is, heeft de Vorst van zulk een land deze stichting en oprichting der Kerken te laten geworden, mag hij haar niets in den weg leggen, en moet hij haar leven naar eigen aard, in volle vrijheid, laten geworden. Niet hij heeft aan de Kerken den regel des levens voor te schrijven. Ze leven naar eigen levenswet, d.i. naar de wet van haar hemelschen Koning, en geen wet des lands mag daaraan afbreuk doen. Vandaar de onmogelijkheid om de Kerken te brengen onder een rechtsbegrip, dat op burgerlijk terrein geldt. De Kerken zouden, zoo wilde de wet bepalen, „zedelijke lichamen" zijn, maar dit begrip zelf van zedelijk lichaam is op de Kerken niet van toepassing, en het zou, werd het er op toegepast, heel het wezen der Kerken vervalschen. De Kerken van Christus zijn een verschijning *sui generis*, d.w.z. van een eigen soort. Niets is met haar op één lijn te stellen. Niets is met haar te vergelijken. En een Overheid, die, dit haar eigen karakter niet eerbiedigend, de Kerken toch, als waren ze zedelijke lichamen, beoordeelen en regelen wil, begaat schennis aan Jezus' Majesteit. Ze randt zijn Kerken, en in die Kerken hem zelven, aan. Ze treedt

over op zijn Rijksgebied, en poogt hem de wet te stellen. Goede Overheid zal daarom, uit eerbied voor wat Christus als aller koningen Koning in haar land komt doen, dankbaar zijn, dat hij zijn Kerk ook in haar land wil openbaren, haar alzoo met eere bejegenen, en haar in volledige vrijheid, overeenkomstig haar aard, laten geworden. Men heeft dit genoemd, dat de Kerken van publieken rechte zijn. Doch zelfs dit is nog te zwak uitgedrukt, ze zijn niet alleen van publieken, maar zeer beslist van Goddelijken rechte, omdat de Zone Gods als haar Koning ze in zulk een land indraagt.

Intusschen, niet alles wat men Kerk noemt of er voor uitgeeft, kan hierop aanspraak maken, en deze hooge positie komt alleen toe aan zoodanige Kerken, die metterdaad zich als een openbaring van het mystieke Lichaam des Heeren gedragen en aanstellen. En hier nu schuilt de moeielijkheid, waarop men telkens stuit. Het mystieke Lichaam hangt aan de wedergeboorte en de inlijving in Christus, en juist dit is bij de zichtbare Kerk daarom ondenkbaar, omdat wij menschen elken maatstaf missen, om met stellige zekerheid uit te maken wie een Christen is en wie niet. Voor de wedergeboorte treedt daarom bij de zichtbare Kerk de Christelijke *belijdenis* en de Christelijke *zede* in de plaats. Belijdenis en wandel kan men beoordeelen, de verborgen dingen des harten niet. En in de tweede plaats wordt de moeilijkheid, die zich hier voordoet, nog verhoogd door de gebondenheid van de Kerken aan den regel des Verbonds, die ook de kinderen der belijders in het Kerkelijk Lichaam opneemt. In den aanvang, of bij de wederoprichting eener ingezonken Kerk doet zich die moeilijkheid minder gevoelen. Dan treedt alleen toe, wie in zijn hart is aangegrepen, en dus ook zijn leven voor zijn belijdenis veil heeft. Zelfs de huwelijksbanden vallen dan weg, en Jezus zelf heeft voorzegd, hoe dan de ouders tegen de kinderen, de broeders tegen hun broeders vijandig zullen overstaan, elkander zullen haten, en zelfs zullen overleveren. In die ure oefent de vervolging een ongezocht strenge tucht. en die tucht der vervolging houdt de Kerken zuiver. Maar nauwelijks heeft de vervolging een

einde genomen, en is een Kerk in haar normaal kerkverloop ingetreden, of men stuit op de dubbele moeilijkheid, dat de kinderen moeten worden opgevoed, en dat de hypocriet zich met de oprechte belijders vermengt. Van daar de onafwijsbare noodzakelijkheid, om alsdan de tucht der Kerken zelve te doen intreden. Haar hooge pretentie van een kolonie van Koning Jezus in het aardsche vaderland te zijn, zou ze niet kunnen volhouden, zoo ze niet alle vereischte maatregelen nam, om door strenge tucht de zuiverheid van haar karakter te handhaven. In de Kerk komen alleen de onderdanen van onzen Koning, deze moeten zich, als onderdanen, aan Christus als hun Koning toewijden, hem belijden, leven naar zijn ordinantiën, en tot elk offer voor zijn eere bereid zijn. Blijkt nu, dat in de Kerk insloopen wie geen onderdanen zijn, dan moet de tucht intreden, en verwaarloozing van de tucht is opnieuw een rechtstreeksch prijsgeven van het Koningschap van Christus, om te gaan leven naar menschelijken wil, en zijn kerkelijke wet te verzaken.

Die tucht, die in den naam van onzen Koning moet worden uitgeoefend, eischt een bestuur over de Kerk, dat deze tucht zal uitoefenen, en zal uitoefenen naar 's Konings wet. Vandaar dat elke inrichting van de Kerk ambten in het leven roept, en dat de dragers van dit ambt geëerd moeten worden als door den Koning der Kerk aangesteld. Hun tucht gaat dan geestelijk door de prediking, en daarom moet ook die prediking een spreken in naam van onzen Koning zijn. Maar die tucht gaat ook kerkrechtelijk, en moet desnoods leiden tot afsnijding van de Kerk van wie er naar de wet des Konings niet toebehoort. Wie nu als drager van het ambt het Koninklijk gezag van Christus, dat hij uitoefent, glippen laat, er niet aan denkt, en er niet naar handelt, geraakt met Christus' Koningschap in openbaren strijd, verzaakt het, en schaadt de Kerk, zonder haar baat te brengen. Elke Kerk zonder tucht verloopt in het tweede of derde geslacht in een gewone menschelijke vereeniging en snijdt het Koningschap van Christus af. In de Kerk hoort alleen wie onderdaan van Christus is. Christus heeft hem gekocht met zijn eigen bloed.

Hij is van Christus *het eigendom.* Christus heeft alles over hem te zeggen. Hij behoort met lijf en goed aan zijn Koning toe. En elk hypocriet nu, die toch in de Kerk wil blijven, moet gedwongen worden zóó te spreken en zich zóó te gedragen, dat het Kerkbestuur de uitwendige kenmerken van een onderdaan van Christus in hem terug vindt. Zijn deze kenmerken voorgewend, dan komt dit voor rekening van den hypocriet. Maar de schuld gaat op het Kerkbestuur over, zoodra in woorden of daden het tegendeel bij zulkeen uitkomt.

Verzaakt nu het bestuur van een Kerk deze tucht, en is het niet door goede woorden tot getrouwe plichtsvervulling terug te brengen, dan moeten de gecombineerde Kerken of ook de synodaal gecoaliseerde Kerken tusschenbeide treden, om de goede orde in zulk een Kerk te herstellen. En doen deze dit niet, doordien ze zelve ontrouw zijn geworden, dan moeten de trouwe onderdanen van Koning Jezus in zulk een Kerk zelven het werk der reformatie ter hand nemen, om de breuke te heelen, en de Kerken tot onderworpenheid aan haar Koning terug te roepen. Tucht, en zoo deze faalt, reformatie, zijn daarom de twee factoren, die in het kerkelijk leven aangewezen zijn, om de gehoorzaamheid der Kerk aan haar Koning, waar deze feil ging, terug te brengen. Wel zullen hierbij tijden van afwachting en overgang intreden. Reeds de voorzichtigheid maant hiertoe. Eer men tot het uiterste overgaat, kunnen en moeten vooraf alle middelen van redres worden aangewend. Maar blijkt de wonde in den gewonen weg niet te genezen te zijn, dan mag ten slotte ook voor het uiterste niet worden teruggedeinsd. Onze Koning moet zijn eere hebben. Het is de Kerk, die hem in de eerste plaats die eere te brengen heeft. En waar zij zouteloos werd, mag niets ontzien om de eere van onzen Koning weer boven alles te doen uitschitteren.

Deze vaste regel beheerscht tevens de opleiding der Dienaren des Woords. Een opleiding, ook in geleerdheid, is onmisbaar, maar de opleiding gaat rechtstreeks tegen de eere van onzen Koning in, zoo

ze zich niet als hoofddoel stelt, om mannen te vormen vol des Heiligen Geestes, die als gezalfde ambtsdragers van onzen Koning zijn herauten bij de schare zullen zijn. En ditzelfde beginsel moet evenzoo in het wezen der Evangelisatie, der Missie, van het Zondagschoolwezen en in de Philanthropie gelden. Het moet alles om onzen Koning gaan, in zijn Naam, en voor zijn eere. Dat nu, waar de Kerken stilzitten en schuld op schuld laden, volijverige leden der gemeente zich opmaken, om in wat de Kerk verzuimt te voorzien, is niet alleen niet te laken, maar te prijzen, mits maar steeds het beding gelde, dat deze volijverige leden bereid zijn, aanstonds weer hun actie met de Kerk in verband te brengen. zoodra de Kerken zich weer *Kerken* gaan betoonen. Ze kunnen hulpdienst bewijzen, ze kunnen, als de Kerk slaapt, zelve wakker zijn en doen wat de Kerk had moeten doen, maar nooit mogen ze de Kerk ondergraven of zich aanstellen als konden ze de Kerk vervangen. Catechisatie, missie, evangelisatie en diaconaat zijn door Christus zelf in zijn heilig organisme ingesteld, en het is niet slechts de Kerk, maar het is het Koningschap van Jezus zelf te na komen, indien men de door hem gewilde orde verstoort, of althans niet aanstonds bereid is, zich weer naar die orde te voegen zoodra de mogelijkheid ertoe weer gegeven is.

In zijn Kerk op aarde is het Koningschap van Christus een volstrekte macht. In zijn Kerk beheerscht hij alles, heeft hij alleen zeggenschap, en niemand buiten hem, noch de Overheid, noch het kerkbestuur, noch de leden. Het moet in de Kerk alles, zonder uitzondering, bij zijn Woord leven, en naar zijn ordinantiën zich inrichten en besturen. Het te loor gaan van het Koningschap van Christus in de Kerk, vermoordt de Kerk zelve. En elke poging om de ingezonken Kerk te herstellen, die, hoe goed ook bedoeld, niet voor alle dingen op het herstel van Christus' Koningschap gericht is, moet feil gaan, en kan geen resultaat opleveren. „Kust den Zoon, opdat hij niet toorne, en gij op den weg vergaat", blijft ook hier de regel van genezing voor alle krankheid, en wie dit verloochent of verzaakt, zal nooit anders oogsten dan pijnlijke teleurstelling.

PRO REGE.

HET KONINGSCHAP VAN CHRISTUS.

DEEL TWEE.

HET KONINGSCHAP VAN CHRISTUS IN ZIJN WERKING.

DERDE REEKS.

Christus' Koningschap en het Gezin.

I.

Het Gezin geen nieuwe Schepping.

> Doch hij, antwoordende, zeide tot hen: Hebt gij niet gelezen, die van den beginne den mensch gemaakt heeft, dat Hij ze gemaakt heeft man en vrouw?
> MATTH. 19:4.

IN het eerste gedeelte van deze derde reeks artikelen is gehandeld van hetgeen uit Christus' Koningschap voortvloeit voor ons *persoonlijk* leven. Dit was het meest algemeene en moest daarom vooropgaan. Daarna is in het tweede gedeelte het Koningschap van Christus in verband met *de Kerk* toegelicht. En thans in dit derde gedeelte wordt onderzocht, wat het Koningschap van Christus te zeggen heeft voor het *Gezinsleven*. Er zal later ook te handelen zijn van de beteekenis van Christus' Koningschap voor de Maatschappij, voor den Staat en voor de sferen van Kunst en Wetenschap, maar het *Gezin* gaat hier voorop, omdat alle verrijking van het persoonlijk leven met het Gezin begint, en ten deele uit het Gezin opkomt.

Toch dient aan onze bespreking van het gezin een meer algemeene beschouwing vooraf te gaan over wat men zou kunnen noemen: de beteekenis van Jezus' Koningschap voor geheel de sfeer van

het burgerlijke leven. Er is een kerkelijk leven, maar van geheel anderen aard is ons burgerlijk leven, en zoo van het Gezin als van de Maatschappij, zoo van den Staat als van Kunst en Wetenschap kan gezegd, dat ze alle tot de breede sfeer van dit burgerlijk leven behooren. Dit burgerlijk leven is gemeen aan alle volken, geheel afgezien van de vraag of ze gekerstend werden. Bij Chineezen en Indiërs, bij Grieken en Perzen, bij Babyloniërs, Assyriërs en Egyptenaren was in de oude bedeeling van een Kerk geen sprake, maar wel hadden ze een huiselijk, maatschappelijk en staatkundig leven, en zoo ook bloeiden er Kunst en Wetenschap. Geheel dit breede terrein van het burgerlijk leven, in al zijn vertakkingen, vormt daarom met de Kerk een tegenstelling. Voor het kerkelijk en het burgerlijk leven zijn er twee afzonderlijke sferen, en de zeer onderscheiden beteekenis van Jezus' Koningschap voor deze beide sferen wordt geheel door dit principieel verschil tusschen beide beheerscht. Het regiment van onzen Koning gaat over beide, maar over elk van deze twee op geheel uiteenloopende manier. Jezus' Koningschap is in ons burgerlijk leven heel iets anders dan in ons kerkelijk leven. Van wat Jezus' Koningschap in zijn Kerk is, valt geen gevolgtrekking af te leiden voor wat zijn regiment in ons burgerlijk leven behoort te zijn. Het ééne zelfde Koningschap van Christus heeft in beide sferen een geheel uiteenloopende beduidenis. Wie beide verwart, zal noodwendig òf Jezus' Koningschap over zijn Kerk verzwakken, om het pasklaar te maken voor het burgerlijk leven, òf wel hij zal op het burgerlijk leven een druk vanwege de Kerk leggen, die het zijn oorspronkelijk karakter ontneemt.

Dit sterksprekend verschil tusschen het kerkelijk en het burgerlijk leven komt toch op uit beider geheel uiteenloopenden oorsprong. Ons burgerlijk leven vindt zijn oorsprong in *de Schepping*, het kerkelijk leven in *de Genade*. In het Paradijs vóór den val was er van een zichtbare Kerk geen sprake, en ook in het nieuw Jeruzalem zal voor de zichtbare Kerk geen plaats meer zijn. Ter afsnijding van misverstand laten we het mystieke Lichaam van Christus hier

nu buiten bespreking, en nemen de Kerk alleen gelijk ze in de historie optreedt als een zichtbare stichting van eigen soort, die in het burgerlijk leven inschuift. Welnu, die zichtbare Kerk is eerst na en door Christus' verschijning mogelijk geworden, en onder de leiding der apostelen de wereld ingedragen. Wat onder het Oude Verbond tot stand kwam, kan men ook wel Kerk noemen, maar het was in elk geval niet de Kerk van Christus in haar geestelijke zelfstandigheid, en het is alleen deze zelfstandige Kerk van Christus, die we ook in de Twaalf Geloofsartikelen belijden. We ontkennen daarom niet, dat ook onder de Patriarchen en in Israël van zekeren vorm der Kerk kan gesproken worden, maar dat was dan toch slechts een voorloopige formatie, niet de Kerk van Christus in haar uitgegroeiden vorm. De eigenlijke, wezenlijke Kerk van Christus is apostolisch van aard, aan de prediking der apostelen gebonden, en eerst op den Pinksterdag uit haar windselen getreden. De Christelijke Kerk in haar zichtbare gedaante is een Genade-instituut, dat, ware de val uitgebleven, niet zou gekomen zijn. Die Kerk is een postulaat van de zonde, en eerst om de zonde mogelijk geworden. Ze hoort in het Scheppingsleven niet. Eerst toen dit Scheppingsleven een geheel valschen plooi door de zonde kreeg, riep de hieruit ontstane geestelijke en stoffelijke ellende om redding, zoen en verlossing, en het is de Kerk van Christus, die nu onder de volken optreedt om, in naam van Christus, die genadige verlossing te brengen. De Kerk is daarom aan het Scheppingsleven vreemd. Ze komt er niet uit op, maar komt er bij. Ze is een stichting van geheel eigen soort en orde. Ze schuift als een stichting van eigen oorsprong in het leven der volkeren in. Zoo als het medicijn bij de kranke, en de balsem bij de wonde bijkomt, zoo voegt de Kerk van Christus bij het natuurlijk leven. Men heeft ze wel het hospitaal der menschheid genoemd, en tot op zekere hoogte kan dit beeld haar positie in het volksleven toelichten. Alles toch hangt er maar aan, dat men helder inzie, hoe de Kerk van Christus extraordinair bij het ordinaire leven bijkomt en daarom nooit uit het gewone leven kan verklaard

worden; nimmer in de gewone verhoudingen van het leven kan worden opgenomen; een eigen iets is, dat door Christus als onzen Koning in het leven der volken wordt ingezet en ingeschoven; en daarom aanspraak maakt op volstrekte zelfstandigheid en weigert zich naar de burgerlijke verhoudingen te laten beoordeelen.

Hieruit verklaart het zich dan ook, dat het Koningschap van Christus in zijn Kerk zulk een volstrekt karakter draagt. Christus is in zijn Kerk alles en in allen. Hij sticht zijn Kerk, hij onderhoudt zijn Kerk, hij beschermt zijn Kerk, hij regeert zijn Kerk, zijn wil en woord is in zijn Kerk oppermachtig. De Kerk heeft geen enkelen levensvorm, die niet uit den Christus voortkomt. Alles in zijn Kerk is zijn eigendom, zijn bezit, het gebied zijner heerschappij. Er is geen monarchaal gezag op aarde denkbaar, dat ooit zoo volstrekt van aard zou zijn, als Christus Koningschap over zijn Kerk. Van daar de schrikkelijke zonde, zoo zijn Kerk van hem afwijkt, hem de gehoorzaamheid opzegt, uit een ander leven dan zijn leven leeft, en de eere van zijn Koningschap op haar eigen terrein laat verflauwen. Het niet te weerspreken feit, dat in zoo tal van Kerken het Koningschap van Christus bijna geheel verzwegen wordt in de prediking, in het gebed niet tot zijn recht komt, bij het sacrament verwaarloosd wordt, en in het bestuur der Kerk verzaakt en miskend wordt, toont duidelijker dan iets anders, hoe diep al zulke Kerken van haar oorspronkelijke zuiverheid zijn vervallen, en wijst tevens den eenigen weg aan, waarlangs ze tot *heiliger* bestaan kunnen terugkeeren. *Heilig* toch is de specifieke naam, die aan de Kerk in onderscheiding van het burgerlijk leven toekomt. „We gelooven één *heilige*, algemeene, apostolische Christelijke Kerk." Van de eerste Christenen wordt in de brieven der apostelen steeds als van de heiligen te Efeze, de heiligen te Colosse, de heiligen te Rome gesproken. *Heilig*, niet alsof de Kerk of haar leden zonder smet of rimpel waren, maar omdat heel het kerkelijk leven heilig is in

Christus. De bespreking der Kerk moest ter toelichting van het Koningschap van Christus daarom voorop gaan. Alleen toch in de Kerk is dit Koningschap het één en al, is dit Koningschap rechtstreeks, is dit Koningschap volstrekt. Alleen met het oog op de Kerk is dit Koningschap als een zelfstandige heerschappij te verstaan. Voor de Kerk is dit Koningschap opgekomen. Door die Kerk leeft het voort. En als eenmaal die Kerk haar loop zal voleind hebben, en het Rijk der heerlijkheid ingaat, zal onze Koning dit zijn Koningschap aan God den Vader overgeven, opdat God zelf rechtstreeks alles in allen zij.

Ons burgerlijk leven daarentegen, zoo in gezin en maatschappij als in staat en wetenschap, is van geheel anderen oorsprong, heeft geheel andere beduidenis, gehoorzaamt aan geheel andere wet, heeft geheel ander doel en leidt een geheel ander leven. Het is niet uit de genade, maar uit de Schepping. Het gaat niet terug op den Pinksterdag, maar ver daar achter, op het Paradijs, vóór den val. En hoe ook de zonde de verhoudingen in dit burgerlijk leven moge vervalscht en bedorven hebben, het is en blijft toch het oorspronkelijk bestel van den Schepper, dat nog steeds den gang van dit leven beheerscht, en tot in het eind der eeuwen zal blijven beheerschen. Zeker, de geneesheer richt zijn studie ook op de ziekteleer, maar het uitgangspunt van al zijn studie is en blijft toch de samenstelling van het menschelijk lichaam in zijn anatomisch en physiologisch verband. Vóór alle dingen moet hij weten, hoe het van nature in het gewone menschelijk lichaam gesteld is; op de krachten en werkingen, die van nature in dit menschelijk lichaam gegeven zijn, moet hij zijn eerste aandacht richten; en wat krank of gewond zich aan hem vertoont, moet hij pogen tot de oorspronkelijke gezondheid en gaafheid terug te brengen. Zijn geneesleer en medicijnleer komt hem te hulp, maar grondslag van alle medicatie is en blijft de kennis van het menschelijk lichaam, gelijk het van nature geschapen en in zijn werkingen verordend is. Nu is, als men zoo wil, de genadeleer een geneesleer; maar zoodra een poging

wordt aangewend, om de genade ook op het burgerlijk leven heiligend en genezend te doen inwerken, moet toch altoos worden uitgegaan van de constitutie van het burgerlijk leven in zijn oorspronkelijken vorm, gelijk het in het Paradijs, naar Gods bestel, gegeven was. In de Kerk hebben we alleen met de genade te rekenen, maar zóó niet treden we uit de Kerk in het burgerlijk leven over, of we vinden een leven dat gereed is, dat een eigen bestaan leidt, en dit bestaan dankt aan de oorspronkelijke ordinantiën, die in de Schepping van Godswege voor ons menschelijk leven gegeven zijn. Ook bij de genade kunnen we wel van een scheppende macht spreken, maar deze scheppende macht is hier toch altoos maar herscheppend, en alleen van datgene wat uit het Paradijs de wereld inging, en alzoo reeds in het Paradijs als gegeven bestond, kan gezegd, dat het rechtstreeks uit de Schepping opkomt. En dit nu geldt niet van het kerkelijk, maar wel, èn in volstrekten zin, van het burgerlijk leven. Ook zonder zonde, zonder genade, en zonder de komst van Christus, zou er een burgerlijk leven zijn opgebloeid. Het zou, bij die onderstelling, zuiver en gaaf zijn opgebloeid, gelijk het nu in allerlei ellende zich ontwikkelde. Maar gaaf of ongaaf, zuiver of vervalscht, in edelen of onedelen stijl opgebloeid, altoos komt het burgerlijk leven uit de Schepping op, en daarom moet ook ter verklaring van Christus' Koningschap voor dit burgerlijk leven altoos op de Scheppingsordinantie worden teruggegaan.

Zoo, en niet anders, heeft Christus zelf het ons geleerd. Toen de Pharizeër tot hem kwam, om hem een vraag te doen over het Gezinsleven, of het namelijk geoorloofd was, een vrouw, die men getrouwd had, weer van zich te laten, wees Jezus aanstonds op de Schepping terug. Zoo toch diende Jezus den Pharizeër van antwoord, dat hij hem toevoegde: „Hebt gij niet gelezen, dat Hij, die in den beginne den mensch gemaakt heeft, ze gemaakt heeft man en vrouw? en hoe Hij heeft verordend: „Daarom zal een mensch

vader en moeder verlaten, en zal zijn vrouw aanhangen, en die twee zullen tot één vleesch zijn. Alzoo dat zij niet meer twee zijn, maar één vleesch. Hetgeen dan God saamgevoegd heeft, scheide de mensch niet." In dit korte zeggen hebben we metterdaad alle gegevens, die we hier behoeven, voor ons. Jezus treedt zelf hier niet als Koning op, om zelf een wet te stellen, maar gaat terug op hetgeen God gedaan heeft. In hetgeen God gedaan heeft, wijst Jezus op de Schepping als het alles-beheerschende uitgangspunt. In de Schepping zelve ligt de tegenstelling tusschen man en vrouw van den beginne aan aangegeven. En beide zijn niet aan zichzelf overgelaten, maar hebben in de Schepping beide hun levensordinantie ontvangen. De man zal uit het ouderlijk gezin uittrekken; een eigen gezin vormen; om dit gezin te vormen zich een vrouw kiezen; die vrouw zal hij aanhangen; en wel zoo, dat hij met die vrouw, en die vrouw met hem, één nieuwe eenheid vormt. En uit deze ordinantie volgt, dat een ieder, die het huwelijk breekt, tegen Gods ordinantie ingaat. De mensch mag dit niet doen, omdat het tegen de Schepping en tegen de Scheppingsordinantie indruischt. Op deze uitspraak van Jezus is veel te weinig gelet. Men heeft ze opgevat, als stelde ze alleen den regel voor het huwelijk, en heeft voorbijgezien, dat ze den grondregel bevat voor heel ons burgerlijk leven. En die regel komt hierop neer, en hierin uit, dat Jezus niet kwam om een nieuwe burgerlijke orde voor ons menschelijk leven in te stellen, maar *de bestaande orde van zaken*, die hij vond, aanvaardde en bevestigde. Jezus zint en peinst er niet op, om voor het huwelijksleven een nieuwe ordinantie in te stellen en een nieuw soort Christelijk huwelijk te scheppen. Hij zint op niets, hij schept zelf niets, maar neemt het huwelijk, gelijk het in het Paradijs is ingesteld. Er *bestond* een orde voor het huwelijk. Die orde was in het Paradijs uitgeroepen en den mensch opgelegd, ja, ze was in de schepping zelve van man en vrouw gegrond. En zoo doet Jezus niet anders, dan het stof, waaronder dit oorspronkelijk huwelijk vaak onkenbaar was geworden, er weer afvegen, het huwelijk weer in zijn oorspron-

kelijke zuiverheid toonen, en roept nu den mensch in het burgerlijk leven naar die van God gegeven Scheppingsordinantie terug. Zoo kon hij bij de Kerk *niet* doen. Voor de Kerk was geen Scheppingsordinantie gegeven. De Kerk kwam niet uit de Schepping. De Kerk moest hij nieuw stichten en instellen. Maar bij het huwelijk, en in 't gemeen bij het burgerlijk leven, denkt hij niet aan het in 't leven roepen van een nieuwe orde van zaken, maar gaat hij op de instelling zelve van de bestaande orde van zaken terug, en stelt dii ééne, dat die bestaande orde van zaken terugkeere tot haar Goddelijke institutie.

Men kan daarom zeer wel spreken van een Christelijk gezin, van een Christelijke maatschappij, van een Christelijken Staat, van een Christelijke wetenschap en van een Christelijke kunst, maar men gaat feil, zoodra men zich inbeeldt, dat bij dit alles van een *nieuwe* schepping sprake is. Men kan zeer wel een kranke zoo grondig genezen, dat ge hem straks terugvindt als ware hij een ander mensch geworden, maar toch weet ge daarom zeer goed, dat hij *dezelfde* mensch gebleven is, en dat er in dienzelfden mensch slechts veranderingen hebben plaats gegrepen, die zijn eerst door krankheid ondermijnd lichaam in *normalen staat* hersteld hebben. Een Christelijk gezin is anders dan een heidensch gezin, maar 't blijft een gezin, ja, zijn Christelijk karakter bestaat vooral daarin, dat het in meer waren en volledigeren zin dan eertijds weer een gezin, gelijk God het gezin gewild heeft, is geworden. Het maatschappelijk leven in een metterdaad Christelijk land, draagt een geheel ander stempel, dan het maatschappelijk leven onder Heidenen en Turken, maar met dat al blijft het een maatschappelijk leven, zich vormend uit de gewone factoren van het maatschappelijk geheel, alleen met dit verschil dat het zich zuiverder ontwikkelde, nobeler vormen aannam en alzoo beter aan de oorspronkelijke ordinantie van het maatschappelijk leven beantwoordt. Niet anders staat het met de Christe-

lijke Overheid. Ook deze zal anders optreden en anders zich voordoen dan eertijds de Aziatische despoten of de Pharao's van Egypteland, maar in substantie zal ze toch de Overheid zijn, voor de eenheid der natie optreden, en ze verdedigen bij elken aanval op haar onafhankelijkheid. Ze zal besluiten en wetten uitvaardigen, ze zal orde en rust bewaren, ze zal de misdadigers straffen en voor verkeer in het land zorg dragen. Ze zal dus doen wat ook de Heidensche Overheid doet, maar ze zal 't doen op andere wijze, en ook, zij zal in de wijze van haar optreden de oorspronkelijke ordinantiën Gods meer nabij komen. En geheel 't zelfde geldt van Christelijke kunst en Christelijke wetenschap. Ook hier zal geen afzonderlijke wetenschap of kunst naast de gemeene wetenschap en kunst geplaatst worden, maar 't zal een wetenschap en kunst zijn, die *op andere wijze beoefend*, zich meer en beter dan de gemeene kunst en wetenschap door God, die haar schiep en ook voor haar de grondordinantiën verordende, laten leiden.

Men late zich daarom door die bijvoeging van Christelijk gezin, Christelijke maatschappij, Christelijken staat, Christelijke Kunst en Christelijke wetenschap niet misleiden. Er is bij dit alles geen sprake, en er kan geen sprake zijn, van nieuwe schepping. Alle deze vertakkingen van het menschelijk leven bestonden vóór Christus, bestaan in tal van landen nog altoos buiten den Christus, en blijven steeds denkbaar, ook al denkt ge u het Koningschap van Christus geheel weg. Ze danken niet aan het Kindeken van Bethlehem, maar ze danken aan God Drieëenig het aanzijn en het eigen karakter. Er is tweeërlei orde van zaken. De eerste is de algemeene, die geheel het gewone menschelijk leven omvat, en die met de schepping van dit leven zelf en in zijn schepping gegeven is. Dit is de orde van zaken, die overal en allerwegen bestaat, waar menschen saamwonen; die bestaan heeft van alle eeuwen her; en die bestaan en heerschen zal, zoolang er een menschelijke saamleving op aarde zijn zal. En daarnaast is er een tweede orde van zaken opgekomen, die niet algemeen is, maar die alleen daar bestaat en heerscht, waar de Kerk

van Christus is opgetreden. Deze tweede orde van zaken geldt alleen voor de Kerk en voor hetgeen rechtstreeks tot de sfeer der Kerk behoort. Deze tweede orde van zaken is eerst met den Pinksterdag in volleinden vorm opgetreden. Ze is niet uit de Schepping, maar vrucht van stichting door den Christus, en daarom is ze alleen daar waar te nemen, waar de Kerk van Christus in gehoorzaamheid aan haar Koning bloeit. Alleen maar, het leven van die Kerk blijft niet binnen haar muren besloten. De glans van haar licht straalt ook naar buiten uit; die lichtstralen werpt ze ook op al wat tot de eerste orde van zaken behoort, het is die bestraling met hooger licht, waardoor de stichtingen van de eerste orde een Christelijk karakter aannemen. Doch dit aannemen van een Christelijk karakter beduidt dan niet, dat ze haar oorspronkelijke ordinantie verliezen, maar juist omgekeerd, dat ze tot de zuiverheid van die oorspronkelijke ordinantie worden teruggebracht. Het is niet een Christelijke fantasie, waardoor ze uit hun verband gerukt en in heel iets anders worden omgezet, maar het is de Christelijke gehoorzaamheid, waardoor ze, van alle vervalsching ontdaan, in haar oorspronkelijk karakter hersteld worden. Er komt niets nieuws bij, maar de half gesmoorde kiemen leven op en worden tot hooger bloei gebracht. Het is niet 't aanbrengen van iets nieuws, maar een herstellen van het oude, dat bedorven was. Wat met den oorspronkelijken stijl der Schepping in strijd was aangebouwd, wordt weggebroken, en de gevel weer opgebouwd in zuiveren stijl, naar het oorspronkelijk bestek. Het is feitelijk hetzelfde, wat met ons zelven in de wedergeboorte geschiedt. Ook bij de wedergeboorte verdwijnt de mensch niet die bestond, om er een ander mensch voor in de plaats te stellen, maar de mensch die er was, en ontaard was, wordt hersteld in gelijkenis naar het beeld Gods, waarnaar hij geschapen was. Christus geeft de wereld niet prijs, om er een geheel andere wereld voor in de plaats te stellen, maar hij neemt die wereld gelijk God haar schiep, schift tusschen hetgeen naar Gods beeld in die wereld schuilt, en hetgeen de zondaar er van gemaakt heeft, bestrijdt en verwijdert dit

laatste, stuift er het stof der eeuwen af, doet het oorspronkelijk plan Gods weer uit de stof te voorschijn treden, en bouwt nu op het teruggevonden fundament, in de zuivere lijn van Gods bestek, in Goddelijken stijl, en naar Goddelijk plan, het gebouw van het leven der wereld weer op. Die hier oorspronkelijk heerscht, is dus niet Jezus als onze Koning, maar God Drieëenig, die 't al schiep, het al instelde en 't al aan zijn bestel bond. En onze Heiland, wel verre van dit bestel van God Drieëenig te niet te doen, buigt er voor, onderwerpt er zich aan, eerbiedigt het in elk opzicht, en wil, dat niet de majesteit der genade, maar de majesteit van God Drieëenig er in uitschittere. Altoos weer naar den regel, dien men op elk stuk van het menschelijk leven kan toepassen: Hij, die in den beginne het gezin, de maatschappij, den staat, de kunst en de wetenschap schiep en aan zijn wetten bond, wil dat ze alzoo ontkiemen en bloeien zullen. En die wet bindt ons zoolang er een *menschelijk leven* op deze aarde zijn zal.

II.

Christelijk Gezin.

> Daarom zal de man zijnen vader en zijne moeder verlaten, en zijne vrouwe aankleven; en zij zullen tot één vleesch zijn.
>
> GEN. 2:24.

HET Christelijk gezin is alzoo geen nieuwe schepping. Het komt uit de bestaande orde van zaken op, en sluit zich rechtstreeks aan bij hetgeen tot stand kwam door de schepping in het paradijs. In de Kerk wijst „Christelijk" op een geheel nieuwe orde van zaken, maar zóó zijt ge uit de Kerk niet in het gewone leven teruggekeerd, of ook wat „Christelijk" heet in gezin of maatschappij, komt uit de Schepping op. Iets wat te

sterker voor het gezin geldt, daar juist de oorsprong en de vorming van het gezin ons in het scheppingsverhaal wordt voorgelegd. De regel ook voor het Christelijk gezin is in hoofdzaak daaraan te ontleenen. Toch zij men op zijn hoede, om hierbij niet in een tegenovergestelde eenzijdigheid te vervallen, en te zeggen, dat een *Christelijk* gezin niet anders beteekent dan een *goed* gezin; een gezin, dat zoo is saamgesteld en zoo geordend is, als God dit in de paradijswet eischt. Vooral van de zijde der dusgenaamde Ethischen wordt dit sterk gedreven, niet alleen ten opzichte van 't gezin, maar met het oog op geheel ons optreden in 't leven. „Christelijk" wordt dan als gelijkluidend met *'t beste* genomen. Wat goed, wat conform zijn eisch, wat best in het leven is, dat is het *Christelijke*. Ge faalt, naar deze zedeleeraren u aanzeggen, zoo ge met die bijvoeging „Christelijk" iets bijzonders, iets confessioneels, iets van eigen stempel wilt uitdrukken. Het Christelijke is geen apart cachet, waarmee ge uw optreden in de wereld karakteriseeren moogt. „Christelijk" beduidt alleen, en mag alleen beduiden, dat ge geen vrede neemt met de laag staande moraal der wereld, dat ge uw ideaal ook van het gezin hoog verheft, en dat ge, naar de kracht u verleend, uw gezin aan den eisch van het ideaal doet beantwoorden. Een *best* gezin of een *Christelijk* gezin is daarom volstrekt gelijkluidend, zoo predikt men u. Zelfs gaat ge veiliger en staat ge hooger, zoo ge dit bijvoegsel van „Christelijk" rusten laat, en ge alleen spreekt van een *degelijk*, *deugdelijk* gezin. Dat Christelijk behoeft er niet bij. Goede wijn behoeft geen krans. Het etiket maakt den wijn niet. En juist door te veel waarde aan dit etiket te hechten, zoo voegt men er bij, wordt ge zoo licht verleid, een huisgezin Christelijk te noemen, omdat er 's morgens en 's middags uit den Bijbel wordt gelezen, omdat er gebeden en op den Sabbath gerust wordt, onderwijl man en vrouw twee blijven, de kinderen slordig worden opgevoed, de huishouding verwaarloosd wordt, en de dienstboden als halve slaven worden bejegend. Aan die laatste bijvoeging ontwaart ge dan ook terstond, hoe de tegenzin tegen het gebruik van de bijvoeging „Christelijk"

is opgekomen. Het woord is misbruikt als valsche vlag om een verkeerde lading te dekken, en is daardoor in ongenade gevallen. Tal van gezinnen kan men binnentreden, waar ge een man en een vrouw vindt van Christelijke belijdenis, die niet alleen buiten, maar ook in hun huis voor hun Christelijke religie uitkomen. Dit geeft u den indruk dat ge met vrome menschen te doen hebt; maar leert ge ze nader kennen, dan vindt ge, helaas, dat de religie er niet doorwerkte, en dat er tusschen man en vrouw, tusschen ouders en kinderen, tusschen de vronw en haar dienstboden een verhouding bestaat, waarover zelfs de wereld, werd ze zóó in haar kring gevonden, een hard oordeel zou vellen. Dan voelt men dat er meer schijn dan waarheid heerscht; dat het woord „Christelijk", door het op zulk een gezin toe te passen, misbruikt wordt; en het is om deze schijnheiligheid te keer te gaan, dat men tegen het woord „Christelijk" protesteert, en u voorhoudt, dat ge dien bijnaam liever moest weglaten, moet zorgen dat uw gezinsleven aan het hoogste ideaal beantwoordt, en daarom beter doet met u te wennen aan den stelregel, dat het Christelijke in 't gezin in niets anders bestaat dan daarin, dat het *'t beste* gezin is.

Maar al wordt 't u zoo duidelijk, hoe deze leuze in de wereld is gekomen, hieruit volgt nog in 't minst niet, dat wie zoo spreekt gelijk heeft. Vooreerst toch komen in de kringen, waarin de prediking van deze neutrale opvatting ingang vond, evengoed allerlei huislijke misstanden voor als in enkele Christelijke gezinnen; soms van nog erger natuur. Het is volstrekt niet waar, dat vooral en met name onder wat men „de fijnen" noemt, deze innerlijk uiteengescheurde gezinnen gevonden worden. Veeleer mag dankbaar getuigd, dat juist in de Christelijke kringen gemeenlijk het ideaal van het gezinsleven nog het best tot zijn recht komt, en in 't gemeen genomen nog ten voorbeeld kan strekken. Er zijn droeve uitzonderingen, en vooral zoo deze uitzonderingen voorkomen bij wie op den voorgrond staan, doen ze zoo ongelooflijk veel kwaad, omdat ze den geest van ernst breken en aan de wereld de kans bieden om

ons met schijn van recht te belasteren. Maar grootelijks onrecht geschiedt aan onzen levenskring, zoo men deze uitzonderingen algemeen maakt, en den indruk poogt te vestigen, alsof juist onder de vromen het gezinsleven zooveel te wenschen overliet. Doch moet reeds hierom het protest afgewezen, ook in zich zelf is de bewering, dat een Christelijk gezin en een deugdelijk gezin 't zelfde beteekent, onhoudbaar en verwerpelijk. Het innerlijk goede en beste is daarom nog volstrekt niet Christelijk. Ook al vondt ge een gezin, waarin alles toeging naar de paradijsordinantie, daarom zou zulk een gezin nog volstrekt geen Christelijk gezin zijn. Denk u een oogenblik dat er geen val in zonde ware gekomen, en dat het leven der wereld zich in alles conform Gods ordinantiën ontwikkeld had, zoo zou er deswege nog nimmer van een Christelijk leven sprake kunnen zijn. Stel dus al, dat ge in heel uw kring het gezinsleven tot het ideaal van het Paradijs kondt opvoeren, toch zou daarom een aldus ineengezet en een aldus levend gezin nog allerminst aanspraak hebben op den eerenaam van een Christelijk gezin te zijn.

Doch indien dan het Christelijk gezin zich eenerzijds moet aansluiten aan de bestaande orde van zaken, en toch anderzijds een eigen karakter moet vertoonen en een eigen stempel moet dragen, in welken vorm hebben we ons dan het beantwoorden aan dien tweeërlei eisch te denken? Hierbij nu is op tweeërlei te letten. Vooreerst hierop, dat het Paradijsgezin geen model was, dat constant zoo blijven moest, maar een instelling van primitieven vorm, die bestemd was, om zich in steeds hooger vorm te ontwikkelen. Bij een levenstoestand, zoo eenvoudig als in het Paradijs, droeg ook het gezinsleven een uiterst eenvoudig karakter. Naar gelang het leven der wereld veelzijdiger vormen zou aannemen, zouden ook aan het gezinsleven steeds breeder eischen gesteld worden. Naarmate het leven in veel rijker gedaante optrad, zou ook het gezinsleven zich veel rijker ontplooien moeten. In het Paradijs was

nog weinig meer gegeven dan de kiem, waaruit gaandeweg de geheele plant zou moeten opschieten, om eerst aan het einde van haar ontwikkeling de bloem te doen uitkomen en dan rijke vrucht te dragen. Alle primitieve gestalte is arm in den vorm. De zaadkorrel of het stekje, waaruit straks de rozenplant zal opschieten, heeft niets dat aantrekt. Het is klein, sober en boeit nauwelijks het oog. Het is daarom wel rijk *in 't wezen*, want al wat later in plant, bloem en vrucht zal ontkiemen, komt uit deze zaadkorrel of uit dit stekje op, maar ge ziet 't nog niet, het schuilt nog alles. Innerlijk rijk, maar in den vorm arm, was alles wat ons het Paradijs vertoont. Dat gold ook het gezinsleven. En daarom lag in het gezinsleven, evenals in alle leven, de bestemming, om zich uit de kiem van lieverlede tot steeds rijker vorm te ontplooien. Zal alzoo het Christelijk gezin zich aan de bestaande Scheppingsorde aansluiten, dan ligt hierin vanzelf de roeping, om het gezinsleven niet te laten blijven, gelijk men het vindt, maar het, overeenkomstig zijn aard en ingeschapen wet, tot steeds volkomener ontwikkeling te brengen. Ook wat het gezinsleven betreft, is de Christus gekomen om ons steeds meer tot die rijke ontplooiing te doen geraken, die door de Scheppingsordinantie aan het gezin als *bestemming* was aangewezen.

Dit in de eerste plaats. Het Christelijk gezin moet ons het gezinsleven in hooger staat van ontwikkeling en in rijker ontplooiing vertoonen, dan het gezinsleven zich vertoont in de heidenwereld, onder den Islam, of bij de afvalligen. Doch hierbij komt in de tweede plaats, dat er, sinds het Paradijs, wel een alzijdige ontwikkeling van het gezinsleven, gelijk van alle menschelijk leven, heeft plaats gegrepen, maar dat de zonde de ontwikkeling eenerzijds vertraagd, anderzijds vervalscht heeft, en een eigen kiem van verderf in het gezinsleven heeft ingedragen. Met het oog hierop is Christus gekomen, niet alleen om het gezinsleven tot hooger ontplooiing op te voeren, maar ook om die ontwikkeling te versnellen, het valsche er uit te verwijderen, de kanker, die uit de kiem van zonde ook in

het gezin opkomt, te stuiten en uit te snijden. Ook voor het gezinsleven is Christus de Verlosser. Evenals alle menschelijk leven, zoo is ook het leven van het gezin krank, en Christus is de Medicijnmeester, die ook in het kranke gezin de gezondheid herstellen komt. Dit geldt niet alleen voor de personen in het gezin, die voor hun eigen zieleleven de heiliging, die van Christus uitgaat, zoo in elk opzicht van noode hebben, maar het geldt ook voor het gezin als zoodanig. De zonde had niet alleen de personen aangetast, die het gezin saamstellen, maar ook de verhoudingen, waarin ouders en kinderen, mannen en vrouwen, heeren en dienstbaren saamleven. Niet alleen de personen, maar het gezin zelf in zijn natuurlijke werking heeft onder de zonde geleden. Ook in zijn verhoudingen beantwoordt het dus niet meer aan den Scheppingseisch van het paradijs, en het is wel uitgegroeid, maar niet zonder waterloten, verkeerde uitwassen zijn opgekomen, allerlei insecten hebben zich in de takken genesteld, om blad en bloem te beschadigen. En zoo ook de ellende, die uit de zonde volgde, heeft in den nasleep van haar nooden en tegenspoedigheden den groei van het gezin belemmerd of scheef getrokken. De stormen van het leven zijn ook op het gezin niet zonder invloed gebleven. Ze hebben zoo menigen stengel gekrakt, zoo menigen tak afgebroken. Soms het gezinsleven geheel ontzet. Reeds de armoede heeft zoo bitterlijk het gezinsleven verarmd, en het onbekwaam gemaakt om aan zijn roeping te beantwoorden. Vraag u maar af, van hoeveel gezinnen de vader schier van 's morgens vroeg tot 's avonds laat buitenshuis is, zoodat hij zijn kinderen zoo goed als nooit ziet, en er van opvoeding der kinderen van vaders kant zoo goed als geen sprake kan zijn. Niets in ons menschelijk leven is door de zonde en ellende onaangetast gebleven, maar vooral het gezinsleven heeft onder beiden, èn onder de zonde, èn onder de ellende, zoo bitter geleden, en het is de roeping van de Christelijke religie, om ook op dit punt in te grijpen, en herstel van wat gehavend en uit zijn verband gerukt werd teweeg te brengen. Geheel kan dit doel nooit worden bereikt. Noch de zonde,

noch de ellende kan door de Christelijke religie worden te niet gedaan. Ze blijven voortwoeden en hernieuwen gedurig de schade, die ze aanrichten. Maar een Christelijk gezin moet dan toch in de eerste plaats daaraan herkend kunnen worden, dat de gevolgen van de zonde en ellende althans eenigermate ondervangen zijn, en dat een heilige kracht daarvoor in de plaats is getreden, om de wonden te verbinden, en het kwaad in zijn werking te stuiten.

In tweeërlei werking moet zich alzoo het Christelijk karakter van het gezinsleven openbaren, in genezing van het kranke en in rijkeren groei. Op herstel, op genezing van het kranke, op stuiting van het zondige doelde de Christus, toen hij tegenover de echtscheiding, gevolg van zonde, echtbreuk, ontucht en hoererij, er op wees, *dat het alzoo in den beginne niet geweest was.* Dit is de terugroeping naar de oorspronkelijke zuiverheid, het bestrijden van het booze, de genezing van het kranke, het herstel van de oorspronkelijke kracht. Maar behalve deze genezing van het kranke moet de Christelijke religie het gezin ook tot verdere ontplooiing brengen, en hierop doelt de apostel, waar hij zegt „dat de man zijn vrouw alzoo liefhebbe, gelijk Christus zijn gemeente heeft liefgehad en zichzelven voor haar heeft overgegeven, opdat hij haar heiligen zou". Hier toch wordt een fijnheid, teederheid en innigheid in de verhouding tusschen man en vrouw uitgedrukt, gelijk geen Moor of Neger in Afrika die ooit vermoed of gegist heeft, en gelijk ze zich zelfs in het Paradijs nog niet liet denken. Èn herstel èn rijker groei alzoo moet de Christelijke religie in het gezinsleven aanbrengen; want wat geldt van de verhouding tusschen man en vrouw, geldt evenzoo van de verhouding tusschen ouders en kinderen, tusschen broeders en zusters, tusschen heer en dienstknecht. En nu zegge men niet, dat dit juist op hetzelfde neerkomt als wat de ethischen bedoelen met te zeggen, dat het *beste* gezin het *Christelijk* gezin is; want zóó bedoelen zij het niet. Wat zij willen is juist den

Christelijken factor van Verlossing uitsluiten, er op wijzen, dat er ook onder wie niet belijden soms een uitnemend gezinsleven gevonden wordt, en nu staande houden, dat alzoo de Christenen dit natuurlijk ideaal slechts hebben na te streven, om het hoogste te bereiken, dat aan de Christenen is voorgesteld. En dit juist gaat niet. Er moet met de zonde, er moet met de ellende gerekend worden. Het moet ons klaar worden, hoe zonde en ellende de oorspronkelijke instelling vervalscht hebben, en hoe Christus gekomen is om ook op dit punt de door God ingestelde orde van zaken te herstellen, en naar haar aard tot verdere ontplooiing te brengen, en hoe dit alles alleen onder den invloed, die van Christus uitgaat, te verwezenlijken is. Ge moet niet vragen, of er in ons Christenland niet ook onder de ongeloovigen soms een bloeiend gezinsleven gevonden wordt, en of daartegenover het gezin van menig belijdend Christen niet soms zeer veel te wenschen overlaat. Die vergelijking is valsch. Het hangt hier niet aan persoonlijken invloed, er moet gevraagd worden welk verschil en welke tegenstelling de Geest van Christus teweeg heeft gebracht tusschen den toestand in het land van Heiden en Mohamedaan. De ongeloovigen, die onder ons leven, danken aan de Christelijke zede, die ingang vond, o, zooveel van het goede, dat ze uit eigen wortel nooit zouden gewonnen hebben. Zeker, er werkt ook een gemeene gratie, en ook onder Heidenen en Mohamedanen vindt ge nog steeds overblijfselen van een hoogere opvatting in het gezinsleven; maar dit alles scheelt nog hemelsbreed van wat het gezinsleven in het Christenland geworden is. Wat er schoons, edels en verhevens in het Christenland in de geheele opvatting van het huwelijk en het gezinsleven gevonden wordt, is ons deel geworden door den invloed, die van Christus op deze volken heeft ingewerkt. Ook daarbij werd wel rechtstreeks uitgegaan van de bestaande orde van zaken en van het oorspronkelijk beeld in het Paradijs, maar de bouw, die thans op dezen grondslag is opgetrokken, danken we aan Christus, en aan hem alleen. Ook al wordt er in de Heidenwereld, met name in China, soms nog

veel uitnemends in het gezin gevonden, dat menig gezin onder ons zou beschamen, toch maakt dit nooit een *Christelijk* gezin. Christelijk is alleen dat gezin, waarin Christus door zijn geest heerscht, de zonde terugdringt en verzoent, en het alzoo verloste en gezegende leven tot hooger bloei opvoert.

Doch juist hieruit volgt dan ook, dat een gezin, om het ware Christelijke type te vertoonen, nog door een derden trek zich onderscheiden moet. Komt de herstellende en verder ontplooiende kracht aan het gezinsleven alleen uit den Geest van Christus toe, dan is het eisch, dat aan dien Geest van Christus in het gezin ook mildelijk geofferd worde, en moet de invloed van Christus op het gezinsleven door gestadige voeding van het heilige element worden gesterkt. Iets wat we ook zoo kunnen uitdrukken, dat in elk Christelijk gezin het altaar der aanbidding moet gevonden worden. De Christelijke religie moet, zal 't gezin Christelijk blijven, in elk gezin een eigen plaats innemen. Het besef moet leven, dat men aan den Christus de genezing en den rijken groei van zijn gezin dankt, en daarom moet de Christelijke religie in het gezin een eigen element vormen. Er moet niet alleen Christelijke religie in de personen zijn, maar ook het gezin als zoodanig moet aan de Christelijke religie den tol der eere betalen. Er moet niet alleen persoonlijke religie zijn, maar ook *gezinsreligie*. Dat men voor zich zelf bidt is niet genoeg, men moet ook samen bidden, en opdat dit niet verloope, moet er voor het gezinsgebed een eigen tijd worden ingeruimd. Er moet gezinsgebed, en ook gezinsaanbidding en gezinsdankzegging zijn; en wel gezinsaanbidding, zoo het even kan, ook door het gemeenschappelijk gezang ter lofverheffing van de genade die aan het gezin bewezen wordt. En opdat de vrome gezinsgeest gedurig voeding ontvange, moet er ook gemeenzaamheid met het Woord zijn; de gemeenschappelijke lezing van Gods Woord moet gestadig den religieuzen gezinsgeest sterken. Wij verstaan daarom wel dikwijls niet, hoe de lezing van een hoofdstuk, dat weinig toespreekt, dien geest voedt, maar de ervaring van eeuwen heeft dan toch getoond,

dat juist dit zich gezamenlijk onder het Woord stellen een heiligenden en wijdenden invloed op heel 't leven uitoefent. Dat ook bijzondere gelegenheden in het gezin, zooals doop, ziekte, verjaring, het doen van belijdenis enz., door heel het gezin moeten worden geheiligd, spreekt van zelf, maar toch de hoofdkracht voor den religieuzen zin van het gezinsleven gaat van de dagelijksche godsdienstoefening uit. Een gezin moet zijn altaar hebben, en het is de vader, die bij dit altaar de priester in zijn gezin moet zijn. Waar dit ontbreekt, of bloot werktuigelijk wordt nageleefd, mist het gezin zijn Christelijk stempel; en alleen waar dit regel en wet is, komt 't gezin als Christelijk gezin uit, gelijk ook de Sabbatviering in het gezin de gelegenheid opent, om zich in religieuzen zin te sterken.

Men heeft dit wel eens een „huiskerk" genoemd, en tot op zekere hoogte is die naam te aanvaarden, maar toch mag het woord ons niet misleiden. Een Kerk in 't klein is het gezin niet, en kan het niet wezen. De Kerk behoort tot een geheel andere bedeeling, en leeft uit een geheel andere orde. Zij is de nieuwe schepping, die Christus in deze wereld gesticht heeft en ingezet, en die daardoor een geheel eigen karakter draagt. Dat de Kerk ook op het gezin haar invloed oefent, spreekt van zelf. Een prediking, die niet ook gedurig het gezinsleven ter sprake brengt, is onpractisch en schiet te kort. Ook zal het leven gedurig de Kerk met het gezin in aanraking brengen, en vaak zal de Kerk door haar Diaconaat de ellende te keer gaan, die de armoede over zoo menig gezin dreigt te brengen. Maar toch, het moet in het gezin een zelfstandig, een eigen leven blijven, en het gezin moet niet door de Kerk worden overheerscht. Dat dit bij het eerste opkomen van de Christelijke Kerk in deze landen tot op zekere hoogte niet wel mogelijk was, geven we gaarne toe; maar toch blijft het onze overtuiging, dat de Roomsch-Katholieke Kerk, die deze oude traditie nog steeds voortzet, aan de zelfstandigheid en het eigen karakter van het gezin eenigermate te kort doet. De Kerk moet zich zeer zeker met de enkele personen van het gezin, wat het persoonlijk leven aangaat, inlaten,

acht slaan op de zuiverheid van belijdenis en op den Christelijken wandel; maar het gezin als zoodanig is een eigen sfeer, die natuurlijk tot de orde der schepping behoort, en voor welks welstand de verantwoordelijkheid niet op den Dienaar des Woords, maar op het hoofd des gezins rust. Reden waarom wij ook nooit het bouwen van kerkelijke scholen hebben aangemoedigd. De opvoeding, waartoe het schoolwezen behoort, komt voor rekening niet van de Kerk, maar van de ouders. Toezicht op het godsdienstig onderwijs in de school komt zeer zeker ook aan de Kerk toe, maar het burgerlijk onderwijs, dat uit het gezin naar de maatschappij moet overleiden, staat aan de ouders en niet aan de Kerk. De Kerk heeft een eigen terrein, en zoover dit terrein reikt, moet zij haar gezag doen gelden, maar naast de Kerk staat het gezin met een eigen terrein, dat door de Scheppingsordinantie zelve is aangewezen, en dat de Kerk zich niet annexeeren mag. De Kerk moet en mag de personen van het gezin, elk voor wat hem aangaat, ook op zijn gezinsverplichtingen wijzen, maar nooit anders dan met den toeleg en de bedoeling, om door de personen, op wie ze invloed oefent, het gezin als een zelfstandig organisme te doen bloeien. Ook het gezin kan alleen in vrijheid tieren, en ook de Kerk heeft die vrijheid van het gezin te eerbiedigen, gelijk op het gezin de plicht rust, om de gezinsreligie in eere te houden en te doen tieren.

Geheel de voorstelling, die allengs ingang vond, alsof er van een Christelijk gezin, in den specialen zin die uit dit woord volgt, geen sprake kan zijn, moet daarom met alle beslistheid worden verworpen. Een uitstekend gezin is daarom nog volstrekt geen Christelijk gezin. Nawerking van Christelijke traditiën gevoegd bij de gemeene gratie moge ons ook onder de ongeloovigen soms gezinnen doen ontdekken, die in menig opzicht een toonbeeld van huiselijke deugd zijn, maar Christelijk zijn deze gezinnen daarom nog geenszins. Onverbiddelijk moet dan ook aan het eeren van het Christelijk karakter van het gezinsleven worden vastgehouden. Er

moet in het Christelijk gezin door den Geest van Christus, en als uitvoeisel van de inwerking van dien Geest, drieërlei zijn. Ten eerste herstel van wat zonde en ellende bedierf. Ten tweede opvoering van het oorspronkelijk gezinsleven tot zijn ideaal. En ten derde, opdat dit niet een voorbijgaande zegen zij, maar zich in het gezin vastzette en er in gevoed worde, heiliging van de gezinsgemeenschap door het oprichten in het gezin van een altaar, waarbij heel het gezin, ouders, kinderen en dienstboden, saam neerknielen, om Gode de eere en de aanbidding toe te brengen voor wat Hij in zijn genade aan het gezin schenkt, en om van Hem den zegen voor het gezinsleven af te bidden. Eerst zoo kan Christus als onze Koning ook over het gezin zijn heerschappij uitoefenen. Eerst zoo zal hij ook in het gezin en door het gezin als Koning geëerd worden. Van hem zal door zijn Geest alle werking ten goede uitgaan. En de Christenouders, die met hun gedoopte kinderen en met hun Christelijk personeel in zulk een gezin saamleven, zullen weten, dat niet alleen hun persoonlijke toebrenging, maar ook de hoogte genade die ze in het gezinsleven genieten, hun alleen om Christus' wille van hun God toekomt.

III.

Bederf van 't Beste.

> En God schiep den mensch naar zijnen beelde, naar den beelde Gods schiep Hij hem. Man en vrouw schiep Hij ze.
>
> GEN. 1 : 27.

"CHRISTELIJK" is alzoo een eeretitel, die aan het gezin *als zoodanig* niet kan gegeven worden. Het gezin, in zijn wezen, is uit de Schepping en niet uit de Genade, en het komt slechts in zooverre onder den invloed van den Christus, als het, door de zonde ontredderd en in zijn ontwik-

keling gestuit, door den Verlosser gered wordt. In zooverre de Zone Gods, met den Vader en den Heiligen Geest, het Scheppingswerk tot stand bracht, kan en moet zeer zeker het woord van Johannes, dat „zonder Hem geen ding gemaakt is, dat gemaakt is," óók op het gezin worden toegepast; maar ook daardoor ontving het nog niet het *Christelijk* merk. Ook zon, maan en starren, ook de dieren- en plantenwereld zijn gemaakt door het Eeuwige Woord, maar in wien zal 't opkomen, deswege te spreken van Christelijke starren of Christelijke bloemen? Christus beteekent Messias. Christelijk is alzoo wat uit Jezus' komst als Messias voortvloeit, en als Messias heeft de Christus het gezin wel verlost, gered en opgeheven, maar het niet gesticht, niet ingezet, niet geschapen. Het gezin was er eer de zonde intrad, het bestaat ook daar waar van Kerstening van het volk nog nimmer sprake was. Bijna zouden we zeggen kunnen: het gezin behoort tot de natuur, indien misbruik dit op zichzelf schoone woord niet ontzield had.

En niet alleen dat het gezin tot de Schepping behoort, maar het is in het Scheppingswerk het gouden kleinood, het edelst kunststuk, het hoogste waartoe we de Schepping in het paradijs zien opklimmen. We zeggen niet, dat er in het Scheppingsvermogen niet ook krachten liggen, waaruit nog hooger kan voorkomen, maar zoo we ons bepalen tot onze wereld hier beneden, en zulks wel in haar tegenwoordige formatie, dan is er onder al het geschapene niets aan te wijzen, dat het gezin in waardij en beteekenis overtreft. Het kan daarom ook niet verwonderen, dat het gezin bij voorkeur gebezigd wordt, om ons de eeuwige heerlijkheid voor te beelden. Telkens toch wordt Christus ons voorgesteld als de Bruidegom, en de schare der verlosten als zijn Bruid. Het hooge festijn der overwinning op alle ongerechtigheid wordt vergeleken bij een bruiloft. De gedeeltelijke scheiding tusschen Christus en de zijnen, die nog voortduurt, wordt eerst opgeheven als het hemelsch huwelijk ingaat, maar nu reeds wordt de band van Christus aan zijn triomfeerende Kerk als een huwelijksband hoog verheven. De apostel ziet in het

gezinsleven tusschen man en vrouw het opzettelijk gevonden beeld om ons de weelde der eeuwige zaligheid voor oogen te stellen. Dan is Christus de man en de gemeente de vrouw. En zoo ver gaat zelfs de gelijkstelling, dat we hooren van een Vaderhuis waarin we worden opgewacht; niet alsof in dit Vaderhuis onze betrekking tot den Heiland zou worden te niet gedaan, maar opdat we allen als kinderen Gods in het huisgezin van onzen Vader zouden verkeeren. Immers de Heere zegt niet: „In het huis van *uw* Vader zijn vele woningen," maar: „in het huis *mijns* Vaders zijn vele woningen, en ik ga heen om u plaats te bereiden." Een uitspraak van Jezus, die dan eerst tot haar recht komt, zoo ge u verplaatst in Oostersche landen, waar het nu nog gewoonte is, dat de zoon, die huwde, bij zijn vader komt inwonen. Zoo was het in het oorspronkelijk tentenleven, en zoo is het in 't Oosten ook later, toen men reeds huizen ging bewonen, gebleven. Ten platten lande komt 't ook bij ons wel voor, maar zonder onder ons regel te zijn, wat het in het Oosten wel was, en ten deele nog is. En het is bij deze gewoonte zich aansluitend, dat de Christus, die als de Zoon in het Vaderhuis woonde, uit het Vaderhuis is uitgegaan, om zijn bruid op aarde te zoeken, en nu, na zijn bruid gevonden te hebben, naar het huis van zijn Vader terugkeert, om daar de woning te bereiden, die hij na de „Bruiloft des Lams" met zijn Bruid bewonen zal. De gemeente gaat, als Bruid van Christus, naar Christus toe, en zal met Hem in het huis van zijn Vader inwonen. En niemand heeft te duchten, dat daar voor hem geen plaats zal zijn, omdat de Bruid van Christus bestaan zal uit een schare, die niemand tellen kan. Hoeveel ruimte, om ons zoo uit te drukken, de Bruid van Christus ook noodig zal hebben, niemand behoeft daarom buiten te blijven, want: „In het huis *mijns* Vaders zijn *vele* woningen, anderszins zoo zou ik het u gezegd hebben", en ik ga als uw Bruidegom vooruit, om in dit groote huisgezin van mijn Vader aan mijn Bruid plaats te bereiden. We blijven alzoo geheel schriftuurlijk, zoo we het gezinsleven het rijkste product der oorspronkelijke Schepping noemen, want de Schrift zelve koos

het gezin keer op keer als beeld van de hoogste gelukzaligheid, die ons in den hemel bereid is, en die in het huwelijk van onzen Bruidegom met zijn „Bruid op aarde" haar rijkste uitdrukking vindt. Er ligt, gelijk de apostel ons in Efeze 5 : 32 leert, in het gezinsleven „een *verborgenheid*", en niet slechts *een* verborgenheid, maar een *groote* verborgenheid, en die verborgenheid doelt op Christus en de gemeente. Christus heeft de gemeente lief gehad, d.w.z. tot zijn Bruid verkoren, en deswege zich aan zijn Bruid overgegeven, opdat hij haar heiligen, d.i. zich toebereiden zou, tot hij haar eens, in 't siergewaad van haar heiligheid, zich zelven heerlijk zal voorstellen, als een Bruid zonder vlek en rimpel, en ze in die volmaaktheid in het huis van zijn Vader zou binnenleiden. En het is uit dit hooge huwelijk tusschen Christus en zijn gemeente, dat man en vrouw op aarde verstaan zullen, hoedanig hier reeds op aarde *hun* saamleven in het gezin zijn moet, en wel zijn moet naar de ordinantiën der Schepping zelve. Juist dit laatste toch maakt het gezinsleven tot een „verborgenheid". In Matth. XIII wordt van de gelijkenissen van Jezus gezegd, dat ze „de verborgenheden van het Koninkrijk omhullen en omsluieren", en in vs. 35 wordt uitgesproken, dat ze strekken „om dingen voort te brengen, die *verborgen* waren van voor de grondlegging der wereld". Wat in de Schepping gefundeerd werd, heeft hooger beduidenis dan wij oppervlakkig zeggen zouden ; in de Schepping ligt het beeld van de eeuwige dingen afgeschaduwd. En zoo ook lag in de schepping van het gezinsleven het beeld van het leven in het Vaderhuis, dat hier namaals komen zou. De schepping van het gezin was alzóó verordineerd, dat het gezinsleven dit hoogere afbeelden kon en zou.

Deze schepping nu van het gezinsleven komt in het Scheppingsverhaal tot uitdrukking in het korte woord : *Man en vrouw schiep Hij ze*. Het volle gezinsleven is veel rijker dan man en vrouw, maar tot wat rijker ontplooiing het ook later gedije, er komt niets

bij. De kiem van het gezinsleven ligt in het huwelijk van man en vrouw, en uit man en vrouw komt al het overige gezinsleven voort. „Man en vrouw" zijn nog niet het vol uitgegroeide gezinsleven, maar toch is het gezinsleven in aard en wezen tot stand gekomen, zoodra de man een vrouw koos, haar huwde, en met haar saamleeft. Al de rijkdom van het gezinsleven is alzoo opgekomen uit het ééne feit, dat God niet maar een mensch, niet maar menschen schiep, maar ze schiep in onderscheiden geslacht, den man anders dan de vrouw en de vrouw anders dan den man. Er treedt terstond bij de schepping een variatie in. De twee, die in het paradijs voor u treden, zijn niet maar twee redelijke, zedelijk zich bewuste en met God in verband staande wezens, maar ze zijn dit elk op zijn eigen manier. Ze zijn niet gelijk, maar ongelijk. Er bestaat tusschen beide een principieel onderscheid. Elk der twee heeft wat de ander mist. Ze vullen elkander aan, en juist om dit te kunnen doen, zijn ze anders aangelegd, anders naar het lichaam, anders in den vorm, en anders in het wezen. Ze zijn beide menschen, ze voelen dat ze bijeen hooren. In tegenstelling met de overige schepping van plant en dier, voelen ze zich als van één soort en één. Maar zien ze af van de onbewuste natuur en alleen op zich zelven, dan voelen ze even sterk het onderscheid en verschil. Door den mensch „man en vrouw" te scheppen, heeft God een grondvariatie in ons menschelijk leven ingebracht, en het is uit deze grondvariatie, uit dit grondverschil, uit dit grondonderscheid, uit deze ééne differentieering, dat heel de verborgenheid van het gezinsleven wordt opgebouwd.

Het had ook anders kunnen zijn. Het ware op zich zelf zeer wel denkbaar geweest, dat de menschheid *niet* in twee geslachten gesplitst ware geweest. Immers onder de engelen, die God even bewust en als redelijke wezens schiep, bestaat dit grondverschil niet. Alle engelen zijn van één soort. Er is onder de engelen noch man noch vrouw; gelijk Jezus het uitdrukkelijk leert, dat er in den hemel noch ten huwelijk genomen, noch ten huwelijk gegeven wordt,

want dat we in den hemel zijn zullen *als de engelen Gods*. Hoe weinig we ook van de engelen weten, dit staat naar Jezus' uitspraak vast, dat er van een geslachtsonderscheid onder de engelen geen sprake is. In het afgetrokkene liet het zich daarom zeer wel denken, dat God twee Adams in plaats van Adam en Eva geschapen had. En zegt men, dat alsdan het geslacht zich niet zou hebben voortgeplant, zoo ligt het antwoord gereed in de vraag, waarom God niet even goed alle menschen, die daarna zouden komen, op dezelfde wijze als den eersten mensch uit het stof der aarde had kunnen scheppen. Wat God kon en vermocht in de schepping van Adam, waarom zou Hij het niet even goed hebben vermocht bij Kaïn en Abel, en bij alle mensch, die daarna in het leven trad? We zouden er toch niet minder om geweest zijn, indien zich de schepping ook bij elk onzer herhaald had. Zelfs kan men zich er in denken, dat de wetenschap van rechtstreeks door Gods almacht uit het stof der aarde geschapen te zijn, nog dieper indruk op ons zou gemaakt hebben, dan de wetenschap, die we bezitten, dat we wel door God geschapen zijn, maar slechts middellijk door den instrumenteelen dienst van vader en moeder. Wat God bij Adam kon, kon God bij een iegelijk onzer. Niemand zal zeggen, dat Adam minder was dan wij, omdat hij geen vader of moeder bezat, en waarom zouden wij dan minder geweest zijn dan we nu zijn, zoo rechtstreeksche schepping van Gods almacht ons in volwassen staat tot aanzijn had geroepen? Alleen maar, dan zou er nooit een gezinsleven geweest zijn, naar wat wij thans onder het gezinsleven verstaan. Men had zich dan ook kunnen bijeenvoegen, gelijk de monniken dit in de kloosters doen; desnoods had men saam kunnen gaan wonen, om één huishouding te voeren. We hadden een leven als in de kazerne kunnen hebben, waar enkel mannen saamleven, maar nooit zou er gezinsleven zijn geweest. Dit ware dan uitgesloten, en al de weelde die thans in het gezinsleven ons geschonken is, zou ons voor altijd zijn onthouden. Doch juist daarom gevoelen we dan ook, hoe in de schepping van man en vrouw het gezinsleven

zelf gegeven werd. Het is eerst door de onderscheiding van man en vrouw, dat het gezinsleven mogelijk werd, en het is door de schijnbaar zoo eenvoudige onderscheiding tusschen twee soorten van menschelijke wezens, dat al de rijkdom van het gezinsleven, met al wat er uit voortvloeit, aan ons menschelijk geslacht is toegekomen.

Het opmerkelijke hierbij nu is, dat er door het scheppen van man en vrouw wel *variatie*, onderscheiding, verschil in ons menschelijk geslacht tot stand komt, maar geen *splitsing*. Er komt een tweeheid, maar de eenheid blijft. Het is, als we ons zoo mogen uitdrukken, een twee-eenige menschheid, die de wereld bevolken zal. Ook Eva is geschapen, maar niet op gelijke wijze als Adam. God schiep Adam uit het stof der aarde, maar Eva niet alzoo. Eva schiep God uit Adam. In de wijze, waarop dit scheppingswonder tot stand kwam, dringen we niet door. Een wezenlijk wonder is nooit voor uitputtende uitlegging vatbaar. Ook ligt het niet op onzen weg, hier van woord tot woord een uitlegging van wat Genesis ons meldt te geven. Voor ons doel is het genoeg, dat we het feit op den voorgrond plaatsen, dat Eva het leven ontving door schepping, *maar uit Adam*, en wel op een wijze, die zich niet herhaald heeft. Tot in haar naam van *Manninne* drukt de Schrift deze geheel eigen wijze, waarop Eva tot aanzijn kwam, uit. De straks ingezette regel is, dat de mensch uit de vrouw, na bevruchting door den man, geboren wordt, en op dezen zetregel kent de Schrift slechts drie uitzonderingen, de eerste bij Adam, de tweede bij Eva, de derde bij den Christus. Bij Adam is het de schepping uit het stof der aarde, bij Eva de schepping uit Adam, bij Christus de schepping van de menschelijke natuur uit de maagd, zonder toedoen des mans. Er is uiteraard een wonder in het ontstaan van elken mensch, want al ontstaat het lichaam van het kindeken, dat staat geboren te worden, uit vader en moeder, — de ziel, de persoon, het innerlijk leven van den mensch komt, hoe nauw het ook met het zielsleven der ouders in

verband moge treden, toch altoos door een scheppingswonder tot stand. Ieder onzer voelt en erkent, dat hij in zijn innerlijk wezen een creatuur van Gods Almacht is. Maar bij Eva neemt dit wonder een verhoogden vorm aan, doordien hier van een gewone geboorte uit de vrouw geen sprake kon zijn. Zij was de eerste vrouw, straks onzer aller moeder, maar die nog geen moeder vond, waaruit ze geboren kon worden. En in dit tweede wonder nu, dat bij het ontstaan van Eva zich aan ons voordoet, zoodat ze dan ook niet als kindeken, maar als volwassen vrouw het levenslicht aanschouwde, ligt nu van zelf de band, die bij de onderscheiding tusschen man en vrouw de eenheid van ons menschelijk geslacht vasthoudt. Boven de tweeheid van man en vrouw staat de eenheid van den mensch, want Adam en Eva zijn beide menschen; wat het grondtype aangaat van gelijke beweging. Als *mensch* staan man en vrouw beide op één lijn. De menschheid is zoowel in den man als in de vrouw vertegenwoordigd, en eerst in beide saâm volkomen. Niet de mannen saam maken de menschheid uit, noch ook de vrouwen saam genomen, maar mannen en vrouwen als eenheid opgevat stellen eerst de menschheid daar. Er worden niet eerst mannen, en dan naast die mannen vrouwen geschapen, om eerst uit de bijeenvoeging van die twee soorten wezens de menschheid te doen opkomen. De mensch is het uitgangspunt, en in die ééne menschheid komt de onderscheiding tusschen man en vrouw tot stand. Men betreedt hoogst bedenkelijke wegen door hierbij van *androgynen* te spreken, en de vraag zelfs physisch te stellen, hoe Adam de menschheid kon representeeren. Dit is een indringen in mysteriën, die voor ons omsluierd zijn, en die we niet nader kunnen onderzoeken. Alleen het feit moet voor ons vaststaan, dat heel ons menschelijk geslacht uit éénen bloede geschapen is; dat het bloed van Eva uit het bloed van Adam was genomen; en dat alzoo de scherpgeteekende variatie, die in de tweeheid van man en vrouw uitkomt, de eenheid van het menschdom, de saamhoorigheid van het menschelijk geslacht, niet kan te niet doen.

De Schrift doet dit nogmaals daarin uitkomen, dat man en vrouw, hoezeer niet in hun wezen maar in hun wezensuiting onderscheiden, bestemd zijn om door en in het huwelijk *één vleesch* te worden. Wie schuwt, om dit, als te realistisch, scherp te doen uitkomen, doet aan de Schrift te kort. Kieschheid is voortreffelijk, maar ge moet niet kiescher dan uw Heiland willen zijn, en waar Jezus het noodzakelijk heeft geacht, om op dit „deze twee zullen tot één vleesch zijn" nadruk te leggen, ontaardt uw kieschheid in een preutschheid, die aan Gods bestel tekort doet, zoo gij dit uiterst belangrijke feit geheel in de schaduw plaatst. Het gaat hierbij toch om het eigenaardig karakter van het gezinsleven. Het gezinsleven is niet de kazerne en niet het klooster en niet de kostschool. Het is geen bijeenvoeging, maar een eenheid, die uit de tweeheid tot stand komt en die eenheid heiligt. Saamwoning, eenheid van huishouding geven nog geen *gezin*. Het gezin moet als volkomen eenheid optreden, en om dit te kunnen doen, moet in het huwelijk de tweeheid van man en vrouw terugkeeren tot haar oorspronkelijke eenheid. Het was in Adam één, het werd door de schepping van Eva twee, en in het huwelijk moeten man en vrouw weer één vleesch worden, en in dit één worden moet de eenheid van hun saamleven en de eenheid van het gezinsleven zijn gegrond. Waar man en vrouw die eenheid alleen zinnelijk nemen, verstaan ze haar op zondige wijze en doen aan den eisch Gods te kort. De man en vrouw, die tot één vleesch worden, moeten veeleer in die herwonnen eenheid het uitgangspunt vinden voor een eenheid van leven en bestaan; aan het zinnelijk huwelijk moet het huwelijk van ziel aan ziel beantwoorden. Het moet worden, zooals Vondel zong, „twee zielen gloênd aangesmeed". De man mag niet in de vrouw, de vrouw niet in den man opgaan. In het gezin mag noch de man, noch de vrouw verdwijnen, en juist hierin moet het mysterie van het gezinsleven zich verheerlijken, dat de tweeheid blijft, en dat toch in die tweeheid de eenheid doorstraalt.

Dezen dubbelen eisch nu van de tweeheid te handhaven en toch de eenheid te doen uitkomen, gaat in alle manier van het gezinsleven door. Het gezinsleven toch bepaalt zich niet tot het doen samenwonen van man en vrouw, maar uit het gezin komen alle banden op, die, in onderscheidenheid, de saambinding van ons menschelijk geslacht in stand houden. Het gezin is in zijn eenvoud een zoo rijke schepping. Het schijnt zoo hoogst eenvoudig, dat er de variatie komt van man en vrouw, maar door deze zoo eenvoudige variatie komt alle hechter band tusschen mensch en mensch op. De band tusschen man en vrouw, de band tusschen vader en kind, de band tusschen broeders en zusters, de band tusschen grootouders en kleinkinderen, de band tusschen schoonouders en schoonkinderen, de band tusschen bloedverwanten in de afdalende, in de opklimmende en in de zijliniën, de band tusschen geslachten, en familiën, het verband tusschen stam en stam, en, zoo de geslachtsregisters maar ter onzer beschikking stonden, zouden we het zien, ook de band tusschen volk en volk. Zelfs het staatsleven der volkeren heeft zijn prototype in het gezinsleven, en al wat niet mechanisch, maar organisch mensch en mensch saam verbindt, het is al uit het eenvoudige gezinsleven voortgekomen. Ware dan ook het gezinsleven in zijn zuiverheid van Adam tot alle geslachten doorgegaan, er zou krijg noch oorlog denkbaar zijn geweest, de eenheid van ons geslacht zou een organisch volkomene zijn gebleven, en het zou blijken, dat de deeling van ons geslacht in twee sexen geen waagstuk was geweest, maar juist het van God verordend middel, om uit de tweeheid een hoogere en rijkere eenheid van ons menschelijk geslacht te doen voortkomen.

Dit echter heeft niet zoo mogen zijn. De zonde, eenmaal in het hart des menschen ingeslopen, moest zich wel bij voorkeur op deze variatie van man en vrouw werpen, om haar vernielende uitwerking op ons geslacht door te zetten. In niets en door niets is de zonde zoo overvloedig geworden als juist in die sexuëele deeling van ons geslacht in een mannelijke en vrouwelijke sexe. Vooral op die scheiding

van ons geslacht in den man en de vrouw heeft satan zich geworpen om ons zedelijk te verlagen en tot in het diepst van ons wezen te verderven. Schrikkelijk regeert ook de zonde van trots en hoogmoed, van haat en nijd, van geldzucht en gierigheid, maar er is geen zonde, die zoo allerwegen, die zoo niets sparen, heeft doorgewerkt, als de zonde der zinnelijkheid. „Het bederf wordt het bangst zoo het zich werpt op het beste", riep reeds de oudheid. „Optimi corruptio pessima", of, gelijk wij ruwer plegen te zeggen: Hoe grooter geest, hoe grooter beest. Dat *beste* nu was het gezinsleven, en op bange wijze heeft de zinnelijkheid het huwelijk en het gezinsleven verbasterd en doen ontaarden. Huwelijk en gezin verloren hun heilig doel, de zonde ontheiligde de huwelijksbanden, en heel de historie gewaagt er van, hoe ontucht, hoererij en echtbreuk op de schrikkelijkste wijze het heilig huwelijksleven verdorven hebben. Veelwijverij, veelmannerij, ja, welk kwaad is niet uit deze zinnelijke zonde opgekomen. Van een tweeheid, waarin de eenheid zich afspiegelde, was ten leste geen sprake meer. Alle saambindende kracht van het huwelijksleven ging te loor, en nameloos is de verwoesting en de ellende, die het misbruik van de variatie der twee sexen in de wereld der menschenkinderen heeft aangericht. Eerst door het Christendom is toen de eere van het gezin weer hersteld, en in zooverre men dan principieel van een Christelijk gezin wil spreken, bestaat dit Christelijk karakter van het gezinsleven daarin, dat het Christendom althans aanvankelijk en in zekere mate het gezin naar zijn oorspronkelijke ordinantiën terugriep, er de ordinantiën Gods in herstelde, en het weer tot op zekere hoogte worden liet, wat het naar de Scheppingsordinantie zijn moest. Niet alle huwelijk tusschen twee, die beiden den Christus belijden, is daarom een Christelijk huwelijk, noch leidt tot een Christelijk gezin. Christelijk wordt een gezin eerst dan, zoo op het huwelijks- en gezinsleven de ordinantiën Gods weer worden toegepast; ordinantiën, die niet eerst Christus aangaf, maar waartoe Christus ons toch terug riep. Zal het gezin weer Christelijk, dat is goed, zijn, dan

moet de Christus als Koning ook in het huwelijks- en in het gezinsleven heerschen, niet door er nieuwe, specifiek Christelijke ordinantiën in tot gelding te brengen, maar door als Koning ons terug te roepen naar de ordinantiën, die God Almachtig in de schepping zelve voor huwelijk en gezin gesteld heeft. Altoos naar het woord van den Christus: „In den beginne is het zoo niet geweest" en het moet weer worden, gelijk het in het begin was. Dit wordt dan nog geestelijk verdiept door het woord, dat wie een vrouw aanziet om haar te begeeren, reeds overspel in zijn hart met haar gedaan heeft; maar hoofdzaak blijft, dat Christus als onze Koning de oorspronkelijke orde, die God had ingesteld, in ons gezinsleven herstellen komt.

IV.

Christus het hoofd van den man.

> Want de man is het hoofd der vrouwe, gelijk ook Christus het Hoofd der gemeente is, en hij is de behouder des lichaams.
>
> EPHEZE 5:23.

VINDT heel de ordening van ons maatschappelijk leven haar grondmotief in het feit, dat God den mensch schiep *man* en *vrouw,* dan is hier, wat Christus' Koninklijke heerschappij over het gezin betreft, afzonderlijk èn de positie van den *man* èn de positie van de *vrouw* na te gaan. In 1 Cor. 11:3 stelt de apostel ons de hiërarchie, die hier intreedt, aldus voor, dat 1°. God het hoofd van Christus is, 2°. dat Christus het hoofd is van den man, en 3°. dat de man het hoofd is van de vrouw. Gelijk van zelf spreekt, is hier geen sprake van geestelijke onderworpenheid in de toebrenging ten eeuwigen leven. Wat toch die geestelijke toebrenging aangaat, staat de vrouw volkomen gelijk

met den man. Er is in Christus geen Griek of Barbaar, maar ook geen man of vrouw. De geredde zondaar wordt, geheel onverschillig of hij man of vrouw zij, onder Christus als het Hoofd in zijn mystiek lichaam ingelijfd. Geestelijk is alzoo Christus rechtstreeks het Hoofd zoowel van de vrouw als van den man, en in den weg des heils staat de man nimmer en in geen enkel geval als een soort middelaar tusschen Christus en zijn vrouw in. Vrouw en man hebben beide geheel denzelfden Middelaar, en die Middelaar is voor beide de Christus, en hij alleen. De uitspraak van den apostel in Efeze 5 : 23, inhoudende dat Christus het hoofd van den man is, en de man het hoofd van de vrouw, mag en kan daarom niet van den weg des heils, maar *moet* van de hiërarchie in het *huiselijk gezag* verstaan worden. Gelijk bij alle gezag, ligt ook voor het gezinsgezag het uitgangspunt in God Drieëenig. Hij schiep het gezin, en stelde in die schepping zelve ook voor het gezin de fundamenteele ordeningen vast. Na den val wordt 't dan ook uitdrukkelijk tot Eva gezegd: „Uw man zal heerschappij over u hebben." Na den val is het te zwak, alleen van een *hoofd* over de vrouw te spreken, en daarom wordt het verscherpt tot „heerschappij." Tot op zekere hoogte kan men derhalve zeggen, dat de man krachtens scheppingsordinantie en krachtens ordening na den val onder God Drieëenig de onderkoning is in zijn gezin. Maar dit geldt in dien rechtstreekschen zin slechts zóó lang, als het heil in Christus nog niet verschenen is. Zoodra toch de Middelaar verhoogd wordt, worden alle dingen hem door den Vader overgegeven, en ontvangt hij alle macht in den hemel en op aarde. Van die ure af schuift dus, als we ons zoo mogen uitdrukken, het Koningschap van Christus tusschen het Opperkoningschap van God Drieëenig en het onderkoningschap van den *man* in.

De man staat nu niet meer rechtstreeks onder den Drieëenigen God, maar de Middelaar komt onder den Vader boven hem te staan, terwijl hij zelf het gezag over zijn gezin behoudt; en van daar dat men alsnu een hiërarchie in drie geledingen verkrijgt. Het gezin

staat hiërarchisch onder den man, de man staat hiërarchisch onder den Christus, en Christus staat hiërarchisch onder den Vader. Duidelijk blijkt hieruit, dat het Koningschap van Christus zich volstrekt niet tot de Kerk bepaalt, maar dat de Koninklijke heerschappij van Christus zich ook uitstrekt tot het gezinsleven, en dat, *onder* Christus, de man gehouden is zijn gezin te regeeren en te besturen. Op Java staat de inlandsche vorst onder den Gouverneur-Generaal, gelijk de Gouverneur-Generaal onder onze Koningin staat. In Engelsch Voor-Indië staat de inlandsche vorst onder den Onderkoning en deze Onderkoning staat onder den Koning van Engeland als Keizer van Indië. Beide malen alzoo een gezagshiërarchie in drie trappen of geledingen. En juist zulk een gezagshiërarchie in drie trappen is nu ook voor het gezin ingezet; een gezagsinstelling, die het gezag uit God op den Christus doet overgaan, en van Christus op den man.

Aanstonds ziet ge hieruit, dat ook bij het gezin het Koningschap van Christus niet overdrachtelijk, maar zeer wezenlijk is bedoeld. Het Koningschap van Christus over het gezin wil niet zeggen, dat de man als goed Christen zich trouw en eerlijk van zijn plichten jegens zijn gezin heeft te kwijten, en dat indirect hierbij de geest van Christus inwerkt, om den man tot deze vervulling van zijn huiselijke plichten te bewegen en te bekwamen. Neen, door Efeze 5 : 23 wordt aan den Christus uitdrukkelijk gezag van Gods wege over den man als Gezinshoofd toegekend. Er is hier niet van geestelijken invloed, maar van *gezag* sprake. Christus heeft als van God gezalfde Koning over den man als gezinshoofd en daardoor over het gezin zelf heerschappij. Er is hier sprake van bewindvoering. De man voert het bewind over zijn gezin, maar *onder* Christus, en is deswege aan Christus verantwoording schuldig. Er moet orde ook in het gezinsleven zijn. Orde is, waar meerderen saamwonen, zonder uitoefening van gezag niet denkbaar. Daarom wordt ook hier een gezag ingesteld, dat feitelijk op aarde door een menschelijk persoon wordt gevoerd, en de man is de daartoe ge-

roepene en aangestelde. Maar zijn gezag is afgeleid, niet oorspronkelijk. Evenals een burgemeester feitelijk het gezag voert in een stad of dorp, maar met dien verstande, dat zijn gezag uitvloeisel is van het gezag van de Kroon, zoo ook is de man hoofd van zijn gezin, maar met een gezag, dat hem toekomt van den Christus als zijn Koning. En Christus wederom is wel Koning van het gezin, maar niet uit zich zelf. Het gezag van den Christus *over* den man en *door* den man over het gezin, is afgeleid uit de Souvereiniteit van God Drieëenig, en door God aan den Middelaar gegeven naar dezelfde ordening, waardoor hem „alle macht in hemel en op aarde" is toevertrouwd. Ook dit echter is thans schier geheel vergeten. Van Christus' Koningschap in zijn Kerk wil men nog wel hooren, ook al rekent men er weinig mede. En ook wil men nog wel hooren naar het vermaan, dat Christus ook in het gezin geestelijken invloed moet uitoefenen. Maar zoodra ge spreekt van de Koninklijke heerschappij van den Christus als ook over het gezin gaande, lost zich dit aanstonds in overdrachtelijken zin op, als ware er niet anders dan een zedelijke invloed mede bedoeld.

In het Christelijk gezin moet alles Christelijk zijn, Christelijk de man, Christelijk de vrouw, Christelijk de kinderen: maar vraagt ge nu wat men onder een Christelijk gezinshoofd verstaat, dan is men geneigd u een man voor te stellen, die o, zoo lief, zoo zachtzinnig, zoo toegeeflijk is, dat hij bijna meer aan een vrouwelijk, dan aan een mannelijk karakter denken doet. En dit nu leidt ons ganschelijk van den rechten weg af. Veeleer omgekeerd zal de man in zijn gezin, zoo hij waarlijk zich Christelijk aanstelt, juist het manlijk karakter, de manlijke gestalte, de manlijke verschijning in al haar eigenaardige beteekenis vertoonen moeten. Hij moet voor alle dingen *man* zijn, zich als *man* aanstellen, zich als *man* gedragen. Niet het zachte en weeke, maar kracht en moed moet uit hem spreken. Het gezin moet een *man* hebben, en dien *man* moet het in zijn *hoofd* vinden. Zijns moet het gezag zijn, voor dit gezag is hij verantwoordelijk aan den Christus, en door den Christus aan

God, en een gezin, waarin het gezag van den man verslapt, houdt reeds daardoor op een Christelijk gezin te zijn. Natuurlijk moet evenzeer tegen misbruik van het gezag gewaakt. Een man, die zijn huiselijk gezag ten eigen bate misbruikt, en ook maar iets anders bedoelt dan om het ter eere van den Christus, en in Christus ter eere van zijn God, uit te oefenen, drukt op zijn gezin geen Christelijk stempel, maar ontkerstent het door zijn geestelijk egoïsme. Maar op het tegenovergestelde moet evenzeer nadruk worden gelegd. Niet het zoetsappige van een man, die maar alles over zijn kant laat gaan, maar juist de ernst, waarmeê een wezenlijk man zijn gezag uitoefent en manlijk handhaaft, drukt op het gezin het stempel van een Christelijk gezin te zijn. De waarde van het gevoel mag niet onderschat, maar bij gezagsuitoefening moet toch altoos de ernst en de kracht van den wil op den voorgrond staan. De teederheid van het gevoel moge in het vrouwelijk karakter meer op den voorgrond treden, in het mannelijk karakter wordt vóór alles diepe ernst en wilskracht vereischt. Het schip in den stroom is verloren, zoo de stuurman niet met scherpen blik en vaste hand het roer bestiert, en zoo ook gaat in den stroom van het leven het gezin te gronde, zoo de man als hoofd het roer niet met vaste hand weet om te wenden. Reeds in het natuurlijke is aan den man een meerdere physieke kracht verleend dan aan de vrouw. Dat men thans mannen vindt, die zwakkelingen zijn en in physieke kracht te kort schieten, en dat tegenover dezulken niet zelden vrouwen staan, die in physieke kracht en wilskracht het verre van den man winnen, is gevolg van de ontreddering van onze maatschappelijke verhoudingen. „Van den beginne" is het zoo niet geweest, en in minder bedorven maatschappijen vindt ge het nog zoo niet. Naar de scheppingsordinantie is de man de physiek-sterkere, toonbeeld van kracht en mogendheid, één uiting van wilskracht. Tot zelfs de huishouding der dieren toont het ons, hoe de haan man is van de kip, de stier de meerdere in kracht onder het rundvee, de hengst onder het paardenras. De leeuw is een geheel andere verschijning dan de leeuwin. En zoo

ook is de man in den natuurstaat een veel krachtiger verschijning dan de vrouw. Vooral weelde en zedebederf vervalschte allengs deze verhouding. Er kwam onregelmatigheid op. Uit een verzwakt geslacht kwamen mannen voort, die zoo niets meer van het manlijk levenstype hebben, en omgekeerd vrouwen, die in den strijd des levens tot half manlijke figuren ontaard waren. Toch leeft daarom het besef, dat de man toonbeeld van kracht, de vrouw toonbeeld van 't lieflijke en schoone moet zijn, nog steeds voort. Nog zullen zangers en redenaars het nooit anders voorstellen, dan dat de vrouw door het „ewig wijbliche" af te leggen, haar eere als vrouw wegwerpt, en dat de man moet uitmunten door ernst, wilskracht en moed. Niet de man moet op de vrouw, de vrouw moet op den man leunen. De man moet zijn vrouw met zijn schild dekken en beschermen, niet de vrouw de man. Alzoo is het de ordinantie Gods in heel de schepping, en eere voor het Christelijk gezin is het, niet, dat deze type van den man afneme in scherpheid van teekening, maar juist omgekeerd, dat de man meer en beter en zuiverder dit type van ernst, kracht en moed te aanschouwen geve. In hoe voller zin het hoofd van het gezin het mannelijke type vertegenwoordigt, des te meer en des te beter zal 't ons het Christelijk gezin vertoonen. Zeer zeker moet de liefde van den man voor vrouw en kinderen in het Christelijk gezin hoog staan. De man moet zijn vrouw liefhebben, gelijk Christus de gemeente heeft liefgehad, maar die liefde moet uit zijn kracht opkomen en van die kracht steeds het stempel dragen. De liefde van geen onzer kan ooit de liefde van den Christus te boven gaan, maar altoos blijft de verschijning van den Christus een betoon van kracht. Die kracht betoont hij in zijn werken; evenzoo sprak hij als machthebbende, en hij trad met gezag tegen de Schriftgeleerden en tegen zijn jongeren op. Nooit verleidt de Christus zijn liefde tot slapheid of weekelijkheid. Van de kracht, die in hem woont, gaat zijn liefde uit. Heel zijn leven is een leven van strijd. En als hij eindelijk in den dood ondergaat, ontsluit die weg van den dood hem den toegang tot het

opstandingsleven, waarvan onoverwinnelijke kracht het kenmerk is.

Die kracht moet bij den man spreken in zijn lichaam, in zijn verstand, in zijn wil en in zijn zelfbeheersching. Physiek, want hij is geroepen om te werken in het zweet zijns aanschijns, om zijn gezin met God en met eere te onderhouden. In zijn verstand, want hij moet zijn gezin leiden, sturen en regeeren. In zijn wilskracht, want de door hem ingestelde orde moet hij weten door te zetten en te handhaven. Maar bovenal in zelfbeheersching, want wie zich zelven niet regeeren kan, is tot het regeeren van zijn gezin onbekwaam. Alle proefneming van wilskracht en regeertalent moet door ieder onzer *op ons zelven* worden genomen. En juist als Christen, en staande onder het hoog gezag van den Christus, moet de man in het Christelijk gezin allengs zoo meer het schoone van Gods ordinantiën voor het gezin doen uitkomen. De verwarring ook in het gezinsleven is een gevolg en uitvloeisel van de zonde. Aan Christus nu is ook over het gezin heerschappij verleend, om wat de zonde in het gezin bedierf te keer te gaan en te weren, teneinde ook het gezin zooveel het kan weer in zijn oorspronkelijke zuiverheid te herstellen. En dit nu kan, wat den man betreft, alleen daardoor geschieden, dat de man in zijn gezin zich alzoo vertoone en alzoo optrede, als het naar de oorspronkelijke gezinsordinantiën zijn moet. Tot die oorspronkelijke ordinantiën nu behoort in de eerste plaats, dat Gods gezag in het gezin gelde, en dat dit Goddelijk gezag uitgeoefend worde door den man, als daartoe door God gesteld. Daarop is de man in de schepping zelve aangelegd. In normalen toestand is de man sterker gespierd, krachtiger van aanleg, kloeker van gestalte, meer doortastend in zijn optreden. Zijn verstand heeft den voorrang boven zijn gevoel. In zijn wil spreekt beslistheid en veerkracht. Tot harder arbeid is hij bekwaamd. Meer dan de vrouw is hij voor den strijd van het leven gewapend. Zal nu in het Christelijk gezin hetgeen de zonde bedierf zooveel

mogelijk hersteld worden, dan moet allengs in den loop der eeuwen in het Christelijk gezin dat echte, zuivere type van den man ook meer uitkomen, en daarbij gesierd worden met die fijnere hoedanigheden, die alleen de geest van Christus in ons ontwikkelen kan. Maar het grondtype van den man moet juist in het Christelijk gezin te krachtiger opleven. De ceder, niet de wilg moet zijn zinbeeld zijn. Wat in zijn type vervalscht is, moet van alle onzuiverheid en vervalsching ontdaan worden. Ook in het gezin moet de Christus de hersteller van Gods oorspronkelijke ordinantiën zijn. Zelfs de zorge voor de krachtige ontwikkeling van de mannelijke lichaamskracht mag daarom in het Christelijk gezin niet worden verwaarloosd.

Maar juist omdat dit alles een eisch van de Goddelijke ordinantiën is, en de natuur nog steeds toont, hoe God de Heere al de vereischte gaven voor zulk een gezagsoefening naar Christus' geest aan den man heeft toebedeeld, moet de aanwending van deze gaven steeds blijven een in gehoorzaamheid en onderworpenheid aan God besteden van hetgeen God den man als man schonk. Niet die gaven en talenten gaan voorop. Voorop gaat de roeping, waartoe God den man geroepen heeft, en zijn gaven en talenten ontving hij slechts, om aan die roeping te kunnen beantwoorden. God schonk den man die gaven van kracht, wilsenergie en verstandelijk inzicht, opdat de man ze in Zijn dienst zal besteden, d. i. ter hooghouding van Gods gezag en tot inrichting en instandhouding van een huiselijk leven, dat conform Gods wil en gebod zal zijn. Een gezin is niet vrij om te leven, gelijk het dit verkiest en wil. Ook voor het gezin evenals voor zijn sterrenhemel heeft God Almachtig een orde ingesteld, en naar die orde heeft ook het gezin zich te richten en te gedragen. Dit gaat niet vanzelf. Dit kon wel vanzelf zijn gegaan, indien er geen zonde ware ingetreden, maar nu de zonde eenmaal uitbrak, trad ze ook in het gezinsleven binnen, en tracht ook in het gezin de van God gestelde orde te niet te doen, en in haar tegendeel om te zetten. Er ontstaat alzoo ook in het gezin strijd, strijd tusschen de van God

gestelde orde en tusschen hetgeen de zonde van het gezin maken wil. Daarom nu moest er een gezag ingesteld, dat de roeping heeft om de orde Gods tegenover de zonde in het gezin te verdedigen en te handhaven, juist zooals om der zonde wil het Overheidsgezag onder de volken is ingesteld. Dit gezag nu is aan den man toevertrouwd. Niet om zijnentwil, maar om Godswil, en de booze man, die dit gezag misbruikt, om zijn eigen koninkrijk op te richten, in plaats van Gods Koningschap in het gezin tot gelding te brengen, begaat roof aan de majesteit des Heeren Heeren. Dat is niet het gezag Gods tegen de zonde handhaven, maar in het gezag zelf de zonde doen insluipen.

Toch kon het niet anders, of bij den voortgang van de zonde moest dit gezagsmisbruik van den man hand over hand in het gezin toenemen, tot het tenslotte in veelwijverij, gezinsontreddering en huiselijke tyrannie ontaardde. En dit heeft voortgeduurd tot op de komst van den Christus. Daarom is toen ook den Christus, mèt alle macht in den hemel en op aarde, óók het gezag over het gezin opgedragen, en is de Christus onder God Drieëenig ook tot hoofd van het gezin aangesteld, zoodat thans de man dit huiselijk gezag niet rechtstreeks meer onder God, maar onder Christus als zijn hoofd uitoefent. God is hoofd van Christus, Christus is nu hoofd van den man, en de man het hoofd van zijn gezin. En de uitkomst heeft daarbij getoond, hoe in het Christenland het gezinsleven allengs weer uit zijn diepe ellende is opgetogen, en in het Christelijk gezin weer een staat heeft bereikt, die de oorspronkelijke ordinantiën Gods veel nader is gekomen, dan dit onder de Heidenen en onder den Islam nu nog het geval is. Bijna in niets spreekt maatschappelijk de tegenstelling tusschen de Heidenwereld met den Islam eenerzijds en het Christenland anderzijds zoo in het oogloopend sterk, als juist in den hoogen stand waartoe het gezinsleven allengs in veel Christengezinnen weer is opgetrokken. In

bijna alle Christenlanden rust het gezinsrecht, ook publiekelijk, thans op Christelijken grondslag. Tegen den geest der Revolutie, die ook op dit terrein het weer alles om wil keeren, wordt in bijna alle landen de strijd voor de Christelijke beginselen weer aangebonden. Het verzet tegen ontucht, hoererij, echtbreuk en echtscheiding klimt met den dag, en zonder schijn van overdrijving mag gezegd, dat met name in het gezinsleven het Koningschap van Christus reeds edele vrucht droeg.

Maar de poging om deze edele vrucht weer te verderven, gaat van satan stelselmatig in alle landen uit. Wat door Christus' Koningschap ook in dit opzicht gewonnen werd, moet weer teniet gedaan, en juist dit maakt de taak en roeping van den man, die Christus als zijn Koning eert, in zijn gezin zooveel moeilijker. Op hem toch rust de dure plicht om, tegen die onheilige strooming in, het Christelijk karakter van zijn gezin te handhaven en het te houden bij de ordinantiën Gods. Kwam nu het kwaad alleen van buiten opzetten, zoo zou de strijd hierbij nog minder hachelijk staan, maar het kwaad sloop maar al te dikwijls ook in zijn gezin binnen, en dan rust op hem de heilige taak, om dit kwaad in zijn gezin tekeer te gaan. Zijn gezin bestaat niet voor hem. Hij met zijn gezin bestaat om God. Gode moet de eere ook van hem en uit zijn gezin toekomen. Hij mag ook zijn gezin niet willen onderwerpen aan een orde, die hij zelf wilkeurig instelt. Zijn taak en roeping is en blijft, om zijn gezin bij Gods ordinantiën te houden en er zelfs steeds in voor te gaan, en eerst zoo dit hem gelukt, zal zijn gezin den naam van een Christelijk gezin kunnen dragen. Dat allen in zijn gezin zich bij de geloovigen voegen, dat er gebeden en in het Woord gelezen wordt, dat men mee doet aan allerlei Christelijke werkzaamheid, maakt op zichzelf zijn gezin nog niet tot een Christelijk gezin. Ongetwijfeld wordt door het Christelijk karakter van het gezin ook dit alles geëischt, maar toch kan dit alles op het gezin nog niet het Christelijk stempel zetten, en vóór alle andere eischen gaat de eisch, dat het gezin zelf in zijn innerlijke

saamstelling en huishouding zich gedrage naar de ordinantiën die God in den aanvang der dingen voor het gezinsleven verordend heeft. Een lusthof in Nederland met oostersche planten er in is daarom nog geen oostersche lusthof. En zoo ook kunnen de geestelijke bloemen van het leven, ook al sieren ze ons saamleven, het gezin nog nooit tot een Christelijk gezin maken, zoo niet dit gezin zelf in zijn normale levensontwikkeling leeft naar de ordinantiën, die God heeft ingesteld, die de Christus als onze Koning van ons afeischt, en die de man als hoofd van het gezin in te voeren en te handhaven heeft.

Hiervoor nu is in den man van noode een helder besef van wat Gods ordinantiën voor het gezinsleven zijn, voorts stille en stipte zelfonderworpenheid aan wat Christus op grond van die ordinantiën van hem en zijn gezin eischt, en niet minder de zin en de wil, de ernst en de veerkracht om allen, over wie hij als hoofd is aangesteld, bij die ordinantiën te houden. Bij den strijd, die nu weer opkomt om den gezonden staat van het gezin te verderven, moet dit betoon van helder inzicht en onbreekbare kracht zelfs nog verdubbelen. De taak en roeping van den man wordt steeds moeilijker. Opstand van vrouw en kinderen en dienstboden tegen zijn gezag behoort reeds niet meer tot de zoo hooge zeldzaamheden, zelfs in zulke gezinnen waar men geestelijk den Christus belijdt. En daarom juist moest het met zooveel nadruk op den voorgrond worden gesteld, dat het niet aangaat het Christelijk karakter van den man in zijn gezin vooral in toegeeflijkheid, weekheid en zachtheid te zoeken, maar dat ook in het Christelijk gezin bij den man betoon van kracht steeds voorop moet gaan. De man als hoofd van zijn gezin is dan eerst waarlijk een Christelijk gezinshoofd, zoo hij teweeg brengt dat zijn gezin Gode de eere geve, allermeest daardoor dat het als gezin besta en leve gelijk God het wil en dit in zijn ordinantiën voor het gezin voorschreef. Wie de van God gewilde orde voor zijn gezin glippen laat, niet behoorlijk zijn gezin onderhoudt, niet zijn vrouw en kroost beschermt, niet op zijn geldelijk beheer goede orde stelt,

zijn dienstboden niet vriendelijk tegemoet komt, niet met alle keurigheid voor de opvoeding der kinderen zorgt, en heel zijn gezin niet liefheeft met iets van die liefde, waarmeê Christus zijn gemeente alzoo heeft liefgehad, dat hij zichzelve voor haar overgaf, — moge persoonlijk den Christus belijden, maar een *Christelijk man* in zijn gezin is hij niet. Hij is aan zijn Koning ongehoorzaam, schiet te kort in zijn plicht om onder Christus het gezag over zijn gezin uit te oefenen, en zal eens harde rekenschap te geven hebben van de wijze, waarop hij het hem toevertrouwde gezag heeft verwaarloosd of misbruikt.

V.

De man het hoofd der vrouw.

> Daarom, gelijk de gemeente aan Christus onderdanig is, alzoo ook de vrouwen aan hare eigene mannen in alles.
>
> EFEZE 5:24.

WAT hier van den man geldt, geldt vanzelf in gelijk verband ook van de vrouw. Een gezin wordt wat de vrouw aangaat nog volstrekt niet daardoor Christelijk, dat de vrouw des huizes uit het ongeloof tot het geloof komt, gebed, Schriftlectuur en psalmgezang in haar woning invoert, enz.; ook bij de vrouw moet de kerstening van haar gezin haar uitgangspunt daarin vinden, dat de vrouw ten volle *vrouw* worde. God schiep de vrouw anders dan den man, lichamelijk en geestelijk; die eigenschap van de vrouw is door de zonde verzwakt en vervalscht; en vandaar de eisch, dat Christus ook hier de hersteller zij van wat verdorven werd, en aan het gezin de echte vrouw, die waarlijk vrouw is, en niet anders zijn wil, terug geve. Hergeef aan het gezin de vrouw, gelijk God die in het Paradijs voor het gezin bestemd, verordend en geschapen heeft, en ze zal geluk aanbrengen,

ze zal de eere ontvangen die haar toekomt, en Gods eere in haar gezin dienen. Een ongeordend gezin met Christelijk tintje brengt ons niet verder. Ook ten opzichte van het gezin is de Christus niet de Schepper, maar de hersteller. Om Christelijk te zijn, roept het gezin daarom man èn vrouw naar de oorspronkelijke instelling terug, om uit te schiften al wat onheiligs insloop, en om de kiem van het echte gezinsleven tot hooger ontwikkeling te brengen. Zoo als de man te bidden heeft: Heere, maak mij steeds meer *waarlijk man*! zoo heeft ook de vrouw van haar God te bidden, dat Hij haar steeds meer in vollen zin *vrouw* doe zijn. Al wat het vrouwelijk karakter in haar onderdrukt, gaat tegen haar natuur en bestemming in, en omgekeerd, al wat het echt vrouwelijke in haar tot rijpheid doet komen, verhoogt haar waardij. Het is er mee als met de functiën van de verschillende organen in ons menschelijk lichaam. Hart, milt en lever, oog, oor en tong zijn alle iets op zichzelf, het eene iets anders dan het andere orgaan, en hoe zuiverder elk dier organen in zijn eigen functie blijft, des te gezonder leeft het lichaam. Zoo nu ook is er in het lichaam van het gezin de trilogie van man, vrouw en kind, en is alleen dat gezin gezond, waarin de functie van man, vrouw en kind bij een ieder van de drie geheel overeenkomstig hun aard, en dus ook in overstemming met het doel van hun aanzijn, werke. Zeg daarom nooit, dat wel de ongehuwde jonge dochter het teeder-vrouwelijke moet vertoonen, maar de gehuwde vrouw meer mansch moet zijn. Al bedoelt het woord „mansch" hier niet anders dan beslister en forscher optreden, toch is dit woord „mansch", als het op de vrouw wordt toegepast, altoos misplaatst. Ongetwijfeld zal de getrouwde vrouw, die op jaren komt, dank zij oefening en ondervinding, meer doen kunnen dan een jonge dochter en tot meer in staat zijn, maar dit meerdere moet ze uit haar eigen vrouwelijke natuur ontwikkelen, en niet pogen te verkrijgen door nabootsing van den man. De rozeboom komt niet tot hooger ontwikkeling doordat ge er een eikenstek op ent. De roos moet voor haar hooger ontwikkeling rozenhout blijven.

Het critieke punt nu, waarbij het uitkomt of de groei ten deze in de goede richting plaats heeft, duidt de apostel aan door deze woorden: *„Daarom, gelijk de gemeente aan Christus onderdanig is, alzoo ook de vrouwen aan haar eigen mannen, in alles."* De apostel windt er geen fluweel om; hij verzacht en verflauwt het niet, om kwansuis de vrouw te sparen, en haar gevoel te ontzien; neen, hij spreekt het kort en kras uit, in de onderstelling, dat de echte, de wezenlijke vrouw er terstond ja en amen op zal zeggen, en opdat de vrouw, die nog te weinig vrouw is om dit vooralsnog te kunnen doen, hoe eer hoe beter tot de goede gesteldheid des harten worde teruggebracht. Hij zegt niet, dat de vrouw den man in het gevlei moet komen, en zich naar hem moet schikken, en hem, om der wille der kinderen en der dienstboden, heer in zijn eigen huis moet laten. Niets daarvan. Hij gebruikt het eenige woord, dat hier op zijn plaats is, het woord *onderdanig*, en die onderdanigheid eischt hij af niet slechts in enkele hoofdpunten van gezinsbeleid, maar *in alles*, en in dit alles zoo volstrekt, dat het een onderdanigheid zij, die zich vergelijken laat met de onderdanigheid, waarmee de Kerk aan haar Koning onderworpen is. Nu zal een valsche Kerk, een ontaarde Kerk, een Kerk, die haar karakter als Kerk verloor en eigenlijk ophield een Kerk te zijn, telkens op allerlei manier beproeven om zich te onttrekken aan de gehoorzaamheid van haar Koning en steeds meer in opstand tegen den Christus geraken; en omgekeerd zal een Kerk, die haar ideaal najaagt, steeds meer lust gevoelen in de gehoorzaamheid aan haar Koning, en haar onderdanigheid aan den Christus niet gevoelen als een last, maar als een vreugde haar levens. Een Kerk, die wezenlijk Kerk is, zal vanzelve, zal krachtens haar aard, zal onder den drang harer natuur, steeds in gehoorzaamheid aan haar Koning haar kracht zoeken; en omgekeerd, waar zin tot opstand tegen haar Hoofd woelt, is ze geen ware Kerk meer, ontaardt ze en wordt vervalscht. En geheel ditzelfde past nu de apostel ook op de vrouw in het gezin toe. Ook zij heeft een hoofd in haar man. De onderdanigheid

aan dit haar hoofd vloeit rechtstreeks voort uit Goddelijke ordinantie. Zoo de vrouw in het gezin aan haar man onderdanig is, gaat het naar Gods wil en bloeit het gezin. Maar komt ze tegen het hoofd in opstand, dan worden de binten van het gezin uit hun verband gerukt.

Wie nu te weinig vrouw is, zal die onderdanigheid aan den man als een last volbrengen, en omgekeerd, wie waarlijk vrouw is, zal in het onderworpen zijn aan haar man lust hebben. Voor de echte vrouw is het gehoorzamen aan haar man een genot, en omgekeerd, waar de natuur der vrouw hier tegen inwoelt, blijkt het, dat haar natuur het echt-vrouwelijke karakter mist. Zoo ze zelve den Christus belijdt, zal het gehoorzamen aan den Christus haar een zielsbehoefte zijn, en ziende op die vrijwillige gehoorzaamheid en onderworpenheid van de geloovige ziel aan den Christus, zegt de apostel, dat het evenzoo tusschen man en vrouw moet zijn. De man moet de vrouw liefhebben, gelijk Christus de gemeente lief heeft, en de vrouw moet uit eigen aandrift aan den man onderdanig zijn, gelijk de gemeente uit innerlijke zielsaandrift, niet gedwongen, maar geheel gewilliglijk, onderdanig is aan den Christus.

Toch is er geen ordinantie Gods, waar de vrouw, die nog buiten het geloof staat, minder aan wil, en zich hardnekkiger tegen verzet. Zoo dikwijls in wereldsche kringen de onderdanigheid van de vrouw aan den man ter sprake komt, gaat er een spotlach op. Dat zullen de vrouwen in die kringen aan hun mannen wel anders leeren! In schijn zullen ze zich voegen, maar feitelijk zullen zij de baas zijn. Niet zij zullen aan den man onderdanig zijn, maar hij zal naar hun pijpen dansen. Nu neemt het in verreweg de meeste gezinnen wel zulk een vaart niet. Men schikt en vindt het onder elkaar. Veelal houdt de man de geldpomp in handen en bezit hierin een machtig middel van pressie. Ook geeft de man, om des lieven vredes wil, gewoonlijk veel toe. Over en weer laat men iets schieten.

Dan is er, o, zooveel in het gezin, waar de man niets van merkt. Heel wat mannen bemoeien zich zelfs al heel weinig met hun gezin. Boven alles willen ze vrede in huis hebben, en laten 't dan meest maar aan hun vrouw over. En zoo ontstaat er een *modus vivendi*, een feitelijke schikking in het leven, waarbij de eere van man en vrouw beiderzijds ongekreukt blijft. Maar komt er in zulke kringen ooit sprake van *onderdanigheid* van een plicht, die op de vrouw zou rusten, om haar man in alles te gehoorzamen, en van een gezag van den man, waaraan de vrouw onderworpen zou zijn; dan komt al wat vrouw is in deze ongeloovige wereld hier met kwalijk onderdrukte woede tegen op. De vrouw is zoo goed als de man. In vele opzichten zelfs zijn meerdere. Waarop zou die plicht tot onderdanigheid rusten? Schikken wil ze zich, ze wil het op een accoord werpen, ze wil, om huislijk ongenoegen te vermijden, o, zooveel toegeven, maar dan zal dit alleen zijn een blijk van haar liefde, van haar inschikkelijkheid, iets, dat ze even goed laten kon, en nooit mag de man haar tot gehoorzaamheid of tot onderworpenheid oproepen.

Bij de geloovige vrouw staat dit natuurlijk anders. Zij kent Gods Woord. Zij las wat daarin verordend is, en lang niet zoo zelden is de geloovige vrouw metterdaad in die hooge stemming des gemoeds ingegaan, dat ze om Godswille, en uit gehoorzaamheid aan haar Heiland, zich aan haar man onderwerpt, en al spoedig tot de ervaring komt, dat dit zeer verre het beste is. Maar beeld u daarom niet in, dat het reeds in *alle* geloovige gezinnen zoover kwam. Zeker, het verzet tegen Gods ordinantiën is in die kringen niet zoo fel en niet zoo roekeloos, maar toch, van harte gaat 't ook in geloovige kringen op verre na niet altoos, en als het in het gesprek te pas komt, en het hooge woord *onderdanig*, en nog wel onderdanig *in alles*, er uitkomt, bespeurt ge maar al te vaak een zwakken glimlach om de lippen, die u verraadt, hoe men er toch eigenlijk niet aan wil, ja, het in den grond niet als een ordinantie Gods aanvaardt. Dit nu doet aanstonds afbreuk aan het Christelijk karakter

van het gezin. Ook wat de vrouw betreft is een Christelijk gezin zulk een gezin, dat tot de ordinantiën Gods is teruggekeerd, en waar de ordinantiën Gods uit overtuiging, met lust en met liefde worden nagekomen. En zoolang nu de vrouw in het gezin in haar hart zich toch eigenlijk tegen deze primordiale ordinantie voor het gezinsleven blijft verzetten, is aan dien eisch niet voldaan, en blijft alzoo aan het Christelijk stempel van het huisgezin de eerste en voornaamste trek ontbreken. De vrouw aanvaardt dan niet de plaats, die God haar aanwees. Ze benijdt den man, aan wien een hooger plaats is geschonken. In haar woelt de begeerte, om haar man uit die hooge plaats te verdringen, en zelve die plaats in te nemen. Ze kan het niet dulden noch uitstaan, dat God onderscheid tusschen man en vrouw heeft gemaakt. Ze acht, dat aan de vrouw moest zijn toegewezen, wat feitelijk aan den man is toegekend. Ze heeft geen vrede met haar positie als *vrouw*. Ze waant, dat aan de vrouw een ander lot moest beschoren zijn. Ze wil ten deele althans zijn wat naar Gods ordinantie de man is. Ze onderschat haar eigen vrouwelijke natuur, en poogt voor dat deel den man na te bootsen, te zijn wat niet zij, maar de man moest wezen. Ze verstoort het evenwicht. Ze verbreekt de van God ingestelde harmonie. Ze legt er zich op toe, niet om in alles op ideale wijze *vrouw* te zijn en te blijven, maar streeft er naar halfman, halfvrouw te zijn. Zelfs lacht het haar wel toe, zoo de man gelijken weg opgaat, en zijn mannelijk karakter in het zwakkere doet overgaan. En waar nu de Schrift ons leert, dat Christus' Koningschap over het gezin allereerst daarin moet uitkomen, dat naar de onderscheiding van de Scheppingsordinantie de *man* weer waarlijk *man*, en de *vrouw* weer waarlijk *vrouw* worde, moet worden volgehouden, dat het Christelijk karakter in het gezin ontzet blijft, zoo de vrouw in het waarlijk vrouw en *aan den man onderdanig* zijn niet den lust en de liefde van haar hart vindt.

Het geldt hier een gezagsquaestie. Hoe hoog de Christus ook sta,

steeds is de onderdanigheid en onderworpenheid aan zijn Vader voor hem het richtsnoer van alle handeling geweest. „Mijn spijze", zoo sprak hij, „is niet dat ik mijn wil doe, maar den wil Desgenen die mij gezonden heeft," en nog in Gethsémané luidde het in zijn smeeking: „Vader, niet mijn wil, Uw wil geschiede." Wordt nu aan den Christus het hoogste gezag ook over het gezin opgedragen, dan houdt dit in, dat Christus dit gezag uitoefent, niet slechts in het gemeen, maar in *alles* conform den wil van God, d.i. conform de ordinantie die God voor het gezin gegeven heeft. Is nu Christus het hoofd van den man, en de man het hoofd van de vrouw, dan draagt Christus zijn gezag, wat het gezin aangaat, ter uitoefening aan den man over, voor wien het alzoo levensregel moet zijn, zijn gezin niet naar eigen zin of wil, maar naar de ordinantiën van Christus, die identiek zijn met de ordinantiën Gods, in te richten en te besturen. Het gezag ook over het gezin is door God op zijn Christus gelegd, en wordt door Christus op den man overgedragen. Feitelijk is de eisch alzoo niet, dat de vrouw aan haar man als mensch, maar aan haar man als gevolmachtigde van den Christus onderdanig zal zijn. De mensch als creatuur heeft geen gezag, en zoo ook kan de man, als mensch, zich nooit eenig gezag over een ander mensch, 't zij als vorst, als echtgenoot, of als vader aanmatigen. Niet een eenig mensch bezit gezagsrecht, dan voor zoover het hem uit de bron van alle gezag, d.i. uit God, toevloeit. Wie weigert te doen wat de politie hem beveelt, randt het gezag van den Burgemeester aan, die over den politieagent gezag heeft, en in het gezag van den Burgemeester het gezag van den Vorst, die dezen aanstelde. En zoo ook randt de vrouw, die haar man de onderdanigheid weigert, niet hem aan, maar in hem het gezag van den Christus, die hem als hoofd van het gezin met gezag bekleedt, en in hem het gezag van den Christus, het gezag van God Almachtig, die aan den Christus alle macht, ook over het gezin, heeft gegeven. Voor de vrouw is het onderdanig zijn aan haar man een vraagstuk van religie. Buigt ze of

buigt ze niet voor het gezag van God? dat is de eerste vraag. Dan komt de tweede: Bukt ge of bukt ge niet voor het gezag, waarmee God den Christus bekleed heeft? En dan komt de derde vraag: Onderwerpt ge u, of onderwerpt ge u niet aan het gezag dat Christus, als van God daartoe gevolmachtigd, in den man over u gesteld heeft? Wie nu zegt: Ik zal mijn man niet onderdanig zijn, die verklaart hiermee tevens geen onderdaan van Christus te willen wezen, staat tegen God in opstand, en snijdt de zenuw van de religie van het hart door. De vrouw is vrij om tot man aan te nemen wie haar past, en als man af te wijzen, wie haar niet boeit. Maar heeft ze eenmaal den beslissenden stap gedaan, en iemand tot haar man aangenomen, dan kan ze ook niet meer buiten het gezag, dat Christus op hem legt, en is ze uit gehoorzaamheid aan God en om Christus' wil tot gehoorzaamheid aan haar man gehouden.

Doch juist hiermee is dan ook de natuurlijke grens van deze onderdanigheid en gehoorzaamheid vanzelf aangewezen. De man heeft, in den naam Gods, van Christus een gezag over zijn vrouw ontvangen, en is verplicht aan dit gezag de hand te houden, niet om naar eigen lust en wilkeur over zijn vrouw en zijn gezin te heerschen, maar om èn zijn vrouw èn heel zijn gezin te houden bij de ordinantie, die God aan hem voor en over het gezin gegeven heeft. Hij zal van de wijze, waarop hij dit gezag heeft uitgeoefend, rekenschap hebben te geven, en zwaar zal zijn oordeel zijn, zoo hij het gezag, dat strekken moest om de eere Gods in zijn gezin hoog te houden, misbruikt heeft om eigen hoogheid en heerschappij te zoeken. Daar nu de vrouw, niet om des mans wil, maar om Gods wil, aan haar man onderworpen is, zoo spreekt het vanzelf, dat deze onderdanigheid op dit punt heur einde vindt, waar de man iets van haar eischen zou, dat tegen de ordinantiën Gods ingaat. Dan behoeft ze niet alleen niet onderdanig te zijn, maar ze mag ze zelfs niet gehoorzamen, ook al vergat haar man zich zooverre, dat hij haar ter oorzake van die weigering mishandelde. Dan toch komt de vrouw *tegenover* den man te staan, juist zoo als de onderdaan tegenover zijn koning,

waar die koning hem iets gelasten mocht, dat indruischt tegen den wil van God. Sadrach, Mesach en Abednego behoefden niet alleen niet te gehoorzamen, als de koning hun gebiedt het gouden beeld te aanbidden, maar ze *mochten* het niet doen. En zoo is ook de vrouw goddeloos, die, om maar vrede te houden, of geldweigering of mishandeling te ontgaan, haar man gehoorzaamt in wat slecht, gemeen, oneerlijk is, of op wat manier ook tegen Gods ordinantiën ingaat. Dit recht tot weigering gaat niet door, waar het gewone zaken betreft. Ook al dwingt de man zijn vrouw gehoorzaamheid af in willekeurige dingen, waarvan zij noch de noodzakelijkheid noch de profijtelijkheid inziet. dit ontslaat haar niet van de onderdanigheid. Indien het dingen betreft, die in niets tegen Gods ordinantiën ingaan, doch waarover verschil van gevoelen mogelijk is, is ze wel vrij om te trachten haar man tot haar gevoelen over te halen, maar mag ze ten slotte nooit de gehoorzaamheid opzeggen. Alle gezag onder de menschen, in welk deel der samenleving ook, heeft juist altoos mede ten doel, om een beslissing mogelijk te maken. Het gezin is een kleine wereld op zichzelf. Verschil van gevoelen kan in die kleine wereld door allerlei opkomen. Bij zulk een verschil moet ten slotte een beslissing worden genomen. En het is dan aan het gezag, dat het nemen van zulk een beslissing toekomt. De gehoorzaamheid staat dan gelijk aan de onderwerping van de minderheid aan de meerderheid in een vergadering. De vrouw voelt dan zeer wel, dat 't zoo om Gods wil moet. Ze meende zelve, dat het anders beter zou wezen. Maar er moet een beslissing vallen. Het recht om die beslissing te nemen, staat aan het hoofd van het gezin, en aan de door hem genomen beslissing heeft zij zich te onderwerpen. Juist daarom staat er bij 't onderdanig *in alles*, iets wat nooit slaan kan op wat tegen Gods wil zou ingaan en de conscientie zou verkrachten, maar juist ziet op die vele onverschillige dingen in het gezin, die, als er geen uitweg tot beslissing is, zoo dikwijls den huiselijken vrede verstoren. De vrouw kan dus, wil de apostel te kennen geven, niet volstaan met te

zeggen: In gewichtige aangelegenheden zal ik mijn man gehoorzamen, maar in onverschillige dingen ga ik mijn eigen gang. Neen, ze moet onderdanig *in alles* zijn, ook in het kleine en schijnbaar nietige, en ook hier weer komt de verantwoordelijkheid op den man te rusten, zoo hij dit zijn gezag misbruikt, om den tyran in huis te spelen.

Doch vooral valt deze onderdanigheid dubbel zwaar voor de vrouw, zoo haar man een willooze, zwakke persoon is, van wien ze voelt, dat hij als *mensch* niet boven, maar beneden haar staat. Toch ontheft ook dit haar niet van den plicht der gehoorzaamheid. Wel mag ze dan haar superioriteit van geest aanwenden om haar man van verkeerde besluiten terug te houden, en veelal zal haar dit gelukken, en niet zelden gelukken tot zegen van het gezin. Maar het gezagsrecht wordt door de inferioriteit van den man niet aangetast. Aan een zwak vorst is de onderdaan even goed gehoorzaamheid schuldig als aan een krachtig regent. Het is een zegen voor het land, zoo het van God een krachtig koning ontvangt, maar ook dan, als het God belieft een zwak vorst met de souvereiniteit te bekleeden, blijft onderwerping voor den onderdaan eisch. Ook voor de vrouw blijft alzoo de gezagsregel doorgaan, ook al voelt en weet ze, dat ze in inzicht en geestkracht boven haar man staat. En voor de vrouw geldt dit zelfs in nog sterker mate, omdat ze zelve den zwakkeren persoon tot haar man gekozen heeft. Onder een Vorst staat men, zonder dat men zelf dien vorst tot vorst aannam, maar de vrouw heeft zelve haar man tot man genomen. Bij die gewichtige keuze moest ze zelve weten wat ze deed. Blijkt nu van achteren, dat die man eigenlijk geen man *voor haar* is, dan heeft ze dit alleen aan zich zelve te wijten, dan draagt ze haar straf voor haar onbezonnenheid, maar dan kan ze aan deze inferioriteit van haar man nimmer ook maar een schijn van recht ontleenen, om haar onderdanigheid op te zeggen. En dreef

ze bij haar engagement het ongeoorloofde opzet, om met voorbedachten rade aan zulk een inferieur man de voorkeur te geven, opdat zij te zekerder zou zijn van het gezag in handen te zullen houden, dan is dit haar opzet voor God geoordeeld, want dan heeft ze uit heerschzucht het er op toegelegd, om Gods ordinantie in haar tegendeel om te zetten. Natuurlijk oordeelen wij niet, of en waar dit opzet bestond, maar de historie verhaalt ons toch van meer dan ééne vrouw, ook zelfs in hooge positie, die aan deze opzettelijke loswrikking van de ordinantie Gods zich heeft schuldig gemaakt. Wie als vrouw iemand tot man zal aannemen, moet, als haar hart goed staat, zich het meest en het sterkst voelen aangetrokken door een man, van wien ze voelt, dat hij haar meerdere is, en haar juist daardoor het onderdanig-zijn licht zal doen vallen. De gewoonte, die vooral in het Oosten bestaat, om een jongedochter niet zelve te laten kiezen, maar een man voor haar te nemen, kan daarom niet ernstig genoeg worden afgekeurd. En voor zooveel het ook in de Christelijke maatschappij wel voorkomt, dat ouders of voogden aan hun dochters of pupillen, ter oorzake van het fortuin of van wat ook, een man opdringen, valt hierover hetzelfde oordeel. Gelukkig mag dan ook gezegd, dat dit in onze Christelijke kringen bijna niet voorkomt. Haar man moet de vrouw zelve kiezen, gelijk de man vrij moet zijn in de keuze van zijn vrouw. Dat hier het ouderlijk gezag kan tusschen beide treden, om bij te jonge personen een verkeerde en onbezonnen keuze tegen te houden, is billijk en wordt zelfs door het burgerlijk recht geëischt. Maar heel iets anders is het, een onbezonnen huwelijk tegen te houden, of een man aan een jongedochter, tegen haar keuze, of althans buiten haar eigen keuze, op te dringen. De onderdanigheid aan den man zou voor de vrouw een heerlijkheid zijn, zoo ze den onzondigen man kon vinden. Nu ze weet, dat de man, dien ze kiest, de zonde van zijn hart meê in huis brengt, neemt de onderdanigheid niet zelden een pijnlijk karakter aan. Dit pijnlijke nu wordt alleen verzacht, zoo ze zelve koos. Dan toch voelt ze de verantwoordelijkheid, die ze zelve over zich haalde. Maar onhoudbaar wordt de toestand,

zoo men haar tegen heur zin of buiten haar keuze uithuwelijkt, en het is één der rijkste zegeningen, die we aan de Christelijke religie danken, dat ze althans aan dit bederf van het gezinsleven in het Christenland schier allerwegen een einde heeft gemaakt.

VI.

Het Feminisme.

> Want Adam is eerst gemaakt, daarna Eva.
>
> En Adam is niet verleid geworden; maar de vrouw, verleid zijnde, is in overtreding geweest.
>
> 1 TIM. 2:13, 14.

DE taal der wereld vleit de vrouw, en bijna alleen de Schrift spreekt de vrouw met ernst en strengheid aan. Daar nu de vrouw zich in den regel nog sterker dan de man door vleitaal gestreeld voelt, is het te meer te waardeeren, dat gemeenlijk de vrouw de Schrift nog hooger stelt dan de man. Alleen maar, als ze toekomt aan wat de Schrift in het bijzonder van en over de vrouw zegt, om haar heur plaats in het leven aan te wijzen, leest ze over wat geschreven staat liefst iets vluchtiger heen. Het luidt dan ook soms zoo kras hard. Met name in wat de apostel aan Timotheus schreef over de Grieksche vrouw, wier pronkliefde en ijdelheid notoir was. Daar toch heet het, niet enkel van de Grieksche vrouw, maar van de vrouw in 't gemeen: „Ik wil, dat de vrouwen zich versieren in een eerbaar gewaad, met schaamte en matigheid, en niet in vlechtingen des haars, of goud, of paarlen, of kostelijke kleeding, maar door goede werken. Een vrouw late zich leeren in stilheid, in alle onderdanigheid, doch ik laat aan de vrouw niet toe, dat zij leere, noch over den man heersche, maar wil, dat zij in stilheid zij. Want Adam is eerst gemaakt, daarna Eva, en niet Adam is verleid geworden, maar de vrouw, verleid zijnde, is in

overreding geweest. Doch zij zal zalig worden in kinderen te baren, zoo zij blijft in het geloof en in de liefde, en in de heiligmaking, met matigheid." Nu zijn er wel, alle eeuwen door, enkele vrouwen geweest, die zich stiptelijk aan dezen regel conformeerden en met voorbedachten rade en opzettelijk aan alle neiging tot ijdelheid het zwijgen oplegden, en ook kan gezegd, dat deze harde taal der Schrift, met name in de Gereformeerde kringen van Holland, Schotland en Amerika, aan de zondige coquetterie der vrouw, gelijk die in veel andere kringen heerscht, paal en perk heeft gesteld; maar zelfs in de beste kringen komt er toch altoos weer tegen dezen strengen regel verzet op, en sluipt toch gedurig weer de rups binnen, uit wier pop straks het kapelletje der ijdelheid opfladdert. Vooral in de jongere jaren is de verleiding om tol aan de ijdelheid te betalen voor de huwbare vrouw zoo groot. Ons beweren is niet, dat de man vaak niet ook ijdel zou zijn, maar bij den man komt *deze* soort ijdelheid minder uit zijn natuur op. Een man trekt naar het ijdele op het pad van roem en eere, door het doen schitteren van zijn kracht, door het betoon van zijn moed. Een fat is geen man, maar een ontmand vrouw-manneken. En zelfs de manlijke trots op den baard is nog altoos van ander soort, dan het zelfbehagen van de vrouw in de vlechtingen van het haar. De man zoekt uitdrukking van mannelijke kracht, maar de vrouw, die met heur haar pronkt, beoogt betoovering.

Dit nu is niet toevallig, maar hangt rechtstreeks saâm met de positie, die in de Schepping aan de vrouw is aangewezen, want tegenover haar gehoudenheid tot onderdanigheid aan den man, staat de ongemeene macht, die God de Heere juist in het echt-vrouwelijke aan de vrouw over den man gegeven heeft. In de dierenwereld is én de kracht én de schoonheid aan den leeuw gegeven. In de wereld der menschenkinderen zijn beide gaven gedeeld, de kracht aan den man, en de schoonheid aan de vrouw. Alleen maar, ook hier onderscheide men wel tusschen den toestand in het paradijs, en den toestand die geboren werd uit den val in zonde. Denkt ge u alle zonde en alle zondige beweging van de vrouw en

van den man weg, dan komt het vraagstuk van de onderdanigheid der vrouw zelfs niet op. Waar beiden, man en vrouw, vanzelf en uit innerlijke zielsaandrift niet anders bedoelden dan Gods wil te volbrengen, is strijd, is verschil, is conflict ondenkbaar. In zulk een heiligen staat zon de man nooit zijn vrouw naar het pad der gerechtigheid hebben te roepen, want ze zou er vanzelf op wandelen, en bij beschikkingen, voor den gang van het aardsche leven te nemen, zou hun beider zin zich steeds vanzelf paren. Verschil, strijd, conflict kan eerst opkomen in een zondigen staat, en daarom kan eerst in den toestand, die uit de zonde opkwam, een regel noodig zijn, die beslist, aan wie bij geschil het recht van beslissing zou staan, en wie alsdan zou geroepen zijn, om Gods recht in het huisgezin te handhaven. Die taak was hier vanzelf aan den man als den sterkere opgedragen, en de vrouw had zich aan die ordinantie te onderwerpen. De man had gedurig in den strijd met de wilde dieren, in den strijd met de elementen, en in den strijd met belagers leven voor zijn vrouw te stellen, en de vrouw was in de eerste periode vanzelf geneigd, om zich onder de bescherming van haar man te plaatsen. Toch zou die ordinantie der onderdanigheid haar evenwicht in het gezin gebroken en de positie van de vrouw als mensch geknakt hebben, zoo haar niet op heel andere wijze een macht was verleend, die aan haar op haar beurt ongemeenen invloed op het gemoedsleven van den man schonk. Die macht hing aan een uitwendig en aan een inwendig magnetisme, dat ze op den man uitoefende, en beide malen kwam deze magnetische macht juist op uit datgene wat haar tot vrouw maakt, uit het echt „weibliche", dat God aan de vrouw toebedeelde. Al is de vrouw gehouden, om haar man onderdanig te zijn, de vrouw staat daarom tegenover haar man allerminst ongewapend en machteloos, mits ze haar kracht blijve zoeken in hetgeen aan haar natuur het *vrouwelijk* stempel opdrukt, en ze niet poge zich met haar man te meten in wat *zijn* macht en kracht uitmaakt. Aan beide, man en vrouw, heeft God een eigen macht ter beschikking gesteld, een macht die bij

den man een geheel ander karakter draagt, dan bij de vrouw. Blijft nu elk van de twee op eigen terrein, ontplooit de man zijn mannelijke kracht, en de vrouw de macht, die uit haar sexe voorvloeit, dan is de harmonie, dan is het evenwicht volkomen, dan *boeit* de vrouw den man, d. w. z. slaat hem in haar boeien, en beheerscht de man de vrouw door haar bij Gods wet te houden, en te beschermen door zijn mannelijke kracht. Dan boeit de vrouw den man door haar liefde, en boeit de man de vrouw door haar lief te hebben, gelijk Christus zijn gemeente heeft liefgehad en zich voor haar heeft overgegeven.

Voor het uitwendige schitterde de vrouw aanvankelijk door haar verblindende schoonheid. Thans is een aldus verblindende schoonheid bij de vrouw een zeldzaamheid. Bij verreweg de meeste vrouwen is deze verblindende, deze volkomen schoonheid te loor gegaan, en zelfs wat men gewoonlijk een schoone vrouw pleegt te noemen, reikt van verre niet meer aan de schoonheid, waarin de vrouw eens blonk in het paradijs. Op die schoonheid der vrouw zie men niet in puriteinsche hoogheid neer. Niet de vrouw heeft zelve deze schoonheid als haar erfdeel gekozen. God de Heere had haar met die gave der volmaakte schoonheid gesierd, en men versta wel, dat reeds op zichzelf, door het verlies van die zuivere schoonheid bij de vrouw, het evenwicht in de positie van man en vrouw verbroken is. Denkt ge u de zonde weg, dan zou deze volkomen schoonheid het deel van *elke* vrouw zijn geweest. De zonde daarentegen heeft door den hartstocht, door ongeregeldheid des levens, door blanketsel, door erfelijke ziekte, en zoo ook door het baren van het kind *met smarte* alleengs zoo meer aan die schoonheid afbreuk gedaan. Er is nog wel vrouwelijk schoon, maar op verre na niet meer gelijk dit in de Schepping aan de vrouw was toebedeeld. Tal en tal van vrouwen zijn door de zonden van het voorgeslacht en door eigen zonden, gevolgd door krankheid en verzwakking der geslachten, veelszins

misvormd; en waar in de jeugd, als de bloemknop zich pas opent, veelal nog iets van de oorspronkelijke schoonheid doorschijnt, gaat ze toch bij het klimmen der jaren onder den vooruitwerkenden invloed van den dood meestal te loor. Toch bezit de vrouw, zelfs in dezen ontredderden toestand, door de magnetische kracht, die ze op den man laat werken, nog altoos een ongemeene macht over den man, die vanzelf haar onderdanigheid aan haar man in een veel zachter licht doet verschijnen. Het schrikkelijkst is maar, dat door de zonde bij de vrouw de neiging opkomt, om deze haar magnetische kracht ook aan te wenden op wie *niet* haar man is, of haar man *nog* niet is. En het is hieruit, dat alle zonde van coquetterie en ontucht opkomt, die de vrouw soms meer nog dan den man verlaagt. Wat ze door de zonde aan natuurlijke schoonheid verloor, poogt nu de vrouw door valsch blanketsel en opschik te vergoeden, alsof ooit wat de vrouw op zich poedert en zich omhangt haar iets van het waarachtige, te loor gegane schoon kon teruggeven. De door de zonde ingetreden schaamte werkt hierop in. In het paradijs was de vrouw ongekleed, en kwam ze in haar volle schoonheid, niet enkel van het gelaat, maar over al haar vormen uit. Ze was naakt, zonder te gevoelen dat ze naakt was. Maar met de zonde komt eerst het vijgeblad, dan het schaapsvel, ten slotte het kleed, zoodat ten leste haar schaamte zich alleen op haar gelaat kon uitdrukken. En dit leidde er van zelf toe, om op het gelaat haar schoonheid te willen verhoogen, en door sieraad op het kleed te vervangen wat ze onder het kleed verbergen moest. Het is één zelfde actie van de zonde, die het schoon van de vrouw deed verbleeken, haar lichamelijk verzwakte, haar dwong zich te omhullen, en door dit omhullen allerlei poging in het leven riep, om door het sieraad te herwinnen, wat ze door het kleed verloor. Hierdoor is de macht van de vrouw tegenover den man verminderd, maar aan niemand anders dan aan de vrouw zelve is dit te wijten. Zoo toch zegt de apostel: De vrouw is het eerst in overtreding geweest, zij heeft den man verleid.

Met dit vrouwelijk schoon van het *uitwendige* hangt nu rechtstreeks saam de schoonheid der ziel bij de vrouw in het *inwendige*. In de pas geschapen vrouw was volkomen harmonie. Wat in het lichamelijk schoon zich uitsprak, was de volkomen zuivere uitdrukking van het schoon dat haar innerlijk sierde. Niet alleen door haar lichamelijk schoon, maar tenminste evenzeer door haar zielsaanminnigheid, teederheid, wegsleepende liefheid en schier betooverende zachtheid, oefent de vrouw op den man haar ongemeene aantrekkingskracht uit. Ze vindt in den man kracht en voelt zich op haar beurt door die kracht aangetrokken, maar tegelijk ontwapent ze die kracht van den man door haar innigheid en aanminnigheid en de soms schier onweerstaanbaar magnetische werking, die van haar vrouwelijke teederheid uitgaat. En nu is het een genade, door God aan de vrouw verleend, dat, ook waar het uitwendig schoon zoo veelszins verviel, dat inwendig schoon nog zoo machtig stand hield in wat de zangers van alle eeuwen als het *echt vrouwelijke* in de vrouw hebben verheerlijkt. Vele vrouwen missen, helaas, vaak dit inwendig schoon, en het is bitter om aan te zien, hoe er thans almeer in de vrouwenwereld een neiging opkomt, om dit echt vrouwelijke te onderdrukken, en in nabootsing van het mannelijk type behoud te zoeken. Maar met dat al mag er in geroemd, dat nog verreweg de meesten zeer goed zich bewust zijn van wat eigenlijk haar macht uitmaakt; dat ze dit echt vrouwelijke kweeken en doen bloeien; en het is juist door deze magnetische kracht, die van het echt vrouwelijke uitgaat, dat ze vanzelf het evenwicht herstellen met de onderdanigheid aan den man; iets dat anders te loodzwaar op de vrouw zou drukken. De vrouw moet aan haar man onderdanig zijn, maar de man, die haar hoofd is en heerschappij over haar bezit, ondergaat willig en met liefde den machtigen invloed, die van haar innerlijke wezen op hem uitgaat.

Wilt ge nu een maatstaf. om met eenige juistheid die feitelijke machtspositie der vrouw te meten, let dan op de verhouding tusschen een jongen man en een jonge vrouw, die nog ongehuwd zijn. Het gebod der onderdanigheid is niet aàn alle vrouwen tegenover den man als zoodanig gegeven, maar alleen aan de *gehuwde* vrouw jegens *haar* man. En nu is het opmerkelijk, hoe, nog buiten huwelijk en vooral in de jongere jaren, het meisje *boven* den jongen man staat, en dit wel ook afgezien van haar magnetische kracht als vrouw, door haar vroegere rijpheid en ontwikkeling. Later wint het de jonge man, maar bij gelijke jaren staat het meisje in algemeene persoonlijke rijpheid aanvankelijk bijna altijd boven den jongen. Dit geldt niet van allen, maar bij verreweg de meesten, en als regel. Reeds in het eigen gezin ziet men hoe de zusters, mits de jaren niet te zeer uiteenloopen, het van hun broeders veelal winnen, niet in geleerdheid, maar in practische wijsheid en in rijpheid van persoon. Zelfs onder het dienstpersoneel voert niet de knecht, maar de vrouwelijke dienstbode veelal het hoogste woord. En waar jonge dochters en jonge mannen in gezelschap of bij spel elkander ontmoeten, voegt zich daar dan het overwicht van de vrouwelijke aantrekkelijkheid bij, en brengt te weeg, dat het de meisjes zijn, die den toon aangeven. Dit klemt ook dan nog, zoo beiden zich met huwelijksbelofte aan elkander verbinden. Ook in de jaren van het engagement geeft het meisje veelal den toon aan. En dit duurt tot eindelijk het huwelijk is aangegaan, en alsnu, met het oog op de vaste verhouding waarin beide voortaan tegenover elkander staan, het gebod van onderdanigheid intreedt. Er is alzoo niets van aan, dat de vrouw weerloos aan den man zou zijn overgegeven. De liefde Gods in zijn bestel voor de vrouw stond in niets beneden zijn liefdebestel voor den man; en beide zijn in zulk een verhouding tot elkander geplaatst, beide door natuur en gebod, dat de hoogste, reinste en zuiverste harmonie zich uit Gods bestel ontwikkelen kan.

Ongerief ontstaat eerst, zoo de man en de vrouw, op volwassen leeftijd gekomen, *niet* trouwen. Dan komt de verbreking van het

evenwicht, de verstoring der harmonie. Doch ook dit is niet naar Gods bestel, maar uitvloeisel der zonde. In het wondere mysterie der geboorte, schept God mannen en vrouwen in nagenoeg gelijk aantal. In onze steden is er een klein overwicht van mannen, in het Oosten een klein overwicht van vrouwen; maar ook al staat het bij ons 100 vrouwen tegen 105 mannen, en in het Oosten niet zelden 100 mannen tegen 105 vrouwen, vergeten mag niet, dat in velerlei bedrijf en door oorlog de man meer aan levensgevaar is blootgesteld, zoodat op hooger leeftijd het aantal overgebleven vrouwen het zeer verre van dat der mannen wint. Dit nagenoeg gelijk getal nu van vrouwen en mannen bij de geboorte is Gods bestel, en van niets is het moeielijker de oorzaak na te sporen, dan van de geboorte in één der beide sexen. Niet de mensch, God beschikt dit, en aan die aldus in gelijken getale door Hem geschapen mannen en vrouwen gaf Hij nu het gebod: „Weest vruchtbaar en vermenigvuldigt," wat van zelf den plicht tot het aangaan van een huwelijk in zich sloot. „Daarom zal de man zijn vader en moeder verlaten, en zijn vrouw aankleven, en deze twee zullen tot één vleesch zijn." Ieder, die tot volwassen leeftijd gekomen, ook maar even de middelen van onderhoud bezit, *moet* huwen, en al wie zich aan dit gebod onttrekt, gaat tegen Gods bestel in en is oorzaak, dat er ook één van de andere sexe ongehuwd moet blijven, en dus op zijn of haar beurt niet leven kan overeenkomstig Gods bestel. Maar ook hier is de onderworpenheid aan Gods bestel veelszins zoek geraakt, en ook hier weer draagt de vrouw mede schuld, zoo de man in egoistische neiging, om zich geen zorgen op den hals te halen, het huwelijk mijdt. Dit toch wordt gemeenlijk alleen daardoor mogelijk, dat er overal vrouwen gevonden worden, die buiten huwelijk in ontucht zich ter beschikking van den eersten den besten man stellen. Waren zoodanige vrouwen niet te vinden, dan zou het ongehuwd blijven van de jonge mannen bijna niet voorkomen, gelijk dit bij meer primitief levende volken dan ook nog altoos hooge uitzondering is, en alleen onder de dusgenaamd beschaafde volken

zoo veelvuldig voorkomt. Het is de slechte vrouw, die het ongehuwd blijven aanmoedigt. Wie als jonge man een *f* 1500 inkomen heeft en huwt, steekt zich in zorgen. Wie daarentegen niet huwt, en een kleine som aan een slechte vrouw spilt, voelt geen behoefte aan het huwelijk meer, en kan van zulk een som gelds als jonge man rijkelijk en bijna weelderig leven.

Men werpe hier niet tegen in, dat de apostel toch uitdrukkelijk soms den ongehuwden staat looft. Dit weerspreken we niet, maar vooreerst bedenke men wel, dat de *bachelors* van thans dezen staat niet verkiezen om te nauwer met hun Heiland te leven, en ten tweede, dat deze oordeelvelling van den apostel verband houdt met het kruis der vervolging, dat destijds op de gemeente was gelegd. Dit kan dus nooit een algemeenen regel stellen, en veel minder de paradijsordinantie te niet doen. Zoo min preutschheid en kieskeurigheid aan de zijde der vrouw, als egoïstische begeerte om zonder zorge te kunnen leven aan de zijde van den man — de twee hoofdmotieven, die thans den ongehuwden staat bevorderen — kunnen ten deze ook maar eenigszins in aanmerking komen, om den wille Gods, dat ieder man zijn eigen vrouw zal hebben, en elke vrouw haar eigen man, te niet te doen. Deze misstand van het ongehuwde leven komt uit de zonde op, ook in verband met de verdierlijking, die Paulus in Rom. 1 : 26, 27 verfoeit, en die in onnatuur heil doet zoeken, en tegen de natuur, d.i. tegen Gods ordinantiën, zoo ontzettend indruischt. In den regel is de vrouw bij dit ongehuwd blijven de lijdende partij; het is een lijden, dat het egoïsme van den man haar aandoet. En ook waar zij zelve aan het ongehuwd blijven boven het zich geven aan een man, die haar niet boeit, voorkeur geeft, vindt dit in den regel zijn oorzaak evenzeer in de zonde, die den man verwijfd heeft, zoodat hij een degelijke vrouw niet meer aantrekt, of in de vermanning van de vrouw, die het echt „weibliche" verloor en in het man-vrouw zijn haar neiging tot het

huwelijk inboette. En waar thans het huwelijk zelfs in Frankrijk weer toeneemt, daar is dit, helaas, allerminst te verklaren uit een zucht, om Gods ordinantiën weer nader te treden, maar veeleer uit de schandelijke middelen, die de mensch uitvindt, om in het huwelijk het aanwassen van het kindertal, en daarmeê de zorge waarin men zich steekt, te verminderen. Zulk een toeneming van het aantal huwelijken, die dan bovendien steeds gepaard gaat met een toeneming van het aantal echtscheidingen, verraadt, evenals bij de Romeinen, toen hun ondergang naderde, een neiging, die niets dan vrije liefde beoogt, en daarvoor den vorm van het huwelijk misbruikt.

Toch mag men, bij de veroordeeling van het Feminisme, dat in onze dagen steeds hooger opwoelt, niet vergeten, dat de hoofdoorzaak hiervan schuilt in het ongehuwd blijven van zooveel mannen en in de slechtheid van de vrouwen, die met deze ongehuwde mannen in zonde leven. Het is toch onder de ongehuwd gebleven vrouw vooral, dat Feminisme opkwam, al is het dat de ongehuwde vrouw dan vaak gerugsteund werd door de gehuwde vrouw, die haar normale positie tegenover haar man in haar tegendeel verkeerd had. Van die zijde nu bezien, is er in het Feminisme een motief, dat we steunen, en anderzijds een kwaad, dat we met kracht bestrijden moeten. Vermeerdert zich het aantal gevallen, waarin de vrouw niet ten huwelijk *kan* komen, dan is het natuurlijk, dat het meisje, dat vooruit niet weet, wat haar lot zal zijn, zich voorbereidt op twee mogelijkheden, en een opvoeding en opleiding zoekt, die haar eenerzijds bekwaamt om een goede vrouw en degelijke moeder te worden, maar ook om, bleef ze ongetrouwd, op eigen gelegenheid door de wereld te komen. Het laatste moest niet zoo zijn, maar het egoïsme van den man maakt dit tot een noodzakelijkheid. Niemand kan een meisje, dat de gelegenheid mist om te huwen, het recht ontzeggen, om in dit geval zich een eigen levenspositie te veroveren. Iets, waarin dan de wrake over de zonde der mannen zich vertoont, die in de vrouwelijke aspiranten geduchte concurrenten zien optreden, welke aan den man tal van

levensposities ontnemen en de loonen dalen doen. Het gaat altoos zoo: wie de ordinantiën Gods scheef trekt, ervaart er zelf de bittere gevolgen van.

Een beslist kwaad daarentegen wordt dit Feminisme, zoo het uitgaat van het prijsgeven van het echt „weibliche" in de vrouw, en zoo de vrouw er haar eere in gaat stellen aan den man gelijk te zijn. Uit het ongehuwd blijven volgt nooit, en kan niet volgen, dat de vrouw dan ook op maatschappelijk en staatkundig gebied in de rechten van den man zou moeten treden. In dat streven spreekt zich niets anders uit, dan het pogen om het principieel onderscheid, dat God in de twee geslachten gesteld heeft, te niet te doen, en de twee geslachten weer in het ééne mensch-zijn op te lossen. De vrouw, die zich hieraan overgeeft, kent dan ook feitelijk den prijs der hoogheid aan den man toe. Ze vraagt niet, dat de man als de vrouw zal worden, maar ze wil, dat de vrouw zal worden als de man. Zoo erkent ze in den man het hoogste, dat ze nu ook op haar beurt poogt te bereiken, en in deze erkenning van de hoogheid van het mannelijk type brengt ze vanzelf het offer van het schoone en teedere, dat in het vrouwelijk type op den voorgrond staat. Ze miskent, dat er ook in het vrouwelijk type een eigen heerlijkheid door God gelegd is. Ze worstelt om aan dat echt vrouwelijke te ontkomen en in het type van den man over te gaan. Ze voelt niet en is er zich niet van bewust, dat het volle menschelijk ideaal eerst dan bereikt wordt, zoodra de man te meer man, de vrouw te meer vrouw is. Ze verstaat het niet, dat er door het ondergaan van het echt-vrouwelijke een roof aan den rijken levensschat van ons menschelijk geslacht wordt gepleegd. En ze zoekt haar eere niet in wat haar wezenlijk verhoogen kon, d.i. in de zuivere ontwikkeling van haar vrouwelijk wezen, maar ze zoekt haar eere in haar schande, d.i. in het *verloochenen* van haar eigen natuur en wezen, om halfslachtig over te gaan in het beeld van den man, tegen wien zich in naam haar woede keert, maar dien ze feitelijk om zijn positie in de maatschappij benijdt.

VII.

Het Feminisme.

(Vervolg).

> Doch zij zal zalig worden in kinderen te baren, zoo zij blijft in het geloof, en liefde, en heiligmaking, met matigheid.
> 1 TIM. 2:15.

WANNEER het Feminisme feitelijk het onderscheid tusschen man en vrouw te niet doet, jaagt het een hersenschim na. Dit onderscheid toch is geen uitdenksel van menschen, noch resultaat van mannentyrannie, maar in het wezen zelf van man en vrouw gegrond, niet alleen voor wat beider *geest* maar evenzoo voor wat beider *lichaam* betreft. Hier mag uit misplaatste preutschheid niet over worden heengeloopen. Komt men toch te spreken over de onderscheiden *geestelijke* gesteldheid van den man en van de vrouw, dan beweegt men zich op een terrein, waarop te veel hangt aan opvatting en inzicht, en eerst als ge toekomt aan de voor aller oog *zichtbare* onderscheiding van man en vrouw, staat het onderscheid tusschen beide onomstootelijk vast. Dat het hoofdhaar bij de vrouw anders is dan bij den man, ziet een ieder voor oogen; dat de volle baard den man en niet de vrouw om kin en kaken wast, kan niemand weerspreken; dat de gelaatstrekken bij de vrouw minder diep insnijden dan bij den man, toont zich, een enkele Xantippe uitgezonderd, bij elk exemplaar van de vrouwelijke sexe; en al deze verschillen hangen onderling saam, vormen een eenheid van type, gaan in geheel den lichaamsbouw van man en vrouw door, en maken elke verwarring onmogelijk. Niet alleen toch uitwendig, maar ook inwendig is de lichaamsbouw van den man een geheel andere dan die van de vrouw; iets, wat steeds sterker uitkomt, hoe nauwkeuriger de ontleedkundigen beider lichamelijke formatie bezien. En wat het opmerkelijke hierbij is, hoe scherp beider type lichamelijk ook onderscheiden is, toch komen ook hier, door verbastering, schijnbare overgangen voor.

Ge vindt mannen met vrij lange haren; ge vindt vrouwen met meer haar om kin en lippen dan heur lief is; ge vindt mannen met gelaatstrekken, die meer aan was dan aan spieren doen denken; en omgekeerd vrouwen, wier hardheid van gelaatstrekken u afstoot. Zelfs het zoo scherp uitkomend verschil tusschen man en vrouw in de breedte van de borst, schijnt u soms geheel te begeven, als ge vrouwen ontmoet zelfs zonder zweem van welving, en daarnaast mannen, bij wie onmanlijke bolheden van vetaanleg het spierweefsel geheel verbergen. Het is, of in deze verbastering van beider type gedurig de herinnering aan beider gemeenschappelijken oorsprong zich aan u opdringt. Tot zelfs in de stem gaat dit door. Een vrouwenstem is anders dan een mannenstem, maar dit belet niet, dat ook over vrouwenlippen soms een stem komt, die u rauw in de ooren klinkt en afstoot, en daartegenover dat meer dan één man met een piepstemmetje spreekt, dat zelfs voor de vrouw te zwak zou zijn. In dit alles nu stuiten we op onzuivere formaties; op uitwissching van de volle scheidingslijn; en op een verflauwing der grenzen, die zich alleen uit de zonde verklaren laten. Alles toch wat zijn oorspronkelijke veerkracht inboet, kan niet meer ten volle zijn eigenaardig karakter handhaven, en vertoont u de neiging om uit het ééne geslacht in het andere over te gaan. Dat is zoo in de natuur, gelijk het evenzoo is in het geestelijk wezen van den mensch; en in het Feminisme hebben we niets anders te zien, dan een poging om wat in zichzelf niets dan ontaarding, vervalsching en verbastering is, als beginsel te poneeren en opzettelijk te overdrijven. Maar al gaan deze overgangen ook in het lichamelijke soms verontrustend ver, toch blijven ze hooge uitzonderingen, en bij een kerngezond volk komen stellig niet meer dan vijf ten honderd uitzonderingen voor, terwijl bij de vijf en negentig procent, die overblijven, het lichamelijk verschil tusschen man en vrouw zich zonder afwijkingen ten volle handhaaft. Wat men alleen wel ziet, dat in tijden van volksverval, van zedenbederf en nationale verbastering zulke onzuivere, ten deele zelfs gemengde

typen in aanmerkelijk grooten getale voorkomen. Dit is dan een ziekteverschijnsel, dat door de zonde steeds verder wordt gedreven. En in zooverre het Feminisme in dienzelfden weg drijft, kan ook deze uitwas van vrouwelijke zelfonvoldaanheid niet anders dan als een sociaal ziekteverschijnsel gequalificeerd worden.

Het lichamelijke moest hier op den voorgrond worden geplaatst, omdat ook de Heilige Schrift in haar gewone nuchterheid altoos van dit lichamelijke onderscheid uitgaat; maar terstond daarna moet dan ook even stellig worden uitgesproken, dat dit typisch verschil tusschen man en vrouw ook zielkundig vast staat. In het lichaam drukt zich het innerlijk wezen uit. Lichaam en ziel behooren bijeen. Iemands ziel werkt op zijn lichaam, en iemands lichaam op zijn ziel in, en daarom kan het niet anders, of hetzelfde onderscheid, dat zich hier lichamelijk voordoet, bestaat ook op geestelijk gebied. Ook de aard, aanleg en inborst van de vrouw wijkt principieel van den innerlijken bouw van den man af. Echter altoos zoo, dat in het onderscheid zelf zich steeds beider gemeenschappelijke *menschelijke* aard openbaart. De twee onderscheiden typen zijn variatiën, maar variatiën opklimmend uit het ééne menschelijke wezen. De splitsing is een verrijking van het menschelijk leven, beide typen vullen elkander aan, en zijn aangelegd op onderlinge volkomen harmonie. Zooals de afwisseling van dag en nacht een rijker leven geeft, dan een leven waarin het altoos dag òf een leven waarin het altoos nacht was; zooals de gamma van tonen rijker is dan één toon, en haar variatiën zich in harmonie oplossen; en zooals de glans van het licht, in de kleuren van den regenboog gespreid, rijker straalt, dan in het zuivere licht; — zoo ook is ons menschelijk leven ongemeen veel rijker geworden door de splitsing in man en vrouw, en is het niet te zeggen, wat we derven zouden, zoo dit onderscheid niet bestond, en we slechts met ongedeelde menschen, gelijk Adam was, eer Eva kwam, te doen hadden.

Maar ook hier vindt ge overgangen, en, wat hoogst opmerkelijk is, overgangen van tweeërlei aard, overgangen die *verhoogen* en overgangen die *verlagen*. De hlstorie verhaalt ons van tal van vrouwen, die in moed, veerkracht en doorzettendheid boven de mannen uit haar omgeving uitgingen. Denk slechts aan Deborah, aan Jeanne d'Arc, aan een Kenau Hasselaar. Zoo ook zijn er vrouwen geweest van zeldzame denkkracht en geleerdheid, en bij wie het scheen of wat aan het mannelijk type eigen is, bij haar tot nog hooger ontwikkeling dan bij de meeste mannen was gekomen. Maar bij deze eminente vrouwen ziet ge hoogst zelden verbastering. Veeleer bleven ze *vrouwen* van het echt vrouwelijke type, en ontwikkelden ze haar hooge geestkracht zonder iets van het echt vrouwelijke in te boeten. Deborah bezielt Barak, maar laat hèm den strijd strijden, en zoekt zelve haar kracht in een heerlijk lied. Hier is alzoo van *nabootsing* van den man geen sprake. Zulke exceptiën toonen slechts, dat al het menschelijke in beide typen aanwezig is, en dat wat als regel meer in den man uitkomt, onder hooger beademing zich ook uit de vrouw ontwikkelen kan. Deze zeldzame uitzonderingen handhaven, bij de onderscheiding van beide typen, de eenheid van het menschelijke in man en vrouw. Maar naast deze uitzonderingen, die het type *verhoogen*, staan andere uitzonderingen, die het type *verlagen*, en er zich opzettelijk op richten, om het onderscheid tusschen vrouw en man uit te wisschen, gelijk ge deze vermengde verschijningen vindt in den *verwijfden* man en in de *vermande* vrouw. En dan natuurlijk hebt ge ook op geestelijk gebied met verbastering te doen, met een verbastering die uit zonde en zedenbederf opkomt, en stuit ge op ontevredenheid met het type van zijn eigen aard, en op de poging om het onderscheid, dat God nu eenmaal, zoo naar lichaam als naar ziel, tusschen man en vrouw gesteld heeft, te niet te doen. In een Deborah en een Jeanne d'Arc is er hooge schoonheid van geest, die u boeit en aantrekt, in de stemrechtvrouwen, die tegen de politie te Londen instormen, spreekt zich een ontaarding uit, waarbij ieder man van gezonden zin voelt, dat hij zulk een vrouw liefst niet tot zijn

vrouw zou willen hebben. In Deborah spreekt de echte vrouw u met sterke magnetische kracht toe, in zulke vervalschte verschijningen is de vrouw schier ondergegaan, en vindt ge niet den man, maar slechts zijn vervalschte schijngestalte terug. Het is hier de zelfonvoldaanheid, die in opstand komt tegen Gods bestel, Die immers in onze geboorte zelve bepaald heeft, of we man of vrouw zijn zouden; een onvoldaanheid, met zich zelve, die nu tegen Gods bestel in, zich conformeeren wil aan een voor de vrouw nu eenmaal onbereikbaar beeld. Zulk een vrouw werpt weg wat haar waarde als vrouw uitmaakt, en grijpt vruchteloos naar de waardij van den man, die ze nooit kan bereiken. De Feministe wil *man* zijn, maar kan het niet, en wordt het nooit, en zal nooit anders van den man vertoonen dan het *caricatuur*.

Het principieel verschil tusschen man en vrouw is nu eenmaal, dat in den man het *actieve*, in de vrouw het *passieve* beginsel spreekt, en dat de eenheid en harmonie in ons menschelijk leven eerst dan schittert, zoo dit actieve element van den man en dit passieve element van de vrouw elkander op de door God gewilde wijze aanvullen. Zijn spieren en zenuwen de twee bewegende krachten in onze menschelijke verschijning, die vindt ge *beide* bij man en vrouw, maar met deze schakeering, dat de spieren van den man sterker zijn dan de spieren van de vrouw, en dat omgekeerd het zenuwleven van de vrouw teergevoeliger en fijner is dan dat van den man. Beiden man en vrouw hebben verstand en gevoel, want deze twee behgoren tot ons menschelijk wezen, maar hierin zijn de typen van man en vrouw gevarieerd, dat het *denken* bij den man, het *gevoel* bij de vrouw het overwicht heeft. En het is uit dit lichamelijk en geestelijk onderscheid, dat zich, hoe verder men in dit onderscheid indringt, elk verschil in bestemming van man en vrouw verklaart. Ge kunt niet zeggen, dat de man rijker begiftigd is dan de vrouw, noch ook dat de vrouw rijker deel ontving dan de man. Neen, ons menschelijk wezen is te beperkt, om in één enkel individu alle gaven en talenten tot volledige en harmonieuse uiting

te brengen. En zoo heeft God de Heere dan nu zijn gaven onder mannen en vrouwen verdeeld. Ze hebben ieder hun eigen terrein waarop ze uitmunten, en waarop ze het hoogste in onze menschelijke natuur tot uiting brengen. Het spierleven en het zenuwleven zijn beide op zichzelf even wonderbaar en rijk, en zoo ook is het met het denkend en gevoelend leven. Beiden nu, man en vrouw, beschikken over alle vier. In al wie mensch is, vindt ge spier en zenuw, denkende bewustheid en gevoel, maar ongelijk in de mate waarin deze elementen in het mannelijk en vrouwelijk wezen voorkomen. Deze verschillende mate van toebedeeling nu geeft de rijke variatie, waarin ons menschelijk leven optreedt. Het zijn verschillende combinatiën, die een eigen effect geven. En naar gelang die variatiën en combinatiën zuiverder, elk in eigen evenredigheid, werken, ontstaan de rijkste en schoonste verschijningen en uitingen van het menschelijk leven. Het mannelijke en het vrouwelijke beschikken elk over een eigen uitnemendheid, en ge verarmt den schat van onze menschelijke volheid van leven, zoo of de man of de vrouw de hun door God toebedeelde verscheidenheid glippen laten, om door onnatuurlijke vermenging te pogen beide typen in elkaar over te doen gaan.

Hiermeê nu hangt 't samen, dat aan man en vrouw een onderscheiden *levenswereld* is toebedeeld, en beider eigenaardig type hangt met den onderscheiden aard van die eigen levenswereld saâm. Breed opgevat, kan men beider levenswereld onderscheiden als de wereld van het leven *in* huis en *buitens* huis. Niet natuurlijk, alsof beider wereld te dezen opzichte door een rechte lijn wordt afgescheiden. Met een grens naar de rechte lijn getrokken, vordert ge bij het onderzoek van ons menschelijk leven niets. Zulke recht doorgetrokken grenzen bestaan er in ons leven niet. De man heeft evengoed een roeping binnenshuis als buitenshuis, en de vrouw, die zich in huis opsluit, en om wat daar buiten ligt zich niet bekommert, schiet in haar roeping als vrouw te kort. En toch is beider levenswereld

niet dezelfde, heeft elks levenswereld een eigen middenpunt, en een eigen veld waarover het eigen leven uit dit middenpunt uitstraalt. Neemt ge nu de ruim 700 millioen mannen, en de ruim 700 millioen vrouwen die op onze aarde leven, en vraagt ge waar ze hun dag doorbrengen, dan lijdt het geen oogenblik tegenspraak, dat deze massa mannen, op kleine uitzonderingen na, over dag buitenshuis arbeidt, en dat deze massa vrouwen den dag doorbrengt in haar woning. Want wel zijn er niet weinig mannen, die hun arbeidsplaats of studeervertrek aan hun woning wisten te verbinden, maar dit heft het onderscheid niet op. De winkel is niet het huis, maar een deel van de publieke markt; de arbeidsplaats staat buiten het gezinsleven; en het studeervertrek van den geleerde maakt zoo weinig een deel van zijn huiselijk terrein uit, dat hij veeleer te beter studeert, hoe minder men uit het huiselijk leven in zijn studeervertrek doordringt. Afgezien van deze onregelmatige afwijkingen moet daarom het feit blijven vaststaan, dat de man zijn levenswereld buiten het huisgezin, de vrouw haar levenswereld in het huisgezin vindt. Ook de vrouw kan daarom wel, zoo de nood dringt, op arbeid uitgaan, en de man zal wel gedurig in zijn gezin terugkeeren, om er zijn hart te verkwikken; maar in het gemeen genomen, en naar de uren van elk etmaal berekend, lijdt het geen tegenspraak, dat in verreweg de meeste gevallen de man het grooter deel van den dag in het publieke leven toebrengt, gelijk de vrouw omgekeerd haar levensterrein in het huisgezin vindt. In vollen zin geldt dit natuurlijk alleen voor de gehuwden, maar, naar evenredigheid, is het toch ook van toepassing op de zonen en dochters. De zonen, zoodra ze opschieten, gaan het huis uit, om buitenshuis hun roeping te vervullen, en de dochters blijven bij de moeders thuis. De verfijning van ons leven moge ook hier velerlei wijziging hebben aangebracht, maar op de ruim 1400 millioen menschen die onze aarde bewonen telt deze uitzondering ter nauwernood mee, en voor de overgroote meerderheid gold steeds de regel, en geldt die nog, dat de levenswereld van den man in de publieke wereld is, en van de vrouw in haar huis.

Praktisch en nuchter, zonder voor de preutschheid uit den weg te gaan, leerden de apostelen van meetaf, dat de roeping der vrouw zich richt naar het moeder worden. Een kinderloos gezin is abnormaal en zou bij onzondigen toestand ondenkbaar zijn, en wie van de vrouw en het gezin spreekt, denkt vanzelf aan haar heerlijke roeping om moeder te worden; voor een rechtgeaarde vrouw de hoogste weelde. Ze lijdt voor die weelde op smartelijke wijs, reeds onder haar dracht en straks bij haar baren, en ook nadat ze haar kindeke aan haar borst heeft mogen aanleggen, gaat vaak dit lijden, soms tot in het zogen van haar kindeke, in de verstoring van haar nachtrust, in haar bij dag en bij nacht doorgaande zorge en in de rusteloosheid van het jonge kinderleven door. Met smarte zal ze niet alleen kinderen baren, maar ook haar kinderen verzorgen. En toch ondergaat een goede moeder dit alles niet alleen met gelatenheid en overgegevenheid, maar ze leeft er in, ze geniet er in, en eerst door het kindeke, dat geboren werd, wordt op haar huiselijk leven dat eigen stempel gedrukt, dat het tot *haar* levenswereld maakt. Zangers en schilders hebben den rijkdom van hun kunsttalent uitgeput, om deze weelde van het moeder-zijn ons voor te zingen en te toonen, en een jonge moeder met haar eersteling aan de borst blijft het hoogste ideaal van aanminnige schoonheid, en dit kan het daarom alleen zijn, omdat God aan de vrouw een zin en een gemoedsleven heeft toebedeeld, dat met deze weelde correspondeert. De vadervreugde is óók een hooge vreugde, maar toch is het niet dat, en het kan niet 't zelfde als de moederweelde zijn, omdat wel de vrouw, maar niet de man in zijn gemoedsbestaan op het zelf uitbrengen van deze weelde en op het genieten van deze teedere weelde is aangelegd. Een moeder kan urenlang in onafgebroken genieting haar zuigeling in het oog staren en zich geheel in het kindeke van haar schoot verliezen; een vader zal straks het kindeke, waarin ook hij genoot, aan de moeder teruggeven, en zich haasten om terug te keeren tot zijn arbeid.

Hierin nu spreekt geen gevoelswerking, geen aanvlieging van sen-

timentaliteit, maar het *levensfeit* zelf, gelijk God het ingesteld heeft en 't handhaaft. Heel deze levenswereld van de vrouw komt op uit de ordinantie Gods voor de geboorte van het menschelijk leven en de instandhouding van ons geslacht. God had ieder mensch als Adam nieuw kunnen scheppen, maar zoo is het niet verordineerd. De mensch zal uit den mensch geboren worden, de splitsing van het geslacht in man en vrouw staat hiermede in rechtstreeksch verband, en zoo het lichamelijke als het geestelijke onderscheid tusschen man en vrouw wordt er geheel door beheerscht. Dat in onzen zondigen toestand ook dit alles onzuiver en ongaaf werkt, en niet dan zelden aan zijn hoogste ideaal beantwoordt, doet aan Gods bestel niets te kort. Naar zijn ordinantie zou een ieder huwen, zou elk huwelijk met kinderen gezegend zijn, en zou door de geboorte van mensch uit mensch geheel de positie van de vrouw bepaald zijn, gelijk ze zelve na haar geboorte geheel op die positie van moeder was aangelegd. Daarom laten we ook hier de vrouw, die tengevolge van de ontreddering van onze maatschappij ongehuwd moet blijven, evenals de vrouw, die, hoezeer gehuwd, geen moeder wordt, geheel buiten bespreking. De apostel gaat ons hierin voor, en teekent ons de vrouw als zalig in het kinderen baren, als gelukkige moeder in haar eigen levenswereld. In die levenswereld vindt ze een haar eigenaardig toevertrouwde levensbezigheid. Ze moet voor haar kinderen, evenals voor haar man en voor haar dienstboden, zorgen. De velerlei bezigheid, die dit met zich brengt, is op haar natuur, en haar natuur op die bezigheid aangelegd. Meer met de fijne vingeren, dan met de volle krachtige hand gaat haar arbeid toe. Die arbeid is niet in het groote, maar in het kleine rijk. En aan de vrouw is die lust in het kleine, die zin voor het fijne en teedere, dat geduld, die onverdrietelijke volharding toebedeeld, die maakt dat het alles wel loopt, en wat den man eentonig zou schijnen voor haar steeds nieuwen prikkel biedt. Een man kan daarom wat de vrouw in het huishouden doet ook wel doen. In princelijke keukens neemt men een kok. Voor de groote wasch buitenshuis

wordt ook mannelijk personeel gebezigd. De kleermaker knipt en rijgt evenals de vrouw. Maar al doen die beide hetzelfde, zoo is het toch niet het hetzelfde; en tot een eigen levenswereld wordt de zorg voor het gezin alleen voor de vrouw-moeder. Wel gaat gelukkig de hooger staande vrouw niet in die kleine levenswereld op, en weet ze zich door litterair en aesthetisch genot, door muziek en schilderkunst te bezielen, en zorgt ze voor armen en kranken ook buiten de deur, maar voor de echte vrouw blijft dit alles toch het bijkomstige. Het is haar meer als een sieraad, waarmee ze aan haar kleine levenswereld glans bijzet, maar die eigen levenswereld blijft haar hoofdzaak.

Aan haar man als haar hoofd blijft ze onderdanig, maar in die eigen levenswereld van haar gezin is zij de meesteresse, daarvoor draagt zij onder hem de verantwoordelijkheid, die wereld van het gezin moet zij bezielen, ze in goede orde houden en er geluk in spreiden om zich heen. En daarop is ze aangelegd. Daar bezit ze de gaven voor. Daarin komt al de rijkdom van haar vrouwelijke natuur tot volle ontwikkeling. Een gezin, waaruit te vroeg de moeder weg viel, is zoo bitter verarmd. Geen vader kan aan zijn kind met wie hij achter bleef geven wat zij gaf. En omgekeerd, een moeder aan wie man en kind ontviel, en die als beroofde weduwe achterblijft, verloor haar levenswereld, waaraan de vreugde van haar ziel en haar geluk hing. Mag zij daarentegen voor haar gezin, en haar gezin voor haar, gespaard blijven, dan klimt het geluk met de jaren. Wel wordt het dan allengs van dat poëtische ontdaan, dat bij de wieg van het eerste kindeken haar in een ideale wereld verplaatste, maar hiervoor komt een heiliger genieting in de plaats. Dan toch komt bij de geloovige moeder almeer het edel pogen op, om haar huiselijk leven aan de eere van den Christus, die Hoofd over haar man en hierdoor Koning ook over haar gezin is, te doen beantwoorden. Al het stof, waarmee onze ontredderde toestanden zoo vaak den glans van het huiselijk leven verdonkeren, moet dan allengs verdwijnen. Christus wil dat het gezin teruggeroepen worde

naar de heilige ordinantiën, die God in den beginne voor het huiselijk leven gaf. De eerste oppervlakkigheid van het poëtisch spelen met het huiselijk leven maakt dan bij de vrouw plaats voor een ernstig pogen, om in haar huis alzoo alle ordinantiën Gods voor het gezinsleven te herstellen, en steeds meer de hooge genieting te smaken, die de terugkeer naar de ordinantiën Gods met zich brengt. Christus moet haar de Redder en Verlosser ook voor haar huiselijk leven zijn, om wat ook in het huiselijk leven zondigs insloop met vaste hand te verwijderen; het goud dat verdonkerd was, weer in zijn oorspronkelijken glans te doen schijnen; en zoo niet alleen zelve gelukkiger te zijn, en haar man en kind gelukkiger te maken, maar ook voor de wereld het te openbaren, hoe veel rijker het gezinsleven wordt, zoo in dit gezin de vrouw en moeder in aanbidding voor den Christus nederknielt, en door zijn geest heel het gezinsleven laat bezielen.

VIII.

Het Kind.

> Zie, de kinderen zijn een erfdeel des HEEREN; des buiks vrucht is eene belooning.
>
> PSALM 127:3.

In *het kind* wordt het gezin voltooid. Ook de pas gehuwden vormen wel een gezinsleven, maar toch alzoo dat ze zelve gevoelen, hoe er nog altoos iets aan de volheid van hun leven ontbreekt. En dan eerst, als door de geboorte van het eerste kind de tweeheid tot drieheid geworden is, vertoont het gezin zich als volgroeid. Ook van het dienstpersoneel in het gezin zal te handelen zijn, maar al behoort, zal 't goed zijn, ook dit personeel in het gezin te worden opgenomen, toch schuift het van buiten af in het gezin in, en wordt er nooit

een organisch deel van. Bij een *aangenomen* kind is de band vanzelf nauwer en inniger, maar toch, ook het aangenomen kind bestaat het gezin niet in den bloede, en de lieflijke naam van *kind* geldt naar Goddelijk recht alleen daar, waar de gehuwde man en vrouw *saam* de ouders van het jonggeboren wicht zijn. Op dat *saam* moet hier de volle nadruk gelegd, want ook van de kinderen uit een vorig huwelijk geldt niet wat in 't kind, dat beider kind is, voor ons optreedt. Zulk een voorkind is wel 't kind van den man of 't kind van de vrouw, maar niet beider kind, en ook hier blijft de band van het bloed onvolkomen. Zoo treedt de drieheid van „man, vrouw en kind" als gevolg der zonde, want ook de dood is om der zonde wil, in allerlei verwikkelde vormen van het leven op; het ergst wel bij het buiten echt geboren kind; maar in al deze onvolledige of onzuivere combinatiën komt de regel, de ordinantie Gods, niet in haar volle schoonheid uit, en om die schoonheid van Gods ordinantie ten volle te kunnen waardeeren, moet ge altoos weer terug naar het normale, d.i. naar het kind dat geboren is uit den man en de vrouw die saam in echt verbonden leven. Niet dat ook ongewone gevallen niet tot hartelijke verhouding kunnen leiden. Tusschen meer dan één aangenomen kind en zijn pleegouders nam men niet zelden veel warmer en hartelijker verhouding waar, dan bij menig kind, dat in echt uit man en vrouw geboren is; maar dan is dit uitsluitend toch het bederf, dat in het laatste gezin insloop; en waar het ons te doen is om het Koningschap van Christus, die kwam om ook in het gezin de ordinantie zijns Vaders te herstellen, hebben we niet te vragen, welke vervalsching en verbastering er ook ten opzichte van het kind in menig gezin te betreuren valt, maar uitsluitend, hoe God de Heere in zijn ordinantiën de verhouding van het kind tot zijn ouders en van de ouders tot het kind in het gezin heeft ingezet. Niet bij den kranke bloeit de frischheid en schoonheid van het gelaat, maar bij den gezonde. En zoo moet ook hier het gezin genomen worden, niet in zijn vervormingen, noch ook in zijn kranke ontaardingen, maar in zijn

kerngezonden grondvorm. En in dien gezonden vorm treedt de drieheid van het gezin dan alleen op, zoo het kind, dat geboren werd, èn vader èn moeder in het gehuwde echtpaar kan eeren, en zoo man en vrouw een verhouding tusschen zich en het kind in het leven roepen, die geheel en volkomen aan deze natuurlijke grondbetrekking, die uit het bloed opkomt, beantwoordt.

En zoo nu, in die normale, door God gewilde verhouding bezien, toont de drieheid van „man, vrouw en kind" ons het gezin in zijn wonderdere volkomenheid. Die volkomen drieheid rust niet in neigingen, gezindheden en sympathieën, maar in het natuurlijke leven, in het bloed en door dit bloed in het leven. Vandaar dat ge bij de dieren van deze hoogheid van het gezin het soms zoo roerend voorspel vindt, althans voor de moederliefde. Slechts bij zeer enkele diersoorten vindt ge iets, dat door tijdelijk saamleven een schijngestalte van huwelijk levert; de vaderlijke liefde ontbreekt veelal geheel; maar te sterker trekt zich bij de meer ontwikkelde dieren het teedere in de moederliefde saâm. Zoo zelfs, dat in de dierenwereld aanvankelijk de moederliefde van de klokhen en andere vrouwelijke soorten niet zelden de moederliefde onder menschen te boven gaat. Dit is niet de eere van dit dier, want straks raakt het van 't jong af, en taalt er niet meer naar. Wat hier werkt is instinct, en instinct is niet de eere van wie 't bezit, maar van Hem, die dit instinct inplantte. Ge moogt dan ook niet zeggen, dat de liefde van de moeder onder menschen altoos hooger staat dan de liefde van den vader. De hartstochtelijke moederliefde vertoont zich zelfs bij anders gewetenlooze vrouwen soms zoo vurig, dat ze de moeder verteert, maar ze vertoont dan tevens bijna altoos hetzelfde wat ge in de dierenwereld waarneemt, dat deze hartstochtelijke gehechtheid slechts enkele maanden duurt, om daarna vaak in stuitende zorgeloosheid en onverschilligheid om te slaan. In al zulke gevallen nu is het de dierlijke moederliefde, die in de vrouw nawerkt, de werking van een instinctief gevoel, waaruit voor het karakter van de vrouw niets is af te leiden. En zelfs bij de edeler vrouw werkt dit instinc-

tieve van haar moederliefde altoos in die mate meê, dat ge, om de moederwordende vrouw te beoordeelen, niet vragen moet, hoe ze in de eerste levensmaanden van haar wicht op haar wicht letterlijk verzot is, maar hoe ze als de jaren voortschrijden in haar teedere moederliefde volhardt. Dan treedt het instinct terug, houdt hetgeen we met de dieren gemeen hebben op meê te spreken, en dan eerst komt de edele moedertrek in haar hoogere menschelijke schoonheid uit. Toch blijft de instinctieve, voorbijgaande liefde van de klokhen voor haar kiekens zulk een toonbeeld van wat God tusschen kind en moeder wil, dat Christus niet geaarzeld heeft, de betrekking tusschen God en zijn volk er in af te beelden. „Gelijk een klokhen haar kiekens verzamelt onder de vleugelen, zoo heb ik u onder mijn vleugelen willen dekken, o Jerusalem, maar gij hebt niet gewild."

Dieper nagegaan, heeft de liefde van de ouders voor hun kroost dan ook een hoogeren dan natuurlijken oorsprong. Er zijn twee in den echt bijeengebracht door hoogere dan natuurlijke motieven. Een jonge man, die zijn vrouw koos, en de vrouw, die haar man aannam, alleen omdat ze zich beiden door het uiterlijk voelden aangetrokken, of, pijnlijker nog, ter oorzake van het bezit, dat ze als erfdeel meenden te kunnen inwachten, degradeert zich zelf. Waar 't goed zal zijn, daar gaat het heel anders toe, daar wordt ziel aan ziel geklonken en ging de aantrekkelijkheid, die man en vrouw saambracht, uit van een wondere magnetische kracht, die uit het hart van den één naar het hart van de ander trok. De geheimzinnige liefde, die beide saamsnoert, komt dan van hooger, en moge door schoonheid en geldelijke vooruitzichten worden bevorderd, maar vindt er nooit haar grond en uitgangspunt in. Het is dan de ziel van den één die de ziel van de ander giste, begreep en trof. Uit dit geestelijk motief wordt dan straks de echt geboren, en als welhaast het eerstgeboren kindeke het gezin voltooien komt, heeft

door het bloed en door de geslachtsgemeenschap heen dat hoogere motief ook in het kindeke nagewerkt. Vaak ziet ge dan ook, hoe in het kindeke niet alleen gelijkenis met de gelaatstrekken en lichaamsfunctiën van vader en moeder te herkennen is, maar hoe ook het karakter, hoe het talent, hoe de geestelijke gaven van vader en moeder in het kindeke nawerken. Maar dit blijft toch, dat dit *geestelijke* motief werkt ingevolge van den *natuurlijken* oorsprong van het kindeke, en dat de hoogere gelijkenis altoos rust in de gemeenschap van het bloed, waarin het leven is. Geen spiritualistische eenzijdigheid kan dit wegcijferen. Ge kunt het geestelijke hier niet van het lichamelijke losmaken, en het blijft de realiteit van het stoffelijke leven, waaruit de hoogere gemeenschap opkomt. Lichaam en ziel kwamen nergens zoo sterk in hun eenheid uit, als juist in de geboorte van het kindeke, en al bracht hooger motief man en vrouw in den echt saam, toch ligt het uitgangspunt voor de geboorte altoos op natuurlijk terrein, en wat daarachter schuilt komt eerst later, bij het opgroeien van het kindeke, uit.

Juist door de realiteit in het natuurlijke, in het bloed, en in wat voor oogen is, heeft de geboorte van het kind uit de moeder, na door den man verwekt te zijn, dan ook de hooge beteekenis, dat ze de geslachten, en door de geslachten geheel de menschheid, saambindt. Uit éénen bloede is geheel ons menschelijk geslacht opgekomen, en telkens wordt op dit veel beteekenend feit, ook genealogisch, in de Schrift nadruk gelegd. De zonde moge ook dezen band verslapt hebben, verslapt soms tot onkenbaar wordens toe, maar de oorsprong van heel ons menschelijk geslacht blijft niettemin één, en in het bloed hangt heel de menschheid saam. Maar deze eenheid gaat door geledingen en trappen. Had het God believd, elk mensch afzonderlijk te scheppen, zooals hij Adam schiep, zoo zou dit verband ten eenenmale ontbroken hebben, en alle kinderen der menschen zouden als losse individuen naast elkander hebben gestaan, juist zooals de pleitbezorgers der Revolutie 't ons nu nog plegen voor te stellen. Elk mensch staat er dan met zijn eigen wil,

en het is uit dezen wil des menschen, dat heel het menschelijk leven moet worden opgebouwd. Maar zoo heeft God het *niet* verordend. Hij schiep slechts den eersten man, en uit den eersten man de eerste vrouw, en hij gaf hun den last mee om vruchtbaar te zijn en te vermenigvuldigen, doordien uit hen kinderen zouden geboren worden, en deze kinderen weer nieuwe gezinnen zouden stichten, en in deze gezinnen weer nieuwe kinderen zouden geboren worden, en zoo al wat aan menschelijk leven opkwam, in dien éénen Adam zijn oorsprong zou hebben, als één organisme zou samenhangen, één geslacht zou vormen, één menschheid zou uitmaken, en, viel het in zonde, door één Zoon des menschen zou kunnen gered worden.

Heel de verlossing van Christus toch is in het gezin gegrond, en in de geboorte van het kind uit zijn moeder bevestigd. Anders zou elk zondaar afzonderlijk moeten gered worden, nu alleen kon, dank zij den band van het gezinsleven en de geboorte van 't kind uit zijn ouders, door ééne offerande aan het kruis het heil zich over heel ons menschelijk geslacht uitbreiden. De geboorte in het gezin van het kind uit zijn ouders is dan ook het groote, Goddelijke mysterie, waardoor heel ons menschelijk leven beheerscht wordt. In hoeveel millioenen ons geslacht ook zij uitgegroeid, het blijft, dank zij dit mysterie, een hechte, in het bloed gegronde eenheid vormen. We zijn geen enkelingen, die als bij een leger zijn ingelijfd, maar we vormen één menschelijke eenheid, die uit één oorsprong, dank zij dit wondere mysterie, is opgekomen. En in hoevele rassen, geslachten en volken de menschheid thans ook gedeeld en gesplitst zij, we blijven de eenheid van al *het menschelijke* aan ons hart gevoelen, en al wat *menschelijk* is spreekt ons als een stuk van ons eigen leven toe.

Maar, gelijk we opmerkten, deze bloedband, die, dank zij de geboorte van het kind uit vader en moeder, heel de menschheid saambindt, werkt niet eentonig, maar door een reeks geledingen en trappen, en het is in deze geledingen, dat die rijke verwantschapsveelheid zich ontplooit, die aan het leven teekening geeft. Dit komt reeds terstond in het gezin zelf uit, zoodra het kindertal zich vermeerdert. Dan toch ontstaat niet alleen de betrekking tusschen man en vrouw, en tusschen de ouders en hun kroost, maar komt ook de nieuwe verscheidenheid op van zoon en dochter, die zich kruist met de variatie van man en vrouw. Vader en moeder staan beiden in betrekking tot hun kroost, maar de verhouding van de moeder tot haar zoon of dochter verschilt weer, en ook bij den vader ontstaat een geheel andere betrekking ten opzichte van zijn dochter dan van zijn zoon. Doch hierbij blijft het niet. De kinderen zelve roepen onderling een nieuwe betrekking van broeder en zuster, van ouderen en jongeren in het leven, die beide van zoo hoog gewicht zijn. Werden alle kinderen in een gezin op één dag geboren, zoo zouden ze allen van denzelfden leeftijd zijn. Nu daarentegen vindt ge in een rijk-ontplooid gezin wat men noemt de *grooten* en de *kleintjes* saam, en aan alles merkt ge in zulke jaren, hoe de verhouding en betrekking tusschen de grooten onderling, tusschen de kleintjes onderling, en tusschen de grooten en de kleintjes saâm weer uiteenloopt, waarbij dan nog komt het verschil in karakter, aanleg en sympathie, waardoor er onder een groot aantal kinderen allicht zijn, die zich nauwer aan elkander hechten, en anderen, die meer uiteenloopen. Geheel een levenswereld op zichzelf, waarin men went aan overeenstemming en verschil, leeft te midden van allerlei variatiën, en een kleine voorproef heeft van wat 't straks in het volksleven zijn zal.

Maar ook afgezien van die verschillen in leeftijd, karakter en geslacht, komt in het gezin, wederom dank zij de geboorte, de *broeder-* en *zuster*betrekking op, die bij alle verschil toch de eenheid in stand houdt. Men gevoelt als broeder en zuster, dat men bij

elkaar hoort, niet altoos in het gezin, maar te sterker tegenover derden en tegenover wat buiten het gezin staat. Een broeder en zuster zullen evenals hun ouders, die als man en vrouw verkeeren, in eenzelfde gezin een combinatie van het manlijk en vrouwelijk element vertoonen, maar toch beide malen op zoo geheel andere wijze. Het saamleven van broeder en zuster is voorbijgaand. Straks verlaten zij 't gezin hunner ouders, om een eigen gezin te formeeren, maar toch hadden ze in hun jeugd reeds den omgang met het andere geslacht, en niet te zeggen is, wat invloed reeds in dit opzicht van de zusters op haar broeders, en van de broeders op hun zusters uitgaat. Door haar broeders komen de zusters met hun vrienden, en komen de broeders met de vriendinnen van hun zusters in aanraking, wat veelal de weg is, die tot later huwelijk leidt. En ook afgezien hiervan, werkt het bijeenkomen als broeders en zusters zoo sterk na, dat de broederband zelfs het symbool is geworden van de eenheid, die de geloovigen in Christus onderling bezitten. *Broederschap* is de eerenaam, die op het heilig terrein is overgebracht.

Maar hierbij blijft het niet. Het gezinsleven en de geboorte in het gezin van het kind uit zijn ouders vlechten evenzoo den band der familiën en geslachten door bloedverwantschap en maagschap. De bloedsband blijft doorwerken, ook al zijn allen uiteengegaan, en ook al hebben allen een eigen gezin geformeerd. Men spreekt van een schoonbroeder en schoonzuster, maar onder wat naam oók, voelt men zich toch altoos tot de vrouw van zijn broeder of tot den man van zijn zuster in een eigenaardige verhouding geplaatst. En op gelijke wijze werkt de bloedsband in de opgaande linie. De broeders of zusters van onzen vader en moeder hooren bij ons, en wij hooren bij hen, iets, wat we nog sterker voelen bij onze grootouders naar boven, en bij de kleinkinderen naar beneden. Iets van dien band gaat zelfs over op de kinderen van onze broeders en

zusters, en zoo vindt ge ten slotte heele familiën, die door zwagerschap, maagschap en afstamming een gelukkigen, breeden kring vormen van grootouders, schoonouders, tantes, ooms, zwagers, schoonzusters, nichten en neven; en tusschen dezen allen een zeer gevarieerde betrekking, hier sterker, daar zwakker werkend, maar toch één compleet geheel vormend, dat soms in tientallen van personen uiteengaande, nochthans zich bewust blijft van den band, die allen saâmbindt en hen gevoelen doet dat ze bijeen hooren. En heel dit rijke familieleven heeft God de Heere doen opkomen uit dit ééne feit, dat het kind uit zijn ouders geboren wordt. Het zelfde geldt van de geslachten. Over vader en grootvader heen, gevoelen vader, kind en kleinkind, dat ze één geslacht vormen. De Schrift zelf leert ons op de genealogische afstamming nadruk leggen. Er zijn gelaats-, er zijn karaktertrekken, die zich in de geslachten voortplanten. Zijn voorouders in stamtafel te kennen, is een voorrecht, door hèn vooral op prijs gesteld, die er zich op beroemen kunnen af te stammen van mannen, die in de historie als helden, als mannen van wetenschap, of als in kunst groot, te boek staan. Heel de eere der vorstelijke dynastieën, en de vastheid, die deze dynastieën aan het Staatsverband geven, komt hier uit op. De geslachtsnamen dragen dan de eenheid van het geslacht door de eeuwen voort, en gelijk de Nassau's op hun schild schreven: *Moi Nassau*, d.i. „Ik een Nassau", zoo voelt men nog in adellijke geslachten, hoe het bezit van een roemruchtig voorgeslacht ook den naneef verheft.

Zelfs het volksleven heeft gelijken oorsprong. Thans gevoelt men dit niet meer, omdat het genealogisch verband is te loor gegaan, te veel geslachten zich in een volk vermengd hebben, en te veel vreemde elementen in elk volk zijn opgenomen. Maar nochtans wijst de Schrift er wel zeer nadrukkelijk op, hoe alle stammen van Israël één gemeenschappelijken patriarch tot stamvader hadden, en hoe in die eenheid van stamvader de eenheid van heel Israël lag uitgedrukt: en evenzoo wordt voor tal van andere volken de gemeen-

schappelijke stamvader met name in de Schrift aangegeven. Vaak vindt men die lange stamtafels in de Schrift dan wel overbodig, en leest er over heen, maar dit heft haar beduidenis niet op. Die beduidenis toch is geen andere, dan om de stamverwantschap van elk volk, en de onderlinge bloedverwantschap van de vele volken te doen uitkomen. Een doorloopende lijn, die dan haar hoogtepunt bereikt in de stamtafel van den Messias, om wel te doen uitkomen hoe hij uit David en Abraham geboren was, en hoe door Abraham alle volken met den Messias in verwantschap stonden. En al is nu dit genealogisch volksleven allengs in het Staatsverband opgegaan, dit neemt niet weg, dat toch ook het volksleven in zijn opkomen een rechtstreeksch gevolg is van de geboorte van het kind uit zijn ouders. Ware dit niet alzoo door God verordineerd, zoo zou noch het gezinsleven, noch het familieleven, noch het geslachts- en stamleven, noch het volksleven zijn opgekomen. Niet genoeg kan daarom de aanbiddelijke schoonheid en rijkdom van deze ééne ordinantie Gods bewonderd worden. Het lijkt ons thans zoo eenvoudig, dat een man een vrouw kiest, en dat hieruit kinderen geboren worden, maar achter dit eenvoudige feit schuilt dan toch de geheele rijke ontwikkeling van ons menschelijk leven in al zijn combinatiën en variatiën, en de majesteit om uit het eenvoudigste het rijkste te doen voortkomen, spreekt nergens in de schepping zoo sterk als hier. Ouderliefde, kinderliefde, broederliefde, familieleven, geslachtsgehechtheid en volksband, met al de rijke variaties die deze gezindheden op het menschelijk hart spelen, zijn als opgekomen uit dit eene, dat *mensch uit mensch* zou geboren worden.

En ook hier nu grijpt het Koningschap van Christus op het gezinsleven in. Niettegenstaande toch de zonde zoo bitter verwoestend op het fijne weefsel van den band, die man en vrouw, ouders en kroost, broeders en zusters, familiën en geslachten saâm bond, en zelfs op den volksband heeft ingewerkt, blijft dit alles toch nog

altoos zulk een veelszins hechten band vormen, die ons menschelijk leven saamhoudt. Maar denk u nu, dat de ordinantie, die God in dit mysterie der geboorte legde, ongestoord en ongehinderd met *volle* kracht had kunnen doorwerken, wat zou dan niet die wondere ordinantie gewerkt hebben, dat één menschelijk geslacht, door allerlei geledingen en trappen heen, op het innigst in eenheid saamverbonden leefde? Men denkt bij zonde thans veelal uitsluitend aan persoonlijke zonden, en heeft niet genoeg oog voor de verwoesting der zonde in de familiën, geslachten en volkeren, en daardoor verstaan we den hoogen eisch onzes Gods niet meer. Maar wat nu de Christus hier als Koning komt doen, is immers die oorspronkelijke ordinantie in zijn volle beteekenis herstellen. Hij tast de zonde in haar verwoestende werking niet alleen op ons persoonlijk leven, maar ook even ernstig in haar verwoestende werking op heel ons menschelijk saamleven aan. Ook op dit breed terrein moet het egoïsme, moet de heerschzucht, moet de trots, moet de geldzucht en de zinnenlust worden teruggedrongen, en moet de liefde weer triomfeeren. Van de persoon van man en vrouw gaat dit uit, dank zij hun bekeering; als vrucht van die bekeering moet het gezinsleven allengs zoo meer zijn oorspronkelijken luister herwinnen; door het verheffen van het gezinsleven moet de familieband geheiligd worden; en zoo moet tot in de geslachten en tot in het volksleven de electrische werking eener heilige *liefde* weer ritselen gaan. In de Schrift vindt deze werking der liefde in het besef van saamhoorigheid haar uitdrukking in *het Verbond*, dat een band om de gezinnen, de familiën, de geslachten en om het volksleven sloeg. Maar ook afgezien van dit Verbond, werkt de geest van Christus in ons menschelijk leven door, om het gevoel van saamhoorigheid en eenheid in ons menschelijk geslacht te doen herleven. En al is in dit opzicht het ideaal nog van verre niet bereikt, ja, al zal 't nimmer bereikt worden, toch behoeft ge het leven van het Christelijk Europa en Amerika slechts met het sombere leven in Azië en Afrika te vergelijken, om aanstonds de vrucht te grijpen, die de Christelijke religie ook voor de eenheid des menschelijken

levens reeds voor eeuwen gedragen heeft. Er is ook onder ons nog een stuitend tekort aan liefde en eenheidszin, maar vergeleken met wat bestond eer de Christus verscheen, is toch wat hij wrocht reeds zoo onoverzienbaar rijk in vrucht.

IX.

Het Gezag.

> Eert uwen vader en uwe moeder, opdat uwe dagen verlengd worden in het land, dat u de HEERE uw God geeft.
> EXOD. 20 : 12.

DE geboorte van het kind uit zijn ouders handhaaft alzoo de organische eenheid van ons menschelijk geslacht, en doet in dit ons menschelijk geslacht de organische geledingen van familiën, geslachten, stammen en volken opkomen, in opgaande en afdalende en zij-linie, door bloedverwantschap en maagschap zich steeds verder uitbreidend. Maar hier blijft 't niet bij. Ook *het Gezag* vindt in die geboorte zijn sterkte, en wel op een wijze, die het gezag in het huisgezin in rechtstreeksch verband brengt met de hooge autoriteit der Overheid en met de hoogste autoriteit, die in de Souvereiniteit Gods ligt. Steeds herinnere men zich hierbij, dat bij Babels torenbouw spraakverwarring en daardoor een uiteengaan van de volken is ingetreden. De vorming van Staten, gelijk ze allengs plaats had, nam uit dien hoofde een abnormaal verloop. Er kwamen scheuren in het organisch verband, dat eens heel ons geslacht saamhield, en niet naar oorspronkelijk bestel, maar „om der zonde wil", gelijk onze Belijdenis in Art. XXXVI terecht zegt, is er een Overheid ingesteld. Stelt ge nu, gelijk we steeds doen moeten, de vraag: Hoe zou het verloop geweest zijn, indien de krankheid der zonde *niet* ware uitgebroken, dan voelt ge aanstonds, hoe in het Patriarchaat als vanzelf de regeling van het

Gezag gegeven zou zijn geweest. Over *elk gezin* de vader als hoofd. Boven de gezinnen van broeders, geboren uit eenzelfden vader, zou vanzelf hun aller vader als grootvader een gemeen gezag hebben uitgeoefend, het gezag over de *familie*. Had het familiehoofd zelf weer broeders, zoo zou, naar recht van eerstgeboorte, een van deze als geslachtshoofd deze velerlei familiën van *eenzelfde geslacht* onder zich hebben vereenigd. Meerdere geslachten zouden vanzelf, naar gelijken regel, in één stam onder een gemeenschappelijk stamhoofd hebben geleefd. Deze stammen zouden straks, als in natiën vereenigd, zijn opgetreden, en geheel patriarchaal zou, zonder dat eenige band van buiten werd aangelegd, heel de menschheid feitelijk één geheel hebben gevormd, met als aller hoofd de man, die in rechte linie, altoos naar eerstgeboorterecht, uit den oudsten zoon van den eersten mensch afstamde. Verbreking van deze lijn van afstamming ware buiten zonde ondenkbaar geweest. In een menschelijk geslacht zonder zonde zou noch ongeval, noch kinderloosheid, noch vroegtijdige dood stornis hebben aangebracht, en heel ons menschelijk geslacht zou als één organisch geheel zich zuiverlijk in zijn organische geledingen ontwikkeld hebben, Naar uit Henochs opneming valt te vermoeden, zou, waar geen dood intrad, toch wel het leven op aarde een einde hebben gevonden, maar eerst na voleinde levensexistentie, zoodat altoos de nieuwe patriarch gereed stond, op wien het hoofd-zijn van heel ons geslacht overging. Zoo zouden er onder patriarchaal bewind in opklimmende linie gezinnen, familiën, geslachten, stammen, natiën en volken gekomen zijn, elk met een eigen hoofd, maar bovendien zou, in rechte eerstgeboorte-lijn van Adam afstammend, steeds één Groot-patriarch aan het hoofd van heel de menschheid hebben gestaan.

In Christus als het Hoofd van het mystieke Lichaam is thans dit Groot-patriarchaat, als we het zoo noemen mogen, hersteld. Er is hierdoor uit de oude menschheid een nieuwe menschheid beginnen op te komen, die in het laatste oordeel van al het onherborene zal worden afgescheiden, om dan eeuwiglijk ons menschelijk geslacht

uit te maken, en die hernieuwde menschheid zal alsdan weer onder één Hoofd één zijn. Maar in het zondig verloop, dat ons leven nu eenmaal nam, zou de formeele handhaving van die éénheid van ons geslacht een macht *tegen* God zijn geworden. Daarom is die eenheid bij Babels torenbouw opzettelijk verstoord geworden. En het is tengevolge hiervan, dat we thans wel een organische ontwikkeling van gezinnen, familiën, geslachten, stammen en natiën vinden, maar zóó dat de Staatvorming haar zuiver organisch karakter verloor, en er wel Staten en Rijken zijn opgekomen, en soms ook wel wat men noemt Wereldrijken, maar dat een saamvoeging van *heel* ons menschelijk geslacht onder één Staatshoofd steeds uitbleef. De geslachten ontwikkelen zich nog steeds organisch, d.w.z. in vaste geledingen, die zich vanzelf onder den natuurlijken drang van het leven voortzetten; maar de Staten, al hebben ze veelal nog een organischen ondergrond in de geslachtseenheid der natiën, zijn toch, gelijk ze nu bestaan, door menschelijken wil, onder den drang der omstandigheden, soms schier werktuigelijk ineengezet.

Maar al volgt hieruit, dat men niet meer zeggen kan, dat een Staat of Rijk vanzelf uit het huisgezin opkomt, toch blijft het 't huisgezin, dat het voortbestaan van het volk waarborgt, en, iets waar niet minder nadruk op is te leggen, dat de aanzet is tot de formatie van een eigen kring, van een eigen wereld, die zonder gezag niet bestaan kan, en waarin het besef van het gezag vanzelf wordt ingeprent. Het gezag bestaat volstrekt niet alleen door de macht van het geweld, waarmee het zich handhaaft, maar in veel breeder kring zelfs door het besef, dat er een gezag zijn moet, en dat men zich aan dat gezag heeft te onderwerpen. Een vorst gelijk de koning van Engeland, die over 400 millioen menschen den scepter zwaait, zou uiteraard nooit zijn gezag met louter geweld *kunnen* handhaven, indien niemand onder deze 400 millioen anders dan voor geweld zwichtte. En regel is het dan ook, dat op elke honderd

menschen negen-en-negentig zich van zelf onderwerpen, en dat er hoogstens op elke honderd één is, die met den sterken arm tot onderwerping moet worden gebracht. Zeker zijn er ook, die zwichten omdat het gezag met geweld *dreigt*, maar de over-overgroote meerderheid eert toch het gezag, omdat een innerlijk besef hun dit ten plicht stelt en zij eigener beweging zich gedrongen gevoelen, om die verplichting na te komen. En dit besef nu, dat het onze plicht is, ons aan het gezag te onderwerpen, zoodat we in een over ons gesteld gezag iets natuurlijks en vanzelf sprekends zien, *wordt gekweekt in het gezin*, en wel daardoor dat het kind uit zijn ouders geboren wordt. In de eerste levensjaren is het kind geheel op zijn ouders aangewezen. Hulpeloos zou het omkomen, zoo het geen ouders vond die voor het kind zorgden. Zulk een kind wordt gedragen en geleid, zonder dat het zelf weet hoe en waarom. En begint het zich eenigermate vanzelf te bewegen, dan spreekt het vanzelf, dat het doet, wat zijn ouders hem zeggen. Het loopt vanzelf in en aan den leiband. Dat later al spoedig poging tot verzet intreedt, is gevolg der zonde, maar trekt het gezagsbesef niet uit zijn voegen. Tot opstand tegen de ouders komt het niet zelden, maar dit grijpt in het gezin nooit anders plaats dan met het klare besef *dat het opstand is*, en de algemeene opinie blijft dan ook nog steeds aan het kind den eisch stellen, dat het zich onderwerpen zal, keurt zijn opstand af, en vindt steun in de Wet der meeste landen, die gehoorzaamheid en onderdanigheid aan de ouders van het kind, zoolang het in het gezin blijft, vordert. Zoo is het dat van jongs af, in het gezin, het leven zelf het besef, dat men zich aan een gezag te onderwerpen heeft, in de conscientie inprent, en het is dit van kindsbeen af ingeprente besef, dat straks op allerlei ander gebied gelijke verplichting tot onderdanigheid erkent, en ten slotte in het besef, dat men zijn Overheid eeren moet, zijn Staatvormende werking oefent.

Later moge dit besef nog versterkt worden door het besef van onze volstrekte afhankelijkheid van God, en de daaruit vanzelf voort-

vloeiende verplichting, om ons te onderwerpen aan wie God over ons gesteld heeft, maar het eerste opwaken van dit besef van onzen plicht tot onderdanigheid vindt toch in het werkelijke leven zijn oorsprong in de hulpeloosheid van het kindeke, dat niet als volwassen persoon, maar als weerloos en hulpeloos wicht geboren wordt, en onder het opgroeien vanzelf in de onderdanigheid aan zijn vader en moeder ingroeit. Werden we allen als volwassen personen geschapen, wat denkbaar ware geweest, zoo zouden we van onzen eersten levensdag af als man tegenover man hebben gestaan en een leven der onderdanigheid zou onder gansch gelijken nooit geleerd zijn. Thans daarentegen is de groote ongelijkheid tusschen een pasgeboren wicht en zijn ouders de natuurlijke bron, waaruit de onderdanigheid en onderworpenheid opkomt.

Dit nu vindt in het samenstel der tien geboden zijn gewijde uitdrukking in het vijfde gebod: *Eert uwen vader en uwe moeder*, een in tweeërlei zin hoogst opmerkelijk gebod. Ten eerste toch staat er niet: Gehoorzaamt uw vader of moeder, noch: Zijt hun onderworpen of onderdanig, maar wordt ons voorgehouden, dat we onze ouders *eeren* zullen. Nu sluit dit *eeren* wel vanzelf gehoorzaamheid in, maar het is toch iets anders. Het wijst niet op zwichten voor den sterken arm van den vader, niet op vreeze voor straf en bedreiging met straf, maar doelt op iets hoogers. Een kind bij zijn ouders is niet als Janmaat bij den zeeofficier. Er trekt bij het kind ten opzichte van zijn ouders een band des bloeds, een neiging der liefde, een gevoel van dank voor genoten zorg, en dit alles wordt, zoodra het vroom besef ontwaakt, geheiligd door de overtuiging, dat het God is, die tusschen het kind en zijn ouders dien band gelegd heeft. *Eeren* bedoelt, dat men iemand als zijn meerdere erkent en zijn gezag huldigt uit overtuiging en liefde. Wie in alles stipt doet wat zijn ouders hem zeggen, *eert* ze daarom nog niet. *Eeren* wordt het dan eerst, zoo men in het optreden van zijn ouders hooger bestel erkent, en hun gehoorzaamt uit innerlijken zielsdrang. Zoo wordt door dit *eeren* de plicht der gehoorzaamheid verdiept en geheiligd.

De gehoorzaamheid en de onderdanigheid zijn het gevolg, dat er uit voortvloeit. En dit *eeren* maakt, dat wie te kort schoot in onderdanigheid, dit van achteren zelf voelt als plichtverzaking, er in de conscientie door getroffen wordt, berouw voelt opkomen, en verzoening met zijn ouders zoekt. Eerst zoo vindt het gezag zijn steun in het hart zelf, en handhaaft zich, veel meer dan door straf en dreiging, door de vreeze, die voor het begaan van zonde doet terugdeinzen. Alleen daar, waar de onderworpene voelt, dat verzet tegen het gezag zijner ouders *zonde* is, staat het gezag op zijn heiligen grondslag vast. En het tweede opmerkelijke in het vijfde gebod is de bijvoeging van *de moeder*. Velen spreken liefst alleen van het *vaderlijk* gezag, maar de Schrift niet, zij plaatst de moeder op één lijn naast den vader; laat bij het kind geen onderscheid tusschen den eerbied voor zijn vader en den eerbied voor zijn moeder toe; verheft hierdoor de vrouw; tempert tevens de hardheid, die het vaderlijk gezag zoo licht ontsiert; en doet nu gevoelen, hoe er bij alle gezag een nevengezag gewenscht en denkbaar is, dat met het veelszins vernederende van de gezagsidee verzoent. Dit plaatsen van de *moeder* naast den *vader* geeft aan de gezagsidee een plooibaarheid, die ze anders missen zou. Van nature gehoorzaamt een kind aanvankelijk liever aan zijn moeder dan aan zijn vader. Het voelt, dat moeder het beter begrijpt en meer in zijn leven inkomt; dat het gezag bij moeder zich zachter en teederder uit; en dat het moeder geen *verdriet* mag doen. Van den vader voelt het jonge kind zich altoos meer op een afstand, en daar de moeder het vaderlijk gezag veelal dan eerst te hulpe roept, als zij het zelve niet af kan, ontvangt het kind zoo licht den indruk, dat het vaderlijk gezag meer dreigend dan in liefde winnend tegen het kind optreedt.

Toch verandert deze opneming van *de moeder* in het vijfde gebod in het minst niets aan den alles beheerschenden regel, dat de man voor heel zijn huis verantwoordelijk is, en dat hem het hoogste

gezag over allen, die met hem in zijn gezin samenwonen, van Godswege is toevertrouwd. En geldt ook hier de souvereiniteit in eigen kring, dan rust in dezen gezinskring het souverein gezag op den vader. Men kan natuurlijk tegen het gebruik van *souverein* ook in dit geval opkomen, en zeggen, dat *souverein* is, wie alles in zijn kring onder zich en niemand boven zich heeft, en dat de vader altoos God als zijn Schepper en Christus als zijn Koning boven zich heeft. Maar deze tegenwerping gaat niet op. Zoo verstaan toch zou men zelfs niet van de Souvereiniteit van een Koning of Keizer kunnen spreken, daar ook dezen nooit anders regeeren dan bij de gratie Gods. In volstrekten zin opgevat, is *alleen* God Almachtig Souverein, en zelfs de Christus niet. Ook de Christus toch als onze Koning heeft zijn gezag niet uit zichzelf, maar heeft het van den Vader *ontvangen*. Alle macht in hemel en op aarde is hem *gegeven*, en eens zal hij, in de voleinding der dagen, alle hem geschonken gezag weer aan den Vader teruggeven, opdat God zelf zij alles en in allen. Verstaat men daarentegen onder Souvereiniteit, gelijk men gemeenlijk doet, dat de Souverein *op aarde* niemand boven zich heeft, dan is het volkomen juist ook in het gezin ten opzichte van den vader van een „Souvereiniteit in eigen kring" te spreken, daar ook de vader, wat het het gezin aangaat, niemand boven zich heeft. Nu heeft men hiertegen wel opgemerkt, dat een vader toch van zijn gezag kan ontzet worden, en dat hij door verwaarloozing van zijn kinderen zelfs straf kan beloopen, maar ook dit beslist de zaak niet. Al is het, dat de Overheid bij schandelijk wangedrag der ouders de roeping kan hebben om het kind te beschermen, hieruit volgt nog in het minst niet, dat de vader zijn macht over zijn kind aan de Overheid ontleent. Die macht en dat gezag ontleent hij rechtstreeks aan God. Even als de Overheid souverein is bij de gratie Gods in het land, is hij souverein bij de gratie Gods in zijn gezin. Het gezin is geen instelling van de Overheid, maar een schepping Gods. Het gezag van den vader over zijn kind vindt zijn wortel in de geboorte van het kind uit zijn

ouders, en die geboorte heeft niet de Overheid, maar God alzoo verordineerd. Bovendien, ook de Souvereiniteit der vorsten is, nu zelfs tot in Rusland en Turkije, *constitutioneel getemperd*, en ook wat het buitenland aangaat onderworpen aan het volkenrecht. Er ligt dus niets vreemds in, dat ook het souverein gezag van den man en vader in zijn huis door het moederlijk gezag getemperd wordt, en bij aanraking met de buren en met de Overheid van zelf beperkt is. Dit geldt van *elke* Souvereiniteit, en daarom is het volkomen juist te zeggen, dat de man en vader Souverein in zijn eigen gezin is, en wel als drager van een Souvereiniteit *in eigen kring*.

Het optreden van de moeder *vermindert* deze Souvereiniteit niet. Aller Heere blijft God almachtig; door God almachtig is het gezag gelegd op zijn gezalfden Middelaar; Christus als onze Koning is hoofd van den man en vader; en de man is en blijft het hoofd van zijn vrouw en van de kinderen, die hij uit die vrouw verwekt heeft. Christus oefent zijn gezag uit in volkomen overeenstemming met den wille Gods, en zoo ook moet de man zijn gezag over vrouw en kinderen in volkomen overeenstemming met Christus zijn Koning uitoefenen. Waar de man die grenzen overschrijdt of van die lijn afwijkt, eindigt zijn gezag, en kan het zelfs voor vrouw en kinderen plicht worden, hem gehoorzaamheid te weigeren, juist zoo als het voor een onderdaan plicht kan worden zijn Overheid te weerstaan, waar zij hem tot iets dwingen wil, wat tegen Gods wil ingaat. Toch ontleent daarom de moeder haar gezag over haar kinderen niet aan haar man. Ze ontving het van God daardoor, dat Hij haar moeder maakte. Geen vader kan zijn kind van den eerbied, dien het aan zijn moeder schuldig is, ontslaan. Maar wel is het aan de vrouw opgelegd, dit haar gezag zóó uit te oefenen, dat ze haar man, als haar van God gegeven hoofd, hierbij niet verzaakt. De man mag in de uitoefening van zijn gezag niet anders dan de eere van den Christus zoeken, en zoo ook mag de vrouw haar gezag als moeder niet anders aanwenden dan om, zooveel van

haar afhangt, haar kinderen en heel haar gezin tot eere van den Christus te doen leven. Daarom nu ontving èn vader èn moeder een deels eigen, deels gemengde levensfeer. Al wat het gezin met de buitenwereld in aanraking brengt, moet de man beheerschen, maar de vrouw vindt in het eigenlijke huishouden haar eigen levenssfeer. Op de kinderkamer, in de keuken, bij het dienstpersoneel, in de verzorging van heel het huishouden, heerscht zij. En deze inrichting is zoo natuurlijk, dat de man ze van zelve eerbiedigt, en zich tot een belaching maakt, zoo hij in keuken en kelder zijn vrouw de wet ging stellen. *Hij* heeft zijn gezin te vertegenwoordigen bij het publiek, *hij* moet voor het onderhoud van zijn gezin zorgen, *hij* moet het geldelijk beheer in handen hebben, en hij moet alle manier zijn gezin beschermen; maar het gezinsleven heeft ook een vrouwelijke zijde, en op dit terrein moet de vrouw de verantwoordelijkheid op zich nemen.

Doch afgescheiden van dit eigen terrein van den man en van de vrouw, is er in het gezin ook een *gemengde* sfeer, waaraan de welstand hangt van de harmonische saamwerking van man en vrouw. In deze gemengde sfeer staat de opvoeding en de bestemming van de kinderen op den voorgrond, waarbij dan komt het instandhouden van goede orde en regel in den gang van het leven des gezins, en niet minder de heilige dienst bij het huisaltaar. In dit alles nu is het van het hoogste belang, dat vader en moeder steeds als eenheid optreden. Conflicten op dit punt ondermijnen altoos het gezinsleven. Maar komen ze voor, en kan geen overeenstemming bereikt worden, dan moet ten slotte het gezag van den man zich doen gelden. Hij blijft het hoofd. En dat niet, omdat de man als sterkere het zoo wil, maar omdat God het zoo heeft ingezet, en zulks steeds onder beding, dat de man van zijn bewindvoering Gode rekenschap zal geven.

Juist daarom nu voegt de apostel aan het gebod, dat de kinderen

hun ouders eeren en gehoorzaam zullen zijn, dit andere toe, dat de vader zijn kinderen niet *tergen* mag. Het kind is niet bestemd om kind te blijven. Straks wordt een zoon man, en zal deze man zijn vader en moeder verlaten om een eigen gezin op te richten. Voor die toekomstige taak nu moeten de ouders hun kinderen opvoeden. Ze mogen dus niet den zelfzuchtigen regel volgen, om hun kinderen in hoofdzaak op te voeden en op te leiden voor hun eigen huislijk genot of eigen voordeel. Dit grijpt wel plaats in de eerste levensjaren, als de kleine wichtjes een ornament in het gezin zijn, soms nog weinig meer dan de speelpop van moeder. Maar hierbij mag het niet blijven. Vader en moeder moeten weten: mijn kinderen gaan straks van mij weg; dat is hun bestemming; en voor die bestemming heb ik ze gereed te maken. Hier uit nu volgt van zelf, dat de groote kinderen allengs tot zelfstandigheid moeten worden opgevoed. Ze moeten leeren op hun eigen beenen te staan, om straks de verantwoordelijkheid voor een eigen gezinsleven op zich te kunnen nemen. Zoo doet wie zijn kinderen liefheeft, en daarom zal hij den eisch der onderdanigheid van lieverlede inbinden, niet maar zijn wil opleggen, maar de overtuiging, dat die wil goed is, aan zijn kinderen pogen in te prenten, en zoo aan zijn kinderen zelf gevoelen doen, dat ze in hun vader niet een dwingeland bezitten, die hen tyranniseert, maar een steun, een helper, een beschermer, die hun een weg baant tot een zelfstandig optreden in de maatschappij. Wie zijn kind het innigst liefheeft, zal zich het hartelijkst verblijden als zijn kind hem verlaat, en dat het bij zijn vertrek zóó weggaat, dat, dank zij opvoeding en opleiding, zijn toekomst verzekerd is. De liefde zal hier den weg wijzen, en de eerbied voor vader en moeder zal bij het kind dan eerst recht diep wortelen, zoo tusschen ouders en kroost een verhouding van innig vertrouwen, van teedere verkleefdheid en van hartelijke liefde heerschende werd.

Zoo is het ideaal, en zoo moest het naar Gods bestel in elk gezin zijn, maar, helaas, de feitelijke toestanden, die ge in zoo

menig gezin aantreft, toonen u maar al te bitter, hoe diep we beneden dit hooge ideaal gezonken zijn. In zoo menig gezin vindt ge man en vrouw niet als één, maar als twee. De vrouw altoos anders willend dan de man, en de man tyranniek zijn wil opleggend. Dan is vanzelf de eerbied van het kind voor zijn ouders ondermijnd. Gedurig bespeurt het twist en tweedracht insteê van vrede en liefde; een zondige toestand, waarvan het zelf het slachtoffer wordt. Erger nog, ook in de kinderen woelt dan de zonde te sterker op. Ze willen dan niet buigen, verzetten zich, zijn weerbarstig, en zetten ook onder elkaar het leven van twist en tweedracht voort, dat ze van hun ouders afzagen. Dit nu stelt èn de ouders èn de kinderen schuldig, want ook al verzaken de ouders hun plicht, dit kan nooit het kind van den eerbied en de gehoorzaamheid ontslaan, die het van Godswege aan vader en moeder schuldig is, en alleen in wat tegen Gods wil in zou gaan, mogen ze zich verzetten.

Dat dit nu in de wereld zoo voorkomt, is reeds bitter droef, maar nòg veel droever en jammerlijker wordt het, wanneer ook in Christelijke gezinnen zulke ellendige toestanden insluipen. Christus is tot hoofd van den man, en daardoor ook tot hoofd van het gezin aangesteld, juist om zulke misstanden te keeren, en het gezin weer tot het ideaal, ook wat de verhouding van ouders en kinderen betreft, op te heffen. Dit is dan ook veelszins alzoo geschied. Vergeleken bij wat buiten den invloed der Christelijke religie het gezin geworden was, mag geroemd, dat in den Christelijken kring, altoos in het gemeen genomen, ook de verhouding tusschen ouders en kinderen veel hooger staat en veel inniger karakter draagt. Maar te stuitender is het juist daarom, zoo het Koningschap van Christus ook over het gezin, nog telkens weer in een gezin, dat zich Christelijk noemt, miskend en gestuit wordt, en indien het leven in een Christelijk gezin niet zelden door het gezinsleven in den ongeloovigen kring beschaamd wordt. Juist toch bij wie den Christus belijdt, komt dit neer op een aanranding van de majesteit, die God Almachtig op den Christus gelegd heeft. Het is niet om niet, dat Christus aan

den man en vader tot een hoofd is gesteld. Juist toch deze oplegging van gezag is geroepen deze heilige vrucht te dragen, dat de geest van Christus niet alleen in de verhouding tusschen man en vrouw, maar ook in de wederzijdsche verhouding tusschen ouders en kinderen heersche.

X.

Dienstknechten en Dienstmaagden.

> Gij dienstknechten, zijt gehoorzaam uwen heeren naar het vleesch met vreeze en beven, in eenvoudigheid uws harten, gelijk als aan Christus.
>
> En gij heeren, doet hetzelfde bij hen, nalatende de dreiging; als die weet, dat ook uw eigen Heere in de hemelen is, en dat geene aanneming des persoons bij Hem is.
>
> EPHEZE 6:5 en 9.

Na de kinderen moet gelet op het *hulppersoneel* in het Gezin. Al zulk hulppersoneel kan in losser vorm optreden en blijft dan buiten het gezinsleven staan. Een leeraar, die een enkel uur les komt geven, een naaister, die een enkelen dag komt verstellen, een werkster, die evenzoo een enkelen dag inspringt, een pleegzuster, die een kranke komt verzorgen, zijn geen leden van het Gezin en worden in het lichaam van het gezin niet opgenomen. Een machtig Vorst moge een eigen lijfarts in zijn paleis hebben inwonen, bij ons blijft de dokter „visites" maken, en, hoezeer soms diep in de geheimen van het gezinsleven ingewijd, staat hij er toch buiten. Maar afgezien van deze los inkomende en weer verdwijnende hulpen, komt men ook te staan voor *vast* dienstpersoneel, en vindt men knechten en dienstboden, gouverneurs en gouvernantes, huishoudsters en inwonende familieleden, die helpen, al te gader personen, die

in het gezin zelf leven, bij dagen en bij nachten in het gezin verblijf houden, er gevoed worden en gedrenkt, en, zoo ze krank worden, in het gezin verzorging vinden. In vroeger eeuwen was de band tusschen het gezin en zulk vast personeel zelfs veelal nog hechter aangetrokken, en bestond dit vast personeel goeddeels uit slaven en slavinnen, die in eigendom aan den heer des huizes toebehoorden, en bij het lezen van de Schrift moet er wel op gelet, dat als van „dienstknechten" gesproken wordt, meestal personen van den slavenstand worden bedoeld. Nu make men zich van dien slavenstand geen averechtsche voorstelling. Het is zoo, de slaaf was onvrij, en tevens was de behandeling, die hij ondervond, vaak beneden het menschelijke. Zelfs had de heer recht over leven en dood van den slaaf. Maar men vergist zich, zoo men daarom zich de slaven der oudheid denkt als in jammerlijke ellende verkeerende. Gelijk nu nog in het land van den Islam, werd de slaaf en de slavin in den regel veeleer goed bejegend, naar behooren verzorgd en in de gunst en in het vertrouwen van de familie opgenomen. Hun toekomst was daardoor verzekerd. Werkloosheid plaagde hen niet. Bij krankheid werd in hun nood voorzien. Als ze oud wierden, bleven ze toch bij hun meester en ontvingen hun bete broods. Zonder overdrijving kan zelfs gezegd, dat de toestand van menigen slaaf in de oudheid, en ook nu nog, minder te wenschen overliet dan het lot, dat thans meer dan één vrij zich verhurend persoon te dragen heeft. Men behoeft den brief van Paulus aan Philemon, die ook een slaaf hield, slechts te herlezen, om aanstonds te gevoelen, welk een verrassende verhouding tusschen heer en slaaf hier uit spreekt. De slaaf was het eigendom van zijn heer, maar zoo weinig komt dit in de Schrift als een ondenkbare verhouding voor, dat veeleer de verhouding van een slaaf tot zijn heer het zinbeeld wordt van de verhouding, waarin een vrijgekochte van Jezus tot zijn Heere staat. En steeds beleden onze Kerken, dat onze eenige troost in leven en in sterven daarin gelegen is, dat wij, die slaven van satan waren, nu het *eigendom van Christus* zijn geworden. Iets wat

dan toch altoos zeggen wil, dat we opnieuw een Heere en Meester hebben, tot wien wij in eenzelfde verhouding staan als een slaaf tot zijn heer.

Het is dan ook opmerkelijk, dat de apostel, de slaven van dien tijd toesprekend, hen vermaant hun heeren naar het vleesch gehoorzaam te zijn, *gelijk als aan Christus.* Zoo als ze slaven van Christus zijn, zoo ook moeten ze slaven van hun aardsche heeren zijn. En daarna de houders van deze slaven toesprekend, maakt de apostel dezelfde vergelijking, en zegt tot hen: En gij, heeren, d.i. eigenaars van deze slaven, laat bij hen de dreiging na, als die weet dat ook gij uw *heer* in den hemel hebt. De heer of slavenhouder is niet vrij, want hij hoort in eigendom aan Jezus toe, en de slaaf is niet vrij tegenover hem, want die slaaf is zijn eigendom; maar gelijk Christus dengene, die zijn eigendom werd, liefheeft en verzorgt, zoo ook moet de slavenhouder zijn slaaf op aarde verzorgen en liefhebben. Er had ten onzen behoeve wel vrijkoop door Jezus plaats, zelfs vrijkoop tot den prijs van zijn eigen bloed, maar dat was vrijkoop uit satans macht, niet om ons nu elk op ons zelf als meester over ons zelf te laten uitgaan, maar om ons uit den dienst van satan te doen overgaan in den dienst van den Christus. Dien dienst van Christus nu gevoelen wij niet als een druk, maar als een lust en voorrecht, en metterdaad als een vrijmaking, omdat ons voor den tegennatuurlijken dienst van satan nu een dienst is gegeven, die past bij onze natuur en al de begeerten onzer ziel bevredigt. En nu wijst de apostel er op, hoe een heer op aarde datgene voor zijn slaaf moet zijn, wat in geestelijken zin de hemelsche Heer voor hem is. Een opvatting dáárom juist zoo hoog, omdat ze destijds op slaven betrekking had. Thans, nu ze slaat op personeel dat in huur komt, treft dit minder sterk, en schijnt meer vanzelf te spreken, maar dat de apostel in die dagen van de slavernij de heeren en dus ook de vrouwen opriep, om hun slaven en slavinnen op gelijke

wijs te behandelen als Jezus voor hen zorgde, toont in scherpe trekken, hoe teeder en ernstig de Schrift voor alle dienstpersoneel opkomt.

Christus als onze Koning heerscht ook in den kring van het dienstpersoneel, en beheerscht, evenals elke andere betrekking in het gezin, zoo ook de verhouding, die tusschen de leden van het gezin en het dienstpersoneel bestaan moet, en het is uitsluitend aan deze heerschappij van Christus over het gezinsleven, dat we tenslotte ook de afschaffing van de slavernij te danken hadden. Noch Christus, noch zijn apostelen, treden op met den eisch, dat alle slavenhouders van destijds, die Christen werden, aanstonds al hun slaven zouden vrij laten Door geen tegengebod wordt het destijds geldende recht aangetast of omvergeworpen. De slavernij, die aanvankelijk bestond, duurt ook onder het Evangelie voort. Maar wat het Evangelie wel doet is, dat het in de betrekking, die tusschen heer en dienstknecht bestaat, indringt; van hieruit geestelijk deze betrekking heiligt, en die verheft, door den heer in zijn slaaf of slavin een medemensch, straks een broeder in Christus te doen eeren, en hierdoor een toestand in het leven riep, die ten slotte vanzelf de slavenverhouding een einde deed nemen. Wat Christus, als onze Koning, in het gezin bereikt, is, dat hij den heer tot gehoorzaamheid aan zijn Heer in de hemelen oproept, en in de personen, over wie hij zelf heer is, broeders in Christus doet eeren. Zoo is de band der slavernij niet losgescheurd, maar door zelfontbinding los geworden. Wat ons in de 19e eeuw dreef, om plotseling van regeeringswege in de koloniën alle slavernij af te schaffen, was een maatregel, die maar al te dikwijls ellende schiep in plaats van vrucht te brengen, omdat de maatregel te plotseling werkte, en niet van binnen uit doorwerkte. Bij zijn intrede in de wereld heeft daarentegen het Evangelie aanvankelijk alles gelaten gelijk het was, maar van binnen uit heer en slaaf beide op zulk een wijze bewerkt, dat de slavernij vanzelf weg viel en tenslotte tot algeheele vrijmaking leiden moest.

Dit nu bracht de macht van Christus als onzen Koning te weeg. Als hoofd ook van het gezin heeft Christus geheel andere denkbeelden in en over het gezin doen post vatten, den eerbied voor den mensch ook in het dienstpersoneel aangekweekt, en langs den weg van geleidelijke ontwikkeling tusschen de leden van het gezin en het dienstpersoneel een verhouding in het leven geroepen, gelijk we die thans in alle Christenlanden vinden. Iets waarmee niet beweerd wordt, dat het in elk gezin reeds zijn zou, gelijk het zijn moet, maar gedoeld wordt op den algemeenen toestand, gelijk die allengs intrad in het rechtsbesef der volken en in hun geschreven wet werd vastgesteld.

Toch strekte deze keer in de denkbeelden, dien Christus hierdoor bracht, in het minst niet, om *de onderdanigheid* van het dienende personeel te niet te doen. Veeleer blijft, naar luid van het Evangelie, onderdanigheid de eerste plicht van wie bij een ander in dienst treedt. Alleen maar, deze onderdanigheid, die, zoolang de slavernij stand hield, gegrond was in het feit, dat de slaaf het eigendom van zijn heer was, werd nu een onderdanigheid, die het dienstpersoneel vrijwillig op zich nam. Men trad eigener beweging in dienst, en door dit in dienst treden verplichtte en verbond men zich, om het gezag van het hoofd des gezins te erkennen, hem als hoofd van het gezin te eeren, en in onderdanigheid zich te voegen naar zijn bevelen. Men kon, desverkiezend, bij zijn indiensttreding bedingen en voorwaarden stellen, maar deze gelden slechts in zooverre de heer, als hoofd van het gezin, hierin bewilligde en voor al het overige bleef men onderworpen aan het gezag, dat over heel het gezin, voor vrouw en kinderen, en zoo ook voor het dienstpersoneel, namens God Almachtig, door Christus was ingesteld. Christus het hoofd van den man, en de man hoofd van zijn gezin, zoodat niet alleen het dienstpersoneel, maar evenzoo zijn vrouw en zijn eigen kinderen aan hem onderdanig moeten zijn.

Reeds hierdoor trad de onderdanigheid van het dienstpersoneel in een geheel ander licht. Niet de overige leden van het gezin waren vrij, en alleen de dienstbaren gebonden, maar één regel beheerschte geheel het leven van allen, die tot het gezin behoorden. De vrouw moest onderdanig zijn, de kinderen moesten onderdanig zijn, en zoo ook moesten de dienstbaren onderdanig zijn, en deze onderdanigheid vloeide voor allen daaruit voort, dat er in het gezin, evenals in elke geordende maatschappij, gezag en orde moet heerschen, en dat ter vestiging van die orde en ter handhaving van dit gezag van Godswege een hoofd in het gezin was aangesteld. Ook de dienstbare moest alzoo onderdanig zijn, niet omdat hij zoo en zooveel loon ontving, maar *om Gods wil.* God was ook zijn Heer. Deze Heere der heeren had ook over de dienstbaren te zeggen; het was ter handhaving van het gezag Gods, dat ook in het gezin een hoofd was aangesteld; en dit hoofd bleef aan zijn God voor dit hooge gezag verantwoordelijk.

Dat deze plicht tot onderdanigheid aan het hoofd van het gezin ook overging op de vrouw, ja zelfs op de oudere kinderen, is evenzoo te verstaan, als het kind gehouden is, niet alleen zijn vader, maar ook zijn moeder te eeren. Naar de gelegenheid is, en de man, als hoofd, het verordent, is de dienstbare de onderdanigheid ook aan die leden van het gezin verschuldigd, die door het hoofd van Godswege met het gezag over de dienstbaren bekleed worden. Vooral met het oog op de huishouding, die vanzelf de eigen levenssfeer van de vrouw vormt, wordt hier alzoo God het hoofd van Christus, Christus het hoofd van den man, de man het hoofd van zijn vrouw, maar ook de vrouw het hoofd van wie in de huishouding dienst verrichten. Dat ook bij dit laatste een contract of overeenkomst tusschenbeide treedt, spreekt van zelf. De eigenlijke leden van het gezin treden daarin op krachtens het huwelijk, de geboorte, de bloedverwantschap of de maagschap. De dienstbare daarentegen komt van buiten af in. Tusschen hem en dat gezin bestond eerst geen band, en die band kon alleen door contract of door overeenkomst

gelegd worden. De fout alleen was, dat men, sinds de denkbeelden der Fransche Revolutie veld wonnen, dit contract als den *eenigen* grond van de onderdanigheid aanzag. Neen, wie dient of zich in dienst begeeft, is, behalve aan zijn contract, ook aan zijn God gebonden, en heeft dus in het gezin, afgezien van alle contract, het hoofd te eeren, en het veelzijdig gezag te erkennen, dat in dit gezin van Godswege heerscht. De apostel zegt 't zoo duidelijk: „Gij, dienstknechten, zijt gehoorzaam uwen heeren, niet naar oogendienst als menschenbehagers, maar *als dienstknechten van Christus*, doende *den wil Gods* van harte, dienende met goedwilligheid *den Heere*, en niet de menschen."

Deze onderdanigheid, die om Gods wille moet betoond worden, hangt dan ook niet af van de wijze, waarop de heer of vrouw de dienstbaren behandelt. Het gezag van God kan nooit door 's menschen onwil gebroken worden. Van daar dat de apostel Petrus zoo met nadruk zegt: „Gij huisknechten, zijt met alle vreeze onderdanig uwen heeren, niet alleen den goeden en bescheidenen, *maar ook den harden*, want dat is genade, zoo iemand om de conscientie voor God zwarigheid verdraagt, *lijdende ten onrechte"*. Wie onderdanig is om 't geld, verlaagt zich zelve, maar wie in onderdanigheid dient om Gods wil, verheft zijn leven als mensch. De harde heeren en vrouwen zullen daarom niet vrij uitgaan, maar niet de dienstknecht of dienstmaagd heeft het recht, ze door weigering van onderdanigheid te willen straffen; die ze straft is God; want moet de dienstbare om Gods wil onderdanig zijn, de heer of vrouw is tot gelijke onderdanigheid aan God geroepen. Ook de heer des huizes is zijn eigen heer en meester niet, maar aan God onderworpen, en ook als heer des huizes is hij aan zijn God er verantwoordelijk voor, of hij Zijn wil tegenover zijn dienstbaren zal volbracht hebben. Noch de man, noch de vrouw mag de dienstbaren behandelen, gelijk dit hun zelf goeddunkt, maar beide moeten hen alzoo bejegenen als God het

verordent. Vandaar dat de Schrift telkens, als de plicht tot onderdanigheid aan de dienstbaren wordt ingescherpt, er bijna altoos in één adem aan toevoegt, dat de heeren hun dienstbaren naar recht en billijkheid behandelen zullen. „Gij, heeren, doet uw dienstknechten recht en gelijk, wetende dat ook gij uw Heere hebt in den hemel." Of gelijk het in den brief aan de Efeziërs heet: „En gij, heeren, doet hetzelfde bij uw dienstknechten, nalatende de dreiging, als die weet dat ook uw eigen Heere in de hemelen is, en dat geen aanneming des persoons is bij Hem." Geen aanneming des persoons, wil zeggen, dat God nooit den eenen mensch boven den anderen voortrekt, alleen omdat de een op aarde een hooger stand heeft dan de ander. Op aarde bestaat dit onderscheid, maar voor God niet, en als de apostel de verhouding in Christus onderling teekent heft ook hij daarom eveneens alle verschil op. Er is in Christus geen Jood of Griek, geen man of vrouw, maar ook geen vrije of dienstbare. In Christus is een dienstknecht met zijn heer, de vrouw met haar dienstmaagd één en lotgemeen; er is geen onderscheid. Maar dit één en gelijk zijn in Christus doet daarom het onderscheid in de burgerlijke ordening hier op aarde geenszins teniet. De apostel waarschuwt dan ook de dienstbaren, dat ze, „zoo ze *geloovige* heeren hebben, ze niet verachten zullen omdat ze *broeders* zijn", maar hen te meer zullen *dienen*, omdat ze geloovig en geliefd zijn.

Juist echter dit principieele onderscheid tusschen de geestelijke eenheid in Christus en het verschil naar burgerlijke ordening, maakt, dat op de heeren en vrouwen te zwaarder verantwoording rust. De heeren en vrouwen staan maatschappelijk hooger, van hen kan daarom meer geëischt worden. Zij zijn de meerderen, en zullen juist daarom ook in de positie van hun onderhoorig personeel inleven, om hun den zwaarderen plicht der onderdanigheid te gemakkelijker te maken. En dit juist zullen ze doen, niet door het gezag te laten verslappen, maar door het met kracht te handhaven. Niets toch is moeilijker, dan om onderdanig te zijn als er geen regel of orde in het gezin heerscht, en het is omgekeerd juist de door streng gezag

te handhaven orde, die het onderdanig zijn vanzelf doet gaan. Doch hierbij mag het niet blijven; wie anderen in dienst heeft, moet ten hunnen opzichte, gelijk de apostel zegt: *goed en bescheiden* zijn en hun *recht en gelijk* doen. Wie waarlijk hoog staat, is vanzelf jegens zijn minderen vriendelijk en voorkomend, en het zijn de kleine geesten, die hun onderhoorigen drillen. Zelfs de eisch der *bescheidenheid* geldt hier. Zeker, ook de dienstmaagd moet bescheiden zijn tegenover haar vrouw, maar evenzoo moet de vrouw *bescheiden* zijn jegens haar dienstmaagd. Niet meer eischen dan noodig is; uit den weg nemen wat stuit; rekenen met gevoel van waardigheid, want ook de dienstmaagd is mensch, en zoo ze den Christus belijdt, in geestelijken zin *zuster*. Men moet saamleven in één gezin, en in dat gezin saamleven naar Gods ordinantiën, en wie nu wel die ordinantiën Gods zijn dienstpersoneel voorhoudt, maar tegenover zijn dienstpersoneel niet ook zelf die ordinantiën eerbiedigt, verstoort den vrede in zijn huis, verlokt zijn dienstbaren tot zonde, en stelt zichzelf schuldig voor God. Maar vooral moet er *recht* en *gelijk* worden gedaan. Niets krenkt bitterder en brengt eer de ziel in opstand, dan zoo men voelt dat zijn recht verkracht of het billijke ons onthouden wordt; vooral zoo men geen hooger rechter op aarde heeft, om het gekrenkte recht te herstellen. Dat prikkelt tot verzet, tot opstand, en vandaar die jammerlijke tafereelen, die in zoo menig huisgezin met de dienstbaren worden afgespeeld. Dan noemt de vertoornde vrouw „de meid" het kruis van haar leven, en ze vergeet, dat ze ook dikwijls zelve door gebrek aan orde en regelmaat en door onvriendelijke en hardvochtige bejegening zich dat kruis heeft opgelegd.

In vroeger jaren is van het dienstpersoneel zoo vaak misbruik gemaakt. Het was soms ergerlijk en stuitend zooals de dienstbaren vaak behandeld werden. Daaraan heeft de wet nu veelszins een einde gemaakt, maar het heeft ook een geest van reactie onder het dienst-

personeel verwekt. Vooral bij het niet-Christelijk personeel werkt die geest van ontevredenheid en verzet steeds verder door, en ook het Christelijk personeel wordt er niet zelden door aangetast. En nu kan het gebeuren, dat ge, al zijt ge zelf nog zoo „goed en bescheiden" jegens uw dienstbaren, toch met de treurige gevolgen van dien geest van verzet in aanraking komt. Maar laat u dit dan nooit verbitteren. Gedenk dat ge zelf uw Heere in de hemelen hebt, die óók op uw gedraging jegens uw dienstbaren toeziet. De zonde van den dienstbaren stand, waarmee men thans zoo vaak te worstelen heeft, heft uw plicht tot gehoorzaamheid aan uw Koning niet op. En ook, ge kunt u niet van het maatschappelijk leven isoleeren. Ook in dit maatschappelijk leven moet gij vaak lijden door anderer schuld. Door u daartegen in te verharden, verergert ge het kwaad, en omgekeerd, door uzelf stipt aan de ordinantiën des Heeren te houden, ook in uw omgang met uw dienstbaren, biedt ge het eenig medicijn, dat allengs ook aan dezen misstand een einde zal kunnen maken. Er zijn nu eenmaal ongelijke standen in de maatschappij, en juist het bij u inwonen van dienstbaren uit lager stand is een der middelen, die God verordend heeft, om de lagere standen der maatschappij met de hoogere in nauwere aanraking te brengen. De banden, die alzoo gelegd worden, zijn vaak innig en teeder. Vooral dienstbaren, die niet kwamen om te gaan, maar heel een reeks van jaren in hetzelfde gezin dienden, voelden soms levenslang een betrekking op de familiën bij wie ze dienden, en de familie bleef even sterke betrekking gevoelen op hen. Ziet nu de dienstbode in die familie het goede, ziet ze er hoogere beschaving, ziet ze er orde en godsdienstig leven, dan neemt ze den indruk daarvan mede in haar eigen gezin. Maar ook, ziet ze hoe in hoogeren stand alles door den beugel kan, hoe er bij schoonen schijn innerlijk bederf heerscht, en noch de goede zede noch de godsvrucht er geëerbiedigd wordt, dan kweekt dit verachting en tegenzin, of het verleidt de eigen ziel, om op het pad des bederfs meê af te glijden.

Voor de gezondheid van het volksleven is het daarom van zoo

hoog gewicht, dat de heerschappij van Christus als onzen Koning ook op de verhouding van heer en dienstbare doorwerke. Beantwoordt die verhouding aan hetgeen de Christus, en zijn Apostelen in zijn naam, verordenden, dan gaat er een zegen van uit; zoo niet, dan wordt juist deze nauwere aanraking tusschen de hoogere en lagere standen tot een vloek. Vooral wie den Christus belijdt, is daarom gehouden zich steeds klaarder rekenschap te geven van de wijze, waarop hij met zijn dienstbaren omgaat en zijn ondergeschikt personeel bejegent. Bij meerder licht komt vanzelf zwaarder verantwoording op. Een dienstbode, die bij Christenen dient meet vanzelf de waarde van het Christendom voor haar persoonlijk leven in de eerste plaats af naar den invloed, dien het belijden van den Christus op de personen heeft, bij wie zij dient. Worden ze door Christenen even hard en onbillijk bejegend als door ongeloovige heeren, dan gaan ze als vanzelf aan de waardij en beteekenis van de Christelijke religie twijfelen; gelijk ze omgekeerd door niets zoozeer de Christelijke religie zegenen leeren, als door te bemerken, dat de geest van Christus ook hun heeren vrouwen goed en bescheiden maakt.

Opmerkelijk is het hierbij, dat geen enkele verhouding in de Schrift zoo telkens en zoo breedvoerig besproken wordt als die tusschen heer en dienstknecht. Meest wordt tegelijk ook de verhouding tusschen man en vrouw en tusschen ouders en kinderen verordend, maar in zijn brief aan Timotheus bespreekt de apostel de verhouding tusschen heer en dienstknecht nog eens afzonderlijk. In het gezinsleven ligt voor den apostel steeds het hoofdpunt, en al de geledingen van dat gezin worden gedurig in hun juiste verhouding tot elkander gezet, maar vooral geschiedt dit ten opzichte van de verhouding tusschen heeren en dienstknechten. De apostel zag 't wel om zich heen, en giste het wel voor de toekomst, hoeveel vooral van het juist zetten van deze verhouding voor den vrede en de rust van het gezin, en voor het verband tusschen het gezinsleven en het volksleven afhing. Niet genoeg kan dan ook de practische

prediking gedurig op het juist zetten van deze verhouding nadruk leggen. Er gaat een geest in de wereld uit, die vooral deze verhouding uit haar voegen poogt te lichten, en daarom moet tegen die onheilige strooming rusteloos het getuigenis van het Evangelie uitgaan. Christus moet als Koning over het geheele gezin heerschen, maar vooral op dit punt hangt aan die heerschappij van onzen Koning zoo bijna alles. Op het hart komt 't ook hier aan. Ook op dit punt moet de uitgang van ons hart in Christus liggen, en we zullen het verstaan hoe het niet rekenen met den Christus als onzen Heere ook in de verhouding en den omgang met onze dienstbaren ons voor ons geestelijk leven schaadt, en aan de eere van den Christus te kort doet. Er moet wederzijdsche gehechtheid ontstaan, een gehechtheid die uit het hart opkomt. En wie zoo gelukkig was goede dienstboden in zijn huis te kunnen opnemen, mag er zijn God wel eens voor danken. Ook dit is een geschenk van zijn hooge gunste. En die dank zal te inniger worden, zoo het Gode belieft onze dienstbaren ook in hoogere liefde aan ons te verbinden.

XI.

Contact met de Buitenwereld.

> Vergeet de herbergzaamheid niet; want hierdoor hebben sommigen onwetend engelen geherbergd.
>
> HEBR. 13:2.

HET gezin in zijn gewoon bestand wordt gevormd door door man, vrouw, kinderen en hulppersonen. Intusschen komt het op verre na niet altoos in dien volledigen vorm voor. Het huwelijk wordt maar al te dikwijls door gemis aan den kinderzegen in zijn ontwikkeling gestuit. De dood kan tusschenbeide treden, om den man tot weduwnaar of de vrouw tot weduwe te maken. Waar eerst kinderen waren, kan het graf

zijn tol eischen. Alle hulppersoneel ontbreekt meest bij de lagere klasse, waar gemeenlijk alleen in dagen van kraam of ziekte hulp wordt ingeroepen. En ook afgezien van dit alles, ligt het in de bestemming van het gezin om zich af te breken. Der kinderen natuurlijke bestemming is, straks het ouderlijke huis te verlaten, en een eigen, nieuw gezin te stichten. Zoo komt 't dan herhaaldelijk voor, dat een zeer talrijk gezin in 't eind weer alleen uit man en vrouw bestaat, tot ten slotte alleen een weduwe of weduwnaar overblijft. Hieruit volgt, dat het begrip van wat onder een gezin te verstaan zij, velerlei wijziging kan ondergaan; waarbij dan van zelf de vraag opkomt, of zulk een onvolledige formatie nog wel gezin heeten kon. Het is hiermee als met de plant in den winter. Tot een volgroeiden boom behooren stam en kroon en takken en twijgen, met blad, bloesem en vrucht. Zoo prijkt hij in de dagen als de herfst ingaat. Maar als nu in December alle vrucht is weggeplukt, en alle blad is afgewaaid, en het snoeimes twijg na twijg, ja het hakmes tak na tak heeft afgehouwen, en de naakte stam alleen overbleef, is het dan daarom geen boom, geen plant meer? Natuurlijk wel. Ook die van blad en vrucht beroofde stam, die dan kaal en rank voor u staat, is nog wel degelijk boom. En zoo nu ook blijft een gezin een gezin, ook al gingen de kinderen het huis uit, en al werd ook man of vrouw weggenomen. Zelfs kan men niet zeggen, dat het gezinsbegrip aan een vaste woonplaats gebonden is. In de Arabische woestijn trekt nog heel het volk in tenten rond, en die tent is niet aan een vaste plek gebonden, maar wordt rusteloos verplaatst. Het gezin is een uit het leven genomen begrip, en bij al wat leeft vindt ge telkens de schier eindelooze wijziging en schakeering in den vorm, ook door verminking. Beide armen en beenen kunnen een soldaat zijn afgeschoten, dat hij toch mensch blijft, al zal niemand daarom ontkennen, dat het bezit van armen en beenen den mensch als mensch eigen is. Van het gezin handelend, konden we daarom niet anders doen dan het gezin nemen in volledigen vorm en we bespraken daarom achtereenvolgens den man, de vrouw,

de kinderen en de helpende personen. Toch blijft er ook zoo nog een gewichtig punt ter behandeling over, de plichten namelijk die op het gezin rusten ten opzichte van wie niet tot het gezin behoort; wat we kortweg *de buitenwereld* zullen noemen. Het gezin is een schepping Gods, niet een verzinsel of uitdenksel van menschen. De vraag, waarvoor we staan, is derhalve: heeft God, die het gezin schiep, aan het gezin al dan niet een plicht ook tegenover *die buitenwereld* opgelegd?

Hierop nu vindt ge het meest bekende antwoord in den plicht *der herbergzaamheid*, een plicht, persoonlijk zoo ernstig aan al wat op aarde omdoolde opgelegd, dat nu nog in het Oosten de plicht der herbergzaamheid allerwegen als een *heilige* plicht geldt. Zoo zelfs dat wie dezen plicht niet nakomt getroffen wordt door het oordeel van heel het volk. Had de mensch van meet af in vaste huizen gewoond, zoo zou deze verplichting nimmer zoo diep in het besef der volkeren zijn doorgedrongen. Het wonen in tenten daarentegen bracht vanzelf de noodzakelijkheid, om aan anderen in zijn tent herberg te verleenen, met zich. Kan men niet van oord tot oord trekken, maar doolt men rusteloos in vlakke velden of woestijnen rond, dan is er geen onderkomen te vinden in wat wij eens zoo schoon een *herberg* noemden, en wat nu veelal met Fransche termen een logement of hôtel heet. Zijn er nu zulke vaste, voor een ieder openstaande gelegenheden om den nacht door te brengen niet aanwezig, en althans niet geregeld op afstanden van een dagreis te vinden, dan moet de reiziger, óf zelf zijn tent medevoeren op zijn lastdier, óf wel, bezit hij een en ander niet, onderkomen zoeken in de tent van een ander. Dit kon en mocht nu niet van persoonlijken willekeur afhangen. Men moest, om te kunnen reizen en om het verkeer te kunnen onderhouden, vooraf weten, dat, zoo dikwijls men de tent van een ander bereikte, in die tent een onderkomen te vinden was. Plichtsbesef moest dit van zelf doen spreken, en op die wijs is door het leven zelfs de overtuiging gevestigd, dat een gezin in zijn tent zich niet hermetisch voor

anderen mocht afsluiten, maar gehouden was herberg te verleenen aan den wandelaar. Zoo was het voor eeuwen, zoo is het in zulke streken nog. En zelfs al vestigde zich een volk allengs in vaste woonplaatsen, dan nog bleef deze plicht spreken, voor zoover er geen voor den reiziger openstaande herberg in die vaste woonplaatsen geopend was. Een leger, dat doortrekt, leidt hier het recht van inkwartiering uit af. Worden er in een kleine plaats groote vergaderingen of volksfeesten gehouden, zoodat de logementen te kort schieten, zoo zet heel de burgerij haar woningen open. Niet de al dan niet betaling beslist hier. De regel spreekt alleen uit, dat men zijn tent of huis niet sluiten mag voor wie in de open lucht zijn nacht zou moeten doorbrengen. En vandaar dat ook in de Schrift, niet alleen in het Oude maar evenzoo in het Nieuwe Testament, de plicht der herbergzaamheid met nadruk op ons wordt gelegd. In Hebr. 13 : 2 heet het: „Vergeet de herbergzaamheid niet, want hierdoor hebben sommigen onwetend engelen geherbergd." In Rom. 12 : 13 zegt de apostel tot die in Rome: „Tracht naar herbergzaamheid." En de apostel Petrus zegt evenzoo in zijn eersten brief, 4 : 9: „Zijt herbergzaam jegens elkander, zonder murmureeren." Zonder murmureeren. Een bijvoeging, die duidelijk verraadt, hoe in de Romeinsche wereld de geneigdheid om herberg te verleenen reeds verminderd was, zoodat de plicht tot herbergzaamheid velen verdroot.

Nu zijn, wat het verleenen van herberg betreft, de tijden en gelegenheden allengs veranderd. Alleen ten platten lande komt het nog voor, dat een eenzaam rondtrekkend man bij een boer 's avonds aanklopt en herberg vraagt, wat hem dan soms nog in een hooiberg of schuur verleend wordt. Maar wijl dit meest rondtrekkende landloopers zijn, op wier goede bedoeling men lang niet altoos aan kan neemt ook dat soort verleenen van herberg steeds meer af. Allerwegen kan ieder die rondtrekt, thans tot zelfs in het kleinste dorp toe, een publieke herberg vinden, en van daar dat thans ieder onzer, die een vreemde stad bezoekt, er niet meer aan denkt bij

den eersten den besten bewoner aan te kloppen, en het ons niet meer in den zin zou komen, zulk een geheel onbekend persoon des nachts in ons huis op te nemen. Oudtijds stond tegenover den heiligen plicht der herbergzaamheid het even heilig gebod, dat men in de tente of in het huis, waar men herberg vond, het goed van den persoon van zijn gastheer stiptelijk te eerbiedigen had. De ééne heilige plicht onderstelde den anderen. Thans echter sleten beide uit, en liet men thans nog in alouden zin den plicht van herbergzaamheid gelden, zoo zouden de dieven en moordenaars de eersten zijn, om op uw herbergzaamheid een beroep te doen. Noch het woord van Paulus, noch dat van Petrus mag daarom thans meer in dien eertijds geldenden zin worden uitgelegd. Maar hieruit volgt in het minst niet, dat het apostolisch woord van herbergzaamheid daarom voor ons zijn beteekenis zou verloren hebben. De wederzijds geboden verplichting tot herbergzaamheid bepaalde toentertijd de verhouding van het gezin *tot de buitenwereld*. Die verhouding nu bestaat ook thans nog evenzeer als toen. En ook wij hebben ons daarom de vraag te stellen, welke verplichtingen, bij de geheel veranderde toestanden, *voor ons* te dezen opzichte gelden.

En dan ligt in het gebod der herbergzaamheid allereerst uitgesproken, dat een gezin zich niet mag aanstellen, als ging heel de buitenwereld het gezin niet aan. Het gezin is ons niet gegeven om de menschheid in loketjes op te sluiten en alle verkeer tusschen die loketjes uit te sluiten. Ook met de buitenwereld moet het gezin in betrekking staan, het moet met die buitenwereld zekere betrekking onderhouden, en door dit verkeer van gezin met gezin moet de samenhang van ons menschelijk leven bevorderd worden. Reeds op zich zelf is deze samenhang van gezin met gezin in de gezinsorde van zelf gegeven door het huwelijk. Men huwt niet in zijn eigen tente, men huwt niet in zijn eigen gezin. De jonge man zoekt zijn bruid in een *andere* familie, en zoo wordt van zelf door het huwelijk der kinderen reeds een band met andere familiën gelegd, juist zoo als het hoofd van het gezin zelf zijn vrouw, de aanstaande moeder

zijner kinderen, uit een vreemd gezin tot zich nam. Reeds de banden van bloedverwantschap en maagschap, die uit het gezinsleven opkwamen, doen van zelf het volstrekte isolement van het gezin te niet, en scheppen een natuurlijke betrekking tusschen elk gezin en een deel der buitenwereld. Maar deze uit de natuur vanzelf opkomende band is niet genoeg. Behalve dezen natuurlijken band zijn er ook allerlei andere schakels, die het ééne gezin met het andere verbinden. en die niet gedoogen dat een gezin zich in zich zelf opsluit. Ook de *vriend* en de dusgenaamde *kennis* treedt hier op om een nieuwen schakel te leggen. De man heeft zijn vrienden en kennissen, de vrouw heeft haar vriendinnen en kennissen, en nauwelijks zijn de kinderen op school, of ook zij vinden hun kameraadjes en kennissen. Zoo komt naast den familieband nog een geheel andere band op, die zijn kracht vindt in onderlinge sympathie, en het leven gemeenlijk zoo ongemeen verrijkt. Toch wordt het belang hiervan nog altoos door velen niet gevoeld. Vooral in ons land, meer dan in andere landen, is men nog maar te dikwijls geneigd, om zich in zijn eigen gezin op te sluiten, hoogstens met zijn familie om te gaan, maar schier alle ander verkeer met de buitenwereld te mijden. Weer anderen hebben hoogstens twee, drie, vier gezinnen met wie ze verkeeren; dan loven en prijzen ze alles wat in hun kleinen kring leeft; en vermaken er zich saâm in, alle andere familiën te verdenken en te veroordeelen. Voor omgang met zulke familiën staan zij te hoog, voelen zij zich te goed. Zoo sluiten ze zich in hun eigen kringetje op en kennen geen verdere behoefte. Dit nu kan voor het apostolisch gebod niet bestaan. De plicht der herbergzaamheid eischt veelzijdiger verkeer en duldt de opsluiting in eigen kring niet. Zulk een opsluiting verarmt het leven en ontneemt aan het leven zijn zoo noodig voedsel van buiten, terwijl het bovendien tegen den eisch van de eenheid van ons geslacht ingaat.

De eisch der herbergzaamheid stelt den regel, dat onze deur

voor de buitenwereld niet gesloten zal zijn, maar waar het pas geeft ook open zal gaan. Er moet contact met andere gezinnen zijn. Er moet omgang, verkeer, en zelfs een gedeeltelijk saamleven ook met andere gezinnen bestaan. We moeten de menschen niet schuwen, maar zoeken. Ze moeten ons geen hinder, maar welkom zijn. Vrienden te ontvangen moet ons een genot zijn. Vriendelijk moet, wie komt, door ons ontvangen worden. Gastvrij moet de toon van het leven in ons gezin zijn. Men moet weten dat men met een open hart door ons zal ontvangen worden. Velen die dit missen, nemen thans hun toevlucht tot publieke gelegenheden. Bij voorkeur zelfs gaan ze elken avond hun woning uit, om in een bier- of koffiehuis uren lang op een ongemakkelijken stoel zich om een klein tafeltje te groepeeren, om ten minste veel andere menschen om zich heen te zien. Ook een manier om met de buitenwereld in contact te komen, maar die het huisgezin veelszins ondermijnt. En juist deze gewoonte van 's avonds uit te gaan wordt gevoed, als het gezin zich te veel in zich zelf opsluit. Men is thuis te veel aan elkander gewoon. Men wil een anderen, nieuwen prikkel, en in stee van dien bij vrienden en kennissen te zoeken, zwerft men dan af naar een publieke localiteit. Ook met het oog daarop is het zoo van aanbelang, dat ge uw levenskring niet te nauw en te eng neemt, maar op behoorlijke wijze uitzet. In een gezin, dat een breeden kring van vrienden en kennissen bezit, komt die behoefte om uit te gaan van zelf nimmer voor. Men komt door zijn vriendenkring in aanraking met andere denkbeelden, andere voorstellingen, die veelszins onze eigen denkwereld verrijken, en gelijk we zoo doende een zegen van anderen ontvingen, deelen we op onze beurt ook onzen zegen aan andere gezinnen mee. En dit alles ligt opgesloten in en vloeit voort uit het apostolisch gebod, dat we ons tegenover de buitenwereld niet zullen aanstellen als ging ze ons niet aan, maar in den geest der herbergzaamheid ons huis ook voor anderen zullen ontsluiten.

Maar dit contact met de buitenwereld, hoe kan het anders, brengt ook zijn eigenaardige gevaren met zich. Vaak ontmoet men gezinnen, die, gul en met open tafel huishoudend, uit hun vermeende hoogte laag neerzien op die andere kringen, die zich meer afsluiten, en die onderwijl, zonder het te ontwaren, door dien omgang innerlijk vergiftigd worden. Ook hier moet daarom op het Koningschap van Christus over het gezin, volle nadruk worden gelegd. Reeds David spreekt het zoo beslist in Psalm 101 uit: „Wie bedrog pleegt zal binnen mijn huis niet blijven. Mijn oogen zullen zijn op de getrouwen in den lande, dat ze bij mij zitten. Het verkeerde hart zal van mij wijken, den booze zal ik niet kennen." Toch kan dit niet beduiden, dat we alle betrekking met ongeloovigen zouden moeten afbreken. De Apostel Paulus besprak dit in zijn schrijven aan de Kerk van Corinthe, en zegt nadrukkelijk, dat we ons niet van *alle* vermenging, van *allen* omgang met onzedelijke en ongeloovige menschen onthouden kunnen, *want dat ge dan de wereld zoudt moeten uitgaan* (1 Cor. 5 : 10). Veeleer spreekt hij uit, dat ge u onthouden zult van omgang met wie zich een broeder in Christus noemt, en zich desniettemin aan onzedelijkheid overgeeft. „Zoo iemand, een broeder genoemd zijnde, een hoereerder is, of een gierigaard, of een afgodendienaar, of een lasteraar, of een dronkaard, of een roover, *dat ge met een zoodanige ook niet zult eten*". Zoo staan we tusschen twee polen. Van den éénen kant kunnen we ons niet van alle verkeer met de wereld afsluiten, en van den anderen kant mag onze omgang met menschen ons eigen hart en ons gezin niet vergiftigen. De omgang met anderen is zeer noodig, maar de omgang met anderen kan op onszelf, op onze vrouw, op onze kinderen en op onze dienstboden een verderfelijken invloed uitoefenen. En nu ligt de wijsheid hierin, dat we ons ten deze door onzen Koning leiden laten, tot hem onze toevlucht nemen om gevaren van ons gezin af te wenden, en onzen omgang zoo inrichten, dat Christus onder alles de gastvriend van ons huis blijve. Christus dringe zelf tot in ons gezin door, om zijn macht tot in dit gezin te doen heerschen.

Angstig-streng zelfs heeft hij ons voorzegd, dat zijn naam tot zelfs de leden van het gezin zal kunnen verdeelen. De man kan, om Christus' wille, tegen de vrouw, de vrouw tegen den man, de broeder tegen de zusters, het kind tegen zijn ouders, en de ouders tegen hun kind komen over te staan. Beide banden, de band aan Christus en de band aan het gezin, doen hun rechten gelden; maar steeds moet de band aan Christus den boventoon houden. De liefde, die ons aan onzen Koning bindt, kan den band aan het gezin doen verslappen, maar nooit mag omgekeerd de band aan Christus verslappen om onze liefde voor het gezin. Christus spreekt het zoo scherp mogelijk uit, dat hij niet zelden het gezin *tweedrachtig* zal maken. Doch is het nu alzoo, dat Christus als Koning zelf zijn keur toepast op de natuurlijke banden van bloedverwantschap en maagschap, wie zou dan durven beweren, dat deze keur uit mag blijven, waar het niet geldt de natuurlijke banden, maar alleen ons contact met de buitenwereld? Ook onze omgang met de buitenwereld moet daarom, evenals de natuurlijke band aan het gezin, geheel onder de keur van onzen Koning staan. Hij wijst uit, wie onze vriend kan zijn en wie niet, en dwingt zelfs onzen omgang, en den omgang dien we aan onze kinderen toelaten, tot inperking. Zoo kunt ge als man door zaken of collegialiteit nog omgang moeten hebben met personen, die gij daarom nog niet in het bijzijn van uw vrouw toelaat. Vader en moeder kunnen ook zoo nog personen ontvangen, in wier bijzijn ze daarom hun kinderen nog niet toelaten kunnen. Er zijn in den omgang graden van intimiteit, en, als het wel zal zijn, moeten voor den hoogsten graad van deze intimiteit nooit anders genomen, dan die personen en gezinnen, die, mét ons, trouw in den dienst van onzen Koning staan, en zooveel als het kan moeten we onze kinderen nooit in andere gezinnen brengen, dan waar, evenals in ons eigen huis, het altaar voor onzen Koning staat opgericht. Tot zelfs onder wie zich Christenen noemen, moeten we die keur, gelijk de apostel zegt, doorzetten, en niet zoeken maar van ons weren al wie onder de Christenen een ergerlijk leven drijft. En vooral moet

hierop gelet, dat, ook waar andersgezinden bij ons verkeeren, zij nooit door hun toon in leven en spreken den Christelijken toon in eigen gezin het onderspit laten delven. Niet gij zult u in zulk een geval naar hen schikken, maar, in uw huis binnentredende, moeten zij zich schikken naar den toon, die in uw gezin heerscht.

Een regel, dien ge, om Christus wil, zult toepassen niet alleen op uw vrouw en kinderen, maar evenzoo op bloedverwanten en magen. Maar al te dikwijls brengt men dit niet in praktijk, en acht, dat bloedverwanten en magen zoo nauw aan ons verbonden zijn, dat we hen tot in de innigste intimiteit van ons gezinsleven, zonder nadere keur, hebben toe te laten. Doch ook dit snijdt Jezus volstrektelijk af. Spreekt hij 't toch uit, dat hij zelfs man en vrouw, broeders en zusters tweedrachtig zal maken, hoe zou dan wie Christus als Koning ook over zijn gezin eert, in geheel onbepaalden zin een vrijbrief kunnen uitreiken aan elken bloedverwant, die in zijn gezin wil verkeeren? Uw gezin ligt u het naast, uw kinderen zijn u op het hart gebonden, voor dat gezin en voor uw kinderen zijt ge aan God verantwoordelijk. En daarom moogt ge als hoofd van uw gezin geen verder indringen ook van bloedverwanten in uw gezin toelaten, dan zonder schade voor den geestelijken welstand van uw gezin oirbaar is. Merkt ge dan toch, dat een bloedverwant schade en bederf in uw gezin aanbrengt, dan zult ge ook tegen hem uw voorzorgsmaatregelen hebben te nemen, op gevaar van breken af. Geldt dit nu reeds ten opzichte van bloedverwanten, dan spreekt het toch vanzelf, dat het evenzoo gelden moet voor wat vrienden en kennissen aangaat, of personen met wie uw beroep u in aanraking brengt. Ge zult daarom uw deur wel niet sluiten, ge zult ontvangen wie tot u komt, maar er is hier onderscheid tusschen de spreekkamer, het ontvangvertrek en de binnenkamer, en in die binnenkamer hoort alleen de man, de vrouw of het kind, van wie ge gelooven kunt, dat Jezus zelf ze tot u brengt. Geheel onverantwoordelijk is het daarom, zooals menig vader en moeder 't kind in zijn omgang vrijlaten. Zeker, ook uw lieveling moet een uitgang in de kinderwereld hebben, maar als ge uw kind

deze zoeken laat in gezinnen, waarin een geest heerscht, dien uw Koning veroordeelt, staat ge zelf mee schuldig zoo uw kind straks van den geest in uw eigen gezin en van uw geloof is vervreemd. De kameraadjes en straks de vrienden en vriendinnen van uw zoons en dochters moet ge kennen, om te weten wat geest op hen werkt. En vrij kunt ge ze dan eerst hun eigen vriend en kameraad laten zoeken, zoo ge merkt, dat ze zelve zelfstandiger zijn geworden, trouw voor hun Koning staan, en daardoor zelfs kans bieden, dat zij een goeden invloed op anderen zullen oefenen. Hierin nu kan men zich bedriegen; geen onzer is in staat, een ieder, met wien we in aanraking komen, terstond naar de juiste waarde te schatten. Maar dit is de vraag niet; de vraag is maar, of gij, voor zooveel aan u hangt, uw verkeer met de buitenwereld aan den eisch van Jezus' Koningschap onderwerpt. En doet ge dit, doet ge dit met ernst, dan mag uw vertrouwen vast staan, dat uw gebed niet onverhoord zal blijven om door zijn Geest geleid te worden, en alle gevaar van uw gezin en van uw kinderen door zijn bestel over alle dingen te zien afgewend.

XII.

Het Huisaltaar.

> Maar aangaandè mij en mijn huis,
> wij zullen den HEERE dienen.
> JOZUA 24 : 15b.

WE komen thans op *Het Huisaltaar*. Een gezin is niet Christelijk, alleen omdat er een huisaltaar is ingericht, maar evenmin is een Christelijk gezin denkbaar, waarin het huisaltaar ontbreekt. Ja, zelfs moet dit nog scherper bepaald. Zal een gezin aanspraak kunnen maken op den eeretitel van Christelijk, dan moet er niet alleen in dat gezin een altaar bediend worden, maar het moet ook gewijd zijn aan Christus. Op

zich zelf toch is de idee van een huisaltaar schier aan geen enkelen godsdienstvorm vreemd. De *penaten* als huisgoden zijn uit de Romeinsche historie niet enkel aan geleerden bekend, en men weet uit het verleden van schier alle ons bekende volken uit Azië, hoe ook onder hen zekere vereering, in den boezem van het gezin, van afgoden, geesten der afgestorvenen of van een Fetisch in gebruik was. De religie strengelt van zelf haar koorden door de koorden van het huiselijk leven. Religie en huiselijk leven moeten beide de meer intieme behoeften van ons innerlijk leven bevredigen. De rustige stilte van het gezinsleven leent zich zooveel beter dan de publieke weg voor het gebed. En al zoekt men ook in tempels en kapellen, in kerken en lokalen met anderen saam, of onder anderer leiding, aan zijn godsdienstige behoeften te voldoen, toch is er in ons godsdienstig leven óók een element, dat ons, in onderscheiding van anderen, op een bijzondere wijze of nader dan anderen op het hart is gebonden, en dat hierdoor van zelf een meer huiselijk karakter draagt. De nauwe verbinding tusschen de religie en het huiselijk leven heeft daarom niets dat bevreemden kan. Men vond en vindt het schier allerwegen, en alleen in ongeloovige kringen ontbreekt het geheel; maar zoo lang er zeker religieus gevoel werken blijft, heeft de religie steeds ook in het gezin om een eigen plaats gevraagd, geheel onverschillig, of ze een afgodischen vorm had aangenomen, dan wel of ze aan den leiband van Gods Heiligen Geest liep. Niet altoos besloeg daarom de religie in het gezinsleven een breede plaats. Soms zelfs kon ze slechts op zeer enkele dagen haar eisch doen gelden. Ook in het Christenland vindt ge kringen, waar alleen des Zondags de religie in het gezin aan het woord komt. Maar al was het slechts bij geboorte, huwelijk en sterfgeval, dat het huisaltaar weer in dienst werd gesteld, het gronddenkbeeld bleef dan toch zelfs op deze uiterst sobere wijze gehandhaafd, en zekere band althans, die tusschen het huiselijk leven en de religie bestond, werd hier op breeder, daar op kleiner schaal nog steeds erkend.

Tweeërlei kan deze huiselijke eeredienst bedoelen. Hij kan óf iets uit den Hooge voor het gezin zoeken, oftewel iets uit het gezin naar den Hooge doen opgaan. De huiselijke religie kan strekken om den zegen en de bescherming van Hooger macht voor het gezin in te roepen, maar ze kan ook voldoening zoeken voor de behoefte om het offer der dankzegging en aanbidding, van lof èn prijs, van zielsvereering en liefde Gode op te dragen. We stellen deze twee niet tegenover elkander. Immers wie zegen voor zijn huis zoekt, zoekt ook hoogeren vrede in de huiselijke religie door aanbidding en vereering. En omgekeerd, waar de huiselijke religie opkomt uit drang tot aanbidding, daalt de zegen Gods op het huisgezin neer. Het onderscheid, dat we stelden, ziet alleen op *het doel*, dat de huiselijke religie zich voor oogen stelt, en dan zijn hier twee trappen. Op den laagsten trap is het zoeken van zegen en hulpe en uitredding het eigenlijk doel, dat men nastreeft, en het middel om dit doel te bereiken is het brengen van offers van vereering. Op den tweeden, veel hoogeren, trap daarentegen, werkt de religie door, die uit het hart opkomt, en poogt Gode de eere en de aanbidding toe te brengen, en dan is de zegen, die komt, van deze intieme religie het gevolg. Op den lagen trap is de mensch het doel, en is God er, om den mensch te beschermen; op den hoogeren trap ligt het doel der religie in Gods eere, prijkt het *Soli Deo gloria* ook op het huisaltaar, en is het in de diepste afhankelijkheid van dien God, dat ook het gezin den zegen des Heeren inroept en inwacht.

Nu is het buiten kijf, dat het huisaltaar, dat men bij de heidensche volken voor hun afgoden vindt opgericht, zoo goed als uitsluitend op den eersten of lageren trap staat. Zonder de gunst der afgoden is het huis verloren, alleen door de gunst der goden kan het gezin bloeien, en daarom zoekt men bij de goden afwering van allerlei gevaar en verleening en toezegging van allerlei zegen. Soms geschiedt dit door het spijkeren tegen den wand of het plafond, op vensterraam of deurpost van zinbeeldige figuren, door het inbeitelen

van een tooverformule, door het ophangen van een amulet of wat dies meer zij, ook wel om zich tegen de booze geesten te beveiligen; dan weer spreekt men tooverformules uit, om het ongeluk, dat dreigt, te bezweren; baat dit niet, dan neemt men tot offerande zijn toevlucht; en niet dan op zeer kleine schaal is er bij deze volken van waarachtigen drang tot een aanbidding, die niet het geluk van het huis maar de eere Gods bedoelt, sprake. Toch zie men hierop niet al te zeer uit de hoogte neder. Immers ook in het Christenland staat bij duizenden en nogmaals duizenden de huiselijke religie nog altoos op een laag standpunt, ook al mijdt ze de toovenarij en al zoekt ze metterdaad alle heil in 't gebed, in 't aflaten van zonde, en in het brengen van offers. Bedoeld zijn hier die vele gezinnen in ons Christenland, waar in den regel met geen religie gerekend wordt, maar waarin de religie plotseling in eere komt, zoodra eenig gevaar dreigt of bitter leed in het gezin inkeert. Wat men bij de groote massa vindt, dat ze in dagen van zware epidemie de kerk weer opzoekt, en bidstonden bijwoont, om, is de epidemie voorbij, weer tot haar wereldsch leven terug te keeren, kenmerkt voor maar al te velen ook de huiselijke religie. In gewone dagen, als alles normaal toegaat, is van dien huisgodsdienst geen sprake. Er wordt niet gebeden, er wordt niet gelezen, men zingt geen lofpsalmen en denkt aan het brengen van zijn offerande niet. Maar treedt ernstige ziekte in, of dreigt doodsgevaar, dan neemt op eens het gezinsleven een ernstige plooi aan. Dan bidt men weer, dan denkt men weer aan God, dan verkrijgt de vreeze des Heeren weer invloed, dan stuit men den al te wereldschen zin, die in het gezin de overhand had verkregen, en niet zelden doet men dan een „goed werk" door aanzienlijke offerande af te zonderen, alles in de hoop van de gunste des Heeren te herwinnen, en hierdoor zoo mogelijk het ongeluk dat dreigt af te wenden.

Nu cijferen we de beteekenis van zulk een plotselingen terugkeer

tot vromer usantiën allerminst geheel weg. Zulk een ziekte of dreigend ongeval kan een middel in Gods hand zijn, om zulk een gezin tot berouw en inkeer te brengen, of, zoo al niet heel het gezin er door tot anderen levenstoon wordt gebracht, zoo kan het toch op een enkele in het gezin een duurzamen indruk maken. Er is ook een door lijden geheiligd worden, en de voorbeelden liggen voor het grijpen, dat zulk een ernstige keer in het huiselijk levensgeluk tot waarachtige bekeering heeft geleid. Hoe men ook zijn God vergeten had, er blijkt dan toch van achteren, dat er altoos nog iets van vrome aandoening in de ziel was blijven hangen. Men had jong zijn God vergeten, de religie was onder het stof van het aardsche leven schier geheel bedolven, maar onder dat stof was dan toch blijkbaar nog iets van de traditioneele vroomheid overgebleven, er bleef onder de asch altoos nog iets gloren, en dat vonkje vlamde nu weer op. Slechts zij men op zijn hoede, dat men hier ook niet te veel aan hechte. Tegenover één geval toch, waarin zoo schoone uitkomst gezien werd, staan allicht negen andere gevallen, waarin het bij een vleugje van het oogenblik bleef, zoodat nauwelijks het gevaar voorbijging, of met den arts ging ook de priester het huis weer uit, en keerde alles tot den wereldschen levenstrant terug. In de ure des gevaars religieus, en als het gevaar weer afdreef het oude pret-zoeken, is maar al te dikwijls bij deze eerst in de ure des gevaars opkomende religie de les der ervaring. Daarom zult ge wel nooit deze religieuse uiting, hoe snel ze ook weer voorbijga, onderschatten. Er spreekt altoos een getuigenis uit van de diepe behoefte, die het huiselijk leven aan religie heeft, maar *de* religie van het gezin is het niet. Het is nog altoos niet het huisaltaar, waarop men neerknielt, om de eere van zijn God te verhoogen. Het blijft een religie als middel om zich zijn aardsche geluk te verzekeren, en het verschilt nog zoo hemelsbreed van die echte religie, die opleeft uit den drang om zijn God te verheerlijken. Zoo genomen nu, is het nog altoos niet het huisaltaar, dat op het gezin het stempel drukt van een *Christelijk gezin* te zijn.

Niet alsof, ook bij het in zuiveren stijl opgerichte huisaltaar, het inroepen van de hulpe Gods voor den welstand van het gezin contrabande zou zijn. Integendeel, „geef ons heden ons dagelijksch brood" is de dagelijksche bede voor den zegen in het gezin, die Jezus zelf ons op de lippen heeft gelegd. Maar hierin ligt het onderscheid, dat een waarachtig vroom gezin *tweeërlei* nood kent, den nood van den welstand van het gezin in *stoffelijken*, en den nood van den welstand van het gezin in *geestelijken* zin. Waar het goed zal zijn, klimt dan ook uit het gezin dagelijks niet alleen de bede op om een bete broods, maar ook om de vergeving der zonden en de verlossing van den Booze, terwijl in gezinnen, die geen geestelijken nood kennen, dit laatste uitblijft, en alles zich in de bede *om de bete broods* en de afwending van uitwendig gevaar samentrekt. In gezinnen, waarin alleen dit laatste wordt afgebeden, beperkt zich de gezichtskring tot dit aardsche leven, en daarentegen in gezinnen, die onzen God ook dagelijks aanroepen om geestelijken wasdom, breidt zich die gezichtskring uit tot in de eeuwigheid. In de eerste is God de Verzorger van dit aardsche leven, in de tweede soort gezinnen is het om den vrede met God en zijn heilige nabijheid te doen. In de eerste soort gezinnen is men voldaan zoo maar voorspoed aller deel blijft, in de tweede soort gezinnen tracht men naar openbaring van het geloof en naar hoogere geestelijke ontwikkeling. In de eerste soort moet God zich in dienst stellen van het gezin, in de tweede soort gezinnen stelt de mensch zich in den dienst van zijn God. En dit nu is het eigenaardig karakter van de religie in het echt „Christelijk" gezin, dat het God zoekt, Hem aanbidt en eert, door rijke geloofsontwikkeling Hem nader poogt te komen, en op dien grond dan ook in nood en dood tot Hem zijn toevlucht neemt als tot den God van zijn vertrouwen. Maar hierdoor verkrijgt het huisaltaar in het Christelijk gezin een geheel andere beteekenis dan bij de Heidensche volken. In het Christelijk gezin is het leven voor God en het zich aan den dienst des Heeren toewijden hoofdmotief, en vandaar dan ook, dat bij het Christelijk

huisaltaar niet dan eerst de offeranden in geld of goud voor Zijn dienst en voor de armen gebracht worden, als ze vrijkoop en afkoop van tegenspoed bedoelen, maar veeleer in het gewone leven zijn opgenomen, en steeds doorgaan, als het zich kwijten van een verplichting, die ons van Godswege is opgelegd.

Kan nu gezegd, dat deze dienst bij het huisaltaar in het Christelijk gezin eenvoudig *Godsvereering* is? Stellig niet. Wie het zoo opvat, miskent de ordinantie, waarbij God Almachtig Christus tot Hoofd van het hoofd des gezins heeft gesteld. De lijn loopt niet rechtstreeks uit het gezin naar God, maar naar God *over den Christus*. God is het hoofd van Christus, niet van den man. Tusschen God en den man staat de Christus in, en wel zóó in, dat het gezag van God over het gezin over den Christus loopt. Bedoeld is hiermee natuurlijk niet de geestelijke band, die elke ziel rechtstreeks aan God moet verbinden, maar de lijn van het gezag. En die lijn is nu eenmaal, naar luid van het Woord, door God zelf alzoo getrokken, dat het gezag van God op den Christus is gelegd; dat Christus zijn gezag op het hoofd van het gezin overbrengt; en dat de man, als hoofd van zijn gezin, voor zijn gezin aansprakelijk is. Op de meest gewone wijze drukken we dit in onze gebeden uit, door al onze gebeden in *Jezus' naam* op te zenden, en de verhooring van onze beden in te roepen *om Christus' wille*. Iets waarin ge vooral geen bloote formule zult zien. Integendeel, hieraan hangt het wezen der zaak. Deze wereld ligt in het onheilige, het gezinsleven deelt in dit onheilige, elk lid van dit gezin draagt het onheilige van de zonde in zijn hart met zich. Steeds ligt alzoo ook bij het gezin de zonde tusschen zijn eigen leven en het leven met God in. Uit zichzelf ligt ook het gezin onder den toorn Gods en is de gemeenschap van het gezin met zijn God verbroken. Feitelijk ontkomen we aan dit gif der zonde niet dan door den dood. Het gezin op aarde verkeert alzoo steeds onder dien druk, en mist daardoor den vrijen toegang tot

den genadetroon. Vandaar dat 't alles door den Middelaar moet gaan, dat God ons niet in ons zelf, maar in Christus moet aanzien. Ook het gezin moet alzoo in Christus voor God verschijnen, en zoo eerst verschijnt het voor zijn God in staat van verzoening en vrede. Een gezin, dat zijn God buiten Christus zoekt, kent zijn zonde niet, beeldt zich in, dat 't een heiligheid bezit, die het ten eenenmale mist, en kan uit dien hoofde de ware gemeenschap met zijn God niet vinden. Daarom heeft het Gode behaagd om over het gezin zijn Christus tot Koning te zalven, hem te bestellen tot Hoofd van het hoofd des gezins, en alzoo door Christus ook voor het gezin den toegang tot zijn genadetroon te ontsluiten. Te belijden, dat we onze beden, ook die van het gezin, opzenden in Jezus' naam en alleen „om Christus' wille" op verhooring durven aandringen, is daarom voor het gebed in het Christelijk gezin volstrekt onmisbaar. In oogenblikken van geestelijke verslapping moge dit uit het oog worden verloren, zoo dikwijls weer dieper leven in het gezin de overhand verkrijgt en weer de bewustheid van zonde opleeft, zal het ook dit aanroepen van zijn God *door Christus*, en door Christus *alleen*, van zelf doen herleven.

Intusschen lette men er wel op, dat de gezinsreligie iets anders is, dan de religie van *de personen* in het gezin. Een gezin, waarin alle saamstellende personen, voor zichzelf, persoonlijk gemeenschap met God door Christus oefenen, bezit zonder meer nog geen *gezinsreligie*. Wel steunt de persoonlijke religie de gezinsreligie, en omgekeerd de gezinsreligie de persoonlijke religie, maar daarom zijn beiden nog niet hetzelfde. De gezinsreligie draagt altoos het karakter van het *gemeenschappelijke*. Het is een religie, die men saam met de overige leden van het gezin uitoefent, ze eischt een huisaltaar, waarop men saam voor zijn God en Christus neerknielt. Dit nu maakt dit groote onderscheid, dat wie alleen vroom voor zich zelf is, en in de eenzaamheid bidt, langen tijd met anderen saam kan

leven, zonder dat hij voor hen, met wie hij saamwoont, voor zijn religie uitkomt. Bij het huisaltaar daarentegen doet men saam met alle leden van het gezin voor zich zelf en voor elkander belijdenis van zijn God, maar ook belijdenis van zijn *zonden*, en roept daarom zijn God *in Christus* aan. En de vrucht hiervan is rijk. Het kind, dat zoo vaak door vader bestraft wordt, hoort dan, hoe vader en moeder zelve voor God hun zonden belijden, en zelfs de dienstbode, die vaak bestraft wordt door haar vrouw, hoort, hoe haar vrouw, met haar, eigen zonde voor God belijdt. Dit verbindt de harten, en geeft dan in het gezinsleven op elkaar een zoo geheel anderen blik. Men erkent dan saam in één nood te liggen, en uit dien nood saam eenzelfde uitredding te zoeken bij den Christus. Kinderen en dienstboden ontwaren het, hoe ze geregeerd worden, niet uit willekeur noch om het loon, maar omdat God zijn Christus tot Hoofd van het gezin heeft gesteld, en hoe de Christus zijn gezag op den man heeft gelegd. Zoo treedt aller verhouding tot elkander in een geheel ander licht, het wordt alles in Christus geheiligd, en het leven in het gezin ontvangt een geheel anderen toon.

Maar ook afgezien hiervan is de gezinsreligie daarom scherp van de persoonlijke religie te onderscheiden, omdat ze doelt op andere nooden. De nooden van het gezin zijn andere dan onze persoonlijke nooden. Het gezin heeft een eigen leven, dat uit de saambrenging van allerlei personen ontstaat. Vandaar dat er ook gezinszonden zijn, die opkomen uit het saamleven in eenzelfde huis. Het persoonlijk leven is het geisoleerde leven van de eigen ziel, het gezinsleven trekt ons uit dit isolement uit, en doet ons saamleven met anderen. Uit dit saamleven komen eigen worstelingen, tegenstellingen en conflicten op, die verzoend moeten worden. Men leeft uit één kas en heeft er alzoo saam belang bij, dat die kas in de nooden van het gezin kunne voorzien. Men went zich saam aan gewoonten en levensmanieren, die zuivering en veredeling kunnen behoeven. Men doorleeft saam gevaren, die den welstand van het gezin bedreigen. En is er onder de leden van het gezin één, die den vrede verstoort

en roet in het eten mengt, dan is het aller gemeenschappelijk belang, dien misstand te doen verdwijnen. Er heerscht in elk gezin een eigen toon in de gesprekken, die goed kan zijn, maar ook veredeling en zuivering kan behoeven, en het is van gemeenschappelijk belang, dien toon te beteren, opdat het leven in het gezin hooger sta. Men geniet vaak weldaden, waarvoor men saam danken moet. Men eet niet elk apart, men eet saam aan één disch, en bidt en dankt daarom saam aan dien disch zijn God, die in alle nooddruft voorziet. Men leeft saam, men lijdt saam, men verheugt zich saam, en heel dit saamleven moet in God geheiligd zijn, en Hem zijn eere toebrengen. Het gezinsgebed sluit daarom het persoonlijk gebed niet uit, maar evenmin kan het persoonlijk gebed voor het gezinsgebed in de plaats treden. Het huisaltaar vraagt, dat alle leden van het gezin, in alles wat het gezinsleven aangaat, saam hun God eeren zullen, en omdat ze zondaren en zondaressen zijn, Hem saâm zullen eeren *in Christus*.

Deze gemeenschappelijke religie vindt haar aangewezen orgaan in het Hoofd van 't gezin. De man heeft hier te leiden, en zoo de man uitviel of afwezig is, de moeder, of ook waar beide tijdelijk uitvielen, de oudste zoon. Geoefend wordt deze religie door het gebed in de eerste plaats, en het is een zoo bitter droef teeken des tijds, dat in zoo menig gezin het „bidden aan tafel" geheel in onbruik is geraakt, en zulks in tal van gezinnen, waarvan de leden nog altoos als leden der Christelijke Kerk te boek staan. Maar bij dit „gebed aan tafel" mag het niet blijven. Ten minste eenmaal elken dag moet zich heel het gezin om Gods Woord verzamelen, kon het met lofzang. Dit laatste is niet altoos mogelijk. Verreweg de meesten missen een muziekinstrument ter begeleiding. Het overluid zingen zonder muziekinstrument is bij den weinig zangerigen aard van ons volk veeltijds ondenkbaar. En ook, het gezin kan er te weinig talrijk voor zijn. Maar dit neemt niet weg, dat 't waar 't

kan geboden is. In niets toch zoozeer als in het saam zingen vereenigt zich ziel met ziel in één' toon en in ééne zielsuiting. Saam lezen, saam bidden blijft altoos het meegaan met een, die voorleest of voorbidt, maar bij het zingen zingt ieder mee, en is het één lof en één aanbidding, die, uit aller stem in één stem als versmolten, oprijst. Ook het saam vasten kan de gezinsreligie verhoogen en onze vaderen plachten ook dit middel in practijk te brengen.

Maar waar dit saam zingen niet kan, en dit saam vasten de geesten niet toespreekt, kan toch in elk geval het saamlezen en saambidden geregeld doorgaan, en niet te noemen is de zegen, die eeuw na eeuw van deze eenvoudige huiselijke godsdienstoefening is uitgegaan en nog uitgaat. Stille eerbied is daarbij hoofdvereischte. Het gezin moet gevoelen, dat het uit het gewone leven op zulk een oogenblik in een hoogeren levenstoon overgaat. Men moet zich saam voor het aangezichte Gods stellen. Wie voorleest, moet het goed en goed verstaanbaar doen. Een korte toelichting kan nuttig zijn. En ook het bidden moet voorbidden blijven, het moet niet een bidden van den voorbidder voor zichzelf, maar een gebed van het gezin zijn. En wat vooral niet uit het oog worde verloren, heel het gezin moet er bij tegenwoordig zijn, ook de kinderen, ook de jongeren, en ook de dienstboden. Juist toch door het saam eeren van zijn God in Christus worden de leden van het gezin, onder Christus als onzen Koning, met elkaar in het juiste verband gezet, en er is niets denkbaar, dat zoozeer de goede stemming in het gezin ophoudt en aankweekt, als juist dat telkens allen saâm voor zijn God zich buigen. In den dienst voelt zich de dienstbode van haar heer en vrouw gescheiden. Het leven duldt het niet anders. Maar in het gemeenschappelijk gebed verdwijnt dit onderscheid, en voelt men zich weer saâm en één, en hieruit wordt dat stille onderlinge vertrouwen geboren, dat voor den welstand van het gezin zoo goud waard is.

Bij dit huisaltaar nu heerscht de Christus als Koning van het

gezin. Het is zijn geest, die er door op het gezin inwerkt, en van dit huisaltaar gaat de heiligende invloed uit, waardoor Christus over heel het gezin en over elk zijner leden zijn Koninklijke heerschappij handhaaft. Dit komt dan tevens uit in de offeranden, die bij dit huisaltaar, en als uitvloeisel van zijn zegen, om Christus' wille gebracht worden. Er moet milddadigheidszin in het gezin heerschen, en waar het even kan, moet het gezin ook voor anderen leven. Niet een enkele milde gift in de ure van nood en gevaar, maar een steeds voortgaande milddadigheidszin, die den arme in alle armoe behoorlijk gedenkt. Reeds bij het kind moet dit ingeprent, en ook dienstboden mogen er zich niet aan onttrekken. Een ieder afzonderlijk, en heel het gezin, moet om Christus' wille niet alleen tot het brengen van offers bereid zijn, maar er zelf lust in hebben, zoodat de zegen van het huisaltaar zich niet tot het gezin beperkt, maar den zegen ook naar buiten doet uitvloeien. Het moet in alles zijn, alsof Christus zelf over elks goed beschikt, en dit ook feitelijk doet door het hoofd van het gezin, en door elk van zijn leden.

XIII.

Het Gezin en de Kerk.

> Spreek dit, en vermaan, en bestraf, met allen ernst. Dat niemand u verachte.
>
> TITUS 2:15.

VAN zelf ontstond er, en bestaat er nog, een nauwe betrekking tusschen het Christelijk gezin *en de Kerk.* Die betrekking is in een zeer kleine kerk gemeenlijk zeer innig, en daarentegen in een groote, talrijke kerk uiterst slap. Hebben nog pas zeer enkele gezinnen zich saamgevoegd om de kerk van Christus tot zichtbare openbaring te brengen, dan is de Dienaar des Woords van zelf aller vraagbaak, en ziet men

elkander soms dagelijks. Is daarentegen zulk een kring tot honderden gezinnen aangegroeid, dan kan de dienaar des Woords niet dan een enkel maal elk gezin bezoeken, en gaan kerk en gezin vaak te zeer hun eigen weg. Dit zal er de eene maal toe leiden, dat de kerk zich te diep in allerlei huiselijke aangelegenheden steekt, en in het gezin niet anders ziet dan een onderdeel van het kerkelijk leven; terwijl bij verslapping van den band, kerk en gezin als alle andere instellingen *naast* elkander zullen loopen om ten slotte vreemd tegenover elkander te staan. Het is daarom eisch, dat ook bij deze betrekking opzettelijk worde nagegaan, op welken voet de kerk en het gezin met elkander hebben te verkeeren. Christus is Koning van zijn kerk, maar hij is ook in het gezin, gelijk ons bleek, Hoofd van den man, en daardoor met heerschappij ook over het gezin bekleed, en juist nu in dit tweeledig Koningschap van Christus over kerk en gezin ligt de band voor beide, maar ook evenzoo in het onderscheid tusschen beide heerschappijen de betrekkelijke zelfstandigheid, die aan de kerk tegenover het gezin en evenzoo aan het gezin tegenover de kerk toekomt. Gezin en kerk kunnen tengevolge van dit onderscheid in zeer gespannen verhouding tegenover elkander komen te staan, ja, die spanning kan zoover gaan, dat de kerk ten slotte heel het gezin splijten doet en uiteenvallen. Breekt in een gezin het geloof door, maar zonder alle leden van het gezin te winnen, dan zal er in dat gezin over het geloof strijd uitbreken. Dan zal Christus, zoo als hij zelf betuigd heeft, zulk een gezin tweedrachtig maken, en zal die gedeeldheid en die tweedracht zoo ver kunnen gaan, dat de man tegen de vrouw, de ouders tegen de kinderen, de broeders tegen de zusters als vijanden over zullen staan. Jezus drijft dit zóó ver, dat naar zijn profetie de ongeloovige gezinsleden de geloovige zelfs zullen haten, en in het eind zóó haten, dat ze elkander zouden overleveren in de gevangenis. Treedt nu zulk een toestand in, dan is het gezin als zoodanig ontbonden, de banden, die het samenstelden, zijn half losgemaakt, het bloed houdt op te trekken, en wel verre van voor het gezinsrecht uit den weg te

gaan, heeft de kerk de aardsche aangelegenheden van het gezin voor de eere van Christus te doen zwichten.

Niet genoeg kan bij de beoordeeling van de verhouding tusschen kerk en gezin op deze niets ontziende uitspraak van Christus gelet worden. Hij spreekt er zoo klaarlijk zijn Goddelijk zelfbesef in uit, en al hadden we geen ander getuigenis, dan zou nog deze ééne uitspraak van Jezus ons van zijn God-zijn overtuigen. Wie zich enkel mensch voelt, en geen hooger Goddelijk zelf-bewustzijn in zich draagt, zou, tenzij hij in waanzinnigheid verviel, nooit en nimmer iets hebben kunnen zeggen. De eisch, dat elk gezin, waarin hij een aanhanger en volgeling won, om zijnentwil zou splijten, bersten en in het vuur van den haat onder zou kunnen gaan, kan in niemand, die enkel mensch is, opkomen. Wie zoo spreekt, voelt dat hij *boven* het menschelijke staat, en dat daarom ook het gezin, al is 't de rijkste openbaring van ons menschelijk leven, voor hem moet wijken. Maar er ligt meer in deze uitspraak. Ze toont toch, hoe diep de Christus in geheel het samenstel van het Christelijk gezin wil doordringen. Hoe vele gezinnen toch zijn er ook nu weer niet, waarin gelcovige personen met ongeloovige saamleven, en wel zóó dat noch de één zijn geloof noch de ander zijn ongeloof verbergt. Maar komt ge nu zulk een gezin binnen en verkeert ge er veelvuldig, dan vindt ge het er alles zoo heel anders, dan ge zoudt gedacht en verwacht hebben. Lezende wat Jezus van zulke gezinnen gesproken heeft, hadt ge gemeend, dat tweedracht de harten zou verdeelen, dat de één tegen den ander over zou staan, en dat om des geloofs wille haat voor liefde in zulk een gezin heerschen zou. Toch vindt ge het niet zelden heel anders. O, neen, van tweedracht is geen sprake, eer leeft heel het gezin in stillen vrede. Van tweedracht is niets te bespeuren, veeleer wordt de band van het bloed sterk gevoeld. En wel verre van haat of nijd om des geloofs wille te ontwaren, is men zoo hartelijk en lief jegens elkander, als het

gewone gezinsleven dit met zich brengt. Dat vindt men dan heerlijk, daar roemt men dan in, en het heet dan: „We denken wel niet allen eender, maar maken elkander daarom het leven niet moeielijk, en kunnen best met elkaar overweg." Veelal komt dit er dan op neer, dat men in het eind over niets meer spreekt, geen geloofsvragen meer aanroert, in de bespreking van wereldsche genietingen en bezigheden afleiding zoekt, en zoo alles mijdt, wat tot twist en tweedracht zou kunnen leiden. Niet de Christus doet dan het gedeelde gezin splijten, maar de gezinsband maakt, dat men tot Christus en zijn Koningschap het zwijgen doet. Het stond tusschen het gezin en den Christus. In dit pleit moet, naar Jezus' uitspraak, het gezin voor hem wijken. Maar de uitkomst is juist andersom: Het gezin sluit Christus uit. Dit nu kan niet bedekt en goedgepraat. Ieder voelt en tast, dat zulke toestanden niet kloppen op wat Jezus geprofieteerd had. Er is dan wel Christelijke belijdenis bij een of meer leden van het gezin, maar die belijdenis komt in het gezinsleven niet uit, ze wordt omsluierd, men spreekt er liefst niet over, en den vrede in eigen kring heeft men liever dan den vrede met God. Iets wat te meer stuit, omdat waar geloovigen en ongeloovigen saam zijn, en men om des lieven vredes wil het spreken over het geloof mijdt, juist de andere partij, die tegen het geloof overstaat, zich meester maakt van de gesprekken, en in het gesprek den toon aangeeft. Het komt er toch op neer, dat men dan schier uitsluitend spreekt over *wereldsche* dingen, en dit juist is *hun* terrein.

Langs tweeërlei weg nu moet de Kerk hierop inwerken, ten deele door haar *prediking* en ten deele door *huisbezoek*; twee middelen die wel te onderscheiden zijn. De prediking toch stelt niet dan *algemeene* regelen, terwijl het huisbezoek er juist op doelt om de toepassing van die algemeene regelen in een *bepaald* gezin te verzekeren.

Wat nu dat besturen van het gezin door de *prediking* aangaat,

zoo springt het in het oog, hoezeer onze hedendaagsche prediking veelszins uit het apostolisch spoor is geraakt. Slaat ge toch de apostolische Schriften op, dan vindt ge zeer zeker ook een breede prediking, die het feitelijk geloofsleven raakt, maar bijna nog breeder en nog uitvoeriger vindt ge bij de apostelen een prediking, die handelt van man en vrouw, van ouders en kinderen, van heer en dienstknecht, van overheid en onderdaan, en wat dies meer zij. Daarentegen zou een statistisch overzicht uit onze dagen leeren, dat veelal bijna uitsluitend het persoonlijk geloofsleven den prediker bezig houdt, terwijl de verhoudingen, die in het gezinsleven aan de orde komen, òf niet òf niet dan zeer ter loops worden aangeroerd. Dit is geen opzet, maar het schijnt geestelijker. Met het gezin in de prediking te brengen, dreigt men zoo licht op het verkeerde pad af te dolen. En ook, gedurig herhalen wat de apostelen ons over man en vrouw, ouders en kinderen, heer en knecht leerden, wordt al te eentonig, en dieper in deze verhoudingen te dringen, vordert bij de publieke bespreking groote behoedzaamheid, menschenkennis, en talent van teekening. Schriftuitlegging, waarheid uiteenzetten, geestelijk in het gewone leven ingaan vlot veel beter. En ook, de gemeente is dikwijls zeer prikkelbaar, en nauwlijks heeft men op den kansel een stuk uit het gezinsleven naar het leven geteekend, of de een denkt, dat ge 't op hem gemunt hadt en wordt niet verootmoedigd, maar boos; en de ander geniet er in, dat ge dien ander terdege op zijn plaats hebt gezet, en meent, dat hij vrij uitgaat. En toch kan dit alles de prediking niet van haar stellige verplichting tot alsoortig *vermaan* ontslaan. De kerk draagt ook voor het gezinsleven zeer ernstige verantwoordelijkheid. Ook in het gezinsleven woelt de zonde, die rusteloos poogt de verhoudingen in het gezin te vervalschen. Tegen deze woeling der zonde nu is het plicht, dat de prediking stelselmatig inga. Volstrekt niet ieder in de gemeente verstaat en doorziet helder, welke verplichtingen het gezinsleven hem oplegt. Veeleer is een ieder geneigd, om in het gezinsleven naar zich zelf toe te rekenen en toe te trekken. Ware het gezinsleven in staat van heiligheid

gebleven, van zelf zou ieder zijn plicht en roeping verstaan. Maar nu niet. Het inzicht is niet klaar meer, en uit eigen zondigen zin stijgen gedurig nieuwe nevelen op, die het inzicht nog meer verduisteren. Juist daarom is het plicht, dat de prediking op allerlei manier, en tot in de détails, de roeping en den plicht van den man en de vrouw, van de ouders en de kinderen, van den heer en de dienstboden, gelijk die voor den Christen gelden, uitspreke, toelichte en aandringe op de conscientie. Het komt hier aan op kennis en inzicht, maar ook op het besef van verantwoordelijkheid voor God ; en als een vroom geloovig man uit de kerk huiswaarts keert met heilige verheuging over zijn geestelijken schat in Christus, maar thuis komende gaat hij met vrouw en kroost om op een wijze, die met wat Christus eischt, vloekt, dan voelt toch ieder, dat een kerk in plichtsbetrachting te kort schiet, die, in stee van zulk een toestand te bestrijden en uit te bannen, het veeleer door haar zoo eenzijdige prediking voedt. Het gezin heeft te begeeren, dat de kerk in haar prediking zich ook met zijn leven inlate, en meer dan eens is het op dorpen gezien, hoe een nieuw gekomen prediker, die zich hier op toelegde en ook met het oog op het gezin het Woord recht sneed, binnen korte jaren heel het gezinsleven in de Gemeente geheiligd had.

Doch bij het *vermaan* in de prediking blijve het niet. Ook het *huisbezoek* heeft hier een eigen roeping, want wel is het huisbezoek in veler schatting schier uitsluitend met het oog op de toetreding tot het heilig Avondmaal ingesteld, maar deze opvatting kan geen steek houden. Luther nam de biecht over, die bij ons wegviel, maar ook al leidt het komend Avondmaal er van zelf toe, om de gezinnen te bezoeken, — dit huisbezoek als zoodanig doelt toch van zelf op heel het gezinsleven, daar het zich tot alle leden van het gezin richten moet, en beoogt, op allen hoofd voor hoofd geestelijken invloed te oefenen. Kenmerk nu van dit huisbezoek is,

dat het zich niet op 't algemeen terrein bewege, waarop de prediking haar taak te vervullen heeft, maar, in naam der kerk, een onderzoek komt instellen, in hoeverre het leven van zulk een gezin beantwoordt aan den eisch, dien Christus èn aan het gezin in het gemeen, èn aan elk van zijn leden stelt. Het heet dan ook niet persoonsbezoek, of ledenbezoek, maar *huisbezoek*, en neemt alzoo wie saam wonen als vormende saam één *huisgezin*. Door dit huisbezoek moet het huisgezin zich gestadig in persoonlijk contact met *de kerk* gevoelen. Veelal wordt dit zoo niet verstaan, en ziet men er alleen persoonlijk contact met den prediker in. Het is de dienaar des Woords, met wien de gemeente in vriendschappelijke betrekking leeft. Hij is een welkome gast in het familieleven, en vooral onder lagere standen acht men het een voorrecht, zoo de voorganger zich eens aan het het gezin wijden kan. Bij het vele lieve dat zich hierin uitspreekt, ligt er toch een verkeerde opvatting in. Er is een kerk, die kerk heeft van Christus haar ambsdragers ontvangen, en die kerk gaat in die ambtsdragers rond in de gemeente, om elk gezin van Christus tot heiliger leven te roepen. Prediker en ouderling staan wat het huisbezoek betreft dan ook saam in één gelid. De prediker alleen kan op verre na het huisbezoek niet naar eisch verrichten. Wordt zulk huisbezoek niet ten minste viermaal telken jare in elk gezin herhaald, wat geeft 't dan? En moest de Dienaar des Woords zich daartoe leenen, dan roofde dit hem in eenigszins groote gemeenten al spoedig den tijd tot voorbereiding zijner prediking; en het droeve resultaat ware, dat men er een *arme* prediking kreeg met een overhaast en vormelijk huisbezoek. Huisbezoek is niet, dat de prediker als goed vriend in allerlei kringen eens een bezoek komt brengen; bij het huisbezoek komt een ambtsdrager van Christus, in naam van zijn kerk, tot het gezin om het bij den Christelijken levenstoon te houden, misstanden zoo mogelijk uit den weg te ruimen, op plicht en roeping te wijzen, bij droefenis te troosten, en in naam van den Koning der kerk onderwerping aan zijn Woord af te eischen. Men moet bij het huisbezoek weten, dat men met de

Kerk, en in die Kerk met Christus te doen heeft, en het is vooral door het huisbezoek, dat de band tusschen Christus' Kerk en het gezin moet gelegd worden.

Toch dient er steeds op gelet, dat kerk en gezin *twee* zijn, en dat de kerk de zelfstandigheid van het gezinsleven niet mag ontwrichten. Het gezin heeft een eigen levensterrein, moet gehoorzamen aan eigen wetten, staat onder eigen gezag, en mag uit dien hoofde niet in het leven der kerk opgaan. Het gezin is een eigen gesloten kring, die leeft onder een eigen hoofd, en aan eigen ordinantiën gehoorzaamt. Het gezin was er lang eer de kerk optrad. Het bestaat nog altoos in tal van landen, waar de kerk nog niet doordrong. Het heeft een eigen adelbrief, en niet door dit zelfstandig karakter prijs te geven, maar juist door het stiptelijk te doen eerbiedigen, wassen kerk en gezin in de juiste onderlinge verhouding op. Het leidt daarom op geheel verkeerde paden, zoo de ambtsdragers der kerk bij het huisbezoek er zich op toeleggen om in de gezinsgeheimen door te dringen, en om 't zoo uit te drukken door alle ramen naar binnen zien en door alle deuren binnen vallen. Het hoofd van het gezin ontvangt de ambtsdragers der kerk in dat vertrek, dat hij daartoe aanwijst. Hij is gehouden alle leden der kerk, ook de kinderen, te laten binnenkomen, maar buiten zijn tegenwoordigheid behoeft het bezoek niet te worden voortgezet. Wel kan dit goed zijn, maar in het gezin moet de kerk niet als eischend optreden, noch ook den schijn aannemen, als oefende zij in het gezin een gezag uit, dat boven het gezag van het Gezinshoofd uitging. Groote kieschheid zal hier daarom steeds raadzaam blijven. Wie vertrouwen wint, komt verder dan wie zijn gezag over de geoorloofde grens poogt uit te zetten. Noch het gezin moet zich in zijn zelfstandigheid, noch de leden van het gezin moeten zich in hun persoonlijke vrijheid bedreigd gevoelen. Het moet uitkomen, dat het huisbezoek een zegen achterlaat, en diep moet steeds de indruk blijven, dat de kerk niets anders dan de eere van Christus ook in het gezinsleven bedoelt.

Doch behalve dit bezoek, dat de kerk van Christus aan de huizen brengt, is er nog ander veelvuldig contact tusschen kerk en gezin. Het bezoek toch bij kranken, stervenden, rouwdragenden of bij door God verblijde gezinnen valt niet onder het *Huisbezoek*. Het eigenlijke Huisbezoek wordt niet aangevraagd, krankenbezoek veelal opzettelijk aangezocht, en ook draagt zulk *gelegenheidsbezoek,* als we 't zoo mogen noemen, een ander karakter. Het Huisbezoek is het uitoefenen van *opzicht* over een gezin; van daar ook de naam van *Opziener*; al zulk gelegenheidsbezoek daarentegen komt op uit de deelneming in anderer leed en vreugde. Niet, men versta dit wel, alsof bij dit gelegenheidsbezoek de ambtsdrager gelijk zou staan met een vriend of bekende, die binnenkomt. Zeer stellig heeft de kerk bij de kranken, stervenden en rouwdragenden een eigen plicht te vervullen, waarvan het eigenaardig karakter saamhangt met de bijzondere positie, waarin zich de lijdende, of door de lijdenden en stervende het geheele gezin, bevindt. Vooral in zulke dagen is de inwerking op zulk een gezin van de Ongeziene wereld zooveel sterker, en het is nu de kerk, die met het gezin contact zoekt, om het geloof te sterken, wie inzonk op te beuren, en wie gewond werd in de ziel te troosten. Ook bij blijde gebeurtenissen kan de kerk hier optreden, maar toch ligt dit minder op haar weg. Veeleer heeft de kerk bij de groote gebeurtenissen des levens, die oorzaak van huiselijke vreugde zijn, een eigen ambtelijke roeping. Is er een huwelijk te sluiten, dan treedt ze in de inzegening op, is er een kindeken geboren, dan verheugt ze door het uitzicht op het Sacrament van den Doop, en dit doet ze beide malen niet als deelnemend vriend, maar als uitvoerende het bevel van den Christus. Dit wil nu niet zeggen, dat een prediker of kerkeraadslid niet ook wel op een jaarfeest, bij een gelukkige benoeming, bij een behaald voordeel, bij een zilveren bruiloft, van zijn sympathie mag doen blijken, maar dit alles gaat toch meer buiten de kerk om, en niet als kerkelijk ambtsdrager, maar als persoonlijk vriend van den huize betoont de bezoeker zijn deelneming. Wie als dienaar van Christus

namens zijn kerk optreedt, moet steeds weten en gevoelen, dat zijn ambt zijn leven beheerscht, en dat niet het betoon van allerlei vriendschappelijke liefheden en attenties, maar het opwekken der kranken, het troosten der stervenden, het ondervangen van de smart der rouwdragenden, het inzegenen van het huwelijk en het bedienen van den doop hem om Christus' wil bij het gezin aangenaam maken en in eere stellen. Vriendschapsbetoon bij allerlei festiviteiten mag er bij komen, maar de ambtsdrager der kerk moet in den Dienaar des Woords hoofdzaak blijven. Ook in het gezin moet men weten waarom men met de kerk van Christus en in die kerk met zijn Koningschap te doen heeft.

De kerk heeft alzoo *aan* en *in* het gezin een zeer ernstige taak te vervullen. Ze mag het gezin niet aan zich zelf overlaten. Ze behoeft door geen gesloten deur binnen te treden, maar heeft in naam van Hem, die Koning over de kerk, maar ook Koning van het gezin is, recht van binnentreden. Niet de wereld, maar de kerk heeft aan het gezin aan te zeggen, hoe 't, om Christus eere te geven, bestaan moet. Ze moet waken tegen de ontheiliging van het huweluk, alle booze theorie van vrije liefde, polygamie en echtscheiding in de publieke opinie, ook met hulp der Overheid, te keer gaan, om in het volksleven het Christelijk huwelijk als grondslag van de Christelijke saamleving te handhaven. De kerk heeft op alle manier de zonde der ontucht te bestrijden, die, in wat vorm ze ook uitbreke, altoos het gezin belaagt, zijn vastigheid loswrikt, en wat in zijn vang ligt in den vloek verteert. De kerk heeft door de macht van haar woord en door haar invloed alle booze stukken, die het huwelijk ondermijnen kunnen en daardoor het gezin van zijn hoogste eere berooven, te weerstaan. De kerk is, om 't kort uit te drukken, mede aansprakelijk voor de instandhouding in maatschappij en staat van die hechte grondslagen, waarop heel het gezinsleven rusten moet. Door hierin getrouw te zijn bevordert de

kerk het gezinsleven, moedigt ze het gezinsleven aan, en schept ze in den staat en in de maatschappij de gelegenheid aan het gezin, om breed de vleugelen uit te slaan. Dit deed de kerk alle eeuwen door, en het is niet te noemen, wat zegen de kerk reeds hierdoor aan het gezin geschonken heeft.

De kerk werke daarom allereerst ten bate van het gezin door haar *prediking*, in zooverre deze licht verspreidt over de juiste verhoudingen, die in het Christelijk gezin bestaan moeten, de schending van deze goede verhoudingen bestraft, en de roeping ten bate van het gezinsleven aan elk gezinslid op het harte bindt. En, bij die prediking het niet latend, zoeke de kerk door het Huisbezoek haar speciaal contact met elk bijzonder gezin, om opzicht over elk lid der gemeente uit te oefenen en zoo het persoonlijk als het gezinsleven te heiligen. Voeg hier nu bij, dat de kerk bij doop, huwelijk, sterven en begrafenis de orde der eeuwige dingen vertegenwoordigt en hierdoor het contact van het gezin met de „wereld daarboven" sterkt, en ge gevoelt het, hoe kerk en gezin niet van elkander zijn te scheiden en elkanders zegen niet missen kunnen. Reeds in het Verbond liggen kerk en gezin ineengeschakeld. De kerk is draagster van den Verbondszegen, en het gezin schakelt in het Verbond geslacht na geslacht aanéén. En daarbij komt dan nog de laatste roeping van de kerk ten behoeve van het behoeftige gezin, die in het diaconaat ambtelijk is vastgesteld. Het gezin heeft een stoffelijken grondslag, het rekent niet alleen met de ziel, maar eerst zelfs met het lichaam. Vandaar de behoefte aan levensonderhoud en aan middelen van existentie. En nu geldt het in Christus' kerk als regel, dat wat de persoon en wat het gezin bezit bezit van Christus is, en dat wie er in rentmeestert, aan zijn Koning van dat rentmeesterschap verantwoording schuldig is. Daarom is het Diaconaat van de kerk onafscheidelijk. De broederlijke liefde moge voorop gaan, en in allen nood trachten te voorzien, maar, reikt zij niet toe, en blijft de nood om hulp roepen, zoodat het gezin onder zou gaan, dan komt de kerk nogmaals het gezin, en nu in 't stoffe-

lijke, zegenen en redt het van den ondergang. In Christus' kerk mag niet één gezin honger lijden. Wie behoeftig is moet gekleed worden. In der armen nood moet worden voorzien. En voor dit alles neemt de Kerk, als het moet, de zorge op zich, niet om hiermede buiten haar erf te treden, maar om getrouw te zijn aan de roeping, die haar *ook op dit terrein* van Christus wege door zijn apostelen gegeven is.

Zoo woont het Christelijk gezin onder de schaduw der kerk van Christus. Het stoelt op eigen wortel, en de kerk mag niet als woekerplant het eigen leven van het gezin omvlechten en te niet doen. Maar trok de kerk zich terug, zoo zou al spoedig alle Christelijk karakter van het gezin wegvallen. De glans, dien het gezin als Christelijk gezin draagt, komt aan wie er in saam wonen niet uit de wereld, maar steeds van de kerk van Christus toe.

XIV.

De arbeid in het Gezin.

> In het zweet uws aanschijns zult gij brood eten, totdat gij tot de aarde wederkeert, dewijl gij daaruit genomen zijt. Want gij zijt stof, en gij zult tot stof wederkeeren.
>
> GENESIS 3 : 19.

Bij het huisgezin komen ook de *bestaansmiddelen* van het Gezin ter sprake, want ook hierin bestaat met het Koningschap van Christus verband. Onze Koning moet op aarde ook over geld en goed kunnen beschikken, zoo voor de instandhouding van zijn Kerk, als voor allerlei instellingen van barmhartigheid, voor de verzorging der armen en voor den bloei van allerlei vereenigingen, die de uitbreiding van zijn Koninkrijk bedoelen. De groote uitgaven voor de zending rekenen we hierbij onder de uitgaven voor de Kerk, daar goedgeordende zending alleen

van de Kerk kan uitgaan. Het bedrag nu, voor alle deze uitgaven noodzakelijk, beloopt millioenen en millioenen, en onze Koning moet te allen tijde over dit ongelooflijk hooge bedrag ten behoeve van zijn kerken, zendingen, instellingen, verzorgingen en vereenigingen, kunnen beschikken. Dit beschikkingsrecht nu bezit onze Koning, doordien *hem* toebehoort al wat de zijnen bezitten. Hij heeft zich de geloovigen ten eigendom gekocht tot den prijs van zijn bloed. De geloovige hoort alzoo Christus toe naar ziel en lichaam, en alzoo met al zijn gaven, talenten, invloeden en goederen. Er is niets, waarvan de geloovige zou kunnen zeggen: Dit behoort mij, en daarover heeft Jezus niets te zeggen. Geheel het denkbeeld alsof iets, wat dan ook, het onze kon wezen, zonder dat het onzen Koning toebehoorde, is met geheel het feit der Verlossing in openbaren strijd, en reeds het antwoord op de eerste vraag van onzen Catechismus snijdt elke mogelijkheid ervan volstrekt af. Zijn er dus in een stad duizend Christelijke gezinnen, dan behoort al wat deze duizend gezinnen hun eigendom noemen *aan Jezus toe.* De huisvader kan niet zeggen: Eerst moet ik met mijn gezin leven, en zoo er dan nog overschiet, zal ik dat voor Jezus en zijn Koninkrijk afzonderen. Eer omgekeerd komt al wat 't gezin bezit aan Jezus toe; staat onze Koning, conform de ordinantiën der Schepping, hiervan voor het onderhoud van het gezin af, wat daarvoor vereischt wordt; leeft alzoo het gezin zelf uit wat Christus toebehoort; en beschikt hij over al 't andere geheel vrijmachtig ten dienste van zijn Koninkrijk. Het is dus niet alzoo, alsof men dank zou verschuldigd zijn, zoo men iets voor den dienst van Jezus' Koninkrijk afzondert, ja, als stak hierin een goed werk, dat aanspraak op belooning geeft. Zijt ge uit de macht van satan metterdaad voor eeuwig vrijgekocht en ontvangt ge recht op de erfenis des eeuwigen levens, dan zijt ge met al het uwe overgegaan in het eigendom van Jezus, en kunt ge niets voor zijn zaak afzonderen, overmits ge Hem, met al het uwe, toebehoort.

Nu is het goed, waarover onze Koning op dien grond beschikt,

minder groot, dan ge oppervlakkig denken zoudt. In drie groepen valt het Gezinsleven uiteen. Er zijn gezinnen, die meer bezitten dan ze gebruiken; er zijn gezinnen, die juist toekomen; en er zijn gezinnen, die te kort komen. Bij de laatste moet bij, de middenklasse stelt slechts een klein deel beschikbaar, en de groote middelen moeten komen van de rijken en gegoeden. Doch afgezien nog van het feit, dat juist de arme klasse en de middenklasse het talrijkst vertegenwoordigd is, terwijl de rijke klasse spoedig geteld is, komt voor de zake Christi hier nog bij, dat de geloovigen verreweg het meest onder de kleinen naar de wereld worden gevonden, en dat, naar Jezus' eigen woord, de rijken bezwaarlijk in het Koninkrijk van God zullen ingaan. Sluit men nu exceptioneele toestanden, gelijk ze hier en daar gevonden worden, en ook vroeger nu en dan zich voordeden, buiten, dan staat men voor het statistisch raadsel, hoe een gemeente, die meest uit kleine luyden bestaat, en op wie het niet „vele edelen, niet vele aanzienlijken" van toepassing is, toch eeuw na eeuw in staat bleek, om niet alleen haar eigen armen te onderhouden, maar ook de Kerk te doen bloeien, en op allerlei wijze de zake van Gods Koninkrijk te bevorderen. Dit toont, dat de Geest van Christus, die in de Gemeente werkt en heerscht, op metterdaad verrassende wijze de groote massa der geloovigen tot het brengen van groote offers beweegt, en dat al hetgeen in den loop der eeuwen op Christelijk erf tot stand kwam, volstrekt niet mag beschouwd, als ware het de vrucht der groote offervaardigheid van enkele rijken, maar dankbaar aanvaard moet als de uitkomst van wat onze Koning in het hart zijner kleinen naar de wereld gewrocht heeft. Men spreekt wel eens van tienden voor het Koninkrijk Gods, maar juist in deze kringen wordt veel meer dan een tiende van het inkomen gegeven, en het is alleen overmits „vele kleintjes een groote maken", dat voor den Naam van Christus zoo ongelooflijk veel tot stand kwam. En hier nu schittert geen menschelijke deugd, waarop we ons verhoovaardigen konden, maar alleen de macht van onzen Koning over de geesten. Juist onder deze kleinen

naar de wereld leeft men veel inniger in de gemeenschap met Christus, en het is in die geestelijke gemeenschap met onzen Koning, dat het hart verwijd en verruimd wordt, en de groote middelen voor de zake van Christus' Koninkrijk willig en met blijdschap des harten worden afgestaan. De bereidwilligheid in het geven gaat onder dezen heiligen prikkel ten slotte in *lust* in het geven voor de zaak des Heeren over, en het te *kunnen* en te *mogen* doen doet soms het oog van hooger blijdschap tintelen.

Doch ook nog op andere wijs is 't Christus zelf, die de middelen, die hij voor zijn Koninkrijk behoeft, schept. Het geloof, dat hij aan de zijnen instort, spaart zooveel uit, en doet in zoo menig opzicht de beschikbare middelen aanwassen. Ten bewijze hiervan zou men reeds wijzen kunnen op de ongelijk veel grootere schatten, die in het Christelijk Europa en Amerika dan in het *niet* Christelijk Azië en Afrika verzameld zijn. Al heeft men toch in Azië en Afrika schatkamers gevonden, waarin veel kostbaars was weggelegd, toch is het jaarlijksch inkomen van een volk in Azië en Afrika met het jaarlijksch inkomen van een Christenvolk van verre niet vergelijkbaar. In het Christenland heeft zich blijkbaar een veel grootere ontwikkeling van menschelijke kennis en menschelijke kracht tot heerschappij weten te verheffen. Onze macht over de natuur is veel grooter geworden. En de middelen, waarover men in het Christelijk Europa en Amerika beschikt, gaan hierdoor alles wat men dienaangaande in heidensche landen heeft waargenomen zeer verre te boven. Doch ook afgezien van dit algemeen verschijnsel, mag niet vergeten, dat Christus in het Christelijk gezin afhoudt van onnoodige uitgaven en van tot niets nuttende verkwisting. Er wordt in het Christelijk gezin veel minder aan genot gespild. Men leeft er spaarzamer, stiller, ingetogener, en niet zoo geringe sommen, die in wereldsche gezinnen teloorgaan aan allerlei weelde, kunnen in het Christelijk gezin voor hooger en heiliger doel gespaard worden. Zelfs mag gezegd, dat bij meer sparen

in het Christelijk gezin ook meer verdiend wordt. De Geest van Christus kweekt orde en regelmaat, ijver en toewijding, spant de krachten en leidt tot hooger resultaat. Wel moet toegegeven, dat dit niet altoos het geval is. Zelfs zijn er huisgezinnen, waarin het Christelijk geloof tot achteruitgang geleid heeft, doordien men achtte, terwille van zijn geloof zijn huiselijke aangelegenheden te mogen verwaarloozen. Nu nog zijn ze aan te wijzen, die in hun ijver voor 's Heeren zaak zoo geheel opgingen, dat ze altoos uit waren, op hun beroep niet letten, zich door anderen den pas lieten afsnijden, al spoedig in geldelijke moeilijkheden geraakten, door hun broeders trouw in dien nood geholpen werden, en, straks door die hulpe gerustgesteld, er te vrijmoediger op voortzondigden. Maar wie zoo zich aanstelde, stond niet onder de heerschappij van Christus' Immers de Schrift zegt ons, dat wie zijn eigen huis niet wel regeert, nog erger is dan een ongeloovige. De huiselijke plicht en roeping gaat voor; alleen wie daarin getrouw is bevonden, kan waardig worden geacht in Christus' Koninkrijk te dienen, en alle overijver in toewijding aan het speciaal Christelijke, die den plicht van het gewone leven verzaakt en verwaarloost, komt niet uit den wortel des geloofs op, maar is vrucht van een overgeestelijkheid, die zichzelf zoekt te behagen. Van hen, die zich hieraan overgeven, spreken we dan ook niet. We nemen hier het Christelijk gezin in gezonde formatie, en dan heeft de ervaring steeds geleerd, dat de Geest van Christus tweëerlei doet: eenerzijds onnoodige uitgaven afsnijden en anderzijds door trouwe plichtsbetrachting de inkomsten vermeerderen. En waar op die wijze meer middelen beschikbaar werden, heeft dezelfde Geest van Christus aller hart tot milde offervaardigheid bewogen, ja met lust en liefde ook het gezin terwille van de zaak des Heeren bezield. Zoo is het onze Koning, die tot den prijs van zijn bloed de zijnen tot zijn eigendom koopt, en door ze tot zijn eigendom te koopen tevens de beschikking erlangt over al hun bezit aan goed en geld. Maar evenzoo onze Koning, die, na dit beschikkingsrecht over het geld en goed van al

de zijnen verkregen te hebben, alsnu door zijn Geest op de harten inwerkt, teneinde zoo het anders verkwiste uit te sparen, als door het verhoogen van de activiteit de middelen der zijnen te doen aanwassen, en door de verhoogde offervaardigheid der zijnen de middelen, die hij voor zijn Koninkrijk behoeft, zich rusteloos te verwerven.

En zegge nu niemand, dat deze beschouwing te materialistisch is. Het is juist tegen het eenzijdig spiritualisme in de zake van Jezus' Koninkrijk, dat niet ernstig genoeg de strijd kan worden aangebonden. We zijn niet enkel ziel, maar ook lichaam. We hebben niet enkel onze geestelijke, maar ook onze uitwendige behoeften. En waar ook het Koninkrijk van Christus optreedt, het begint altoos met om een tente te vragen, en die tente met haar bediening kost geld. Reeds de prediking, ook al vergt ge voorshands niet meer, vraagt een persoon, die er zich aan wijden kan, en reeds die persoon van den prediker moet zonder druk des levens kunnen bestaan. Doch ook hier rekent het eenzijdig spiritualisme niet mee. Het is in veler oog, alsof zulk een prediker van de lucht kan leven, en dat voor hem redelijke middelen van bestaan juist noodig zijn, om geestelijk frisch te blijven en de gemeente naar eisch te bedienen, ziet zoo menigeen niet in. Ja, dit zelfde geestelijk overdrevene keert op elk punt van het heilig erf weer. Men voelt, men vat het niet, dat het Koninkrijk van Christus altoos om geld vraagt, en zonder geld niet tieren kan. Jezus zelf nam niet enkel een menschelijke ziel, maar heel onze menschelijke natuur met ons menschelijk lichaam aan. Jezus zelf werd onderhouden van het geld zijner vrienden en vriendinnen. In Jezus' kleine omgeving was een beurs, en een, die deze beurs droeg. En noch het Kerkelijk leven, noch het Zendingsleven, noch de Diaconale stichtingen, noch de Christelijke school, noch wat stichting of vereeniging ge ook noemen wilt, kan zonder toereikende middelen de eere van Jezus' naam verhoogen. De stoffelijke zijde van het geestelijk werk is in rang het tweede, maar verwaarloosd mag het nooit. En juist daarom moet bij het

Koningschap van Christus wel ter dege gevraagd worden naar de middelen, waarover hij als Koning beschikt, en hoe hij zelf deze middelen verruimt en doelmatig aanwendt, dank zij de geestesmacht waarmee hij als Koning in het hart van de zijnen heerscht.

Dit vraagstuk nu van de middelen voor Jezus' Koninkrijk moet niet bezien van uit het standpunt van den *enkelen persoon*, maar uit het oogpunt van *het gezin*. Niet, alsof er niet op zich zelf staande mannen en alleen levende vrouwen waren, die over eigen middelen beschikten, maar dat zijn gebrekkige formatiën of overblijfselen van een gezinsleven, wier middelen toch naar den maatstaf van het gezinsleven moeten beoordeeld worden. Het bezit of de eigendom komt in het gezinsleven op. Tot den gevallen *man* is gezegd: „Dewijl gij geluisterd hebt naar de stem uwer vrouw, en van den boom gegeten hebt, waarvan ik u gebood zeggende: Gij zult daarvan niet eten, zoo zij het aardrijk om uwentwil vervloekt, en met smart zult gij daarvan eten al de dagen uws levens. Ook zal het u doornen en distelen voortbrengen, en gij zult het kruid des velds eten. In het zweet uws aanschijns zult gij brood eten, totdat gij tot de aarde wederkeert." Dit wordt niet gezegd tot man èn vrouw, doch alleen tot den man. En het wordt tot den man gezegd, als belast met de zorg voor zijn vrouw en straks voor zijn kinderen. Niet aan den *mensch*, maar aan den *man* als zoodanig is deze arbeid in het zweet van zijn aanschijn opgelegd. Hij schept het bezit door zijn handenarbeid, en dit door zijn arbeid verworven bezit strekt om zijn gezin te onderhouden. En dat dit voortaan zoo zijn zal, is niet omdat 't oorspronkelijk in het Paradijs aldus verordend was, maar ter oorzake van den val. Eerst was het een leven van de vrucht van het boomgewas, nu een zelf leven en een onderhouden van zijn gezin van het *kruid des velds*. Het brood is niet het oorspronkelijk voor den mensch bestemde voedsel geweest. Het werd dit door de ordinantie: In het zweet uws aanschijns zult gij brood eten.

Wil dit zeggen, dat daarom ook de vrouw niet tot verrijking van het gezinsleven mag bijdragen? Dit leert Spreuken 31 wel anders. De „deugdzame huisvrouw", die ons daarin geteekend wordt, zorgt niet alleen voor haar kinderen en haar dienstmaagden wat de toebereiding van het voedsel betreft, maar spint ook zelf de wol en het vlas, ze maakt tapijtsieraden, ze verkoopt van wat ze spon en weefde, en van het gewonnen geld koopt ze een akker. Zooals de boerenvrouw niet alleen voor haar huishouding zorgt maar ook voor de zuivelbereiding, zoo arbeidt ook deze deugdzame huisvrouw, en vermeerdert het gezinsbezit, en het is zeer stellig niet aan te bevelen, als men thans zoo uiterst zeldzaam, boerderij en winkel nu uitgezonderd, een vrouw vindt die door eigen arbeid aan haar gezin nieuwe middelen verschaft. Bij de armen vindt men dit zoo heel anders, en dit vaak op een wijze, die een hoon is voor een Christelijke maatschappij. Harde arbeid, slecht betaald, soms met bloedgeld. Doch komt men hooger op onder onze burgerij en hoogere klasse, dan is van dezen arbeid der vrouw gemeenlijk weinig te bespeuren. Nog wel in andere landen, zelfs vlak op onze grenzen in België, maar hier te lande uiterst weinig, terwijl toch de winkel telkens opnieuw toont, hoe de vrouw niet zelden *veel meer* doen kan, dan haar huis verzorgen. Maar al behoeft, met het oog op Spreuken 31, de vrouw volstrekt niet van allen winstgevenden arbeid te worden uitgesloten, toch draagt haar arbeid een ander karakter. De man werkt buitenshuis, zij in haar huis, en de groote worsteling met de natuur, om haar het onderhoud van het gezin af te vergen, is niet op de vrouw, maar op den man gelegd.

Dat hier op den man als hoofd van 't gezin, en niet op den enkelen persoon de nadruk valt, volgt van zelf uit de ordinantie van het huwelijk. Het celibaat is veeleer buitengesloten. God wil het gezin, niet de afzonderlijk levende personen. Dit moge thans tijdelijk in den noodstand des levens veelzins anders zijn, of ook tengevolge van roeping en dienst zichzelf anders aanbevelen, maar toch komt eerst in het gezin de strijd om het aardsche goed tot

zijn recht, en dit vooral ook daardoor, dat alleen het gezin het bezit bestendigt. Een op zichzelf staand persoon moge een schat voor zich verzameld hebben, maar na zijn dood blijft die schat niet. Bij gemis van vrouw en kinderen valt zijn bezit na zijn dood uiteen, gaat op anderen over, en verkrijgt eerst dan weer een meer bestendig karakter, zoo het bij een gezin door erfrecht of legaat een onderkomen vindt. De ordinantie is toch niet, dat elk gezin alleen voor zichzelf bijeenzamelt, maar dat het gewonnen bezit ook overga in de geslachten, die uit dit gezin opkomen. Het gezinsbezit is in zeker opzicht familiebezit. Alleen als familiebezit groeit het allengs aan, en verkrijgt die hooge beteekenis, waardoor het in een volgend geslacht bekwamen zal tot hooger arbeid en hierdoor de familie tot hooger ontwikkeling zal brengen. Ware van meetaf alles bestemd geweest om slechts in het eigen onderhoud te voorzien, zoo zou landbouw of jacht het eenig bedrijf zijn gebleven, en zou van hoogere ontwikkeling geen sprake zijn gekomen. Eerst doordat een gezin overwinst maakte en goed vererven liet, stond er een kleine kring van geslachten op, die, ontslagen van den arbeid op het land, zich aan hooger productie, en in het eind aan geestelijke productie op het gebied van wetenschap en kunst en fijner ontwikkeld bedrijf wijden kon. Geheel de nijverheid en de handel danken aan dit overerven van het bezit in de familie hun oorsprong. We zien dan ook in de Schrift dit erfrecht onmiddellijk aan het gezinsbezit vastgeknoopt, en wel op zulk een wijze, dat de eerstgeborene als erfgenaam grooter recht ontving dan zijn broeders en zusters. Een instelling, die blijkbaar de splitsing en het daardoor te niet gaan van het opgelegde bezit tegen moest gaan, en daarentegen de sterking van het familiebezit bevorderen moest. Het gezin komt in het Verbond voor als de schakel der geslachten, en wat daar geldt van de banden des bloeds, die ouders, kinderen en kindskinderen aan elkander verbinden, gaat in de Schrift evenzoo door van het bezit. Natuurlijk kan ook dit familiebezit misbruikt, verkwist en te niet gedaan worden, maar bestemd is het hiervoor niet. In aard en wezen strekt

niet, om de positie van het gezin en van het geslacht te versterken, en een hooger leven voor het gezin en de familie mogelijk te maken. Gelijkheid van bezit houdt in dit opzicht de menschelijke ontwikkeling tegen, gelijk men dit nu nog b.v. op een eiland als Java ziet. De aanwinst van dit bezit, die alleen nijverheid, handel en hoogere geestelijke studie mogelijk maakte, is daarentegen de beschikking van Godswege aan dit vastgelegd bezit gegeven. Vandaar het zondige, dat men zoo vaak ziet, dat pas gehuwden, die erfden, dit geërfde bezit eenvoudig opmaken, en hierdoor de hoogere ontwikkeling van hun familie tegenhouden. De opeenstapeling van groote fortuinen is hierdoor allerminst gerechtvaardigd. Alle fortuin, dat tot niets anders leidt dan om in een niets-doen, dat zich aan weelde vergaapt, enkel bevrediging van eigen genot te vinden, mist zijn hooger doel en verkrijgt daardoor een zondig karakter. Het verhoogt een volk niet, maar doet 't zedelijk dalen. *Arbeiden* blijft naar Gods ordinantie de roeping van den man, en het overgeërfde bezit mag hierin alleen deze wijziging brengen, dat de arbeid van ander soort wordt, een hoogere beteekenis erlangt, en aan het volksleven een ontwikkeling bereidt, die het anders derven zou.

Christus moet daarom ook in het gezin en in het geslacht alzoo als Koning heerschen, dat in den kring zijner geloovigen de arbeid niet tot stilstand kome, maar winne in veerkracht, en door het familiebezit de familie zelve doen opklimmen tot een hooger orde. In zijn Koninkrijk heeft de Christus behoefte aan mannen van hooge geestelijke ontwikkeling, om op elk gebied des levens de hooge ontwikkeling van zijn volk onder zijn heerschappij te brengen. De getuigen van den Christus op elk terrein moeten niet achterstaan bij de wijzen der wereld, maar hen voorgaan in kennis en rijke ontwikkeling, en dit juist zou onmogelijk zijn, indien niet ook in Christus' Koninkrijk de familiën opkwamen, die door overgeërfd bezit zich aan een hoogere levenspositie wijden konden. En hiermede hangt saam, dat eerst op die wijze allengs de ruime middelen opkomen, die aan zijn Kerk een plaats der eere kunnen verzekeren, de barmhartigheid kunnen doen

bloeien, en voor alle instellingen, die in zijn naam tot stand komen, de onmisbare middelen verzekeren kunnen. Al hetgeen Christus' Koninkrijk in het uitwendige doet opkomen, moet niet zoo karig en schraal mogelijk voorzien zijn, maar op breede en ruime schaal zich ontwikkelen kunnen. In tijden van nood moge men zich met een schuur of pakhuis tevreden stellen, maar in een goed geordenden toestand moeten de kerkgebouwen een nobel karakter vertoonen, een toren het kerkgebouw sieren en ook in het uitwendige de eere van Christus worden gehandhaafd. Van het eigen huis een paleis maken, en de kerk van Christus zich in een achterbuurt met een schraal gebouw laten behelpen, vloekt tegen de liefde, die we onzen Koning schuldig zijn. En hangt op die wijze voor de kerk en voor alle Christelijk instituut èn geestelijk èn uitwendig zoo ongelooflijk veel af van de middelen, waarover Christus beschikken kan, zoo is een Christelijk gezin niet anders te verstaan, dan als een gezin, waarin gearbeid wordt niet alleen voor eigen levensonderhoud, maar, zoodra het kan, met niet minder veerkracht en met niet minder lust, om alle werk, dat in Christus' naam ondernomen wordt, mildelijk te voorzien van wat het noodig heeft, om eigen veerkracht naar alle zijden als vrucht der toewijding en der liefde te doen uitstralen, en nooit het *Koninklijk karakter* uit het oog te doen verliezen, dat alle werk, in naam van onzen Koning ondernomen, ook voor het oog der wereld dragen moet.

XV.

Nood in het Gezin.

> En de Koning zal antwoorden en tot hen zeggen: Voorwaar zeg ik u, voor zooveel gij dit één van deze mijne minste broeders gedaan hebt, zoo hebt gij dat mij gedaan.
>
> MATTH. 25:40.

JEZUS heeft in het plechtig slot van zijn aangrijpende aankondiging van het laatste oordeel van zichzelf *als Koning* gesproken, en doen uitkomen, hoezeer hij als *Koning* ook voor de uitwendige nooden zorgt. Zoo toch lezen we: „Alsdan zal de *Koning* zeggen tot degenen die aan zijn rechterhand zijn: Komt, gij gezegenden mijns Vaders, en beërft dat Koninkrijk, dat u bereid is van voor de grondlegging der wereld, want ik ben hongerig geweest, en gij hebt mij te eten gegeven, ik ben dorstig geweest en gij hebt mij te drinken gegeven, ik was naakt en gij hebt mij gekleed. Dan zullen de rechtvaardigen hem antwoorden, zeggende: *Heere* (d.w.z. Koning-gebieder), wanneer hebben wij u hongerig gezien en gespijsd, of dorstig en u te drinken gegeven, of naakt en gekleed? En de *Koning* zal antwoorden, tot hen zeggende: „Voorwaar zeg ik u, voor zooveel gij dit aan een van mijne minste broeders gedaan hebt, zoo hebt gij dit mij gedaan." Dit raakt het vraagstuk der ongelijke verdeeling van het aardsche goed, die zoo veelszins den uitwendigen staat van het Gezinsleven beheerscht, en die hier door Jezus zelf onder de werking van zijn Koninklijk regiment wordt gebracht. Is er in ons vorig artikel nadruk op gelegd, dat al wat het Christelijk gezin bezit het eigendom van Christus is, zoodat de Koning zijn aardschen schat aan middelen zelf bezit in het bezit van de gezinnen zijner onderdanen, zoodat uit dit gezinsbezit steeds te nemen is, wat Christus voor zijn Kerk en voor de doorwerking op aarde van zijn Koninkrijk

behoeft, — hier omgekeerd geldt het de geheel andere vraag, welke beteekenis het Koningschap van Christus heeft voor de uitwendige bestaansmiddelen van het gezin, d.i. voor zijn levensonderhoud. Natuurlijk valt deze gezinsverzorging onder het bestel en bestuur van Gods Voorzienigheid, maar even duidelijk blijkt toch uit het aangrijpend woord van Jezus, dat boven werd aangehaald, hoe Jezus zelf zijn Koningschap met den welstand van het gezin in onmiddellijk verband brengt. Als Koning toch spreekt hij van een noodstand, van een gezin waarin het brood, het water en het kleed ontbrak, en waarin brood en water en kleed is ingedragen, dank zij een liefdesuiting *om Christus' wil.* En deze liefdedaad om zijnentwil neemt Jezus zóó ernstig en rechtstreeks op, dat hij ze aanneemt als ware ze *aan hem zelven* bewezen, en ze zelfs opzettelijk met den ingang ten eeuwigen leven in verband zet. Er staat toch: „Beërft dit Koninkrijk, *want* ik ben hongerig geweest en gij hebt mij te eten gegeven." Zoo dikwijls derhalve in een arm Christelijk gezin door Christelijke liefde het brood wordt ingedragen en in het levensonderhoud van zulk een gezin wordt voorzien, werkt hierin niet alleen Gods bestel, maar ook zeer bepaaldelijk het Koninklijk regiment van Christus. Het geschiedt om Zijnentwil. Zijn woord dreef er toe aan. Door zijn Geest bewoog hij er de harten toe. Hij identificeert zich met den arme die geholpen wordt. En hij als Koning geeft er een Amen op door de toekenning van een eeuwig loon.

Aanstonds blijkt hieruit, dat Jezus de ongelijkheid van bestaansmiddelen in de gezinnen, die hem toebehooren, onderstelt. Let er toch wel op, dat hier uitsluitend sprake is van brood en kleeding door *een verloste* des Heeren, die het heeft, uit liefdedrang, en om Jezus' wil, uitgereikt aan een *Christelijk* huisgezin. Het geldt hier broederlijke liefdadigheid onder de belijders van den Christus, onder de onderdanen van den Koning. Hiermee is niet gezegd, dat men naar Jezus' leer niet ook aan wie buiten zijn hulp moet verleenen. De gelijkenis van den Samaritaan leerde het wel anders. Maar van

die algemeen menschelijke liefdadigheid is hier geen sprake. Er is hier uitsluitend sprake van twee Christenen, de één rijk en de ander arm, en nu maakt Jezus, de Koning, dat er vanzelf wat noodig is uit het bezit van den rijke in dat van den arme overga. Jezus onderhoudt dit arme gezin door wat hij werkt in het hart van dien rijke. Maar die beiden zijn gedacht als levende in den kleinen kring van zijn gekochten. Dit blijkt voor hem, die uitreikt, uit wat Jezus zegt, dat hij nu beërven kan het Koninkrijk, dat hem bereid is van voor de grondlegging der wereld. Sprake is hier alzoo van een uitverkorene, uitverkorene voor eeuwig, en die na zijn sterven ter zaligheid ingaat. En dat ook de arme, die brood en kleeding ontvangt, hier te denken is als een verloste des Heeren, blijkt duidelijk uit wat Jezus uitspreekt: Zooveel ge dit *aan een van deze mijne minste broeders* gedaan hebt, zoo hebt gij dit mij gedaan. Er is alzoo geen sprake van armen in het algemeen, maar van armen, die verlost zijn door het bloed van het Heilig Godslam. Ge hebt u alzoo in te denken in den kring van Jezus, die, afgescheiden van de wereld, hem toebehoort, en dat niet in naam alleen door inschrijving in een kerkregister, maar inderdaad en waarheid; en in dien kring heeft Jezus rijken en armen, om alsnu in den nood dier armen, uit het bezit der gegoeden, zelf als Koning te voorzien. Veelal leest men veel te vluchtig over zulke woorden heen, maar, woord voor woord deze uitspraak genomen en naar de letter gewikt en gewogen, verklaart hier onze Koning zeer stelliglijk, dat hij onder de zijnen rijken en armen heeft, en dat hij, door wat hij in het hart der rijken werkt, in de bestaansmiddelen van het arme Christelijk gezin voorziet. Hieruit blijkt derhalve, dat Jezus zich zijn heiligen kring op aarde niet denkt als een communistische groep, die alle bezit op één hoop werpt, en er nu saam op voet van gelijkheid uit bestaat, maar dat elk gezin zijn eigen levensexistentie heeft, met zeer ongelijk bezit, zoo ongelijk, dat het eene gezin te veel heeft en geven kan, terwijl het andere gezin niet genoeg heeft en door anderer milddadigheid moet geholpen worden.

Zelfs kan men nog verder gaan, en zeggen, dat Jezus zich dezen toestand van eigen, zeer ongelijk bezit denkt als zullende standhouden tot aan het laatste oordeel, dat is *zoolang de wereld staat.* Jezus spreekt hier toch van het einde der dingen. De Koning zit hier als rechter op het oogenblik, dat de wereld vergaan zal. Haar historie is voleind. Ze gaat onder. En nu op dit laatste oogenblik spreekt Jezus zijn gezaligden toe, en brengt aller heil in verband, voor de rijken met wat ze aan hun arme broeders deden, en voor de armen met de heerlijke identificatie, dat wat hun gedaan werd aan hem zelf als Koning werd gedaan. Ge kunt dus niet zeggen: Jezus sprak zoo, omdat er destijds nog armen waren. Immers zijn plechtige uitspraak zou geen zin hebben, indien Jezus zich een toekomst had gedacht, waarin voor communistische gemeenschap welhaast alle armoede zou verdwenen zijn. In Jezus' voorstelling is er niet alleen *in de wereld* een arme Lazarus en een rijke verspiller zonder hart, maar blijft ook in den heiligen kring zijner verlosten dezelfde tegenstelling van rijk en arm bestaan, alleen met dit verschil, dat in den heiligen kring der zijnen de arme Lazarus door den rijke niet wordt afgestooten, maar met teedere liefde verzorgd. Dit nu is te opmerkelijker, omdat het apostolisch woord ons al spoedig nader onderwijst, dat het in den heiligen kring niet zijn zal *vele* rijke en aanzienlijken, en *enkele* armen, maar dat die heilige kring zich zelfs in hoofdzaak uit de kleinen naar de wereld recruteert. Niet vele rijken, niet vele aanzienlijken was het toen, en zoo is het steeds gebleven. Steeds bleef het bezwaarlijk, dat een rijke inging in het Koninkrijk der hemelen. Er valt alzoo niet te denken aan een *breeden* kring van gegoeden, die, door een aalmoes uit te reiken, *enkele* armere gezinnen onderhoudt. Veeleer zouden de rijken, die licht met volle hand uit hun overvloed kunnen geven, uitzondering blijven, en zullen het gezinnen zijn, die zelf alleen door inspanning van alle kracht er zich boven op werkten, en nu eveneens niet zonder inspanning in den nood der armen voorzien; en juist daardoor zal in wat *niet* uit den overvloed komt de liefde, die

Christus in het hart verwekt, te sterker spreken. Maar hoe dit ook zij, zooveel blijkt dan toch, dat binnen den kring van Jezus' verlosten door geen enkel gezin gebrek zal geleden worden; dat Jezus zorgt, dat ook in het armste gezin het brood wordt binnengedragen, en dat in den kring van geloovige armen steeds moest beleden worden, dat Jezus, als Koning over het gezin, in den nood van het gezin voorziet. Ten deele ziet dit zeker ook op het Diaconaat, maar toch volstrekt niet alleen. Er is ook *particuliere* liefdadigheid, die een omgaan van den meergegoede met den arme als met een zijner broederen onderstelt. Jezus zelf spreekt van „een der minste mijner broederen". Schaamt Jezus zich nu niet, in de armen zijn broeders te zien, ja zich zelve in die armen zoo te substitueeren, dat hetgeen aan die armen gegeven wordt aan *Hem* wordt gegeven, dan moet er in den Christelijken kring ook broederlijke gemeenschap tusschen rijken en armen bestaan, en is men er niet van af met te geven, maar moet men den arme geven als een broeder, hem bezoeken in krankheid en verlatenheid, en voorzien in zijn nood. En slechts in zooverre treedt het Diaconaat hier in, als het getal zich te zeer uitbreidt, er niet genoegzame particuliere bekendheid met de armere medebroeders en medezusters bestaat, en in deze leemte door een geregelde organisatie moet voorzien worden. Wat Jezus kort vóór zijn lijden tot Judas zei: „De armen hebt ge altoos bij u", vindt alzoo in deze aankondiging van het laatste oordeel zijn bevestiging. Het Christendom wijzigt de grondregeling van het leven niet. Het bezit is nu eenmaal zeer ongelijk, en juist deze ongelijkheid van bezit geeft den prikkel, waardoor de rijkste ontplooiing van de liefde, die Christus in het hart verwekt, tot uiting komt. Wel behoeft hierbij aan een *Pauperisme*, gelijk onze groote steden dit kennen, niet gedacht te worden. Reeds in Israël was zulk een Pauperisme niet bekend, en schreef de wet allerlei maatregelen voor, waardoor zulk een Pauperisme niet kon opkomen. En ook nu nog zijn er tal van plaatselijke Kerken, waarin zulk een jammerlijke toestand, als men onder den naam van *Pauperisme* pleegt aan te duiden, geheel onbekend is. Maar verschil

en onderscheid bestaat aldoor. Er blijven altoos behoeftigen, die hulp van noode hebben, en het is altoos Christus onze Koning, die toeziet dat deze noodige hulp geboden wordt. Onder de verlosten des Heeren moet elk gezin zijn herberg, zijn brood, zijn kleeding en zijn verzorging bij krankheid hebben. Het zou een schande voor den Christennaam zijn, en aan de oprechtheid van het geloof der meergegoeden doen twijfelen, zoo er ook maar één gezin, waarin Jezus zijn onderdanen had, overbleef, dat deze noodige verzorging niet ontving. Maar als dan ook deze verzorging komt, zal men in het behoeftige gezin zijn Koning danken, en erkennen, dat het Jezus is, die voor den welstand van het gezin waakt. Iets wat te heerlijker is, overmits hier van afgedwongen giften geen sprake is. Jezus zelf maakt het geven tot een lust, tot een genot, tot een zielsverkwikking. Als Jezus zelf arm op aarde rondliep, zou het een ieder, die gelooft, een feest zijn als hij voor Jezus mocht zorgen. En dit nu, zegt Jezus, is het. Wat gij aan een der minste van mijn broederen doet, *dat doet ge mij*. Een triomf van Jezus over den nood die roept, en tegelijk over de hebzucht van den bezitter, die nu uit zielsaandoening een gave geeft. De nood buiten den heiligen kring roept de Christenen ook tot hulpe op, maar toch eerst zoo de leden van het lichaam van Christus, die arm zijn, eerst zijn geholpen. De huisgenooten des geloofs gaan voor. En bovenal, die hulpe aan wie buiten zijn draagt een geheel ander karakter. Daarin spreekt menschenliefde, maar *hier* spreekt het saâm, arm en rijk, leden zijn van het mystieke Lichaam van Christus.

Maar Jezus doet meer, doet nog heel iets anders voor de levensexistentie van het gezin. Hij trekt het leven vóór de levensexistentie. „Is het leven niet meer dan het voedsel, en het lichaam dan de kleeding?" Reeds Johannes de Dooper had een krijgsknecht, die tot hem kwam, toegeroepen: „Laat u *vergenoegen* met uw bezoldiging." En de apostel spreekt het in geheel gelijken zin uit: „De God-

zaligheid is een groot gewin *met vergenoeging*"; en hij voegt er bij: „Wij hebben niets in de wereld gebracht, het is openbaar, dat wij ook niets kunnen daaruit dragen. En daarom, als wij voedsel en deksel hebben, wij zullen daarmede *vergenoegd* zijn." Alle behoefte is een betrekkelijke hoegrootheid. Hoe meer men zijn behoeften zich laat uitzetten, hoe meer men noodig heeft, en achter die pas voldane behoeften komt aanstonds een nieuwe behoefte op. Zoo is er nooit rust. De tevredenheid wijkt. Ontevredenheid wordt al meer de hartstocht die jaagt. Van „vergenoegen" is geen sprake meer. Vandaar dat de apostel ons zoo ernstig waarschuwt: „Die rijk willen worden, vallen in verzoeking en in den strik, en in vele dwaze en schadelijke begeerlijkheden, welke den mensch doen verzinken in verderf en ondergang." Er zijn tal van gezinnen, waar niet meer dan een tiental guldens per week inkomt, en waar in stille orde en zelfbeperking zeer net en fatsoenlijk geleefd wordt en tevredenheid heerscht en levensvreugd genoten wordt; en hiertegenover staan andere gezinnen, die over tienmaal meer inkomen beschikken, en waar men nooit tevreden is met wat men ontving, altoos aast op meer, en gestadig door een koortsachtig verlangen naar rijker leven gejaagd wordt, zonder dat er ooit de tevredenheid der vergenoeging inkeert. Opgedreven behoefte maakt arm, verleidt tot verspilling en gunt aan het hart nooit rust. Daardoor nu vooral heeft Jezus voor de rust van het gezinsleven gezorgd, dat hij het vuur van dezen boozen hartstocht bluscht en aan het hart van de zijnen een andere richting geeft. Zijn leuze voor het gezin is: „Zoek eerst het Koninkrijk Gods en zijn gerechtigheid, en al deze dingen zullen u toegeworpen worden." Met name de Socialist geniet er in, zoo hij de ontevredenheid prikkelen kan. Jezus kweekt omgekeerd de tevredenheid in het hart der zijnen aan, maakt daardoor dat ze minder behoeften kennen, en dat ze bij dien zwakkeren prikkel der behoefte voor het bescheiden deel, dat ze ontvangen, danken, waar menig ander, die veel meer heeft, nog mort en klaagt. Sterker nog dan in Jezus' eeuw komt het in onze eeuw uit, hoe de drang naar

meer, eenmaal in gisting gekomen, voortdurend grootere afmetingen aanneemt. Tal van gezinnen, die over meer dan twee duizend gulden 's jaars beschikken, lijden thans armoê, alleen doordien de steeds hoogere voet van leven hen het noodige geld voor voedsel en deksel doet offeren aan standshoogheid. Wie duizend gulden 's jaars geniet, streeft naar twee duizend, wie twee duizend heeft, naar drie duizend, en nog kan men niet toekomen, doordat de behoefte, de weelde, de hoogere levenstoon steeds meer verslindt, hoe hooger een gezin op de maatschappelijke ladder naar boven gaat. Zoover is dit thans gekomen, dat uit Engeland zelfs een krachtige actie is uitgegaan, die zich noemt *action for simple life*, een poging om het leven *eenvoudiger* in te richten, aan de eindeloos stijgende behoeften een band aan te leggen, en den geest, die altoos bezig was met wat men miste, meer te richten op wat men heeft, en van wat men heeft, te doen genieten.

Niet anders nu heeft Jezus gewild. Voor den rijke vindt ge bij Jezus altoos vreeze, vreeze dat juist zijn rijkdom hem verhinderen zal om het Koninkrijk Gods in te gaan. De rijke man en Lazarus vormen een tegenstelling, die door heel Jezus' prediking loopt. Wat Jezus aan het hart ontnemen wil, is die nimmer tot rust komende *bezorgdheid*. „Wat zijt gij bezorgd voor uw leven, waarmee ge u voeden, en voor uw lichaam waarmee ge u kleeden zult!" En de apostel waarschuwt gedurig de geloovigen, om toch niet in sieraad en overdaad, maar in de Goddelijke zorge, die over het leven gaat, den vrede voor hun hart te zoeken. Dat altoos naar meer hunkeren, is het lichaam kwellen en zich berooven van dat gelukkig, moedgevend en krachtinstortend besef, dat zich uit in tevredenheid en vergenoeging. En dit nu juist is het, waardoor het Christelijk gezin zich óók onder de armere geloovigen zoo gelukkig van het wereldsch gezin onderscheidt. In het Christelijk gezin, zoo het dien eerenaam waard is, vindt ge niet die hooge pretentie, niet die aanspraak op altoos meer. Ge vindt in zulk een armer Christelijk gezin niet den eischenden mensch, die op alles recht waant te hebben, en altoos

om meer roept, maar God groot en den mensch klein, en daarom dankbaar en gelukkig voor elke weldaad, die hij van zijn God ontvangt. Men leert in zulk een gezin van de leliën des velds en van de vogelen des hemels. Omdat men er zijn behoeften minder uitzet, is men zooveel spoediger voldaan. En wijl nu minder behoefte aan uitgaven met minder tevreden doet zijn, maakt Jezus in het gezin der zijnen den levenstoestand gelukkiger, ook al komt er minder in. Er behoeft zooveel meer niet in te komen, omdat men zich vergenoegen laat met wat voor 't leven noodig is, en, zoo er maar voedsel en deksel is, zijn God dankt. Ja, wat opmerkelijk is, gezinnen van Christelijken huize zijn er, waar niet meer dan een gulden per dag inkomt, en waar men er nog een genot in vindt om te sparen voor anderen, anderen wel te doen, en voor de behoeften van Christus' Koninkrijk zijn penningske te offeren, juist zooals Jezus het in die weduwe prees, die gegeven had, niet van haar overvloed, maar van haar nooddruft.

Jezus is *zelf arm* geweest. De vossen hadden holen en de vogelen des hemels nesten, maar de Zoon des menschen had zelfs geen woning, hij had niets waar hij het hoofd kon nederleggen. Jezus heeft van *gaven* geleefd, die anderen voor hem afzonderden. Tot de grooten der aarde heeft hij nooit behoord. Tot aan zijn openlijk optreden werkte hij bij Jozef in den timmermanswinkel te Nazareth. Jezus voelde en wist, dat hij voor rekening van zijn Vader in de hemelen lag. En dit besef is het, dat hij ook aan zijn discipelen poogde in te prenten. Niemand is uit eigen beweging in de wereld gekomen. Het is God, die aan elk mensch het aanzijn gaf, en hem zijn weg voorbestemde door het leven. Dit nu doet God niet, of er is ook op de levensbehoefte van dien mensch gerekend. Het bestel van ons leven ligt niet in onze hand, maar in Gods hand. En daarom deed het Jezus leed, te merken, hoe ieder dacht dat hij voor zichzelf moest zorgen, en hoe dit zorgen voor zich

zelven heel het hart des menschen innam. Vandaar dat hij zijn jongeren op dieren en planten wijst. Die zorgen dan toch niet voor zichzelf. Ze arbeiden en spinnen, ze zaaien en maaien niet. En toch is de lelie zoo prachtig bekleed, en valt er geen musch van honger dood op de aarde neder, zonder Gods wil. Als nu bij God de ordinantie geldt, dat Hij geen boom laat uitkomen, en geen musken uit het ei laat uittreden, zonder dat bij Hem het bestel is, om in hun onderhoud te voorzien, wat zou een *mensch* dan bezorgd zijn? Of zou een *mensch* dan in Gods oog minder waarde hebben dan een lelie of musch? Maar dit kan immers niet. Of is de *mensch* dan niet naar Gods beeld geschapen, en gaat hij niet vele muskens te boven? Dit behoeft daarom dege inspanning, ijver en volharding niet uit te sluiten, maar hetgeen we moeten uitroeien is die doodelijke bezorgdheid, die heel het leven zoo noodeloos drukt. En zoo voorziet Jezus niet alleen in den nood van het wezenlijk behoevend gezin door de liefde der meergegoeden, en tempert Jezus niet enkel de behoeften door aan het hart een andere richting te geven, die tevredenheid baart, en danken doet; maar bovenal geeft hij aan het Christelijk gezin de rust des vertrouwens, door het geloof dat God voor zijn kinderen zorgt, gelijk reeds de psalmist het uitzong, dat hij „nooit gezien had den rechtvaardige verlaten, of zijn kinderen zoekende brood."

Wie nu als hoofd van zijn gezin den geest van tempering van behoefte en van vertrouwen op God niet aanmoedigt, aankweekt en in zijn gezin heerschen doet, maar er zelfs tegen ingaat en er zijn gezin tegen prikkelt, die misbruikt het gezag, dat God hem over zijn gezis verleend heeft, en is er zelfs oorzaak van, zoo het gevoel van tevredenheid en vergenoeging uit zijn gezin wijkt. Het streven naar hoogheid in de wereld boven zijn stand, verzwakt het streven om in te gaan in het Koninkrijk der hemelen. Het geeft aan heel het leven een andere richting, en maakt het gezinsleven gedrukt en benauwd. Mammon in steê van God wordt dan gediend, en niet lang meer, of de zucht naar altoos meer slaat ten leste zelfs in de

zondige speculatiezucht over, dat men de Fortuin in plaats van zijn God aanbidt; zoo men wint, er geen zegen op heeft; dagen van angst en nachten van kwelling doorbrengt, altoos maar bezig met die ééne vraag, of het gelukken of tegenslaan zal; en helaas zijn er zelfs Christelijke gezinnen, waarin deze demon vat op het hart kreeg. Maar zulk een gezin verachtert dan ook. Het sluit de luiken voor het instralen van de Zon der Gerechtigheid en komt in de donkerheid van zijn gouddorst geestelijk om. Soms zelfs is zulk een blinde hartstocht geëindigd met zelfmoord. Al deze bittere ellende nu poogt onze Koning steeds van het gezin zijner verlosten af te weren. Hij leert ze dagelijks bidden om hun *bete* dagelijksch brood voor dien éénen dag, meer niet, en eer ze om die bete bidden mogen, leert Jezus ze zelfs vooraf bidden om de heiliging van Gods Naam en om de komst van zijn Koninkrijk, om in 't eind hun geen amen te laten zeggen, eer eerst nog gebeden is: „Leid ons niet in verzoeking, maar verlos ons van den Booze!" En als er dan zelfs in zich noemende Christelijke gezinnen nog mannen of vrouwen zijn, die wanen, dit dorsten naar altoos meer toch zeer wel met den dienst van hun Koning te kunnen paren, dan waarschuwt Jezus ze zoo ernstig, dat ze God *èn den Mammon* niet saam kunnen dienen, want dat men haat den éen, zoo men den ander lief heeft; dat wil zeggen, God *haat* en *niet* lief heeft, omdat men zich aan den Mammon heeft verkocht. Gelukkig gaat in de wezenlijk Christelijke gezinnen de zegen van Christus onzen Koning nog altoos door. Waar voedsel en deksel ontbreekt, draagt Jezus voedsel en deksel binnen. Waar slechts matige behoefte voldoening kan vinden, tempert hij de behoefte en leert danken voor wat men bezit. En komt de nood aan den man, we spreken nu niet van *nood* door schulden maken en verspilling, maar de wezenlijke nood des levens, dan is het Jezus, die in de harten het stille Godsvertrouwen aankweekt; een vertrouwen, dat nooit wordt beschaamd.

XVI.

De zorge voor het lichaam.

> Weet gij niet, dat uwe lichamen leden van Christus zijn?
> 1 COR. 6:15*a*.

BRENGT de heerschappij van Christus in de Christelijke gezinnen teweeg, dat 't gezin, dat niet heeft, ontvangt van de gezinnen die wel hebben; dat in de tweede plaats de behoeften getemperd worden, en alzoo de uitgaven minderen; en dat ten derde het vertrouwen op onzen Vader, die in de hemelen is, de bezorgdheid voor tevreden zin doet wijken, — het moet ook als een zegen, die uit Jezus' Koningschap in het Christelijk gezin afvloeit, geëerd, dat de heerschappij van Christus de werkkracht en veerkracht verhoogt, en dit in den meest uitgebreiden zin. Maar al te velen hebben hier geen oog voor, omdat ze het Koningschap van Christus alleen voor de *ziel* nemen; en het *lichaam* er buiten laten, een begrijpelijk maar toch uiterst bedenkelijk inkruipsel. Tal van gevallen toch zijn aanwijsbaar, waarin deze te eenzijdig geestelijke opvatting van Christus' Koningschap zeer schadelijken invloed heeft geoefend op den welstand en de welvaart van het gezin. Wie tot bekeering kwam, beeldde zich dan in, dat de gewone aangelegenheden van het bedrijf, 't zij kantoor of winkel, werkplaats of fabriek, nu beneden zijn geestelijke waardigheid waren. Dat moest hij nu overlaten aan de onbekeerde leden van het gezin. Hij moest leven in de dingen van het Koninkrijk Gods, en wijl hij de dingen van het Koninkrijk Gods alleen in het geestelijke zag, liet zulk-een dan zoo licht zijn zaken loopen, of althans legde er zich niet meer met de borst op toe, en onttrok zich, zoodra het slechts even kon, om zich buitenshuis aan een vergadering, een evangelische bijeenkomst of dergelijke te wijden. Als gevolg hiervan verliep dan niet zelden zijn zaak. Zachtkens aan ging hij sociaal achteruit. En meer dan één winkel is

gezien, die tot op de bekeering van den winkelier, zooal niet bloeide, dan toch goed beklant was, maar die na zijn toebrenging tot Christus zijn fleur verloor, en al spoedig geen goed bestaan meer opleverde voor heel het gezin. Ja, zelfs meer dan het bestaan, in *geldelijk* opzicht, werd niet zelden door deze te eenzijdig geestelijke opvatting aangetast. Ook de zaken van 't gezin zelf begonnen minder belangstelling in te boezemen. Er werd aan al dit uitwendige, aan het in orde houden van den inboedel, aan goede gezonde kokerij, aan netheid, zindelijkheid, regelmaat enz. minder gehecht. Vaak trad verwaarloozing en slordigheid in, en ook in dit opzicht is menig gezinsleven door de bekeering van vader of moeder zienderoogen achteruitgegaan. Zelfs zijn er gezinnen, waarin het als gevolg van deze te eenzijdig geestelijke opvatting zelfs tot verwaarloozing van de opvoeding der kinderen kwam. Opvoeding voor het burgerlijk leven had haar waarde verloren. Ook voor de kinderen kwam het toch eeniglijk op geestelijke bekeering aan. En aan die geestelijke bekeering kon vader en moeder zoo bijna niets doen. Dat kwam, als 't kwam, van Boven, niet als vrucht van opvoeding, maar door een vonk van 't Pinkstervuur. En zoo heeft wie dit schrijft dan ook zelf familiën gekend, waarin de bekeerde personen altoos lazen, of bijeenkomsten hadden, of buitenshuis verkeerden, tot het dusgenaamd „Christelijk gezin" ten leste zelfs beneden het wereldsche gezin gezonken was.

Met het oog hierop nu is het zoo hoog noodig, en hebben we er nadruk op te leggen, dat Christus onze Koning is, volstrekt niet alleen over *onze ziel*, maar even beslist ook over *ons lichaam*. Het eenzijdig geestelijk drijven wordt in de Schrift nergens gesteund, maar steeds bekampt en bestreden. Het lichaam is evenzoo Gods schepping als onze ziel. Enkel geest te zijn, is het deel der engelen, wij menschen daarentegen hebben een tweeledig bestaan, onzienlijk en zienlijk te gelijk. Er mag tijdelijke scheiding intreden, het lichaam mag evenals de boom in den herfst vallen laten, wat het in de lente weer in hooger en rijker

vorm weergeeft. Evenals rups en kapel, kan de vorm van het lichaam worden afgelegd, om straks in edeler vorm te ontplooien. Maar nooit geeft de Schrift toe aan de valsche meening, alsof ons lichaam ons slechts voor dit leven ware gegeven, en alsof ons onsterfelijk leven enkel een leven der ziel zou zijn. Straks komt veeleer opstanding; in die opstanding komt het lichaam weer uit; uit in hooger gedaante; en gelijk gemaakt aan het verheerlijkte lichaam van Christus. Bij den Christus is het lichaam zoo weinig bijzaak, dat we den lofzang beluisteren: „Mij hebt Gij het lichaam toebereid." Dit lichaam van Jezus is de openbaring van de menschelijke natuur, die hij aannam. In dit lichaam is hij gezien. Door dit lichaam kon hij spreken en zich openbaren. Alleen door dit lichaam was zijn Kruis en zijn werk der verzoening mogelijk. En als hij den zoen volbracht heeft, wordt zijn lichaam niet als nu voortaan onverschillig afgelegd, maar op den derden dag hernomen; gelijk eens op Tabor, nu in duurzame heerlijkheid verhoogd; en in dien verheerlijkten toestand vaart hij ten hemel op, om daarboven in het Vaderhuis niet alleen een menschelijke ziel, maar ook *een menschelijk lichaam* in te dragen.

In verband hiermee nu vraagt de apostel aan de Kerk van Corinthe: „Weet gij niet, dat uw lichamen *leden van Christus* zijn?" Een zeer sterke uitdrukking, niet dat onze ziel, maar dat *ook ons lichaam* een lid van Christus is, en dan nog wel vlak voorafgegaan door het niet minder krasse zeggen: „Het lichaam is voor Christus, en Christus voor het lichaam." Er staat niet eens: „*Ook* voor het lichaam", maar kort af: „Christus is *voor het lichaam.*" Want wel staat er letterlijk: „Het lichaam is *voor den Heere*, en *de Heere* is voor het lichaam", maar het staat vast, dat *Heere* hier niet God, maar *Christus* aanduidt, en wel den Christus als *Heere*, d.i. in zijn Koninklijke Majesteit. Er volgt dan ook onmiddellijk op: „En God heeft ook *den Heere* opgewekt, en zal ook ons opwekken door *zijne* kracht", wat vanzelf

op Jezus slaat, en op niets anders slaan kan. Zoo sterk zelfs is de nadruk, die hier op *het lichaam*, in verband met Jezus' Koningschap, wordt gelegd, dat het kapittel eindigt met den oproep: „Zoo verheerlijkt dan God (eerst) in uw *lichaam,* en (voorts) in uw *geest* welke Godes zijn." Alzoo het *lichaam* voorop. En hiermee hangt dan ook rechtstreeks saam de hooge opvatting van het *lichaam* der geloovigen als een *tempel des Geestes.* „Of weet ge niet, dat ulieder lichaam een tempel is van den Heiligen Geest, die in u is, dien gij van God hebt, en dat gij uzelfs niet zijt?" In zeer eigenlijken zin wordt hier alzoo op het *lichaam* der geloovigen voor Christus als onzen Koning beslag gelegd. Het lichaam van een kind Gods is voor Christus, evengoed en niet minder dan zijn ziel of zijn geest. Ook in dat lichaam moet Christus verheerlijkt worden. Wie in Christus wordt ingelijfd, wordt ingelijfd niet alleen met zijn ziel, maar ook met zijn *lichaam.* En zoo komt 't dan tot de belijdenis in 1 Cor. 6:15, dat onze *lichamen* leden van Christus zijn.

Hierin nu, dat in het Christelijk gezin Christus ook over het *lichaam* Koning is, ligt, met name wat den kuischen levenswandel betreft, voor het gezin een onmetelijke schat. Niets verontrust en verwoest het gezin meer dan het insluipen van alles, wat met het booze woord van *ontucht* genoemd wordt. *Ontucht* in de gesprekken, *ontucht* in de lectuur, *ontucht* in den omgang, *ontucht* in de daad. Is het gezin door God gefundeerd in de trouw van man en vrouw, dan spreekt het vanzelf, dat het fundament van het gezinsleven gescheurd wordt, zoodra die trouw op breuke uitloopt, hetzij van den man, hetzij van de vrouw. „Alle zonde, die de mensch anders doet, is buiten het lichaam, maar die ontucht bedrijft zondigt tegen zijn eigen lichaam." Niets is er, dat zoozeer als die trouwbreuke het gezinsleven verwoest. Het voorbeeld der ouders slaat op de kinderen over. Heel de levenstoon wordt in het gezin verpest. Door niets zoozeer, als door de betuiging des apostels: „Uw *lichaam,* o man en vrouw, is het uwe niet meer, het is nu van Christus geworden", is aan het insluipen van die ontucht

in het Christelijk gezin paal en perk gesteld. Met opzet hebben we daarom de beteekenis van Christus' Koningschap over het *lichaam* niet bij het persoonlijk leven behandeld, maar bespraken we het liever bij het gezinsleven. En mits men het maar in al zijn diepte peile, dat ons *lichaam* niet buiten Christus staat, maar in Christus is ingelijfd, en niet meer ons toekomt, maar een *lid van Christus* is geworden, doorziet men terstond, hoe 't waarlijk geen overdrijving is, zoo we zeggen, dat het Koningschap van Christus over *ons lichaam*, niet minder dan zijn Koningschap over ons zieleleven, de stut en steun is van het Christelijk gezin.

Ook al weet toch meer dan een zich voor de *daad* van ontucht te bewaren, ook de *geest* van ontucht doet in het gezin reeds zooveel kwaad. Die geest voedt onheilige neigingen; geeft smaak in onkuische en onkiesche toespelingen; kweekt een levenstoon aan, die niet heilig voor God is; bederft daardoor de goede zeden; geeft smaak voor onreine lectuur en onreine platen; en doet een dikken nevel opstijgen over het geestelijk leven. Zelfs is het in overgeestelijke Christelijke gezinnen meer dan eens gezien, dat men, het *lichaam* voor Christus niet rekenende, onder den schijn van broederlijke en zusterlijke vertrouwelijkheid, in verregaande onkuischheid verviel, en ten leste zich niet schaamde een soort van lichamelijke gemeenschap te prediken, die met allen eisch van kuischheid spotte. Men weet, wat de *naaktloopers* in de 16e eeuw te Amsterdam aandorsten. Men herinnert zich, hoe onder de dusgenaamde heiligen der laatste dagen gemeenschap der vrouwen was uitgebroken. En ook uit onzen tijd zijn de gevallen bekend, dat deze overgeestelijke broederschap tot algeheele opzijzetting van den huwelijksband geleid heeft. Ook onder de Antinomianen zijn de voorbeelden hiervan maar al te dikwijls aan het licht gekomen. En dit alles nu komt er van, zoo men wel met *de ziel* rekent in haar gemeenschap met Christus, maar met het *lichaam* als van ondergeschikte waardij naar goedvinden solt, en zich dan ook ten opzichte van dit gedegradeerde lichaam alles veroorlooft, wat de zinnen ingeven. Het is uit dien hoofde

geen bijzaak, dat de apostel Paulus zoo scherpen nadruk op het Koningschap van Christus *ook over ons lichaam* legt. Jezus zelf had er op gewezen, dat satan èn lichaam èn ziel verderft in de hel. Ook hier het *lichaam* voorop, omdat de schade, die aan de ziel toekomt, in den regel (de gevallen van hoovaardij nu daargelaten) met het *lichaam* begint; vooral zoo we onder het lichaam tevens verstaan heel de sfeer, die met het lichaam in het zinlijke en zienlijke saamhangt. Het is daarom een stellige fout, zoo men die beteekenis van het lichaam terugdringt, en in de predicatie niet aandurft. Diezegd mag, dat juist de Gereformeerde belijdenis althans in haar oorspronkelijke zuiverheid ten dezen een zuiveren toon aangaf. Calvijn's optreden was ook hier meesterlijk. Maar evenmin mag er het oog voor gesloten, dat deze echt Gereformeerde geest ook uit de Gereformeerde Kerken, met name in de tweede helft der 18e eeuw, geweken was, en plaats had gemaakt voor een geestelijke eenzijdigheid en overdrijving, die zoo nameloos veel kwaad heeft gesticht.

Maar hiermede is de hooge beteekenis voor het gezinsleven van het Koningschap van Christus over het *lichaam* nog in 't minst niet uitgeput. Veeleer is ook voor die gezinnen, waar, Gode zij dank, de duivel der ontucht buiten de deur bleef, die beteekenis allerminst zonder gewicht, met name voor de *huishouding* van het gezin en voor de *vrouw*. Vergeet toch niet, dat verreweg het grooter deel van de huishouding zich om het *lichaam* beweegt. Van de 24 uren van elk etmaal gaat in 't gezin een derde weg aan den slaap; dan een niet zoo gering deel aan de maaltijden, aan het zich wasschen en zich kleeden; en voorts is een overgroot deel van den dan nog vrijen tijd aan de huishouding gewijd, aan de verzorging van de woning, aan de zorge voor de kleeding, aan het bereiden van het voedsel, en aan de zorge voor de kleine kinderen, bij wier opvoeding van hoogere geestelijke ontwikkeling nog slechts voor een zeer klein deel sprake is. Als ge in een druk gezin de dagelijksche beslommering

van de huismoeder nagaat, zult ge dan ook bevinden, dat schier al haar tijd en bemoeiïng gewijd is aan de verzorging van het *lichaam* en aan de *woning*, die bij het lichaam hoort en er als 't ware omhulsel van is. Vooral zoo de middelen niet toelaten, andere vrouwelijke hulp in huis te nemen, en de moeder met haar dochters voor alles opkomt, is het één slaven en sloven van den vroegen morgen tot den laten avond, om in de zorge voor het lichaam niet te kort te schieten. Bij velen wordt hulp ingeroepen, en ontstaat hierdoor gelegenheid, om ook enkele uren aan hoogere ontwikkeling te wijden, maar bij 80 pCt. gaat schier geheel de dag voor de vrouw in de zorge voor lichaam en woning op. De goedkoope gereedmaking van de kleeding buitenshuis spaart thans heel wat tijd, die vroeger aan het stoppen, verstellen en naaien heenging, en werkte in zooverre zegenrijk. Maar reeds de booze stof is op zichzelf zulk een vijandin van het vrouwelijk leven, dat het rein- en zuiverhouden van heel het huis vaak zwoegen doet. De zorge voor een pasgeboren wicht, die zooveel van de moeder vergt, is de eerste drie jaar bijna uitsluitend zorge voor het lichaam. De wasch en wat hiermee saamhangt, strekt om de bekleeding van het lichaam en dus ook de linnenkast, die evenzoo voor het lichaam en de woning is, in staat van netheid en zuiverheid te houden. De slaapvertrekken met al wat er toebehoort, en die elken morgen en elken avond nieuwe verzorging vragen, dienen allereerst het *lichaam*. De verwarming in den winter van de vertrekken, en het zorgen voor warmer kleeding, dient het *lichaam*. Zelfs de tuin bij het huis, zoo er een tuin met bleekveld is, dient om het goed te bleeken, vrucht van een enkelen boom te plukken, of frissche lucht in te ademen, en ook dit alles doelt op het *lichaam*. We zeggen daarom natuurlijk niet, dat het leven van de huismoeder in de zorge voor het lichaam opgaat; ze kent gelukkig ook oogenblikken van hoogere verheffing, dat ze ter kerke gaat, en Gods Woord leest, door goede lectuur zich verrijkt of een ontspanning geniet; maar met dat al valt 't niet weg te cijferen, dat het leven van de huismoeder, vooral in die

duizenden gezinnen zonder vrouwelijke hulp, voor stellig drie vierde in de zorge voor het *lichaam* opgaat.

Dit nu zoo zijnde spreekt het vanzelf, dat ge het leven van de vrouw en haar gezin naar beneden drukt, zoo ge het *lichaam*, waaraan haar zorge bestendig gewijd is, voor onbeteekenend in den dienst van Christus verklaart. Maar dan ook omgekeerd, dat ge het leven van de vrouw in het gezin adelt, zoo ge met de Heilige Schrift belijdt, dat ook het *lichaam* een „lid van Christus" is, en dat zijn Koningschap ook over dit zoo vaak geminacht deel van ons wezen gaat. Zindelijkheid krijgt dan veel hooger beteekenis, en de zorge daaraan besteed wordt geheiligd. Voor gezond, goed verteerbaar, naar eisch toebereid voedsel te zorgen, wordt dan een eereplicht. Op reine, in den winter goed verwarmde kleeding toe te zien, wordt dan een lust. Goede nachtrust te bevorderen, te waken voor een frissche, zuivere atmosfeer en zooveel meer, het wordt dan al één zorgen voor iets, dat niet buiten Christus omgaat, maar hem toebehoort; voor iets waarvan de Schrift getuigt, dat het „een *lid van Christus*" is. Zoo valt de scheiding weg. Niet nu en dan een kwartier uurs in den dienst van Christus verkeeren, om dan weer uren lang voor dat laagstaande lichaam te zorgen, maar heel den dag in dienst van onzen Koning verkeeren, zoowel in de oogenblikken van geestelijke bezigheid als in de uren, die aan de zorge voor lichaam en woning worden besteed. Altoos onder het Koningschap van Christus leven. In alles voor hem bezig zijn. Heel den dag en heel den nacht wijden aan wat zijns is. Dan toch eerst zijn we zijn eigendom naar *lichaam en ziel*; gaat zijn heerschappij over heel ons leven, over heel ons bestaan, en zoo ook over heel de huishouding, en als verzorgster daarvan is de bezigheid der vrouw daarmeê in zijn dienst ingeschakeld. De overgeestelijke zienswijze verlaagt de vrouw, de Schriftuurlijke opvatting, die lichaam en ziel beide onder Christus plaatst, verheft geheel haar leven. En niet 't minst daaraan is het toe te schrijven, dat in goed Gereformeerde kringen de vrouw zoo veelszins hooger staat, niet omdat ze haar

huishouding als bijzaak beschouwt, maar juist doordat ze zich in hoofdzaak schier uitsluitend hieraan toewijdt.

In het bijzonder moet hier nog op de ziekte van het *lichaam* worden gewezen. Alle krankheid vraagt om bijzondere verzorging, en juist op dit terrein toont heel Jezus' leven, hoe hij zich ook *het lichaam* aantrok, en volstrekt niet alleen voor de ziel zorgde. Steeds verzamelden zich de kranken om hem, en al de dagen van zijn omwandeling op aarde ging het gerucht uit van de zorge, die hij aan de kranken wijdde en hen door zijn wondermacht genas. Dit heeft hier beteekenis. Ware in Jezus die eenzijdige overgeestelijkheid geweest, die zoovelen thans op het dwaalspoor leidt, zoo zou hij tot hen, die hem de kranken brachten, hetzelfde gezegd hebben wat hij zijn moeder ten antwoord gaf: „Wist ge niet, dat ik zijn moest in de dingen mijns Vaders?" Maar zoo doet Jezus volstrekt niet. Altoos komt hij op voor ziel en lichaam beide. De hongerigen voedt hij door een wonderdadige spijziging, en de kranken van alle gading laat hij tot zich komen, en geneest ze. En als Johannes zijn jongeren zendt, om te vragen of hij wel waarlijk de Messias was, antwoordt hij niet: „Zeg aan Johannes, dat ik het Evangelie predik, en ook nu en dan een kranke genees", maar omgekeerd: „Zeg aan Johannes, dat de blinden zien, de dooven hooren, de kranken genezen worden, en dan ook, dat ook den armen het Evangelie wordt verkondigd". Van verwaarloozing van het *lichaam* is alzoo geen sprake. Veeleer kan men zeggen, dat de Christus aan *het lichaam* zijn wondere kracht heeft besteed. Op niet één punt treedt bij Jezus het dualisme tusschen geest en lichaam op den voorgrond. Als het *lichaam* roept tegen den *geest*, dan, ja, wordt het lichaam teruggedrongen. Maar op zich zelf genomen wijdt Jezus aan het lichaam minstens evenzeer zijn aandacht als aan de ziel. Nooit en nergens is het lichaam voor Jezus een hoegrootheid, die veronachtzaamd kan worden. Als het dochterke van Jaïrus is opge-

wekt, zegt Jezus, dat men „het dochterken wat te eten zal geven".

Dit optreden van den *Christus Consolator* geeft zijn terugslag op heel het huiselijk leven, met name wat gezondheid en krankheid betreft. Krankheid moet niet alleen waar ze uitbrak genezen worden, maar zooveel dit mogelijk is worden voorkomen. Het *sana mens in sano corore*, d.w.z. een gezonde geest kan alleen in een gezond lichaam huizen, geeft hier den maatstaf aan, en al de zorge, die de huismoeder aan haar gezin besteedt, om aller gezondheid in stand te houden, wat schaden kon te voorkomen, en krankheid verre te doen blijven, is zorge in dienst van Jezus onzen Koning, is doen wat hij deed en treden in zijn voetstappen. De vrouw des huizes moet de *mater consolatrix*, de moeder der vertroosting, in haar gezin zijn. En breekt er krankheid uit, dan is haar plaats bij het krankbed, en gaat in de zorge voor het kranke lichaam van man of kroost haar dagtaak en vaak haar nachtrust op.

Voor het *lichaam* te zorgen wordt in dien zin niet maar een stoffelijke bezigheid, maar een heilige roeping. Eensdeels omdat goede zorge voor het lichaam den gezonden geest in het gezin onderhoudt, tot meer krachtsontwikkeling leidt, tot hooger ijver bekwaamt, tijd doet uitsparen, en tot hooger betoon van veerkracht in staat stelt. Maar ook anderdeels, omdat goede gezonde ontwikkeling van het lichamelijk leven het pessimisme bant, een frisschen levenstoon in het gezin onderhoudt, en, wat men vooral niet vergete, op het nakomend geslacht gunstig inwerkt. Een geslacht leeft niet alleen voor zichzelf. Wat er uit het thans levende geslacht zal voortkomen, hangt zoo goeddeels af van de vraag, of het tegenwoordig geslacht in gaven welstand van het lichaam leeft, dan wel ziekelijk is, verzwakt, en in frissche levenskracht achteruitgaat. Aan de kinderen worden de zonden der ouders bezocht, en ook de verwaarloozing van het lichaam wreekt zich maar al te bitter aan het nakomend geslacht. De sport wordt thans overdreven, en neemt een veelszins zondig karakter aan, in zooverre ze beoogt, om een titanische lichaamskracht te ontwikkelen, om de physische kracht

van zijn lichaam te kunnen roemen. Maar op zichzelf heeft ook de poging om door flinke beweging en opzettelijke oefening het lichaam te sterken tegen de schadelijke invloeden, die er van alle zijden op inwerken, wel terdege hare beteekenis. Want al is het waar, dat een goede verzorging van het lichaam vooral daarin haar loon vindt, dat ze de kracht van den geest verhoogt, toch blijft het naar luid der Schrift vaststaan, dat ook het lichaam op zichzelf, ook afgezien van den geest, zijn hooge beteekenis in het Koningschap van Christus heeft. Het is onzen Koning niet enkel om het lichaam als voertuig van het geestelijke te doen, maar ook om het lichaam zelf. Ook ons lichaam zelf is een wonder kunstproduct van Gods scheppende mogendheid, en ook dit lichaam heeft evengoed als de ziel een eigen bestemming. Er schult ook in dit lichaam een kiem *van wat eeuwig zijn zal*, en het is Christus, die, als de laatste ure gekomen is, ook in dit lichaam zichzelf zal verheerlijken.

XVII.

De opvoeding.

> En gij, vaders, verwekt uwe kinderen niet tot toorn, maar voedt ze op in de leering en vermaning des Heeren.
> EFEZE 6:4.

AAN de beteekenis van Christus' Koningschap voor het *lichaam* sluit zich vanzelf de beteekenis van dit Koningschap voor de *opvoeding* aan. Bij elken nieuw geborene begint toch de opvoeding met een bijna geheel lichamelijke verzorging te zijn, en de zorge voor den lichamelijken welstand van het kind gaat tot aan het einde der opvoeding door. Ook bij de opvoeding is de zorge voor het lichaam geen verdrietelijke bijzaak, maar integreerend deel van uw zorgen, en wie zich maar steeds herinneren wil, dat ook het lichaam van zijn kind een *lid*

van Christus is, zal nooit ten opzichte van de lichamelijke zorge voor zijn kind in die averechtsche meening kunnen vervallen. Ook het lichaam heeft een *eeuwige* bestemming, en feil gaat, wie waant, dat met het oog op het eeuwig aanzijn van 't kind, alleen met de ziel te rekenen viel. Hierop dient gewezen, om geheel het huiselijk leven, voor wat de kinderen aangaat, te verheffen. Er gaat aan de lichamelijke verzorging ook van het kind zulk een groot deel van de dagtaak in het huiselijk leven heen. Wie nu dit alles beschouwt als buiten Christus omgaande, doorleeft een leven, waarin het grooter deel der kracht besteed wordt aan wat buiten Christus omgaat, en waarin slechts nu en dan een enkel oogenblik aan hooger doel wordt gewijd. Dit maakt dan den indruk van een verdrietelijk, ongeestelijk leven, waarin slechts nu en dan het geestelijke opvonkt. Weet en verstaat ge daarentegen, dat ook al uw zorge, die ge aan het lichamelijk welzijn van uw kind wijdt, opgenomen is in den kring van uw heilige bezigheden, die ge in dienst van uw hemelschen Koning verricht, dan wordt over heel uw huiselijk leven en over heel uw opvoeding een zachte glans gespreid, en is er in uw opvoeding eenheid. God zelf plaatst bij de jonge moeder die zorge voor het lichaam van haar kinderen op den voorgrond door de moedermelk, die Hij uit haar eigen lichaam doet vloeien, om haar zuigeling te voeden. Spreken tot haar lieve wicht kan ze nog niet. Al noemt ze den naam van Jezus over haar kindeken, haar lieveling aan de borst verstaat dit nog niet. En zelfs als het ten doop wordt opgeheven, en God Drieënig zijn trouwbelofte over haar lieveling hooren laat, weet dit kleine kindeken er niets van. Het moet gevoed, het moet gereinigd, het moet gekleed worden; zoo het pijn heeft moet 't worden gesust; over zijn slaap moet gewaakt worden; maar alles bepaalt zich tot de zorge voor het lichaam, en van die zorge kwijt de moeder zich in Godes heiligen dienst. Vooral de eertijds vaak zoo ontzaglijke kindersterfte toont, wat er aan die lichamelijke zorge hing. Niets minder hangt er aan dan het leven van het kindeken, en wie nog de doodenlijst van de jonggeborenen nagaat,

ontvangt een maar al te pijnlijken indruk van den schat van jonge levens, die zoo veelszins enkel als gevolg van het gemis aan goede zorge voor het lichaam, vooral onder de lagere standen, is teloor gegaan. Hierop nu heeft zeer stellig de onderschatting van de lichamelijke zorge ingewerkt. Die onderschatting is met den wreeden dood van zoo menig pas ontloken leven gestraft. En daarom voegt het ons, op dit kwaad allereerst den vinger te leggen. Nog ergert ons de Kindermoord te Bethlehem, maar wat zijn de enkelen, die bij dien Kindermoord te Bethlehem stierven, vergeleken bij de duizenden en tienduizenden, die wegkwijnden omdat moeder de zorge voor hun lichaampje had onderschat.

Maar hierbij blijft 't niet. Wat richt ook later allerlei kinderziekte niet verwoesting aan, en wat is die kinderziekte niet vaak te wijten aan ontoereikende of slordige zorge voor het lichaam? Wat loopen er niet tal van gebrekkige personen rond, die allen gebrekkig zijn, gebrekkig zijn voor hun leven, alleen omdat in hun jeugd de noodige zorge voor hun welstand ontbrak? Wat erven niet tal van ziekten over, en wat grijpen er niet tal van infecties plaats, die men had kunnen voorkomen. Wat zijn er niet tal van andere kwalen, die gestuit hadden kunnen worden, zoo men in de jeugd reeds het kwaad had tegengewerkt. Een krachtig lichaam herbergt een krachtigen geest, en wat is niet vaak veel te weinig gezorgd om door rationeele voeding, door frissche lucht, door goedgeordende beweging en oefening, het lichaam te harden en te stalen. Zwakke spieren en overprikkelde zenuwen bederven soms een heel leven, en prikkelen met valschen prikkel tot onheilige zinlijkheid, en hoeveel komt ook van dit bankroet niet voor rekening van gebrekkige moederlijke zorge? Ontspanning is voor goeden groei vereischte, en hoe menig kind wordt niet in zijn frissche ontwikkeling gestuit, doordien men het te vroeg in de schoolboeken stak, en te ingespannen zijn leeren doordreef. Eer het stekje nog geworteld is, drukt men het reeds, en zijn groei wordt verstoord. Het spel is de eigenaardige wereld voor het kind, waarin het zijn

wondere weelde ontplooit, en een leven heeft, zooals het bij de kinderfantasie hoort, en dat spel breekt men te vroeg af, om het kind op te leggen, wat het nog niet dragen mag. Dat heet dan, dat men voor den geest van het kind moet zorgen, en dat het lichaam er toch voor den geest is. En juist die onderschatting van het lichaam wreekt zich dan later zoo wreed in een vroegrijpheid, die geen vrucht kan afleveren, in een gestoord zenuwgestel, in een bedorven humeur, en in zekere weerbarstigheid in den omgang. Ernst is goed, en ook het kind heeft zijn eigenaardigen ernst, maar nooit moogt ge aan het jonge kind den ernst van den man opleggen, of ge toont zelf den waren ernst bij de opvoeding van uw kind niet te bezitten.

Dit alles nu hangt er aan, hoe ge uw kind beschouwt, en juist daarom legden de Gereformeerden op den Heiligen Doop steeds zoo vollen nadruk. Ze beschouwden in den Doop hun kinderen niet als een neutraal object, dat Christus zich pas later zou komen aantrekken, maar als een wezen, dat door het Verbond reeds krachtens de geboorte uit geloovige ouders met Christus in betrekking stond, hem toebehoorde, en als onderdaan van Christus te beschouwen was Ze wisten daarom zeer wel, dat de genade geen erfgoed is, en dat het ook hun overkomen kon, dat een van hun lievelingen later bleek tegen Christus te kiezen; maar om die mogelijkheid mocht de blik op hun kind als zoodanig niet vervalscht worden. De mogelijkheid, de waarschijnlijkheid was er toch evengoed, dat uit hun lieveling straks een discipel van Jezus zou opgroeien, en ware dit zoo, dan mocht de waardschatting van hun kind geen oogenblik buiten Jezus omgaan. Daarom waagden ze zich liever aan de kans van een latere teleurstelling, dan dat ze diegene hunner kinderen, die Jezus wel waarlijk toebehoorden, niet van der jeugd af als „zijn eigendom" zouden hebben beschouwd en bejegend. Die kinderen waren aan hen als ouders in het gezin toevertrouwd,

dit huisgezin wilden ze Christus wijden, van dit gezin was de vader het hoofd, maar het hoofd van den vader was Christus, en alzoo strekte zich het Koningschap van Christus over het gezin ook rechtstreeks tot hun kinderen uit. De oudere waren immers aan Christus onzen Koning verantwoordelijk voor de wijze, waarop ze huishielden en het gezin verzorgden, en dit nu sloot van zelf in, dat ze in de eerste plaats aan Christus als hun Koning rekenschap schuldig waren van hetgeen ze met hun kroost hadden gedaan, met dat kroost, dat in den Doop aan Christus was opgedragen en dat in dien Doop de belofte van God Drieëenig ontvangen had. In andere gezinnen denkt men daarbij alleen aan God, en niet aan het Koningschap van Christus. Geheel ten onrechte. Ook het kindeke toch is in zonde ontvangen en geboren. Ook dat kindeke heeft behoefte aan verzoening en verlossing. Sterft het wicht in het eerste levensjaar weg, dan rust de hope op het eeuwig geluk van zulk een lieveling toch alleen op Christus' kruisverdienste en op het eeuwig leven, dat hij door zijn opstanding aan het licht bracht. Daarom is het, dat de Vader het zeggenschap ook over het gezin aan Christus heeft overgedragen, Christus als hoofd ook over het gezin heeft aangesteld; en hoe zou dan dit Koningschap wel zien op vader en moeder, en niet ook op hun kroost? Dit alles nu ligt voor tijd en eeuwigheid uitgedrukt in den Heiligen Doop, en daarom verschijnt een gedoopt kind in zoo geheel andere gestalte dan een kind, dat den Doop niet ontving. Vader en moeder voelen zoo geheel anders voor hun lievelingen, zoo ze weten, dat ook hun kinderen onder de heerschappij van den Christus staan, en alle Christelijke opvoeding moet in deze verheven gedachte haar uitgangspunt vinden. Haar uitgangspunt zeer zeker in hoofdzaak voor de opvoeding van het zieleleven, maar toch evenzeer voor de opvoeding van het lichamelijk leven. Het is op het lichaam, dat de besprenging met het doopwater ontvangen wordt, zoodat ook het lichamelijk bestaan van het kindeke in den Doop meêtelt.

Ook op het kind zelf maakt dit een geheel eigenaardigen indruk.

Bij het opgroeien is het kind zoo licht geneigd om het lichaam te doen heerschen, en den geest achter te stellen. Groeit het nu op in de meening, dat zijn lichaam buiten Christus staat, dan voelt het Christus niet als vriend, maar als vijand van zijn lichaam in zijn kinderlijk streven. Alle zedeles, die dan wordt aangepredikt, alle religie, waartoe het geleid wordt, stoort het kind in het leven van zijn lichaam. De ouders zelve hebben dan dit dualisme tusschen de lichamelijke neiging van het kind en den Christus op den voorgrond geschoven, en juist dit wordt oorzaak, dat zoo vaak een jongen in zijn jongelingsjaren zoo weinig van den Christus weten of hooren wil. Is daarentegen van meet af de indruk ontvangen, dat zijn ouders ook zijn lichaam als een *lid van Christus* beschouwen; leert en voelt hij dat van meet af ook tusschen Christus en zijn lichaam een band, een heilige betrekking bestaat; dan valt die tegenstelling weg, en leeft hij op in het besef, dat Christus de Zaligmaker is van ziel en lichaam beide. Het kind begrijpt dan, waarom het ook voor eten en drinken bidden en danken moet; dat ontspanning niet is een van Christus afgaan, maar een zich geven aan wat de Christus voor hem bestemd heeft. Kortom, alle strijd valt weg. Ziel en lichaam worden dan in krachtige eenheid saamgevat. En de werking, die van Christus over het gezinsleven, en zoo ook over de opvoeding uitgaat, strekt dan niet om het leven te verwaarloozen, maar juist om ook het lichaam gezond en veerkrachtig te maken, en het juist daardoor aan de macht der zinlijke neigingen te onttrekken. Het blijft dan één bedoelen, één streven, het kind wordt als kind recht kinderlijk opgevoed, en de heilige zin, waarvoor het kind zoo ontvankelijk is, spreidt zich uit, èn door wat het doet om zijn ziel te verrijken, èn door wat het doet en ondergaat om den welstand van het lichaam te bevorderen. Beide, ziel en lichaam, worden door Christus verzorgd, maar staan dan ook beide in zijn dienst.

Doch hoe hoog in de opvoeding ook de zorge voor de lichamelijke

opvoeding en de wijding van het lichamelijk leven sta, er is in de opvoeding meer, en iets veel hoogers, wat de apostel uitdrukt in zijn vermaan aan de ouders in de Kerk van Epheze: „Gij, vaders, tergt uw kinderen niet, maar voedt ze op in de leering en vermaning des Heeren." Nu lette men er al aanstonds op, dat *des Heeren* hier beteekent, in de leering en vermaning van *Christus*. De meesten denken hier niet aan, en verstaan dit: *des Heeren*, alsof het bedoelde: in de leering en vermaning *van God*. En toch is dit niet zoo. *Des Heeren* beteekent hier, gelijk bijna overal in de apostolische brieven, *van Christus*. Iets waarop nadruk moet worden gelegd, omdat men anders de beteekenis van Christus' Koningschap in de opvoeding zoo licht uit het oog verliest. Als gedoopten in Jezus' naam, moeten de kinderen zóó worden opgevoed, dat de leering en vermaning van Christus in hen gerealiseerd worde, en ze alzoo als onderdanen van Christus in de wereld en in de Kerk kunnen optreden. Slechts is het jammer, dat de woorden, die hier in het Grieksch geschreven staan, zoo pover zijn overgezet. „Leering en vermaning" toch maakt op ons zoo licht den indruk, alsof er catechisatie en zedelijk vermaan meê ware bedoeld; een opvatting, die dan maakt dat de breedere opvoeding er geheel buiten valt. De zin van wat er in het Grieksch staat, is dan ook veel rijker. Voor „opvoeden" staat een woord, dat letterlijk beteekent: grootbrengen, d.w.z. het kind tot mensch doen worden. Eerst is het klein, maar het moet opwassen tot vollen wasdom, naar lichaam en ziel. En dit grootbrengen van het kind nu moet plaats hebben zóó, dat het kind opwast in de tucht van Christus, zooals Christus wil, dat uit een kind een man worde; en in de tweede plaats moet zijn *bewust* leven zoo worden vastgezet, dat zijn denkwereld met de denkwereld, die Christus tot middenpunt heeft, overeenstemme. Uit de kiem moet het leven opwassen, maar niet in het wild, niet naar eigen aandrift, maar onder *tucht*, en tucht moet de tucht van Christus zijn. Het moet zoodanig voedsel ontvangen als Christus voor het kind bestemt; het moet zoo besnoeid worden, als Christus het leven besnoeid wil zien; en onder dit opwassen moet zijn innerlijk

bewustzijn dien vasten vorm aannemen, die Christus wil, dat als vrucht des geloofs in zijn verlosten heerschen zal. Leven en bewustzijn zijn twee, en daarom is het niet genoeg, dat het *leven* van het kind tot ontwikkeling kome; ook zijn *bewustzijn* moet opwaken, en vasten vorm aannemen. En waar nu de wereld aan dit bewustzijn van het kind een geheel anderen vorm wil opdrukken dan Christus, is het plicht der ouders bij de opvoeding er op toe te zien, dat in hun gedoopte kinderen een bewustzijn opwake, gelijk het past bij Christus, en waarvan hij het middenpunt vormt. En dit volstrekt niet alleen, opdat het kind gevoele, dat het Christus van noode heeft voor de verzoening van zijn zonden, om dan voorts na verkregen verzoening weer buiten Jezus om te dolen, maar ook en evenzeer, om in het bewustzijn van het kind de overtuiging diep in te prenten, dat Christus zijn Koning is, dat hij een onderdaan van Christus is, en dat alzoo de Christus heel zijn opgroeien en heel zijn verdere levensexistentie moet beheerschen.

Hierbij nu moet van meet af de dwaling worden te keer gegaan, alsof hetgeen Christus beoogt alleen zag op de opvoeding van het kind voor de eeuwigheid, en dat alzoo tegenover de *Christelijke* opvoeding in enger zin de *burgerlijke* opvoeding als een vreemd element overstaat. Niets toch heeft meer in de opvoeding bedorven, dan deze rampzalige splitsing. Men wilde zijn kind opvoeden eenerzijds voor de wereld, en anderzijds voor de eeuwigheid, gevolg waarvan was, dat de opvoeding voor de eeuwigheid zich maar al te vaak tot de catechisatie bepaalde, en de opvoeding voor de burgermaatschappij allen overigen tijd innam. Vanzelf moest hierdoor bij het kind wel de indruk worden gewekt, dat de opvoeding voor de wereld hoofdzaak, en dat de opvoeding voor de eeuwigheid iets was, dat er als een nevenzaak van bijkomstige orde zoo bijkwam. Geheel deze voorstelling is door en door valsch. Christus treedt als onze Koning ook in de opvoeding op, om ons voor *heel* ons leven, zoowel op deze aarde, als daarna in de eeuwigheid, te vormen. Het is Christus zelf, die wil, dat we eerst onze levensjaren

in deze wereld zullen doorbrengen, om daarna, als die levenstaak zal zijn afgewerkt, in zijn hemelsch Koninkrijk over te gaan. Burgerlijke en Christelijke opvoeding mogen daarom niet tegenover elkaar worden gesteld. Het is opvoeding deels voor dit leven, en deels voor de eeuwigheid, en beide deze opvoeringen moeten een Christelijk karakter dragen en geheel door Christus worden beheerscht. Volstrekt niet alleen de predikant, de catechiseermeester, de evangelist en de zendeling staan in Christus' dienst. In Christus' dienst staat elk verloste al de jaren van zijn leven op deze aarde, onverschillig of hij koopman, winkelier, ambtenaar, huisknecht of landbouwer zij. Ook in al die andere levensbetrekkingen moet een kind van God in den dienst van Christus staan en Hem verheerlijken. Hieruit volgt de plicht om, voor wat levensbestemming men ook koos, zich zoo voor te bereiden, dat men er later met eere in kan optreden, er het zondige in bestrijden kunne, en door den invloed van zijn levensbestemming een gewijden levenstoon in zijn omgeving aankweeke. Heel onze schoolstrijd rustte op dit beginsel, en daarom was het zoo kortzichtig van veel lieve vromen, dat ze wel ijverden voor de Christelijke lagere school, maar aanvankelijk noch voor het Christelijk gymnasium, noch voor de Christelijke burgerschool, noch voor de Christelijke Universiteit hart hadden. Gevolg waarvan dan ook was, dat juist in die kringen, waaruit later onze geleerden, kooplieden en ambtenaren voortkwamen, het jonge geslacht zoo bijna geregeld van het geloof afviel en zich verloor in de wereld, meedoende met alle kwade practijken, en zich in niets van de lieden der wereld onderscheidend.

Vaders, die als gevolg van die jammerlijke splitsing tusschen burgerlijke en Christelijke opleiding, alzoo hun zoons opvoedden, hebben nooit verstaan, dat *zij* wel het hoofd van hun *gezin* zijn, maar dat Christus *hun* hoofd is. Ze hebben Christus als hun Koning in de opvoeding van hun kroost verloochend, en in den afval van

het geloof bij hun kinderen ontvingen ze de rechtvaardige straf voor deze vergrijping aan de majesteit van Christus. Toch is hiermede nog niet genoeg gezegd. Veeleer hebben maar al te velen, zonder het te bedoelen, het geloof bij hun kinderen verzwakt, doordien hun kinderen in het leven van hun ouders zoo weinig van onderworpenheid aan het Koningschap van Christus bespeurden. Ze wisten, ja, dat hun ouders onder de vromen werden gerekend, dat ze doorgingen voor orthodox, dat ze baden en den Bijbel lazen en ter kerk gingen; maar in de gewone huishouding, in den omgang, in het dagelijksch leven merkten ze van den invloed dier vroomheid zoo weinig. Er ging zooveel in het leven buiten alle vroomheid om. Van een invloed van Christus' Koningschap op het doen en laten hunner ouders viel zoo weinig te bespeuren. Kortom, ze ontvingen niet den levendigen indruk, dat het voor beide ouders met het dienen van Christus als Koning in het gezin ernst was. Ze bespeurden een tweeheid in het leven van hun ouders. Een Zondagsch leven en een leven van allen dag. In wat beredeneerd, overlegd en besproken werd, hoorden ze zoo nooit anders dan de gedachtenuiting, die ze ook in wereldsche gezinnen aantroffen. En daar voorbeelden trekken, wenden ze zich ook zelve maar al te spoedig aan die tweeslachtigheid. Dit boezemde geen eerbied voor het Koningschap van Christus in, en deed hen al spoedig dit Koningschap van Christus als een bijzaak beschouwen, waar ze in het volle leven toch niets aan hadden. Dit ontzenuwde het geloof. Ze begonnen het steeds meer als minderwaardig te beschouwen, en maakten ten slotte den band los, die hen als kinderen eerst nog aan Jezus verbonden had. Gelukkig is dit in Gereformeerde gezinnen niet zoo vaak het geval. Geheel de Gereformeerde levensopvatting leidt er vanzelf toe, om over heel het leven het net van vromen zin uit te spreiden. Maar toch mag niet verheeld, dat ook hierin verachtering is, en dat de Christelijke opvoeding door het Christelijk voorbeeld en voorgaan der ouders ook in Gereformeerde kringen hier en daar is verzwakt.

Leer daarentegen uw kind van jongs af beseffen, dat het Christus toebehoort; behandel en bejegen het met dien stillen eerbied, die al wat Christus toebehoort vergen mag; prent diep aan uw kind de overtuiging in, dat het naar ziel en lichaam, bij ernst en bij spel, bij inspanning en bij ontspanning, van Christus is, zijn onderdaan, aan hem onderworpen, zoodat het steeds en bij alles met Christus als zijn Koning te rekenen heeft, en toon dan in uzelf, in uw levenswijs, in de keuze van uw omgeving, in den levenskring van uw gezin, in uw sympathieën en in uw antipathieën, dat gij u steeds cordaat en doortastend bewust zijt van uw plicht en roeping, om Christus als uw Koning te eeren, en ge zult vanzelf op uw kind een *blijvenden indruk* maken, die er levenslang niet meer uitgaat. Ge zult zijn wereld van gedachten en voorstellingen haar middenpunt in den Christus doen vinden, en onder het opgroeien zal uw kind vanzelf opwassen tot een trouwen dienstknecht des Heeren. Merkt uw kind, dat ge uw zoon of dochter alleen als een sieraad van uw eigen huis opvoedt, en dat ge ze straks van u laat gaan, om nu in de wereld hun eigen weg te zoeken, zonder dat er uw hart aan hangt, of uw kind èn in deze wereld zijn Koning zal verheerlijken èn na zijn sterven der eeuwige zaligheid deelachtig zal worden, — dan ontvangt uw kroost den indruk, dat ge het eigenlijk met uw Christelijke opvoeding niet recht meent, en dat het ook voor u hoofdzaak is, zoo uw kind maar een goede betrekking krijgt, gelukkig huwt, en voorspoedig is in het leven der wereld. Maar dan ligt hierin ook opgesloten, dat ge uw kind niet voor Christus als zijn en uw Koning hebt opgevoed; dat niet de eere van uw Koning, maar het slagen van uw kind in de wereld voor u de richting van uw opvoeding aangaf; en zult ge het u zelven te wijten hebben, zoo uw opvoeding onder het oordeel doorgaat, en zoo ge den zegen van uw dusgenaamd Christelijke opvoeding derft. In zijpaden kunnen we hier niet afdalen, in bijzonderheden kunnen we hier niet treden, alle aandacht moest ook hier op het Koningschap van Christus worden saamgetrokken. In dit Koning-

schap van Christus over het gezin ligt het beginsel van alle Christelijke opvoeding. Ook die opvoeding toch moet van Christus uitgaan, door Christus gedragen worden, en op de eere van den Christus doelen. Aan wat daarbuiten gaat, moge een Christelijk tintje zijn, en men moge het Christelijk noemen, maar Christelijk is het niet.

XVIII (*Slot.*)

De eenheid van het gezin.

> En al wat gij doet met woorden of met werken, doet het alles in den naam van den Heere Jezus, dankende God en den Vader door hem.
>
> COLL. 3:17.

Bij wie nadenkt, trekt het de aandacht, dat de apostelen, waar ze de grondslagen van het gezinsleven uitteekenen, zoo bijna niet met de *moeder* rekenen. Met name waar ze het werk der opvoeding ter sprake brengen, spreken ze niet van de *ouders*, en evenmin van de *moeder*, maar altoos van den *vader*. Slechts waar de gehoorzaamheid der kinderen wordt aangedrongen, noemt de apostel de moeder erbij, en zulks schier uitsluitend naar aanleiding van het 5e gebod. Dat dit niet uit geringschatting van de moeder te verklaren is, behoeft geen nader betoog. Nu nog staat de moeder onder de Joden steeds op de plaats der eere, en waar het Jezus zelf gold, is het alleen de Moedermaagd, die op den voorgrond treedt, en verdwijnt uiteraard de pleegvader schier geheel. Kan gezegd, dat in den tijd toen de apostelen schreven, de beteekenis van de moeder voor de opvoeding zooveel kleiner was dan thans? Ook dit niet. Nu nog is in heel 't Oosten de opvoeding van het kind, althans de tien eerste levens-

jaren, steeds geheel aan de moeder overgelaten, en leven de kinderen dag en nacht in dat gedeelte van het huis, dat als het quartier der vrouwen is aangewezen. Het is zoo, in onze streken schijnt dit wel soms anders, maar feitelijk komt toch ook bij ons de eerste opvoeding zoo goed als geheel voor rekening van de moeder, en zoo er zijn, voor de oudere zusters en vrouwelijke dienstboden. Dit schijnt wel het tegendeel, maar toch is het zoo bij de overgroote massa. Immers wat in hooge kringen omgaat, stelt hier geen regel. De hooge kring is altoos klein van omvang, en wie den volkstoestand beoordeelen wil, moet niet afgaan op wat voorkomt bij de meer gegoeden, maar moet rekenen met wat geschiedt in die breede volksklasse, die het hoofdbestanddeel van het volk uitmaakt. Zoo gerekend nu lijdt het geen tegenspraak, dat in verreweg de meeste gezinnen de vader des morgens vroeg het huis verlaat en naar zijn arbeid gaat, dat de moeder met de kinderen thuis blijft, tot de schooljaren er deze en gene uit trekken, en dat de vader niet zelden dan eerst huiswaarts keert, als de dag om is en de jonge kinderen reeds weer slapen. Soms gaat ook nog de moeder het huis uit, „uit werken" gelijk men dit noemt, om als weduwe iets voor haar kinderen te verdienen, en valt of alle zorge weg, of wordt ze op de buren overgedragen. Maar staan de ouders nog zelve voor de taak, dan valt het feit niet te loochenen, dat de vader in verreweg de meeste gezinnen zijn jonge kinderen nauwelijks ziet, en dat geheel de zorg voor de eerste opvoeding gelegd wordt op *de moeder.* Men zou dan op zichzelf ook verwacht hebben, dat in de Schrift, die steeds de moeder zoo hoog stelt, niet tot den vader alleen, maar altoos tot vader en moeder saam het woord zou zijn uitgegaan: „Voedt uw kinderen op in de tucht en de vermaning des Heeren."

Valt hieruit nu af te leiden, dat derhalve de moeder geen verantwoordelijkheid voor de opvoeding draagt? Stellig niet, en het beeld van de „deugdelijke huisvrouw" in de Spreuken leert het wel anders. Neen, er is een heel ander iets, waarom de moeder er niet bij wordt genoemd, dit namelijk, dat de vrouw in den man begrepen is. Een

voorbeeld uit het militaire leven moge dit toelichten. Aan het hoofd van een regiment voetvolk staat gemeenlijk een *kolonel*, maar onder den kolonel is er veelal ook nog een *luitenant*-kolonel. *Luitenant* beteekent: plaatsvervangend. Het wil alzoo zeggen, dat er één man aan het hoofd van het regiment staat, namelijk de kolonel, maar dat er onder hem nog een tweede persoon is, die den kolonel des noodig vervangen kan, en die heet dan luitenant-kolonel. Komt de kolonel te sneuvelen, dan treedt de luitenant-kolonel vanzelf in zijn plaats. En evenzoo nu is het in het gezin. Aan het hoofd van het gezin plaatst Christus *den vader*, maar bij dien vader is de moeder, die den vader vervangen kan. Reeds bij diens leven, zoo hij afwezig is, en zoo hij kwam te sterven, als nu zelve hoofd van het gezin zijnde. Maar wat Koning zal nu, als hij een order aan het regiment wil geven, dit afzonderlijk doen aan den kolonel, en nog eens aan den luitenant-kolonel? Zoo gaat 't nergens. De order gaat uit aan het regiment. Die order wordt gericht tot den kolonel, geen ander officier wordt er bij genoemd, maar in die order aan den kolonel is tevens de order aan den luitenant-kolonel en alle ondergeschikte officieren begrepen; en de kolonel is er aansprakelijk voor, dat alle overige officieren de order, die voor heel het regiment aan hem is gegeven, stiptelijk en getrouwelijk nakomen en uitvoeren. Er wordt niet aan den kolonel geschreven: Gij, en uw majoor, en uw kapitein moet dit en dat doen, maar de order gaat alleen aan hem persoonlijk uit, en hierin ligt vanzelf besloten, dat ook alle overige bevelhebbers aan die order gehoorzamen moeten. En zoo nu ook is het hier. De man is het hoofd van het gezin onder Christus zijn Koning, en de moeder is het subalterne hoofd van het gezin onder haar man; zelfs kan ze den vader bij zijn kroost vervangen; en juist omdat dit laatste zoo telkens en op zoo breede schaal moet geschieden, heeft God de Heere, toen 't leven alzoo na den val veranderde, in de Tien Geboden aan de kinderen niet alleen voorgehouden, dat ze hun vader, maar evenzoo dat ze hun *moeder* met stillen eerbied bejegenen zouden. Het geldt hier een gezagsquaestie, niet een vraagstuk van

gevoel. Het Koningsgezag van Christus moet in het gezin heerschen. De daarvoor verantwoordelijke persoon is de man, die door Christus als hoofd van het gezin is aangesteld, en de man heeft als zoodanig zorg te dragen, dat ook de moeder de kinderen bij de tucht en de vermaning van Christus houdt.

Maar, zal men zeggen, wat kan en zal de man, als vader, daar veel aan doen? In 80 pCt. der gezinnen is hij er schier nooit bij, om te zien wat de moeder thuis met het kind doet. Hij is aan zijn werk, hij ziet 't niet. De moeder alleen is de handelende persoon. Dat is ook zoo. Wel kan men tegenwerpen, dat de Zondag toch exceptie maakt, dat er ook wel eenige vrije dagen zijn, en dat de man de opvoeding met zijn vrouw kan bespreken, maar toch verandert dit alles niets aan het nuchtere feit, dat de opvoeding, van de kleine kinderen althans, zoo goed als geheel op de moeder neerkomt. Hierop nu dient geantwoord, dat het toch wel terdege de man is, die, door zich die bepaalde vrouw tot vrouw te kiezen, zelf en eigenwillig de verantwoordelijkheid aanvaard heeft, dat die vrouw zich steeds van de opvoeding van zijn kinderen zou hebben te kwijten. Te laat, helaas, komt dan ook de man meer dan eens tot het inzicht, dat hij bij de keuze van zijn vrouw niet met den vereischten ernst gehandeld heeft, zich door 't zinlijk schoon of door het geld, dat in uitzicht stond, te zeer heeft laten boeien en nu aan zijn kinderen gewroken ziet, wat hij in lichtzinnigheid of onbezonnenheid deed. Maar al te veel kinderen worden, wat de opvoeding door de moeder betreft, het slachtoffer van de verkeerde keuze van hun vader. Leeft nu vader en moeder in zulk een stand, dat de vader veelszins thuis kan zijn, of ook de hulp van een degelijke opvoedster in den vorm van een gouvernante kan inroepen, dan is de schuld van de ondoordachte keuze althans nog ten deele goed te maken, doordien de vader zelf meer optreedt of op andere wijze voor zijn kinderen zorgt. Maar bij de 80 pCt., waarvan we spraken,

kan dit niet. Daar is de vader zoo goed als nooit thuis, en ontbreekt het geld om een andere hulp in te roepen. Toch blijft ook in die gezinnen de verantwoordelijkheid primordiaal op den vader rusten, en moet bij mislukking der opvoeding de schuld ervan gezocht worden in den te geringen ernst, waarmee hij een huwelijk aanging.

Met name raakt dit het punt van de gelijke geestesrichting der beide ouders. Men zal geen ongelijk juk aantrekken. Voorzoover dit nu het behooren tot eenzelfde kerk betreft, kan dit punt hier niet ter sprake worden gebracht. We handelen thans uitsluitend van het Koningschap van Christus, en het is zeer goed mogelijk een man en een vrouw te vinden, die, al behooren ze tot twee verschillende kerken, toch beide erkennen, dat Christus als Koning in het gezin heerschen moet. Op zich zelf zijn gemengde huwelijken nooit aan te raden. Tweeërlei kerk brengt tweeërlei vorm van eeredienst, tweeërlei vrome usantiën, tweeërlei vrome praktijken. Vooral bij een huwelijk van een Roomsche met een Protestant komt dit uit. Reeds bij den Doop staat men voor een bijna onoverkomelijke moeilijkheid. Maar al huwt men, zelf Protestant zijnde, met een protestantsche vrouw, en al behooren beide zelf tot dezelfde protestantsche kerk, dan is daarmede de zaak nog allerminst beslist. Bij onze Gereformeerde kerken zal dit in den regel wel gaan, omdat ongeloovige leden in die kerken uiterst zeldzaam voorkomen, maar heel anders staat het reeds in de groote Hervormde kerk. In die kerk leeft allerlei geest bijeen. Er zijn orthodoxen, er zijn ethischen, er zijn Groningers, er zijn modernen, er zijn socialisten, allen toegelaten en geduld zonder dat er een keur plaats grijpt. Dat man en vrouw beiden tot de Hervormde Kerk behooren, geeft uit dien hoofde niet den minsten waarborg van eenheid in geestesrichting. Zelfs zijn er gemengde huwelijken met een Roomsche, waar meer waarborg ligt voor een saam willen dienen van Christus onzen Koning. Maar juist daarom is elk huwelijk tusschen een geloovige en een ongeloovige zoo beslist te ontraden. De man, die

zelf Christus als zijn Koning erkent, en weet dat Christus hem als hoofd over zijn gezin heeft aangesteld, om in het gezin het gezag van onzen Koning te vertegenwoordigen, *kan* zich van zijn plicht niet kwijten, zoo hij zelf meest afwezig is, en hij de opvoeding van zijn kinderen moet overlaten aan een moeder, die *niet* met hem voor Christus als Koning van het gezin buigt. Veeleer weet hij dan met zekerheid, dat de opvoeding van zijn kroost tegen den dienst van Koning Jezus in zal gaan. Maar dan moet hij niet later zijn vrouw aanklagen, want hij zelf nam die vrouw, en is alzoo zelf de schuld, dat hij het gezag van den Koning in zijn gezin niet kan handhaven. Zonder beding of uitzondering moet daarom een huwelijk tusschen twee personen van geheel verschillende geestesrichting veroordeeld worden. Het is zoo, later kan een ongeloovige tot bekeering komen, en hierdoor een begane feil hersteld worden. Maar dit heeft niemand vooruit in zijn macht. Dit is niets dan beschamende genade van Gods zijde. Hierop kan en mag niemand bij het kiezen van een vrouw rekenen. Dank zij de Gemeene Gratie kan ook een ongeloovige moeder wel een zeer zorgzame, en in menig opzicht een voortreffelijke moeder zijn, maar wat een ongeloovige vrouw, hoe voortreffelijk ze ook is, nooit aan haar kroost kan brengen, is de dienst van Christus als onzen Koning. Gevolg hiervan is, dat de kinderen dan opgroeien in tweeslachtigheid van opvoeding. Van 's vaders zijde zus en van moeders zijde geheel anders. En juist dit hinken op twee gedachten breekt voor het kind den wil, om zich aan den dienst van Koning Jezus toe te wijden.

Ook tot den familie-invloed en de maagschap strekt zich dit ten deele uit. Een ongeloovige man of vrouw komt gemeenlijk uit een ongeloovige familie. Dit brengt dan te weeg, dat de kinderen, met die ongeloovige familie door banden van bloed en maagschap verbonden, er meê omgaan, er aan huis komen, en er den invloed van ondergaan. Natuurlijk is hier geen vaste regel te stellen. Ook

een geloovige vrouw kan uit een ongeloovige familie komen, en ook dan ontstaat het gevaar, dat het verkeeren en de omgang met zulk een ongeloovige familie of maagschap schadelijk op de kinderen inwerkt. De man nu als hoofd van het gezin, onder Christus, is ook hiervoor verantwoordelijk, en stellig is de familie-zieke neiging af te keuren, die niet ook tegen dit kwaad bij de kinderen waakt. Er zijn ouders, die het zoo vanzelf sprekend vinden, dat hun kinderen met alle leden der familie moeten omgaan, dat ze hen steeds vrij laten in- en uitgaan, soms weken lang logeeren laten bij bloedverwanten of aanverwanten, waarvan ze weten, dat in hun woning van een dienen van Christus geen sprake is. Nu kan een kind daartegen gewapend zijn, en alzoo zonder schade in zulke kringen verkeeren. Maar regel zal dit niet zijn. Daarvoor is zulk een kind veelal te jong, en al wordt het dan ook niet door de ongeloovige familie overgehaald, er komt toch zoo licht een breuke in zijn kleine levenswereld, en de vastheid van geloof, die de Christelijke opvoeding thuis in het kinderhart zocht te bevestigen, wordt zoo licht geschokt. Reeds in een vorig artikel wezen we er daarom op, dat hier de man en de vrouw indachtig zullen zijn aan het woord van Jezus, dat hij zelfs de leden van eenzelfde gezin tweedrachtig zal maken, en dat dienvolgens de omgang en het verkeer met andere bloedverwanten en aanverwanten steeds wijken moet voor wat 's Konings dienst eischt. Men kan den familieband zeer wel eeren, zonder hem te sterk aan te trekken, en de vader, die in dit opzicht der band van het bloed boven den band van Christus doet gaan, zal het zichzelf te wijten hebben, zoo straks bij zijn eigen lievelingen de band aan Christus is verzwakt.

Christus als onze Koning is ook Koning van het familie-leven in de geslachten. Er ligt in het patriarchale wel ter degee een beteekenis ook voor het Christelijk gezin. Zoo uw kinderen uw huis uitgaan, en zelve een gezin stichten, dan blijft er toch een band tusschen het ouderlijk gezin en het gezin der kinderen, straks tot in de kindskinderen, bestaan, en de overgrootvader, grootvader en vader

blijven in elk dier drie qualiteiten een door Christus aangesteld hoofd. De vader is niet alleen verantwoordelijk voor zijn eigen gezin, maar tot op zekere hoogte ook voor de gezinnen, die uit zijn eigen gezin voortgekomen zijn. In de opgaande zoowel als in de nederdalende linie, en zelfs in de zijlinie erkent het Burgerlijk wetboek, ingeval van erfenis, wel ter dege zekeren band, die het geheel der familie blijft saambinden. En waar die band feitelijk bestaat en erkend wordt, kan ook die band in Christelijke kringen niet buiten Christus worden gedacht. De Koning van het gezin is daarom tot op zekere hoogte ook Koning van het geslacht, en zijn gezag als zoodanig oefent hijzelf uit door den stamvader van het geslacht. Wel mag dit nooit te kort doen aan het vrij en onafhankelijk karakter van de uitgesproten gezinnen. Dit toch zou de souvereiniteit in eigen kring te na komen, en het verantwoordelijkheidsbesef doen verzwakken. Maar wel volgt hieruit, dat bij geschillen in de familie, bij dreigende oneenigheid, bij wat den familieband zou doen te niet gaan, de stamvader met zijn gezag mag en moet optreden, om in naam van Koning Jezus den vrede te herstellen, en uitspraak te doen in wat verdeelde. De Verbondsleer dringt dit nog te sterker aan. Wordt in den Doop het jonggeboren kind op grond van zijn afstamming als van God geheiligd beschouwd, dan gaat dit niet alleen op den eigen vader en moeder, maar wel ter dege ook op het geslacht terug. Vooral bij de overspringing komt dit uit. In niet zoo kleinen getale vindt men gevallen, dat de grootvader of overgrootvader een geloovig man was, en dat toch de eigen vader van het geloof afviel. Zeer dikwijls ziet men dan, dat toch het kleinkind of het achterkleinkind weer de trekken van het Verbond vertoont, en zich aan den dienst van Christus toewijdt. Er is dan een geslacht overgesprongen, en de geloofsband gaat terug tot op een vroeger geslacht. Doch juist dit toont, dat de heerschappij van Christus zich niet tot het enkele gezin bepaalt, maar de geslachten in hun opeenvolging omvat. Natuurlijk kunnen er ook ongeloovige geslachten zijn, waar voor 't eerst een der leden uit de

duisternis tot het licht wordt geroepen. Dit zijn dan nieuwe aanvangers, waaruit straks weer een geloovig geslacht opkomt, zooals het in de dagen der apostelen regel was, en wel zijn moest. Maar talrijk zijn, in onze dagen althans, die gevallen niet, en zoo dikwijls we van zulk een bekeering hooren, en navragen of in de vroegere familiën geen geloovige personen zijn geweest, ontwaart men bijna altoos, dat ook hier wel terdege de Verbondsgenade nawerkte. Uit het Koningschap van Christus over het enkele gezin vloeit daarom, zoo niet altoos, dan toch in den regel ook de werking van zijn Koningschap op heel de maagschap voort. Die patriarchale idee, onder Israël zoo sterk heerschend, moge onder ons verzwakt zijn, toch werkt ze in dien zin nog na, dat ze in de Verbondsgenade telkens aan het licht treedt, en het patriarchaal karakter van den stamvader, in den dienst van Christus, tot eere verheft. Een patriarchaal gezag in dienst van Christus, dat niet kan worden opgelegd, noch zich met dwang kan handhaven, maar dat in een degelijke Christelijke familie vanzelf geëerbiedigd wordt.

Alsnu ten slotte saamvattend wat we in deze artikelenreeks vonden, staan we ten principale voor deze slotsom, dat het Koningschap van Christus over het gezin ten eenenmale miskend en opzij geschoven wordt, zoolang men daarin niet anders ziet en eert, dan den geestelijken invloed, dien Christus op de enkele personen oefent. Dit toch is een algemeene invloed, die overal doorgaat, waar geloovige personen optreden, doch die niets bepaalds kan beteekenen voor *het gezin* als zoodanig. Het Koningschap van Christus draagt een geheel eigen karakter. De man is hoofd van het gezin. Als zoodanig is hij door Christus aangesteld, die *zijn* hoofd is. En Christus ontving zijn macht over het gezin van God. Zoo toch staat er: De man is het hoofd van de vrouw, Christus is het hoofd van den man, en God is het hoofd van Christus. Dat men waar in het Nieuwe Testament *Heere* staat, bijna uitsluitend aan God denkt, in plaats

van aan Christus, is een der oorzaken, dat deze gezagsregel uit het oog is verloren. In den regel beteekent *Heere* in het Nieuwe Testament niet God, maar Christus. Het geldt hier een gezagsquaestie. Het gezag over het gezin is oorspronkelijk bij God. Door God is 't op den Christus gelegd, en onder den Christus wordt het uitgeoefend door den man, die onder verantwoordelijkheid aan den Christus de aardsche koning in het gezin is. — In de tweede plaats bleek ons, dat dit gezag van den Christus in het gezin van anderen aard is, dan zijn gezag in de Kerk, omdat de Kerk een nieuwe schepping is, maar de schepping van het gezin tot in het paradijs, ja, tot vóór den val teruggaat, en alzoo het gezinsleven gebonden is aan de ordinantiën hiervoor door God Drieëenig gesteld. De Christus is bij de uitoefening van dit gezag over het gezin niet vrij, maar gebonden aan die ordinantiën der schepping. — In de derde plaats zagen we, dat de overdraging van het gezag over het gezin aan den Christus, haar oorzaak vindt in den val en in de zonde, die, als gevolg van den val, in het gezin insloop en het dreigde te verwoesten. In de Scheppingsordinantiën waren geen middelen gegeven, hoe het gezin tegen de zonde te vrijwaren en zijn zonde te verzoenen. Dit is eerst door Christus mogelijk geworden. Eerst dank zij zijn Kruisdood en Opstanding gaat de kracht uit, die ook het gezin verzoent en in het verzoende leven opneemt, en uit dien hoofde is van den Vader het gezag over het gezin aan den Christus als Koning overgedragen, en door die overdracht het Christelijk gezin mogelijk geworden, d.i. het gezin, dat opstaat uit den dood der zonde, en tot hooger levensstand opwast. Dit Koningschap komt ten goede aan den man, aan de vrouw, aan de kinderen en aan het dienstpersoneel, doordien het elk op zijn eigen plaats stelt; door dit op zijn plaats stellen de scheppingsordinantie in het gezin doet opleven; en hierdoor dat rijke, reine, huiselijk geluk schept, dat alleen in het Christenland in het huiselijk leven genoten wordt.

Dit Koningschap van Christus, zoo bleek ons verder, bepaalt zich geenszins tot het geestelijke. Het verheft het leven der gezinsleden

naar ziel en lichaam. Naar de ziel vooral door het altaar, dat voor Christus als onzen Koning in elk goed gezin wordt opgericht, en door de geestelijke genade, die uit hem in het gezin invloeit. Maar het gezin gaat daarom volstrekt niet in het geestelijke en in het zieleleven op. Het gezin behoeft ook *bestaansmiddelen.* Het moet ook met de nooden en met de verzorging van het *lichaam* rekenen. Voor die bestaansmiddelen wordt gewaakt, deels door aan armen hulpe te verzekeren, en deels door eenerzijds genotzucht en weelde te temperen, en anderzijds door de faculteit van hoofd, hand en hart te ontwikkelen, ijver, veerkracht, orde en volharding aan te kweeken, en zoodoende de behoeften te verminderen, hierdoor meer tevredenheid in het hart te brengen, en de productiekracht te verhoogen. Door de opstanding van Christus is ook het lichaam geheiligd, en het uitzicht op de verheerlijking van het lichaam bij Jezus' wederkomst geeft aan de zorge voor het lichaam, waarin zulk een groot deel van de gezinsbemoeienis opgaat, een veel hooger staand karakter. Evenzoo drukt de Doop, die ook in Christus' naam en op zijn bevel is toebediend, op heel het wezen der opvoeding een geheel eigen stempel, niet slechts om het kind verzoening van zijn zonde te doen zoeken, maar veel meer nog om 't als 't eigendom van Christus, en als zijn onderdaan, van kindsbeen af te doen verstaan, dat het Christus toebehoort, aan hem onderworpen is, en zich aan zijn dienst heeft te geven. Niet, gelijk dit zoo telkens mis wordt verstaan, alsof de *burgerlijke* opvoeding hier buitenom zou gaan, zoodat alleen het godsdienstig onderwijs Christelijk zou zijn, maar in dien zin, dat het kind, straks tot man opgegroeid, èn in de burgermaatschappij, èn in de kerk, èn in het gezin zou weten, gevoelen en toonen, dat het *des Heeren is*, d.w.z. steeds en altijd den naam van Christus zijn Koning heeft groot te maken. Wie Koning is moet *heerschen*, 't zij zelf onmiddellijk, 't zij door den persoon, die door hem met gezag in zijn naam is bekleed. Die persoon nu is *in casu* de man en vader; bij afwezigheid of ontstentenis van den man en vader, is het de vrouw of moeder, maar altoos onder de verantwoordelijk-

heid van den man, zoo hij nog leeft; en dan eerst met rechtstreeksche verantwoordelijkheid voor de vrouw aan Christus, zoo de man uitviel. De proef nu op de som van dit alles spreekt zich daarin uit, dat in het Christenland in het gemeen het gezin tot veel hooger stand dan in het Heidenland of onder den Islam is opgeklommen, en dat het in het Christenland in den regel met name de Christelijke gezinnen zijn, waar het rijkste huiselijk geluk wordt genoten.

INHOUD.

HET KONINGSCHAP VAN CHRISTUS.

DEEL TWEE.

HET KONINGSCHAP VAN CHRISTUS IN ZIJN WERKING.

EERSTE REEKS.

Christus' Koningschap en de onderdanen.

		Bldz.
I.	Het volk des Heeren	1
II	De band der liefde	12
III.	Onzen Koning belijden	22
VI.	Getuigen zijn	32
V	Ons kruis opnemen	42
VI.	Krijgsknechten van onzen Koning	53
VII.	Onszelven voor onzen Koning verloochenen	64
VIII.	Altoos bereid!	74
IX.	Den beelde des Zoons gelijkvormig	85
X.	Pelgrims	96
XI.	Het nieuw gebod.	107

TWEEDE REEKS.

Christus' Koningschap in Zijn Kerk.

I.	Het mystieke Lichaam	119
II.	De zichtbare Kerk	129
III.	De roeping der discipelen	139
IV.	De vorming der Apostelen	149
V.	De heilige Sacramenten	159
VI.	Kerkverband	170
VII.	Inwoning in Zijn Kerk	180
VIII.	Verbroken eenheid	191
IX.	De Kerkvormende beteekenis van het Sacrament	202
X.	De Kerk en de H. Schrift	214

		Bldz.
XI.	Kerkontbinding	224
XII.	De Kerk wereldsch	235
XIII.	Een eigen volk	245
XIV.	Geen Koning zonder een volk	256
XV.	Genabuurde Kerken	266
XVI.	Kerspelindeeling	277
XVII.	De zorge van den Herder	286
XVIII.	Opleiden voor het ambt	296
XIX.	Verzoeking tot Blasphemie	307
XX.	Particulier initiatief	317
XXI.	Philanthropie	327
XXII.	Saamvatting	337

DERDE REEKS.

Christus' Koningschap en het Gezin.

I.	Het Gezin geen nieuwe Schepping	347
II.	Christelijk Gezin	357
III.	Bederf van het beste	368
IV.	Christus het hoofd van den man.	379
V.	De man het hoofd der vrouw	390
VI.	Het Feminisme	401
VII.	Het Feminisme (Vervolg)	412
VIII.	Het Kind	422
IX.	Het Gezag	433
X.	Dienstknechten en Dienstmaagden	444
XI.	Contact met de Buitenwereld	455
XII.	Het Huisaltaar	465
XIII.	Het Gezin en de Kerk	476
XIV.	De arbeid in het Gezin	487
XV.	Nood in het Gezin	498
XVI.	De zorge voor het lichaam	509
XVII.	De opvoeding	519
XVIII.	De eenheid van het gezin	530